

గానభాస్కరము

అత్యుత్తమమైన యొక సంగీత గ్రంథము

9466

సంగీత భరతశాస్త్ర ప్రవీణులగు

విద్వాన్ కందాడ వ. శ్రీనివాసయ్యంగారిచే
రచియింపబడినది

మదరాసు :

ఎమ్. ఆది అందు కంపెనీ

చంద్రా ముద్రాక్షరశాలయంను

మద్రాసు

1934

RIGHT OF REPRODUCTION RESERVED BY
M. ADI & CO., MADRAS.

రిజిస్టరుడ్ కాఫీరైటు

వెల రూ. 7—0—0

P R E F A C E

The various works of the author on Hindu music have been before the public for some years. These works are intended to meet the wants of students and teachers of music and as such are practical treatises based on the current system. The present work has however a higher aim. To rescue the fast dying science of Hindu music and present it to the music-loving public is a task the recognition of which might be slow and its appreciation much slower. But that is no reason why the science of Hindu music, perfected long before any other country had a scientific system, should be allowed to go the way of so many other ancient sciences in India. Moreover, there is a general awakening in this field of intellectual and æsthetic activity. The last Musical Conference held the year before last at Baroda at which the author was present, revealed for the first time, the growing interest in the science of Hindu music and the existence of savants who have made a life study of it. The author of this work has been labouring in the field for some years and some of the results of his researches are embodied in the book.

A few features of this work, noteworthy in the opinion of the author, might here be stated in brief to help the reader. The portion dealing with sruthi, the conclusions arrived at are in perfect agreement with those already worked out in that monumental work of Rao Sahib Abraham Pandithar of Tanjore, “Karunamrutha Sagaram” and have been independently verified by him. In the portion dealing with “Gramā Bheda” for ascertaining the “Vikruthi Swaras” the author has presented definite conclusions. On this subject, ancient works like Rathnakara, and others that have followed such as Raga Vibodha, Sangitha Parijata, Sangitha Darpana, etc., are misleading and the author has reasons to believe that the commentators like Kallinatha, Simha Bhupala and others, have gone astray. The portions dealing with the criticism of these authors is also commended to the reader. Attention might also be drawn to the discussion on Vivadi Swaras and the author’s demonstration of the wrong conclusion arrived at by Venkata-makhi in his Chathurthandi Prakasika and Subbarama Dikshitar in his Sangitha Sampradaya Pradarsini in the matter of forty ragas

క్రీ.ర.న.ల. పేరు.	రాగము.	తాళము.	పుట.	క్రీ.ర.న.ల. పేరు.	రాగము.	తాళము.	పుట.
ఎవరిచ్చిరిరా	మధ్యమావతి	అది	173	రఘుపతే	శహాన	చతు-రూపకము	221
దారిని వెలిసికొంటి	శుద్ధ సావేరి	,,	177	గిరిపై నెలకొన్న	శహాన	అది	223
ధ్యాయమే పరమై	ధన్యశ్రీ	,,	181	మనసు నిల్పితై	అభోగి	,,	226
విడజాలదురా	జనరంజని	,,	183	ఎందుకు నిర్దు	హరికౌంభోజి	,,	227
కొలుకై యున్నాడే	త్వైరవి	,,	185	శ్రీరామ పాదమా	అమృతవాహిని	,,	229
తొలివేసు జేసిన	కోకిలధ్వని	,,	189	తనవారి తనము	బేగడ	,,	231
కృపజూచుటకు వేళరా	ఘాయతరంగిణి	,,	190	ఆనందసాగర	గరుడధ్వని	,,	232
వాడేరా చెవము	పంతువరాళి	,,	192	తనమొదనే	భూషావళి	,,	233
సాక్షి లేదునుచు సాధింపకే	బంగళ	,,	194	సార్వభౌమ	రాగపంజరము	,,	234
చాల కిల్లలాడుకొన్న	అరభి	,,	196	నన్నుగన్నతల్లి	సింధుకన్నడ	,,	235
కంటజూడుమీ	వాచస్పతి	,,	199	నా మొఱులనువిన	అరభి	,,	236
చేరరావదేమిరా	రీతిగాళ	,,	202	సానుజవరగమన	హిందోళము	,,	239
నాదలోలుడై	కల్యాణవసంతము	చతు-రూపకము	205	శ్రీరఘువర	త్వైరవి	,,	242
కారుబారు నేయవారు	ముఖారి	అది	206	గ్రహబలమేమి	రేవగు ప్తి	దేశాది	244
చినినోడితేవే	హరికౌంభోజి	,,	208	ఉండేది రాముడొక్కడై	హరికౌంభోజి	చతు-రూపకము	246
మోక్షముగలదా	సారమతి	,,	212	చక్కని రాజమార్గము	ఖరహరప్రియ	అది	247
రామకథా సుధారస	మధ్యమావతి	,,	214	ఎందుదాగినాడో	తోడి	మిశ్రచాపు	251
కలినరులకు	కుంతలవరాళి	,,	215	నీడయ రావలెగాక	తోడి	అది	255
దొరుకునా ఇటువంటి	బిలహరి	,,	217	ఎదుట నిలచితే	శంకరాభరణము	,,	257

అ 21 22 23 24 25

క్రీరసల పేరు.	రాగము.	తాళము.	పుట.	క్రీరసల పేరు.	రాగము.	తాళము.	పుట.
నిన్ను విన్నా సుఖము	వోడి	రూప-చతు	260	ప్రాణనాథభిరాన	శూలిని	తాళము.	పుట.
ఆరగింపవే	వోడి	రూపకము	262	తెరతీయగరాదా	గౌళిపంతు	దేశాని	295
చేసినదెల	వోడి	ఆది	264	సంగీతశాస్త్ర	ముఖారి	ఆది	297
కడతేరరాదా	వోడి	"	266	ఎందుకు పెదల	శంకరాభరణము	"	299
ఉపచారములను	భైరిని	"	267	గురులేక యెటువంటి	గౌరిమనోహరి మిశ్రరూప	"	302
బ్రోచేవారెవరే	క్రీరంజని	"	268	పలుకవేమి	పూర్ణచంద్రిక	ఆది	305
ఎంతవేడుకొందు	సరస్వతిమనోహరి	"	269	పట్టి విడువరాదు	మంజరి	"	306
గర్భణే సుఖము	జనరంజని	"	270	మాటాడవేమి	నీలాంబరి	"	308
రామబాణత్రాస	సావేరి	"	271	రామా నీయెడ	ఖరహరప్రియ	"	309
రఘువర నన్ను	పంతువరాళి	"	274	ప్రపాపము జేసితిరా	అరాణ	ప్రిపుట త్రిశ్రజాతి	311
ఇలలో ప్రణతారి	ఆరాణ	"	276	శ్రీరామ రఘురామ	యగుకులకాంభోజి రూప-మిశ్రము	"	313
లేమిల్ప పెద	పావని	"	277	పాహిరామచంద్ర	"	చతు-రూప	317
మఱిమఱి నిన్నే	కాంభోజి	"	278	నీవాడ నేగాన	సారంగ	రూప	318
ఎంతని నేవరింతును	ముఖారి	చతు-రూప	284	కారువేల్పులు నీకు	కల్యాణి	ఆది	320
క్రీరదచాద	కావడి	రూపకము	286	కొనియాడిన నాపై	"	"	321
తులసీదళములచే	మాయామాళవశాళ	"	287	పరజేవి నీ పాదములే	కాంభోజి	ఆది	325
ముమ్మూర్తులు	ఆరాణ	ఆది	289	జన్మమెందుకు	మరటి	చతు-రూపకము	330
కరుణాసముద్రా	దేశగాంధారి	"	292	కరుణించుట కిదే	పట్టం - సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారి కీరనలు.	"	331
మఱచేవాడవా	కేదార్గము	"	294	ఇంక దయరాలేదా	మలయమారుతం	ఆది	333
క్రీడంకలే	బలహంక	ఆది	336	భరమిచ్చుంపగూ	నీందుమందారి	"	334
మనవి చేకొనవయ్య	గరసాంగి	చతు-రూపకం	339	రంగ-మంగం	చక్రవాకము	"	334
				అట్ల నలింగ	నాయకి	ఆది	335
				అట్ల నలింగ	శంకరాభరణము మిశ్రచ పు	"	336
				అట్ల నలింగ	శ్రీరాగము	ఆది	337

క్రీడలకై
వాదక చ్చేలకడకున్

దంపాది చతు-రూపకం

మైసూరు - సదాశివరావుగారి కీర్తనలు.

వాచామి గోపరుండుని

చరణ

ఎవరున్నారు

అలహం

నిన్ను విన గతి

”

సాక్షేతనగనగాథ

హరికాంభోజి చతు-రూపకం

నాతరమూ

కమాసు

శ్యామాశాస్త్రులవారి కృతులు.

నిన్ను వినాగ

పూర్వకల్యాణి మిశ్రలఘువు

తలి నిన్ను వెఱు

కల్యాణి

పాపి శ్రీగిరి

అనందభైరవి

బ్రోవవమ్మ

మాంజి

త్రిలోకమాతా

భరణి

మిశ్రలఘువు

సుబ్బరాయశాస్త్రులవారి కీర్తనలు.

వనజానన వినుతా

శ్రీరాగము

శ్రీకమలాంబికా

దేవ్యతోడి

జననీ నిన్నువి

రితిగాళ

వినునే వింఛిన

ఎక కులకాంభోజి చాపు

ముద్దుస్వామి దీక్షితులవారి కృతులు.

శ్రీ వేణుగోపా

కురంజి

మిశ్రరూప

338 రవీంద్రాచారి

339 అక్షి-పాదము

340 శ్రీరామ-దాస

341 రామ-రమ్యం

342 శ్రీరామ-రమ్యం

343 శ్రీరామ-రమ్యం

344 శ్రీరామ-రమ్యం

345 శ్రీరామ-రమ్యం

346 శ్రీరామ-రమ్యం

347 శ్రీరామ-రమ్యం

348 శ్రీరామ-రమ్యం

349 శ్రీరామ-రమ్యం

350 శ్రీరామ-రమ్యం

351 శ్రీరామ-రమ్యం

352 శ్రీరామ-రమ్యం

353 శ్రీరామ-రమ్యం

354 శ్రీరామ-రమ్యం

355 శ్రీరామ-రమ్యం

356 శ్రీరామ-రమ్యం

357 శ్రీరామ-రమ్యం

358 శ్రీరామ-రమ్యం

359 శ్రీరామ-రమ్యం

360 శ్రీరామ-రమ్యం

361 శ్రీరామ-రమ్యం

362 శ్రీరామ-రమ్యం

363 శ్రీరామ-రమ్యం

364 శ్రీరామ-రమ్యం

నామక

శంకరాభరణము

శ్రీరాగము

వసంత

కేదారగాళ

భైరవి

నారాయణగాళ

మణిరంగ

మాధవమనోహరి

తరంగిణి

కుదసాపేరి

మధ్యమావతి

అంధాళి

విలహరి

బాలస్వామి దీక్షితుల కృతి.

దర్బారు

పొన్నయ్య కృతి.

మానూతీత స్వరూపిణి

చిన్నస్వామి దీక్షితుల కృతి.

నానలోల కరుణాలవాల

రామస్వామి దీక్షితుల కృతి.

వరము

260

372

374

376

377

379

382

384

385

387

389

390

391

392

394

397

398

400

కీర్తనల పేర్లు.

రాగము.

పుట.

12

వీరభద్రయ్యగారి కృతి.

పలితపావన

భైరవము ఆది

పుట.

401 నాలుగవృత్త స్వరములు

427

కృష్ణస్వామయ్యగారి కృతి.

జయజయ జనకసుతే సావేరి మిశ్రచాతు

కుమార యెట్టప్ప మహారాజుగారి కృతి.

పదాధారా తత్వవిషాయక శ్రీరాగము ఆది

శేషయ్యగారి కృతి.

రంగపతే పాహిమాం కాపి చ-రూప

పల్లవి గోపాలయ్యగారి కృతి.

హరి సర్వపరిపూర్ణ కాంభోజి రూప

దొరస్వామయ్య కృతి.

ధూరటిసటిం చెనే

గౌరి ఆది

నూత్యభూతయ్య కృతి.

తరలిబొయ్యే సమయము తోడి ఆది

కుష్మస్వామయ్యగారి కృతి.

నీకే దయతోచి కల్యాణి చతు-రూప

కృష్ణస్వామయ్యగారి కృతి.

గోపికారమణం భజ దేవగాంధారి ఆది

పల్లవి తోడి ఆది

ఒకొక్కత్త స్వరములు పల్లవియై తెడి గృహములలోనుండి పాడగినవి

రెండొక్కత్త స్వరములు

”

విషయసూచిక సమాప్తము.

౧ ౨ ౩ ౪ ౫ ౬

అనుబంధము A

రాగవిభోధ ప్రకారముగ గల పంచవిధ వీణలను,

వాని లెక్క విమర్శనములను జూపెడి పట్టికలు

8 పేజీలు

అనుబంధము B.

100 రాగములకు ఆరోహణ అవరోహణ లక్షణములు

36 పేజీలు

అనుబంధము C

అక్షరేతర శతతాళములును చానివిషయమై సంగీతచర్య దిక్పై

ప్రాయబడిన ఖండనములును

8 పేజీలు

”

గానభాస్కరము

శ్లో॥ బ్రహ్మగ్రంథిజమారుతానుగతినా చిత్తేన హృత్పంకజే ।
 సూరీణా మనురంజకః శ్రుతిపదం యోయం స్వయం రాజతే ।
 యస్మా ఙ్గామవిభాగవర్ణరచనాఽంకారజాతికమో ।
 వందే నాదతనుంతముద్ధురజగ ద్గీతం ముదే శంకరం ॥ (సం.రత్నాకరః.)
 ఈ శ్లోకపూర్వముగ సర్వప్రధానంబైన నాదబ్రహ్మమునకు వందన మొనరించు చున్నాడు.

శ్లోకప్రారంభములో 'బ్రహ్మగ్రంథి' యను ప్రయోగమువల్ల మంగళవాచ్యమును నూచింపుచున్నాడు. బ్రహ్మగ్రంథి యనగా యోగాధారము లాటింటిలో మొదటిదైన మూలాధార స్థానమునందు గల చతుర్దశ దళ చక్రమునకు డేరు. ఈ చక్రమునందుండు నూత్నాగ్నిచేత ప్రేరేపింపబడిన ప్రాణవాయు నాభి హృదయ కంఠమూలముగా బయలు పెడలుటచే నాదము బుట్టుటకు కారణం బగుచున్నది యనియు, ఈ నాదమే వేదముల కాధారస్థానమనియు, ఈ నాదముచేతనే పద వాక్య కావ్య నాటకాలంకార శాస్త్రము లున్ను, స్వరవర్ణ గ్రామాద్యలంకారాదులును బుట్టుచున్నదనియును, లోకమునకు ఆది కారణము నాదమనీయును, అట్టి నాదబ్రహ్మమును, యీగ్రంథము అవిఘ్నముగా సంపూర్తి చేయుటకై, ప్రార్థించుచున్నా నని భావము.

సంగీత ప్రశంస.

శ్లో॥ “సామవేదాదిదం గీతం సంజగ్రాహ పితామహః ।” (సం.రత్నా.)

తా. సంగీతము, సామవేదముననుండి బ్రహ్మచే గ్రహింపబడి, తాత్కాలికకారమై, భక్తతాదులచేతను తరువాత ఇతర పాగ్గేయ కారకులచేతను, వెల్లడి చేయబడిన శాస్త్రము. గనుక ఈ సంగీతవిద్య మహానీయులచే గొనియాడబడి యున్నది.

శ్లో॥ గీతిగానేన యోగస్యాత్ యోగాదేవ శివైక్యతా ।

గీతిజ్ఞో యది యోగేన సయాతి పరమేశ్వరం ॥ (నూతసంహిత.)

తా. భక్తితో చేయబడు గానము యోగమగుచున్నది. ఆ యోగముచేత పురుషుడు పరమాత్మైకత్వమును బొందుచున్నాడు.

శ్లో॥ కావ్యాలాపాశ్చయేకేచిద్గీతాని సకలానిచ ।

శబ్దమూర్తి ధరస్యైతే విష్ణోరంశా మహాత్మనః ॥ (శ్రీవిష్ణుపురాణము.)

తా. శబ్దస్వరూపమైన కావ్యములును, సంగీతమును భగవంతుని స్వరూపాంశమని భావము.

శ్లో॥ నాహం వ సామి వైకుంఠే న యోగి హృదయే రవౌ ।

మద్భక్తా యత్ర గాయంతే తత్ర తిష్ఠామి నారద ॥

తా. ఓయీ నారదా! నేను వైకుంఠమునందు వసింపలేను. యోగులయొక్క హృదయములోను వసింపలేను, సూర్యమండలములోను వసింపలేను. నా భక్తులు ఎచ్చోట గానముఁ జేయుచున్నారో అచ్చట నేనున్నాను. “ఈ భగవద్వాక్యమువలన గానము సర్వోత్కృష్టమైన యోగమని వెల్లడియగును.”

శ్లో॥ సర్వేషా మేవ పుణ్యానా మస్తి సంఖ్యా యశస్విని

మమాగ్రే గీయతే యేన తస్య సంఖ్యా నవిద్యతే ॥

నఘృతే తాదృశీ ప్రీతి ర్నక్షీరే నచ గుగ్గులా

యాదృశీ చైవ గాంధర్వే మమ ప్రీతి ర్వరాననే ॥

కించ॥ గీతజ్ఞో యది గీతేన నాప్నోతి పరమం పదమ్

రుద్రస్యానుచరో భూత్వా తేనైవ సహ మోదతే ॥

త్రివర్గ ఫలదా స్సర్వే దాన యజ్ఞ జపాదయః

ఏకం సంగీత విజ్ఞానం చతుర్వర్గ ఫల ప్రదమ్ ॥

హరీశాది స్తుతౌ ధర్మో ధన కామా నృపాదితః

నిషామ స్తదనుష్ఠానా న్మోక్ష మాప్నో త్యసంశయమ్ ॥ (శివసర్వస్వం.)

తా. యశోవంతురాలవగు ఓ పార్వతీ! ఎల్ల పుణ్యములకును లెక్కకలదు; నా యెదుటఁ గానము నెవడు చేయునో వాని పుణ్యములకు సంఖ్యలేదు. నాకు సంగీతమునం చెట్టి ప్రీతియో అట్టిప్రీతి నేయి, పాలు, గుగ్గులు మొదలగువాటిలోను లేదు. మఱియును గానవిశారదుడు సంగీతముచే పరమపదమును పొందఁజేసి రుద్రునకు అనుచరుడై అతని తోడనే సంతోషించుచున్నాఁడు. దానయజ్ఞ జపాదులన్నియు త్రివర్గఫలము నిచ్చునవి. సంగీతజ్ఞాన మొకటిచేతనే చతుర్విధపురుషార్థములును లభ్యమగును. హరిహరాదుల స్తుతిచే ధర్మమును, రాజులు మొదలగు వారిచే ధనకామములును, నిష్కాముడగుచు సంగీతానుష్ఠానము చేయుటచే మోక్షమును, నిస్సంశయముగ మానవుడు పొందుచున్నాడు.

ప్రసిద్ధవాగ్గేయకారకులు

శ్లో॥ సదాశివ శ్చివాబ్రహ్మ భరతః కశ్యపామునిః

మతంగో యాష్టికో దుర్గా శక్తిః శార్దూల కోహతా

వీశాఖిలో దన్తిలశ్చ కంబలోఽశ్వతర స్తథా
 వాయు ర్విశ్వావసూ రంభాఽర్జున నారద తుంబరాః ।
 ఆంజనేయో మాతృగుప్తో రావణో నందికేశ్వరః
 స్వాతిర్దుఃఖో బిందురాజః క్షేత్రరాజశ్చ రాహులః ।
 రుద్రతో నా న్యభూపాలో భోజభూవల్లభ స్తథా
 పరమర్దీ చ సోమేశో జగదేకమహీపతిః ।
 వ్యాఖ్యాతారో భారతీయో లోల్లటోద్భట శంకుకాః
 భట్టాభినవగుప్తశ్చ శ్రీమత్కిర్తి ధరోఽపరః ।
 అన్యేచ బహవః పూర్వే యే సంగీతవిశారదాః
 అగాధబోధమగ్ధ్యేన తేషాం మతపయోనిధిం
 నిర్మళ్య శ్రీశార్ఙ్గదేవః సారోద్ధార మిమం వ్యధాత్ ॥ (సం.రత్నాకరః.)

పై శ్లోకములవలన సంగీతరత్నాకర కర్తయైన శార్ఙ్గదేవుడు సదాశివాది పూర్వా
 చార్యప్రముఖుల మతములను, “అన్యేచ బహవఃపూర్వే యేసంగీతవిశారదాః” అనునట్లు
 ఇతరమైన యనేక పూర్వాచార్యుల యగాధ పయోనిధివంటి మతములను బరిష్కరించి
 సంగీత సారమును గ్రహించి తాళకములలో వెల్లడిచేయుచున్నానని తెలుపుచున్నాడు.

శ్లో॥ బ్రహ్మవిష్ణు మహేశాస్యః సంగీతోత్య సుఖస్పృహః ।
 ఏహికా ముష్మికో త్యక్త్వా దేవర్షి ర్నారద స్సదా ॥
 బ్రహ్మ నందోపి వీణాయాం వాదనే నియతో భవత్ ।
 దైత్య సంహరిణీ దుర్గా సంగీతేభిరతా సదా ॥
 మతంగకశ్యపావాస్తాం సంగీతాభి రుచీమునీ ।
 కర్తా సంగీత శాస్త్రస్య హనూమాంశ్చ మహాకపిః ॥
 శార్దూల కోహలావేతౌ సంగీత గ్రంథకారిణౌ ।
 కంబలాశ్వతరౌ వాయుర్హూహ హూహూశ్చ రావణః ।
 రంభా బాణాసుతా చోషా ఫాల్గునః ఘణినాంపతిః ।

ఇత్యేతేఽన్యోపి సంగీత శాస్త్రవ్యాఖ్యాన కారిణః ॥ (సం. పారిజాతః.)
 సంగీత రత్నాకరమునందు జెప్పియుండు పూర్వాచార్యులసంఖ్యకన్న అధికముగా
 హాహా, హూహూ మొదలగు కొన్ని వారలను పారిజాతకారులు జెప్పియున్నారు. ఈ విష
 యము పై శ్లోకములయందు గనిపించియున్నది.

సంగీత శబ్దార్థము.

శ్లో॥ గీతం వాద్యం తథా నృత్యం త్రయం సంగీత ముచ్యతే (సం.రత్నాకరః.)

తా. గీతము, వాద్యము, నృత్యము అను నీమూటి చేరిక సంగీత మనంబడును. మఱియు రాగము స్వరము తాళము అను నీమూటి చేరికయు సంగీత మనంబడును.

గీతవాదిత్ర నృత్యానాం త్రయం సంగీతముచ్యతే ।

గానస్వాత్ర ప్రధానత్వాత్ తత్సంగీతమితిరితం ॥ (సం. పారిజాతము.)

గీతం వాద్యం నర్తనంచ త్రయం సంగీతముచ్యతే ॥ (సం. దర్పణము.)

అన్యశ్చ:—

గీతం వాద్యంచ నృత్యంచ త్రయం సంగీతముచ్యతే ।

గీతవాద్యోభయం యత్ర సంగీత మితికేచన ॥

రాగస్వరశ్చ తాళశ్చ త్రిభి స్సంగీతముచ్యతే ॥

N. B. గీతము వాద్యము అను నీ రెంటిచేరిక సంగీతమని కొందఱి మతము. అయితే ఇది ప్రసిద్ధవాగ్దేయ కారకుల మతము కాదు.

సంగీత విభాగము.

మార్గదేశీతి తద్వేధా తత్ర మార్గ స్స పుచ్యతే ।

నృత్యం వాద్యానుగం ప్రోక్తం వాద్యం గీతానువృత్తిచ

అతో గీతం ప్రధానత్వా దత్రావాపభిధీయతే ॥ (సం. రత్నాకరము.)

తా. నృత్యము వాద్యము ననుసరించినది. వాద్యము గీతము ననుసరించినది. అందు చేత మూటిలో ప్రధానమైన గీతము ప్రథమమున చెప్పబడుచున్నది.

మార్గదేశి విభాగేన సంగీతం ద్వివిధం మతం । (సం. దర్పణము.)

మార్గదేశీయ భేదేన ద్వేధా సంగీతముచ్యతే । (సం. పారిజాతము.)

ఆర్యం గీతం ద్వేధా మార్గదేశీ । (రాగవిభోధము.)

సంగీతము మార్గమనియు దేశ్యమనియు నీరు తెఱంగులుగా విభగింపఁబడియున్నది. అందు,

మార్గసంగీతము.

శ్లో॥ యోమార్గితో విరించాద్యైః ప్రయుక్తో భరతాదిభిః ।

దేవస్య పురత శృంభో ర్నియతాభ్యుదయ ప్రదః॥ (సం. రత్నాకరము.)

ఆర్య.

గీతం ద్వేధా మార్గోదేశీ మార్గః శయోవిరించాద్యైః ।

అన్విష్టో భరతాద్యైః శంభోరగ్రే ప్రయుక్తో_రచ్యః ॥ (రాగవిభోధము.)

వేదామాధాఖ్య సంగీతం భరతాయా బ్రవీత్స్వయం ।

బ్రహ్మణో_ధీత్య భరతః సంగీతంమార్గసంజితత్ ॥ (సం. పారిజాతము.)

మహిణేన యదన్విష్టం ప్రయుక్తం భరతేనచ ।

మహాదేవస్య పురతః స్తన్మార్గాఖ్యం విముక్తదం ॥ (సం. దర్పణము.)

అనాది సంప్రదాయం యద్గంధర్వై స్సంప్రముజ్యతే ।

నియతం శ్రేయసోహేతు స్తత్తాంధర్వం ప్రచక్షతే ॥ (స్వరమేళకళానిధిః)

మొత్త తాత్పర్యము. బ్రహ్మ సంకల్పముచే గలిగినదియును, పరమశివుని సముఖమున భరతమునిచే చెప్పబడినదియును, మోక్షప్రదంబైనదియునైన సంగీతము మార్గ సంగీత మనంబడును. “ఈ మార్గ సంగీతము భూలోకమునందు లేదనియును, దేవతలవల్లను, భరతాదులవల్లను దేవలోకమునందుమాత్ర మభ్యసింపబడి వెలయుచున్నదనియును భావము.”

దేశ్య సంగీతము.

శ్లో॥ దేశేదేశేజనానాం యద్భుచ్చా హృదయ రంజకం

గానంచ వాదనం నృత్యం తద్దేశీ త్యభిధీయతే ॥ (సం. రత్నాకరము.)

ఆర్య. దేశేదేశే రుచ్యా యజ్ఞన హృద్రంజనంతు సాదేశీ ।

సతు లోకరుచివిరలితః ప్రయో లక్ష్మ్యైత్ర దేశీతత్ ॥ (రాగవిబోధః.)

యస్తువాగ్దేయకారేణ రచితం లక్షణాన్వితం ।

దేశీరాగాదిభిః ప్రోక్తం తత్తానం జనరంజనం ॥ (స్వరమేళ కళానిధిః.)

తత్ర దేశస్థయారీత్యా యత్సాన్వితోకానురంజనం ।

దేశేదేశేతు సంగీతం తద్దేశీ త్యభిధీయతే ॥ (సం. దర్పణము.)

మొ. తా. ఆయాదేశములయందు జనరంజనము గా జేయబడు గానమును. వాయిద్యమును, వాద్యమును, ఒనర్చబడు నాట్యమును దేశ్యసంగీత మనంబడును.

సంగీత మాహాత్మ్యము.

గీతేన ప్రీయతే దేవః సర్వజ్ఞః పార్వతీపతిః ।

గోపీపతి రనంతోఽపి పంశాద్వినో వశం గతః ॥

సామగీతి రతో బ్రహ్మ వీణాసక్తా సరస్వతి ।

కిమన్యే యక్ష గంధర్వ దేవ దానవ మానవాః ॥

అజ్ఞాత విషయోస్వాదో బాలః పర్యంకికాగతః ।

ఋద స్థితామృతం పీత్వా హర్షోత్కర్షం ప్రపద్యతే ॥

వనేచర స్తృణాహర శ్చిత్రం మృగశిశుః పశుః ।

లుభోః లుభకసంగీతే గీతే త్యజతి జీవితం ॥

తస్య గీతస్య మాహాత్మ్యం కేవలశంసితు మీశతే ।

ధర్మార్థకామమోక్షాణా మిద మేవై వసాధనం ॥ (సం. రత్నాకరము.)

తా. సర్వజ్ఞుడైన పరమశివుడును గీతమునందు ప్రీతుడగుచున్నాడు. గోపీనాథుడైన శ్రీకృష్ణపరమాత్ముడును వేణునాదమునకు లోనయ్యెను. అటులనే సామగానమందు బ్రహ్మయును, వీణాగానమందు సరస్వతీయును పరవశులగుచున్నారు. ఇకను యక్షగంధర్వ దేవదానవ మానవులు యీ గానమందు పరవశులగుటకు సందియమా? యుక్తాయుక్త జ్ఞానములేక యుయ్యలలో యేడ్చుచున్న బాలుడును గానమును విని మిక్కిలి సంతోషమును బొందినవా డగుచున్నాడు. అడవిని సంచరించుచు గడ్డిపరకల నాహారముగా గొను జింకపిల్లలు కిరాతకుని గానమునకు ఆశపడుచు ప్రాణముల నిచ్చుచున్నవి. గనుక యీ గీతముయొక్క మాహాత్మ్యము నుడువ నెవ్వరికి సాధ్యము? ధర్మార్థకామమోక్షాదులకు యీ సంగీతమే ముఖ్య సాధన మగుచున్నది. మోక్షసాధనత్వమును గ్రంథములో “వీణావాదన తత్వజ్ఞః శ్రుతిజాతి విశారదః । తాళజ్ఞశ్చాప్రయాసేన మోక్షమార్గం నియచ్ఛతి॥” శ్రుతిజాత్యాదుల నెఱింగి లయముతో వీణ వాయించువాడు ప్రయాస లేక మోక్షమును బొందుచున్నాడు.

గీతం నాదాత్మకం వాద్యం నాదవ్యక్త్యాప్రశస్యతే ।

తద్వయానుగతం సృతం నాదాదీన మతస్త్రయం ॥

నాదేన వ్యజ్యతే వర్ణః పదం వర్ణాత్పదా ద్వచః ।

వచసో వ్యవహారోయం నాదాధీన మతోజగత్ ॥ (సం.రత్నాకరము.)

తా. నాదమువలన అక్షరమును, అక్షరమువలన శబ్దమును, శబ్దమువలన వ్యవహారమును గలుగుచున్నది. గనుక, లోకమంతయు నాదాధీన మగుచున్నది.

నా ద వి భా గ ము.

అహతోఽనాహతశ్చేతి ద్విధానాదో నిగద్యతే ।

సోయంప్రకాశతే పిండే తస్మా త్పిండోభిధీయతే ॥ (సం.రత్నాకరము.)

తా. నాదము ఆహతమనియు, అనాహతమనియు రెండు విధములు. ఈ రెండును పిండమునందుండి పుట్టుటచే పిండోత్పత్తి చెప్పబడుచున్నది. “ఆహత అనాహత నాదములు పిండమునుండి గలుగుటవలన అట్టి పిండోత్పత్తినిగూడ చక్కగా నెఱుంగవలయునను బ్యాజముతో రత్నాకరమునందు పిండోత్పత్తి ప్రకరణమని యొక ప్రకరణమును వ్రాసి, అందు మాతృగర్భమునందు పిండముధరించి అచట వృద్ధిజెందు క్రమములను ఆ పిండమందు నాదము సంభూతమైయుండు విధములను చెప్పియున్నారు.”

అనాహత నాదము.

తత్రాఽనాహతనాదంత మునయ స్సముపాసతే ।

గురూపదిష్ట మార్గేణ ముక్తిదం నతు రంజకం ॥ (సం. దర్పణము.)

తా. అందు అనాహతనాదము రంజకములేనిదై గురుముఖముగ నుపదేశింపబడినదై, ముక్తిప్రదంబై, అచంచలమైన మనోరథమునుగల మునులచే సాహసింపబడుచున్నది.

ఆహత నాదము.

సానాదస్త్యా హతోలోకే రంజకో భవభంజకః ।

శ్రుత్యాది ద్వారతస్తస్మా త్తదుత్పత్తి ర్నిరూప్యతే ॥ (సం. దర్పణము.)

తా. ఆహత నాదము భవభంజక మైనదియును, గానోత్పత్తికారియై శ్రుతి, స్వర, గ్రామ, మూర్ఛనాదులద్వారా జనరంజనమును గలుగజేయువది.

సంగీత దర్పణమునందు “శారీర వివేక” మను ప్రశంసలో మనుష్య శరీరమందుగల మూలాధారాది ఆటు యోగాధార చక్రములను జెప్పి, నాదము మూలాధారమునుండి బయలుపడలి క్రమేణ గాత్రమగుచున్నదనియు చెప్పియున్నారు.

నాద ప్రకరణము.

వందన శ్లోకము.

చైతన్యం సర్వభూతానాం వివృతం జగదాత్మనా ।

నాదబ్రహ్మ తదానంద మద్వితీయ ముపాస్మహే ॥ (సం. ర.)

త్రిమూర్తులు నాదస్వరూప మనుట.

నాదోపాసన యాదేవ బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరః ।

భవం త్యుపాసితా నూనం యస్మాదేతే తదాత్మకాః ॥ (సం.ర.)

తా. బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులైన త్రిమూర్తులు నాదమునే స్వరూపముగా గల వారు. గాన, వారు నాదముచేతనే యుపాసింపబడుచున్నారు.

నా దో త్ప త్తిః.

ఆత్మా వివక్షమాణోయం మనః ప్రేరయతే మనః ।

దేహస్తం వహ్నిమాహంతి స ప్రేరయతి మారుతం ॥

బ్రహ్మగ్రంథిస్థితః సోధ క్రమాదూర్ధ్వపథే చరన్ ॥

నాభిహృత్కంఠ మూర్ధాస్యేష్వావిర్భవయతి ధ్వనిమ్ ॥ (సం.రత్న.)

తా. శరీరమందుగల ఆత్మ మనస్సును ప్రేరేపించుచున్నది. మనస్సు దేహమందుగల వహ్నిని గొట్టుచున్నది. ఆ వహ్ని వాయువును ప్రేరేపించుచున్నది. ఆ మారుతము బ్రహ్మ గ్రంథియను మూలాధారమునుండి యూర్ధ్వముఖముగా నాభి, హృదయము, కంఠము, శిరము, ముఖము వీటియందు క్రమేణ చరించునపుడు నాదము ఆవిర్భవించుచున్నది.

నాదోతిసూక్ష్మః సూక్ష్మశ్చ పుష్టో పుష్టశ్చ కృత్రిమః ।

ఇతి పంచభిధాన్ ధత్తే పంచస్తానా స్థితః క్రమాత్ ॥ (సం. రత్న.)

తా. నాదము క్రమముగా నాభియందు అతి సూక్ష్మమనియును, హృదయమునందు సూక్ష్మమనియును, కంఠమందు పుష్టమనియును, శిరమునందు అపుష్టమనియును, ముఖము నందు కృత్రిమమనియును చెప్పబడుచున్నది.

నాడ శబ్దార్థము.

నకారం ప్రాణసామానం దేశార మనలం విదుః ।

జాతః ప్రాణాగ్ని సంయోగా త్రేన నాదోభి ధీయతే ॥ (సం.ర.)

తా. నకారము ప్రాణమనియును, దేశారము అగ్నియనియును, ప్రాణాగ్నిసంయోగము నాదమనియును చెప్పబడుచున్నది.

నా దే భే ద ము.

వ్యవహారే త్వసా త్రేణా హృదిమంద్రోభి ధీయతే ।

కంఠే మధ్యో మూర్ధ్నితారో ద్విగుణశ్చోత్త రోత్తరః॥ (సం.రత్న.)

తా. నాదము వ్యవహారమునందు మంద్ర, మధ్య, తారమని మూడువిధములుగా చెప్పబడుచున్నది. నాదము హృదయమం దున్నపుడు మంద్రమనియును, కంఠమందు మధ్యమనియును, శిరస్సునందు తారమనియును చెప్పబడుచున్నది. ఈ మూడు ఉత్త రోత్తరము ద్విగుణమగుచున్నది. అనగా, హృదయమునందు ఒకపార్శ్వై నచో కంఠమునందు రెండుపార్శ్వై గాను, శిరమునందు నాలుగుపార్శ్వై గాను రెట్టించునని తాత్పర్యము.

తత్రద్వావింశతి ర్భేదా శ్శ్రవణాచూర్ణయతేమతాః ।

హృద్యూర్ధ్వ నాడీసంలగ్నా నాడ్యో ద్వావింశతి ర్మతాః॥ (సం.రత్న.)

తా. ఆ నాదము 22 భేదములను విడిచిత్రములగుచున్నది. ఆ శ్రుతులు హృదయమునుండి యూర్ధ్వముగా గల 22 నాడులవలన పలికింపబడుచున్నవి.

ఇదివరకును చెలిపియున్న విషయములో పూర్వాచార్యులైన వాగ్గేయకారకులు సంగీతము ద్వివిధమనియును, అవి మార్గదేశ్య భేదములనియును, నాదోత్పత్తి పిండోత్పత్తి విషయములను నొకేతీరుననే చెప్పియున్నారనియును స్పష్టముగ తెలియించుచున్నది. ఇకను శ్రుతి విషయమై చెప్పనపుడు వీరల కభిప్రాయభేదములు చాలా గలిగియున్నవి. వాటిని నీక్రింద విశదముగ జూడుడి.

శ్రుతిః.

ఇపుడు శ్రుతియనగా నేమియని తెలుసుకోవలయును. “శ్రూయంత ఇతి శ్రుతయః.” శ్రోత్రమునకు వినునది శ్రుతియని జెప్పియున్నాను. సంగీత దర్పణమందు “స్వరూపమాత్ర శ్రవణా న్నాదోనురణనంవినా । శ్రుతిరిత్యుచ్యతే భేదాస్త స్యాద్వా వింశతిర్మతాః” అనురణనము లేనిదియను, స్వరూపమాత్రముగ మొదట వినబడుచున్నదియు నైన ధ్వని శ్రుతి యనబడును. ఆ శ్రుతి 22 భేదము లగుచున్నది. రాగవిబోధమునందు “ద్వ్యంత ర్మేష్టా నేరవః” సారికల, అనగా వీణయందు గల మెట్లు, పైన వ్రాలియున్న తంత్రుల నుండి శబ్దిరచుధ్వని శ్రుతి యనబడును, అని జెప్పియున్నారు. సంగీత పారిజాతమందు, “కేశాగ్ర వ్యవధానేవ భావోపి శ్రుతయశ్చిత్తాః । వీణాయాశ్చ తథాగాత్రే సంగీత జ్ఞానినాంమతే ॥ మధ్యే పూర్వోత్తరరాబధ్యే వీణాయాం గాత్రవీణాః । మధ్యపంచమ భావేన శ్రుతిర్ద్వావింశతిం జగుః ॥” మనుష్యు శారీరమందును వీణయందును ఒక కేశ

గా న భా స్క థ ము

ప్రమాణమున కొక శ్రుతివంతున ఎన్నో శ్రుతులున్నవని సంగీతజ్ఞానులు చెప్పుచున్నారు
 వీణయందుఁగాని శారీరముందుఁగాని పడవంచము ప్రకారముగఁ గలుగు శ్రుతులు
 22 మాత్ర మనియే పెద్దలు చెప్పుచున్నారు

భుతంగ మతము

శ్లో॥ శ్రవణార్థస్య ధాతోః క్తి ప్రత్యయే చ ముఖవ్రతే ।
 శ్రుతిశబ్దః ప్రసాధ్యోఽయం శబ్దజ్ఞై కర్మసాధనైః ॥

విశ్వావసు మతము

శ్లో॥ శ్రవణేంద్రియ గ్రాహ్యత్వా ద్ధ్వనితేన శ్రుతిర్భవేత్ ।
 తా చెవులకు వినునదియును శ్రోత్రేంద్రియమునకు గ్రాహ్యమగునదియును శ్రుతి
 యనఁబడదు.

కోహలః

శ్లో॥ ద్వావింశతింకే చిదుదాహరంతి శ్రుతి శ్రుతిజ్ఞాన విచారదత్తాః
 పట్వష్టి భిక్షాఃఖిలుకేచి దాసా మానత్వమేవ ప్రతిపాదయంతి
 తా కొందఱు శ్రుతులు ద్వావింశతియని చెప్పుచున్నారు మఱికొందఱు ఆ శ్రుతు
 లు 66 అని చెప్పియున్నారు * మఱికొందఱు శ్రుతులు అనంతమని చెప్పుచున్నారు
 మఱియు,

శ్లో॥ “ఆసన్త్యంహి శ్రుతీనాంచ సూచయంతి విపశ్చితః ।
 యథా ధ్వని విశేషాణా మమానం గగనోదరే ॥
 ఉత్తాలపవనో ద్వేల్ల జ్వలరాశి సముద్భవాః ।
 ఇయంత్యః ప్రతిపద్యంతే నతరంగ పరంపరాః ॥

తా ధ్వనివిశేషమువల్ల గలిగెడి శ్రుతు లిన్నియవి గగనోదరమునందు గడించు
 టకు సాధ్యము క్రాంతనియును, † వీచీతరంగ న్యాయప్రకారముగ గాలిచేత క్షోట్టఁబడిన
 తటాకమునందు గల వీటిపైఁ గలుగు అలలయందు భూక్మమైన చిన్నయలలు అనేక
 మున్న చందంబున నొక శ్రుతియందు అనేకశ్రుతు లున్నవనియును జెప్పుచున్నారు

* 66 శ్రుతులు, మాడు స్థాయిలకును స్థాయి యొకటింటికి 22 శ్రుతులు
 చొప్పున నని యెఱుంగునది

† వీచీతరంగ న్యాయమువలన శ్రుతు అనంతమని చెప్పుచున్నారు, శ్రుతియను
 శబ్దమునకు శ్రవణమునకు విన్నట్టిది (The sound that could be perceived by ear)
 యని అరమేగాని మతేమియుకాదు వేపనములు 18 లేక 19-కి తగ్గినను 10000 లేక
 20000 హెచ్చినను ధ్వని చెవులకు వినుఁబడదను సంగతి స్పష్టముగ నున్నది అందుచేత
 వేపనములు అనంతముగ నుండవచ్చునేగాని శ్రుతు అనంతముగ నున్నవని చెప్పట యసం
 భావితము

నైయిక్జన్ ప్రకారము (In accordance with the Modern Science) కొన్ని యంశములు నీక్రింద నుదహరింపఁబడును. ప్రొఫెసర్ హెల్మ్‌హోల్ట్స్ (Professor Helmholtz) అను జర్మని సయన్తిస్టు చెప్పిన పద్ధతిని అనుసరించి (Sedley Taylor, M. A.) నీడ్లీ టేయిలర్ గారు వ్రాసియుండు (Sound & Music) అను గ్రంథములో “The Syren shows that below a certain rate of vibrations, no musical sound is produced. The lowest note on the largest modern organs has $16\frac{1}{2}$ for its vibration number; but it is a moot question whether the musical character of this note can be recognised or not.

In any case we may regard the lower limit of a musical sound as situated in the immediate neighbourhood of this degree of pitch. For some distance above the limit the musical character continues to be very imperfect, and it is not until we reach $41\frac{1}{2}$ vibrations per second, the lowest note of the double bass, that we get a satisfactory musical sound. There is no corresponding limit absolutely bearing the scale of pitch in the opposite direction: but sounds above a certain degree of accuteness become painful to the ear, and therefore unfit for musical purposes. The highest note of the piccolo, the shrillest sound heard in the Orchestra, makes 4752 vibrations per second. And this we may regard as constituting a practical superior limit of the scale of pitch at the disposal of musical art. The extremest range attainable by exceptional human voices, from the deepest note of Bass to the highest note of a Soprano, lies, roughly speaking, between 50 and 1500 vibrations per second. Ordinary chorus voices range from 100 to 900 or 1000 vibrations per second.

అని చెప్పియున్నారు. ఇందలి ముఖ్యాంశములు:—ఇప్పుడు భూలోకమునందున్న అన్ని * ఆర్గన్ లోను పెద్దదియగు వాద్యములో మొదటిస్వరమునకు గల వేపనములు $16\frac{1}{2}$ యనియును, ఆ స్వరము అంతగా సంగీతయోగ్యము కాదనియును, † $41\frac{1}{2}$ వేపన

* ఆర్గన్ = పెద్దహార్మోనియము, పెద్ద పియానాలు మొదలైన వాద్యములు. ఈ ఆర్గన్ సుమారు 1000 లేక 2000 మంది చేరి పాడునపుడు ప్రక్కవాద్యముగ నుపయోగించుటకై చాల పెద్దవిగాఁ జేసి ఐరోపాదేశమునందుఁ గల క్రైస్తవ దేవాలయములలో పాడుచున్నారు.

† శబ్దమునకుఁగల వేపనములు సుమారు 12 లేక 19-కి తగ్గినను, 10000 లేక 15000 హెచ్చినను శ్రవణేంద్రియ గ్రాహ్యము కాదు. దీపము మండునపుడు వేపనములు సుమారు 30000 లేక 40000 కధిక మగుచున్నవి గనుక శబ్దము చెవులకు వినకయున్నది. వేపన సమూహములలో సంగీతయోగ్యమైన స్వరములు సెకెండు 1 కి సుమారు 100 కి పైఁబడి 2000 వేపనముల వఱకే యుండును. ఈ లెక్కకు అధికమైనచో నాదము చాల హెచ్చుగాను చెవులకు అహితముగాను నుండును. ఈ విషయమును ప్రత్యక్షముగ తెలియఁగోరినయెడల 5 లేక 6 సాయిలనుగల ‘పియానో’ లేక హార్మోనియము వాద్యములలో న్నొండు కడపటి స్వరమును పలికించి పరీక్షించినచో స్పష్టమగును. మఱియు, వేపన.

ములుగల స్వరము (అనగా పైని చెప్పిన 16½ వేపనములు గల స్వరముననుండి ఒకటి న్నర స్థాయి హెచ్చులో నుండు స్వరము) వచ్చువఱకును గల స్వరములు సంగీతయోగ్య ములే యుండలేదనియును చెప్పుచున్నారు. మరియు, సంగీతమునకు అతిమంద్రమైన స్థాయియందుఁ గల స్వరమునకు వేపనములు 16½ యని చెప్పినట్లు అన్నిటికిని హెచ్చైన స్వర మిది యని చెప్పుటకు వీలులేక యున్నదనియును, వేపనములు చాల అధికమైనచో చెవులకు దురారాధ్యమైన* శబ్దముచు గలుగజేయుచున్నదనియును, ఇప్పుడుగల పికోలో ఆర్చెస్ట్రా మొదలగు వానిలోనగు హెచ్చు స్వరమునకు వేపనములు సెకండు I-కి 4752 అగుచున్నదనియును, దీనినే అన్నిటికిని హెచ్చు స్వరమని చెప్పవచ్చుననియును, డిక్టేటరుమైన మనుష్య శారీరములో పలుకు స్వరములకుఁ గల వేపనముల లెక్క తక్కువ సెకండుకు 50 వేపనములును, హెచ్చు సెకండుకు 1500 వేపనము లనియును, సాధారణ శారీరములో సెకండు I-కి 100 మొదలుకొని 900 లేక 1000 వఱకు పలుకు ననియును † చెప్పియున్నారు.

సమాహమలలో సంగీతయోగ్యమైన స్థానమును వెదకియే కనిపెట్టవలసియున్నది. ఇట్లు కనిపెట్టునపుడు ముఖ్యముగ గమనించవలసినది హార్మోని (Harmony) (హార్మోని యనగా స్వరము లొకటితోకొకటి యింపుగ చేరుటకైన గుణము) ఆంగ్లేయ సంగీత విద్యావిశారదులు సెకండు ఒకటికి 256 వేపనములు గల స్వరమును ఆధారషడ్జమముగా నుంచుకొన్నయెడల యాశ్రుతినుండి పుట్టు ఇతర స్వరములు నిండు హార్మోనితో చేరి నవియై శ్రావ్యముగ నుండునని కొన్ని శతాబ్దములకు మునుపు చెప్పుచుండిరి. ఈవల కొన్ని సంవత్సరములకు మునుపు అమెరికాలో జరిగిన సంగీత కాన్ఫరెన్స్ లో సెకండుకు 256 వేపనములుగల స్వరమునకంటె 240 వేపనములు గల స్వరమును ఆధారషడ్జమముగఁ జేసికొన్నయెడల హార్మోని విశేషముగ నుండునని నిశ్చయించినటులు తెలియుచున్నది. ఇప్పుడు ఆంగ్లేయులును సెకండుకు 240 వేపనములు గల స్వరమునే యాధారషడ్జమ ముగఁ జేసికొని యున్నారు.

* దోమలు ఎగురునపుడు వాని తొక్కలలోఁ గలుగు వేపనములు గుమారు పదివేల కధిక మగుచున్నదని తెలియుచున్నది. దోమలు చెవులకు సమీపముగ నెగురునపుడు ఆ నాదము చెవులకు చాల దురారాధ్యమై యున్నది గనుక అధిక సంఖ్యగల వేపనము లతో నగు శబ్దములు సంగీత యోగ్యమైనవి కావు.

† మిస్టర్ నీడ్లీ టెయిలర్ గారు చెప్పిన ప్రకారముగ మనుష్యశారీరమునందు సెకండుకు 50 వేపనములుగల స్వరము పలుకునను విషయము మన దేశమునందుఁ గనుపడలేదు. పైని చెప్పిన 50 వేపనములుగల స్వరము ఇప్పటి వాడుక ప్రకారముగ అనుమంద్రస్థాయి కైనను ఒక స్థాయి తక్కువైన స్వరమగుచున్నది. ఈ స్వరము మన దేశమునందు వీణలోఁగూడ వాయిచినటుల తెలియలేదు. పూర్వాచార్యుల గ్రంథములలోను ఇంత తక్కువైన శ్రుతిగాని స్వరముగాని చెప్పఁబడలేదు. సోమనాథుల మతములోను వీణమేళనము అను మంద్ర షడ్జమమునండియే చెప్పఁబడియున్నది. మరియు పై స్థాయిస్వరము సెకండుకు 1500 వేపనములుగల స్వరమునకైన హెచ్చైన స్వరము పలుకుదని చెప్పుచున్నారు. సెకండుకు 1920 వేపనముల కధికమైన అతితారషడ్జమ మన దేశమునందు మగవారి శారీరములోనే పలుకుచున్నది. అయినను ఈ వ్యత్యాసము దేశస్థ శీతోష్ణ సంబంధమని కొందఁ జిప్రప్రాయ పడుచున్నారు.

శార్ఙ్గదేవుల శ్రుతి నిరూపణము

ఇతఁడు, శ్రుతులను నిశ్చయించుటకై ఒకటే కొలతగల రెండు వీణలను జేసికొని, వీణ యొకటికి తంత్రులు 22 చొప్పున వేసి రెండు వీణలయందును ఒకటే శ్రుతిని అనుసరించి ఒకస్థాయిలో ఒకటికంటె నొకటి యుత్తరోత్తరము తీవ్రమైన 22 శ్రుతులను జేసికొనవలయునని చెప్పియున్నాఁడు. అట్లు చేయునపుడు శ్రుతులమధ్య మఱియొక శ్రుతి రాకూడదనియుచు చెప్పియున్నాఁడు ఇందువలన, శార్ఙ్గదేవుఁడు 22 సమశ్రుతులనే (22 equal intervals) చెప్పియున్నాఁడని వెల్లడియగుచున్నది పైనిచెప్పిన రెండు వీణలలో నొకటి ధ్రువవీణయనియును మఱియొకటి చలవీణయనియును జెప్పుచున్నాఁడు ఈ రెండు వీణలయందుఁగల శ్రుతులలో స్వరస్థాపనములను జెప్పుచున్నాడు *

శ్లో॥ వీణాద్వయేస్వరాః స్థాప్యా తత్ర పక్ష చతుశ్రుతిః ।
 స్థాప్యా స్తంత్రీయాంతురీయా యా మృషభఃస్త్రిశ్రుతి సతః ॥
 పంచమీత స్తృతీయా యాం గాంధారోద్విశ్రుతి స్తతః ।
 అప్తమీతోద్వితీయా యాం మధ్యమోద చతుశ్రుతిః ॥
 డశమీత చతుర్థ్యాం స్యా త్పంచమోధచతుశ్రుతిః ।
 చతుర్థీతస్తుర్యా యాం ధైవతా స్త్రిశ్రుతి స్తతః ॥
 అష్టాదశ్యా స్తృతీయా యాం నిషాదోద్విశ్రుతి స్తతః ।
 ఏకవింశా ద్వితీయా యాం వీణై కాత్ర ధ్రువాభవేత్ ॥

తా శ్రుతివీణయందు స్వరములను స్థాపనముఁ జేయునపుడు 4-వ శ్రుతియందు పక్షమను, 7-వ శ్రుతియందు మృషభమును, 9-వ శ్రుతియందు గాంధారమును, 13-వ శ్రుతియందు మధ్యమమును, 17-వ శ్రుతియందు పంచమమును, 20-వ శ్రుతియందు ధైవతమును, 22-వ శ్రుతియందు నిషాదమును స్థాపనముఁ జేయవలయును

* రాగవిభోధకారుఁడైన సోమనాథుఁడు శ్రుతిని నిశ్చయించుటకై ఒక వీణయందు 22 తంత్రులనువేసి శ్రుతి చేయుటకంటె నాలుగు తంత్రులనువేసి అందు మధ్యమధ్య 22 సారికలను బెట్టి శ్రుతిని జేయుట సులభమని వీణయందు సారికలను బెట్టి శ్రుతిని గుణించి యున్నాఁడు నిశ్చయించునట్టియుక్తికంటె ఇతని యుక్తి చాల బాగుగనున్నది ఇతఁడును పక్ష పంచమ భావమువలన ఒకస్థాయియందు 22 శ్రుతులు మాత్రమే యున్నదను నభిప్రాయము గలవాఁడనియే తెలియుచున్నది ఇతఁడు స్వరములయొక్క నియత శ్రుతిని జెప్పనపుడు ఇన్నవ తంత్రులో నీ స్వరము పుట్టుచున్నదని చెప్పుటకుఁ బదులుగా ఇన్నవ సారికలో నీ స్వరము పుట్టుచున్నదని చెప్పియున్నాఁడు

కొన్ని ముఖ్యాంశములు

ప్రకృతము మనకు లభ్యమైయుండు సంగీత సంబంధమైన సంస్కృతగ్రంథము లన్నిటిలోను చాల పురాతనమైన గ్రంథము భరతాచార్యులచే రచియింపఁబడిన నాట్య శాస్త్ర మొకటియే. ఇతఁడు సుమారు 1500 సంవత్సరములకు మునుపు ఉండిన వాఁడని తెలియుచున్నది. ఇతఁడు వ్రాసియున్న నాట్యశాస్త్రములో శ్రుతిని గుఱించి చెప్పినపుడు వీ యభిప్రాయమునుగాని వ్యక్తముగఁ జెప్పినవాడుకాఁడు. అందుచేత ఇతఁడు శ్రుతులను నిశ్చయించుటకై యెంతమాత్రము ప్రయత్నించినవాఁడు కాఁడనియే చెప్పవచ్చును.

రత్నాకరకారుఁడైన శార్ఙ్గదేవుడు పైనిచెప్పిన భరతాచార్యున కీవలివాఁడు. ఇతఁడు సుమారు 700 సంవత్సరములకు మునుపు రత్నాకరగ్రంథమును వ్రాసినటులు తెలియుచున్నది. ఇతఁడు శ్రుతులను నిర్ణయించుటకై చాల ప్రయత్నించినవాఁడని చెప్పవచ్చును. ఇతఁడు సమభాగములను గల శ్రుతులు మాత్రమే, (equal intervals) సంగీతయోగ్యమని చక్కగా నెఱిగినవాఁడు; అయినను షడ్జపంచమ భావప్రకారముగ శాకస్థాయిలో 22 శ్రుతుల నెట్లు స్థాపించినాఁడో తెలియలేదు. షడ్జపంచమభావ ప్రకారముగ ప్రయత్నించునపుడు, ఒక స్థాయిలో శ్రుతులు 22 కన్న నధికముగ వచ్చుచున్నవి. వానికి ఇతఁడేదియును సమాధానముఁ జెప్పలేదు. మఱియు, షడ్జపంచమభావ ప్రకారముగ నితఁడు శ్రుతిని నిశ్చయించినటులును చెప్పలేదు. గీతక ఇతఁడు ఒక స్థాయిని 22 సమభాగములుగాఁ జేసికొని అందు స్వరముల నమర్చినవాఁడు. అందుచేతనే ఇతనికి స్వరస్థానములు శుద్ధముగ కుదురలేదు. గ్రామభేదములను చేయునపుడు స్వరములు చాల హెచ్చుతక్కువగ నుండుటను జూచి ఒకస్వరమున కిచ్చిన శ్రుతిని మఱియొక స్వరమున కెచ్చి చ్యుతషడ్జము, త్రిశ్రుతిబిరుదభము అని సందర్భానుసారముగ 12 వికృతి స్వరములను నేర్పఱచుకొన్నాఁడని తోచుచున్నది. ఇతఁడు నిశ్చింతఁడని బిరుదు వహించిన వాఁడైనను శ్రుతులను నిర్ణయించి అందు స్వరముల నమర్చుటయందు చాల శంక గల వాఁడుగ నే కనఁబడుచున్నాఁడు.

ఇతనికి ఇటీవలి వాఁడైన సోమనాథుఁడును ఈ సంశయములోనుండి తొలఁగిన వాఁడు కాఁడు. అయినను ఇతఁడు మంచి పండితుఁడు. ఇందులకు ఇతఁడు వ్రాసియున్న రాగవిభోధమే సాక్షియగును. ఈ గ్రంథము చక్కని సంస్కృతములో వ్రాయఁబడి యున్నది. మఱియు నితఁడు మంచి గాయకుఁ డనియును వైణికుఁడనియును తెలియుచున్నది. షడ్జపంచమ భావముగ గలుగు స్వరసమూహములకు అన్యోన్యత (Harmony or concordance of sound) విశేషముగ నున్నదను తత్త్వమును తెలిసికొన్నవాఁడు. ఇతఁడును శార్ఙ్గదేవుఁడు పోయిన పద్ధతి ననుసరించి శ్రుతులను జెప్పినాఁడే గాని సందేహమును తీర్చుకొని శ్రుతులను నిర్ణయించలేదు. ఇట్లు శ్రుతులను లెక్కపెట్టునపుడు తనకుఁ గలిగిన సందేహమును వెల్లడిగఁ జెప్పినవాఁడు కాదు. ఇతఁడు వ్రాసిన రాగ విభోధము మొదటి వివేకములో 18, 19, 20, 21, 22-వ ఆర్యులలో “శ్రుతి స్వరజ్ఞానో పాయన వీణ” యని యొక వీణను చెప్పియున్నాఁడు. రెండవ వివేకము 18 మొదలు 43

వఱకుఁగల ఆర్యులలో “అఖిలరాగమేళ శుద్ధమేళ వీణ” యని యొక వీణను చెప్పి యున్నాఁడు. రెండవ వివేకము 44 మొదలు 51 వఱకు గల ఆర్యులలో “అఖిలరాగమేళ మధ్యమేళ వీణ” యని మఱియొక వీణను జెప్పియున్నాఁడు. రెండవ వివేకమున 19-27-36-37 ఆర్యులలో “ఏకరాగ మేళ శుద్ధమేళ వీణ” యని యొక వీణయును, ఆర్య 44-47 లో “ఏకరాగమేళ మధ్యమేళ వీణ” యని మఱియొక వీణయును ఇట్లు 5 వీణలను జెప్పియున్నాఁడు. వానిని ఈ గ్రంథముయొక్క అనుబంధము (I) లోఁ జూడుఁడు.

సంగీత పారిజాతకారుఁడైన అహోబిలుఁడు స్వరములను షడ్జపంచమ భావము గానే లెక్కచేసినవాఁడని తెలియుచున్నది. “మధ్యేపూర్వోత్తరాబద్ధ వీణాయాం గాత్ర ఏవవ । షడ్జపంచమ భావేన శ్రుతిర్ద్వావింశతిం జగూః ॥” అని ఇతఁడు చెప్పియున్నాఁడు. ఇతఁడు శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతులకన్న అధికమైన శ్రుతులు వచ్చుచున్నవి యనే రహస్యమును తెలిసికొని మఱికొన్ని శ్రుతులను గుణించి యున్నాడు. అయినను ఒక స్థాయిలో యిన్ని శ్రుతులే షడ్జపంచమభావమువలన గలుగు చున్నవని నెఱిగిసహాదు కాఁడని తెలియుచున్నది. వీణయందు ఇంతకొలతలో ఈ స్వర మున్నదను నొక క్రొత్త సంప్రదాయమును ఇతఁడే మొట్టమొదట వెల్లడిచేసినవాఁడు. * ఇతఁడు చెప్పియుండు కొలతలు ~~చెలికొలతలు సరిగనున జేకాని వడితకా~~ ప్రకార ముగఁ జూచునపుడు లభ్యమగున యున్నయవి.

* సంగీత పారిజాతకారుఁడైన అహోబిలుఁడు పైనిచెప్పిన ద్వ్యవింశతి శ్రుతులను నిర్ణయించునపుడు వీణయందు ఇంతకొలతలో ఈ స్వరము బుట్టు చున్నదని భించుమించుగా కొలతలను జెప్పియున్న వద్దతుల నీ దిగువ జూడుఁడు.

వీణయందు శుద్ధస్వర నిరూపణము

శ్లో. ధ్వన్యవచ్చిన్న వీణాయాం మధ్యేతారక వంశ్చిత
ఉభయోఃషడ్జ యోర్మధ్యే మధ్యమతస్త్వంమాచరేత్
త్రిభాగాత్మకవీణాయాం పంచమస్సాస్త్రదగ్రిమే ।
షడ్జపంచమయోర్మధ్యే గాంధారస్యస్థితిర్భవేత్ ॥
సపయోఃపూర్వభాగేచ స్థాపనీయోధరిస్వరః
పసయోర్మధ్యదేశేతు ధైవతత స్వరమాచరేత్ ।
తత్రాంశద్వయ సంత్యాగాన్నిషాదస్యస్థితిర్భవేత్

తా. అవచ్చిన్నధ్వనితోఁ గూడిన వీణయందుఁగల తంత్రియొక్క మధ్యలో (1/2) తారషడ్జము పలుకును. రెండుషడ్జములకు నడుమ (1/4) మధ్యమము నాచ రింపవలయును. తంత్రియొక్క మొత్తము నిడివిని మూడుగా భాగించి అందు రెండు భాగములు త్రోసి (3/4) పంచమమును స్థాపింపవలయును. షడ్జపంచమములకు మధ్యలో గాంధారము పలుకును. మేరులోనుండి పంచమమువఱకు కొలిచి దానిని మూడుభాగ

వఱకుఁగల ఆర్యులలో “అఖిలరాగమేళ శుద్ధమేళ వీణ” యని యొక వీణను చెప్పి యున్నాఁడు. రెండవ వివేకము 44 మొదలు 51 వఱకు గల ఆర్యులలో “అఖిలరాగమేళ మధ్యమేళ వీణ” యని మఱియొక వీణను జెప్పియున్నాఁడు. రెండవ వివేకమున 19-27-36-37 ఆర్యులలో “ఏకరాగ మేళ శుద్ధమేళ వీణ” యని యొక వీణయును, ఆర్య 44-47 లో “ఏకరాగమేళ మధ్యమేళ వీణ” యని మఱియొక వీణయును ఇట్లు 5 వీణలను జెప్పియున్నాఁడు. వానిని ఈ గ్రంథముయొక్క అనుబంధము (I) లోఁ జూడుఁడు.

సంగీత పారిజాతకారుఁడైన అహోబిలుఁడు స్వరములను షడ్జపంచమ భావము గానే లెక్కచేసినవాఁడని తెలియుచున్నది. “మధ్యేపూర్వోత్తరాబద్ధ వీణాయాం గాత్ర ఏవవ । షడ్జపంచమ భావేన శ్రుతిర్ద్వావింశతిం జగూః ॥” అని ఇతఁడు చెప్పియున్నాఁడు. ఇతఁడు శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతులకన్న అధికమైన శ్రుతులు వచ్చుచున్నవి యనే రహస్యమును తెలిసికొని మఱికొన్ని శ్రుతులను గుణించి యున్నాడు. అయినను ఒక స్థాయిలో యిన్ని శ్రుతులే షడ్జపంచమభావమువలన గలుగు చున్నవని నెఱిగిసహాదు కాఁడని తెలియుచున్నది. వీణయందు ఇంతకొలతలో ఈ స్వర మున్నదను నొక క్రొత్త సంప్రదాయమును ఇతఁడే మొట్టమొదట వెల్లడిచేసినవాఁడు. * ఇతఁడు చెప్పియుండు కొలతలు ~~చెలికొలతలు సరిగనున జేకాని వడితకాత్మప్రకార~~ ముగఁ జూచునపుడు లభ్యమగున యున్నయవి.

* సంగీత పారిజాతకారుఁడైన అహోబిలుఁడు పైనిచెప్పిన ద్వ్యవింశతి శ్రుతులను నిర్ణయించునపుడు వీణయందు ఇంతకొలతలో ఈ స్వరము బుట్టు చున్నదని భించుమించుగా కొలతలను జెప్పియున్న వద్దతుల నీ దిగువ జూడుఁడు.

వీణయందు శుద్ధస్వర నిరూపణము

శ్లో. ధ్వన్యవచ్చిన్న వీణాయాం మధ్యేతారక వంశ్చిత
ఉభయోఃషడ్జ యోర్మధ్యే మధ్యమతస్త్వంమాచరేత్
త్రిభాగాత్మకవీణాయాం పంచమస్సాస్త్రదగ్రిమే ।
షడ్జపంచమయోర్మధ్యే గాంధారస్యస్థితిర్భవేత్ ॥
సపయోఃపూర్వభాగేచ స్థాపనీయోధరిస్వరః
పసయోర్మధ్యదేశేతు ధైవతత స్వరమాచరేత్ ।
తత్రాంశద్వయ సంత్యాగాన్నిషాదస్యస్థితిర్భవేత్

తా. అవచ్చిన్నధ్వనితోఁ గూడిన వీణయందుఁగల తంత్రియొక్క మధ్యలో (1/2) తారషడ్జము పలుకును. రెండుషడ్జములకు నడుమ (1/4) మధ్యమము నాచ రింపవలయును. తంత్రియొక్క మొత్తము నిడివిని మూడుగా భాగించి అందు రెండు భాగములు త్రోసి (3/4) పంచమమును స్థాపింపవలయును. షడ్జపంచమములకు మధ్యలో గాంధారము పలుకును. మేరులోనుండి పంచమమువఱకు కొలిచి దానిని మూడుభాగ

శ్రుతులకు సంబంధించిన ప్రకృత శుభాలు.

పూర్వపు సుప్రసిద్ధ వాగ్దేయకారకులు, ఒక స్థాయియందు 22 శ్రుతులున్నవనియును, గావము చేయునపుడు రాగములకు జీవకళల నిచ్చి రక్తివిఁగలుగుజేయుటకై యీ శ్రుతులను సందర్భానుసారముగ, కమకముచేత కల్పించి, తామకొనవలయుననియును చెప్పియున్నారు. అయినను, వీణముందు స్వరమేశనమును చేయునపుడు, ఒకస్థాయిలో ఉత్తరోత్తరము, ద్విగుణములైన 12 స్వరములకు మాత్రమే మేశన పద్ధతిలోఁ జెప్పియున్నారు.

ముఱుకా జేసి మొదటిభాగముయొక్క అంత్యములలో ఋషభమును స్థాపింపవలయును. పంచమమునకును తారషడ్జమమునకును మధ్యలో ధైవతము పలుకును. పంచమమునకును తారషడ్జమమునకును నల విడిచిని మూడుభాగములుచేసి అందు రెండుభాగముల ప్రోపిచూచుకపుడు విశాదము పలుకును.

వీణముందు వికృతస్వర నిరూపణము.

శ్లో॥ భాగత్రయాన్నితో మధ్యే మేరోఽఋషభపంజ్జితాత్ ।

భాగద్వయోత్తరం మేరోః కుర్మాత్ కోమలిస్వరమ్

తా. మేరువునకును ఋషభమునకును మధ్యలో రెండుభాగములను విడిచి కోమలి ఋషభమును స్థాపనము చేయవలయును.

శ్లో॥ మేరోద్ధైవతయోర్మధ్యే తీవ్రగాంధారమాచరేత్ ॥

తా. మేరువునకును ధైవతమునకును నడుమ తీవ్రగాంధారమును జేయవలయును.

శ్లో॥ భాగత్రయవిశిష్టేస్థి తీవ్రగాంధారషడ్జయోః ।

పూర్వజాతోత్తరం మధ్యే మం తీవ్రతమమాచరేత్ ॥

తా. తీవ్రగాంధారమునకును షడ్జమమునకును మధ్యలో ఒకభాగమును విడిచి తీవ్ర మధ్యమమును స్థాపింపవలయును.

శ్లో॥ భాగత్రయాన్నితో మధ్యే పంచమోత్తర షడ్జయోః ।

కోమలా ధైవత స్థావ్యః పూర్వభాగే మవీషిభిః ॥

తా. పంచమమునకును తారషడ్జమమునకును మధ్యలో మూడుభాగములు చేసి మొదటిభాగముయొక్క కొనలో కోమల ధైవతమును స్థాపనము జేయవలయును.

శ్లో॥ తతైవ ధనయోర్మధ్యే భాగత్రయ సమన్వితే ।

పూర్వభాగద్వయా దూర్వం నిషాదం తీవ్ర మాచరేత్ ॥

తా ధైవతమునకును తారషడ్జమమునకును మధ్యలో మూడుభాగములు చేసి రెండుభాగముల ప్రోపి తీవ్ర నిషాదమును ఆచరింపవలయును

గా న భా స్క ర ము

ప్రాకృత సంగీత విద్యావిశారదులు, ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతు లున్న వని పుస్తకములలో మాత్రము ప్రాసి యున్నారేకాని, జానిని స్వానుభవమునం దుంచుకొన్నాడు గారు. మన హైందవ సంగీతమునందుఁ గల రాగములకు శ్రుతులే సాంపుగ నున్నయవి. ఒక స్థాయిలో 12 స్వరములను మాత్రము సమ్మేళనమును చేసికొని వానిలోనే కర్నాటక రాగములకుఁగల కళ లన్నియు నున్నవని చెప్పుట సరికాదు. మనదేశమునందలి సంగీత విద్వాంసులలో, వైణికులుమాత్రమే, ఒక స్థాయిలో 12 స్వరములకన్న నధికమైన స్వరములో, లేక శ్రుతులో యుండవలయునని చెప్పుచున్నారు. అయినను, వారు అట్టి శ్రుతు లెన్ని యుండవలయునని చెప్పలేక యున్నారు. కొందఱు గ్రంథపద్ధతి ననుసరించి, ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతు లున్నవని చెప్పుచున్నారు. సంగీతవిద్యను జీవనోపాయముగఁ గైకొన్న విద్వాంసు లెవరును ఈ శ్రుతుల సంబంధమైన రహస్యమును కనిపెట్టుటకు ప్రయత్నించినవాఱు గారు. సుమారు, 15 సంవత్సరములకు పూర్వము, (Mr. Rao Bahadur C. Nagoji Rao, Inspector of Schools, Southern Circle) మిస్టర్ రావు బహదూర్ సి. నాగోజి రావుగారు, ఈ శ్రుతులను లెక్కపెట్టుటకై ప్రయత్నించినారు. రావుగారు 1904 వ సంవత్సరమున తిరువల్లిక్కేణికివచ్చి నన్ను రావించి తాము సిద్ధముచేసిన 22 శ్రుతుల వీణను నాకు చూపి, నా యభిప్రాయము నడిగినారు. కొన్ని రాగకళలను అందులో వాయించినారు. వానిలో కొన్ని శుద్ధముగాను కొన్ని సంకరముగాను (హెచ్చు తక్కువలుగాను) ఉండెను శ్రుతులు హెచ్చుతక్కువలుగా నున్నవను నా యభిప్రాయమును తెలిపితిని. అందులకు వారును సమ్మతించి వానిని సవరింపవలయునని చెప్పినారు. ఇది శ్రుతులను లెక్కపెట్టుటకైన ప్రథమ ప్రయత్నము తరువాత, శ్రుతుల విషయమై అనేకులు చర్చించు దొడఁగిరి. వానిలో ముఖ్యమైన కొన్ని యభిప్రాయముల నీ దిగువ వ్రాసెదను.

(1) రావుబహదూర్ సి. నాగోజి రావుగారి యభిప్రాయము.

22 శ్రుతులను వాని వేవన సంఖ్యలను అవి పుట్టుస్థానములను వాని (Ratio) రేషియోలను, * అంతరములను తెలిపెడి పథకము.

శ్రుతులసంఖ్య.	స్వర నామములు.	వాడుకయందుగల 12 స్వరములు.	శ్రుతి సంఖ్యలు.	వేవన సంఖ్యలు.	తంత్రంలో యిట్లు ఉంటాయి.	గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.
1	స	స.	1	240	1	
2	రి1	...	25/24	250	24/25	
3	రి2	శు.రి.	16/15	256	15/16	
4	రి3	...	10/9	266 $\frac{2}{3}$	9/10	
5	రి4	చు.రి.	9/8	270	8/9	
6	గ1	...	32/27	284 $\frac{4}{9}$	27/32	
7	గ2	సా.గ.	6/5	288	5/6	
8	గ3	అం.గ.	5/4	300	4/5	
9	గ4	...	32/25	307 $\frac{1}{2}$	25/32	
10	మ1	శు. మ.	4/3	320	3/4	
11	మ2	...	27/20	324	20/27	
12	మ3	ప్ర.మ.	45/32	337 $\frac{1}{2}$	32/45	
13	మ4	...	36/25	345 $\frac{3}{5}$	25/36	
14	ప	ప	3/2	360	2/3	
15	ధ1	శు.ధ.	25/16	375	16/25	
16	ధ2	...	8/5	384	5/8	
17	ధ3	చు.ధ.	5/3	400	3/5	
18	ధ4	...	27/16	405	16/27	
19	ని1	...	16/9	426 $\frac{2}{3}$	9/16	
20	ని2	కా. ని.	9/5	432	5/9	
21	ని3	కా. ని.	15/8	450	8/15	
22	ని4	...	48/25	461	25/48	
23	స	స	2	480	1/2	

* రేషియో = రెండుసంఖ్యలకు గల సంబంధము ; అంతరము.

† అంగ్లేయులు, సంగీతమునందు హార్మోని (harmony) నిండి యుండవలయునని చెప్పుచున్నారు. హార్మోని యనగా నేమి? అని మనము తెలిసికొనవలయును. స్వరములు ఒకటితో నొకటి చేరుటకైన శబ్ద విశేషము హార్మోని యనబడును. వీణలో పడ్డతంత్రుని మీటి మేరువును నొకవ్రేలితో తాకి తత్క్షణమే వ్రేలిని పైకెత్తి, స్వర

ములను గమనించినచో, పడ్జతంత్రీలోనే, “స, గ, ప, స” యని పడ్జ, అంతర గాంధార, పంచమ, తారపడ్జములు వరుసగాను నూత్నముగాను భవించి, వెంటనే పడ్జములో లయించి పోవుటయును విశదముగ నెఱుంగవచ్చును. ఇట్లు పలుకుటకు, అప్పర్ పార్ షల్ (upper partial) అని పేరు. వాద్యములలో, ఒక అప్పర్ పార్ షలును, మనుష్య శారీరములలో మూడు అప్పర్ పార్ షలును పలుకును. అందుచేతనే గాత్రగానము జంత్ర గానమునకన్న మిగుల సౌంపుగ నున్నది. ఇట్టి సౌంపు సంగీతమునకు హార్మోనివలననే గలుగుచున్నది. మఱియు నిట్లు పలుకు స్వరములకు, కార్డ్ ఆఫ్ నేచర్ (chord of nature) ఒకటితో నొకటి చేరెడి స్వరములని పేరు. ఇట్టి స్వరములు, వరుసలుగా వచ్చునపుడు రాగము గలుగుచున్నది.

పైని చెప్పిన రీతిగ నిండు హార్మోనిగల స్వరము లివి యనియును, తక్కువ హార్మోనిగల స్వరము లివి యనియును నెఱుంగవలసినది యావశ్యకమే గదా?

(1) ఒక స్వరమునకును మఱియొక స్వరమునకును గల అంతరము (interval) సరిగా ఒక స్థాయి యుండినయెడల పూర్ణమైన హార్మోని గలుగును.

ఉ॥ స స

ఈ అంతరమునకు లెక్క 2 (interval)

(2) పడ్జమునకును పంచమమునకును (సప) గల హార్మోని రెండవతరగతి యగును, ఇందుకు అంతరము $3/2$ (interval)

(3) పంచమమునకును పడ్జమునకును (ప స) గల అంతరము (interval) $4/3$. ఎట్లనిన,

$$ప \times 4/3 = స$$

$$3/2 \times 4/3 = 2$$

(4) అంతర గాంధారమునకును పడ్జమునకును (గ3-స) గల అంతరము $6/5$:-

$$గ3 \times 6/5 = ప$$

$$5/4 \times 6/5 = 3/2$$

మఱియు అంగ్లేయ సంగీతములో $9/8$ (Major tone) $10/9$ (Minor tone), $16/15$ (Major Semitone), $25/24$ (Minor Semitone), అను అంతరములను (intervals) చేరికగల స్వరములుగా స్వీకరించి యున్నారు. ఇంద చేత, మనము తెలిసి కొన్న దేమనగ, “ $2/1, 3/2, 4/3, 5/4, 6/5, 9/8, 10/9, 16/15, 25/24$ ” ఇట్టి అంతరములను గల స్వరములు, ఒకటితోనొకటి చేరెడి స్వభావము గలవి యనునదియే.

ఇకను, “స1-గ3, గ3-ప, ప-స2” పీని మధ్యలో నెన్ని హార్మోనిక్ స్వరములు రావచ్చునని లెక్కపెట్టవలయును.

I. పడ్జమునకును అంతర గాంధారమునకును (స-గ3) మధ్యలో 81 వచ్చినచో అనుగుణ్యమైన స్వరమగును. 81-కి అంతరము $25/24$; (గ3) మూడవ గాంధారము నకు అంతరము $6/5$. ఎట్లనిన,

$$25/24 \times 6/5 = 5/4$$

$$81 \times 6/5 = \times 3$$

మొదటి ఋషభమును షడ్జముగ జేసినచో మూడవ గాంధారము సాధారణ గాంధారముగ పలుకును.

2. షడ్జమునకును మూడవ గాంధారమునకును మధ్యలో మూడవ ఋషభము వచ్చును. షడ్జమునకును మూడవ ఋషభమునకును గల అంతరము $10/9$; మూడవ ఋషభమునకును మూడవ గాంధారమునకును గల అంతరము $9/8$. ఎట్లనిన,

$$10/9 \times 9/8 = 5/4$$

$$81 \times 9/8 = \times 3_1$$

మూడవ ఋషభమును షడ్జముగ జేసినచో మూడవ గాంధారము 4-వ ఋషభముగ పలుకును.

3. షడ్జమునకును మూడవ గాంధారమునకును మధ్యలో 4-వ ఋషభము వచ్చినచో అనుగుణ్యమైన స్వరమగును. ఎట్లనిన, షడ్జమునకును 4-వ ఋషభమునకును గల అంతరము $9/8$; 4-వ ఋషభమునకును 3-వ గాంధారమునకును గల అంతరము $10/9$.

$$9/8 \times 10/9 = 5/4$$

$$84 \times 10/9 = \times 3$$

ఇచ్చట 4-వ ఋషభమును షడ్జముగ జేసినచో 3-వ గాంధారము 3-వ ఋషభముగ పలుకును.

4. రెండవ గాంధారము షడ్జమునకును మూడవ గాంధారమునకును మధ్యలో వచ్చినయెడల ఐకమత్యముగల స్వరమగును. రెండవ గాంధారమునకును షడ్జమునకును గల అంతరము $6/5$; 3-వ గాంధారమునకును 2-వ గాంధారమునకును గల అంతరము $25/24$.

$$6/5 \times 25/24 = 5/4$$

$$\times 2 \times 25/24 = \times 3.$$

2-వ గాంధారమును షడ్జముగ జేసినచో మూడవ గాంధారము మొదటి ఋషభముగ పలుకును. పైని చెప్పిన 4 పద్ధతులవలన షడ్జమునకును మూడవ గాంధారమునకును మధ్యలో 4 స్వరములే ఐకమత్యము గలవిగా యుండునని తెలియుచున్నది. వానిని క్రింద జూడుడం.

$$1. \quad \text{స} \quad 81 \quad \times 3$$

$$2. \quad \text{స} \quad 83 \quad \times 3$$

$$3. \quad \text{స} \quad 84 \quad \times 3$$

$$4. \quad \text{స} \quad 86 \quad \times 3$$

మూడవ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో, ఎన్ని అనుగుణ్యమైన స్వరములున్నవని విచారితము.

I. మొదటి మధ్యమము చేరికగల స్వరము.

$$5/4 \times 16/15 = 4/3$$

$$\times 3 \times 16/15 = మ I$$

$$4/3 \times 9/8 = 3/2$$

$$మ I \times 9/8 = ప$$

మూడవ గాంధారమును షడ్జముగఁ జేసినచో అందుకు మI శుద్ధ ఋషభముగ నుండును. మొదటి మధ్యమమును షడ్జముగఁ జేసినచో పంచమము 4-వ ఋషభముగ పలుకును.

2. మూడవ మధ్యమమును ఐకమత్యమైన స్వరమే. 3-వ మధ్యమమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము $9/8$; మూడవ మధ్యమమునకును పంచమమునకును గల అంతరము $16/15$.

$$\begin{array}{l|l} 5/4 \times 9/8 = 45/32 & 45/32 \times 16/15 = 3/2 \\ \times 2 \times 9/8 = మ_3 & మ_3 \times 16/15 = ప \end{array}$$

కనుక 3-వ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో ఈ దిగువ వ్రాసి యున్న చేరికగల స్వర సమాహములు వచ్చును.

1. గ₃ మI ప
2. గ₃ మ₃ ప

ఇపుడు షడ్జమునకును 2-వ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో ఏయే స్వరములు చేరిక గలవై యుండునని విచారింపఁబడును.

1. షడ్జమునకును రెండవ గాంధారమునకును మధ్యలో 2-వ ఋషభము ఐకమత్యముగల స్వరమై యుండును. షడ్జమునకును 2-వ ఋషభమునకును గల అంతరము $16/15$; రెండవ ఋషభమునకును 2-వ గాంధారమునకును గల అంతరము $9/8$.

$$\begin{array}{l} 16/15 \times 9/8 = 6/5 \\ 6/5 \times 9/8 = గ_2 \end{array}$$

2. షడ్జమునకును 2-వ గాంధారమునకును మధ్యలో 4-వ ఋషభము అనుగుణ్యమైన స్వరమగును. షడ్జమునకును 4-వ ఋషభమునకును గల అంతరము $9/8$; 4-వ ఋషభమునకును రెండవ గాంధారమునకును గల అంతరము $16/15$.

$$9/8 \times 16/15 = 6/5$$

కనుక $\left\{ \begin{array}{l} స \quad ర_2 \quad గ_2 \\ స \quad ర_4 \quad గ_2 \end{array} \right\}$ షడ్జమునకును 2-వ గాంధారమునకును మధ్యలో నీ రెండు సమాహములు ఐకమత్యము గలవిగా నుండును.

1. రెండవ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 1-వ మధ్యమము చేరిక గల స్వరమై యుండును. 2-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము $10/9$; 1-వ మధ్యమమునకును పంచమమునకును గల అంతరము $9/8$.

$$\begin{array}{l|l} 6/5 \times 10/9 = 4/3 & 4/3 \times 9/8 = 3/2 \\ \times 2 \times 10/9 = మI & మI \times 9/8 = ప \end{array}$$

2. రెండవ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 2-వ మధ్యమమును వచ్చును. 2-వ గాంధారమునకును 2-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము $9/8$; రెండవ మధ్యమమునకును పంచమమునకును గల అంతరము $10/9$.

$$\begin{array}{l|l} 6/5 \times 9/8 = 27/20 & 27/20 \times 10/9 = 3/2 \\ \times 2 \times 9/8 = మ_2 & మ_2 \times 10/9 = ప \end{array}$$

3. రెండవ గాంధారమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 4-వ మధ్యమమును వచ్చును. రెండవ గాంధారమునకును 4-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము $6/5$; 4-వ మధ్యమమునకును పంచమమునకును గల అంతరము $25/24$.

$$\begin{array}{l|l} 6/5 \times 6/5 = 36/25 & 36/25 \times 25/24 = 3/2 \\ \times 2 \times 6/5 = మ4 & మ4 \times 25/24 = ప \end{array}$$

కనుక $\left\{ \begin{array}{lll} \times 2 & మ1 & ప \\ \times 2 & మ2 & ప \\ \times 2 & మ4 & ప \end{array} \right\}$ ఈ మూడు చేరికగల స్వరసమూహములు $\times 2$ —ప మధ్యలో వచ్చును.

ఇదివరకును షడ్జమములో నుండి పంచమమువఱకుఁ గల చేరికగల స్వరములను లెక్కచేసితిమి. అటులనే పంచమము మొదలుకొని పై షడ్జమువఱకుఁ గల వికమత్యము గల స్వరములను కనిపెట్టవలయును. అందుకు, ఒక సులభమైన త్రోవయున్నది. ఎట్లనిన, పంచమమును షడ్జముగ (శ్రుతిగ) స్వీకరించినచో పై షడ్జము 1-వ మధ్యమ మగును; కనుక “పస్” యనునది “సమ” యను స్వరములకు సరియగును. ఈ కారణముచేత షడ్జములోనుండి 1-వ మధ్యమమువఱకును ఎన్ని వికమత్యముఁగల స్వరమున్నవో, అన్ని స్వరములే పంచమమునకును పై షడ్జమమునకును మధ్యలో నుండును. వాని నీ దిగువనుండు చక్రములో జూడుఁడు.

షడ్జ మధ్యమముల మధ్యనుండు స్వరములకు సరియైన స్వరములను పంచమతార షడ్జమధ్యములోఁ జూపెడి పథకము.

స—ను (1) మధ్య నుండుస్వరములు.	అంతర ములు.	ప—స. మధ్య నుండుస్వరములు.	అంతర ములు.	ప.రా.లు.
స	1	ప	$3/2$	ఈ పథకములో మొదటి పంక్తిలో నుండు స్వరములకు, మూడవ పంక్తిలో నుండు స్వరములు సమయోగ్యంబులై నవి యని యెఱుఁగునది.
రి1	$25/24$	ధ1	$25/16$	
రి2	$16/15$	ధ2	$8/5$	
రి3	$10/9$	ధ3	$5/3$	
రి4	$9/8$	ధ4	$27/16$	
$\times 2$	$6/5$	ని2	$9/5$	
$\times 3$	$5/4$	ని3	$15/8$	
మ1	$4/3$	స	2	

ఇదివఱకును, ఒక స్థాయిలో ఆరోహణక్రమముగఁ జూచునపుడు వికమత్య శ్రుతులెన్నిగలవో యని విచారించితిమి. ఇప్పుడు ఆవరోహణ క్రమములో నెన్ని వికమత్య శ్రుతు లున్నవని విచారించవలయును.

1. పంచమమునకును 1-వ ధైవతమునకును గల అంతర మెదియో, అదియే 4-వ నిషాదమునకును షడ్జమమునకును గల అంతరమగును.

పైని గనబడిన 22 శ్రుతులకంటె నధికమైన ఐకమత్యముగల శ్రుతులు ఒకస్థాయిలో వచ్చుటకు వీలులేదు ఇదియే రావుగారి 22 శ్రుతుల పద్ధతి. ఈ పద్ధతులు లెక్కకు సరిగానున్నవి ; అయినను పైని చెప్పిన లెక్క ప్రకారముగ వీణయందు స్వరములను స్థాపనము జేయునపుడు షడ్జస్వర ములుతప్ప ఇతర స్వరములు శుద్ధముగా నుండవు. అందుచేత స్వరము లొకటితో నొకటి చేరవు.

$$\text{ఉ॥ } 48/25 \times 25/24 = 2$$

$$ని 4 \times 25/24 = సి$$

కనుక 4-వ నిషాదమును శ్రుతిగా నుంచుకొన్నచో అందుకు షడ్జము శుద్ధ ఋషభ మగును.

2. 2-వ ధైవతమునకును పంచమమునకును గల అంతర మెదియో అదియే 3-వ నిషాదమునకును షడ్జమునకును గల అంతరము.

$$\text{ఉ॥ } 15/8 \times 16/15 = 2$$

$$ని 3 \times 16/15 = సి$$

3. 1-వ నిషాదమును శ్రుతిగాఁ (షడ్జముగ) జేయునపుడు అందుకు తారషడ్జము 4-వ ఋషభముగ పలుకుచు.

$$\text{ఉ॥ } 16/9 \times 9/8 = 2$$

$$ని 1 \times 9/8 = సి$$

పైని చెప్పిన ప్రకారముగ తారషడ్జమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 1-వ, 4-వ నిషాదములు చేరికగల స్వరములగుచున్నవి. ఈ తీరుననే శుద్ధమధ్యమములోనుండి క్రింది షడ్జమువలకును గుఱించునపుడు 1, 4 సంఖ్యగల ఋషభములు (రి 1, రి 4) మనకు లభ్యమగును. ఎట్లనిన,

1-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము 9/8.

$$\text{ఉ॥ } 22/27 \times 9/8 = 4/3$$

$$గ 1 \times 9/8 = మ 1$$

4-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము 25/24.

$$\text{ఉ॥ } 32/25 \times 25/24 = 4/3$$

$$గ 4 \times 25/24 = మ 1$$

ఇదియే 22 అనుగుణ్యముగల శ్రుతులు. వీనికన్న యధికమైన ఐకమత్య శ్రుతు లొక స్థాయిలో లేదని యభిప్రాయబడుచున్నారు.

పైని గనబడిన 22 శ్రుతులకంటె నధికమైన ఐకమత్యముఁగల శ్రుతులు ఒకస్థాయిలో వచ్చుటకు వీలులేదు ఇదియే రావుగారి 22 శ్రుతుల పద్ధతి. ఈ పద్ధతులు లెక్కకు సరిగా నున్నవి ; అయినను పైని చెప్పిన లెక్క ప్రకారముగ వీణయందు స్వరములను స్థాపనము జేయునపుడు షడ్జస్వర ములుతప్ప ఇతర స్వరములు శుద్ధముగా నుండవు. అందుచేత స్వరము లొకటితో నొకటి చేరవు.

$$\text{ఉ॥ } 48/25 \times 25/24 = 2$$

$$ని4 \times 25/24 = సి$$

కనుక 4-వ నిషాదమును శ్రుతిగా నుంచుకొన్నచో అందుకు షడ్జము శుద్ధ ఋషభ మగును.

2. 2-వ ధైవతమునకును పంచమమునకును గల అంతర మెదియో అదియే 3-వ నిషాదమునకును షడ్జమునకును గల అంతరము.

$$\text{ఉ॥ } 15/8 \times 16/15 = 2$$

$$ని3 \times 16/15 = సి$$

3. 1-వ నిషాదమును శ్రుతిగాఁ (షడ్జముగ) జేయునపుడు అందుకు తారషడ్జము 4-వ ఋషభముగ పలుకును.

$$\text{ఉ॥ } 16/9 \times 9/8 = 2$$

$$ని1 \times 9/8 = సి$$

పైని చెప్పిన ప్రకారముగ తారషడ్జమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 1-వ, 4-వ నిషాదములు చేరికగల స్వరములగుచున్నవి. ఈ తీరుననే శుద్ధమధ్యమములోనుండి క్రింది షడ్జమువరకును గుణించునపుడు 1, 4 సంఖ్యగల ఋషభములు (రి1, రి4) మనకు లభ్యమగును. ఎట్లనిన,

1-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము 9/8.

$$\text{ఉ॥ } 22/27 \times 9/8 = 4/3$$

$$గ1 \times 9/8 = మ1$$

4-వ గాంధారమునకును 1-వ మధ్యమమునకును గల అంతరము 25/24.

$$\text{ఉ॥ } 32/25 \times 25/24 = 4/3$$

$$గ4 \times 25/24 = మ1$$

ఇదియే 22 అనుగుణ్యముఁ గల శ్రుతులు. వీనికన్న యధికమైన ఐకమత్య శ్రుతు లొక స్థాయిలో లేదని యభిప్రాయబడుచున్నారు.

రావుగారి 22 శ్రుతుల పద్ధతి (కరుణామృతసాగర ప్రకారముగ)

సంఖ్యలు.	స్వర నామములు.	గీత	అంతర భేదములు.	చంతర దశాంశ భేదములు.	32 అంశ శతపుత్రప్రతిలో శ్రుతులకు కొలతలు.	సెంటులు.	అంతర సెంటులు.	సంఖ్యలు.	సంఖ్యలు.
	స	I			32			5.0	240
1	81	24/25	24/25	.9600	30.72	71	71	562.59	250
2	82	15/16	125/128	.9375	30	112	41	576	256
3	83	9/10	24/25	.9000	28.8	182	71	600	266.66
4	84	8/9	80/81	.8889	28.44	204	22	607.50	270
5	X1	27/32	243/256	.8438	27	294	90	640	284.44
6	X2	5/6	80/81	.8333	26.67	316	22	648	288
7	X3	4/5	24/25	.8000	25.60	386	71	675	300
8	X4	25/32	125/128	.7813	25	427	41	691.20	307.2
9	మ1	3/4	24/25	.7507	24	498	71	720	320
10	మ2	20/27	80/81	.7407	23.70	520	22	729	324
11	మ3	32/45	24/25	.7111	22.76	590	71	759.375	331.5
12	మ4	25/35	125/128	.6944	22.22	631	41	777.60	345.6
13	ప	2/3	24/25	.6667	21.33	702	71	810	360
14	ధ1	16/25	24/25	.6400	20.48	773	71	843.75	375
15	ధ2	5/8	125/128	.6250	20	814	41	864	384
16	ధ3	3/5	24/25	.6000	19.20	884	71	900	400
17	ధ4	16/27	80/81	.5926	18.99	906	22	9911.25	405
18	ని1	9/16	243/256	.5525	18	996	90	960	426.67
19	ని2	5/9	80/81	.5555	17.78	1018	22	972	432
20	ని3	8/15	25/25	.5333	17.07	1088	71	1012.50	450
21	ని4	25/48	125/128	.5208	16.57	1129	41	1036.80	460.8
22	స	1/2	24/25	.5000	16	1200	71	1080	480

పైని కనబఱచియుండు పథకములో కొన్ని వ్యత్యాసములైన లెక్కలు గనబడుచున్నవి. 7-వ 8-వ పంక్తిలో జూడుండు; ఒక స్థాయికి గల మొత్తము సెంటులు 1200, అని 7-వ పంక్తి అంత్యములో వ్రాసియున్నది. 8-వ పంక్తిలో పైనిచెప్పిన 1200 సెంటులకును వివరమును గనబఱచి యున్నాడు. ఆ సంఖ్యలు, ఒక శ్రుతికిని దానివెంటనే వచ్చేడి మఱియొక శ్రుతికిని గల అంతరములు. ఈ అంతర సెంటులను మొత్తము చేసినచో 1200 సెంటులే రావలయును. అట్లుగాక 5 సెంటులు అధికముగ వచ్చియున్నవి. మఱియు 7-వ పంక్తిలో నుండు మొత్తసంఖ్య ఒకటితో 8-వ

పంక్తిలో నుండు అంతరసంఖ్యనుగూర్చి చూచునపుడు అందులకు దిగువనుండు 7-వ పంక్తిలోని మొత్తము సరిగ నుండవలయును. అట్లుగాక కొన్నితావులలో వ్యత్యాసమే యుండుటయును జూడుదు. అంతరభిన్నములకుఁ దగినట్లుగ నెంట్లులను లెక్కచేసి నందువలన నీ వ్యత్యాసము గనబడుచున్నదని తెలియుచున్నది.

(2) 22 శ్రుతులు. Mr. సహస్రబుద్ధిగారి యభిప్రాయము ననుసరించి గణించబడిన పథకము.

శ్రుతులసంఖ్యలు.	స్వర నామములు.	గోళ సంఖ్యములు.	32 అంగుళపు లంఠి స్వరములు పుట్టునాసంఖ్యలు.	స. 540 నొప్పున శబ్దసంఖ్యలు.	సెంటులు.	అంతర సెంటులు.	రత్నాకర పదవి.	గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.
1	స	I	32.00	540	0			
2	రి	43/44	31.27	552.6	40	40		
3	రి	42/44	30.55	565.7	81	41		
4	రి	41/44	29.82	579.5	122	41		
5	గ	40/44	29.09	594	165	43		
6	గ	39/44	28.36	609.2	209	44		
7	మ	38/44	27.64	625.3	254	45		
8	మ	37/44	26.91	642.2	300	46		
9	మ	36/44	26.18	660	347	47		
10	మ	35/44	25.45	678.9	396	49		
11	ప	34/44	24.37	698.8	446	50		
12	ప	33/44	24	720	498	52		
13	ప	32/44	23.27	742.5	551	53		
14	ప	31/44	22.55	766.5	606	55		
15	ధ	30/44	21.82	792	663	57		
16	ధ	29/44	21.09	819.3	722	59		
17	ధ	28/44	20.36	848.6	783	61		
18	ని	27/44	19.64	880	845	62		
19	ని	26/44	18.91	913.8	911	66		
20	స	25/44	18.18	950.4	979	68		
21	స	24/44	17.45	990	1049	70		
22	స	23/44	16.73	1033	1123	74		
23	స	22/44	16	1080	1200	77		

సంగీత రత్నాకరప్రకారము I శ్రుతికిని మత్యయొక్క శ్రుతికిని ఉండవలసిన అంతరము 54.544.

Mr. సహస్రబుద్ధిగారు శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు లంఠియొక్క నిడివిని 4 సమభాగములుగఁ జేసి వానిలో 22 భాగముల నొక శ్రుతిగా యికినిచ్చి తారషడ్జమను చేసినారు. ఈ లెక్క షడ్జమనకు మాత్రము సరిగ నుండునే గాని తదితర స్వరములకు సరిగా నుండదు. ఇందు మధ్యమ పంచమములే సరిగ నుండలేదు. 12, 16 శ్రుతులను జూడుదు.

(3) ద్వ్యావింశతి శ్రుతులు : రాజా సురేంద్రనాథ మోహనాకూరుగారి యభిప్రాయము.

శ్రుతులసంఖ్యలు.	స్వర నామములు.	సానభిన్నములు.	32 అంగుళపుతంత్రంలో స్వరములు పుట్టుసానంబు.	స. 540 చొప్పున శేషపదసంఖ్యలు.	శేషంబులు.	అంతర శేషంబులు.	గత్తొక్కర పడతి.	గ్రంథకర్త యభిప్రాయము.
1 స	I	32.0	540					
2 రి 1	35/36	31.11	555.4	49	49			
3 రి 2	34/36	30.22	571.8	99	50			
4 రి 3	33/36	29.33	589.1	151	52			
5 గ 1	32/36	28.44	607.5	204	53			
6 గ 2	31/36	27.56	627.1	259	55			
7 మ 1	30/36	26.67	648.	316	57			
8 మ 2	29/36	25.78	670.3	374	58			
9 మ 3	28/36	24.89	694.3	435	61			
10 మ 4	27/36	24.0	720	498	63			
11 ప 1	38/52	23.1	738.9	543	45			
12 ప 2	37/52	22.8	758.9	589	46			
13 ప 3	36/52	22.2	780	637	48			
14 ప 4	35/52	21.5	802.3	685	48			
15 ధ 1	34/52	20.9	825.9	736	51			
16 ధ 2	33/52	20.3	850.9	787	51			
17 ధ 3	32/52	19.7	877.5	841	54			
18 ని 1	31/52	19.1	905.8	895	54			
19 ని 2	30/52	18.5	936	952	57			
20 స 1	29/52	17.8	968.3	1011	59			
21 స 2	28/52	18.2	1002.9	1072	61			
22 స 3	27/52	16.6	1040	1135	63			
23 స 4	25/52	16.0	1080	1200	65			

ఈ పట్టిక మూలముగా గానములు వియుక్తములుగా లేక సమగ్రముగా గానమునందు ప్రతి స్వరమునకు శేషములు వచ్చునట్లుగా నుండవలయు.

ఇంతి గత్తొక్కర పడతి 54.5+1/2

(4) ద్వైవింశతి శ్రుతులు : Mr. K. B. దేవాలుగారి యభిప్రాయము.

సంఖ్యలు.	స్వర నామములు.	సాన భిన్నములు.	32 అంగుళపు తంత్రిలో స్వరములకు సానములు.	స.540 చొప్పున స్వరములకు వేపన సంఖ్యలు.	సెంటులు.	అంతర సెంటులు.	ర.ప్ర.అం.సెంటులు.	తీర్మానము.
1 స	I	32	540					రత్నాకర ప్రకారముగ స్వరములకు మధ్యనుండు అంతరములు 54.54శీ. మిసరు రావు బహదూరు నాగజీరావుగారి యభిప్రాయములో సెంటుల భృత్యాసము లెట్లు కనబడుచున్నవో యచ్చే ఈ పట్టికలోను జూడవచ్చును. మిసరు రావుగారి లెక్కలో 5 సెంటు అధికమై యుండెను. ఈ పట్టికలో 2 సెంటు అధికముగా నున్నది. కొన్ని సానములతప్ప తదితరమైన సానములలో నీ యిరువుర యభిప్రాయములును వ్యత్యాసముగ నే యున్నయవి.
2 స1	20/21	30.48	567	84	84			
3 స2	15/16	30.00	576	112	27			
4 స3	9/10	28.80	600	182	71			
5 స1	8/9	28.44	607.5	204	22			
6 స2	27/32	27.00	640	294	90			
7 స1	5/6	26.60	648	316	22			
8 స2	4/5	25.60	675	386	71			
9 స3	64/81	25.28	683.437	408	22			
10 స4	16/21	24.38	708.45	471	63			
11 స1	3/4	24.00	720	498	27			
12 స2	32/45	22.76	759.375	590	92			
13 స3	45/64	22.50	768	610	20			
14 స4	2/3	21.33	810	702	92			
15 స1	40/63	20.32	850.5	786	84			
16 స2	5/8	20.00	864	814	27			
17 స3	3/5	19.20	900	884	71			
18 స1	16/27	18.96	911.25.	906	22			
19 స2	9/16	18.00	960	996	90			
20 స1	5/9	17.07	972	1018	22			
21 స2	8/15	17.78	1012.5	1088	71			
22 స3	128/243	16.86	1025.15625	1110	22			
23 స4	1/2	16.00	1080	1200	90			

(5) 22 శ్రుతులు : (Mr. E. Clements, I. C. S) ఇ. క్లెమెంట్స్ గారి
యభిప్రాయము.

సంఖ్యలు.	స్వర నామములు.	స. I చొప్పున స్వరము లకు సానభిన్నములు.	32 అంశపు తంత్రంలో శ్రుతులకు సానములు.	స. 240 చొప్పున శేషన సంఖ్యలు.	పెండ్లులు.	పందిరి పెండ్లులు.	స. 240 చొప్పున స్వరములు.	ఇ. క్లెమెంట్స్ గారి యభిప్రాయము.
1	81	I	32	240		84		
2	82	20/21	30.48	252	84	27		
3	83	15/16	30	256	112	71		
4	84	9/10	28.80	266.67	182	22		
5	X1	8/9	28.44	270	203	90		
6	X2	27/32	27	284.44	294	22		
7	X3	5/6	26.67	288	316	71		
8	X4	4/5	25.6	300	386	22		
9	మ1	64/81	25.28	303.75	408	63		
10	మ2	16/21	24.38	315	471	27		
11	మ3	3/4	24	320	498	22		
12	మ4	20/27	23.70	324	520	71		
13	మ5	32/45	22.76	337.50	590	20		
14	ప	45/64	22.50	341.33	610	92		
15	ధ1	2/3	21.33	360	702	84		
16	ధ2	40/63	20.32	378	786	27		
17	ధ3	5/8	20	384	814	71		
18	ధ4	3/5	19.20	400	884	22		
19	ని1	16/27	18.96	405	906	66		
20	ని2	4/7	18.29	420	969	27		
21	ని3	9/16	18	420.67	995	22		
22	ని4	5/9	17.78	432	1018	71		
23	ని5	8/15	17.07	450	1088	20		
24	సి	135/256	16.88	455.11	1108	92		
		1/2	16	480	1200			

తంజావూరి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిల యభిప్రాయము.

షడ్జ పంచమభావ ప్రకారముగ, ఒక స్థాయిలో 53 శ్రుతులున్న
వని వీరి నవీనాభిప్రాయము. శ్రుతుల నెట్లు నవీనముగ స్థాపనము జేసినారో,
అట్లే వానికి నామములను కల్పించియున్నారు. వీరు వీరి నూతనమైన యభి

బ్రహ్మశ్రీ సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిలుగారు షడ్జపంచమ భావ ప్రకారముగ, ఒక స్థాయిలో 53 శ్రుతులున్నవని చెప్పియున్నారు. ఈ 53 శ్రుతుల పద్ధతిని పరీక్షించుటకు మునుపు, “షడ్జపంచమ భావము”, “షడ్జమధ్యమ భావము” అను నీ రెండు క్రమములను మనము తెలిసికొనవలయును. వానిని నీ దిగువ వివరించెదను :

షడ్జపంచమ భావము.

ఒక తంత్రీవాద్యమునందలి షడ్జతంత్రిని మీటునపుడు, ఆ షడ్జ తంత్రిలోనే సూక్ష్మముగ అంతరగాంధార, పంచమ, తారషడ్జములు పలుకుచున్నవనియును, అట్లు వచ్చు స్వరములు సంపూర్ణైకమత్య స్వరము లనియును ఇదివఱకే చెప్పఁబడినది. షడ్జ పంచమములు సమగ్రమైన హఝ్మానిగల స్వరములుగ నుండుటవలన షడ్జ పంచమ భావ ప్రకారము మనకు లభ్యమగునట్టి యన్నిస్వరములును పూర్ణమగు హఝ్మాని గలవియై, గానయోగ్యములై యుండుననుటకు సందియములేదు. ఈ షడ్జ పంచమ భావము ఆరోహణక్రమములో లెక్కఁ జేయఁదగినది. షడ్జమునకు 14.వ శ్రుతిలో పంచమ మున్నది ; కనుక షడ్జమమునకును పంచమమునకును మధ్యలో 12 శ్రుతులున్నవి. 12 శ్రుతులను మధ్యప్రదేశమునందు గల స్వరములు వాది సంవాది స్వరము లనంబరగును. వాది సంవాది స్వరములు సంపూర్ణమైన హఝ్మాని గలిగినయవి. ఇట్లు వాది సంవాదిగ 22 శ్రుతులను ప్రస్తరించునపుడు 13 స్థాయిలలో ప్రస్తారము ముగించి 22 శ్రుతులు మనకు లభ్యమగును.

ప్రస్తరిండు క్రమము:—ఆధారషడ్జమునకు సరియైన పంచమమును కనిపెట్టవలయును. తరువాత, ఆ పంచమమునే షడ్జముగఁ దలఁచి దాని యందలి పంచమమును గనిపెట్టవలయును. ఇదియే ప్రస్తారక్రమము. ఈ ప్రస్తారక్రమము ప్రక్కపుటయందలి పథకములోఁ జూడుఁడు :

షడ్జమధ్యమ భావము.

పైని చెప్పిన షడ్జపంచమ భావ పద్ధతిలో షడ్జమును మించినపుడు అంతరగాంధార పంచమ తారషడ్జములు స్వేచ్ఛగానే పలుకుచున్నవని చెప్పబడియున్నది. షడ్జములోనే పంచమము పుట్టినందువలన షడ్జమును ఆధారముగ నుంచుకొన పంచమమును కనిపెట్టి ఆరోహణక్రమములో ప్రస్తరించితిమి. ఇపుడు షడ్జములో పంచమము పుట్టినట్టు మధ్యమము పుట్టలేదు. అటులుండునపుడు షడ్జమధ్యమ భావము నెంచుచేత నైక మత్య భావముగ స్వీకరింపవలయు నను విషయము చర్చింపఁ దగినదే. ఒక స్వరమునకును, మఱియొక స్వరమునకును, ఆరోహణమునందు, ఐక మత్య ముండినచో, అవరోహణమునందును ఐకమత్య మున్నదనుట కెంతయు సందియములేదు. ఇట్టి ఐకమత్యము షడ్జమధ్యమ భావమున కున్నది. ఎట్లనిన, (పస) అని పంచమముతో తారషడ్జము చేరునపుడు సంపూర్ణమైన ఐకమత్య మున్నదను విషయ మిదివఱకే చెప్పబడియున్నది. ఇపుడు మధ్యపంచమమును షడ్జముగఁ దలచినచో తారషడ్జము దానికి శుద్ధమధ్యమమగుచున్నది. కనుక, “(పస=సమ)” పంచమ షడ్జములకు గల యనుగుణ్యము షడ్జ శుద్ధమధ్యమములకు నున్నదని స్పష్టమగును. మఱియు, తారషడ్జమును మధ్యమముగ నెంచునపుడు మధ్యపంచమము దానికి ఆధార షడ్జముగఁ బలుకును. అందుచేత మధ్యమములో నుండి షడ్జము అవరోహణముగఁ బుట్టుచున్నది. ఈవిధిని అనుసరించి షడ్జ మధ్యమ భావమును అవరోహణముగ గుఱింపవలయునని పెద్దలు చెప్పి యున్నారు.

షడ్జమునకు పదియవ శ్రుతిలో శుద్ధమధ్యమము పుట్టుచున్నది; కనుక, షడ్జమునకును మధ్యమమునకును మధ్యలో 8 శ్రుతులున్నవి. పైని చెప్పిన షడ్జ పంచమ భావ పద్ధతిలో 12 శ్రుతులను మధ్యప్రదేశమునందు గల స్వరములు వాది సంవాదులని చెప్పియున్నాను. అటులనే 8 శ్రుతులను మధ్యప్రదేశమునందుఁ గల స్వరములును వాది సంవాదు లగుచున్నవి. ఈ షడ్జ మధ్యమ భావ ప్రస్తారము 9 స్థాయిలో పూర్తియైయుండును. ఈ క్రమము ప్రక్కపుటయందలి పథకములోఁ జూడుఁడు :

షడ్జపంచమ భావముగ ప్రస్తరించు క్రమమును జూపెడి పథకము.

శ్రుతిసంఖ్యలు.	శ్రుతుల సంఖ్యలు.																					
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1									మ									మ				
2					మ									మ								
3	మ								మ									మ				
4					మ									మ								
5	మ									మ								మ				
6						మ									మ							
7		మ								మ										మ		
8								మ								మ						
9											మ										మ	

పైని చెప్పిన షడ్జపంచమ భావ ప్రకారముగ, ఒక స్థాయిలో 53 శ్రుతులున్నవని బ్రహ్మశ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు జెప్పుచున్నారు. రత్నాకర పద్ధతిని యనుసరించి లెక్కచేయునపుడు షడ్జపంచమభావ ప్రకారముగ 22-వ శ్రుతి, 13-వ స్థాయిలో 22-వ స్థానములో సంపూర్తి యగుచున్నదను విషయము, పైని గనబడుచుండు షడ్జపంచమ భావ పథకములో స్పష్టమగుచున్నది. ఈ తీరుననే 53 శ్రుతులను ప్రస్తరించునపుడు 53-వ శ్రుతిలో స్థాయి సంపూర్తిని చెందవలయును. అట్లు లేనియెడల ఈ పద్ధతి సరికాదు. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి 53 శ్రుతులను ప్రస్తరించునపుడు అవి 32-వ స్థాయిలో 5-వ శ్రుతిలోనే సంపూర్తిని చెందును.

మఱియు షడ్జమధ్యమభావ ప్రకారముగ 22 శ్రుతులు 9-వ స్థాయి 22-వ శ్రుతిలో ముగించును. ఇందులకు నుదాహరణమును పై గనబడుచు

యున్న పద్ధతుధ్యయన భావ పథకములను జూచుడు.

గారి పద్ధతుధ్యయన భావమువలనఁ గలిగెడి 53 శ్రుతులను ప్రస్తరించునపుడు అవి 22-వ స్థాయిలో 15-వ శ్రుతిలోనే ముగించును. (Professor Helmholtz) ప్రొఫెసర్ హెల్మ్‌హోల్ట్సు, మిస్టర్ బెసాన్‌కోపే చెప్పిన కొన్ని పద్ధతుల ననుసరించి శాస్త్రులుగారు, ఈ 53 శ్రుతులను లెక్కచేయ నారంభించినారని తెలియుచున్నది. ఇది సరియైన పద్ధతి కాదు.

శ్రుతులవిషయమై మిస్టర్ సహస్రబుద్ధిగారి యభిప్రాయము 1, ఆర్. ఎస్. యం. తాకూరిగారి యభిప్రాయము 1, చిన్నసామిమొదలియారి యభిప్రాయము 1, ఆంగ్లేయ టైటానిక్ స్కేలు పద్ధతి 1, మిస్టర్ క్లెమెన్సు గారి పద్ధతులు 2, మిస్టరు దేవాలుగారి పద్ధతి 1, మిస్టర్ నాగోజిరావు గారి పద్ధతి 1, బ్రహ్మశ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రులగారి యభిప్రాయములు 5, బ్రహ్మశ్రీ పంచాపగేశ భాగవతుల పద్ధతి 1, మిస్టర్. ఎస్. మాణిక్యమొదలి యారి పద్ధతి 1, మిస్టర్ పి. ఆర్. భంజాంగకర్‌గారి యభిప్రాయములు 3, బ్రహ్మశ్రీ ప్రతాప రామస్వామిభాగవతుల యభిప్రాయము 1. అంత మొత్తము 19గురి యభిప్రాయములను గుణించి ర త్నాకర కారుని యభిప్రాయముతో పరీక్షించుటకై, “కరుణామృత సాగరము” అను గ్రంథములో మిస్టర్ ఏబ్ర హాం పండితులుగారు, ఒక పట్టికను (స్టేటుమెంటు నెం. 51) సిద్ధపఱచి అచ్చొత్తించి యున్నారు. అందులో పారివారి యభిప్రాయ ప్రకారముగ శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు 1 స్థాయిలో 158 వ్యత్యాసములైన స్థానములలో వీరల నానావిధాభిప్రాయము లున్నయవి. ఒక స్థాయిలో 22 శ్రుతులను స్థాపనము చేయుటకై ప్రయత్నించిన వీరలకు 158 వ్యత్యాసములైన స్థానములు కావలసి వచ్చెనేని, ద్వావింశతి శ్రుతులను నిశ్చయించుటకై వీరు చేసిన ప్రయత్నములును, ఆప్రయత్నములలో వీరలకుఁ గలిగిన ఆధిపత్యములను నేమని చెప్పవచ్చును. ఇందులో ర త్నాకర కారుని యభిప్రాయమును గ్రహించి శ్రుతులను లెక్కచేసిన వా రెవరును లేరని నిస్సందేహముగ తెలియుచున్నది. ఈ వివరములను గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచ్చట వ్రాయలేదు. పైని చెప్పిన వారలలో నొక్కరైనను శార్లదేవుల “ద్విగుణశ్చోత్తరోత్తరః” అను సూత్ర రహస్యమును చక్కఁగ గ్రహించి శ్రుతులను నిశ్చయించుటకై ప్రయత్నించినవారు కారు.

ర త్నాకర ప్రకారముగ ద్వావింశతి శ్రుతు లుండవలసిన విధమును కరుణామృత సాగర ప్రకారముగ ప్రక్క-పుటయందలి పేజీ 3 ములలో జూచుడు.

(7) క త్నాక రో క్త ద్వావింశతి శ్రుతులఁ జూపెడి పథకము.

శ్రుతుల సంఖ్యలు.	స్వర సామములు.	సంవర్ణమానములు.	సంవర్ణమానసంఖ్యలు.	స. 540 పేపనముల న్నోవ్వన స్వరములకు పేపనసంఖ్యలు.	అధార స I నోవ్వన స్వరములకు భిన్నములు.	32 అంశపు తంత్రితో స్వరములకు సానములు.	శ్రుతులకులతరములు.	శ్రుతులకు పెంటులు.	అంతర పెంటులు.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
0	స1	0	1.000000	540	1.00000000	32.0000000		0	54.54½
1	స2	.01368318	1.032008	557.28432	0.9689844	31.07501	.9925	45.55	54.54½
2	స3	.02736636	1.065016	575.12268	0.9389310	30.045792	.9617	109.09	54.54½
3	స4	.04104955	1.099131	593.53128	0.9098095	29.113904	.9319	163.64	54.54½
4	రి1	.05473273	1.134313	612.52848	0.8815912	28.210918	.9030	218.18	54.54½
5	రి2	.06841591	1.17062	632.1348	0.8542482	27.335942	.8750	272.73	54.54½
6	రి3	.08009909	1.208086	652.3686	0.8277522	26.488102	.8478	327.27	54.54½
7	గ1	.09578227	1.246758	673.2493	0.8020800	25.666560	.8215	381.82	54.54½
8	గ2	.10946545	1.286665	694.8000	0.7772029	24.870493	.7916	436.36	54.54½
9	మ1	.12314864	1.327849	717.0379	0.7530978	24.099130	.7714	490.91	54.54½
10	మ2	.13683182	1.370351	739.989	0.7297400	23.351680	.7474	545.45	54.54½
11	మ3	.15051500	1.414214	763.67556	0.7071068	22.827418	.7643	600	54.54½
12	మ4	.16419818	1.45948	788.1192	0.6851755	21.925616	.7018	654.55	54.54½
13	ప1	.17788136	1.506196	813.34584	0.6639245	21.245584	.6800	709.09	54.54½
14	ప2	.19156455	1.554406	839.37924	0.6433325	20.586640	.6589	763.64	54.54½
15	ప3	.20524773	1.604160	866.2464	0.6233790	19.948128	.6385	818.18	54.54½
16	ప4	.21893091	1.655507	893.9732	0.6040447	19.329430	.6187	872.73	54.54½
17	ధ1	.23261409	1.708457	922.5878	0.5853100	18.729920	.5995	927.27	54.54½
18	ధ2	.24629727	1.763182	952.1183	0.5671563	17.149000	.5809	981.82	54.54½
19	ధ3	.25998045	1.819619	982.5948	0.5495656	17.580999	.5629	1036.36	54.54½
20	ని1	.27366364	1.877862	1014.04548	0.5325206	17.040659	.5454	1090.91	54.54½
21	ని2	.28734682	1.937968	1046.50272	0.5160040	16.512118	.5285	1145.45	54.54½
22	స	.30103000	2.000000	1080.00000	0.5000000	16.000000	.5121	1200	

(8) రత్నాకరోక్త ద్వావింశతి శ్లోతులకు జూపెడి పథకము.

సంఖ్యలు.	సర్వనామములు.	నిమత ప్రతులు.	32 పంక్తి పు త్రంత్రాలో సర్వనామములు.	ప్రతుల సంఖ్యలు.	ప్రతుల సంఖ్యలు.	ప్రతుల సంఖ్యలు.	ప్రతుల సంఖ్యలు.	ప్రతుల సంఖ్యలు.
1 స	స	32	.0000	0				
2 81		31.01	.0690	55	55			
3 82		30.05	.0380	100	51			
4 83	8	29.11	.0008	100	51			
5 X1		28.21	.8810	210	54			
6 X2	X	27.34	.6542	273	53			
7 మ1		26.49	.8278	377	51			
8 మ2		25.57	.8021	382	55			
9 మ3		24.87	.7772	430	51			
10 మ4	మ	24.10	.7531	491	55			
11 ప1		23.35	.7297	545	54			
12 ప2		22.43	.7071	600	55			
13 ప3		21.93	.6852	655	54			
14 ప4	ప	21.25	.6639	700	55			
15 ధ1		20.59	.6433	744	55			
16 ధ2		19.95	.6234	810	54			
17 ధ3	ధ	19.33	.6040	873	55			
18 ని1		18.73	.5853	937	54			
19 ని2	ని	18.15	.5672	982	55			
20 స1		17.59	.5496	1050	54			
21 స2		17.04	.5323	1091	55			
22 స3		16.51	.5160	1145	54			
23 స4	స	16	.5000	1200	55			

సంగీత శాస్త్ర సంబంధమై ప్రకృతియు మనకు లభ్యమైయుండు గీర్వాణభాషా గ్రంథము లన్నిటిలోను చాల పురాతనమైనది ధరతాచార్యుల నాట్యశాస్త్ర మొకటి నే యనియును, ఆ గ్రంథము సుమారు 1500 సంవత్సరములకు పూర్వము రచింపబడినట్లు తెలియుచున్న దని యును, పూర్వమే చెప్పియున్నాడను. సంగీతరత్నాకరకారుడును తన

గ్రంథమును భరతాచార్యుల ననుసరించియే వ్రాసియున్నాఁడనియును తెలియుచున్నది. సుమారు 300 సంవత్సరములకు మునుపుండిన అహోబిలుడు, పైనిచెప్పిన భరతాచార్యుఁడు, శార్ఙ్గదేవుఁడు వీరి పద్ధతులలో చెప్పని యంశమైన వీణలలో స్వరములకు తంత్రికొలతలను చెప్పినపుడు, తంత్రియొక్క $3/4$ నిడివిలో మధ్యమము బుట్టుచున్నదనియును, $1/3$ నిడివిలో పంచమము బుట్టుచున్నదనియును చెప్పియున్నాఁడు. “ $3/4$ మ, $1/3$ ప” అనునీ పద్ధతులు భరతాచార్యుఁడు, శార్ఙ్గదేవుఁడు వీరలచే జెప్పబడక పోయినను ఇది మన దేశమున గల చాల పురాతన పద్ధతిలో చేరినవియే యనుటకు సందేహములేదు. ఎట్లనిన, సుమారు 2500 సంవత్సరములకు మునుపు హైందవ శాస్త్రోక్తంబులైన యనేక విషయములను జరిపికొనుటకై, “ఇండియా” దేశమునకు వచ్చియుండిన గ్రీకుదేశపు తత్త్వశాస్త్రియైన పితాగొరస్, (Pythagoras, the well-known Greek Philosopher) ఇంచుమించుగ, “ $3/4$ మ, $1/3$ ప” అను పద్ధతులను చెప్పియున్నాఁడు. ఈ పితాగొరస్ కాలమునుండి ఇదివఱకును ఐరోపావారి సంగీతమనందీ పద్ధతులు నెలకొనియున్నవి.

పైనిచెప్పిన కారణమువలన భరతాచార్యుల కాలమునకు 100 సంవత్సరములకు మునుపే మన హైందవ సంగీతము అత్యున్నత పదంబుల నుండినదని తెలియుచున్నది.

శార్ఙ్గదేవుఁడు రత్నాకరమును వ్రాసినపుడు ఇతఁడు అనేక పూర్వ గ్రంథముల రహస్యంబుల నెఱిగియే తనగ్రంథమును వ్రాసినాఁడని తెలియుచున్నది. ఇందులకు ఇతఁడు చెప్పియున్న 22 శ్రుతులే సాక్షియగును.

శార్ఙ్గదేవుని 22 శ్రుతుల క్రమము ననుసరించి లెక్కనుచేయునపుడు శుద్ధమధ్యమము 491 సెంట్యులుగాను, పంచమము 709 సెంట్యులుగాను వచ్చుచున్నవి. “ $3/4$ మ, $1/3$ ప” అను పద్ధతుల ప్రకారముగ శుద్ధమధ్యమము 497 సెంట్యులుగాను, పంచమము 702 సెంట్యులుగాను వచ్చుచున్నవి. మరియు, సప $1/3$ గాను, సమ $3/4$ గాను లెక్కచేయునపుడు ‘సప’ ప్రకారముగఁ జేయు లెక్క ఒకస్థాయికి కొంచె మధికముగాను, ‘సమ’ పద్ధతియైన లెక్క ఒకస్థాయికి కొంచెము తక్కువగాను ముగించుచున్నది. రత్నాకర

పద్ధతిని యనుసరించిన శ్రుతులు 22ను స్థాయిలో సరిగ్గా ముగించినను గ్రామభేదమును చేయునపుడు కొన్ని స్వరములు తమ నియత శ్రుతులనుండి తొలగి, గానయోగ్యంబులు గాకపోవుచున్నవి. ఈ రెండు పద్ధతులకన్న శ్లోఘ్యమైన పద్ధతిగలదా యని విచారించునపుడు అతి పురాతనమైన ద్రావిడ గ్రంథములలో (తొల్ కాప్పియము, శిలప్పధికారము మున్నగునవి) ఈ శ్రుతుల పద్ధతిని కడు హృద్యముగ వెల్లడిజేసియున్నారు.

ఒక స్థాయిలో 12, 24, 48, 96 ఇట్లు సమశ్రుతు లుండవలయునని యును, శ్రుతులయందు సప్తస్వరములు బుట్టి వాని మూలముగ రాగములు బుట్టు పద్ధతు లినియనియును స్పష్టముగఁ జెప్పియున్నారు. పైని చెప్పిన 12, 24, 48, 96 అను శ్రుతులు లెక్కకును సరిగానున్నవి. ఐకమత్యము గలవియై యున్నవి ; ప్రకృతము మనదేశమునందు వాడుకలో నున్న రాగకళలకు యోగ్యంబులైనవి. ఇట్టి అత్యద్భుతంబైన గానపద్ధతి సుమారు 12000 సంవత్సరములకు మునుపే దాక్షిణాత్యసంగీతమునం దనుభవమున నున్న దను విషయము చాల వింతను గొల్పుచున్నది.

పైని చెప్పిన ద్రావిడగ్రంథములలో, “వట్టప్పాలై” అను 24 శ్రుతుల పద్ధతిలో రెండు శ్రుతులను త్రోసి 22 శ్రుతులలో నొక గానపద్ధతిని జెప్పి యున్నారు.

ఈ ద్రావిడపద్ధతులు భరతాచార్యుని కాలమునకు 1000 సంవత్సరములకు మునుపుండినందువలనను, ఉత్తర దేశస్థులకు ద్రావిడ భాషాజ్ఞానము లేకయుండినందువలనను, ఉత్తర దేశములో నుండిన పురాతన గ్రంథములనేకములు అంతకు పూర్వమే నశించినందువలనను, ఔత్తర వాగ్గేయ కారకులు, ద్రావిడపద్ధతిలో నొకటియైన, 22 శ్రుతులను లెక్కచేయునపుడు 1-వ స్థాయిలోఁ గల 24 శ్రుతులలో 22 శ్రుతులను లెక్కచేయక, స్థాయి యొకటిలో, అంతు మొత్తము శ్రుతులు 22 అనియే లెక్కచేసి నందువలన ఈ 22 శ్రుతులు గానయోగ్యంబులు గాకపోయెను.

ఈ 24 శ్రుతుల పద్ధతిని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచట వ్రాయలేదు. మిస్టర్ ఏబ్రహం పండితులుగారు వ్రాసియుండు, “కరుణామృత సాగరము” అను ద్రావిడ గ్రంథములోఁ జూడుడు.

శ్రు తి జా తు లు.

భరతాచార్యుని నాట్యశాస్త్రములో శ్రుతుల జాతులకు పేళ్లు చెప్పఁ బడలేదు. రత్నాకరములో మాత్రము శ్రుతులకు నామములను చెప్పియు న్నారు. ఈ శ్రుతులకుఁ గల నామములు నారదీయములోఁ జెప్పియుండునటుల నీక్రింది పారిజాతశ్లోకమువలన తెలియుచున్నది. “శ్లో॥ ద్వావింశతిశ్రుతీ నాంచ వ్యవహార ప్రసిద్ధయే । తాసాం నామాని వక్ష్యేహం నారదీయానుసారతః ॥

22 శ్రుతుల నామములను దెలిపెడి పథకము.

సంఖ్య.	శ్రుతుల నామములు.	సంఖ్య.	శ్రుతుల నామములు.
1	తీవ్రా	12	ప్రీతీ
2	కుముద్వతీ	13	మార్జనీ
3	మనా	14	క్షీతీ
4	ఛద్వోవతీ	15	రక్తా
5	దయావతీ	16	సన్దిపినీ
6	రజనీ	17	అలాపినీ
7	రతికా	18	మదనీ
8	రాద్రీ	19	రోహిణీ
9	క్రోధీ	20	రమ్యా
10	వజ్రికా	21	ఉగ్రా
11	ప్రసారిణీ	22	క్షోభిణీ

శ్రు తి జా తు లు.

శ్రుతులు దీప్తా, ఆయతా, కరుణా, మృదు, మధ్యా, అని ఐదుజాతుల నొప్పును. అవి 22 భేదములై స్వరసప్తకములయందు వ్యవస్థితి గలిగియుండును.

జాతులకు చేరిన శ్రుతులఁ జూపెడి పథకము

సంఖ్యలు.	జాతులు.	అందలి శ్రుతులు.	మొత్తము.
1	దీప్తా	తీవ్రా, రాద్రీ, వజ్రికా, ఉగ్రా	4
2	ఆయతా	కుముద్వతీ, క్రోధీ, ప్రసారిణీ, సన్దిపినీ, రోహిణీ	5
3	కరుణా	దయావతీ, అలాపినీ, మదనీ	3
4	మృదు	మనా, రతికా, ప్రీతీ, క్షీతీ	4
5	మధ్యా	ఛద్వోవతీ, రజనీ, మార్జనీ, రక్తా, రమ్యా, క్షోభిణీ	6

శ్లో॥ చతు శ్చతు శ్చతుశ్చైవ షడ్జమధ్యమపంచమాః ।

ద్వేద్వే నిషాద గాంధారౌ త్రీస్త్రీ ఋషభధైవతౌ ॥ (సం. ర.)

తా. పైని చెప్పబడిన 22 శ్రుతులలో షడ్జపంచమ మధ్యములు నాలుగేసి శ్రుతులను, ఋషభధైవతములు మూడేసి శ్రుతులను, నిషాదగాంధారములు రెండేసి శ్రుతులను బడసియుండును.

మఱియు, షడ్జమునకు దీప్తా, ఆయతా, మృదూ, మధ్యాజాతులందును; ఋషభమునకు, కరుణా, మధ్యా, మృదూ జాతులయందును; గాంధారమునకు దీప్తా, ఆయతా జాతులయందును; మధ్యమమునకు దీప్తా, ఆయతా, మృదూ, మధ్యాజాతులందును; పంచమమునకు మృదూ, మధ్యా, ఆయతా, కరుణా జాతులందును ; ధైవతమునకు కరుణా, ఆయతా, మధ్యా జాతులయందును; నిషాదమునకు దీప్తా, మధ్యా జాతులయందును శ్రుతులు గలిగియుండును.

శ్రుతిజాతుల విభాగ పథకమును నీ దిగునఁ జూడుము.

1	స	తీవ్రా	దీప్తా	12	మ	ప్రీతి	మృదూ
2	,,	కుముద్వతీ	ఆయతా	13	,,	శ్రీమతి	మృదూ
3	,,	మన్దా	మృదూ	14	ప	దీప్తా	మృదూ
4	,,	శుద్ధోవతీ	మధ్యా	15	,,	కరుణా	మృదూ
5	రి	చయోవతీ	కరుణా	16	,,	మృదూ	మృదూ
6	,,	రజస్వినీ	మధ్యా	17	,,	మృదూ	మృదూ
7	,,	రతికా	మృదూ	18	గ	మృదూ	మృదూ
8	,,	రాద్రీ	దీప్తా	19	,,	మృదూ	మృదూ
9	గ	క్రోధి	ఆయతా	20	,,	మృదూ	మృదూ
10	,,	వజ్రకా	దీప్తా	21	ని	మృదూ	దీప్తా
11	మ	ప్రసారిణీ	ఆయతా	22	,,	మృదూ	మృదూ

స్వ ర ము.

శ్లో॥ శ్రుత్యనంతరభావీయః స్నిగ్ధోనురణనాత్మకః ।

స్వతోరంజయతి శ్రోత్య చిత్తం స స్వర ఉచ్యతే ॥ (సం. ర.)

తా. శ్రుతికి వెంటనే కలిగెడి స్నిగ్ధమైనదియును, అనురణనాత్మకమైనదియును, స్వకీయముగ రంజనమును గలదియును, శ్రోత్యచిత్త ముఖాపహముగ మంగునదియు నగునది స్వర మనఁబడును,

స్వ ర నా మ ము లు.

శ్లో॥ శ్రుతిభ్యస్యః స్వరాషడ్జర్జభగాంధారమధ్యమాః ।

పంచమోద్ధైవతశ్చాధ నిషాద ఇతినప్తతే ॥

తేషాంసంజ్ఞాః సరిగమ పధనీత్యపరామతాః ॥

(సం. ర.)

తా. శ్రుతులలోనుండి బుట్టెడి స్వరములు షడ్జము, ఋషభము, గాంధారము, మధ్యమము, పంచమము, ధైవతము, నిషాదము అను సప్తకము. ఈ సప్తకమునకు, స, రి, గ, మి, ప, ధ, ని అని సంకేతాక్షరము లేర్పడియున్నవి.

స్వరనామములకు కారణములు.

మ త ం గ మ త ము.

శ్లో॥ షణ్ణాంస్వరాణాం జనకః షడ్భిర్వాజస్యతేస్వరైః ।

మహోభ్యవజాయతేంగేభ్యః షడ్జ ఇత్యభిధీయతే ॥

తా. ఋషభాదినిషాదాంత్యముగాఁ గల 6 స్వరములకును జనకస్థానముగాను, షణ్ణాం స్వరములను మట్టించునదిగాను, మనుష్యశరీరములో నాసికము, కంఠము, ఉరస్సు, తాలు, బహ్మ, దంతములు అను నీ యాముస్థలముల ద్వారముగాఁ బుట్టునదిగాను నుండుట చేత షడ్జమని చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో॥ ప్రాప్నోతి హృదయం శీఘ్ర మన్యస్మాదృషభః స్మృతః ।

స్త్రీ గవీషు యథా తిష్ఠ నివిభాతి ఋషభేమహాన్ ।

స్వరగ్రామే సముత్పన్నః స్వరేషు మృషభస్తథా ॥

తా. హృదయమునందుఁ బ్రవేశించునది గనుక ఋషభ మనం బరంగును. గోవుల సమూహములో ఋషభ మెట్లు బలవంతుడై యుండునో, అట్లే ఈ ఋషభము స్వర సమూహములో గెండవస్థానమునందు గంభీరత్వమును కెందినయది.

శ్లో॥ వాచం గానాత్మికం ధత్త ఇతి గాంధారసంజ్ఞకః ॥

తా. గాంధర్వ సుఖహేతుత్వమైనది గనుక గాంధారమని చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో॥ స్వరాణామధ్య మత్వాచ్చ మధ్యమస్వర ఉచ్యతే ॥

తా. సప్తస్వరములకు మధ్యస్థానమైన 4-వ స్థానమునందుఁ బుట్టుటవలన మధ్యమ మని చెప్పబడుచున్నది.

శ్లో॥ స్వరాంతరాణాం విస్తారం యో మిమితే ప పంచమః ।

షాడశ్రమేణగణనే సంఖ్యయా పంచమోధవా ॥

తా. స్వర సప్తకములో నయిదవస్థానమునందు వచ్చుచున్నది గనుక పంచమ మనబడును.

శ్లో॥ ధీర్యస్యాస్తి సధీవాంస్తత్సంబంధి ధైవతఃశ్శ్రితిః ।
పప్తస్థానే ధృతో యస్మాత్తతోఽసాధైవతోమతః ॥

తా. ధీరసంబంధమైనదియై, ఆఘవస్థానములో వచ్చుచున్నందున ధైవత మనం బడును.

శ్లో॥ నీషీదంతిస్వరాః సర్వే నిషాదస్తేనకధ్యతే ॥

తా. సప్తస్వరములలో షడ్జాదిధైవతాంత్యమైన సకల స్వరములును ముగించు స్థానములో నుండునది గనుక నిషాదమనంబడును.

స్వరోచ్ఛారణములు.

శ్లో॥ మయూరచాతకచ్ఛాగ క్రౌంచకోకిలదర్దురాః ।

గజశ్చ సప్తషడ్జాదీన్క్రమాదుచ్ఛారయన్త్యపి ॥ (సం. ర.)

తా. మయూరము, చాతకము, ఋషభము, క్రౌంచము, కోకిలము, దర్దురము, గజము వీని ధ్వనులు వరుసగా షడ్జాది స్వరోచ్ఛారణములు.

గ్రంథాంతరమతములు :—

సప్తస్వర ధ్వనులు.

శ్లో॥ షడ్జంమయూరోవదతి గావోఋషభభాషిణః ।

అజావికంతుగాంధారం క్రౌంచః క్వణతిమధ్యమమ్ ॥

పుష్పసాధారణేకాలే పికఃకూజతి పంచమమ్ ।

ధైవతం హేషతేవాజీ నిషాదం బృంహతేగజః ॥

తా. నెమిలి షడ్జస్వరముఁ బలుకును; వృషభము ఋషభ స్వరమును ధ్వనించును; మేక గాంధారమును శబ్దించును; క్రౌంచము మధ్యమమును ప్రకటించును; వజ్రంత గుచ్చ నందు కోకిలము పంచమ స్వరమును వెలయుంచును; గజము ధైవతమును గ్రహింపఁగలదు సకలించును; గజము నిషాదమును భీంకరించును.

సప్తస్వరకులాది విమర్శనము.

శ్లో॥ “గీర్వాణకులసంభూతః షడ్జగాంధారమధ్యమాః ।

పంచమః పితృవంశోత్థో రిభావృషికులోద్భవౌ ॥

నిషాదోసురవంశోత్థో బ్రాహ్మణాస్సమపంచమాః ।

రిదౌతుక్షత్రియాక్షణ్డీయా వైశ్యజాతినిగామతౌ ॥

శూద్రావంతరకాకత్యా స్సరౌవర్ణాస్త్విమేక్రమాత్ ॥”

ఇట్లు సంగీతరత్నాకరా ద్యనేక గ్రంథములలో సప్తస్వరములకు జాతి, వంశము, అధిదేవత మొదలుగాఁ గల లక్షణములను వ్రాసియున్నారు. గ్రంథ విస్తృత భీతిచే నా శ్లోకముల నిచట వ్రాయలేదు. నానిని సంగ్రహించి ప్రక్క పథకములో వ్రాసి యున్నాఁడను.

సప్తస్వరముల జాత్యాదివివరములను జూపెడి పథకము.

జాత్యాది వివరములు.	పడము.	ఋషభము.	గాంధారము.	మధ్యమము.	పంచమము.	ధైవతము.	నిషాదము.
జాతి	బ్రాహ్మణ	క్షత్రియ	వైశ్య	బ్రాహ్మణ	బ్రాహ్మణ	క్షత్రియ	వైశ్య
వంశము	దేవ	ఋషి	దేవ	దేవ	విత్త	ఋషి	రాక్షస
అధిదేవత	అగ్ని	బ్రహ్మ	సరస్వతి	శివుడు	విత్త	విద్యువు	నూర్యుడు
నక్షత్రము	శతభిష	చిత్త	ధనిష్ఠ	మఖ	ఉత్తర	ఉత్తర	అశురారాధ
వారము	ఆది	సోమ	మంగళ	బుధ	బృహస్పతి	శుక్ర	శని
దీపము	జంబూ	శాక	కుశ	క్రౌంచ	శార్మిలి	శ్వేత	పుష్కర
వృక్షము	మామిడి	ఖర్జూర	అరటి	నిమ్మ	దాడి	ద్రాక్ష	పొన్న
ఫలము	అనుష్టమ్	గాయత్రి	త్రిపుష్ప	బృహతి	పక్షి	ఉష్ణి	జగతి
భోజనము	దధ్యన్నము	పాయసము	పిండివంటకము	చిత్రాన్నము	పిండి	శుద్ధాన్నము	బియ్యము
వస్త్రము	తెలుపు	పీతాంబరము	ఎలుపు	నీల	పసుపు	చిత్ర	శ్యామల
విలేపనము	కుంకుమ	అగరు	కనూరి	పచ్చకర్పూరము	గోగోచనము	చందనము	కదంబపొడి
పుష్పము	జాజి	చంపకము	పొన్న	మలై	మొగలి	గన్నేరు	తామర
భూషణము	మంత్రము	నీలము	వజ్రము	వైడూర్యము	మరకతము	గోమేధికము	పుష్పరాగము
ఆయుధము	కత్తి	బాణము	గద	చక్రము	బిండిపాలము	నారాచము	అంకుశము
వాహనము	హంసము	నిహము	గండభేరుండము	జింక	సాఖునము	చిలుక	గోరువంక
భార్య	గంధర్వస్త్రీ	కిన్నరస్త్రీ	యక్షస్త్రీ	కింపురుషస్త్రీ	నాగస్త్రీ	దేవస్త్రీ	రాక్షసస్త్రీ
దేహము	నూలము	నూత్నము	నూలము	పొడుగు	సమపుష్పి	పొడుగు	అతిసూలము
రసము	రౌద్ర	వీర	కరుణా	హాస్య	శృంగార	వీరత్వ	భయానక
సాదృశ్యస్వరూపి	నెమలి	ఋషభము	మేక	క్రౌంచము	కోకిలము	తురగము	గజము

స్వరములకు శ్రుతులు.

శ్లో॥ ప్రథమాదిచతుర్థాంతం షడ్జస్యస్థానముచ్యతే ।
 పంచమాత్సప్తమాంతంచ రిషభస్యపదంవిదుః ॥
 అష్టమంనవమంచాధ గాంధారస్యనికేతనమ్ ।
 మధ్యమస్థానమాఖ్యాతం దశమాదాత్రయోదశమ్ ॥
 చతుర్దశాత్పంచమస్తు శ్రయేత్సప్తదశావధి ।
 అష్టాదశాచ్ఛవింశాంతం ధైవతస్థానమీరితమ్ ।
 చరమేద్వేనిషాదస్య స్థానేగాయకసమ్మతే ॥

తా. మొదటినుండి నాలవశ్రుతివఱకు షడ్జస్థానములు; ఐదు మొదలు ఏడవవఱకు ఋషభస్థానములు; ఎనిమిది తొమ్మిది గాంధారస్థానములు. పదిమొదలు పదునూడవవఱకు మధ్యమస్థానములు; పదునాలుగుమొదలు పదునేడవవఱకు పంచమస్థానములు; పదునెనిమిది మొదలు ఇరువదివఱకు ధైవతస్థానములు; ఇరువదియొకటి ఇరువదిరెండు నిషాదస్థానములు.

నియతశ్రుతులు.

శ్లో॥ చతుర్థీనియతాషడ్జే రిషభేనప్తమీశ్రుతిః ।
 నవమీకిలగాంధారే మధ్యమీచత్రయోదశీ ॥
 పంచమేస్యాత్సప్తదశీ వింశీధైవతగోచరా ।
 ద్వాశ్చింశీచనిషాదస్య శ్రుతయోనియతస్థితిః ॥

తా. షడ్జమునకు నాలవది. ఋషభమునకు ఏడవది. గాంధారమునకు తొమ్మిదవది. మధ్యమమునకు పదునూడవది. పంచమమునకు పదునేడవది. ధైవతమునకు ఇరువదివది. నిషాదమునకు ఇరువదిరెండువది. ఇవి నియతశ్రుతులు.

స్వర విభాగము.

శ్లో॥ శుద్ధాశ్చవికృతాశ్చేతి ప్రథమంద్వివిధాఃస్వరాః ।
 నియతశ్రుతిసంపన్నాః స్వరాశ్శుద్ధా ఇతిస్మృతాః ।
 శ్రుత్యుత్కృష్టాపకృష్టాస్తు వికృతాః ప్రతిపాదితాః ॥

తా. స్వరములు శుద్ధములు, వికృతములు. నిరేంద్ర విధములు. నియతములైన శ్రుతులతో కూడుకొన్న స్వరములు శుద్ధములననబడును. నియతములకు హెచ్చుగాని తక్కువగాని అయ్యేనేని వికృత మనబడును.

వికృతస్వరముల పేర్లు.

శ్లో॥ చ్యుతస్తథాచ్యుతష్టష్ట స్తథాసాధారణౌగిరౌ ।
 అంతరోవ్యధగాంధారో మధ్యమోఽపిచ్యుతాచ్యుతః ॥

త్రిశ్రుతిః కైశికశ్చాపి పంచమోఽథశ్చతుశ్రుతిః ।

కైశికః కాకలీచేతీ నిషాదోద్విప్రకారకః ॥

తా. చ్యుతపక్షము, అచ్యుతపక్షము, సాధారణ ఋషభము, సాధారణ గాంధారము, అంతర గాంధారము, చ్యుతమధ్యమము, అచ్యుత మధ్యమము, త్రిశ్రుతిపంచమము, కైశికపంచమము, చతుశ్రుతి ధైవతము, కైశికీనిషాదము, కాకలీనిషాదము ఈ 12 ను వికృతస్వరములు.

వికృతస్వర విమర్శనము.

శ్లో॥ తతఏవవికృతావస్థా ద్వాదశప్రతిపాదితాః ।
 చ్యుతోచ్యుతోద్విధాపక్షో ద్విశ్రుతిర్వికృతోభవేత్ ॥
 సాధారణ్యేకాకలీత్వే నిషాదస్యచదృశ్యతే ।
 సాధారణీంశ్రుతింపాక్షీం ఋషభశ్చేత్సమాశ్రయేత్ ॥
 చతుశ్రుతిత్వమాయాతి తదేకోవికృతోభవేత్ ।
 సాధారణేత్రిశ్రుతస్యా దంతరత్వేచతుశ్రుతిః ॥
 గాంధారఋతితద్భేదా ద్వావిత్సంకేనశీర్ఝితౌ ।
 మధ్యమషడ్జవద్వేధాం తరసాధారణాశ్రయాత్ ॥
 పంచమోమధ్యమగ్రామే త్రిశ్రుతిః కైశికీపునః ।
 మధ్యమస్యశ్రుతింప్రాప్య చతుశ్రుతిరితిద్విధా ॥
 ధైవతోమధ్యమగ్రామే వికృతః స్యాచ్ఛతుశ్రుతిః ।
 కైశికీకాకలీద్వేచ నిషాదస్త్రిచతుశ్రుతిః ॥
 ప్రాప్నోతివికృతౌభేదే ద్వాపపిద్వాదశస్వరతాః ।
 తైశ్శుద్ధైస్సభిప్తస్సార్థం భవత్కేనోనవింశతిః ॥

తా. పక్షమునకుఁగల నాలుగు శ్రుతులలో మొదటిశ్రుతిని నిషాదమునకును నాలవ శ్రుతిని ఋషభమునకును యిచ్చి తన స్థానమునుండిఁచ్యుతమై ద్విశ్రుతియగుటచే నదియొక వికృతి. మొదటి రెండు శ్రుతులనుమాత్రము నిషాదమునకిచ్చి వెనుకటి రెండు శ్రుతులఁ గల ధైవత స్థానమునుండి చ్యుతముకాకుండియు ద్విశ్రుతియగుటచే నదియొక వికృతియగును. ఇట్లు ఋషభాది స్వరములు పూర్వోత్తర స్వరములకు తమ యాద్యంత శ్రుతుల నిచ్చుటచే పండ్రెండు భేదములయ్యె. అవి శుద్ధములతోచేరి పందొమ్మిది భేదంబులయ్యె. ఆ భేదముల నతి నూత్నదృష్టిచే తెలియందగును.

శుద్ధవికృత స్వరములను నిశ్చయించుటకై ఒకని యభిప్రాయమును మఱియొక డనుసరింపక వారివారికి తోచినటుల చెప్పియున్నారు. రత్నాకర కారుఁడు వికృతస్వరములు 12 అనియును, పారిజాతాకారుఁడు 22 వికృత స్వరములనియును, రాగవిభోధకారుఁడు 10 వికృతులను, స్వరమేళకశానిధిలో

11 వికృతస్వరములను, చతుర్దండి ప్రకాశికలో 9 వికృతులను, సారామృతములో 10 వికృతములను చెప్పియున్నారు. శ్రుతులను చక్కగా పరిశీలనముచేయక గ్రామభేదములను చేసి అందు స్వరస్థానము నొకటితో నొకటి చేరకపోయినందువలన ఇట్టి వికృత భేదములు కలుగుటకు కారణమయినది. వానిని, ఈ దిగువఁ జూడుఁడు :

* ఈ గురుతులఁగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

సంగీత రత్నాకర గ్రంథగత శుద్ధ వికృత స్వరము .

సంఖ్య.	శ్రుతుల పేళ్లు.	నియత శ్రుతులు.	స్వరముల పేళ్లు.
1	తీవ్రా		కైశికీ నిషాదము.
2	ఘముద్వతీ		కౌకలీ నిషాదము.
3	మద్ది		చ్యుత పడ్జము.
4	ఛస్రోవతీ	స	శుద్ధ పడ్జము * ; అచ్యుత పడ్జము.
5	దయావతీ		
6	రజ్జనీ		ఋషభము.
7	రతికా	రి	శుద్ధ ఋషభము * ; వికృత ఋషభము ; రతుశ్రుతి
8	రాద్రీ		
9	త్రోధీ	గ	శుద్ధ గాంధారము *.
10	వజ్రకా		సాధారణ గాంధారము.
11	ప్రసారిణీ		అంతర గాంధారము.
12	ప్రీతీ		చ్యుత మధ్యమము.
13	మార్జనీ	మ	శుద్ధ మధ్యమము * ; అచ్యుత మధ్యమము.
14	క్షీతీ		
15	రక్తా		
16	సరోవినీ		కైశికీ పంచమము ; త్రిశ్రవినీ పంచమము.
17	ఆలావినీ	ప	శుద్ధ పంచమము *.
18	మదనీ		
19	రోహిణీ		
20	రమ్యా	ధ	శుద్ధ ధైవతము * ; వికృత ధైవతము, రతు ధైవతము.
21	ఉగ్రా		
22	క్షోభిణీ	ని	శుద్ధ నిషాదము *.

* ఈ గురుతులఁగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

రాగవిభోధ గ్రంథగత శుద్ధ వికృత స్వరములు.

సంఖ్య.	శ్రుతుల పేళ్లు.	నియత శ్రుతులు.	స్వరముల పేళ్లు.
1	తీవ్రా	స	కైశికీ నిషాదము ; తీవ్రతమ ధైవతము.
2	కుముద్వతీ		కాకలీ నిషాదము.
3	మన్దా		మృదు షడ్జము.
4	ఛన్దోవతీ		శుద్ధ షడ్జము *.
5	దయావతీ		
6	రశ్మినీ	రి	శుద్ధ ఋషభము *.
7	రతికా		తీవ్ర ఋషభము ; చతుశ్రుతి ఋషభము.
8	కాగ్రీ		శుద్ధ (గ) * తీవ్రతర ఋషభము ; పంచశ్రుతి (ధ).
9	త్రోధ	గ	తీవ్రతమ (రి) ; షట్పులి (రి) ; సాధారణ (గ).
10	వజ్రకా		అంతర గాంధారము.
11	ప్రసారిణీ		మృదు మధ్యమము.
12	ప్రీతి	మ	శుద్ధ మధ్యమము* ; తీవ్రతమ గాంధారము.
13	హర్షణి		తీవ్రతమ మధ్యమము.
14	క్షీతి		
15	రక్తా	ప	మృదు పంచమము.
16	సనీపినీ		శుద్ధ పంచమము *.
17	అలాపినీ		
18	మదనీ	ధ	శుద్ధ ధైవతము. *
19	గోహిణీ		తీవ్ర ధైవతము ; చతుశ్రుతి ధైవతము.
20	రమ్యా		శుద్ధ నిషాదము * ; తీవ్రతర ధైవతము.
21	ఉగ్రా	ని	
22	క్షోభిణీ		

* ఈ గురుతులఁగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

స్వరమేళకళానిధి గ్రంథగత శుద్ధ వికృత స్వరములు.

సంఖ్య.	శ్రుతుల శేఖ.	నియత శ్రుతులు.	స్వరముల శేఖ.
1	తీవ్రా		క శక్తి నిపాదము ; షట్స్వర ధైవరిము.
2	కుముద్వతి		కాకలి నిపాదము.
3	మన్దా		ద్యుతిషడ్జ నిపాదము.
4	ఛన్దివతి	స	శుద్ధ షడ్జము *.
5	దయావతి		
6	రజనీ		
7	రతికా	రి	శుద్ధ (రి) *.
8	కాన్ది		
9	క్రొధి	గ	శుద్ధ (గ) * ; సంస్కృతి (రి).
10	వజ్రికా		సాధారణ (గ) ; షట్స్వర (రి).
11	ప్రసారిణి		అంతర (గ)
12	క్రీడి		ద్యుతిషడ్జము గాంధారము.
13	మార్జనీ	మ	శుద్ధ (మ) *.
14	క్షీతి		
15	రక్తా		
16	సస్థిపిని		ద్యుతిపంచమ షడ్జము గ.
17	ఆలాపిని	ప	శుద్ధ (ప) *.
18	మదన్తీ		
19	గోపిణి		
20	రమ్యా	ధ	శుద్ధ (ధ) *.
21	ఉగ్రా		
22	క్షోభిణి	ని	శుద్ధ (ని) * ; సంస్కృతి (ధ).

* ఈ గురుతులగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

చతుర్దండి ప్రకాశిక గ్రంథగత శుద్ధ వికృత స్వరములు.

సంఖ్య.	శుతుల పేర్లు.	నియత శుతులు.	స్వరముల పేర్లు.
1	తీవ్రా		కై శికి నిపాదము ; పట్టుతి ధైవతము.
2	కుముద్వతి		కాకలి నిపాదము.
3	మనా		
4	భవోవతి	స	శుద్ధ పడ్జము *
5	దయావతి		
6	రజనీ		
7	రతికా	రి	శుద్ధ (రి) *
8	రాద్రీ		
9	క్రోధి	గ	శుద్ధ (గ) * ; పంచశ్చుతి (రి)
10	వజ్రికా		సాధారణ (గ) ; పట్టుతి (రి)
11	ప్రసారిణి		అంతర (గ)
12	శ్రీతి		
13	మార్జనీ	మ	శుద్ధ (మ) *
14	క్షీతి		
15	రక్తా		
16	సస్థిని		వరాళి మధ్యమము ; వికృత పంచమ (మ)
17	ఆల్పాపిని	ప	శుద్ధ (ప) *
18	మదనీ		
19	గోహిణి		
20	రమ్యా	ధ	శుద్ధ ధైవతము
21	ఉగ్రా		చతుశ్చుతి ధైవతము *
22	క్షోభిణి	ని	శుద్ధ (ని) * ; పంచశ్చుతి (ధ)

* ఈ గురుతులఁగలవి శుద్ధస్వర నామములనియును, గురుతులు లేనివి వికృతస్వర నామములనియు నెఱుంగునది.

సంగీత పారిజాతగత శుద్ధ వికృత స్వరములు.

సంఖ్య.	గురుతుల పేరు.	నియత గురుతులు	స్వరముల పేరు.		పేరాలు.
			కోమల స్వరములు.	తీవ్ర స్వరములు.	
1	తీవ్రా			తీవ్ర-ని	
2	కుముద్వతి			తీవ్రతర-ని	
3	మధ్య			తీవ్రరూ-ని	
4	ధన్వంతరి	ర	శుద్ధ-ర *		
5	దయావతి		పూర్వ-రి		
6	రజనీ		కోమల-రి		
7	రతికా	రి	శుద్ధ-రి *; పూర్వ-గ		
8	రాజ్రి		కోమల-గ	తీవ్ర-రి	
9	త్రోధి	గ	శుద్ధ-గ *	తీవ్రరర-రి	
10	చక్రకా			తీవ్ర-గ	
11	ప్రసారిణి			తీవ్రతర-గ	
12	తీతి			తీవ్రతమ-గ	
13	బూర్జనీ	మ	శుద్ధ-మ *	తీవ్రరరూ-గ	
14	క్షీతి			తీవ్ర-మ	
15	రక్తా			తీవ్రరగ-మ	
16	సరోజినీ			తీవ్రరరూ-మ	
17	ఆర్కాజినీ	ప	శుద్ధ-ప *		
18	మదనీ		పూర్వ-ధ		
19	గోహిణి		కోమల-ధ		
20	రమ్యా	ధ	పూర్వ-ని; శుద్ధ-ధ *		
21	ఉగ్రా		కోమల-ని	తీవ్ర-ధ	
22	త్రోభిణి	ని	శుద్ధ-ని *	తీవ్రతర-ధ	

ప్రతులు 22-టికి పేజీలు 22-టికి

గా న భా స్క ర ము

వాద్యాది స్వరములు.

శ్లో॥ “చతుర్విధాః స్వరావాదీ సంవాదీచవివాద్యపి ।
 అనువాదీచవాదీతు ప్రయోగేబహుళస్వరః ॥
 శ్రుతయోద్వాదశాష్టేవా యయోరంతరగోచరాః ।
 మిథస్సంవాదినాతౌస్తో రినిగావన్యావివాదినా ॥ (సం. ర.)
 గసీవివాదినాస్యాతాం రిధయోర్వాతుతౌతయోః ।
 అనువాదీభ వేచ్ఛేషా ఇతిపండితసమ్మతమ్ ॥
 వాదీనృపస్తథామాత్య స్సంవాదీచవివాద్యరిః ।
 నృపామాత్యానుసారిత్యా దనువాదీతుభృత్యవత్ ॥

తా. స్వరములు వాది, సంవాది, వివాది, అనువాది అని నాలుగు విధములు. అందు రొక్కరి నిశ్చయమును తెలిపి ప్రయోగమునందు విస్తారముగ నుండునది వాది; ఏ రెండు స్వరములకు మధ్య పండ్రెండు లేక ఎనిమిది శ్రుతు లుండునో అవి పరస్పరము సంవాదులు; తక్కినవి యనువాదులు; వాది రాజుని, సంవాది మంత్రియని, వివాది శత్రువునని, అను వాది భృత్యుడనియును చెప్పబడును.

ఎట్టియూపురము సమస్తానవండితులు బ్రహ్మశ్రీ సుబ్బరామ దీక్షిత

విరచితంబైన “సంగీత సాంప్రదాయ ప్రదర్శిని” లోని

వాది, సంవాది, అనువాది, వివాదుల పద్ధతి.

శ్లో॥ “వాదీసయః ప్రయోగే బహుళో రాజాః యయోస్తు మధ్యే స్యుః ।
 ద్వాదశ వాష్టే శ్రుతయో మాత్యో సంవాదినాతౌస్తాః ।
 ఏక శ్రుత్యంతరితౌ వివాదినా వైరిణౌ మిథో భవతః ।

అనువాది నస్తు శేషా భృత్యా ఇత్థం యథార్థాస్తే ॥ (రాగవిభోధః)

తా. వాది : ఒక రాగమునగల అంశ స్వర [జీవస్వర] మును బోలి మాటిమాటికి నుపయోగపఱచెడి స్వరము వాది యనఁబడును. ఆ వాది రాజునకు సదృశమైనది.
 (2) సంవాది : రెండు స్వరములకు నడుమ నెనిమిది లేక పదిరెండు శ్రుతులుండిన ఆ రెండు స్వరములును పరస్పరము సంవాదు లనఁబడును. ఆ సంవాది వాదియైన రాజు నకు మంత్రిని బోలినది.

శ్లో॥ సమా సపా రిధౌచైవ నిగౌ సంవాదినౌ మిథః ।

ఏవం శుద్ధస్వరే ఘాత స్సంవాది స్వర నిర్ణయః॥ (చతుర్వండిప్రకాశిక)

తా. శుద్ధ స్వరములలో (స-మ), (స-ప), (రి-ధ), (ని-గ) ఇవి పరస్పరము సంవాదు లగును.

శ్లో॥ శుద్ధశ్చ మధ్యమ శుద్ధ నిషాదశ్చే త్య భాస్వరా ।

శ్రుత్యప్త కేనాం తరితా వపి సంవాదినానహి ॥

తా. శుద్ధమధ్యమ శుద్ధనిషాదములు తమ నడుమ నెనిమిది శ్రుతులు కలిగియున్న ప్పటికిని పరస్పరము సంవాదులు కానేరవు.

శ్లో॥ సాధారణాఖ్య గాంధార కైశికాఖ్య నిషాదయోః ।

తద్ధై వాంతరకాకల్యో స్సంవాదో వికృతేష్వపి ।

శుద్ధర్షభేణ సంవాదీ వరాళీ మధ్యమస్తథా ॥

తా. వికృతి స్వరములలో సాధారణ గాంధారమును కైశికీ నిషాదమును, అంతర గాంధారమును, కాకలీ నిషాదమును, శుద్ధ ఋషభమును, వరాళి మధ్యమమును పరస్పరము సంవాదులగును.

వివాది : రెండు స్వరముల నడుమ నొక శ్రుతియుండిన ఆ రెండూ స్వరములును పరస్పరము వివాదులగును. ఆ వివాది శత్రువునకు నదృశమైనది.

శ్లో॥ రిగా ధని చతుర్థేషు స్వరాస్యాతాం వివాదినాం ।

సాధారణాంతరాచైవ కైశికీకాకలీ స్వరా ।

మిథా వివాదినా జ్ఞేయా వికృతేషు స్వరేష్వపి ॥

తా. శుద్ధస్వరములో (రి-గ) ; (ధ-ని) ఇవి పరస్పరము వివాదలగును. వికృత స్వరములలో సాధారణ గాంధారము లేక షట్పురితి ఋషభమును, అంతర గాంధారమును ; కైశికీ నిషాదము లేక షట్పురితి దైవతమును, కాకలీ నిషాదమును పరస్పరము వివాదులగును.

అనువాది :—వాది సంవాది వివాది కాని స్వరము అనువాది యగును. ఆ అనువాది భృత్యునివంటిది. ఈ వాది సంవాది అనువాది వివాదులను గనిజెట్టు మార్గమును యీ క్రింద నుదహరింపఁబడిన వీణా ప్రస్తార పథకమునఁ జూడుఁడు.

A

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22

స	రి	గ	ప	ధ	ని	త	త	ప	ధ	ని	త	త	ప	ధ	ని	త	త	ప	ధ	ని	త	త
స	రి	గ	ప	ధ	ని	త	త	ప	ధ	ని	త	త	ప	ధ	ని	త	త	ప	ధ	ని	త	త
స	రి	గ	ప	ధ	ని	త	త	ప	ధ	ని	త	త	ప	ధ	ని	త	త	ప	ధ	ని	త	త

మీఁద జెప్పియుండుటను పరిశోధించిన దెబ్బదిగెండు మేళములలోనుండి గలిగెడు రాగములను పాడుటయందు, I. శుద్ధఋషభముననుండి శుద్ధగాంధారమునకు

ఎక్కుట ; 2. శుద్ధగాంధారముననుండి శుద్ధ ఋషభమునకు దిగుట ; 3. షట్పురితి ఋషభముననుండి అంతరగాంధారమునకు ఎక్కుట ; 4. అంతరగాంధారముననుండి షట్పురితి ఋషభమునకు దిగుట ; 5. శుద్ధధైవతముననుండి శుద్ధనిషాదమునకు ఎక్కుట ; 6. శుద్ధనిషాదముననుండి శుద్ధధైవతమునకు దిగుట ; 7. షట్పురితి ధైవతముననుండి కాకలీ నిషాదమునకు ఎక్కుట ; 8. కాకలీ నిషాదముననుండి షట్పురితి ధైవతమునకు దిగుట. ఈ ఎనిమిది విధములయందును వివాది దోషములు గనఁబడుచున్నవి గావున, ఈ ఎనిమిది విధములఁ దప్ప తక్కిన స్వరములను ఏ రీతిగా బట్టినను రంజనము చెడదు.

ఈ ఎనిమిది విధములయిన వివాది స్వర ఆగోహణ అవగోహణములు మొదటి చక్రమునుజేరిన మొదటి ఆఱు మేళములందును, ఆఱవ చక్రమును జేరిన 31, 32, 33, 34, 35, 36-వ మేళములందును, ఏడవ చక్రమును జేరిన 37, 38, 39, 40, 41-వ మేళములందును, పండ్రెండవ చక్రమును జేరిన 67, 68, 69, 70, 71, 72-వ మేళములందును, ఒక్కొక్క చక్రముయొక్క మొదటిదియు కడపటిదియు పైన మేళములందును, అనఁగా మొదఁ జూపించిన మేళములలో 1, 6, 31, 36, 37, 42, 67, 72-వ మేళములుదప్ప తక్కిన 7, 12, 13, 18, 19, 24, 25, 30, 43, 48, 49, 54, 55, 60, 61-వ మేళములందును గనఁబడుచున్నవి. ఈ నలువది మేళములందును పాడునప్పుడు వాది వివాది లక్షణముల ననుసరించియే పాడుట సంప్రదాయముగా నున్నది. అది యెటులనిన, వివాది స్వరమును అనేకముగా వర్జించియైనను, లేక శత్రువునకు సదృశమైన వివాది స్వరమందు వాది సంవాది అనువాది స్వరములలో నేదైన నొక స్వరముయొక్క ఛాయను గమకముచే నెక్కించి (గమకములను కపటక్రియలచే) వివాదిని మిత్రునివలె జూపించియైనను పాడుట సంప్రదాయజ్ఞుల వాడుకగా నున్నది. ఇట్లు నేయనియెడల వివాది స్వర ప్రయోగముచే గానముయొక్క రంజనము చెడును. ఇవియే భరత మతంగాది మునుల మతము.

బ్రహ్మశ్రీ సుబ్బరామదీక్షితులుగారి వీణా ప్రస్థారపథకమును జూడుదు. సంగీత రత్నాకర గ్రంథములో నున్నటూల స్వరస్థానముల నీక్రిందఁ జూపెదను. దీక్షితులవారి పద్ధతిప్రకారముగ కాకలీ నిషాద వడ్డ అంతర గాంధార శుద్ధమధ్యమములు సరియైన స్థానములలో లేవు. మఱియు శ్రుతులలో స్వరములను చెప్పుచున్నారే గాని ఆ యా శ్రుతులలో ఆ యా స్వరములు రాలేక యున్నవి. వీణలో నీ స్వరములను సమ్మేళనముఁ జేయునపుడు 12 సమ స్వరములనే జెప్పియున్నారు. 12 సమశ్రుతు లున్నయెడల వివాదులు రాలేరవు. దానికి వివరముల నీ దిగువ వ్రాసెదను. అదియునుం గాక శుద్ధ ధైవత శుద్ధనిషాదములు యర్థస్వరములేగాని వివాదులు కాలేరవు.

రత్నాకరప్రకారమని వాడుకలో చెప్పెడి స్వరస్థానము లించుమించుగఁ
బుట్టెడి శ్రుతులనుఁ జూపెడి పథకము.

* ఈ గురుతులుగలవి గ్రంథగతములు కావు.

సంఖ్య.	శ్రుతుల నామములు.	జాతులు.	సంకేత స్వరములు.	స్వర నామములు.
1	తీవ్రా	దీప్తా	కే-ని	కే శిశీ నిపాదము ; పట్టుతి ధైవతము.
2	కుచుద్వతీ	ఆయతా	కా-ని	కా శిశీ నిపాదము.
3	మనా	మృదూ		
4	ఛన్దోవతీ	మధ్యా	స	శుద్ధ పడమము.
5	దయావతీ	కరుణా		
6	రజస్వి	మధ్యా	రి *	తోడి ఋషభము ; శుద్ధఋషభము.
7	రతికా	మృదూ	రి	గత్నాకరగరి శుద్ధఋషభము.
8	కాద్రీ	దీప్తా	రి *	చతుశ్రుతి ఋషభము.
9	క్రోధి	ఆయతా	రి-గ *	శుద్ధ గాంధారియు మధ్యమావతియును.
10	వజ్రకా	దీప్తా	గ-రి	సాధారణగాంధారము; పట్టుతిఋష
11	ప్రసారిణీ	ఆయతా	గ	అంతరగాంధారము.
12	క్రీతీ	మృదూ		
13	మార్జన	మధ్యా	మ	శుద్ధమధ్యమము.
14	క్షీతీ	మృదూ		
15	రక్తా	మధ్యా	మ	ప్రతిమధ్యమము.
16	సన్ధిపి	ఆయతా		
17	ఆలాపి	కరుణా	ప	పంచమము.
18	మదన	కరుణా		
19	రోహిణీ	ఆయతా	ధ *	శుద్ధధైవతము.
20	రమ్యా	మధ్యా	ధ	గ్రంథగత శుద్ధధైవతము.
21	ఉగ్రా	దీప్తా	ధ-ని	చతుశ్రుతి ధైవతము.
22	క్షోభిణీ	మధ్యా	ని	శుద్ధనిపాదము.

పైఁ గనఁబఱచియుండు పథకములో వాడుకలోనుండు అన్ని స్వరము
లకును స్థానములు చెప్పఁబడెను. ఇందుకు వ్యత్యాసము గనుండు బ్రహ్మశ్రీ
సూర్యరామ దీక్షితుల స్వరసర్ణయ పథకము A ను జూడుఁడు. ఒక స్థాయిలో
నిరుపదిరెండు శ్రుతులనుఁ జేయునపుడు స్వరములు, కొంచెము మించు
మించుగ నుండు నేగాని సరిగనుండవు. ఎట్లనిన, ఒక స్థాయిలో 12 సమ భాగ
ములను బడసిన యర్ధస్వరములున్నవి. ఈ యర్ధస్వరములను, సమాంతరమును

గల $1\frac{1}{4}$ స్వరములుగా చేయునపుడు 24 శ్రుతులవునే గాని 22 శ్రుతులు కానేరవు. ఒక స్థాయిని 22 సమభాగములుగఁ జేయునపుడు శ్రుతియొకటింటికి సుమారు $4\frac{1}{2}$ అంతరసెంట్యుల వ్యత్యాసము గలుగును. ఈ వ్యత్యాసము వ్యక్తముగ చెవులకు వినబడదు. తంబురను శ్రుతిఁజేయునపుడు సారణానుసారణల నొకటితో నొకటి చేర్చునపుడు వ్యత్యాసము సాధారణముగఁ గలుగుచున్నను చెవులకు స్పష్టమైన వ్యత్యాసమును గలిగించలేదు. ఈ వ్యత్యాసము మఃద్ర తంత్రినిగాని, పంచమతంత్రినిగాని సారణలతో చేర్చునపుడును గలుగుచున్నది. ఈ కారణములవలన శార్ఙ్గదేవుని 22 శ్రుతులు, షడ్జపంచమ భావప్రకారముగఁ జెల్లునపుడు, 1 లేక 2 స్థాయిలలో స్పష్టమైన వ్యత్యాసమును కనిపించునేగాని గ్రామభేదములను చేయునపుడీ సమాంతర శ్రుతులలో వ్యత్యాసము గలుగదు. నిశ్చంకుడు 22 శ్రుతులనుజేసి గ్రామభేదమును జేసినపుడు, అందు షడ్జపంచమములకుఁ గలిగిన స్వల్ప వ్యత్యాసమునకు సారి కలను లేక తంత్రులను స్వరములకు తగినట్లుగ నించుమించు ముందు వెనుకగఁ జేసియుండవచ్చుననియే చెప్పఁదగినది. ఆ పద్ధతు లెట్లుండినను శార్ఙ్గదేవుని యర్ధస్వరము లిపుడు వాడుకలోనుండు 12 యరస్వరములకైనను కొంచె మధికమేగాని తక్కువకాదు. ఎట్లనిన, 22 శ్రుతులను 2-చే భాగించునపుడు 11 అర్ధస్వరములే వచ్చును. $1/12$ సంఖ్యకు $1/11$ పెద్దభాగమే కాని చిన్నది కాదు. వీణావాద్యములోనుండు పండ్రెండు యర్ధస్వరములను రాగములలో వాడునపుడు ప్రక్కస్వరములు వివాదిగ నుండలేదు. ప్ర. మ.—ప ప—శు ధ ; కా.ని—స ; స—శు.రి ; ఇట్లన్ని స్వరములును పొందికఁగల విగ (అనువాదులుగ) నున్నవేకాని వివాదులు కానేరవు. పై నుదహరించి యుండు సుబ్బరామదీక్షితులవారి స్వరనిరూపణ పథకములో, అంతర గాంధారమును మధ్యమమును వివాదిగ నున్నవి. ఈ రెండు స్వరములును గ్రంథములలోను వాడుకలోను యనువాది స్వరములుగనే నున్నవి. శార్ఙ్గదేవునిపద్ధతిలోని మధ్యమము వాడుకలోనుండు మధ్యమమునకు పెద్దదిగాను, అంతరగాంధారము వాడుకలోనుండు గాంధారమునకు చిన్నదిగాను నున్నది యను విషయము లెక్కఁజేయువారికి స్పష్టముగ తెలుసును.

అట్లుండియును బ్రహ్మశ్రీ సుబ్బరామదీక్షితులవారి కీ యంతరగాంధారము వివాదిగ చ్యుతమధ్యమస్థానమునం దెట్లు వచ్చెనో తెలియలేదు. ఇట్లే

కా.ని-స. స్వరములు నున్నవి. శుద్ధధైవత శుద్ధనిషాదములను వివాదులుగఁ జెప్పియున్నారు. శ్రుతికి మూడవస్వరము $1/2$ స్వరమేగాక $1/4$ స్వరముగ నెట్లుండవచ్చునో తెలియలేదు. ప్రక్కన వచ్చెడి శ్రుతు లొకటికొకటి (1-2; 2-3, 3-4;) వివాదు లగునేగాని మూడవశ్రుతి (1-3; 3-5;)యందు వచ్చు స్వరము లెట్లు వివాదులగునో తెలియలేదు. వీరి లెక్కప్రకారముగ ప్రతిమధ్యమమునకు పంచమమును, పంచమమునకు శుద్ధ ధైవతమును, ఇట్లొక స్థాయినందుగల 12 స్వరములును వివాదులేయగును. వీరి పద్ధతి వెంకట మఖి పద్ధతి యని తెలియుచున్నది. వీరుగాని వీరి పూర్వీకులైన వెంకట మఖిగాని వివాదిస్థానముల నెఱింగినవారు కారు. వీరి యస్పష్టపద్ధతినిచేకొని, 22 శ్రుతులలో బుట్టక వీణయందును అనుభవమునందును వివాది దోషములేక స్వీకరింపఁబడిన 12 అర్ధస్వరములమీద కల్పనముజేసి వాడియున్న మేళకర్త రాగములలో, 40 రాగములకు వివాది దోషములనుఁ జెప్పి యున్నారు. వీరి పొరపాటుపద్ధతిని యనుసరించిన యీ విషయము లిప్పుడు ప్రచురింపఁబడియున్న యనేకపుస్తకములలోఁజూడవచ్చును. వీరి పద్ధతి ప్రకారముగ 72 కర్తారాగము లన్నియును వివాదులేయగును. ఆర్యులారా! ఇట్టి గొప్ప గ్రంథములలోని పెద్ద పొరపాటులను మీఁగే జూడుఁడు. మేళకర్త రాగములలో వివాదు లున్నవనియును, అవి గానయోగ్యంబు కావని యును కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఇది సరికాదు, ఎట్లనిన, ప్రతిమధ్యమమునకును పంచమమునకును, పంచమమునకును శుద్ధ ధైవతమునకును నైకమత్యము గలిగియుండునపుడు, ఈ స్వరములవలెనే సమాంతరములను బడసిన మస్వరీతిముషభ అంతరగాంధారమునకును, మస్వరీతి ధైవత కాకలీ నిషాదమునకును నైకమత్యము లేక నెట్లుండవచ్చునో మీఁగే జూడుఁడు. ప్రతిమధ్యమ రాగములమీదు గలిగెడి రాగపుష్టియును రంజకమును పైఁజెప్పిన (ప.రి.అం.గ ; ప. ధ-కా.ని.) స్వరములను బడసియున్న రాగమునకున్న గలగకుండ నెట్లుండును? ఇట్టి రాగములను గానముచేయుటకు మంచి యనుభవమును చక్కని స్వరజ్ఞానమును సాధకమును నుండవలసినది యత్యావశ్యకము. ఒక స్థాయిలో 12 అర్ధస్వరములను వరుసగ పాడుటకు యోగ్యులు కానివారల కిట్టి రాగములను పాడుట సాధ్యముకాదు. అట్లు తెలిసి గానము చేయవారు కొందఱే యున్నారు ; అందుచేతనే యీ కాలములో నాట, వరాళి, పంతువరాళి, ద్వీజావంతి, నవరోజు మొదలగు

యనేక ఘనరాగములును దేశ్యరాగములును తమ తమ నియతగతిని విడిచి సుదూరము తొలగిపోయెను. అనేక రాగములు స్వర్గలోకము నలంకరించెను. ఇంకను నీ సంగీతవిద్య కేమి విపరీతములు గలుగునో మన మెఱుంగలేక యున్నాము.

గ్రామములు.

శ్లో॥ గ్రామస్వరసమూహస్యా న్మూర్ఖ నాదే సమశ్రయః ।

తౌ ఛ్వాధరాతలేతత్ర స్యాత్పక్షగ్రామ ఆదిమః ।

ద్వితీయో మధ్యమగ్రామస్తయోర్లక్షణ ముచ్యతే ॥ (సం. ర.)

తా. స్వరసమూహములు గ్రామమనియును, అవి మూర్ఖనాదులచే నాశ్రయింపఁ బడినదనియును, వానిలో రెండు భూలోకములో నున్నవనియును, అందులో మొదటిది పక్షగ్రామ మనియును, రెండవది మధ్యమగ్రామ మనియును గ్రంథకర్త చెప్పుచున్నాఁడు.

“యథాకుటుంబిన స్సర్వే ఏకీభూతాభవంతిహి । తథాస్వరాణాం సప్తానాం గ్రామ ఇత్యభిధీయతే॥” అనేక కుటుంబములుచేరి గ్రామమగునట్లే స్వరసమూహములుచేరి గ్రామమగుచున్నది. రత్నాకరాది సమస్తగ్రంథములలోను మూఁడుగ్రామములను జెప్పియున్నారు. వానిలో మొదటిది శుద్ధ స్వరయుక్తమైన పక్షగ్రామ మనియును, రెండవది వికృతస్వరయుక్తమైన మధ్యమగ్రామ మనియును, ఈ రెండు గ్రామములే భూలోకమునం దున్నవనియును, మూడవదైన గాంధారగ్రామము స్వర్గలోకములో నున్నదనియును చెప్పియున్నారు.

కొన్ని పురాతనమైన గ్రంథములలో సప్తగ్రామము లున్నవని చెప్పుచున్నారు. అయినను యీ సప్తగ్రామములును గానయోగ్యంబు కావని తెలియుచున్నది. “శిలప్పధికారము” అను ద్రావిడ పురాతన గ్రంథములో, పక్షగ్రామము, పంచమగ్రామము, మధ్యమగ్రామము, తారగ్రామ మని నాలుగు గ్రామములు చెప్పబడెను. అందులో తారగ్రామమే గాంధార గ్రామమని కొందఱు అభిప్రాయపడుచున్నారు. అరవములో తారమను శబ్దమునకు నిషాదమని భావము. అందుచేతనే నీ తారగ్రామము నిషాద గ్రామమనియే చెప్పఁదగినది.

గ్రామత్రయములను జూపెడి పధికము
రత్నాకర పరిశిష్టపద్ధతికి కొంచెము వ్యత్యాసమైన పద్ధతి.

సంఖ్య.	శ్రుతులు.	జాతులు.	షడ్జ గ్రామము.	మధ్యము గ్రామము.	గాంధార గ్రామము.	షరాలు.
1	తీవ్రా	దీపా				
2	కుముద్వతీ	అమృతా				
3	మన్దా	మృదు				
4	ఛన్దోపతీ	మధ్యా	స	స	స	
5	చయాపతీ	కరుణా				
6	రజస్వినీ	మధ్యా			రి	
7	రతికా	మృగ	రి	రి		
8	రాద్రీ	దీపా				
9	క్రోధ	అమృతా	గ	స		
10	వజ్రకా	దీపా			గ	
11	ప్రసారిణీ	అమృతా				
12	ప్రీతి	మృగ				
13	మార్జన	మధ్యా	మ	మ	మ	
14	క్షీతి	మృగ				
15	రక్తా	మధ్యా				
16	సక్తిని	అమృతా		ప		
17	అలాసిని	కరుణా	ప			
18	మచనీ	కరుణా				
19	సోపాని	అమృతా			గ	
20	రమ్యా	మధ్యా	రి	స		
21	ఉగ్రా	దీపా				
22	హోళిణి	మధ్యా	ని	ని	ని	

పైని కనబడుచియుండు పధికములో షడ్జగ్రామము ¹ గల సప్త స్వరములును వాని నియతశ్రుతులలో ² నేయున్నయవి. కనుక, ³ నియన్నియు శుద్ధస్వరములు. శుద్ధస్వర సప్తక యుక్తిమైన యీ షడ్జగ్రామము నయోగ్యంబైనది. చెండవద్దైన మధ్యమగ్రామము ⁴ పంచమము మాత్ర మొక శ్రుతి తక్కు వగునున్నది. తదితర స్వరములన్నియును శుద్ధస్వరములే కనుక నీ మధ్యమ గ్రామమున్న గానయోగ్యమైనది. మూడవద్దైన గాంధార గ్రామములో షడ్జ మధ్యమ నిషాదములుతప్ప తదితరములైన, “రి, గ, ప, ధ”

స్వరములు తమ నియతశ్రుతులలోనుండి తొలగి 7-వ శ్రుతిలో నుండవలసిన ఋషభము 6-వ శ్రుతిలోను, 9-వ శ్రుతిలో నుండవలసిన గాంధారము 10-వ శ్రుతిలోను, 17-వ శ్రుతిలో నుండవలసిన పంచమము 16-వ శ్రుతిలోను, 20-వ శ్రుతిలో నుండవలసిన ధైవతము 19-వ శ్రుతిలోను వచ్చియున్నవి. అందుచేత నీ గాంధారగ్రామము గాన మోగ్యంబు గాకపోయెను. ఈ కారణముచేతనే యీ గ్రామమును స్వర్గలోకమునకు పంపివేసినారని తెలియుచున్నది.

ఈ గ్రామ నిర్ణయమును చూపుటకై సంగీతరత్నాకరమునందుఁ గల పరిశిష్టములో నొక పథకము వ్రాయఁబడియున్నది. దానినిఁ దిగువఁజూడుఁడు: రత్నాకర పరిశిష్టములోని పద్ధతి.

సంఖ్య.	శ్రుతులు.	జాతులు.	షడ్జ గ్రామము.	మధ్యమ గ్రామము.	గాంధార గ్రామము.	ప గాలు.
1	తీవ్రా	దీప్తా			ని	మధ్యమగ్రామమునందు ధైవతము 20-వ శ్రుతిలోనుండి 19-వ శ్రుతిలోనున్నది. ఇది గ్రంథాంతర భేదమని చెప్పుచున్నారు.
2	ఋషభ్యశ్చ	ఆయతా				
3	మధ్య	మృదుః				
4	ఛన్దోవతీ	మధ్యా	ః	ః	ః	
5	దయావతీ	కరుణా				
6	రజస్వి	మధ్యా				
7	రత్నకా	మృదుః	ః	ః	ః	
8	శాన్త	దీప్తా				
9	త్రోధ	ఆయతా	×	×		
10	వజ్రకా	మృదుః			×	
11	ప్రసారిణీ	మధ్యా				
12	క్రీణీ	మృదుః				
13	మార్జనీ	మధ్యా	మ	మ	మ	
14	క్షీణీ	మృదుః				
15	రక్తా	మధ్యా				
16	సనిపిని	ఆయతా		ప	ప	
17	అలాపిని	కరుణా	ప			
18	మదనీ	కరుణా				
19	రోహిణీ	ఆయతా		భ	భ	
20	రమ్యా	మధ్యా	భ			
21	ఉగ్రా	దీప్తా				
22	క్షోభిణీ	మధ్యా	ని	ని		

సభలో (All-India Music Conference) మిస్టరు దేవాలుగారును, మిస్టరు క్లైమెన్సు (I. C. S.) ధోరవారును ద్వైవింశతి హార్మోనియముని యొక హార్మోనియమును సిద్ధపఱచి నా యార్మోనియములో సంగీతరత్నాకరములోని రాగము లన్నియును వాయింపవచ్చునని చెప్పి సదరు హార్మోనియమును కౌన్సరన్సులో నిదర్శనము చూపుటకై తెచ్చిరి. ఆ హార్మోనియము ద్వైవింశతి శ్రుతుల పద్ధతి కాదనియును, అందు రత్నాకర రాగములను వాయింపట వట్టి స్వప్నావస్థయగుననియును, ఋజువుజేయఁబడెను. రత్నాకరములోని జాతులను కనిపెట్టుట యసాధ్యము కాదని మిస్టరు క్లైమెన్సుగారును, మిస్టరు దేవాలుగారును జెప్పినారు. రత్నాకరములోని శ్రుతు లివియనియును శుద్ధ వికృత స్వరము లివియనియును తెలిసికొనలేక యుండునపుడు వానిమీఁద నేర్పఱుపఁబడిన జాతులను తెలిసికొనుటకు ప్రయత్నించుట నెంతయు నుచితము కాదనియును, రత్నాకర రాగములను వాయింపట సాధ్యముకాదనియును మిస్టరు భాత్కండే (Mr. V. N. Bhatkande) గారును నేనును నిరూపించితిమి. మా యభిప్రాయమును సభ్యు లంగీకరించిరి. మిస్టరు క్లైమెన్సుగారును మిస్టరు దేవాలుగారును సోమనాథుని శుద్ధస్వరములు కాఫిస్వరము లనియును, అది యార్నభిజాతి యనియును చెప్పినారు. మఱియు, రత్నాకర శుద్ధస్వరములకు సోమనాథుని శుద్ధస్వరపద్ధతి సరిగా నుండలేదనియు చెప్పినారు. ఇట్లు వీరుచెప్పిన పద్ధతి సరికాదని ఋజువు చేయఁబడెను. మిస్టరు దేవాలును, మిస్టరు క్లైమెన్సుగారును, రత్నాకరము లోని జాతు లివియని చక్కఁగ నెఱుఁగక రాగములను నిర్ణయము చేయ నారంభించినమవలన వారి కిట్టి తప్పులు శుద్ధస్వరములోనే గలిగెను. సంగీతరత్నాకరములోని జాతు లెంతయును వ్యక్తముగ లేవు. అందుచేత రత్నాకరములోని రాగములు వాఁడుకలోనుండి తొలఁగిపోయెను.

(1) గ్రహము :—గ్రహస్వర మని తాత్పర్యము. రాగములకో, లేక సంగతులకో ప్రారంభస్థానమై యున్న స్వరము గ్రహ స్వర మనఁబడును. రాగములో షడ్జమునే గ్రహాంశన్యాసముగఁ గొనవలయునని కొండటి యభిమతము.

(2) అంశము :—అంశస్వర మని తాత్పర్యము. రాగములనుగాని, సంగతులనుగాని పాడునపుడు రాగకళను చూపుటకై మూటిమాటికిని వచ్చెడి స్వరము అంశస్వర మనఁబడును.

(3) న్యాసము :—న్యాసస్వరమని చెప్పఁదగినది. రాగములలో నైనను సుగతులలోనైనను గల చివర స్వరము న్యాస స్వర మనఁబడును.

(4) మంద్రము :—మంద్రగతిగఁ బాడఁబడు స్వరము. తగ్గుగఁ బాడఁ బడు స్వరములు మంద్రస్వరము లగును. ఈ మంద్రస్వరములు మంద్రస్థాయి స్వరములే యగునని కొందఁ జిభిప్రాయపడుచున్నారు.

(5) తారము :—ఉచ్చస్వరము. ఉచ్చమైన ధ్వనితో పాడఁబడు స్వరము తారస్వరమగును. తారస్థాయిలోని స్వరములే తారస్వరము లని కొందఱి యభిమతము.

(6) అపన్యాసము :—మధ్యలో ముగించెడి స్వరము. ఒక రాగమును పాడునపుడు మధ్యమధ్యలో ముగించెడి స్వరము అపన్యాస మనఁబడును.

(7) సన్యాసము :—ఖండములను సన్యసించు స్వరము. ఒక రాగ మును పలుఖండములుగ విభజించి పాడునపుడు ఆయా ఖండమును ముగించుట సన్యాస మనఁబడును.

(8) విన్యాసము :—ఖండముల కవయవమైన స్వర మని భావము. ఒక రాగమును పలుఖండములుగఁ జేసి పాడునపుడు ఆయా ఖండములో రాగకళను జూపుటకై మాటిమాటికి వచ్చెడి స్వరము విన్యాస స్వర మనఁ బడును.

(9) అల్పత్వము :—రాగములో నల్పప్రయోగము గల స్వరము. ఈ యల్పత్వము అనభ్యాసము, అంఘన మని రెండు విధము లగును. అందు అనభ్యాస మనఁగా ఒక స్వరము నేదో యొకసమయమున నుచ్చరించుట. అంఘన మనఁగా నొక స్వరమును మధ్యలో విడిచి దానికి జాసిన స్వరము నకు దాటుట.

(10) బహుత్వము :—రాగములో పలుమాఱు నుపయోగింపఁబడు స్వరము. ఇది అభ్యాసమనియును, అలంఘన మనియును నిరు తెఱంగు లగును. అభ్యాస మనఁగా ఒక స్వరము నెడతెగకనైనను మాటిమాటి కైనను ఉచ్చరించుట. అలంఘన మనఁగా రాగములో నెప్పుడును విడువక పాడఁబడు స్వరము.

పైని చెప్పఁబడిన దశవిధ రాగ లక్షణములును ఇప్పటి వాడుకలో నున్నదను విషయము చక్కఁగ పరిశీలనముఁ జేయువారికి స్పష్టమగును. అట్లుండియును, గ్రహాంశ న్యాసములుతప్ప తదితర లక్షణములు ప్రాచీన

రాగములలో మాత్ర ముపయోగింపబడె ననియును, ఇప్పటి కాలములో నవి వాడుకలో లేవనియును వెంకటమఘ చెప్పియున్నట్లులు తెలియుచున్నది.

ప్రాచీన రాగములు.

రత్నాకరములో మార్గరాగములు స్వర్గములో నున్నవని చెప్పబడి యున్నది. అందుచేత ఈ మార్గరాగములు గాంధారగ్రామ కుటుంబములని మనము సులభముగ నూహింపవచ్చును. వడ్డమధ్యమ గ్రామములకు సంబంధమైన 264 రాగములను నిశ్చయించు చెప్పియున్నాడు. ఈ రాగములలో నిప్పటి వాడుకలోనుండు అనేకరాగముల పేర్లున్నవి. ఈ రాగములను పరిశీలనము చేయునపుడు గ్రంథగత పద్ధతికిని వాడుకకును చాల వ్యత్యాసము గలుగుచున్నది. అందుచేత రత్నాకరములోని దేశ్యరాగములును గ్రామ రాగ ఉపరాగ భాషావిభాషా అంతరభాషాది మార్గరాగములతోఁ జేరి స్వర్గము నలంకరించిన వనియే చెప్పదగినది. ఇట్లు స్వర్గగతంబులై యున్న రాగములను శ్రమపడి భూలోకమునకు తెప్పించుటకన్న ఇప్పుడు భూలోక మునుండి స్వర్గప్రయాణమును జేయుటకు సిద్ధమైయుండు రాగములను పోనీయక కాపాడుటయే యుక్తము. గ్రంథవిస్తరభీతిచేత వానిని ఇచట విస్తరింపలేదు.

దేశ్యరాగములు.

దేశ్యరాగము : రాగాంగము, ఉపాంగము, భాషాంగము, క్రియాంగము అని నాలుగు విధముల నొప్పును.

(1) రాగాంగరాగములు :—జన్యరాగములకు జనకస్థానమై యుండు అన్ని సంపూర్ణ రాగములును రాగాంగరాగము లనఁబడును. ప్రకృతములో నుండెడి 72 మేళకర్త రాగములును రాగాంగమునియే చెప్పదగినవి.

(2) ఉపాంగ రాగములు :—రాగాంగరాగములో (మేళకర్త రాగములో) జనించు జన్యరాగములు ఉపాంగరాగము లనఁబడును.

(3) భాషాంగములు :—ఒక రాగాంగములో జనించి తన రాగాంగమునకుఁ గల ప్రకృతి వికృతి స్వరములచే మఱియొక రాగాంగ వికృతి స్వరములలో నొకటియో లేక అధికమైన స్వరములతో స్వీకరించుకొని స్ఫురించు నది భాషాంగ మనఁబడును.

(4) క్రియాంగము :—“కరుణోత్సాహ సంయుక్తం క్రియాంగం తేన హేతునా” అని సంగీతదర్పణములోఁ జెప్పియున్నాఁడు. ఇంద్రియములకు ఉత్సాహమును గలిగించునది క్రియాంగ మనఁబడును. గొప్పకార్యములను చేయునపుడు ఇంద్రియములకు ఉత్సాహమును గలుగఁజేయు రాగములు. ఉదాహరణము : యుద్ధము చేయునపుడు శూరులను ప్రోత్సహపఱచుటకై నుపయోగించు రాగములు మొదలగునవి.

మఠంగుఁడు, “శుద్ధాశ్చాయాలగాః ప్రోక్తాః సంకీర్ణశ్చ తథైవచ” అని రాగములో మూఁడు భేదములను చెప్పియున్నాఁడు. శాస్త్రోక్త నియమ ప్రకారముగ నొకే రాగకళతో స్ఫురించునది శుద్ధ మనియును, అన్యరాగ చ్ఛాయను స్వీకరించుకొనివచ్చు రాగములు ఛాయాలగ మనియును, అనేక రాగచ్ఛాయలతో స్ఫురించునది సంకీర్ణ మనియును తెలియుచున్నది. సంగీత దర్పణములో, “శివశక్తిసమాయోగా ద్రాగాణాం సంభవేభవేత్ । పంచాస్యాత్పంచ రాగాస్యః షష్టస్తు గిరిజాముఖాత్ ॥ సద్యోవక్త్రాతు శ్రీరాగో వామదేవాద్వసంతకః । అఘోరౌద్వైభవోఽభూత్తత్పురుషాత్పంచమోఽభవేత్ ॥ ఈశాన్యాఖ్యాస్మేఘరాగో నాట్యారంభే శివాదభూత్ । గిరిజాయాముఖాల్లాస్యే నట్టనారాయణోభవేత్ ॥” శివశక్తి సమాగమముచే రాగము గలిగినదనియును, శివునియొక్క సద్యోజాతము, వామదేవము, అఘోరము, తత్పురుషము, ఈశానము అను పంచవక్త్రములయందును క్రమముగ శ్రీరాగము, వసంతము, భైరవము, పంచమము, మేఘరాగము అను రాగములు బుట్టినవనియును, పార్వతిముఖములో నట్టనారాయణి రాగము పుట్టినదనియును చెప్పఁబడియున్నది.

స్త్రీరాగ పురుషరాగ నిరూపణమును, రాగములకు గాన కాల నిరూపణమునుఁ జెప్పనపుడు నానావిధములైన యభిప్రాయములను పూర్వ గ్రంథకారులు చెప్పియున్నారు. ఈ తీరుననే పూర్వప్రసిద్ధ మేళములను చెప్పి యున్నారు. కొందఱు పూర్వప్రసిద్ధ మేళకర్త రాగములు 18 అనియును, కొందఱు 20 అనియును చెప్పియున్నారు. ఇట్లే పూర్వగ్రంథగతమైన యనేక విషయము లొకటితో నొకటి సంబంధములేక యున్నవి.

సంగీతదర్పణములో స్త్రీరాగ పురుషరాగ, గానకాల నిరూపణ మును పరమశివుఁడు పార్వతికి చెప్పినటులు వ్రాఁపఁబడియున్నది.

ఈశ్వర ఉవాచ.

శ్రీరాగోఽథ వసంతశ్చ భైరవః పంచమస్తథా ।
మేఘరాగో బృహన్నాట షడైతే పురుషాహ్వయాః ॥

శ్రీరాగము, వసంత, భైరవ, పంచమ, మేఘ, బృహన్నాట ఈ
6 న్ను పురుషరాగములు.

శ్రీరాగమునకు భార్యలు.

మాలశ్రీ, త్రివణీ, గారి, కేదారి, మధుమాధవీ, పాహటీ ఇవి 6 న్ను
శ్రీరాగమునకు భార్యలు.

ఇట్లన్ని పురుషరాగములకును భార్యలును, రాగములకు గానకాల
ములును జెప్పఁబడియున్నవి. వానిని సంగీతదర్పణములోఁ జూడుఁడు.

హనుమన్మతమునందు

భైరవః కాళికశ్చైచ్చ పిన్దోలోదీపకస్తథా ।
శ్రీరాగో మేఘరాగశ్చ షడైతే పురుషాహ్వయాః ॥

భైరవము, కాళికము, పిన్దోళము, దీపకము, శ్రీరాగము, మేఘ
రాగము అని 6 రాగములను పురుషరాగములుగఁ జెప్పఁబడియున్నవి.
ఈ పురుషరాగములకు పైని చెప్పిన సంగీతదర్పణములోని పద్ధతికి వ్యత్యాస
మైన రాగిణులను (స్త్రీరాగములను) చెప్పఁబడెను.

శ్రీమాన్ తచ్చూరి సింగరాచార్య ప్రణీతంబయిన గాయకలోచన
మను గ్రంథములో మఱియొక పద్ధతి రాగవిమర్శనమును జెప్పియున్నారు.
ఈ రాగవిమర్శన పద్ధతి ఏ గ్రంథగత పద్ధతియో తెలియలేదు. ఈ దిగువ
జూడుఁడు :

రాగ విమర్శనము.

శ్లో॥ భైరవశ్చాపిభూపాలః శ్రీరాగః ఫలమంజరీ ।
వసంతోమాళవశ్చాపి బంగాలోనాటకస్తథా ।
ఏతేఽష్టరాగాస్సర్వత్ర పుం రాగా ఇతి కీర్తితాః ॥
శంభుర్విష్ణుశ్శారదాచ లక్ష్మీభాస్కరనారదౌ ।
గణేశ స్తుంబురు ద్రేవా రాగాణాంచ యథాక్రమమ్ ॥
విప్రో భైరవభూపాలౌ కీర్తితౌ సామవేదినౌ ।
పార్థివౌసామగాప్రోక్తౌ శ్రీరాగః ఫలమంజరీ ॥

వసంతోమాళవశాసని ఋగ్వేదీవైశ్యకస్మృతః
అధర్వవేదినాశూద్రా స్యాతాంబంగాళనాటకౌ ॥

పురుషరాగములు.	అధిదేవతలు.	కులములు.	వేదములు.	రసములు.	గుణములు.
భైరవి	శివుఁడు	బ్రాహ్మణ	సామ	రాద్ర	రాజసము
భూపాలము	విష్ణువు	,,	,,	శృంగార	,,
శ్రీరాగము	సరస్వతి	క్షత్రియ	యజుస్సు	భీభత్స	తామసము
ఫలమంజరి	లక్ష్మి	,,	,,	కరుణ	,,
వసంత	సూర్యుఁడు	వైశ్య	ఋక్కు	హాస్య	సాత్వికము
మాళవము	నారదుఁడు	,,	,,	భయానక	,,
బంగాళ	వినాయకుఁడు	శూద్ర	అధర్వణము	అద్భుత	రాజసము
నాట	తుంబుకుఁడు	,,	,,	పీర	,,

స్త్రీ రా గ ము లు.

దేవక్రియా, మేఘరంజీ, కురంజీ,
బిలహరీ, మలహరీ, భాండీ,
ఆంధాలీ, భల్లాతీ, సాహుళీ,
జేశీ, ముఖారీ, లలితా,
రామక్రియా, వరాళీ, గాళా,
గుండక్రియా, ఘూర్జరీ, జాలీ,
కల్యాణీ, ఆహిరీ, సావేరీ,
ఘంటారవము, కాంభోజీ, శంకరాభరణము,

ఇవి భైరవి, రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి భూపాల రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి శ్రీరాగమునకు భార్యలు.
ఇవి ఫలమంజరి రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి వసంత రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి మాళవ రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి బంగాళ రాగమునకు భార్యలు.
ఇవి నాట రాగమునకు భార్యలు.

నూతిరాగములు :—భైరవికి కన్నడా ; భూపాలమునకు దేశాక్షి, జేవగాంధారి ;
శ్రీరాగమునకు దేశీ ; ఫలమంజరికి అసావేరి ; వసంతకు మోహనా ; మాళవమునకు హిందో
శము ; బంగాళకు భోగీ ; నాటకు వేశావళీ.

సంకరరాగముల కుదాహరణము :—మేఘరంజీ, మలహరీ, మందారీ, ఘూర్జరీ,
ఘంటారవము, లలితా, గాళా, సావేరీ.

పుత్తరాగముల :—కాపీ, రేగుప్తీ, నీలాంబరీ * మారువా, రామగిరీ * సారంగా,
మందారీ ; సారాస్త్రి, కేదారా * ముఖారీ, లలితా, తోడీ, ధన్యాసీ, నారాయణీ,
గారి * పంతువరాళీ, వరాళీ, గాళా * పూర్వీ, సావేరీ, జేగడా, జాలీ * మనోహరీ,
యమునా.

నామభిన్నముచే వ్యవహరింపఁబడునవి మిత్తరాగము అనఁబడును.

ఉ. మల్లారు :—సామంతమల్లారు, గొడమల్లారు, చెంచుమల్లారు మొదలగునవి .

భైరవీ :—అనందభైరవీ, వసంతభైరవీ మొదలగునవి.

వరాళీ :—నాగవరాళీ, పున్నాగవరాళీ, శోకవరాళీ, వసంతవరాళీ మొదలగునవి.

కాంభోజీ :—గుమ్మకాంభోజీ, గోపికాకాంభోజీ, చెంచుకాంభోజీ, నంది కాంభోజీ, యదుకులకాంభోజీ మొదలగునవి.

నాటా :—ఛాయానాటా, గంభీరనాటా, సాగంగనాటా, సాశంగనాటా, ప్రతాపనాటా మొదలగునవి.

గాళా :—మాళవగాళా, రీతిగాళా, నారాయణగాళా, కేదారగాళా, ఛాయా గాళా ఇత్యాదులు మిత్తరాగము లనఁబడును.

శుద్ధరాగముల కుదాహరణము :—దేవక్రియా, కల్యాణీ, కాంభోజీ, సాహుళీ, భాండీ, గుండక్రియా, వరాళీ, ముఖారీ.

(సాలగము) ఛాయారాగముల కుదాహరణము :—దేశీ, కురంజీ, భల్లాతీ, శంకరా భరణము, బిలహరీ, జాళీ, రామక్రియా, ఆహిరీ.

“ ఉమ్మిడిసిట్టి వెంకటసామి నాయుడుగారిచే వ్రాసుఁబడిన సంగీత విద్యాదర్పణములోఁ గల స్లోకములలో పెక్కులు సంగీతదర్పణ స్లోకములు గనే యున్నవి. రాగకాలనిర్ణయమును జేయునపుడు, శ్రీమాన్ సింగరా చార్యుల గాయకలోచనములోని స్లోకములనే తాత్పర్యముతో ప్రాసీ యున్నారని తెలియుచున్నది. వానిని దిగువఁ జూడుఁడు :

రాగకాల నిర్ణయము.

స్లో॥ అధవత్యామి హేతాత కాలరాగ ననుక్రిమాత్

దేశాక్షి దేవగాంధారి భాండీ ధన్యాసి మూరువా ॥

దేవక్రియాచ మందారీ గారీ భూపాల ఏవచ

స్వస్వరైశ్చ ప్రవర్తంతే ప్రాతఃకాలే దినేదినే ॥

తా. దేశాక్షి, దేవగాంధారి, భాండీ, ధన్యాసి, మూరువా, దేవక్రియా, మందారీ, గారీ, భూపాలము అను నీ రాగములు ప్రాతఃకాలమునగు అనఁగా, పేకువజామున 3 ఘంటలు మొదలు 6 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

స్లో॥ కురంజీ సాహుళీ ఘంటారవా రామక్రియా తథా ।

బిలహరీ మలహరీ ముఖారీ యమునాతథా ।

రేగుప్తీ భైరవశ్చైవ వర్తంతే సంగమేదినే ॥

తా. కురంజీ, సాహుళీ, ఘంటారవము, రామక్రియా, బిలహరీ, మలహరీ, ముఖారీ, యమునా, రేగుప్తీ, భైరవీ అను నీ రాగములు సంగమకాలమునగు అనఁగా, ఉదయము 6 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి,

శ్లో॥ మేఘరంజీచ సారంగా భల్లాతీ మధ్యమావతీ ।

దేశీ నీలాంబరీచైవ తథా మంగళదేశికా ।

శ్రీరాగశ్చతు మధ్యాహ్న వర్తంతేను దినేదినే ॥

తా. మేఘరంజీ, సారంగా, భల్లాతీ, మధ్యమావతీ, దేశీ, నీలాంబరీ, మంగళ దేశికా, శ్రీరాగము అను నీ రాగములు మధ్యాహ్న కాలమందు అనఁగా, పగలు 9 ఘంటలు మొదలు 12 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ మోహనాచైవ కల్యాణీ కాపీ ఘూర్జరికాతథా ।

శంకరాభరణపూర్వీ వసంతశ్చాపరీ దినే ॥

తా. మోహనా, కల్యాణీ, కాపీ, ఘూర్జరీ, శంకరాభరణము, పూర్వీ, వసంతో అను నీ రాగములు పఠేడినే అనఁగా, పగలు 12 ఘంటలు మొదలు 3 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ నారాయణీచ హిందోలీ సారాష్ట్రాతోడి రామలీ ।

గారీ వరాళికాపంతు ఉసేనీ మాళవస్తథా ।

సాయంకాలే ప్రవర్తంతే లలితాచ తథైవచ ॥

తా. నారాయణీ, హిందోలీ, సారాష్ట్రా, తోడి, రామలీ, గారీ, వరాళి, పంతు వరాళీ, ఉసేనీ, మాళవీ, లలితా అను నీ రాగములు సాయంకాలమునందు అనఁగా, మధ్యాహ్నము 3 ఘంటలు మొదలు 6 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ వేళావళీచ కాంభోజీ సావేరీ బేగడా తథా ।

పూర్వరాత్రౌ ప్రవర్తంతే పున్నాగో నాటకాదయః ।

తా. వేళావళి, కాంభోజీ, సావేరీ, బేగడా, పున్నాగా, నాటా అను నీ రాగ ములు పూర్వరాత్రియందు అనఁగా, సాయంత్రము 6 ఘంటలు మొదలు 9 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ గుండక్రియా మనోహరీ తథామంగళకైశికా ।

కేదార్యాపిర్యసావేర్యః బంగాళో జాళికాతథా ।

ఏతేరాగాః ప్రవర్తంతే మధ్యరాత్రౌ దినేదినే ॥

తా. గుండక్రియా, మనోహరీ, మంగళకైశికా, కేదారి, ఆహిరీ, అసావేరీ, బంగాళా, జాళి అను నీ రాగములు మధ్యరాత్రియందు అనఁగా, రాత్రి 9 ఘంటలు మొదలు 12 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

శ్లో॥ జోగినీ చిత్రవేళాచ కర్ణాట సురటీతథా ।

మంజరీ చ ప్రవర్తంతే పరరాత్రౌ దినేదినే ॥

తా. జోగినీ, చిత్రవేళా, కర్ణాటా, సురటీ, మంజరీ అను నీ రాగములు పరరాత్రౌ అనఁగా, రాత్రి 12 ఘంటలు మొదలు 3 ఘంటలవఱకు పాడఁదగినవి.

రాగభేదములు.

రాగములు :—సంపూర్ణము, పాడవము, ఔడవము అని మూడు భేదములను బడసియున్నవి.

సంపూర్ణ రాగము :—అరోహణావరోహణములయందు సప్తస్వరములను వరుసగఁ బడసియుండు రాగములు సంపూర్ణ రాగము లనఁబడును. వాని మొత్తముసంఖ్య 72 ; ఇవి మేళకర్త* రాగములు.

మేళకర్త రాగములు :—72 మేళకర్తలు గలిగిన విధము నీ దిగువ వివరింతము :

ఒక స్థాయిలోగల 12 అర్ధస్వరములలో పడ్డము, శుద్ధమధ్యమము, ప్రతిమధ్యమము, పంచమము ఈ 4 స్వరములుతప్ప తదితర స్వరములైన ఋషభ, గాంధార, ధైవత, నిషాదములకు అవస్థాభేదము గలుగుచున్నవి. ఈ అవస్థా భేదములు ఋషభ గాంధారములలో 6 ను, ధైవత నిషాదములలో 6 ను గలవు. ఎట్లనిన,

శుద్ధఋషభముమీఁద మూడు గాంధారములు వచ్చును. కనుక శుద్ధఋషభ భేదములు మూడు. చతుశ్రుతిఋషభమే శుద్ధగాంధార మగుటవలన ఆ చతుశ్రుతి ఋషభముమీఁద రెండు గాంధారములు వచ్చును. కనుక చతుశ్రుతిఋషభ భేదములు రెండు. సాధారణగాంధారమే పట్టుకొని ఋషభమైనందువలన ఆ ఋషభముమీఁద అంతరగాంధార మొకటిమాత్రము వచ్చును. కనుక పట్టుకొనిఋషభ భేద మొకటి. ఇట్లు 6 భేదములు కలుగుచున్నవి. ఇటులనే ధైవత నిషాదములలో 6 భేదములు గలుగుచున్నవి. ఋషభ గాంధార భేదములను ధైవత నిషాద భేదములచే పెంచినచో $6 \times 6 = 36$ భేదము లగును. ఈ 36 భేదములను శుద్ధమధ్యమ ప్రతిమధ్యమ మను రెండు భేదములచే పెంచునపుడు $36 \times 2 = 72$ మేళకర్త రాగములగును. ఈ వివరము నీ ప్రక్కనుండు పథకములలోఁ జూడుఁడు :

* మేళకర్త రాగములు రత్నాకరములో లేవు. అయినను శంకటమఖి కాలమునకు మునుపే ఈ పద్ధతి వాడుకలో నుండెను. కనుక ఇది చాలపురాతనమైన పద్ధతియే యగును. శార్వదేవుని కాలమున మేళకర్త రాగములు లేదనుటకు నేనియును సరియైన కారణము లేదు. ఆ కాలములోనే దాక్షిణాత్య సంగీతములో నీ మేళకర్త పద్ధతి యుండెనని చెప్పుట కనేక ప్రాధువు లున్నవి.

(1) ఋషభ గాంధార భేదములు. (2) ధైవత నిసాద భేదములు.

సంఖ్య.	భేదములు.	సంఖ్య.	భేదములు.
1	శు. రి.—శు. గ.	1	శు. ధ.—శు. ని.
2	శు. రి.—సా. గ.	2	శు. ధ.—శ. ని.
3	శు. రి.—అం. గ.	3	శు. ధ.—శ్చ. ని.
4	చ. రి.—సా. గ.	4	చ. ధ.—శ. ని.
5	చ. రి.—అం. గ.	5	చ. ధ.—శ్చ. ని.
6	మ. రి.—అం. గ.	6	మ. ధ.—కా. ని.

72 మేళకర్త రాగములను జూపెడి పథకము,

సంఖ్య.	రాగములకు ప్రాచీన నామములు.	వేంకటమఖి పెట్టిన నామములు.	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
1	కనకాంగి	కనకాంబరీ	,,	శు	శు	శు	,,	శు	శు
2	రత్నాంగి	శేనద్యుతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
3	గానమూర్తి	గానసామవరాళి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
4	వనస్పతీ	భానుమతీ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	శ్చ
5	మానవతీ	మనోరంజనీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
6	తానరూపి	తనుకీర్తి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	శ్చ
7	సేనావతీ	సేనాగ్రజీ	,,	శు	శ్చ	శు	,,	శు	శు
8	హనుమతోడ్డి	జనతోడ్డి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
9	ధేనుకా	దునిభిన్నపద్మము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
10	నాటకప్రియా	నటాభరణము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	శ్చ
11	కోకిలప్రియా	కోకిలారవము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
12	రూపవతీ	రూపవతీ	,,	,,	,,	,,	,,	చ	శ్చ

సంఖ్య.	రాగములకు ప్రాచీన నామములు.	వెంకటమఖి పేటిన నామములు.	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
13	శాయక్రపియా	గేయహేజజ్జ	,,	శు	అం	శు	,,	శు	శు
14	భక్తుళాభరణము	వాటి వసంతభైరవి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
15	మాయామాళవగౌళా	మాయామాళవగౌళా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
16	చక్రపాకము *	తొయవేగవాహిని	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
17	ఘర్యకౌంతము	ఛాయావతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
18	హేతుకౌంబరీ	జయశుద్ధమాళి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
19	ఝంకారధ్వని	ఝంకారధ్వని	,,	చ	సా	శు	,,	శు	శు
20	నటభైరవి	నారీరీతిగౌళా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
21	కీరవాణి	కీరజావళి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
22	ఖరహరప్రియా	శ్రీరాగము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
23	గౌరీమనోహరీ	గౌరీతలావళి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
24	వరుణప్రియా	నీరవసంతము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
25	మౌరరంజని	శరణవతి	,,	చ	అం	శు	,,	శు	శు
26	చారుకేళి	తరంగిణి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
27	సరసాంగి	సౌరసేనా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
28	హరికౌంభోజీ	హరికేదారగౌళా	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
29	ధీరశంకరాభరణము	ధీరశంకరాభరణము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
30	నాగావదినీ	నాగాభరణము	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
31	యాగప్రియా	కలావతి	,,	చ	అం	శు	,,	శు	శు
32	రాగవర్ధని	రాగచూడామణి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
33	గాంగేయభూషణి	గాంగతరంగిణి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	ప్రతి
34	తాగధీశ్వరీ	భోగచ్చాయానాటా	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
35	కూలినీ	శైలదేశాక్షి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి
36	చలనాటా	చలనాటా	,,	,,	,,	,,	,,	చ	ప్రతి

సంఖ్య.	రాగములకు ప్రాచీన నామములు.	వెంకటమఖి పెట్టిన నామములు.	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
37	సాలగము	సౌగంధినీ	,,	శు	శు	ప్ర	,,	శు	శు
38	జలారవము	జగన్మోహనము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
39	ఝాలవరాళీ	ధాలివరాళీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
40	నవసీతము	నభోమణీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
41	పావనీ	కుంభినీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
42	రఘుప్రియా	రవిక్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
43	గవాంభోధీ	గీర్వాణీ	,,	శు	సా	ప్ర	,,	శు	శు
44	భవప్రియా	భవానీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
45	శుభపంతువరాళీ	శివపంతువరాళీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
46	షడ్విధమార్గిణీ	స్తవరాజము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
47	సువర్ణాంగీ	సౌఖ్యరము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
48	దివ్యమణి *	జీవంతినీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
49	ధవళాంబరీ	ధవళాంగము	,,	శు	అం	ప్ర	,,	శు	శు
50	నామనారాయణీ	నామదేశీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
51	కామవర్ధనీ	కాళిరామక్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
52	రామప్రియా	రమామనోహరీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
53	గమనాశ్రమా	గమనక్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
54	విశ్వంబరీ *	వంశవతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
55	శ్యామళాంగీ	శ్యామళా	,,	చ	సా	ప్ర	,,	శు	శు
56	షణ్ముఖప్రియా	చామరము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
57	సింహేంద్రమధ్యమము	సుమధ్యుతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
58	హేమవతీ	దేశిసింహారవము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
59	ధర్మవతీ	ధామవతీ	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
60	నీతిమతీ	నిపదము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,

సంఖ్య.	రాగములకు ప్రాచీన నామములు.	వెంకటమఖి పెట్టిన నామములు.	స	రి	గ	మ	ప	ధ	ని
61	కాంతామణి	కుంతలము	,,	చ	అం	ప్ర	,,	శు	శు
62	ఋషభప్రియా *	రతిప్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
63	లతాంగీ	గీతప్రియా	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
64	వాచస్పతి	భూషావతి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	శ్చ
65	మేచకల్యాణి	శాంతకల్యాణి	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
66	చిత్రాంబరీ *	చతురంగిణి	,,	,,	,,	,,	,,	ప	శ్చ
67	సుచరిత్రా	సంతానమంజరీ	,,	ప	అం	ప్ర	,,	శు	శు
68	జ్యోతిస్వరూపిణి	జ్యోతిరాగము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
69	ధాతువర్ధనీ	ధాతపంచమము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
70	నాసికాభూషణి	నాసామణి	,,	,,	,,	,,	,,	చ	శ్చ
71	కోసలము	కుసుమాకరము	,,	,,	,,	,,	,,	,,	శ్చ
72	రసికప్రియా	రసమంజరీ	,,	,,	,,	,,	,,	ప	శ్చ

* ఈ గురుతుగల రాగములు కటపయాది సంఖ్యలకు సరిగలేవు.

పైని కనబడిచియుండు మేళకర్తచక్రములు 12-కిని వెంకటమఖి 12 నామములను చెప్పియున్నాడు : (1) ఇందు, (2) నేత్ర, (3) అగ్ని, (4) వేద, (5) బాణ, (6) ఋతు, (7) ఋషి, (8) వసు, (9) బ్రహ్మ, (10) దిశి, (11) రుద్ర, (12) ఆదిత్య అను ఈ నామములు సంకేతముగ నేర్పలుపబడినవి. ఇటులనే మూడు ఋషభములు, మూడు గాంధారములు, రెండు మధ్యమములు, మూడు ధైవతములు, మూడు నిషాదములు వీనికి వరుసగ ర, రి, రు; గ, గి, గు ; మ, మి ; ద, ది, దు ; న, ని, ను ; అను సంకేతాక్షరములను వెంకటమఖి చెప్పియున్నాడు. మేళకర్త రాగములకును, కటపయాది సంఖ్యలకు సరిగా నుండునటుల, వేటువేటు నామములను చెప్పియున్నాడు.

షాడవరాగము : ఆరోహణావరోహణములలో 6 స్వరములుగల రాగము షాడవరాగ మనబడును. ఉ॥ సరిగమపనిస - సనిపమగరిస. ఆరోహణావరోహణములలో నొకే స్వరమును వర్జించి యుండు రాగములు శుద్ధషాడవ మనబడును. ఆరోహణావరోహణములయందు వేటువేటు స్వరములను వర్జించి యుండునది సంకీర్ణ షాడవ మనబడును. ఉ॥ సరిగమపనిస-సధపమగరిస; ఇందు ఆరోహణములలో ధైవతము వర్జింపబడెను.

అవరోహణములో, నిషాదము వర్జింపఁబడెను. ఇట్లన్నియు నెఱుంగునది. ఆరోహణావరోహణములయందు ఆఱు స్వరములను బడసి స్వరములు వరు సగ ప్రయోగింపఁబడక వక్రముగ ప్రయోగింపఁబడునది వక్రపాడవ మనఁ బడును. ఉ॥ సరిగమరిమపధస - సధపమరిమగరిస.

పొడవరాగము : ఆరోహణావరోహణములయందు 5 స్వరములను గల రాగము పొడవరాగ మనఁబడును. ఈ పొడవరాగములోను పాడవ రాగమునకుఁ గలిగియుండుతీరున శుద్ధ పొడవము, సంకీర్ణ పొడవము, వక్ర పొడవము అని మూఁడు భేదము లున్నవి.

- ఉ॥ (1) సరిగపనిస - సనిపగరిస = ఇది శుద్ధపొడవము.
 (2) సరిగపనిస - సధపగరిస = ఇది సంకీర్ణపొడవము.
 (3) సరిగపరిపస - సపనిపగరిస = ఇది వక్రపొడవము.

సంపూర్ణము ఒక్కభేదమును, పాడవము 6 భేదములను, పొడవము 15 భేదములను బడసియుండును.

ఉదాహరణములు :

- పాడవములు (6) :—1. స రి గ మ ప ధ స - స ధ ప మ గ రి స
 ,, 2. స రి గ మ ప ని స - స ని ధ మ గ రి స
 ,, 3. స రి గ మ ధ ని స - స ని ధ మ గ రి స
 ,, 4. స రి గ ప ధ ని స - స ని ధ ప గ రి స
 ,, 5. స రి మ ప ధ ని స - స ని ధ ప మ రి స
 ,, 6. స గ మ ప ధ ని స - స ని ధ ప మ గ స

- పొడవములు (15) :—1. స రి గ మ ప న - స ప మ గ రి స
 ,, 2. స రి గ మ ధ స - స ధ మ గ రి స
 ,, 3. స రి గ మ ని స - స ని మ గ రి స
 ,, 4. స రి గ ప ధ స - స ధ ప గ రి స
 ,, 5. స రి ప ని గ స - స ని ప గ రి స
 ,, 6. స రి గ ధ ని స - స ని ధ గ రి స
 ,, 7. స రి మ ప ధ స - స ధ ప మ రి స
 ,, 8. స రి మ ప ని స - స ని ప మ రి స

ఔడవములు (15) :—

9.	స రి మ ధ ని స	-	స ని ధ మ రి స
10.	స రి ప ధ ని స	-	స ని ధ ప రి స
11.	స గ మ ప ధ స	-	స ధ ప మ గ స
12.	స గ మ ప ని స	-	స ని ప మ గ స
13.	స గ మ ధ ని స	-	స ని ధ మ గ స
14.	స గ ప ధ ని స	-	స ని ధ ప గ స
15.	స మ ప ధ ని స	-	స ని ధ ప మ స

మేళకర్తరాగ మొక్కొకటికిని పైనిచెప్పిన సంపూర్ణ పాడవ ఔడవ భేదముల సంయోగమువలనఁ గలిగెడి భేదములు 484. ఎట్లనిన :

సంపూర్ణ సంపూర్ణ భేదములు	1
సంపూర్ణ పాడవ భేదములు	6
సంపూర్ణ ఔడవ భేదములు	15
పాడవ సంపూర్ణ భేదములు	6
ఔడవ సంపూర్ణ భేదములు	15
పాడవ పాడవ భేదములు	36
పాడవ ఔడవ భేదములు	90
ఔడవ పాడవ భేదములు	90
ఔడవ ఔడవ భేదములు	225

అంతుమొత్తము, 484

వక్రసంపూర్ణములు : ఆరోహణావరోహణములలో స్వచ్ఛందము లుండియును అవి వరుసగ రాకుండ క్రమము తప్పి వచ్చుట వక్రసంపూర్ణ మనబడును. ఉ. స రి గ మ ప ధ ని రి ప స - స ని ధ ప ని ప మ గ రి స.

ఇట్లు 72 మేళకర్తలకు, వక్రప్రయోగములేక, శుద్ధప్రయోగముల వలన మాత్రము గలుగు మొత్తము : $72 \times 484 = 34848$ రాగము లగు చున్నవని నవీన గ్రంథకర్తలు చెప్పుచున్నారు. ఈ భేదములను వక్రసంపూర్ణ, వక్రపాడవ, వక్రఔడవములచే పెంచునపుడు సంఖ్యలేని రాగము లగుచున్న వనియును చెప్పియున్నారు. ప్రస్తార బహుళముచే సంఖ్యలేని రాగములు గలుగుట యుక్తమే యగును. అయినను 72 మేళకర్త రాగములలో 34848

రాగములు గలుగునని చెప్పట అసంభావితము. ఎట్లనిన, చతుశ్రుతిఋషభ శుద్ధగాంధారమును, షట్శ్రుతిఋషభ సాధారణగాంధారమును, చతుశ్రుతి ధైవత శుద్ధనిషాదమును, షట్శ్రుతిధైవత కైశికీనిషాదమును నామము లలోమాత్రము వ్యత్యాసముఁ జెందియున్న వేగాని స్వరతత్త్వములో వ్యత్యాస మును జెందలేదు. కనుక మొదటి చక్రములోని “సగమ” అను ప్రస్తారము 4-వ చక్రములో “సరిమ” అని ప్రస్తరింపఁబడును. అందుచేత, పాడవ ఔడవ రాగములలో ననేక రాగములు పునరుక్త దోషములను జెందుచున్నవి.

మఱియొక రాగవిభాగము : రాగములు “ఘన, నయ, దేశీ” అని మూడు విధములగును.

ఘనరాగము : నాభితానముచేతఁ జేయఁబడు గానక్రియను గలది యును, యుద్ధరంగములోనుండు మహాశూరునిఁబోలి గాంభీర్యమును జెంది నదియు నైనది ఘనరాగ మనఁబడును. పూర్వాచార్యులు రాగములలో 10 రాగములను ఘనరాగములని చెప్పియున్నారు. వాని నీ దిగువఁ జూడుఁడు:

1. నాటా	6. కేదారః
2. గౌళా	7. నారాయణగౌళా
3. వరాళీ	8. రీతిగౌళా
4. ఆరభీ	9. సారంగనాటా
5. శ్రీరాగః	10. జౌళీ

నయరాగము : వినువారి మనస్సున విశేషరంజకత్వమును గలుగఁ జేయునది నయరాగ మనఁబడును. దీనిని రక్తిరాగ మనియును, మార్గరాగ మనియును చెప్పుదురు. ఈ నయరాగములు, పురుషులను స్త్రీలు తమ రూపలావణ్యాదులచేతను, ఇంపుమాటలచేతను, వీక్షణాదులచేతను, అంగ పరిష్వంగాదులచేతను మోహింపఁజేయు చందమున, వినువారి మనసును పర వశము నొందునటులఁ జేయునని చెప్పఁబడి యున్నది. ఘనరాగములును దేశ్యరాగములును తప్ప తక్కినరాగము లన్నియును నయరాగములని కొందఱు చెప్పుచున్నారు.

దేశ్యరాగములు : ఉత్తరదేశముననుండి స్వీకరింపఁబడిన కొన్ని రాగకళలతో స్ఫురించునది దేశ్యరాగ మనఁబడును. ఉ॥ ఫరజా, కమాసు, కాఫి, దర్బారు మొదలగు రాగములు,

పైని చెప్పబడియున్న ఘన, నయ, దేశ్య రాగములకు పూర్వాచార్యులు శ్లోకపూర్వముగ లక్షణములను, నామములను జెప్పియున్నారు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వానినిచట వ్రాయలేదు.

రాగరసములు : రాగములు రసయుక్తమైనవి యనియును, కొన్ని రాగములచే శృంగారరసమును, కొన్ని రాగములచే హాస్యరసమును, మరి కొన్ని రాగములచే కరుణారసమును, ఇట్లు రాగములను పాడి నవరసములను కల్పింపవచ్చునని గ్రంథములలో చెప్పబడియున్నది.

ఇందులో గ్రంథకర్తల యభిప్రాయములు ఒకటితోనొకటి సంబంధించకనే యున్నవి.

సంగీతచంద్రికలో, శృంగారరసమునకు భూపాలరాగమును, హాస్యరసమునకు వసంతరాగమును, కరుణారసమునకు ఫలమంజరియును, వీరరసమునకు నాటరాగమును, భయానకరసమునకు మాళవిరాగమును, శోకరసమునకు శ్రీరాగమును, రౌద్రరసమునకు భైరవియును. అద్భుతరసమునకు బంగాళరాగమును, శాంతరసమున కన్నిరాగములను పాడవచ్చుననియును చెప్పబడియున్నది. ఇది పూర్వాచార్యుల పద్ధతిలో నెవరినో దెలియలేదు.

సంగీత విద్యాదర్పణములో మరియొక పద్ధతి చెప్పబడియున్నది :—

“ శ్లో॥ సాయంగేయా రసేవీణే శృంగారే చేతికీర్తితం ।

సంగ్రామే వీరశాయాపం లాలయ స్థానకీర్తనం ।

గానే షాడవరాగాణాం కథితం పూర్వసంగారిభిః ॥

వ్యాధినాశే శత్రునాశే భయశోక వినాశనే ।

బౌడవాన్తు ప్రగాఢన్యాగ్రహ శాస్త్ర్యర్థ కర్మణి ॥

తా. సమపూర్ణరాగములు వీర, శృంగార, కరుణ, హాస్యరస ప్రతిపాదకములు. షాడవరాగములు యుద్ధమునందు వీరరస ప్రధానమగునట్లు నుపయోగింపవలయుననియు, బౌడవరాగములు శత్రు, వ్యాధి, భయ, శోక వినాశనమందును, గ్రహశాంతి ప్రయోజనాది కర్మములందును ఉపయుక్తములని చెప్పబడియె. అనగా, రసయుక్తములయిన రాగములనుబట్టి పదకీర్తనలు మొదలగునవి చేయవలయుననియు, పదకీర్తనలు మొదలగు వానియొక్క భావార్థములనుబట్టి రాగముల నుపయోగింపవలయుననియు నెఱుంగునది.”

సంగీత దర్పణములో రాగములకు స్వరూపములను, రసములను చెప్పబడియున్నవి. ఉదాహరణము :—

భూ పా లి రా గ ము.

శ్లో॥ గౌరద్యుతిః కుంకుమలిప్త దేహః తుంగ స్తనీచంద్రముఖమనోజ్ఞా ।

కాంతంస్మర స్తీ విరహేణదూనా భూపాలికోయం రసశాంతియుక్తా ॥

తా. గౌరవర్ణము గలదియును, కుంకుమ విలేపనమును గల శరీరశోభను గలదియును, ఉత్తుంగమైన స్తనభారము గలదియును, పూర్ణచంద్రునిఁ బోలిన ముఖము గలదియును, అతిమనోజ్ఞమైనదియును, విరహము నోర్వలేక కాంతుని స్మరించుచున్నదియును, శాంతిరసయుక్తమైనదియునై భూపాలిరాగము వెలయుచున్నది.

ఇట్లు రాగ రాగిణులకు పూర్వాచార్యులు లక్షణములను వ్రాసియున్నారు. మఱియు, పూర్వాచార్యులు రాగములకు రసములను చెప్పునపుడు నానావిధమైన యభిప్రాయములను చెప్పియున్నటులు రాగములనుపయోగించునపుడు వ్యత్యాసములైన యభిప్రాయములను జెప్పియున్నారు.

ఉదాహరణముగ నీ దిగువ కనఁబఱచియున్న మధ్యమావతిరాగమును జూడుఁడు :

సంగీతప్రకాశిక (Vol-I, Part-II)

మధ్యమావతి రాగము.

“శ్లో॥ మధ్యమాదిస్సరాగోయం మధ్యమగ్రహ సంయుతః ।

గధలోపాదౌఢవ స్యా త్సాయంకాలేప్రగీయతే॥” (చతుర్దండిప్రకాశిక.)

ఇది భాషాంగ రాగము. శుద్ధకర్నాటక రాగము. ఔడవము. గాంధార ధైవతములు వర్జ్యములు. సాయంకాలమునందు గానము సేయఁదగినది. మధ్యమ గ్రహము. 28-వ మేళము, హరికాంభోజి జన్యము. ఈ శ్లోక పూర్వముగ నీ రాగమునకు, “మధ్యమాది” అను పేరు చెప్పఁబడినను, మధ్యమావతి యను నామమే లోకప్రసిద్ధమైనది. చతుశ్రుతియుషభ శుద్ధమధ్యమ కైశికీవిషాదములు రాగచ్ఛాయా స్వరములు. ఈ రాగమును సురాగ మని చెప్పియున్నారు. రాగములు కాలానుగుణములుగానే పాడఁదగినవి. రాగములను అకాలములందు పాడుటచే గలిగిడి తోషంబులను పోగొట్టుటకై పూర్వకులు సకల శుభప్రదంబైన మధ్యమావతి రాగమును గానము ముగించు మయమునందు పాడుచు వచ్చిరని తెలియుచున్నది. ఇందుచేత ఈ రాగము కాలనియములేక ఎల్లప్పుడును పాడఁదగినదని తెలియుచున్నది. ఇందుకు సంగీత దర్పణమునందుఁ బలుపు ప్రకారము :—

“భైరవిరాగిణీ మధ్యమావతిః”

శ్లో॥ మధ్యమాదిశ్చ రాగాంగా గ్రహాంశన్యాస మధ్యమా ।

సత్తస్వరైస్తు గాతవ్యా మధ్యమాదికమూర్ఛనా ।

సంపూర్ణా కథితాతజ్ఞైః రిధహీనాకవ్చిన్మతా॥

ఈశ్లోకమువలన నీ రాగము రాగాంగమనియును, ఇందుగల మధ్యమ స్వరమే గ్రహాంశ న్యాస మనియును, సప్తస్వర సంపూర్ణ రాగమనియును, మధ్యమ స్వరమే మూర్చ్ఛనా స్వర మనియును తెలియుచున్నది. మఱియు “రిధహీనా క్వచిన్మతా” అనుటచే ఈ రాగ మునకు ఋషభ ధైవతములు వర్జ్యంబులని కొందఱు మతమనియును తెలియుచున్నది.

ఈ రాగము శ్రీరాగమనియును భైరవి రాగమునకు భాగ్య యనియును గ్రంథ కర్త చెప్పుచున్నాఁడు.

దర్పణకారుఁడు చెప్పియున్న ప్రకారము ఈ రాగమును ఋషభ ధైవత హీనముగా పాడినయెడల ఇప్పటివాడుకకు ఉదయరవిచంద్రిక రాగ మగుచున్నది. వెంకటమఖి మతము ననుసరించు గాంధార ధైవత హీనముగా పాడుటయే వాఁడుకగా నున్నది.

రాగాలాపనము.

శ్లో॥ రాగాలాపనమాల ప్తిః ప్రకటికరణం మతం ।

సాద్విధాగదితా రాగ రూపకాభ్యాం విశేషణాత్ ॥

రాగాలాప్తిస్తు సాయాస్యా దనపేక్ష్యైవరూపకమ్ ।

స్వస్థానైః సా చతుర్భిః స్యా దితి గీతవిదోవిదుః ॥ (లక్ష్యోంగీతమ్)

తా. రాగాలాపనము, “ఆల ప్తి” మనఁబడును. ఆ యాలాపనము రాగమనియును రూపకమనియును రెండువిధము లగును. అందు “రూపకము”, అనఁగా రూపకాలా పము చాల శ్లాఘ్యమైనయది. అపేక్షింపకయే ఈ రూపకాలాపనము ఆల ప్తిలోను ఉండును. ఈ రూపకాలాపనము నాలుగు విధము లగును.

శ్లో॥ ఆలాలాపేషు సర్వత్రా ప్యాదావాక్షిప్తికా స్మృతా ।

ఆక్షిప్తికై వలోకేన్మి న్నాయిత మితిగీయతే ॥ (చతుర్దండిప్రకాశిక).

తా. ఆలాపనములో మొదటిది “ఆక్షిప్తికా” అను ఆలాపనమనియును, లోక ములో “ఆక్షిప్తిక” అను ఆలాపనమునే “ఆయి త్” మని చెప్పుచున్నారనియును తాత్పర్యము.

రాగమును విస్తరించుట ఆలాపన మనఁబడును. రాగమును ప్రారం భించునపుడే యా రాగకళలు విలసిల్లునట్లు కొంచెముగ విస్తరించి నిలుపుట ఆల ప్తి యనియును, రాగమును విశేషముగ ప్రస్తారములచే పోషించి పాడుట ఆలాపన మనియును కొన్ని పురాతన గ్రంథకర్తల యభిప్రాయము. చతుర్దండి ప్రకాశికలో రాగాలాపనమే యాల ప్తి యనియును, రాగమును స్వల్పముగ పాడుట “ఆక్షిప్తికా” లేక “ఆయి త్తము” అనియును చెప్పఁబడియున్నది. ఆయి త్త మనఁగా రాగమును పాడుటకైన ప్రథమ ప్రయత్నము.

రత్నాకరములో నిశ్చంకుఁడు “ఆక్షిప్తికా” అనునది యొక నిబద్ధ గీతభేద మని చెప్పియున్నాఁడు :—

శ్లో॥ చచ్చత్పటాది తాశేన మార్గత్రయ విభూషితా ।

ఆక్షిప్తికా స్వరపద గ్రథితా కథితా బుధైః ॥

ఇందులకు చతురకల్లినాథుని వ్యాఖ్యానములో —

“ ఆక్షిప్తికేతి నిబద్ధగీతభేదః । సాచ చచ్చత్పటాదితాశేన । అదిశబ్దేన చాచత్పటాదయో మార్గతాశాగ్రహ్యస్తే । తేష్వన్యతమేన । మార్గత్రయ విభూషితా మార్గత్రయే పూర్వోక్తే చిత్రాదా విభూషితా లంకృతా । జాత్యుక్తా నియమేనేతిద్రవ్యవ్యం । స్వరపద గ్రథితా షడ్జాది స్వరభూషితైః పదైః పదార్థవాచకైః శబ్దైర్గ్రథిత రచితా పదతాలాద్యాక్షిప్త త్యాదాక్షిప్తికేత్యన్వర్థా । బుధైః మతంగాదిభిః కథితా ॥”

చచ్చత్పటాది మార్గతాశములతోఁ గూడుకొనినదియును, దక్షిణము, వార్ధకము, చిత్రము అను మార్గత్రయములతోఁ గూడుకొనినదియును, స్వరములతోను, పదార్థ వాచకములతోను గూడుకొనినదియునై యుండు గీతవిశేషము ఆక్షిప్తిక యనఁబడును. సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని యందు రాగమును స్వల్పముగ పాడుటయే ఆక్షిప్తిక యని చెప్పియున్నారు. దాని నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

శ్లో॥ సీనత్వేనయథాక్షిప్తం స్వనిర్వాహాయ భోజనం ।

రాగేణాపితథాక్షిప్తే త్యాదావాక్షిప్తికామతా ॥ [చతుర్దండిప్రకాశిక)

ఒకఁడు తాను పెరుగుటకయి ఎట్లు భోజనము నపేక్షించునో అటులనే రాగము తాను వృద్ధిఁజెందుటకై ఆక్షిప్తికను అపేక్షించుచున్నది. గనుక రాగముయొక్క ఆరంభ మందు మధ్యషడ్జమును ఆక్షిప్తికగాఁ గొని మంద్రస్థాయియందును, మధ్యస్థాయి ఋషభ గాంధార స్వరములలోనులను గానముయొక్క క్రియను (వ్యాపారమును) జేసి రాగమున కుచు గాఢుకొని క్రికినిఁ దగినట్లు తారస్థాయి ఋషభ గాంధార మధ్య పంచమముదాఁక నొక సార నాడుచుపోయి, మఱియుఁ నిరిగి మధ్యస్థాయి షడ్జమునకు వచ్చి పూర్తి చేయ వలయును. ఇట్లు మీదఁబోయి వచ్చుటకు ఆక్షిప్తికి, లేక ఆయిత్తము అని జెప్పుదురు. (ఆక్షిప్తికి = కొంచెము నుంగుగా ఋవుట). (ఆయిత్తము = ఆరంభించుటకు గల సన్న ద్ధము, లేక ప్రయత్నము).

పైని కనఁబఱచియుండు పద్ధతిలో పదార్థ వాచక సంయోగములను చెప్పియుండునటులు తెలియలేదు. పదార్థవాచక సంయోగములేని రాగాయిత్తము ఆక్షిప్తిక కానేరదు. ఇందుల కుదాహరణములను రత్నాకర ములోఁ జూడుఁడు.

రత్నాకరములో ఆయిత్తము అని స్వల్పముగ రాగమును విస్తరించు పద్ధతిని చెప్పలేదు. గ్రాహంశన్యాసాదిగాఁ గల దశవిధ లక్షణములు రాగా లాభనములో నుండవలయునని చెప్పఁబడియున్నది. “...అభివ్యక్తిర్యత్ర

దృష్టా సా రాగాలాప ఉచ్యతే ” - ఇచట కల్లినాథుని వ్యాఖ్యానమును బరిశీలించునపుడు, ఇప్పుడు వాడుకలోనుండు ప్రబంధ హీనమైన రాగాలాపనము మతంగాది పూర్వాచార్యుల కాలములో లేదని తెలియుచున్నది.

“శ్లో॥ రూపకంతద్వదేవ స్యా త్పృథగ్భూత విదారికం ।” (సం. రత్నా.)

కల్లినాథ వ్యాఖ్యానములో : “రూపకం తద్వదేవాఽఽలాపనదేవస్యాత్ ॥”

పైని కనబఱచియుండు రత్నాకర శ్లోకముచేతను, కల్లినాథుని వ్యాఖ్యానముచేతను, ఇప్పుడు వాడుకలోనుండు రాగాలాపనము రూపకములో చేరినది యని తెలియుచున్నది. రూపక మనఁగా ప్రబంధ రహిత ఆలాపనము. మరియు రాగాలాపనములోని అపవ్యాస యుక్తరాగ ప్రస్తారము రూపక మనబడును. ఈ రూపకమునే రాగవర్ధని యని వెంకటమఖి చతుర్దండిప్రకాశికలో చెప్పియున్నాడు. ఈ రాగవర్ధని నాలుగు విధము లనియును అందు మొదటిది “ఎడుప్ప” అనియును చెప్పియున్నాడు.

“శ్లో॥ ఆక్షి ప్తికానంతరంతు క ర్తవ్యా రాగవర్ధని ।

ఇయమేవ జనైస్లోకే ఎడుప్పిత్యభిధీయతే ॥ ”

తా. ఆక్షి ప్తికానంతరము జేయు రాగాలాపనము రాగవివర్ధని యనబడును. ఈ రాగవివర్ధని లోకములో “ఎడుప్ప” * అని చెప్పబడుచున్నది.

దాక్షిణాత్య రాగాలాపనము హిందూస్థాని రాగాలాపనమునకు వ్యత్యాసమై యున్నది. మరియును హిందూస్థాని రాగాలాపనము పూర్వ శాస్త్రోక్త రాగాలాపన పద్ధతి యనియును, అదియే మంచిత్రోవ యని యును తెలియుచున్నది. ఎట్లనిన, పూర్వగ్రంథగత పద్ధతిలో రాగములలో ఆలప్తిగాని, ఆలాపనముగాని మంద్రస్థాయినుండియే ప్రారంభించి చేయఁ దగినదని స్పష్టముగ తెలియుచున్నది. హిందూస్థాని గవాయిలు రాగములను పాడునపుడు మధ్యషడ్జములో ప్రారంభించి మంద్రస్థాయి ప్రస్తారమును జేసికొని వెనుక మధ్యస్థాయిలోను, అటువెనుక తారస్థాయిలోను

* చతుర్దండిప్రకాశిక గ్రంథకర్తయైన వెంకటమఖి, తంజావూరిలో చేనప్ప నాయుని కాలములో మంత్రిగా నుండిన గోవిందదీక్షితుని కుమారుడు. చతుర్దండి ప్రకాశిక యను సంగీతలక్షణ గ్రంథము నితఁడు తంజావూరిలోనే వ్రాసి నాఁడని తెలియుచున్నది. పై సుదహరించియుండు శ్లోకములో “ఎడుప్ప” అను ద్రావిడ పదముగే ప్రయోగించియున్నాడు. ఈ “ఎడుప్ప” అను పదమునకు ఆంధ్రములో “ఎత్తుట” శేక ప్రారంభించుట అని యర్థము. కనుక ఆక్షి ప్తికకు వెనుక చేయఁబడు రాగవిస్తారమును ఎడుప్ప అని చెప్పినాడు. ఇందుచేత రాగ విస్తారములోని మొదటి వివర్ధని రాగప్రస్తావ ప్రారంభమని తెలియుచున్నది.

క్రమముగ రాగ విస్తారముఁజేసి తరువాత మూర్ఖనాప్రస్తారములచే (ఫిరుకాలచే) రాగమును మధ్యకాల త్రికాలముగఁ జేసి డిగి మధ్యషడ్జములో ముగించుచున్నారు. అందుచేత రాగములోని రక్తి చెడకుండయున్నది. రాగములను పాడునపుడు సుమారు మధ్యస్థాయి పంచమములోనుండి తారస్థాయి పంచమమువఱకు గలుగు రక్తివిశేషము మంద్రస్థాయిలోను మధ్యస్థాయి పూర్వభాగములోను గలుగుటలేదు. రాగవిస్తారమును చేయునపుడు మంద్రస్థాయి షడ్జములోనుండి, అపవ్యాసక్రమము ఆరోహించునపుడు, క్రమముగ రాగములోని రక్తి యధికమగుచున్నదను విషయము సర్వజనానుభవ సమ్మతము. అట్లుండియు మనదేశములో గాయకులు రాగములను పాడునపుడు వానిని తారస్థాయి షడ్జములోనుండి ప్రారంభించి తారస్థాయి పంచమమువఱకును విస్తరించి, రాగమును ముగించునపుడు పాడదగినదియై యుండు మూర్ఖనాప్రస్తారములను (ఫిరుకాలను) రాగ ప్రారంభములోనే పాడి రాగములో విరక్తిని ఒక నిమిషములోపల వ్యయముచేసి తదనంతరము కొండమీఁదనుగాను బండ దొర్లిన చందంబున తఱలని మంద్రస్థాయికి డిగి అచట రక్తిరహితమైన సంచారములను చేయుచున్నారు. ఈ రాగప్రస్తారపద్ధతి అనుభవమునకును శాస్త్రమునకును విరోధమైనదియే యగును,

రాగవర్ధని : రాగవర్ధని యనఁగా రాగమును పెంచుట అని భావము. ఈ రాగవర్ధని నాలుగు విధములుగ విభజింపఁబడియున్నది. వానికి క్రమముగ ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ రాగవర్ధను లని నామములు గలవు.

విదారి : విదారి యనునది ముక్తాయి (ముక్తాయి=ముగించుట). రాగవర్ధనిని ముగించు క్రియ ముక్తాయి లేక విదారి యనఁబడును. అందుచేత, రాగవర్ధని ప్రకారమే విదారులకును ప్రథమ, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ విదారు లని పేళ్లుగలవు.

ప్రథమ రాగవర్ధనియును విదారియును : ఆక్షిప్తికను పాడినవెంటనే రాగాలాపనములలోఁ జేయఁబడు గానక్రియ ప్రథమ రాగవర్ధని యనఁబడును. ఇందుకు క్రమము : మధ్యషడ్జములోనుండి ప్రారంభించి న్యాయశాది దశవిధ రాగ లక్షణములును, జాత్యాది లక్షణములును. పల్లిగ నుండు నటులును, వివాది శ్రుతులతోఁ గూడిన సంగతులు మధ్యలో రాకుండ

నుండునటులును, గమకముల నుచితముగ ప్రయోగించి రక్తిచెడకుండ మంద్రస్థాయిలో రాగాలాపనమును అపవ్యాస క్రమము చెడకుండజేసి, అటువెనుక మధ్యస్థాయిలోను మితముగ ఆలాపనమును జేసి, పై పక్షములో నుండి తటాలని ఫిరుకాలతో మధ్యపక్షమునకుఁ దిగి అచట నిలువవలయును. ఇట్లు తారపక్షంబునుండి ఫిరుకాలతో దిగి రాగవర్ధనిని ముగించు క్రియ విదారి యనఁబడును. ఈ ప్రథమ రాగవర్ధనిలోఁ జేయఁబడు గానక్రియలు విశేషముగ విశంబకాలములోను స్వల్పముగ మధ్యకాలములోను ఉండవలయును. ఇందుకుఁ గల ప్రథమ విదారిని ఉపయోగించునపుడు మాత్రము మధ్యకాల త్రికాల యుక్తమైన ఫిరుకాల నుపయోగింపవచ్చును. ఈ ప్రథమ రాగవర్ధనిలో అపవ్యాసక్రమమున సంగతులను పాడునపుడును విశేషముగ విశంబ ప్రస్తారమును, ఒక అపవ్యాసములోనుండి మఱియొక అపవ్యాసమునకు ఎక్కునపుడో లేక దిగునపుడో కొంచెము ముందుగా మధ్యకాల త్రికాల సంగతులను కొంచెముగను యథోచితముగను పాడి ఆయా అపవ్యాసమును పూర్తి చేయవలయును. ఇదియే ప్రథమ రాగవర్ధని లక్షణము.

ద్వితీయ రాగవర్ధని : ఈ రెండవ రాగవర్ధనియును మొదటి రాగవర్ధని తీరుననే చేయఁదగినది. అయినను, ఇందు విచిత్ర వర్ణాద్యాలంకారములతోను గమకములతోను కల్పనములను జేసి రాగమును విస్తరింపవలయును. మఱియు నీ రెండవ రాగవర్ధనిని చేయునపుడు మంద్రస్థాయిలో సంచారముసేయక విశేషముగ మధ్యస్థాయిలోను తారస్థాయి పంచమము వఱకును సంచరించి రెండవ విదారిచే రాగవర్ధనిని ముగించి మధ్యపక్షములో నిలువవలయును.

తృతీయ రాగవర్ధని : ఈ మూడవ రాగవర్ధని తారస్థాయిలోఁ జేయఁదగినది. ప్రారంభములో మధ్యస్థాయి పంచమములోనుండి తారపక్షమునకేగి అచటనుండి వరుసగ ప్రస్తారములను తారస్థాయి పంచమమువఱకు యథోచితముగఁ జేసి విదారినిఁ జేయవలయును.

చతుర్థ రాగవర్ధనియును విదారియును : పైని చెప్పఁబడిన రెండవ మూడవ రాగవర్ధనుల తీరుననే ఇందులోను సంచారములను జేయవలయును. అయినను ఈ రాగవర్ధనిని స్వల్పముగాను విశేషముగ (ఫిరుకాలు) మూర్ఖనాప్రస్తారములతోను చేయవలయును.

పైని చెప్పబడియున్న నాలుగు విధములగు రాగవర్ధనులను చేయునపుడు క్రమముగ రాగవిస్తారకాలమును తగ్గించుకొని రావలయును. ఎట్లనినః మొదటి రాగవర్ధనిలో 20 నిమిషములు (20 Minutes) సంచరించినయెడల రెండవ రాగవర్ధనిలో 10 నిమిషములును, మూడవ రాగవర్ధనిలో 5 నిమిషములును, 4-వ రాగవర్ధనిలో 2½ నిమిషములును సంచారము చేయవలయును. అట్లు చేయకున్నయెడల రాగములో రంజనము చెడిపోవును.

పైని చెప్పిన తీరుగ 4 రాగవర్ధనులను చేయక రెండు వర్ధనులలోనే రాగమును ముగించుటయును పాడుకలో నున్నది. గాయకులు ఈ వర్ధనులను సమయోచితముగ చేయవలయును.

స్థాయిసంచార మని మఱియొక సంచారపద్ధతియును గలదు. అది ఆరోహణస్థాయి సంచారము, అవరోహణస్థాయి సంచారము అని రెండు విధములగును. అందు ఆరోహణస్థాయి సంచార మెట్లనిన, మధ్యపడ్డములో నుండి ప్రారంభించి మంద్రపడ్డమువఱకు దిగి మధ్యకాలముగ ప్రస్తరించి తరువాత మధ్యస్థాయి ఋషభమునకువచ్చి ఆ ఋషభమును స్థాయిస్వరముగ నుంచుకొని దానికి మీఁదనుండు స్వరముల నేదియును కనిపించక ఆ స్వరమునకు క్రిందనుండు స్వరములలో మాత్రము సంచారము చేయుట. మఱియొక పద్ధతి ఎట్లనిన, పైని చెప్పిన తీరుననే మధ్యస్థాయియందుఁ గల సప్తస్వరములలోను ఒక్కొక్కమాటు నిలిచి ఆ స్వరమును స్థాయిగఁ జేసికొని రాగమును విస్తరించుట. ఇట్లే అవరోహణముగ సంచారముచేయుట అవరోహణస్థాయి సంచార మనఁబడును. ఈ ప్రస్తారపద్ధతి అపన్యాస క్రమమునకుఁ గల అంగములలో నొకటియేగాని మఱేమియును కాదు. అట్లుండియు పూర్వాచార్యులలో కొందఱు ఈ స్థాయి సంచారములను ప్రత్యేకముగఁ జెప్పియున్నారు.

భరతాచార్యుడు మకరిణి యని యొక రాగాలాపన పద్ధతిని చెప్పి యున్నాడు. ఈ పద్ధతి రెండవ మూడవ రాగవర్ధనిలో నున్న విధముగనే యున్నది కనుక దీనిని ఇచట వ్రాయలేదు.

పైని చెప్పిన రాగాలాప లక్షణము లన్నిరాగములకును సాధారణ మైనదియే యగును.

రాగములోని “తానం” అను శబ్దమునకు ఉత్పత్తిక్రమమును మన మెఱుంగవలసినది అవశ్యకమే యగును. పూర్వ గ్రంథములలో రాగములను పాడునపుడు “తానం, తానం” అను శబ్దమునే చేకొని రాగాలాపనము చేయవలయునని చెప్పబడియున్నది. “తానం తానం” అని మాటిమాటికి రాగములో పాడునపుడు అకార అంకారాదులనుచేర్చి ఆ శబ్దమును దీర్ఘముగ పాడుట వాడుకగ నున్నది. రాగమును మధ్యకాలముగ పాడుటయే పూర్వకాలమునందు తాన మని చెప్పబడెను ప్రకృతములోను వైణికులు తానమును మధ్యకాల మనియే చెప్పచున్నారు.

“తానం” అను శబ్దము దాక్షిణాత్య గానపద్ధతిలోని “తెన్నా” అను పదములోనుండి స్వీకరింపబడి తాన మని సంస్కరింపబడినది. సుమారు 60 శతాబ్దములకు మునుపే ఈ “తెన్నా” అను రాగమును పాడుచున్న పద్ధతి దక్షిణదేశములో నుండె నని తెలియుచున్నది. “తెన్నా” అను పదమునకు “దక్షిణ రాష్ట్రాధిపా” అని యర్థము. పూర్వములో దక్షిణ రాష్ట్రములో ప్రధానమైన పాండ్యమండలము నేలుచుండిన యొక్కొక రాజునుగుఱించిన స్తోత్రముగ “తెన్నా తెన్నా” అని రాగములందు పాడుట వాడుకగ నుండె నని తెలియుచున్నది. ద్రావిడ పండిత శిరోరత్నముగ చెలంగిన శతకోవులను (నమ్మాళ్వారు) తమ తిరువాయ్మొళి యను ద్రావిడ గ్రంథములో, “తెన్నా తెనా వెన వండుమురల్ తిరువేంగడత్తు” అని తిరుపతిలోని శ్రీనివాసుని నుతించునపుడు పురవర్ణనా విశేషసూచకముగ (తిరుపతిలోని భ్రమరములును తెన్నా తెనా అని పాడుచున్నవి) అని రచించియున్నారు. ఇందువలన వీరికాలమునకు చాల పురాతనకాలములోనే “తెన్నా” అని రాగమును విస్తరించు క్రమమున్నదని తెలియుచున్నది. ఈ తెన్నా అను పదము క్రమ క్రమముగా ఆర్యజనవ్యవహారములో “తానం” అని వాడబడి వెనుక, “తానం తానం” అను శబ్దము “అనంతా నంతా” అని సర్వేశ్వరుని నామోచ్చారణ సూచక మని వివరింపబడెను. రాగములను పాడునపుడు ఈ తాన శబ్దము శ్రుతిలో చేరుటకైన నొక మంచిసాధన శబ్దమై యున్నదను విషయమును బుద్ధిమంతులు గమనింతురుగాక.

తాయము : ఒక రాగములో నుండు స్థైర్యమును స్థాయిగ నుంచుకొనుట తాయ మనబడును. ఇది యొక విచిత్రమైన రాగాలాపన పద్ధతి.

రాగములలో గ్రహస్వరములను పాడుటయే తాయ మని చెప్పబడుచున్నది. గ్రహస్వరము వాది సంవాచులుగ పాడఁబడినవి. శంకరాభరణ రాగములో “సరిగమ” అను స్వరమునకు “పధనిస” అను స్వరములు సమముగ నున్నవి. కనుక, “పధనిస” అని పాడునపుడు పంచమమును పట్టగ్రహముగ మార్చి “సరిగమ” అని పాడుట గ్రహభేద మగును. శంకరాభరణ రాగములో “నిసరిగమపధని” అను స్వరములను గ్రహభేదము చేయునపుడు పంచమమును పట్టముగ చేసికొని అందులోనుండి కల్యాణి రాగమునకుఁ గల స్వరములను పాడునపుడు ఆధారశ్రుతికి శంకరాభరణ రాగము చెడకుండ నుండును. ఇట్లు గ్రహస్వరములను రాగానుసారముగ మూఁడు నాలుగు స్వరముల నమర్చికొని గానముచేసి అన్యరాగకళలను జూపించి ఆధారశ్రుతిలో వచ్చి నిలిచి ప్రధాన రాగకళను జూపించి గానము చేయుట తాయ మనఁబడును. గ్రహభేదములను చేయుటలో ననేక విధములున్నవి. వానిని గ్రంథవిస్తర భీతిచే నిచట వ్రాయలేదు. ఈ గ్రహభేదము గాత్రగానములో మాత్ర ముపయోగింపఁ దగినది. పైని చెప్పియున్న గ్రహభేదపద్ధతుల ననుసరించిన ప్రస్తారములోని రాగములే నిషాదాంత్య, ధైవతాంత్య, పంచమాంత్య రాగములుగ వెలయుచున్నవని యెఱుఁగునది.

సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిలో వ్రాయఁబడియున్న తాయమును నీ దిగువ వ్రాసియున్నాను. అందులోను పైని చెప్పిన రీతిగనే భావము గలుగుచున్నది. అయినను అది విశదముగ లేదు.

తాయము.

“ఆయా రాగముల ననుసరించి ఏదైన నొక స్వరమును స్థాయిగాఁ గల్పించుకొని, దాని క్రిందిగల స్వరములందు రాగలక్షణములవలె సంచరించి మధ్యపట్టమున న్యాసమొనరించి, (1) ఆ స్థాయికి పయిని ఆరోహణ క్రమముగాఁ గల మొదటిది, రెండవది, మూడవది, నాలుగవదియైన స్వరముల క్రమముగా నొక్కొక్క స్వరముగా చేర్చుకొని సంచారములుచేసి మధ్యపట్టముందే న్యాస మొనరింపవలెను. మరియు, (2) ఆరోహణ క్రమముగా ఆ నాలుగవ స్వరమందే తానము నారంభించి వానికి క్రిందిగల స్వరముల నంటక ఆ స్వరము నంగను, వానికి పయినిగల స్వరములందును సంచార మొనరించి మధ్యపట్టంబున న్యాసంబును చేసి, స్థాయికి మూడవది, రెండవది, మొదటిదియైన స్వరములందు క్రమంబుగా నొక్కొక్క స్వరముగా నెత్తుకొని సంచరించి మధ్యపట్టమందే న్యాసము లొనరించవలెను. ఈ రీతిని ఎనిమిది తానములు గానముచేసి, స్థాయి స్వరము నెత్తుకొని అలావేలక్షణ ప్రకారముగా కొంచె మాటొపించి తారస్థాయినుండి విదారించుకొనివచ్చి మధ్యపట్టమందు

పాడుటను న్యాయసంబుతో నిలుపవలెను” అని వెంకటమఖి తమ చతుర్దండిప్రకాశిక తాయప్రకరణములో జెప్పియున్నారు.

కటకము : పూర్వాచార్యులు తానమును కటక మని చెప్పియున్నారు. ఈ కటకమునకు రాగమునకుఁ గల అన్ని లక్షణములును గలవు. ఇందులోను గ్రహస్వరభేదములను చేయుట వాడుకలో నుండెనని తెలియుచున్నది.

పూర్వ ద్రావిడగ్రంథములలో 4 గ్రామములును, అందుఁ బుట్టిన జాతులను, ఆ జాతులలో బుట్టిన 16 ప్రసిద్ధ రాగములను, వానిలో ప్రస్తరింపఁబడిన 214 గొప్పరాగములను, వీని జన్యములైన అనేక రాగములను చెప్పి, వానిమొత్తము 11991 రాగము లని చెప్పఁబడియున్నది. అట్టి రాగములు 12000 కన్న నధికముగనే యుండవలయు ననియును తెలియుచున్నది. కొన్నిగ్రంథములలో 6000 రాగము లున్నవని చెప్పియున్నారు. ఇప్పుడు వాడుకలో సుమారు 1200 రాగములే యున్నవి. వానిలో సుమారు 200 రాగములలో మాత్రమే గీత కీర్తనాదులయం దుపయోగింపఁబడియున్నవి. విద్వాంసులు సుమారు 40 రాగములను పాడుచున్నారు. లక్ష్యలక్షణములను నెఱింగి పాడఁదగిన విద్వాంసులసంఖ్య చాలతక్కువగ నున్నది. అట్టి గొప్ప విద్వాంసులును గీత కీర్తనాదులు చేయఁబడియుండు రాగము లన్నియును పాడుటకు శక్తిలేక నున్నారు. ఇట్లు రాగముల సంఖ్య దినేదినే క్షీణము నొందుచున్నది. ఇది చాల పరితాపమైన విషయము.

పూర్వ ద్రావిడులు తేవార మను నొక వృత్తమును భక్తిమార్గములో రచించి గానము చేయుచుండిరి. ఆకాలమున అనేక రాగములు వాడుకలో నుండినవని పూర్వగ్రంథములో చెప్పఁబడియున్నవి. రత్నాకరములోని “ద్రావిడి, హిందోళము, భిన్నకైళికము, టక్క” మొదలగు అనేక రాగములు ద్రావిడరాగములే యగును.

ప్రకృతము మదరాసు ఎడప్పాళయములో నుండు మ. నాదముని పండితుఁడు, “సంగీతస్వరప్రస్తారసాగర” మని యొక సంగీత పుస్తకమును ప్రచురించి యున్నాడు. ఇతఁడు నాగస్వరము, క్షారైష్ట్య వాద్యములను పాఱించు నని తెలియుచున్నది. ఇతఁడు ప్రచురించియుండు పుస్తకములో 2044 రాగముల కారోహణావరోహణములు వ్రాయఁబడి యున్నవి. ఇందు లో సుమారు 1200 రాగములు పూర్వ గ్రంథగతంబు లైనయవి. తదితర

రాగము లేవరి కల్పితములతో తెలియలేదు. ఈ నవీన కల్పనా రాగము లిదివఱకును గీతకీర్తనాదులలో నుపయోగింపఁబడి యుండునటులు తెలియ లేదు. అందుచేత నవీనకల్పనములై వాడుకలో లేనిదియును గ్రంథోక్తము కానిదియునైన రాగములను వదలి పూర్వ గ్రంథగతంబు లైనదియును, విద్వాంసులచే గీతకీర్తనాదుల నిమిత్తముగ నేర్పఱుపఁబడిన హంసధ్వని, పుష్పలతిక, కదనకుశూహలము మొదలగు రాగములను జేర్చి సుమారు 1100 రాగములకు రాగపట్టికను సిద్ధపఱచి ఆరోహణావరోహణములతో నీ గ్రంథముయొక్క అనుబంధము (B) లో జేర్చియున్నాఁడను.

గీతము, ప్రబంధము అను వీనికి పూర్వగ్రంథములలో పెద్దలు విశేష ముగ లక్షణములను వ్రాసియున్నారు. భాషలకు వృత్తలక్షణములను వ్యాకరణ సూత్రములును ఎట్లున్నవో అట్లే ప్రబంధమునకు లక్షణములున్నవి. స్వరాది తాళాంత్యముగ గల 6 లక్షణములతోఁ గూడుకొనియున్న గీతము ప్రబంధ మనఁబడును. గీతప్రబంధములను ఇచట విశదముగ వ్రాయవల యునేసె సుమారు 150 పుటలు కావలసియుండును. రత్నాకరములో గీత ప్రబంధములకు, ప్రబంధాధ్యాయ మను ఒక పెద్ద అధ్యాయము వ్రాయఁ బడియున్నది. మరియు, ఈ గీతప్రబంధములలో అనేకము లిప్పుడు వాడు కలో లేక తొలఁగిపోయెను. గీతప్రబంధాదులను గుఱించి బ్రహ్మశ్రీ, సుబ్బ రామదీక్షితులు సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిలో కడుహృద్యముగను, సంగ్ర హముగను వ్రాసియున్నారు. వాని నీ దిగువ జూడుఁడు :

గీతము : శుద్ధసూడ, ఛాయాలగసూడ అని రెండు భేదములగును. సూడ అనునది గీత వాచకమైన దేశీయ పదము. శాస్త్రనియమంబులు గల ఛాయను పొందిన గీతము శుద్ధ మనఁబడును. సాలగము అను నది ఛాయాలగపద వికారము. ఈ సాలగ సూడ, ధ్రువ, మధ్య, ప్రతి మర్య, నిస్సారుక, అట్టతాళ, రాసతాళ, ఏకతాళములైన ఏడు భేదం బులు. వీనిలో ధ్రువము అనునది, ధాతు మాతువులతో చేరిన రెండు గీత ఖండములలో, ఉద్గ్రాహము అను మొదటి ఖండమగును. ఈ ఉద్గ్రాహ ఖండమందు గల స్వరములకంటె ఉచ్చమైన స్వరములఁ గలిగిన ఆఱోగము అను నొక ఖండము గలదు. ఉద్గ్రాహ ఖండము యొక్క మొదటిభాగ మెచట న్యాస ముంచఁబడునో దానికి ధ్రువము అని పేరు. ఈ ధ్రువము

పనుకొకండక్షరములు మొదలు ఇరువది నూఱక్షరములవఱకుఁ గల పది యాఱు భేదములకు నామములు, రసములు, తాళములు మొదలైన లక్షణములు వేర్వేఱఁ జెప్పఁబడియున్నవి. ఇటులనే తక్కిన ఆఱు తాళములకును జెప్పఁబడియున్నవి. ఈ వివరములు విశదంబుగా చతుర్దండి ప్రకాశికలో గీతప్రకరణమందును, సంగీతరత్నాకర ప్రబంధాధ్యాయాంతమందును జెప్పఁబడియున్నవి. గ్రంథ విస్తరభీతిచే నిచట విరివిగాఁ జెప్పక చాలించుకొంటిని. ఇటువంటి గీతంబులు ఇప్పుడు కనఁబడవు. ధ్రువము మొదలైన నూఱాది ఏడు తాళంబులును, ఝోంపటయును, రగణ మత్యంబును ఈ తొమ్మిది తాళంబులే గీతంబులందు జేర్పవలయునని వేంకట మఖి అలంకారంబులు చెప్పఁచోటఁ జెప్పియున్నట్లే ఇప్పటి వాడుకలోనున్న గీతంబులలో కనఁబడుచున్నవి. గీతంబులు రెండు ఖండంబులుగను, మూఁడు ఖండంబులుగను ఉన్నవి. రెండు ఖండంబులుగా నుండు గీతంబులలో మొదటిది ఉద్గ్రాహ ఖండము ; ఈ ఉద్గ్రాహ ఖండ స్వరంబులకంటె ఉచ్చమైన స్వరంబుగలదియే రెండవదియైన ఆభోగఖండము. ఈ రెండు ఖండంబులుగల గీతంబులలో మొదటిఖండమందే ధ్రువఖండము మధ్యషడ్జ న్యాయసంబులుగా నుంచఁబడియున్నది. మూఁడు ఖండంబులు గల గీతంబులలో మొదటిది ఉద్గ్రాహముగను, రెండవది ఆభోగముగను, మూడవది ముద్రాఖండంబుగను ఉన్నది. ఈ మూఁడు ఖండంబులుగల గీతంబులలో మాత్రము అంతరి గలదు. మొదటిదియైన ఉద్గ్రాహఖండంబులో ధ్రువమునకు వెనుక అంతరి*, అవతల జావడ † ; రెండవదియైన ఆభోగ ఖండము, పిమ్మట అంతరి; పిమ్మట మూడవదియైన ముద్రాఖండము, పిమ్మట అంతరము, ఇటులనే ప్రాచీన పుస్తకంబులలోను, వాడుకయందును గనఁబడుచున్నవి. ఈ అంతరంబులు విదవధాతువనియు, త్రిఖండ గీతంబులోమాత్రమే కనఁబడుచున్నదనియు వేంకటమఖి చతుర్దండిప్రకాశిక ప్రబంధ ప్రకరణములోఁ జెప్పియున్నాఁడు. ముద్రాఖండంబు అనేకముగ ఉద్గ్రాహఖండధాతువును గలదిగానే యుండినప్పటికిని, కొన్నిటిలో ముద్రాఖండధాతువునకు కొంచెము వేఱుఁగా కనఁబడుచున్నది. ఈ వివరంబును సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిగో నాదనామక్రియ, హిందోళ రాగగీతంబులు మొదలైనవానిలోఁ జూడుఁడు.

* అంతరంబుల ధాతు మాతులు మూఁడు ఖండంబులకును ఒకటిగానే యుండును.

† జావడ అనునది దేశీయ పదము. ఆ పదమునకు గీతములో సగము అని అర్థము.

ముద్రాఖండ ధాతువులు విశేషంబుగ ఉద్ధృ)హఖండ ధాతువువలె నుండుట వలన పారము సేయవారు ఉపేక్షించిరి. అందుచేత అంతరంబుతోఁ గూడిన అనేక గీతంబులు ముద్రాఖండంబులేకయే యున్నవి. రూపక తాళమునఁ గల కొన్ని గీతంబులు ధ్రువరూపకమనియు, రూపకధ్రువమనియు రెండు విధములై కనఁబడుచున్నవి. (1) ధ్రువరూపక మనునది మొట్టమొదట మూఁడు కొట్టుకొట్టి విసరి, అవతల కొట్టెడు మఱియొక ఘాతయందు ధ్రువమునుంచి తోడనే విసరి రెండుకొట్టును, ఉద్ధృ)హ ఖండాంతంబున విసరు వచ్చిన పిమ్మటనున్న ఆభోగఖండారంభమున మూఁడు కొట్టు కొట్టి విసరి, తోడనే ఒక కొట్టు కొట్టి విసరి రెండు కొట్టు కొట్టుకొనియే వచ్చి ఖండాంతమందు విసరినవెనుక ధ్రువఖండమును పాడుట వాడుక. కొన్ని గీతంబులలో ధ్రువము మీఁదఁ జెప్పినట్లుండక ఆ ఉద్ధృ)హఖండమందే వేఱు చోట్లలో గనఁబడుచున్నది. (2) రూపకధ్రువ మనునది త్రిఖండ గీతంబులుగాను అంతరమందు మూఁడు కొట్టు కొట్టి విసరి, తోడనే ఒకకొట్టు కొట్టి విసరి, పిమ్మట కొట్టెడు రెండవ కొట్టునందు ధ్రువముంచి ఆభోగ ఖండమును పాడి మీఁదఁ జెప్పినట్లే తాళము వేసుకొని వచ్చి అంతరము పాడుట వాడుక. కొన్ని గీతంబులలో రంజనమునకై, అనుద్రుత, ద్రుతంబులు మొట్టమొదట నెత్తఁబడియున్నవి.

శ్లో॥ అష్టభాషా పదై ర్యుక్తం అయ్య అంవోతియై ర్యుతం ।

స్వర రాగైః ప్రగాయంతి గీత మిత్యభిధీయతే ॥

గీతంబుల మాతృవులు, సంస్కృతాభాసమైన ప్రాకృతాది భాషా పదములును, ఆభోగఖండ మాతృవులలో అర్థములేని అ అ, అయ్య, తి య్య, అంవో ఇయ, అరే, యను శబ్దములతోను గూడుకొని యుండవలయును.

శ్లో॥ గీత ప్రబంధ రాయా నాం స్థాలనం బహిరంతరం ।

తానాది మార్చనా నాంతు అంతస్థాలన మిత్యపి ॥

గీత ప్రబంధ రాయంబులఁగల ధాతు మాతృవులలో ప్రత్యక్షరము నకును, వీణలో లోమీటు వెలిమీటు నుపయోగించుటయు, తాన రాగా లుపన కీర్తనాదులయందు లోమీటునుమాత్ర ముపయోగించుటయు పూర్వి కల సంప్రదాయము. కీర్తనాదులలోఁ గల మాతృవుల ప్రత్యక్షరంబులందును లోమీటు మీటుటయే గాక, సాహిత్యాక్షరంబులు దూరంబుగా నుండు తావులలో వీణలోని తంత్రీనాదము తెలియునట్లు సందర్భానుసారంబుగా

నొక మీటుచు మీటి వాయించుటయే వాడుక. తానంబులకు రెండేసి అక్షరంబుల కొక మీటును, త్రిశ్ర, ఖండ జాతులలోగల అంత్యాక్షరము లందు నడిమి వ్రేలిచే తడమీటును మీటవలయును.

ప్రబంధము : ప్రబంధము ఆఱు అంగములతోను, నాలుగు ధాతువులతోను, స్వర సందర్భము గలదిగాఁ జేర్చబడినది :— ఆఱు అంగములు : (1) స్వరము ; (2) బిరుదము ; (3) పదము ; (4) తెన్నకము ; (5) పాటము ; (6) తాళము.

(1) స్వర మనునది, స రి గ మ ప ధ ని అను స్వరములు. (2) బిరుద మనునది, సంబోధన ప్రథమగా ప్రబంధనాయకుని ధైర్య శౌర్యాదులను నుడుపుట. (3) పద మనునది, క్రియా కారక క్రియలచే ధైర్య శౌర్యము లను జెప్పుట. (4) తెన్నక మనునది భాండీర భాషలో గలిగిన తేన అను శబ్ద వికారము. తత్ అను పదముయొక్క సంబంధము గలది. తత్ అను శబ్దము నిత్యమంగళస్వరూపమైన పరబ్రహ్మ వాచకము. “ఓం తత్సత్” అనుట వలనను, “తత్త్వమసి” అను మహావాక్యమువల్లను ప్రబంధములలో తేనతేన అను శబ్దము కనబడుచున్నది. (5) పాట మనునది వాద్యములలో గలుగు అవ్యక్తాక్షరసముదాయముచు, రుద్రపీఠాలోగలుగు తకతక మొదలైనవియును, ముఖవాద్యమైన శంఖములో గలుగు తుకుతుకు మొదలైనవియును, ఉరోవాద్యములో గలుగు ధింత ధింత కిణ కిణ మొదలైనవియును, తక్కిన వాద్యములందు లక్షణానుసారముగాఁ గలుగు పాటములును గలది. (6) తాళ మనుట తాళప్రకరణమునఁ జెప్పబడినది.

ధాతు అనునది ప్రబంధమునకుఁ గల అనయవము. ఆ ధాతువు (1) ఉద్ఘాతము, (2) మేళాపకము, (3) క్షణము, (4) ఆభోగము అని నాలుగు విధములు.

(1) ఉద్ఘాతము : ప్రబంధంబుయొక్క మొదటి భాగము. అనగా మొదట గానమున గ్రహించుట. (2) మేళాపకము, ఉద్ఘాతాధ్రువములు కలియుటకు కారణమైనది. (3) ధ్రువము : ప్రబంధముయొక్క ముగింపు. (4) ఆభోగము : పైని చెప్పిన ధాతువులగల స్వరములకంటె సుదీర్ఘమైన స్వరములు గలది. ప్రబంధములం దుపయోగింపబడెడి యీ ధాతువును పరిభాష సంగీతాపార్యులైన మతంగాది మునులచే వచింపబడియున్నది.

ప్రబంధము ద్విధాతుకము, త్రిధాతుకము, చతుర్ధాతుకము అని మూడు విధములు. ద్విధాతుకము ఉద్ధా)హద్రువములఁ గలది. త్రిధాతుకము ఉద్ధా)హద్రువ ఆభోగములు గలది. చతుర్ధాతుకము ఉద్ధా)హ మేళాపక ద్రువ ఆభోగములు గలది. ఇదిగాక నిర్వృక్తము, అనిర్వృక్తము అని రెండు విధములు. నిర్వృక్తము ఛందస్సులను తాళ రాగములను గలది. అనిర్వృక్తము పైని చెప్పిన ఏర్పాటులేక చెప్పబడినది. ఈ ప్రబంధములు (1) మేదిసీ జాతి; (2) ఆనందిసీజాతి; (3) దీపిసీ జాతి; (4) భావిసీ జాతి; (5) తారావళీ జాతి అని ఐదువిధములు. (1) మేదిసీ జాతి స్వరము మొదలుగా పడంగములను; (2) ఆనందిసీజాతి విడంగములను; (3) దీపిసీ జాతి నాలుగు అంగములను; (4) భావిసీ జాతి మూడు అంగములను; (5) తారావళీజాతి రెండు అంగములను గలిగియుండును. (1) మేదిసీజాతి శ్రీరంగము మొదలు ఏడు భేదంబులు. (2) ఆనందిసీజాతి పంచతాళేశ్వరము మొదలు పదిభేదంబులు. (3) దీపిసీజాతి సుదర్శనము మొదలు ఐదు భేదములు. (4) భావిసీజాతి వర్ణము మొదలు పదియేడు భేదంబులు. (5) తారావళీజాతి ఏల మొదలు ఇరువది రెండు భేదంబులు ఇవి యన్నియును ఏకజాతి ప్రబంధము.

ద్విజాతి ప్రబంధమని మఱియొకపద్ధతి యున్నది. అది (1) హయ లీల; (2) గజలీల; (3) ద్విపది, (4) ద్వితకము; (5) వృత్తము, (6) ఘట నామ అని ఆఱు విధంబులు. తక్కిన భేదములును వాని లక్షణములును చతు ర్దశిప్రకాశికలో ప్రబంధప్రకరణమందును, సంగీత రత్నాకరములో ప్రబం ధాధ్యాయమందును జూడుడు.

తానీకరణమని వే కపద్ధతియును గలదు. అందు కొన్ని తానీకరణ ములు గీతలక్షణములను, కొన్ని తానీకరణములు ప్రబంధలక్షణములను అను సరించి ఎడ నెడ విశంబ మధ్యలయలు గలవిగానుండును. అలంకార, గీత, ప్రబంధ, తానీకరణములు మూడవ కాలమునందును గాత్రమును హస్తద్వ యములొని తాళమును సమముగాను యథాక్షరముగాను ఉండునట్లు పాడ నలయును. సగాళాదులు గాత్రమును చేతులును సమముగాను ఏక కళగాను పాడదగినయవి. పైని చెప్పిన అలంకార గీత తాళ ప్రబంధ తానీకరణ ములను వీణలొ లోమీటు బెలిమీటులతో వాయిించవలయును. గీత ప్రబంధ తానీకరణములు మొదట మధ్య తారస్థాయిలయందును, తరువాత మంద్రమధ్యస్థాయిలయందును వాయింతు సప్రదాయముగా నున్నది.

తాళము

వందన శ్లోకము.

శ్లో॥ నానామార్గైర్ల యో యత్ర యతీనాం స్యాత్కలానిధౌ ।

తం దక్షిణం శివం నౌమి చిత్రం వృత్తిమయం ధ్రువమ్ ॥ (సం. ర.)

తా. నానామార్గములను కలవాడును, యోగుల చిత్తములు లగుమును జేంగుచున్న చిత్స్వరూపుఁడును, చంద్రకలాధరుఁడును, దక్షిణామూర్తి రూపుఁడును, మనోవ్యాపార రూపుఁడును, శాశ్వతుఁడునై జలయుచున్న సరసునివుని సమస్కరించుచున్నాను.

శ్లో॥ తాళస్తల ప్రతిష్ఠాయా మితి ధాతో ర్ఘ్య స్మృతః ।

గీతం వాద్యం తథా నృత్యం యత స్తాలే ప్రతిష్ఠితం ॥

తా. తాళము తల ప్రతిష్ఠాయా మను ధాతువుతో పుట్టింది. ఘ్య ప్రత్యయము. ఇందు గీతవాద్య నృత్యములు నెలకొని యున్నవి.

శ్లో॥ తకార శృంకరః ప్రోక్తో లకార శ్చక్తిరుచ్యతే ।

శివశక్తి సమాయోగా త్తాళ ఇత్యభిధీయతే ॥

తా. తాళ మను శబ్దములో తకారము శంకరఁ డనియును, లకారము శక్తి యనియును, ఈ శివశక్తి సమాగమములచే తాళము కలుగుచున్నదని యును నిర్వచించుచున్నది.

శ్లో॥ హస్తద్వయస్య సంయోగే వియోగచాపి వర్తతే ।

వ్యాప్తిమాన్యో దశప్రాణై స్సకాల స్తాల సజ్జకః ॥

తా. హస్తద్వయములయొక్క సంయోగ వియోగములచే గలుగుచున్న యును, దశ ప్రాణములతో కూడుకొన్నదియునై యుండునది తాళమనబడును.

తాళ విభాగము.

శ్లో॥ మార్గదేశీ గతత్వేన తాళోసా ద్వివిధో మతః ।

శుద్ధసాలగ సంకీర్ణా స్తాళభేదాః క్రమాన్మతాః ॥

తా. మార్గము, దేశి అని తాళము రెండు విధములు. శుద్ధము, సంకీర్ణము అని మూడు విధములై యున్నవి.

దశ ప్రాణములు.

శ్లో॥ కాలోమార్గ క్రియాంగాని గ్రహేజాతిః కళాలయః ।

యతి ప్రస్తారకశ్చేతి తాళప్రాణ దశాస్మృతాః ॥

తా. కాలము, మార్గము, క్రియ, అంగము, గ్రహము, జాతి, కళ, లయ, యతి, ప్రస్తారము అని తాళప్రాణములు 10 విధము లగుచున్నవి.

కాల ప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ ఉపర్యుపరి విన్యస్యా త్పద్మపత్త్రం శతంసకృత్ ।
 యఃకాల స్సూచినంభేదా త్క్షణంచ పరికీర్తితః ॥
 లవ త్క్షణై రప్తభిస్యా త్కాష్టోహ్య ప్తలవాత్మకైః ।
 అప్తకాప్త నిమేషస్యాన్నిమేషై రప్తభిః కళాః ॥
 కళాభ్యాంతు చతుర్భాగో చతుర్భాగ మనుద్రుతం ।
 అనుద్రుతౌచ బిందుస్యా ర్భిందుభ్యాంచ లఘుర్భవేత్ ।
 లఘుద్వయం గురుశ్చైవ త్రిలఘు ప్లుతముచ్యతే ।
 చాతుర్లఘుః కాకపాద మిత్యేత త్కాల లక్షణం ॥

తా. నూలు తామరరేకులను సొకటిమీద సొకటిగనుంచి వానిని సూదితో పొడుచు నపుడు అందు ఒక తామరరేకు తెగునంతకాలము త్క్షణ మనఁబడును. ౪ త్క్షణములకాల మొక లవ మనఁబడును. ౪ లవములు చేరిన కాల మొక కాష్ట మనఁబడును. ౪ కాష్టములు చేరి ఒక నిమిష మగును (నిమిషము=రెప్పసాటు). అట్టి నిమిషములు ౪ చేరినది ఒక కళ యనఁబడును. రెండు కళలుచేరి ఒక చతుర్భాగమగును. రెండు చతుర్భాగములుచేరి ఒక అనుద్రుత మగును. రెండు అనుద్రుతముల కాలము ద్రుతమగును. రెండు ద్రుతములకాలము ఒక చతురశ్ర లఘు వగును. రెండు లఘువులకాలము ఒక గురువగుచున్నది. మూడు లఘువుల కాలము ఒక ప్లుత మనఁబడును. నాలుగు లఘువులకాలము ఒక కాకపాద మని నెఱుంగునది.

కొన్ని గ్రంథములలో రెండు కళలు చేరి ఒక అనుద్రుత మనియును, అట్టి అనుద్రుతములు రెండు చేరి ద్రుత మగుననియును చెప్పఁబడియున్నవి.

అట్లుండినను అదియొక వ్యత్యాసము కానేరదు. తాళ కాల ప్రమాణములో మతాంతరభేదము లెన్నో యున్నవి. కాలామృత మను జ్యోతిష గ్రంథములో కాలమును నిర్ణయించునపుడు సరియైన కాలనిర్ణయము చేయుటకు పరమశివుడే శక్తుఁడు కాఁడని చెప్పఁబడియున్నది. గనుక గ్రంథోక్త కాలప్రమాణమును మానము చేయుట అసాధ్యమైన కార్యము. గానమును చేయునపుడు వారివారికి తోచినటులు యధోచితముగ కాల ప్రమాణమును ఏర్పఱచుకొని గానము చేయుటయే సర్వసమ్మతమైయున్నది.

మార్గ ప్రాణలక్షణము.

పూర్వ గ్రంథకర్తలు మూడు మార్గములను చెప్పియున్నారు. అవి దక్షిణము, వార్తికము, చిత్రము అనునవి. ఇవియే ఇప్పుడు త్రికాలమని చెప్పఁబడుచున్నవి. రత్నాకరములో కల్లినాథుని వ్యాఖ్యానములో పైని

చెప్పిన మూడు మార్గములును, మార్గ మొకటికి భేదములు మూడు చొప్పున 9 విధములగునని చెప్పబడియున్నది :—“ప్రతిమార్గం విశ్రాంతి కాలప్రమాణ భేదాల్లయత్రయే యోజితేనలి (1) ద్రుతేద్రుతః, (2) ద్రుతే మధ్యమః, (3) ద్రుతేవిశంబితః, యథా (4) మధ్యేద్రుతః, (5) మధ్యే మధ్యమః, (6) మధ్యేవిశంబితః, తథా (7) విశంబితే ద్రుతః, (8) విశంబితే మధ్యః. (9) విశంబితే విశంబిత ఇతి. విశంబ, మధ్య, ద్రుతకాలములను చిత్రము, వార్తికము, దక్షిణము అని చెప్పియున్నాడు. విశంబములో విశంబము, విశంబములో మధ్యము, విశంబములో ద్రుతము అని ఇట్లన్నిటిని చేర్చిన 9 భేదము లగుచున్నవి. కొన్ని గ్రంథములలో పైని చెప్పియున్న మూడు మార్గములతో మఱియొక మూడు మార్గములను చేర్చి చెప్పబడియున్నవి. అంత మొత్తము 6 మార్గములకును కాలప్రమాణముల నీ దిగువఁ జూడుడు :

(1) దక్షిణము : రెండు దీర్ఘాక్షర ప్రమాణములు గల కాలము దక్షిణ మనబడును.

(2) వార్తికము : ఒక దీర్ఘాక్షర ప్రమాణము గలది.

(3) చిత్రము : ఒక సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణము గలది.

(4) చిత్రతరము : అర్థ సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణము గలది.

(5) అర్థచిత్రము : పాతిక సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణము గలది.

(6) అతిచిత్రము : పరక సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణము గలది.

పూర్వ గ్రంథములలో “మాత్ర” అనునది అనేక పరిమాణములను చెప్పియున్నారు. ఒక నిమిషము, అనగా ఒక రెప్పకాలము ఒక మాత్ర అని కొందఱు చెప్పియున్నారు. రత్నాకరములో “శ్లో॥ సంచలఘ్నత్వాన్ గృహ్య విశ్రాంతిః కథ్యతే । అనయా మాత్రయా ద్రుతస్య లఘుర్ద్వర్వది కల్పనా ॥” అను సీ శ్లోకముయొక్క మొదటి పాదప్రకారముగ ఐదు లఘుత్వర కాలప్రమాణము గలది ఒక మాత్ర అని చెప్పబడుచున్నది. రెండవ పాదమును జూడుడు, అంగ, లఘుత్వర గుర్వత్వర ప్రమాణము ననుసరించియే మాత్రానిర్ణయము చేయబడియున్నదిని తెలియుచున్నది. ఈ సూక్ష్మాక్షర ప్రమాణములు మాత్రమే ఇప్పుడు మాత్రాకాలమును నిర్ణయించుట కనయుక్తమైయున్నవి. సంచలఘ్నత్వర ప్రమాణమునుండిన మాత్రాగ్రహణముల గ్రత మధ్య విశంబకాలములో అర, పాతిక, లఘుత్వరములై వచ్చుచున్నవి. కనుక, కాలప్రమాణమును శుద్ధముగఁ జేయుట కష్ట సాధ్యము. అంగుచేత లఘుత్వర గుర్వత్వర ప్రకారముగ మాత్రాకాలమును నిర్ణయించుకొన్నారని తెలియుచున్నది.

సంగీతసంప్రదాయ ప్రదర్శినిలో పైని చెప్పబడియున్న కాలమానములు రెండింతలుగఁ జెప్పబడియున్నవి. వాని నీ దిగువఁ జూడుడు :

“మార్గము : ఒకటి కొకటి ద్విగుణములైన కాలప్రమాణముల పాడుట మార్గము అని పేరు. అది దక్షిణ, వార్తికము, చిత్ర, చిత్రతర, అర్ధచిత్ర, అతిచిత్రము లని ఆఱు విధములగును. $1/4$ (పాతిక) మాత్రను ఒక కళగా గొనినది అతిచిత్రము. $1/2$ (అర్ధ) మాత్రను ఒక కళగా గొనినది అర్ధచిత్రము. 1 (ఒక) మాత్రను ఒక కళగా గొనినది చిత్రతరము. 2 (రెండు) మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది చిత్రము. 4 (నాలుగు) మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది వార్తికము. 8 (ఎనిమిది) మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది దక్షిణము. శార్ఙ్గదేవులు సంగీతరత్నాకరము లో మార్గములు ధ్రువ చిత్ర వార్తిక దక్షిణము లను నాలుగు విధము లగునని యును, అందు ఒక మాత్రను ఒక కళగా గొనినది ధ్రువమనియును; రెండు మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది చిత్రమనియును, మూడు మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది వార్తికమనియును; నాలుగు మాత్రలను ఒక కళగా గొనినది దక్షిణమనియును జెప్పియున్నారు.”

పైని కనబఱచియున్న సంగీతసంప్రదాయ ప్రదత్తినీలోని మార్గ లక్షణమును జూడుడు. అందులో దీక్షితులుగారు రత్నాకరములోని 4 విధములైన మార్గములను తెలియజేసియున్నారు. రత్నాకరములోని మార్గ చతుష్టయములో మూడుకళలతో చేరిన మార్గము కనబడలేదు. రత్నాకరములో నిశ్చంకుడు మూడుకాలములను మాత్రము చెప్పి యున్నాడు. ఆ కాలములును ఒకటికొకటి ద్విగుణము లైనవని చెప్పి యున్నాడు. అందుచేత మూడు మాత్రలను ఒక కళగాఁ గలిగిన పద్ధతి రాకయున్నది. ఈ క్రింద నుదహరింపఁబడియుండు రత్నాకర శ్లోకములలో నీ వివరమును జూడుడు :

శ్లో॥ మార్గాఃస్యస్తత్రచత్వో ధ్రువశ్చిత్రశ్చవార్తికః ।
దక్షిణశ్చేతి తత్రస్యా ధ్రువకే మాత్రికాకలా ।
శేషేషు ద్వే చతస్త్రోష్టై క్రమాన్మాత్రాః కలాభవేత్ ॥

ఈ శ్లోకములవలన, చిత్రము, ధ్రువము, వార్తికము, దక్షిణము అని నాలుగు మార్గపరిమాణములును, అవి క్రమముగ ఉత్తరోత్తరము ద్విగుణములగు ననియును తెలియుచున్నది. మరియు లయమును చెప్పనపుడు :

శ్లో॥ క్రియానంతరవిక్రాంతి ర్లయః సత్రివిధోమతః ।
ద్రుతో మధ్యో విశంబశ్చ ద్రుత శ్చీఘ్రతమో మతః ।
ద్విగుణ ద్వి తైజేయా తస్మాన్మధ్యవిశంబితా ॥

అని కాలక్రమములను చెప్పి అవి ఉత్తరోత్తరము ద్వీగుణములని చెప్పబడియున్నది. ఈ కారణములచేత త్రైగుణ్యమైన కాల మేదియు నున్నటులు తెలియలేదు.

మఱియొక నూతన మార్గ పద్ధతియు నున్నటుల సంగీతస్వర ప్రస్తార సాగరములలో చెప్పబడియున్నది. ఇది జయముని మతమని గ్రంథకర్త చెప్పి యున్నాడు. దాని నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

“ శ్లో॥ క్రిమాసమూహరూపాయాః కళాయాః స్థానమేవయత్ ।

తాళమార్గ ఇతిప్రోక్త స్వచాపిర్బహుధాస్మృతః ॥

తా. క్రిమాసమూహరూపమైన కళలకు స్థానమేదియో అనితాళమార్గమని జెప్పబడును. ఆ మార్గము యనేక విధములగను.

శ్లో॥ దక్షిణోవార్తికశ్చైవ చిత్రచిత్రతరస్తథా ।

తథాచిత్రతమశ్చైవ అతిచిత్రతమస్తథా ।

చతుర్భాగత్రుటిశ్చైవ నుత్రుటిర్నర్వణస్తథా ।

అనుఘర్వణకశ్చైవ స్వరశ్చాపిప్రకీర్తితః ।

సర్వేషామతమాశ్రిత్య మార్గాఃద్వాదశశగాస్మృతః ॥

తా. దక్షిణ, వార్తిక, చిత్ర, చిత్రతర, చిత్రతమ, అతిచిత్రతమ, చతుర్భాగ, త్రుటి, అనుత్రుటి, ఘర్వణ, అనుఘర్వణ, స్వరమని తాళ మనకు మార్గములు పదిద్రెండు.

శ్లో॥ తత్రదక్షిణమార్గస్యా న్మాత్రాష్టకముగాహృతం ।

వార్తి కేతుచతుర్మాత్ర చిత్రమాగ్గోద్విమాత్రకః ।

ఏకమాత్రో చిత్రతరో మ్రుతచిత్రతమేమతా ।

అతిచిత్రతమే మార్గా నుమ్రుత పరికీర్తితః ।

చతుర్భాగేతదర్ధస్యా త్వలాశకళిగాకృతిః ।

త్రుటోతదర్ధం భాణీను త్రుటా స్యాతుతదర్ధకం ।

ఏతదర్ధం ఘర్వణేతు తదర్ధంచాను ఘర్వణీ ।

ఏతదర్ధం స్వరంప్రోక్తం సూక్ష్మతత్వాత్ వేదిభిః ॥

తా. దక్షిణమార్గమున గెయినిమిది మూత్రలు, వార్తికమార్గమున నాలుగు మూత్రలు, చిత్రమార్గమున రెండు మూత్రలు, చిత్రతర మార్గమున నొక మూత్ర, చిత్రతమ మార్గమున అర్ధ మూత్ర, అతిచిత్రతమ మార్గమున ఏమి మూత్రమోయిదు ; చతుర్భాగ, త్రుటి, అనుత్రుటి, ఘర్వణ, అనుఘర్వణ, స్వరమునకు మ్రుతము గా నొక మూత్రము మునకు చెప్పిన మూత్రయొక్క అర్ధార్ధ భాగముగా నుపయోగము. ఈ పదిద్రెండు మార్గములును జైమిని స్వరతమునందు జెప్పబడియున్నవి.”

మార్గశ్రీనూ ప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ మార్గ దేశిక తత్వేన తత్రాద్యస్య క్రియాద్విధా ।
 నిశ్శబ్దా శబ్దయుక్తాచ నిశ్శబ్దాతు కలోచ్యతే ।
 స్యాదావాపోధ నిష్కామో విక్షేపశ్చ ప్రవేశకః ॥
 నిశ్శబ్దేతి చతుర్థోక్తా సశబ్దాపి చతుర్విధా ।
 ధ్రువ శృంపా తథా తాళః సన్నిపాత ఇతీరితా ।
 పాతఃకలాచ సాక్షేయా తాసాం లక్ష్యాభి దధ్మహే ॥
 ఆవాపస్తత్ర హస్తస్యో త్తానస్యాంగుళి కుంచనం ।
 నిష్కామోధ స్తలస్యస్యా దంగుళీనాం ప్రసారణం ।
 క్షేపో దక్షిణపార్శ్వ స్యోత్తానస్య ప్రస్ఫుతాంగుళేః ॥
 విక్షేపోధ స్తలస్యస్యా ప్రవేశోంగుళి కుంచనం ।
 ధ్రువోహస్తస్య పాతస్యా చోట్టికా శబ్దపూర్వకః ॥
 శమ్పాదక్షిణ హస్తస్య తాళో వామకరస్యతు ।
 ఉభయోః సన్నిపాతస్యా త్తాసాం మార్గవశాన్మితిః ॥ (సం. ర.)

ದ್ವಿವಿಧ ಕ್ರಿಯೆಗಳು.

300॥ మార్గదేశిక తత్వేన తత్రాద్యస్య క్రియా ద్విధా ।
నిశ్చయే శబ్దయుక్తాచ నిశ్చయేతు కలోచ్యతే ॥

తా. క్రియలు మార్గక్రియ, జేశ్యక్రియ అని రెండువిధము లగున్నా. ముఖ్యము నా క్రియలు నిశ్శబ్దక్రియలనియును, సశబ్దక్రియలనియును రెండువిధము లగున్నా. నిశ్శబ్దక్రియలు కళ అనఁబడుచున్నవి. చాన్ది లక్షణముల నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

నిశ్శబ్దమార్గక్రియా లక్షణము.

३३०॥ తతా, వాహానిమ్మా, మో విడేపళ్ళు పరివేశనమ్
చతుర్విధాళ్ళు విజ్ఞానూ నిశ్చల్యాళ్ళు కిరీయాబుద్ధాః ॥

తా. ఆహారము, నిష్కర్మము, విశేషము, ప్రవేశము అను నీ నాళగును

నిశ్చయ క్రియలు.

3. ఆవాపస్తత్ర హస్తస్య త్తానస్యాంగుళి కుంచపమ్ ।
 నిష్కామోఽథ స్తలస్యస్యా దంగుళీనాం ప్రసారణమ్ ॥
 తస్య కక్షిణవిక్షేపా విక్షేపశతి కథ్యతే ।
 వివర్తనంచ హస్తస్య ప్రవేశోఽఽముఖస్యచ ॥

తా. “ఆవాపము” అనఁగా, ఊర్ధ్వముఖముగ నెత్తబడిన పతాకహస్తముయొక్క తర్జనీ మొదలుగ నాలుగువేళ్లను ముడుచుట. “నిష్కామము” అనఁగా, అట్లు ముడిచిన వేళ్లను క్రమముగ విప్పట. “విక్షేపము” అనఁగా, ఆ హస్తమును వెలుపల కుడి పార్శ్వమునకు విదలించుట. “ప్రవేశకము” అనఁగా, ఆ హస్తమును అప్రదక్షిణముగా క్రిందుగా ముందటికి రానిచ్చుట. ఈ నాలుగును నిశ్శబ్దమార్గక్రియలు.

సశబ్దమార్గక్రియా లక్షణము.

శ్లో॥ ధ్రువశ్శమ్యశ్చ తాళశ్చ సన్నిపాత ఇతీరితా ।

ఇతిశబ్దేన సంయుక్తో విజ్ఞేయశ్చ చతుర్విధమ్ ॥

తా. ధ్రువము, శమ్యము, తాళము, సన్నిపాతము అను నీ నాలుగును సశబ్దక్రియలు.

శ్లో॥ ధ్రువోహస్తస్య పాతస్యా చ్ఛోటికా శబ్దపూర్వకః ।

శమ్యా వామనిపాతస్తు తాళో దక్షిణ ఘాతకః ॥

ఉభయోర్హస్తయోర్ఘాత సన్నిపాత ఇతిస్మృతః ।

ఏతా మార్గక్రియైవ కథితా భరతజ్ఞకైః ॥

తా. ధ్రువము అనునది శబ్దపూర్వకమైన చిటిక ; శమ్యము అనఁగా, కుడిహస్తము నందు యెడమచేతితో ఘాతవేయుట. తాళము అనఁగా, ఎడమహస్తమునందు కుడిచేతితో ఘాతవేయుట. సన్నిపాతము అనఁగా, అభిముఖముగ నిలుపఁబడిన గెండు హస్తములచే సమముగా ఘాతవేయుట. ఈ నాలుగును సశబ్దమార్గక్రియలు.

దేశ్యక్రియా లక్షణము.

శ్లో॥ ధ్రువకా సర్పిణీకృష్టా పద్మినీచ విసర్జితా ।

విక్షిప్తాఖ్యా పతాకాచ మాత్రాస్యాత్పతితాప్తమీ ॥

తా. ధ్రువక, సర్పిణి, కృష్ణ, పద్మిని, విసర్జిత, విక్షిప్త, పతాక, పతిత అను నీ ఎనిమిదియు దేశ్యక్రియలు.

శ్లో॥ సశబ్దా ధ్రువకాజ్ఞేయా సర్పిణీ వామగామినీ ।

కృష్ణాదక్షిణతోగన్త్రి పద్మినీస్యా దధోగతాః ॥

విసర్జితా బహిర్యాతా *విక్షిప్తాంగులి కుంచనం ।

పతాకాదూర్ధ్వగమనా పతితాకరపాతనాత్ ॥

* “విక్షిప్తాకుంచితాత్మికా” అని కొన్ని పుస్తకములలో వ్రాయఁబడియున్నది. చేయిని వక్రముగ బట్టి తన యంతకు నీయుట “విక్షిప్త” అని కొందఱు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు. చేతిని వక్రముగ చేసి తన యంతకు తెచ్చు క్రియ మనకు వాడుకలో నున్న తాళక్రియలయందుఁ గనపడలేదు. వ్రేలిని వరుసగా చతురశ్రాది జాతులకు ముడుచు క్రియ వాడుకలో నున్నది. అంగుచేత “విక్షిప్తాంగులి కుంచనం” అను పారమే సరియైన పాఠమని తెలియుచున్నది. విక్షిప్త, లేక, లఘువులను ధ్రువక క్రియచే మాత్రము వాడుట శాస్త్రీయుక్తము కాదనియు తెలియుచున్నది.

గా ని భా స్క ర ము

తా. ధ్రువక : సశబ్దముతోఁ గూడిన కుడిహస్తముయొక్క ఘాత ధ్రువక యనఁ బడును. సర్పిణి : కుడిచేతి పతాక హస్తమును ఎడమవంకకు చాచుట. కృష్ణ : అట్లు చాచిన హస్తమును కుడిపార్శ్వమునకు తెచ్చుట. పద్మిని : అరచేయి క్రిందుగఁ జేసి అధోముఖముగ చేయి చాచుట. విసర్జిత : పైని చెప్పిన అధోముఖహస్తమును వెలుపల వీసరుట. విక్షిప్త : హస్తముయొక్క ప్రవేశము ముడుచుట. పతాకము : పతాక హస్త ముగఁ బట్టిన చేతిని మీఁదికి ఎత్తుట. పతిత : అట్లు మీఁదికి యెత్తిన హస్తమును క్రిందికి దించుట. ఈ ఎనిమిది దేశ్యక్రియలలో ధ్రువక యనునది మాత్రము సశబ్దక్రియ. సర్పిణి మొదలైన తక్కిన ఏడును నిశ్శబ్దక్రియలని యెఱుంగునది.

4. అంగప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ అనుద్రుతో ద్రుతశ్చైవ లఘుర్గురు ప్లుతస్తథా ।

కాకపాదం తథాప్రోక్తం తాళాంగాని చ షడ్విధమ్ ॥

తా. తాళసంఖ్యను చెలియుటకు సాధనంబగు సంజ్ఞావిశేషము అంగ మనఁబడును. అది అనుద్రుతము, ద్రుతము, లఘువు, గురువు, ప్లుతము, కాకపాదము అని ఆఱువిధము లగును.

అంగ స్వరూప లక్షణము.

శ్లో॥ అనుద్రుతస్య రూపంచ అర్ధచంద్ర కళాత్మకం ।

ద్రుతస్తు వలయాకారో లఘు రర్ధశరాకృతిః ॥

గురుర్వక్ర ధనుజ్జేయం ప్లుతస్తు శిఖరోగురుః ।

ఊర్ధ్వరేఖాచ తిర్యంజో కాకపాదః ప్రకీర్తితః ॥

తా. అనుద్రుతము : అర్ధచంద్రునివలె స్వరూపము గలది ...

ద్రుతము : వలయాకారమయినది ...

లఘువు : అర్ధబాణమువంటిది ...

గురువు : ఎక్కు బెట్టిన ధనుస్సును బోలినది ...

ప్లుతము : శిఖర రేఖతోగూడిన గురువువలె నుండునది ...

కాకపాదము : హంసపాదమువలె నుండునది ...

షడంగ నిఘంటు.

శ్లో॥ అనుద్రుతోర్ధచంద్రస్యా ద్వ్యంజనం చానునాసికః ।

అవ్యక్తంచ విరామంచ వక్తవ్యం భరతజ్ఞకైః ॥

తా. అనుద్రుతము, అర్ధచంద్రము, వ్యంజనము, అనునాసికము, అవ్యక్తము, విరామము అను నీ ఆఱును అనుద్రుతమునకు శేఖ్లు.

శ్లో॥ అర్ధమాత్రా ద్రుతం వ్యోమం బిందుకం వలయాకృతమ్ ॥

తా. అర్ధమాత్ర, ద్రుతము, వ్యోమము, బిందుకము, వలయము అను నీ యైదును ద్రుతమునకు శేఖ్లు.

శ్లో॥ మాత్రస్య సరళం హ్రస్వం కళాయాంచ లఘుర్భవేత్ ॥

తా. మాత్ర, సరళము, హ్రస్వము, కళ అను నీ నాలుగును లఘువునకు పేళ్లు.

శ్లో॥ ద్విమాత్రకం గురుర్వక్రం కాశోయమశదీర్ఘకమ్ ॥

తా. ద్విమాత్రకము, గురువు, వక్రము, కాశము, యమళము, దీర్ఘకము అను నీ ఆఱును గురువునకు పేళ్లు.

శ్లో॥ సమోద్భవం పుతందీప్తం తథాత్యజమ్ త్రిమాత్రకమ్ ॥

తా. సమోద్భవము, పుతము, దీప్తము, త్రియంగము, త్రిమాత్రకము అను నీ యైదును పుతమునకు పేళ్లు.

శ్లో॥ కాకస్తు హంసపాదాభ్యో నిశ్శబ్దశ్చ చతుర్లఘుః ॥

తా. కాకపాదము, హంసపాదము, నిశ్శబ్దము, చతుర్లఘువు అను నీ నాలుగును కాకపాదమునకు పేళ్లు.

పోడశాంగములను జూపెడి పథకము.

పోడశాంగముల పేళ్లు.	అంగసంఖ్యలు.	అక్షరకాలము.
అనుద్రుతము	౦	1
ద్రుతము	౦	2
ద్రుతవిరామము	౦ ౦	3
లఘువు	1	4
లఘువిరామము	౦ 1	5
లఘుద్రుతము	౦ 1	6
లఘుగ్రుతవిరామము	౦ ౦ 1	7
గురువు	2	8
గురువిరామము	౦ 2	9
గురుద్రుతము	౦ 2	10
గురుద్రుతవిరామము	౦ ౦ 2	11
పుతము	౧	12
పుతవిరామము	౦ ౧	13
పుతద్రుతము	౦ ౧	14
పుతద్రుతవిరామము	౦ ౦ ౧	15
కాకపాదము	+	16

అంగంగుళ ప్రమాణ లక్షణము.

శ్లో॥ ద్వయాంగుళో బాలచంద్రా ద్రుతస్తు చతురంగుళః ।

లఘురష్టాంగుళః ప్రోక్తో గురుస్యాష్టోడశాంగుళః ॥

ప్లుతప్రమాణం కథితం చతుర్వింశతి రంగుభాః ।

ద్వాత్రింశ త్కాకపాదస్యో త్తానస్యాంగుళ నిర్ణయః ॥

తా. అనుద్రుతము రెండంగుళముల ప్రమాణమునను, ద్రుతము నాలుగంగుళముల ప్రమాణమునను, లఘువు ఎనిమిది అంగుళముల ప్రమాణమునను, గురువు 16 అంగుళముల ప్రమాణమునను, ప్లుతము 24 అంగుళముల ప్రమాణమునను, కాకపాదము 32 అంగుళముల ప్రమాణమునను వాడఁదగినయవీ.

తాళపడంగములను వాడుటకై న క్రియలు.

1. అనుద్రుతము : ఇది ద్రువక అను సశబ్దక్రియచే వాడఁదగినది.

2. ద్రుతము : ఇది ద్రువక అను సశబ్దక్రియచేతను, విసర్జిత అను నిశ్శబ్దక్రియచేతను వాడఁదగినది.

3. లఘువు : ఇది ద్రువక, విక్షిప్త అను సశబ్ద నిశ్శబ్దక్రియలచే వాడఁదగినది. ఇందు విక్షిప్త అను క్రియను ఉపయోగించునపుడు వ్రేళ్లను చతురశ్రాది జాత్యానుసారముగ ఘాతకువెనుక 3, 2, 6, 4, 8 ఇట్లు ముడుచుటయే సంప్రదాయముగ నున్నది.

4. గురువు : ఇది ద్రువక, విక్షిప్త, పతిత అను క్రియలచే వాడఁదగినది. ఎట్లనిన, మొదటి నాలుగక్షరములకు ఒక లఘువును వాడి, తరువాత నాలుగు అక్షరములకు కుడిచేతిని ఎడమచేతికి క్రిందుగా విడుచుట.

5. ప్లుతము : ఇది ద్రువక, విక్షిప్త, సర్పిణి, కృష్ణ అను నాలుగు క్రియలచే వాడఁదగినది. ఎట్లనిన, ఎడమచేతిమీఁద కుడిచేతిఘాతము చేసి మూడు వ్రేళ్లను ముడిచి, తరువాత నాలుగు అక్షరములకాలము కుడిచేతిచే ఎడమచేతినిచుట్టి, అటువెనుక నాలుగు అక్షరములకాలము కుడిచేతిని ఎడమచేతికి దిగువ విడుచుట.

6. కాకపాదము : ఇది సర్పిణి, కృష్ణ, పతాక, పతిత అను నాలుగు నిశ్శబ్దక్రియలచే వాడఁదగినది. ఎట్లనిన, (సర్పిణి) కుడిచేతి పతాక హస్తమును నాలుగు అక్షరములకాలము ఎడమవంకకు తెచ్చి, (కృష్ణ) అట్లు ఎడమవంకకు తెచ్చిన చేతిని నాలుగు అక్షరములకాలము కుడివంకకు తెచ్చి, తరువాత (పతాక) కుడిచేతి పతాక హస్తమును నాలుగు అక్షరములకాలము మీఁది కెత్తి, (పతిత) అట్లు ఎత్తఁబడిన పతాక హస్తమును నాలుగు అక్షరములకాలము అధోముఖముగా తెచ్చుట. ఈ కాకపాద మను అంగము రత్నాకరములో నిశ్శబ్ద చతుర్థమువని చెప్పఁబడియున్నది. నిశ్శబ్ద

ద్వార్యమువని 8 అక్షరముల కాకపాదమును రత్నాకరములో కనబడుచున్నది. మఱియు నీ యంగము నిశ్శబ్దక్రియలచేతనే వాడబడుచున్నదనియును, అందుచేత అమంగళమైనదనియును పూర్వాచార్యులు వీనిని వాడుకలోనుండి తొలగించియున్నారనియును తెలియుచున్నది.

ద్రుతము “ద్రువక” అను క్రియచే మాత్రము వాడదగినదనియును, గురువు “ద్రువక, పతిత” అను రెండు క్రియలచేత వాడదగిన దనియును, ప్లుతము “ద్రువక, సర్పిణి, కృష్ణ” అను మూడు క్రియలచే వాడదగినదనియును కొండటిమతము. అయినను, విసర్జితక్రియలేక ద్రుతమును, విక్షిప్తక్రియలేక లఘువు, గురువు, ప్లుతము అను నీ మూడు అంగములను వాడుట శాస్త్రసమ్మతము కాదని తెలియుచున్నది. ఎట్లనిన, ఒకటి, రెండు, మూడు అని ఎంచుటకు “విక్షిప్త” అను క్రియయును, చేతిని విసరుటకు “విసర్జిత” అను క్రియయును అత్యవశ్యకమని యెఱుంగవలయును.

గ్రహ ప్రాణ లక్షణము.

గ్రహము అను శబ్దమునకు గ్రహించుట, ఎత్తుట అని యర్థము. తాళములో గీతమును గ్రహించుతావు గ్రహ మనబడును. ఆ గ్రహము అతీతము, అనాగతము, సమము అని మూడు విధము లగునని రత్నాకరములో చెప్పబడియున్నది.

శ్లో॥ సమోఽతీతో నాగతశ్చ గ్రహస్తాత్రేత్రిధామణః ।

గీతాదిసమకాలస్తు సమపాణిస్సమగ్రహః ॥

సోఽవపాణిరతీతః స్యాద్వ్యోగీతాదాప్రపర్తతే ।

అనాగతఃప్రాకృప్యత్తః సప్రవోపరిమాణికః ॥

(సంగీత రత్నాకరము)

తాళమును గీతమును సమముగ గ్రహించుట సమమనియును, తాళమునకు ముందు గీతమును గ్రహించుట అతీతమనియును, తాళమునకు వెనుక గీతమును గ్రహించుట అనాగతమనియును చెప్పబడియున్నది.

అతీత, అనాగత, సమ, విషమము అని నాలుగు గ్రహము లున్నవని కొన్ని సవీన గ్రంథములలో చెప్పబడియున్నవి. సంగీత విద్యాదర్పణము లోని ఈ నాలుగు గ్రహములను నీ దిగువ జూడుడు :

శ్లో॥ అతీతానాగతశ్చైవ సమశ్చ విషమోపిచ ।

గ్రహశ్చతుర్విధా ప్రోక్తా తత్స్వరూపం నిరూప్యతే ॥

తా. అతీతము, అనాగతము, సమము, విషమము అని గ్రహములు నాలుగు విధములు.

గ్రహముల వివరము.

శ్లో॥ గీతాతీతేత్వతీతస్యా త్తాశాతీతేత్వనాగతః ।

గీతాయా తాశసంయుక్తో సమగ్రహ మితీరితమ్ ॥

ఆద్యంతయోరనియమో విషమశ్చ ప్రక్షీరితః ।

మాత్రాధిక్యంచ తస్యేవ క్వచిత్కేచిత్ప్రచక్షతే ॥

తా. గీతము నడచినపిమ్మట తాశము నడచుట అతీత మనఁబడును. తాశము నడచినపిదప గీతము నడచుట అనాగత మనఁబడును. తాశ గీతములు సమముగా నడచుట సమ మనఁబడును. ఈ మూఁడు విధములుగాక నడచునది విషమగ్రహ మనఁబడును. మఱియు, గీతాదులకన్నను తాశమాత్రలు రెండుగాని, మూఁడుగాని, నాలుగుగాని అతీత మైనచో అది అతీతగ్రహ మనియు, ఇన్నిమాత్రలే అనాగతమైనచో అది అనాగత గ్రహమనియు, పై ప్రకారము గీతారంభ స్థానమునకు 5, 6, 7, 8 మాత్రలు అతీత మైనను, అనాగతమైనను అది విషమగ్రహ మనియును చెప్పఁబడుచున్నది. ఇటుల రంగరాజ లోల్లభట్టులు మొదలైన భరత భాష్యకారులు నిర్ణయించినారు.

పైని కనఁబఱచియుండు పద్ధతిలో అతీత అనాగత సమగ్రహము కాక యుండునది విషమమని చెప్పఁబడియున్నది. తాశమునకు ముందున నున్న స్థాన మెదియైనను అతీతస్థానములో చేరినవియే. అట్లే వెనుకనుండు స్థానములు అనాగతస్థానములో చేరినవియే. తాశముతో సమముగ గీతమును గ్రహించుట సమకాలమాయెను. ఇవి తప్ప విషమమని యొక స్థాన ముండుటకు హేతువులేదు. కనుక, ఇది అసంభావితము.

విషమము అను పదమునకు సమముకానిది అని అర్థము. అతీత అనాగతములు విషమములే యగును. ఇటులనే సుబ్బరామ దీక్షితులును చెప్పియున్నారు. దాని నీ దిశువఁ జూడుఁడు :

సంగీత సంప్రదాయ ప్రదర్శిని.

గ్రహము : ఒక పాటలో తాళంబు నుపయోగించి ఆ పాటను యెత్తుతావు గ్రహ మనఁబడును. (గ్రహం=గ్రహణం, ఎత్తుట.) గ్రహము, సమము విషమ మని రెండు విధంబు లగును. (1) సమము : పాటయును తాళంబును ఒక్కటిగా నెత్తుటకు సమము అని పేరు. (2) విషమము : పాటయును తాళమును సమముగా నెత్తక ముందు వెనుకగా నెత్తుట. ఇది అతీతము, అనాగత మని రెండు విధంబులగును. (i) అతీతము . పాట మునుపును, తాళము వెనుకను ప్రారంభించుట. (ii) అనాగతము ; తాళమును ముందుగను, పాటను వెనుకను ప్రారంభించుట,

ఈ విషమ గ్రహమునుగుఱించిన మఱియొక నూతన కల్పనము పూర్వా
చార్యుల వద్దతియని చెప్పఁబడి యున్నది. దాని నీదిగువఁ జూడుఁడు. ఈ విషమ
విన్యాసము ఎంత అసంభావితముగ నున్నదో దానిని చదువరులు గమనించుట
మాత్రమే గాక పూర్వాచార్యులు ఇట్టి పదార్థ సంబంధము లేని యసంభా
వితమును రచియించి యుందురా అనియును గమనింతురు గాక.

“శ్లో॥ గీతస్యాద్యంతయోస్తాశో, న్యూనోన్యూనోభవేద్వయం ।

సమాదిరధికాంతస్య అంతేన్యూనసమాధికః ॥

అధికాదిర్న్యూనమితి న్యూనాదిశ్చసమాధికః ।

ఇత్యాదిబహుభేదాస్తు కథితావిషమగ్రహే ॥

తా. నృత గీత వాద్యములకు తాళము ఆదియంగు తక్కువయై అంతమునందు సమ
మైన అది యొక విషమము ; అంతమునంగు తక్కువయై ఆదియంగు సమమైన అది యొక
విషమము ; ఆదియంగు సమమై అంతమునం దధికమైన అది యొక విషమము ; అంతము
నందు అధికమై ఆదియందు తక్కువయైన అది యొక విషమము ; అంతమునందు తక్కువ
యై ఆదియందు తక్కువ - అధికమై యది యొక విషమము ; అంతమునంగు సమమై
ఆదియందు తక్కువయు నధికమునైన అది యొక విషమము ; అంతమునం దధికమై
ఆదియందు తక్కువయు సమమునైన అది యొక విషమము ; ఆదియం దధికమై అంతము
నందు సమమైన అది యొక విషమము ; ఆదియందు తక్కువయై అంతమునంగు సమమును
అధికమునైన అది యొక విషమము ; ఆదియంగు తక్కువయై అంతమునం దధికమును
సమమునైన అది యొక విషమము ; ఆదియంగు సమమై అంతమునంగు తక్కువయు
నధికమునైన అది యొక విషమము ; ఆదియం దధికమై అంతమునంగు తక్కువయైన
అది యొక విషమము ; ఆదియం దధికమై అంతమునంగు తక్కువయు సమమునైన అది
యొక విషమము ; ఆదియందు సమమై అంతమునంగు మిక్కిలి అధికమును మిక్కిలి
తక్కువయునైన అది యొక విషమము అగును. ఇదిగాక సనేక భేదంబులు భవసాధన
పక్షమందు పుట్టును. కావున, మార్గదేశితాళములకు యుక్తముగా గ్రహభేదములను
నడపించుకొనవలయును. కర్మసాధనపక్షమందు పైని చెప్పిన రీతిగానే తాళమునకు
నృత గీత వాద్యములను నడపించుకొనునది.”

జాతిప్రాణ లక్షణము.

చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని జాతులు అయిదు విధ
ముల నొప్పును వానికి వరుసగా “4, 3, 7, 5, 9” అను అక్షరకాల
సంఖ్యలు గలవు. నాలుగు కళలు గల చతురశ్రజాతి కామధేనువుయొక్క
స్వరూప మనియును, అందుచేత ఈ చతురశ్రజాతి చాల శ్రేష్ఠమైన దని
యును తెలియుచున్నది. వంచజాతులలోను చతురశ్రజాతి మాత్రమే ప్రధా
నముగఁ జెప్పఁబడియున్నది. పూర్వాచార్యుల గీత, కీర్తనాదులు విశేషముగ

నీ చతురశ్రజాతిలోనే కనబడుచున్నవి. త్రిశ్రము మూడక్షర కాలములఁ గలది. చతురశ్రమును త్రిశ్రమునుజేరి (సంకీర్ణమై) సంకీర్ణజాతి (4+3=7) అయినది. త్రిశ్రమును మిశ్రమును ఖండింపఁబడి ఖండమయినది :- “3+7=10, 10÷2=5, ఈ ఖండముతో చతురశ్రము చేరి సంకీర్ణజాతి పుట్టెను :—“5+4=9”.

మఱియొక నవీన పద్ధతిలో పదిజాతులు చెప్పఁబడియున్నవి. వాని నీ దిగువఁ జూడుడు :

శ్లో॥ అనుగాయా మతేర్ధర్మం కారణం జాతిరుచ్యతే॥

తా. అనుగత బుద్ధికి కారణమైన ధర్మము జాతి యనబడును. అనఁగా లోక మంగు అనేక మనుష్యులయందు వీఁడు మనుష్యుఁడు అనెడి అనుగత బుద్ధిచేత మనుష్యత్వ మనెడి జాతి సిద్ధించెను. ఆ తీరుననే అనేక తాళములయందు ఇది తాళము అనెడి అను గత బుద్ధిచేత తాళత్వమనెడి జాతి కద్దని దెలిసికొనునది. ఇప్పుడు సకల మనుష్యులయం దును, మనుష్యత్వమనెడి ఒక జాతి యున్నను, ఆ మనుష్యులయందు బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య శూద్రత్వము మొదలైన అవాంతర జాతులు గలిగినట్లు సకల తాళములయందును, తాళత్వమనెడి వ్యాపకజాతి యుండియున్నను, చతురశ్రజాతి మొదలైన అవాంతర జాతులు మతభేదములచేత కలవని చెప్పఁబడెను.

జాతుల వివరణము.

పైన జెప్పఁబడిన బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర సంకీర్ణములనెడి అవాంతర జాతులప్రకారము చతురశ్రజాతి బ్రహ్మజాతిగా నెంచఁబడెను గాన, బ్రహ్మకు చతు ర్ముఖము లగుటచే చతురశ్రమనెడి జాతి ఏర్పడెను. గాన, ఆ చతురశ్రజాతికి 4 అక్షర ములు లఘుకాల మాయెను. ఈ చతురశ్రజాతియొక్క 4 అక్షరములను మూటిచే పెంచు నపుడు 12 వచ్చును. ఆ 12 ను 4 చే భాగించునపుడు భాగ మొక్కటికి 3 అక్షర ములు ఏర్పడును. గాన, త్రిశ్రజాతికి 3 అక్షరములు లఘుకాల మాయెను. చతురశ్ర జాతియొక్క 4 అక్షరములను త్రిశ్రజాతియొక్క 3 అక్షరములతో మిశ్రముచేయుగా మిశ్రజాతికి 7 అక్షరములు లఘుకాల మాయెను. ఈ మిశ్రజాతియొక్క 7 అక్షరములను త్రిశ్రముయొక్క 3 అక్షరములతో కలుపగా 10 అక్షరము లగును. ఆ పది అక్షరము లను సగముగా భాగించునపుడు ఏర్పడిన 5 అక్షరములు ఖండజాతికి లఘుకాల మాయెను. చతురశ్రజాతియొక్క 4 అక్షరములును, త్రిశ్ర మిశ్రములు కలిపి ఖండించిన ఖండజాతియొక్క 5 అక్షరములును కలుపగా 9 అక్షరములు సంకీర్ణజాతికి లఘుకాల మాయెను. ఇవిగాక మఱికొన్ని లఘువులు చెప్పఁబడియున్నవి. అవి యెవ్వయిన, మనుష్యలఘువు, స్వర్గలఘువు, హంసలఘువు, దేశ్యలఘువు, చిత్రలఘువు, దివ్యలఘువు, సింహలఘువు, వర్ణలఘువు, వాద్యలఘువు, కర్ణాటలఘువు అని లఘువులు పది విధములు. అవి క్రమముగా 4, 3, 7, 5, 9, 6, 8, 10, 12, 16 అక్షరకాలములు గలవై యుండును. ఈ లఘువులతో పై జెప్పఁబడిన 5 జాతుల లఘువులుగూడ యున్నవి.

జాతుల ననుసరించిన కొన్ని నవీనవిషయములు, లక్షణకాస్తుభము మొదలైన కొన్ని గ్రంథములలో నున్నవని తెలిపి, సంగీత స్వరప్రస్తార సాగరములో వ్రాయఁబడియున్నది. వాని నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

శ్లో॥ గ్రహేచనవమేజాతం సంకీర్ణ లఘుఇత్యపి ।
యబ్బువంతిత్రిశ్రస్తుత రారవం నరకంభవేత్ ॥

తా. తొమ్మిదవరములందు ఘట్టిన సంకీర్ణలఘువును త్రిశ్రాంతి స్తుతమని జెప్పెడు వానికి రారవ మనెడి నరకము లభించునని తార్యత్రికగజాంకుశమునఁ జెప్పఁబడియున్నది.

సర్వమతరాజీయము.

శ్లో॥ ధ్రువాదిసప్తతాళానాం లఘుతోజాతినిర్ణయః ।
చచ్చత్పటాదితాళానాం కలతోజాతిరీరితః ॥

భరతార్ణవము.

శ్లో॥ చచ్చత్పటాదితాళానాం సంఖ్యతో జాతిరీరితః ॥

తా. ధ్రువాది సప్తతాళములను లఘువుచేతను, చచ్చత్పటాది తాళములను కళల తోను లెక్కిచేసి జాతులు నిర్ణయింపవలయును.

శ్లో॥ అన్యేష్వాదాయతాళేషు అంగన్యాకృష్యసర్వకః ।
చతురశ్రలఘుకృత్యా జ్ఞేయా జాతేశ్వపంచకం ॥

తా. చచ్చత్పటాది తాళాంగములను ప్రత్యేకముగాఁ గొని చతురశ్రలఘువులుగ చేసి వచ్చిన లఘువులను చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణజాతులుగాను; చచ్చత్పటాది తాళములు గూత్ర మొక్కొక్కటి కేజాతు లేర్పడి నదో ఆ జాతులుగానే నామకలయును. అటుగాక ఒక్కొక్కటి పంచజాతులతో వాడిన రారవాది నరకములు ప్రాప్తించునని అష్టపద, భరత, మోహనసుప్త, భరతార్ణవ, భరత మంజరి, తాళమంజరి, తార్యత్రిక గజాంకుశము మొదలైన గ్రంథములందుఁ జెప్పఁబడి యున్నవి. ఇట్టి జాతులను ధర్మజాతులని వక్కాణించుచును. మరియు మితాంతర జాతులు చెప్పఁబడుచున్నవి.

శ్లో॥ అన్యతాళాంచగృహ్ణీయా త్యేకాన్యేకానుజాతిషు ।
ధ్రువాదీనాంతుతాళానాం ప్రత్యేకంజాతిపంచకం ॥

తా. ధ్రువాది సప్తతాళములు నొక్కొక్కటి చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణజాతులుగాను; చచ్చత్పటాది తాళములు గూత్ర మొక్కొక్కటి కేజాతు లేర్పడి నదో ఆ జాతులుగానే నామకలయును. అటుగాక ఒక్కొక్కటి పంచజాతులతో వాడిన రారవాది నరకములు ప్రాప్తించునని అష్టపద, భరత, మోహనసుప్త, భరతార్ణవ, భరత మంజరి, తాళమంజరి, తార్యత్రిక గజాంకుశము మొదలైన గ్రంథములందుఁ జెప్పఁబడి యున్నవి. ఇట్టి జాతులను ధర్మజాతులని వక్కాణించుచును. మరియు మితాంతర జాతులు చెప్పఁబడుచున్నవి.

శ్లో॥ షడక్షరయతఃకాలః దివ్యసంకీర్ణ జాతయః ॥

తా. అక్షరకాలములతో కూడినది దివ్యసంకీర్ణజాతి యని జెలియునది. ఇది త్రిశ్రములు రెండు కూడినది.

శ్లో॥ అష్టాక్షరసమఃకాలః మిశ్రసంకీర్ణ ఉచ్యతే ॥

తా. ఎనిమిదక్షర కాలములైనచో మిశ్రసంకీర్ణజాతియని చెప్పబడును. ఇది చతురశ్రములు రెండు కూడినది.

శ్లో॥ దశాక్షర సమాయుక్త దేశ్యసంకీర్ణసంజ్ఞకః ॥

తా. పదియక్షర కాలములతో కూడినది దేశ్యసంకీర్ణజాతి యని తెలియునది. ఇది ఖండములు రెండు కూడినది.

పండ్రెండక్షర కాలములతో కూడినది మిశ్రదేశ్య సంకీర్ణజాతి యని పలుకబడును, ఇది చతురశ్రములు మూడు కూడినది.

పదునాఱుక్షర కాలములతో కూడినది దేశ్యశుద్ధ సంకీర్ణజాతి యని వక్కాణింపబడును. ఇది చతురశ్రములు నాలుగు కూడినది. కావున ఒక్కొక్కజాతులే 2, 3, 4 కూడిన సంకీర్ణమనియును; వేర్వేలుజాతులు రెండు కూడిన మిశ్రమమనియును; మూడు కూడిన సంకీర్ణమని తాత్పర్యముచే నీ జాతు లేర్పడెనని గ్రహించునది. ఇట్టి జాతులలో లఘువం దేజాతి ఆరంభమగుచున్నదో ఆ లఘు, గురు, పుత్ర, కాకపాదము లాయా సంఖ్యల భేదములుగా నే యుండును. ఈ జాతుల లఘువులకే వరుసగా దివ్య, సింహ, వర్ణ, వాద్య, కర్ణాటక మని పేరులు శుక్రాచార్యులచే నియమింపబడియె. ఇంక నధర్మజాతులు చెప్పబడుచున్నవి.

శ్లో॥ అవ్యక్తసహితాపంచ జాతయఃపూర్వచోదితః ।

ఏకాదశాదిభేదేన మాలాతాళఃప్రకీర్తితః ॥

తా. మొదట చెప్పబడిన చతురశ్రాది పంచజాతులు అనుద్రుతములతో కూడి కొని 11, 13, 15, 17, 19 సంఖ్యలుగా నేర్పడి తాళములతో సంబంధించిన, అని మాలాజాతి తాళ మనబడును. ఈ జాతులకే వరుసగా హీన, చండాల, అయుక్త, అగమ్య, నిషిద్ధమని శేఖరేశ్వరకాస్తుభమునందు చెప్పబడియున్నవి.

శ్లో॥ తాళానాం సృత్తగీతానాం పరస్పరవిభేదకా ।

తాళాదిరంజయత్యాతు జాతిప్రాణ ఇతీరితః ॥

తా. తాళ సంబంధియైన సృత్తగీత వాద్యములకును, తాళమునకును అన్యోన్య భేదములచే ప్రకాశింప జేయుటవలన జాతియును తాళగులకు ప్రాణమని యెఱుంగునట్టి.

శ్లో॥ దివ్యలఘుంచ మూఢాత్మ త్రిశ్రజాతి గురుయథా ।

యోబ్రూయాతి మహాపాపీ తస్యపాకం మహద్భవేత్ ॥

తా. దివ్యయను లఘువును త్రిశ్రజాతి గురువుగా చెప్పనట్టి మూఢుడు మహాపాపి; వాని పాపమునకు మితిలేదు. ఇట్లు సర్వమతదీపికయందు చెప్పబడియున్నది.

పైని కనబఱచియున్న విషయములను గమనించునపుడు అవి గొప్ప గ్రంథకారుల యభిప్రాయములు కావని తెలియుచున్నది. ప్రస్తారాంగములైన జాతులకు నామముల నేర్పఱచుట గ్రంథకారుల అభిప్రాయభేదమే కాని నరక గతమునకైన దోషము కానేరదు. కనుక, ఇది ప్రాచీనపద్ధతి కానేరదు.

ఎవఁడో ఆధునికుఁడు ఇట్టి శ్లోకములను కల్పించి వానిని పాగ్న)సిద్ధ పాగ్నేయ కారకుల మతమనిచెప్పి శాస్త్ర)నర్థము చేసియున్నాడనియే తెలియుచున్నది.

కళాప్రాణ లక్షణము.

అక్షరకాలములోని సమాస్తర్భాగములు కళలనఁబడును.

ఉదాహరణము : చతురశ్రజాతి లఘువులో 4 అక్షరకాలము లున్నవి. ఆ నాలుగు అక్షరములకాలములో అక్షరకాలమొకటికి కళలు 4 చొప్పున నడచి 16 కళలగుచున్నవి. ఇవియే కళలనఁబడును. ఈ కళలు హ్రస్వాక్షరప్రమాణము ననుసరించియే లెక్కచేయఁదగినవి. ఇట్టి కళలు 1, 2, 3, 4 రీతిని ఒక అక్షరకాలమునందుండును. ఒక అక్షరము ఇన్నికళల చొప్పున నడుచుచున్నదను విషయము గీతమునుబట్టి లెక్కచేయవచ్చును. అక్షరకాలమునకు కళల సంఖ్యను మొట్ట మొదట నిర్ణయముచేసికొని వెనుక గీతాక్షరములను అందు ఇమిడించుట వాడుకగా నున్నది.

జాతులకు నుండునటులనే, గతులకును చతురశ్రాదిగ గల భేదము లున్నవి.

అక్షరకాలములో కళలు 3, 4, 5, 9 వంటివ నడుచుటచేత గతి భేదము కలుగుచున్నది.

శ్లో॥ వర్తమానాచనష్టాచ తత్కళాద్వివిధాపునః ।

యఃకళాకాలమారభ్య గురుపర్యంతవృద్ధిక ।

ఆద్యాతద్విపరీతేతు బుధైర్నష్టకళోచ్యతే ॥

పై నుండు నవీన శ్లోకములో కళ వర్తమానకళ, నష్టకళ అని రెండువిధములగు ననియును, అందు తాళములో 1, 2, 3, 4 ఇట్లు పెరుగునది వర్తమాన కళలనియును, అట్లే తగ్గునది నష్టకళలనియును చెప్పఁబడియున్నది.

సంగీతరత్నాకరములో మార్గతాళ లక్షణములో “యథాక్షరశ్చ ద్వికళ శ్చతుష్కళ ఇతి త్రిధా” అని మూఁడు విధములైన కళలు చెప్పఁబడి యున్నవి. వానికి వరుసగ యథాక్షరకళ, ద్వికళ, చతుష్కళ అని నామములు గలవు. ఈ కళలు అనేక భేదములను బడసియున్నవి. వానిని రత్నాకరములో జూడుఁడు. ఈ కళలు చచ్చత్పుటాది కళాతాళములలో నుపయోగింపఁబడినవని తెలియుచున్నది.

లయప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ క్రియానస్తర విశ్రాంతి ర్లయః స త్రివిధోమతః ।

తా. క్రియానంతర విశ్రాంతి “లయ” అని చెప్పఁబడుచున్నది. అది మూఁడు విధము లగును.

తాళములో లయలు మూడు విధములుగ నున్నవనియును, అవి ఉత్త తోత్తరము ద్వీగుణము లనియును, వానికి క్రమముగ ద్రుత, మధ్య, విశంబము లని నామము లున్నవనియును తెలియుచున్నది. ఇవి వరుసగ దీర్ఘాక్షర, హ్రస్వాక్షర, అర్ధాక్షర ప్రమాణములను గలిగి పదవాక్యాలయందును గీత కీర్తనాదులయందును నెలకొనియుండును

యతిప్రాణ లక్షణము.

శ్లో॥ లయప్రవృత్తి నియమో యతిరిత్యభిధీయతే ।

సమాస్రోతోగతాచాన్య గోపుచ్ఛాత్రివిధేతిసా ॥ (సం. రత్న.)

తా. లయము ప్రవర్తించుటకై న నియమము యతి యనఁబడును. అవి మూడు విధములగును. వానికి సమము, స్రోతోగతము, గోపుచ్ఛము అని నామములు. “స్రోతోగతము” అను నామము “స్రోతోవహము” అని వాడుకలో చెప్పఁబడుచున్నది.

ఇప్పుడు గల పుస్తకములలో యతులు 6 విధములుగ చెప్పఁబడి యున్నవి. వాని నామములను, క్రమములను నీ దిగువఁ జూడుఁడు :

1. సమయతి :—దీర్ఘ హ్రస్వాక్షరములు సమముగ (ఒకటే కొల తలను గలవిగా) వచ్చుట సమయతి యనఁబడును. దీనిని పిపీలికయతి అని యును చెప్పుదురు. (పిపీలిక మనగా చీమలు) చీమలు పోవుచున్నక్రమములో వచ్చు యతి అని తాత్పర్యము. ఉ, (1) తకతక, (2) తాకాతాకా (3) తా ; కా ; తా ; కా ; ఇట్లు ఒకే తీరున వచ్చుట.

2. విషమయతి :—పైనిచెప్పిన సమయతికి ప్రత్యక్షవిరోధముగ వచ్చు యతి. ఉ॥ తా ; ; కతాకతకతా, తా ; ఇట్లు నానావిధములుగ వచ్చుట.

3. మృదంగయతి :—మృదంగాంగము మధ్యలో స్థూలముగనుండి రెండుకొనలోను స్థూలము క్రమము తగ్గియున్న చందంబున వచ్చుయతి మృదంగయతి యనఁబడును. ఉ॥ తక-తాకా-తా, -కా, -తా, కా ; -తా, కా, -తాకా-తక ; ఇట్లు వచ్చుట.

4. వేదమధ్యయతి :—హుడుక్క అను వాద్యమునకు మధ్యభాగము సూక్ష్మముగను రెండుప్రక్కల భాగములు విశాలముగనుండు చందంబున వచ్చు యతి వేదమధ్యయతి యనఁబడును. ఉ॥ తా ; -కా, -తా-క-తా-కా, -తా ; ఇట్లు వచ్చుట.

5. గోవుచ్చయతి :—గోవుయొక్క పుచ్చమునుబోలి ప్రారంభములో పెద్ద అంగమును వరుసగా చిన్న అంగములుగ తగ్గుచువచ్చి ముగించుట. ఉ॥ తా ; -కా, -తా-క.

6. సోత్రోవశాయతి :—పైనిచెప్పిన గోవుచ్చమునకు అవరోహణ క్రమము సోత్రోవశాయతి యనంబడును. ఉ॥ తతాతా, తా; తా ; ; ; ఇట్లు వచ్చుట.

పైని చెప్పబడిన యతులు ఒకటితోనొకటి చేరునపుడు యతులు సంయోగవియోగములచే ననేకము లగును.

ఈ యతి ప్రస్తారలక్షణము ననుసరించి తాళాంగములను వ్రాసి తాళప్రస్తారము చేయుట పూర్వీకల సంప్రదాయముగ నుండెనని తెలియుచున్నది.

ప్రస్తారప్రాణ లక్షణము.

స్వరప్రస్తారమునుం బోలి తాళప్రస్తారమును అనంతమగును. ప్రస్తారపద్ధతులు (1) నష్టము, (2) ఉద్దిష్టము, (3) పాతాళము, (4) మహాపాతాళము, (5) అనుద్రుతమేరువు, (6) ద్రుతమేరువు, (7) ధ్రుతశేఖరమేరువు, (8) లఘుమేరువు, (9) గురుమేరువు, (10) స్తుతమేరువు, (11) కాకపాదమేరువు, (12) సంయోగమేరువు, (13) ఖండప్రస్తారము, (14) యతిప్రస్తారము అని 14 భేదము లగుచున్నవి.

- (1) నష్టము : ఒకప్రస్తార మిన్నవ ప్రస్తారమని లెక్కచేయుట.
- (2) ఉద్దిష్టము : ఇన్నవ ప్రస్తార మిదియని లెక్కచేయుట.
- (3) పాతాళము : ప్రస్తరింపబడిన అంగము లన్నిటిలోను తక్కువైన అంగ సంఖ్య లెన్ని వచ్చియున్నవని గుణించుట.
- (4) మహాపాతాళము : ప్రస్తారములలో అన్ని అంగములును ఎన్ని మాటులు వచ్చియున్నవని లెక్కచేయుట.
- (5) అనుద్రుతమేరువు : (సమసంఖ్యగల ఒక అంగము ఎన్ని ప్రస్తారములలో వచ్చియున్నదని తెలియుటకై) అనుద్రుతమును లెక్కచేయుట.
- (6) ద్రుతమేరువు : అటులనే ద్రుతమును లెక్కచేయుట.
- (7) ద్రుతశేఖరమేరువు : అటులనే ద్రుతశేఖరమును లెక్కచేయుట.
- (8) లఘుమేరువు : అటులనే లఘువులను లెక్కచేయుటను.
- (9) గురుమేరువు : పైనిచెప్పిన తీరుననే గురువును లెక్కచేయుట.

- (10) స్థితమేరువు : స్థితమును లెక్కచేయుట.
- (11) కాకపాదమేరువు : కాకపాదమును లెక్కచేయుట.
- (12) సంయోగమేరువు : సమసంఖ్యగల అంగము లెన్ని మాటులు వచ్చియున్నవని లెక్కచేయుట.
- (13) ఖండప్రస్తారము : అంగములు లోపములేక స్థానభేదములను మాత్రము బెందునటుల ప్రస్తరించుట.
- (14) యతిప్రస్తారము : యతుల సనుసరించి భాగించుట.

తాళమునకు గలిగియుండు ప్రస్తారములును, మేరుపట్టికలును ఇంచు కైన నుపయోగములు కావు. అంగుచేత వానిని ఇం వ్రాయలేదు.

సప్త తాళములు.

శ్లో॥ ధ్రువోమత్యోరూపకశ్చ యుపాత్రిపుట ఏవచ ।
అటతాళశ్చేకతాళశ్చ సప్తతాళైః ప్రకీరితః ॥

తా. ధ్రువతాళము, మత్యతాళము, రూపకతాళము, యుపతాళము, త్రిపుట తాళము, అటతాళము, ఏకతాళము అని తాళములు ఏడు.

సప్తతాళములకును వారనక్షత్రాదిగ గల లక్షణములు సంగీతస్వర ప్రస్తారసాగరములో వ్రాయబడియున్నవి. ఇవి పూర్వప్రసిద్ధ గ్రంథములలో గన్పట్టలేదు. మఱియు నిందుగల శ్లోకముల నెవఁడో సంస్కృతభాషాపరిచ యము లేనివాఁడు కల్పించి పరమశివుఁడు పార్వతికి నుపదేశించినట్లు తన యాభాస జ్ఞానమును లోకమునకు వెల్లడించుచున్నాఁడు.

శ్లో॥ భానువారేపుష్యరుక్షే ధ్రువతాళసముద్భవః ।
శ్వేతవర్ణవిశాలాక్షీ హీరమాలాభిశోభితమ్ ॥
శుభ్రవస్త్రధరశ్చైవ శాండిల్యాశ్చఋషిస్వయమ్ ।
ఛందోఅనుష్టుపుశ్చైవ బ్రహ్మనిదేవతస్తథా ॥
జంబూద్వీపనివాసైశ్చ ధ్రువఘుశాంగసజ్జిక ।
లఘుద్రుతలఘుద్వంద్వం ధ్రువఘుశంచలక్షణమ్ ॥

తా. ఆదివారమునందు, పుష్యమినక్షత్రమున శ్వేతచ్ఛాయయై, విశాలాక్షియై, శుభ్ర వస్త్ర వజ్రమాలికాలంకృతయై, అనుష్టుపుఛందోయు కయై, బ్రహ్మ అధిదేవతగాను శాండిల్య ఋషిని ఆధీనకర్తగాను గలదియై, జంబూద్వీప నివాసినిగా ధ్రువతాళము యుటయైను. ఈ ధ్రువ తాళమునకు ఒక్కలఘువు ఒక్కద్రుతము పిమ్మట రెండులఘువులు, అంగసంజ్ఞ 1011.

శ్లో॥ సోమవారేహస్తరుక్ష్యే మత్యతాశసముద్భవః ।
 శ్యామవర్ణోమహాకాయ నానాభరణభూషితమ్ ॥
 రక్తగంధత్రిష్టు ఛంద శౌమారి అధిదేవతా ॥
 రక్తవస్త్రధరశ్చైచా విశ్వామిత్రఋషిస్వయమ్ ॥
 ప్లక్షుద్వీపనివాసై చ మత్యతాశంచసౌజ్ఞిక ।
 లఘుద్రుతసరాశంగం చతురశ్రప్రకీర్తితః ॥

శా. సోమవారమునందు హస్తనక్షత్రమున శ్యామశబ్దమైనగాత్రమును గలదియై, రక్తవస్త్రధారియై, నానాభరణవిభూషితయై, రక్తగంధధారియై, త్రిష్టు ఛందోయుక్తయై, శౌమారిని అధిపతిగాను, విశ్వామిత్రఋషిని ఆధీనకర్తగాను గలదియై, ప్లక్షుద్వీప నివాసినిగా మత్యతాశము బుట్టెను. దీనికి సతురశ్రజాతీయంగు ఒక్కలఘువును ఒక్కద్రుతమును పిమ్మట ఒక్కలఘువు, అంగసంజ్ఞ : 101.

శ్లో॥ కుజవారేమృగేరుక్ష్యే రూపకశ్చసముద్భవః ।
 పీతవర్ణోమౌలౌగో నానాభరణభూషితమ్ ॥
 పీతవస్త్రధరశ్చైచ అంగికాలధిదేవతా ।
 స్వయంకౌతమఋష్యా త్కుశద్వీపనివాసిని ॥
 ద్రుతమేకంలఘు ర్యేకం శ్రుణులంగానిశంకరీ ।
 దశ ప్రాణాత్మికంతాశం రూపకస్యప్రకీర్తితః ॥

శా. కుజవారమున మృగశిరస్సత్రమున పీతగానున్న మగల మృశురీరియై, పీతవర్ణధారియై, పీతవస్త్రధారియై, అంగికాలధిని అధిపతిగాను కౌతమఋషిని ఆధీనకర్తగాను గలదియై, కుశద్వీప నివాసినిగా రూపక శాశము బుట్టెను. దీనికి దశప్రాణయుక్తమైన ఒక్కద్రుతము ఒక్కలఘువు, అంగసంజ్ఞ : 102.

శ్లో॥ బుధవారేపుబ్బరుక్ష్యే గుంపతాశసముద్భవః ।
 చిత్రవర్ణవరంగశ్చ స్వర్ణాభరణభూషితమ్ ॥
 చిత్రవస్త్రధరశ్చైచ జమదగ్నిఋషిస్వయం ।
 క్రౌంచద్వీపనివాసశ్చ మహేశ్వర్యధిదేవత ॥
 లఘువానుద్రుతంబిందు అంగలక్షణమిత్యపి ।
 దశప్రాణాత్మికంతాశం గుంపతాశప్రకీర్తితః ॥

శా. బుధవారమునందు పుబ్బరనక్షత్రమున చిత్రవర్ణముగల గుంపరాంగియై, స్వర్ణాభరణ చిత్రవస్త్రధారియై, మహేశ్వరుని అధిపతిగాను, జమదగ్నిఋషిని ఆధీనకర్తగాను గలదియై, క్రౌంచద్వీపనివాసినిగా గుంపతాశము బుట్టెను. దీనికి దశప్రాణయుక్తమైన లఘువును విరాటమును పిమ్మట, అంగసంజ్ఞ : 103.

శ్లో॥ గురువారేరుద్రరుక్ష్యే త్రిపుటతాళ సముద్భవః ।
 పీతవర్ణేచశ్రేష్ఠాంగి నానాభరణభూషితమ్ ॥
 పీతవస్త్రధరశ్చైవ రమ్యమీశ్వరిదేవతా ।
 భరద్వాజఋషిశ్చైవ శాల్మలద్వీపవాసినీ ॥
 లఘు ర్యేకంద్రుతద్వంద్వం తాళఃత్రిపుటలక్షణమ్ ।
 అయం లోకహితార్థాయాం భరతాద్యప్రయుజ్యతే ॥

తా. గురువారమునందు ఆరుద్రనక్షత్రమున పంచరంగుల శ్రేష్ఠశరీరియై, పీత వస్త్రధారియై, నానావిధాభరణ భూషితయై, ఈశ్వరిని అధిదేవతగాను భరద్వాజఋషిని ఆధీనకర్తగాను గలదియై, శాల్మలద్వీప నివాసినియై, త్రిపుటతాళము బుట్టెను. దీనికి ఒక్క లఘువు రెండు ద్రుతములు. అంగసంజ్ఞ. 100.

శ్లో॥ భృగువారాశ్వనీరుక్ష్యే అటతాళ సముద్భవః ।
 భర్మవర్ణకోమలాంగం ముక్తాభరణభూషితమ్ ॥
 అస్యప్రధానకశ్చైవ వికృతిః శుద్ధరూపిణీ ।
 మృణాన్యతిపతీదేవ పీతాంబరధరస్తథా ॥
 అయం శాక ద్వీపవాసి కశ్యపశ్చఋషిస్వయమ్ ।
 లఘుద్వంద్వం ద్రుతద్వంద్వం అటతాళప్రకీర్తితః ॥

తా. భుక్రవారమునందు ఆశ్వినీనక్షత్రమున బంగారుకాంతిగల శోమలశరీరియై, పీతాంబరధారియై, ముక్తాభరణభూషితయై, వికృతి ఛందస్సుగలదియై పార్వతిని ఆధిదేవతగాను కశ్యపఋషిని యాధీనకర్తగాను వహించినదై, శాకమను ద్వీపనివాసినియై, అటతాళ ముద్భవించెను. దీనికి 2 లఘువులు 2 ద్రుతములు. అంగసంజ్ఞ : 1100.

శ్లో॥ శనివారేస్వాతిరుక్ష్యే ఏకతాళ సముద్భవః ।
 నీలవర్ణోరక్తనేత్రో రత్నమాలాభిశోభితమ్ ॥
 పీతాంబరధరశ్చైవ యేరాశ్వరిసరస్వతి ।
 సపుష్కర ద్వీపవాసై వసిష్ఠాయ ఋషిస్వయమ్ ॥
 ఏకతాళలఘుశ్చైవ తాళజ్ఞానవిరోధినీ ।
 శ్రణుస్తతాళాంగాని శంకరీశాస్త్రసమ్మతమ్ ॥

తా. సిరవారమునందు స్వాతీనక్షత్రంబున నీలగాత్రయై, రక్తనేత్రయై, పీతవస్త్ర తత్నమాలా పరిశోభితయై, వసిష్ఠఋషిని యాధీనకర్తగా వహించినదై, సరస్వతిని అధిదేవతగా పుష్కరద్వీప నివాసినియై, ఏకతాళము జనించెను. ఈ యేకతాళమునకు ఒక్క లఘువు. అంగసంజ్ఞ : ”

పైని వ్రాసియుండు శ్లోకములలో యున్న తప్పలను సవరించక సంగీత స్వరప్రస్తార సాగరములో నున్నటులనే ప్రచురించియున్నాను. వానిని చక్కగ గమనించువారికి వానియందు గల తప్పలు వెల్లడియగును.

32. సప్తతాళములు ఏర్పఱచినవారు.

శ్లో॥ భరతోదత్తతల్లైచ్చ ఆంజనేయో మహోధ్రువః ॥

తా. భరతాచార్యులును, దత్తాచార్యులును, ఆంజనేయులును కలిసి, ధ్రువతాళ మును ఏర్పఱచినారు.

శ్లో॥ మర్యతాళస్యకర్తారో మతంగార్జునకోపాఖ్యః ॥

తా. మతంగమహామునియు, అర్జునుడగును, కోపాఖ్యాచార్యులును కలిసి, మర్యతాళ మును జేసినారు.

శ్లో॥ ఆంజనేయఃకుంభజోపి యాష్టవల్క్యస్తూ యాపకే ॥

తా. ఆంజనేయులును, అష్టవల్క్యులును, యాష్టవల్క్యులును కలిసి, యాపక తాళ మును జేసినారు.

శ్లో॥ నందిశోభరతోశౌనః ఝంపాయాంగ్గో వ సప్తధా ।

తా. నందిశేష్వరుడును, భరతాచార్యులును, శౌనాచార్యులును కలిసి, ఝంపతాళమును జేసినారు.

శ్లో॥ నిశాచరపతిః బ్రహ్మ త్రిపు సంగమాలకః ।

తా. నిశాచరాసురుడును, బ్రహ్మచారియును, త్రిపురాసురుడును కలిసి, నిశాచర తాళమును జేసినారు.

శ్లో॥ బలిఃకౌమారదేవేంద్రా అటశాళి సముద్భవః ।

తా. బలిచక్రవర్తయు, శేవేంద్రుడును, కౌమారస్వామి సమంజసి, అటతాళమును జేసినారు.

శ్లో॥ మహతాంచాపి సర్వేషాం ఏకతాళసమం విదుః ॥

తా. సకలమైనవారును జేరి ఏక తాళమును సమముగఁ జెప్పినారు.

పైని కనఁబఱచియుండు, భరతాది మునులచే తాళములు నిర్మింపఁ బడినవను విషయము, ప్రాచీన గ్రంథములలో గొప్పట్ట లేదు. కనుక ఈ పద్ధతి యును నూతన పద్ధతియే యగును.

సప్తతాళములు.

ధ్రువము, మత్స్యము, రూపకము, ధ్రుంప, త్రిపుట, అట, ఏకతాళము, ఇవి తాళములు. ఈ 7 తాళములను చతురశ్రాది 5 జాతులచే చెరిచినచో తాళములు 35 అగును. వీనికి వరుసగా 35 నామములును, వేళ్ళెల్లలు అక్షరసంఖ్యలను గలవు. వీని వివరములను నీ కింది పథకములో జూడుడు.

సంఖ్య.	వేళు.	స్థితి	చతురశ్రము.		త్రిశ్రము.		మిశ్రము.		ఖండము.		సంకీర్ణము.	
			అక్షర సంఖ్య.	వేళు.	అక్షర సంఖ్య.	వేళు.	అక్షర సంఖ్య.	వేళు.	అక్షర సంఖ్య.	వేళు.	అక్షర సంఖ్య.	వేళు.
1	ధ్రువము	1011	14	శ్రీకర	11	మణి	23	పూర్ణ ఉద్గార	17	ప్రహుణ	29	భువన
2	మర్యము	101	10	సమ	8	సార	16	ఉద్గార	12	ఉదయ	20	రావ
3	రూపకము	01	6	పత్తి	5	చక్ర	9	కుల	7	రాజ	11	బిందు
4	ధ్రుంప	100	7	మధుర	6	కడంబ	10	సున	8	నలు	12	కడ
5	త్రిపుట	100	18	అది	7	శంక	11	నీల	9	కుష్మర	13	భోగ
6	అట	1100	12	లేఖ	10	గుప్త	18	లోక	14	విదళ	22	దీర
7	ఏక		4	మాన	3	సుధ	7	రాగ	5	రత	9	వసు

N B ధ్రువాది సప్తతాళములను జూడునపుడు, చతురశ్రాది పంచజాతులలో నొకటిని చేర్చక వానిని వాడుటకు సాధ్యముగాదు. ఇట్లు ధ్రువాది తాళములకు జాతి సంబంధము గలుగునపుడు వేళ్ళెల్లలు నామములు గలుగుచున్నవి. సూత్రాది 35 తాళములకును శ్రీకరాది 35 వేళు పథకములో వ్రాయబడియున్నవి. ఇవియే ఈ తాళములకు నియతమగు నామము లని యెఱుంగునది.

పైని కనబఱచియున్న పథకములో, సప్తతాళములును పంచ జాతుల సంయోగమువలన 35 గా వృద్ధిజెంది 35 తాళము లాయెను. ఈ 35 తాళములను 5 గతులచే భేదము జేసి వాడునపుడు $35 \times 5 = 175$ తాళము లగునని “సంగీతచంద్రిక” అను పుస్తకముగో వ్రాయబడి యున్నది. ఇట్లు గతిభేదముచేసి వాడుట శాస్త్రోక్త పద్ధతి కానేరదు. ఇతి యొక నవీన కల్పనావిశేషమే యగును.

మిస్టర్ మాణిక్యమొదలారు వ్రాసియున్న సంగీతచంద్రికలో మొదలారి స్వకల్పనము లనేకతావులలో కనబడుచున్నవి. గ్రంథోక్త తాళ ప్రస్తారములే అపారముగ నున్నవి. వాని నెఱింగి ఉపయోగించుటకే మన మశక్తులై యున్నాము. అట్లుండునపుడు మిస్టర్ మొదలారి విపరీత కల్పనములను పూర్వోక్త తాళములతో చేర్చునపుడు తాళముల సంఖ్య విపరీతమే యగును. మొదలారి కల్పనములలోఁ గొన్నిటి నీ దిగువఁ జూడుడు :

(1) మిస్టర్ మొదలారు, 35 తాళములకు గతి భేదములను కల్పించి 175 నామహీనమైన తాళములకు వ్రాసియున్నారు. వీనికి సమకళా తాళ పట్టికను సిద్ధపఱచి యున్నారు. వీనికి నామములనుకూడ కల్పించి యుండి నచో కల్పన పరిపక్వమైనదియై యుండును.

(2) మేళకర్త రాగములకు గల శేల్లను ఒక విచిత్ర కటపయాది లెక్కచే భాగించి వానికి సంఖ్యల నేర్పఱచి, ఆ సంఖ్యలతో వచ్చేడి అంగములను ఆ నామములకు తాళాంగములుగ చేర్చి 72 తాళములను కల్పించి వీనికి సమకళా పట్టికను సిద్ధముజేసి ప్రచురించియున్నారు.

(3) అష్టోత్తర శతతాళములను వ్రాసి అవి చతురశ్రజాతి అష్టోత్తర శతతాళమనియును, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణ జాతులలోను 108 తాళములున్నవనియును, అందుచేత వాని మొత్తము “ $108 \times 5 = 540$ ” ఐదు వందల నలువది యనియును తెలిపియున్నారు. ఈ కల్పనములోని పెద్ద పొరపాటును మొదలియారు గమనింపకపోయినందువలన వారి కల్పనములు పేల్లడియగుటకు కారణమాయెను. ఈ కల్పనములోని పొరపాటు ఏదియన చతురశ్రాది పంచజాతుల భేదములు లఘువునకు మాత్రమేగాని తదితర అంగములకు లేవు. నూట ఎనిమిది తాళములలో లఘుసీనమైన తాళములును, ద్రుతములను మాత్రము అంగముగా బడసిన తాళములును

ఉన్నవి. ఉదాహరణముగ, మతంగతాళము, త్రితీయతాళము, త్రిమూర్తిక మొదలగు తాళములలో లఘువు లేదు. మఱియు కరుణాయతి, షట్తాళము, ఏకతాళము అను నీ మూడు తాళములలోను ద్రుతము అను అంగము మాత్రమే వచ్చియున్నది. కనుక ఈ తాళములు జాతిభేదములను జెందవు. ఈ కారణములవలన మొదలారిగారి కల్పనము అసంభావితమే యగును.

సంగీతరత్నాకర గ్రంథములోని 120 తాళములు.

శ్లో॥ లఘ్వాదితాలో లోకేఽ సౌ రాసః దాలోద్వితీయకః ।
 ద్రుతాద్రుతౌవిరామాన్తౌ త్రితీయస్యాత్ చతుర్థకః ॥
 లఘుద్వయంద్రుతశ్చైకః పంచమస్తు ద్రుతద్వయం ।
 తాలే నిశ్శంక లీలాఘ్యే ప్లుతౌ ఛాగద్వయం లఘుః ॥
 దర్పణేదద్వయం గశ్చ సింహవిక్రమ సజ్జకః ।
 గత్రయం లః పలగపాః రతిలీలేలఘూగురూ ॥
 లఘ్వస్తే దత్రయం సింహ లీలే ఛాగయగణస్తథా ।
 కందర్పతాలస్తస్యైవ పర్యాయః స్యాత్పరిక్రమః ॥
 లఘుద్వితద్వయం చాస్తే గురూః స్యాద్విరవిక్రమః ।
 రంగశ్చతు ద్వితీగశ్చ శ్రీరంగస్సగః పౌలపా ॥
 విరామాన్త ద్రుతద్వంద్వా న్యప్యే లఘుచ చర్చరీ ।
 ప్రత్యంగోమగణో తాద్వా యతిలగ్నోద్రుతోలఘుః ॥
 గజలీలో విరామాన్త ముక్తం లఘు చతుష్టయం ।
 హంసలీలే విరామాన్తం లఘుద్వయ ముదాహృతం ॥
 వర్ణభిన్నోద్రుతౌ లోకః త్రిభిన్నోల గురుప్లుతః ।
 రాజచూడామణి ర్దౌద్వా సగణశ్చద్రుతౌలగా ॥
 మగణో లప్లుతౌ రంగో గ్యోతఃరంగప్రదీపకః ।
 ణోగప్లుతౌ రాజ తాలో గపాదాచ గతాప్లుతః ॥
 త్రిస్తోమిశ్రోద్విధావర్ణ త్రిస్తో తాద్వా లఘుద్వయం ।
 మిశ్రోద్రుత చతుష్కాః స్యు ర్విరామాన్తా స్త్రయః పృథక్ ॥
 తతః పగా దాగలాగః చతురస్తోపి దృశ్యతే ।
 గతాద్రుతౌ గురుశ్చేతి సింహవిక్రీడితః పునః ॥
 లపాగ పాపకౌలాగ్ధః పతాపశ్చ జయః పునః ।
 జోలఘూర్దౌ ద్రుతోవశ్చ వనధూలీ చతుర్ద్వితీ ॥

లఘుర్దౌ ద్వాగురురితి లఘు తౌద్వా ద్రుతౌప్లుతః ।
 హంసనాదః సింహనాదో యగణశ్చ లఘుర్గురుః ॥
 కుటుక్కోద్వా ద్రుతౌ తాద్వా విరామాంత ద్రుతద్వయాత్ ।
 ద్రుతౌ తురంగ లీలస్యాత్ భవేచ్ఛార బలీలకః ॥
 తాద్వాచతుర్ద్వితీ తాద్వాతా సింహనన్దనకః పునః ।
 తపాలగాద్రుతౌ గాలః పలపా గోలఘూతతః ॥
 చత్వారో లఘునోఽ శబ్దాః త్రిభంగిః సగణాద్గురుః ।
 రంగాభరణ తాలేకా లఘుతా మణ్ణకేపునః ॥
 నాచ్ఛతుర్లఘు నిశ్శబ్దం యద్వాభాద్భావ శబ్దకో ।
 ఛాచ్ఛతుర్లఘు నిశ్శబ్దం భవేన్ముద్రిత మణ్ణకే ॥
 మఘోనశౌ లఘుర్యద్వా ప్రోక్తాషడ పరాభిదాః ।
 మాణ్ణిహంపక వేలామాం కోకిలా ప్రియనామ్నిచ ॥
 గలపాన్యుః విరామాంతౌ లఘూ నిస్సారుకోమతః ।
 లఘుర్గురు ద్రుతద్వంద్వం రాజవిద్యాధరోభవేత్ ।
 సగణద్వితయం యత్ర సతాలో జయమంగళః ।
 మల్లికామోదతాలే తు తాద్వాద్రుత చతుష్టయం ॥
 విజయానంద సంజ్ఞేతు లఘుద్వంద్వం గురుత్రయం ।
 క్రీడాద్రుతౌ విరామాంతౌ చణ్ణనిస్సారుకశ్చసః ॥
 జయశ్రీరగణా ల్లోగః జాతాలో మకరందకః ।
 లపాగతాప్లుతః కీర్తిః శ్రీకీర్తిద్వా లఘూగురూ ॥
 తాద్రుతౌ ప్రీతితాలస్యాత్ విజయః పగపాలఘుః ॥
 గుర్వోర్మధ్యేతు చత్వారో డిందవో బిందుమాలినీ ।
 సమోలాద్వా విరామాంతౌ లఘుర్ద్వాపశ్చ నందనః ॥
 గురుద్రుత ప్లుతాః ప్రోక్తాః మణ్ణికాన్వై స్తులద్వయం ।
 విరామాది ద్రుతౌద్వాచ మాణ్ణికా పరికీర్తితా ॥
 దీపకో దలగాద్విర్ధిః తాద్వా గురురుదేక్షణః ।
 రగణోఽథేజ్ఞీ కాకైశ్చిత్ ఏషప్రోక్తస్తుయోజనః ॥
 ద్విశ్చత్వారో విరామాంతా ద్రుతాస్తు విషమేమతాః ।
 ద్వాతా ద్వాదాలఘుర్దాద్వా కీర్తితాః చర్ణమణ్ణికా ॥

అభినందో లఘుద్వంద్వం ద్రుతయుగ్మ గురుస్తథా ।
 లప్లుతౌ సగజోఽనభః నాందీరోఽవా లఘూగురూ ॥
 మల్లతాలో విరామాంత ద్విబింద్వంతం చతురఘు ।
 ఉక్తశ్చతుర్థా కజ్జాలః పూర్ణఃఖండః సమోఽసమః ॥
 చతుర్ద్రితీ గతాపూర్ణః ఖం కావా గురుద్వయం ।
 సమోగురూవా లఘ్వంతౌ విషమోలా స్థురుద్వయం ॥
 కందుకోతాచ సగణః ద్రుతేనత్యేకతాలికా ।
 కుముదోలా ద్ద్రితౌగశ్చ అన్యేషాం లశ్చతుద్రుతీ ॥
 అంతే గురుశ్చకుముదః చతుస్తాలో గురోఃపరే ।
 త్రయోద్రుతాః సోమ్బులీతు ద్విర్లఘుస్యాత్ ద్విరామవత్ ॥
 అభజ్జోలప్లుతౌ రాయ వజ్జీతా రగణాద్ద్రితౌ ।
 వసంతౌ నౌవిరామాంత లఘునా లఘుశేఖరః ॥
 ప్రతాపశేఖరో దీప్తా ద్విరామాంతం ద్రుతద్వయం ।
 ఘంపతాలో విరామాంతం ద్రుతద్వంద్వం లఘుస్తథా ।
 గజఘంపో గురోరూధ్వం విరామాంతం ద్రుతత్రయం ॥
 చతుర్ముఖోజప్లుతాభ్యాం స ఏవోన్మాతుకో మతః ।
 డద్వయం గశ్చమదనః సోఖోవా ప్రతిమృశికః ।
 కోల్లకోవై రయప్రోక్తః సార్వతీ లోచనేపునః ॥
 మలపాకా గురూవా వ్యా రతితాలో లఘుర్గురుః ।
 ప్రీతాదతాపం కరణ యతౌ దుతచతుష్టయం ।
 లలితోవా ద్రుతౌలోగః గారుగీ చతుస్తుద్రుతీ ॥
 విరామాంతా బుధైరుక్తా రాజనారాయణః పునః ।
 ద్రుతౌ వ్యాజగణోవక్రః లక్ష్మీశతు ద్రుతద్వయం ।
 విరామాంతం లప్లుతౌచ తాలస్తు లలితప్రియః ।
 ఊర్ధ్వం లఘుభ్యాం రగణః స్యాతాంశ్రో నందనేభవౌ ॥
 జనకో నయసావక్రః వర్ధనోవా ద్రుతౌలపా ।
 విరామాంతౌ ద్రుతౌబిందు స్త్రిచూత్రో రాగవర్ధనః ॥
 ద్రుతైః మడ్చిస్తు పటతాలః అంతర క్రిడాతుకధ్యతే ।
 ద్రుతత్రయం విరామాంతం హంసేన విరతీలఘూ ॥

లఘుప్లుతా వుత్సవస్స్యాత్ గోదాదీప్తా విలోకితే ।
 గజశ్చతుర్థాధా రాఽసౌ తాదావర్ణయతి ర్భవేత్ ॥
 సింహేలకౌ లత్రయంచ గురుణా కరుణోమతః ।
 లఘుర్ద్వితానాం త్రితయం లఘూన్వా సారసౌస్మృతః ।
 ద్రుతత్రయం లఘూద్వంద్వం చండతాలే బభాషిరే ॥
 మగణశ్చ త్రయోదీప్తా లఘుశ్చంద్ర కలాభిధే ।
 గతాప్లుత త్రయంవక్రః ప్లుతోబిందు త్రయంలయే ॥
 రోద్రుతౌచ్ఛా గురూస్కందః అడ్డతాలీ లఘుద్వయం ॥
 ఇమమేవోచిరే తాలం కెచిత్రిపుట సంజ్ఞయా ।
 చ్ఛాతా చ్ఛాదాలగౌ ధత్తా ద్వంద్వః సతగణౌప్లుతః ॥
 ముకుందేతు లఘోర్బిందు చతుష్టయ మధోగురుః ।
 కువిందకే లఘుర్బిందు ద్వయంగురు రధప్లుతః ॥
 కలధ్వని ర్లఘుద్వంద్వం గురుర్లఘురధ ప్లుతః ।
 పంచభిర్లఘుభి న్నారీ చ్ఛాగురూచ్ఛా లఘుద్రుతౌ ॥
 తాలే సరస్వతీ కణ్ఠా భరణే శార్ఙ్గసమ్మతౌ ।
 భగ్నతాలే చతుర్బిందు నగణశ్చ విరామవాక్ ॥
 తాలే రాజమృగాంకేతు ద్రుతౌ లఘురధో గురుః ।
 గురుర్లఘుద్రుతాః తాలే రాజ మార్తాండసంజ్ఞకే ॥
 నిశ్చంకసంజ్ఞకే తాలే లఘుమాప గురూగతా ।
 శార్ఙ్గదేవే ద్రుతద్వంద్వం గప్లుతౌగ ద్వయం లఘుః ॥

ఇతి వింశత్యుత్తర శతం దేశీతాలాః.

రత్నాకర గ్రంథమునందలి 120 తాళములును వాని అంగములును.

ఈ తాళపట్టికలో తాళాంగములను జూపుటకై లఘువునకు
 (1) అను సంఖ్యను, గురువునకు (8) అను సంఖ్యను, ప్లుతమునకు (3) అను
 సంఖ్యను, కాకపాదమునకు (+) అను గుఱుతును ఉపయోగింపఁబడి
 యున్నవి అర్థచంద్ర చిహ్నము విరామ మనియును పూర్ణానుస్వారములు
 ద్రుతమనియు నెఱుంగునది.

28. జయతాళము 1 8 1 1 0 0 3
 29. వనమాళీతాళము 0 0 0 0 1 0 0 8
 30. హంసనాదతాళము 1 3 0 0 3
 31. సింహనాదతాళము 1 8 8 1 8
 32. కుటుక్కుతాళము 0 0 1 1
 33. తురంగలీలతాళము 0 0 0 0 0
 34. శరభలీలతాళము 1 1 0 0 0 0 1 1
 35. సింహసప్తనతాళము 8 8 1 3 1 8 0 0 8 8 1 3 1 3 8 1 1 (4) +
 36. త్రిభంగితాళము 1 1 8 8
 37. రంగాభరణతాళము 8 8 1 1 3
 38. మంతతాళము 1 1 8 +
 B మంతతాళము 8 1 1 (2) +
 C. ముద్రితమంతతాళము 8 1 1 (4) +
 D. మంతతాళము 1 1 1 1 8 1 1

(మంతతాళములో 10 విధము లున్నవిలు తెలియుచున్నది.)

39. కోకిలప్రియతాళము 8 1 3
 40. నిస్సగుళతాళము 1 0 1 0
 41. రాజవిద్యాధరతాళము 1 8 0 0
 42. జయమంగళతాళము 1 1 8 1 1 8
 43. మల్లికామోదతాళము 1 1 0 0 0 0
 44. విజయసప్తతాళము 1 1 8 8 8
 45. శ్రీజాతాళశృంజనిస్సగుళతాళము 0 0 0 0
 46. జయశ్రీతాళము 8 1 8 1 8
 47. మకరందతాళము 0 0 1 1 1
 48. కీర్తితాళము 1 3 8 1 3
 49. శ్రీకీర్తితాళము 1 1 8 8
 50. ప్రీతితాళము 1 0 0
 51. విజయతాళము 3 8 3
 52. చిందుమాలినితాళము 8 0 0 0 0 8

77. గజర్షుంపతాళము 80000
78. చతుర్ముఖతాళము 1 8 1 3
79. మదనతాళము 0 0 8
80. ప్రతిమంతిక తాళము 1 1 8 8 1 1
81. పార్వతీలోచనతాళము 888 1 3 8800
82. రతితాళము 1 8
83. లీలా తాళము 0 1 3
84. కరణయతితాళము 0 0 0 0
85. లలితతాళము 0 0 1 8
86. గారుగితాళము 0 0 0 0 0
87. రాజనారాయణతాళము 0 0 1 8 1 8
88. లక్ష్మీకతాళము 0 0 0 1 8
89. లలితప్రియ తాళము 1 1 8 1 8
90. శ్రీనందనతాళము 8 1 1 3
91. జనక తాళము 1 1 1 1 8 8 8 1 1 8
92. వర్ధనతాళము 0 0 1 3
93. రాగవర్ధన తాళము 0 0 0 0 3
94. షట్తాళము 0 0 0 0 0 0
95. అంతరక్రీడా తాళము 0 0 0 0
96. హంసతాళము 1 1 0
97. ఉత్సవ తాళము 1 3
98. విలోకిత తాళము 8 0 0 3
99. గజతాళము 1 1 1 1
100. వర్ణయతితాళము 1 1 0 0
101. సింహ తాళము 1 0 1 1 1
102. కరుణతాళము 8
103. సారసతాళము 1 0 0 0 1 1
104. చండ తాళము 0 0 0 1 1
105. చంద్రకలాతాళము 8 8 8 3 3 3

గానభాస్కరము

106. లయతాళము   8 | 3 3 3 8 3 0 0 0
107. స్కందతాళము   8 | 8 0 0 8 8
108. అటతాళము   0 | 1 1
109. ధత్తాతాళము   1 | 1 0 0 | 8
110. ద్వంద్వతాళము   1 | 1 8 8 8 | 3
111. ముకుందతాళము   1 0 0 0 0 3
112. కవిందకతాళము   1 0 0 8 3
113. కలధ్వనితాళము   1 | 1 8 | 3
114. శారీతాళము   1 | 1 | 1 | 1 | 1
115. సరస్వతీకంఠాధరణతాళము   8 8 | 1 1 0 0
116. భగ్నతాళము   0 0 0 0 | 1 | 1 | 1 | 0
117. రాజమృగాంకతాళము   0 0 | 1 8
118. రాజమూర్తాణ్ణతాళము   8 | 0
119. నిశ్చంకతాళము   1 8 8 3 8 8 8 |
120. శార్ఙ్గదేవతాళము   0 0 8 3 8 8 |

ఇవి వింశత్యుత్తర శతతాళములు.

పైని చెప్పిన 120 తాళములు లేక అనేక తాళములున్నవనియును, వానిని లెక్కచేసి వ్రాయుట కసాధ్యమనియును రత్నాకరములో చెప్పబడి యున్నది. రాగములకు ప్రస్తారము లెట్లున్నవో అట్లే తాళములకును ప్రస్తార బహుళ మున్నదని యెఱుంగవలయును. అష్టోత్తర శతతాళములను ఈ గ్రంథముయొక్క (C) అనుబంధములో జూడుదు.

వాగ్గేయకారక లక్షణము.

శ్లో॥ వాక్మాతు రుచ్యతేగేయం ధాతురిత్యభిధీయతే ।
తాచంగేయంచ కురుతే యస్య వాగ్గేయకారకః ॥

తా. ఎవఁడు, సుశబ్దాపశబ్దముల నెఱింగి పరిపూర్ణ జ్ఞానపూర్వక ముగ గానము చేయునో, వాఁడు వాగ్గేయకారకుఁ డనఁబడును.

వాగ్గేయకారక విశేష లక్షణము.

శ్లో॥ శబ్దానుకాసన జ్ఞానమభిధానప్రవీణతా । ఛందః ప్రభేదవేదిత్వ మలంకారేషు కాశలం ।
ధ్వజభావ పరిజ్ఞానం దేశస్థితిషు చాతురీ । అశేషభాషా విజ్ఞానం కలాకాస్త్రేషు కాశలం ॥

తూర్వప్రితియ చాతుర్యం హృద్యశారీర శాలితా ।
 ప్రభూత ప్రతిభోద్భేద భా క్త్వం సుభగ గేయాతా
 నేతీరా శేష్యకీజ్ఞత్వం వాక్పటత్వం సభా జయో
 రాగద్వేష పరిత్యాగః సార్వత్వ సుచితజ్ఞతా
 అనుచ్ఛేదోక్తి నిర్వంధో మాత్మధాతు వినిర్మిత
 పరచిత్త సరిజ్ఞానం ప్రబంధేషు ప్రగల్భతా ।
 ద్రుతగీత వినిర్మలం పనాంతర విబుధతా ।
 త్రిస్థానగమక ప్రాధ ర్వివిధాల ప్తి నైపుణం ।
 అవధానం సజ్జేశ ర్మ్య వాగ్గేయకారకః

తా. వ్యాకరణ పాండిత్యము గలవాఁడును, నిఘంటు పరిజ్ఞానము గలవాఁడును, ఛందశ్శాస్త్ర ప్రావీణ్యము గలవాఁడును, ఆలంకార పరిచయము మెండుగ గలవాఁడును, శృంగారాది నవరస పరిజ్ఞానము గలవాఁడును, విభావానుభావ సాత్త్విక సంచారాది భావముల నెఱింగినవాఁడును, దేశకాల స్థితుల నెఱింగినవాఁడును, సమస్త భాషాపరిచయఁడును, అఱువదినాలుగు కళలయందు కృతపరిచయము గలవాఁడును, గీతవాద్య నృత్యములయందు చతురతగలవాఁడును, మనోహరమైన కంఠధ్వని గలవాఁడును (శ్రావ్యమైన శారీరము గలవాఁడును), శాస్త్రశిక్షితమైన తాళజ్ఞానమును, తాళుత్కలలేని లయజ్ఞానమును, మార్గ దేశ్య క్రియల నుపయోగముల నెఱింగినవాఁడును, స్థాయానులయందు గల స్వరకాకువుల నెఱింగినవాఁడును, మహా ప్రతిభా భేదశాలియు, (“స్మృతిర్వ్యతీతా విషయా మతీ రాగాదిగోచరా । బుద్ధిస్తా త్కాలికీప్రోక్తా ప్రజ్ఞతై”) కాలికీమతా । ప్రజ్ఞానవనవోన్నేష శాలినీం ప్రతి భాంవిదుః” అనురీతిగ, వ్యతీతా విషయమగు స్మృతియు రాగాది పరిచయముగల బుద్ధియు, కాలానుగుణ్యమైన ధీచాతుర్యమును, త్రికాలవేదియగు ప్రజ్ఞయు, తాత్కాలిక విషయావహమగు ప్రజ్ఞను ప్రతిభ అని వక్కాణించుచున్నారు) రాగ ద్వేషములను పరిత్యజించినవాఁడును, ఆర్ద్రహృదయము గలవాఁడును (సరసుఁడును), ఉచితజ్ఞుఁడును, ప్రమాతరహితముగ యుక్తుల నుడువువాఁడును, నవీనముగ ప్రబంధగీత కీర్తనాదుల రచించువాఁడును, పరేంగిత జ్ఞానము గలవాఁడును, ప్రబంధాధ్యాయగత ప్రబంధముల చక్కగ నెఱింగినవాఁడును, ద్రుతమధ్య విశంభాదులను సరసముగ నిర్మించువాఁడును, అన్యపదములయందు పాండిత్యము గలవాఁడును, మంద్రమధ్యతారాను మూఁడుస్థాయిలయందును గమకముల నుపయోగించుటయందు నేర్పుగలవాఁడును, ఆలపి

యందు చతుర్విధ రాగవర్ధనులను విదారులను నెటింగి గానము జేయువాఁడును, రాగముల కాలానుగుణ్యత నెటింగినవాఁడునై యుండువాఁడు జ్ఞాఘ్యుఁడైన వాగ్గేయకారకుఁ డనిపించుకొనును.

శ్లో॥ విదధానోధకం ధాతూ మాతుమందస్తు మధ్యమః ।

ధాతుమాతు విధప్రాణః ప్రబంధే వ్యపిమధ్యమః ॥

తా. ధాతువు నధికముగఁజేసి మాతువును మందముగఁ జేయువాఁడును, ప్రబంధములయం దప్రాణుడై ధాతుమాతువుల నెటింగినవాఁడును మధ్యముఁడని యెన్నఁబడును.

శ్లో॥ రమ్యసూతు వినిర్మాతా పృథమో మందతకృత్ ।

వనోవస్తుకి విర్వర్ణ కిర్మధ్యమ ఉచ్యతే ।

కుట్టకానోఽన్యధాతాతు మాతుకారః ప్రక్షీర్ణతః ॥

తా. మనోహరముగ మాతునిర్మాణమును జేయుచు గాకుచ్చాన మందు మందమైనవాఁడు అధముఁ డనఁబడును.

కథాకవి శ్రేష్ఠుఁడు, వర్ణనాకవి మధ్యముఁడు, అన్యధాతువునందు మాతువును చేర్చువాఁడు కుట్టికారుఁడు (అనఁగా అధమాధముఁడు).

గాంధర్వ లక్షణము.

శ్లో॥ మార్గందేశీంచయోవేత్తి సగాంధగోభిధయతే ॥

తా. మార్గ దేశీయములగు సంగీతములను గుర్తెఱింగినవాఁడు గాంధర్వుఁడనఁబడును. (గాంధర్వుఁడనఁగా ఉత్తమగాయకుఁడు.)

శ్లో॥ యోవేత్తి కేవలం మార్గం స్వరాది స్సనిగద్యతే ॥

తా. మార్గసంగీతమును మాత్ర మెఱింగినవాఁడు స్వరాది యనఁబడుచున్నాఁడు.

ఉత్తమ గాయక లక్షణము.

శ్లో॥ హృద్యశ్చ బ్రహ్మశారీరో గ్రహ మేత్ విచక్షణః ।

రాగరాగాంగ భాషాంగక్రియాం గోపాంగతోవిదః ॥

ప్రబంధగాననిష్ఠాతో వివిధాలపిత త్వవిత్ ।

సర్వస్థానోచ్ఛగమకే వ్యవాయాసలసద్గతిః ॥

ఆయత్తక్లిష్టస్తాలజ్ఞః సావధానోజితశ్రమః ।

శుద్ధచ్ఛాయాలగాభిజ్ఞః సర్వకామవిశేషవిత్ ॥

అపారస్థాయసంచారః సర్వదోషవివర్జితః ।

క్రియాపరోజక్కులయః సుఖబోధారణాన్నితః ।

స్ఫూర్ణనిర్జ్వలనో హరి రహః కృద్భజనోద్ధరః ।
సుసంప్రదాయోగీతజ్ఞై ర్గీయతే గాయనాగ్రణః ॥

తా. స్ఫూర్ణోచ్ఛారణ గలవాఁడును, మంచి శారీరము గలవాఁడును, గానమునో అపవ్యాస క్రమములను ఆరంభాంత్య క్రమముల నెఱింగిన వాఁడును, రాగ రాగాంగ భాషాంగ క్రియాంగోపాంగముల నెఱింగిన వాఁడును, ప్రబంధ గీతాదులయందు ప్రవీణత గలవాఁడును, ఉచ్చస్థిత స్థాయిలయందు గమకముల నెఱింగి అనాయాసముగ గానము చేయువాఁడును, నానావిధ రాగాలాపనముల గుర్తెఱింగిన వాఁడును, స్వాధీనధ్వని గల వాఁడును, తాళముల నవలయము లేక నుపయోగించువాఁడును, సావధానము గలవాఁడును, సుఖగాయకుండును (జితశ్రమః) శుద్ధచ్ఛామూలగ రాగముల నెఱింగినవాఁడును, సమస్త కాకుస్వర వేదియును, స్థాయిలయం దపారముగ సంచరించువాఁడును, సమస్త దోష విదూరుండును, క్రియాపరుండును, వ్యక్తమైన లయము గలవాఁడును, మనోహరముగ ఘటన చేయువాఁడును, ధారణా యుక్తుండును, మితము లేని వేగమున అనాయాసముగ గానము చేయువాఁడును, ఏకాంతమందు గానము జేసినను మధురముగను శ్రావ్యము గను జనానురంజనముగను బాడువాఁడును, చక్కగ శాస్త్రమర్యాదలను గుర్తెఱింగినవాఁడునై సహృదయ హృదయంగముగ గానము చేయువాఁడు గాయక వర్ణుడని పేర్కొనఁబడును.

శ్లో॥ సజ్జైః కలిపయై ర్గీనో నిర్దోషో మధ్యమోమతః ।
మహామహే శ్వరేణోక్తః సదోషో గాయనోఽధమః ॥

తా. గాయక గుణములలో కొన్ని లేకపోయినను దోషములేక యుండువాఁడు మధ్యముఁ డనియును, దోషయుక్తుడైనవాఁడు అధముఁ డనియును మహేశ్వరునివలన చెప్పఁబడియున్నది.

శ్లో॥ శిక్షాకారోఽను కారశ్చ రసికోరంజకస్తథా ।
భావుకశ్చేతి గీతజ్ఞః పంచధా గాయనం జగూః ॥

తా. శిక్షాకారుండు, అనుకారుండు, రసికుండు, రంజకుండు, భావుకుండు గాయకులు ఐదు తెఱింగులుగ విభజింపఁబడియున్నారు.

శ్లో॥ అన్యూనశిక్షజేదక్షః శిక్షాకారోమతః సతాం ।
అనుకార ఇతి ప్రోక్తః పరభంగ్యనుకారకః ॥
రసావిష్టస్తురసికో రంజకః శ్రోతృరంజకః ।
గీతస్యాతిశయాధానా ద్భావుకః పరిక్షీరితః ॥

తా. అన్యలకు నేర్పువాఁడు శిక్షకుఁడు, ఇతరుల భంగిని యనుసరించువాఁడు అనుకారుఁడు, రసంబుల నెఱిగించువాఁడు రసికుఁడు, వినువారి మనసునో రంజకమును బుట్టించువాఁడు రంజకుఁడు, గానంబును మిక్కిలి యతిశయముగఁ జేయువాఁడు భావుకుఁడు.

శ్లో॥ ఎకస్త్వో మమతో బృంహి గాయన శ్చేతి శ్చ త్రిధా ।
ఏకం కలు యోగమ్ దశాశే కల్ల గాయనమ్ ।
స్వస్తిహా యవాలకి స్వస్తిహా బృంహగాయనమ్ ।

తా. మఱియు ఏకలుఁడు, యమఁడు, బృందకుఁడు అని మూడు విధములైన గాయకులు గలరు. వారిలో ఒకఁడుగా గానముచేయువాఁడు ఏకలుఁడు, మఱియొకనితో చేరి గానముచేయువాఁడు యమఁడు, అనేకులతో (పూరిభటను బృందముతో) చేరి గానముచేయువాఁడు బృందకుఁడు.

శ్లో॥ సూప యావకశాలిన్యో గాయన్యోగాతృవన్మతాః ।
చతురశ్ర గర్వ క్షనము శృణురా చతురప్రియా

తా. మి నిరూపము గలవారును, యూవనము గలవారును (పైని చెప్పఁబడియున్న లక్షణయుక్తముగ) గాయకాగ్రణులవలె గానముచేయు సమర్థులను, ఆతిమనోహరమైన కంఠధ్వని (మంచిశారీరము) గలవారును, చతురప్రాగల్భ్యము గలవారును, చతురక్రియలయం దరిప్రేమ గలిగిన వారునైన సాక్ష్యులలామలు గాయన్యు లనఁబడుచున్నారు.

శ్లో॥ సంస్కృతా ద్భ్రష్టాన్కూరి భీతశంకిత కంపితాః ।
ఏత లీ వికలా కాకీ వితాల కరభోద్బదాః ।
రహోమ్భక స్తుం బకీవక్రీ ప్రసారీ వినిమిలకః ।
విరనానగర్వర వ్యక్త స్థానభ్రష్టా వ్యవస్థితాః ॥
మిత్రకోఽనపథాన్చ తథాఽన్య స్సానునాసికాః ।
సంకవింకతి రిత్యేతే గాయనా నింగితామసాః

పైని కనఁబఱచిన శ్లోకములచే 25 గాయక దోషంబులను గ్రంథకర్త నుడుపుచున్నాడు. వానిని వరుసగ నీ దిగువ వ్రాసెదను :

శ్లో॥ సందశ్య దశాన్గాయన్ సందప్తః పరికీర్తితః ।
ఉష్ణుష్టో విరసోన్మోషః సూత్కారీనూత్కృతైర్మృదుః ॥
శీతోభ్రమ్యాతోగాతా త్వరయాశక్తితోమతః ।
కంపితో గంపగాఢీయః స్వహవా దాత్రిశబ్దయోః ।

కరాలీ గదితః సద్భిః కరాలోష్ఠాట తాననం ।
 వికలః సతు మోగాయే త్వరాన్యూనాధికశ్రుతీక ॥
 కాకక్రూరరవఃకాకీ వితాలః తాలవిచ్యుతః ।
 దధానః కంధరామూర్ధ్వాం కరభోభీహితోబుద్ధైః ॥
 ఛాగవ ద్వదనం కుర్వన్నుద్వహోఽధమగాయనః ।
 శిరాలభాలవదన గ్రహఃగాతాతు ర్భోమ్భకః ॥
 తుమ్భకీ తుమ్భకా కారో త్సుల్లగల్లస్తుగాయనః ।
 వక్రీవక్రీకృతగలో గాయస్థి రైరుదీరితః ॥
 ప్రసారీ గీయతే తజ్జై ర్గాత్రగీత ప్రసారణాత్ ।
 సీమీలకోమూగో గా యన్నిమీలితవిహోచనః ॥
 విరసో నీరసో వర్జ్య స్వరగా నాదపస్వరః ।
 గద్గదధ్వనిరవ్యక్త వర్ణస్తవ్యవ్యక్త ఉచ్యతే ॥
 స్థానభ్రష్టః సయఃప్రాప్తు మశతః స్థానకత్రయం ।
 అవ్యవస్థిత ఇత్యుక్తః స్థానకై రవ్యవస్థితైః ॥
 శుద్ధఛాయలగౌరాగౌ మిశ్రయన్ మిశ్రకస్మృతః ।
 ఇతరేషాంచ రాగాణాం మిశ్రకో భూరిమిశ్రణాత్ ॥
 స్థామ్యాదిష్య వధానేన నిర్ముక్తోననధానకః ।
 గేయంనాసిక యీగాయ స్థాయతే సానునాసికః ॥

- (1) సంవత్సరం = వంశములను కలుచుకొని గానము చేయువాడు.
- (2) ఉద్భవం = విరసంబుగ పదకధ్వనితో గానము చేయువాడు.
- (3) నూత్కారి = సీత్కారముతో “ఉన్” అని గానము చేయువాడు.
- (4) భీతుం = భయముతో గానము చేయువాడు.
- (5) కంకితుం = సందేహముతో గానము చేయువాడు.
- (6) కంపితుం = శరీరకంపముతో గానము చేయువాడు.
- (7) కరాళుం = భయము గలుగునటుల నోరు తెరిచి గానము చేయువాడు.
- (8) వికలుం = హెచ్చుతక్కువలైన స్వరములతో గానము చేయువాడు.
- (9) కాకి = కాకమువలె క్రూరధ్వనితో గానము చేయువాడు.
- (10) వితాలుం = తాళమును విడిచి గానము చేయువాడు.
- (11) కరభుం = ఒంటెవలె గళమును పైకెత్తుకొని గానము చేయువాడు.
- (12) ఉద్భవం = (ఉద్భవం) మేకవలె నెమరువేయుచు నోటిని కదలించుచు గానము చేయువాడు.

- (13) భోంబకుండు = కొంతుచుట్టు నుండెడి నరములు బయటికి తెలియునట్లు పాడుచుకొని గానము చేయువాడు.
- (14) తుంబకుండు = మిగ్గులున్నట్లుగ గానము చేయువాడు.
- (15) వక్రకుండు = కొంతును వక్రపుగ చేసికొని గానము చేయువాడు.
- (16) ప్రసారుండు = కదాద్యవ సవచ్చేట్ల గానము చేయువాడు.
- (17) వినిమాలకుండు = నేత్రములను మాసికొని గానము చేయువాడు.
- (18) విరసుండు = రసహీనమైన గానము చేయువాడు. విరస మైన యుఖముతోను చేష్టలతోను పాడువాడును విరసు పి. (బతుచున్నాడు).
- (19) అపస్వరుండు = స్వరశుద్ధములేక ప్రతిలిపిడిన పాడువాడు.
- (20) అవ్యక్తుండు = గద్గరముతో మాత్రపుల ఉచ్చారణము తెలియక పాడువాడు.
- (21) స్థానస్థాప్తుండు = స్థానములను విడిచి పాడువాడు.
- (22) అవ్యవస్థితుండు = గానపద్ధతుల వ్యవస్థ నెఱుంగక కనకర-సోనములు పాడువాడు. [వాడు.
- (23) మిశ్రకుండు = గాగములను నక్కిగ నెఱుంగక ఒకటితోనొకటిని కలిపి పాడు.
- (24) అనవధానుండు = గానకి వ్యవస్థల నెఱుంగక పాడువాడు.
- (25) అనునాసికుండు = అనునాసికధ్వనితో (ముక్కుధ్వనితో) పాడువాడు.

శబ్దభేద లక్షణము.

శ్లో॥ చతుర్భేదోభవేచ్ఛబ్దః ఖాహుతోనా రటాభిధః ।
బోంబకో మిశ్రకశ్చైతి త ల్లక్షణమథోచ్యతే ॥

తా. శబ్దము ప్రథమమున నలు తెఱంగులు. అవి ఖాహులము, నారటము, బోంబకము, మిశ్రకము. వాని లక్షణము లీ దిగువఁ జెప్పబడును.

శ్లో॥ కఫజః ఖాహులః స్నిగ్ధ మధుర స్సాకుమార్యయుక్ ।
అడిల్ల ఏవ ఏవస్యాత్ప్రేథ శ్చేన్ద్రమధ్యయోః ॥

తా. స్నిగ్ధమధురమై, సాకుమార్యముతోఁ గూడినదై కఫమువలనఁ బుట్టినది ఖాహులమని పేర్కొనఁబడును. అదియే మంద్రమధ్యమములయందు ప్రాధిపత్యించినచో అడిల్లకమని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ త్రిస్థానఘరగంభీర లీనః పితోద్భవోద్వనిః ।
నారటో బోంబకస్తుస్యా దస్తర్నిస్సారతాయుతః ॥

తా. మూడు స్థానములయందును లీనమయియుండు గంభీరమైన ధ్వనిని పిత్రము వలనఁ బుట్టిన నారటమని వక్కాణించెదరు. పైపైన గంభీరముగ నున్నను పారహీనమైన ధ్వనిని బోంబకమని జెప్పఁబడును.

శ్లో॥ పరుషోచ్చైస్తరః స్థూలః వాతజః శార్దూలదీతః ॥

ఏతతం మిశ్రణాదుక్తో మిశ్రకో సానిపాతికః ॥

తా. హెచ్చుగ పరుషముగను స్థూలముగను (అనఁగా హెచ్చుస్థాయితో) ఉండి వాతమువలనఁ బుట్టినచో యద్దానిని మిశ్రక వనికెప్పుడరు. (కొందఱు వాతపగుప స్థూల సంఘమునే మిశ్రమముని వక్కాణించెదరు).

శ్లో॥ తనురూక్షగుణోబోమ్మః ఖాహులః స్నిగ్ధతాయుతః ।

కథం తయోర్మిశ్రణంస్యా ద్విరుద్ధగుణయోగినోః ।

అత్రోచ్యతే పరిత్యాగా త్పరుష్యస్యవిరోధినః ।

అవిరుద్ధస్యమాధుర్య స్థాల్యాదేర్మిశ్రణమతం ॥

ఏవేనఘననిస్సార గుణ నారాటబోమ్మయోః ।

విరుద్ధగుణతాక్షేప సమాధానే నివేదితే ।

తా. మృదువగు ఖాహులమునకును, స్నిగ్ధమై తోచుకొన బోంబమునకును మిశ్రకమం దైక్య మెట్లనెడి శంక క్రిందిరీతిగా సమాధానము చెప్పవచ్చును— విరుద్ధగుణముగు పారుష్యమును వదిలి యవిరుద్ధము మాధుర్య స్థాల్యములను గ్రహించుటయే మిశ్రకమందలి మిశ్రమునకుఁ గాత్పర్యము.

శ్లో॥ మిశ్రస్యభేదాశ్చత్వారో యుక్తానారాటఖాహుతౌ ।

నారాటోబోంబకౌ బోంబ ఖాహుతౌ మిశ్రతాస్త్రయః ।

నిస్సారతా రూక్షతాభ్యాం హీనస్త్రితయమిశ్రణాత్ ।

ఉత్తమోత్తమ ఇత్యుక్తః సుకాణా నివశంకరః ।

తా. మిశ్రమునకు నాలుగు భేదములు — నారాట ఖాహులము, నారాట బోంబకము, బోంబక ఖాహులము, నిస్సారతారూక్షతాహీనము అని ఈ రీతిగా మిశ్రము నాల్గుభేదములు గలిగియుండుటచే నేవతలలో ఈశ్వరుఁడు చూచి మిశ్రక ముత్తమోత్తమమని శేర్కొనఁబడును.

శ్లో॥ నారాటఖాహులోన్మిశ్ర ఉత్తమః ఖాహులః పునః ।

బోమ్మయుక్తోమధ్యమన్యా ద్భోమ్బానారాటసంయుతః ॥

శబ్దానామధమః ప్రోక్తః శ్రీమతోస్థలసూనునా ।

నిస్సారతా రూక్షతాభ్యాం యుక్తస్సర్వోఽధమోమతః ॥

తా. ఖాహులము నారాటముతో మిశ్రమైనచో ఉత్తమమనియును, బోంబకముతో మిశ్రమైనయెడల మధ్యమమనియును యెన్నఁబడును. నారాటము బోంబకముతో పిష్టమైనయెడల అధమమనియు, నిస్సారతామీక్ష యుక్తమైనచో అధమాధమమనియు, సోఘల పుత్రుఁడగు నిశ్శంకఁడు నొక్క వక్కాణించెను.

శ్లో॥ భవంతి బహవోభేదాః నానాతద్గుణమిశ్రణాత్ ।

కశ్చిస్యాన్మధురస్నిగ్ధ ఘనోఽస్యః స్నిగ్ధకౌముః ॥

నా. నలు తెఱంగులగు శబ్దములు, మిత్రమువలన గలిగిన అనేక భేదములతో నలరారుచుండును. అందుకొకటి మధురముగను, మఱియొకటి మృదువుగను కోమలముగ నుండును.

శ్లో॥ ఘనోఽపరస్తు మధుర మృదుత్రిస్థానకోఽన్యకః ।
మృదుత్రిస్థానగమ్భీరోఽపరః స్నిగ్ధోమృదుర్ఘనః ॥
త్రిస్థానోఽన్యస్తుమధుర మృదుత్రిస్థానకోఘనః ।
అన్యస్తు మధురస్నిగ్ధ మృదుత్రిస్థాన కోఽపరః ॥
మధురస్నిగ్ధగంభీర ఘనత్రిస్థానకోఽపరః ।
స్నిగ్ధకోమలగంభీర ఘనప్రిస్థానలీనకః ॥
అపరస్నిగ్ధ మధుర కోమలస్సాంద్ర లీలకః ।
త్రిస్థానశోభీ గమ్భీర ఇతి భేదాదశోదితాః ॥

తా. మూడుస్థానములయలదు మధురముగను గంభీరముగ నున్నచో ఘనమనియు, మృదువుగను - ఐదు స్థానములయందున్నచో మృదుర్ఘనమనియు, మూడు స్థానములయందును మృదువుగను గంభీరముగను మధురముగ నుండినచో స్నిగ్ధగంభీరఘనమనియు, సాంద్రముగను మధురయు క్తముగను కోమలముగ నున్నచో స్నిగ్ధగంభీరకోమలమనియు చెప్పబడును. ఇట్లు పది భేదములు గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే అవియన్నియు నిచ్చట వ్రాయబడలేదు.

శ్లో॥ ఖాహులోన్మిత్రనారాటే తతః ఖాహులబోమ్మయోః ।
స్నిగ్ధకోమలనిస్సార ఏకోఽన్యోమధురోమృదుః ॥
రూక్షోఽన్యస్తు మృదుస్నిగ్ధ నిస్సారోచ్చతరః పరః ।
కోమలస్నిగ్ధ నిస్సారః స్థూలోఽన్యః స్నిగ్ధకోమలః ॥
రూక్షనిస్సారపీనశ్చ భేదాః షడితి కీర్తితాః ।
నారాటేబోమ్మభేదాస్యః ఘనత్రిస్థానరూక్షకః ॥
ఏకోఽన్యోఘనగంభీర రూక్షోన్యోలీలకీవరః ।
నిస్సారరూక్షోఽన్యో లీన ఘనోచ్చతర పీవరః ॥
త్రిస్థానఘనగంభీర లీన రూక్షోఽపరః పరః ।
త్రిస్థానలీన నిస్సార రూక్షస్థూలః షడిత్యపి ॥
ఏతే ద్వంద్వజ భేదాస్య రథైతే సాన్నిపాతికాః ।
స్నిగ్ధత్రిస్థాన నిస్సారోన్యః మృదుర్మధురోఘనః ।
గంభీరోత్ర చ్చతరోరూక్షః పరస్తు స్నిగ్ధకోమలః ।
ఘనలీనః పీవరోచ్చ తరోఽన్యః స్నిగ్ధకోమలః ।
త్రిస్థానలీన నిస్సార పీవరోచ్చతరోపరః ।

క్రితమధురోలిన త్రిస్థానోరూక్షపీవరః ॥
 నిస్సరోఽచ్చైస్తరోఽన్యస్తు మధురస్నిగ్ధకోమలః ।
 త్రిస్థానఘనగమ్భీర లీనఉచ్చైస్తరః పరః ॥
 మధురోమృదుగమ్భీర లీనత్రిస్థానరూక్షకః ।
 నిస్సరోఽచ్చైస్తరోఽన్యస్తు కోమలోమధురోఘనః ॥
 లీనత్రిస్థానరూక్షోచ్చ తరపీవరతాయుతాః ।
 అష్టావిత్రిమిశ్రస్య భేదాస్పర్వేతు మిశ్రజాః ॥
 మలితాముగ్ధబోధాయ త్రింశన్ని శృంజకీర్తితాః ।
 అన్యేషాం సూక్ష్మభేదానాం నాంతోఽస్తి గుణసంకరాత్ ॥
 తేగ్రంథవిస్తరత్రాసా దస్మాభిర్నసమీరితాః ॥

తా. భావాలయు క్తముగను, మిశ్రయు క్తముగను, నారాటయు క్తముగ నున్నచో
 భావాలోన్మిశ్రనారాట మని చెప్పబడును. ఇటులనే పైని కనబడిచియుండు శ్లోకము
 లలో నున్న మిశ్రశబ్దలక్షణము లన్నియు నూహ్యంబులు.

శబ్దగుణములు.

శ్లో॥ మృష్టమధురచోహల త్రిస్థానక సుఖావహః ।
 ప్రచురః కోమలో గాఢః శ్రావకః కరుణోఘనః ॥
 స్నిగ్ధః శ్లఙ్ఘ్యో రక్తియుక్త శ్చవిమా నితిసూరిభిః ।
 గుణైరేభిః పఞ్చదశ భేదః శబ్దో నిగద్యతే ॥
 శ్రోత్రనిర్వాపకోమృష్ట త్రిమ స్థానేష్వవిస్వరః ।
 మధురః కీర్తితస్తారః ప్రౌఢో మధురరఙ్గకః ॥

తా. మృష్టమనియు, మధురమనియు, చోహలమనియు, త్రిస్థానకమనియు, సుఖా
 వహమనియు, ప్రచురమనియు, కోమలమనియు, గాఢమనియు, శ్రావకమనియు, కరుణ
 యోఘనమనియు, స్నిగ్ధమనియు, శ్లఙ్ఘ్యమనియు, రక్తియుక్తమనియు, చవిమా
 నితియు పదియేను గుణములు (గుణములుగలని గుణులు). ఇచ్చట గుణభేదములను చెప్పు
 చున్నను గుణులగు మృష్టాదులకే గ్రహణము అని “నాగృహీతవిశేషణే విశేష్యేబుద్ధి”
 యను న్యాయమున చదవరులు గ్రహించునది. శ్రోత్రేయ మగునటుల మూడు
 స్థాయిలయందు యుక్తముగఁ గానము చేయుటయే మృష్టమనఁబడును. తారములో
 ప్రౌఢమైనది మధుర మనఁబడును.

శ్లో॥ నాతిస్థూలో నాతికృశః స్నిగ్ధశ్చోహలకోఘనః ।
 ఆకుంతకుంతనంసన్యాత్ పుంసాం స్త్రీణాంతు సర్వదా ॥

తా. కంతపూరితముగ హెచ్చుతగ్గులులేక మనోహరముగ స్త్రీలుగాని పురుషులు
 గాని గానము చేసినచో నయ్యది చోహలక మనఁబడును.

శ్లో॥ త్రిమస్థానేష్యేకరూపః భవిరక్త్యాదిభిర్బుధైః ।
త్రిస్థానో మనసోయస్తు సుఖద స్సమఖావహః ॥

తా. మూడు స్థానములయం దొకరూపముగను శ్రోత్రపేయముగ నున్నచో త్రిస్థానక మనియు, ఎయ్యది మనోరంజకముగ నుండునో (అనగా, మనస్సును రంజింపఁ జేయునో యనుట) యది సుఖావహమనియు పేర్కొనఁబడును.

శ్లో॥ శ్రీశంకరప్రియోనోక్తః ప్రచురస్థూలతాయుతః ।
కోమలోన్వర్ధనామైవ కోకిలధ్వనివన్మతః ॥

తా. శ్రీశంకరప్రియులు, స్థూలముగ నున్నచో ప్రచురమని చెప్పిరి. (అనగా హెచ్చుస్వరముతో గానముచేసిన ప్రచురమని భావము). కోకిలధ్వనివలె అవ్యక్తమధురముగ నున్నయెడల కోకిలమని పేర్కొనఁబడును.

శ్లో॥ గాఢస్తుప్రబలోదూర శ్రవణాచ్ఛ్రివకోమతః ।
కరుణః శ్రోతృచిత్తస్య కరుణారసదీపకః ॥

తా. ఎయ్యది దూరమందు గానము చేయుచున్నను శ్రావ్యముగ నుండునో అద్దానిని గాఢమని చెప్పవలయు.

శ్లో॥ దూరశ్రవణయోగ్యస్తు ఘనోన్తస్సారతాయుతః ।
అరూక్షోదూరసంశ్రావ్యో బుధైఃస్నిగ్ధోధ్వనిస్మృతః ॥

తా. ఏ గానము దూరముననుండి వినినను శ్రావ్యమై అంతస్సారము గలిగి యొప్పాటునో యద్దానిని ఘనమని యగులు వక్కాణింతురు. దూరమునం దుండియు వినినను శ్రావ్యమై మనోహరమై యుండునది అరూక్ష మని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ శ్లక్షుస్తు తైలధారావ దచ్ఛిద్రోధీరసమ్మతః ।
అనురక్తస్తు జనకో రక్తిమానభిధీయతే ॥

తా. తైలధారవలె అవిచ్ఛిన్న పరంపరగలదై విద్వాంసులచే కొనియాడఁబడునది శ్లక్షుము. ఎది శ్రోత్రజనమున కౌనందదాయకమైన యనురాగమును గలిగించునో యది రక్తిమానని చెప్పఁబడును.

శ్లో॥ ధాతుర్విమలకణ్ఠత్వా ద్యః ప్రాజ్ఞై రుపలక్యతే ।
ఉజ్జ్వలాయ మితిప్రోక్త శ్చవిమానితసధ్వనిః ॥

తా. ఏ ధ్వని, ధాతుమాతువుల సహితమై, ముకబ్బయుక్తమై చక్కని గాత్రమున నుండి బయలుపెడలి వినువారల వీసులకు విందుగావించునో యది ఉజ్జ్వల మని యెప్పుడఁ బడును.

శబ్దనోషములు.

శ్లో॥ మాక్ష స్ఫుటిత నిస్సార కాళోలీ కేటి కేణాయః ।
కృశో భగ్న ఇతిప్రోక్తా దుష్టస్యాప్తాభిధా ద్వనేః ॥

తా. రూక్షమనియు, స్ఫుటితమనియు, నిస్సారమనియు, కాకోలియనియు, కేటియనియు, కేణయనియు, కృశమనియు, భగ్నమనియు ఎనిమిది విధముల దోషములు శబ్దమునకుఁ గలిగియుండును. మనోహరముగ నుండనిచో రూక్షమనియు, స్పష్టోచ్ఛారణగలగా లేగా నని సందేహముగల యది స్ఫుటిత మనియును పెద్దలు వక్కాణించెదరు.

శ్లో॥ ఏరణ్ణకాణ్ణనిస్సారో నిస్సారణ్ణి కీర్తితః ।

కాకోలికాఖ్యః కాకోల కల నిర్దోషనిఘ్నరః ॥

తా. అనుదపు కొయ్యవలె నిస్సారమైనదానిని నిస్సారమనియు, శ్రోత్రానందదాయకముగాక వినుటకు కఠినముగ నున్నచో కాకోలమనియుఁ జెప్పెదరు.

శ్లో॥ స్థానత్రయప్రాప్తి ముక్తః నిర్గుణః కేటిరుచ్యతే ।

కృచ్ఛోన్మీలన్మంద్రతారః కేశిరిత్యభిధీయతే ।

అతిసూక్ష్మః కృశో భగ్నః ఖరోష్ట్రధ్వని నీరసః ॥

తా. స్థానత్రయమును గొందకయే రసహీనముగ గానము చేయఁబడినచో, కేటియనియు, అతి కఠినముగఁ గండ్లు మాయుచుఁ జూచుచుఁ గాడుఁ జెణియనియు, క్రిలకు వినకుండ విక్కిలి సూక్ష్మముగ సాడుట కృశమనియు, గాడిన యొంటెల ధ్వనులకు తుల్యమగు ధ్వనితో గానముచేయుట భగ్నమనియును విద్వాంసులు వినులిశేయుదురు.

శారీర లక్షణము.

శ్లో॥ రాగాభివ్యక్తి శక్తత్వ మనభ్యాసోఽపి యద్ధ్వనిః ।

తచ్ఛారీరమితిప్రోక్తం శరీరేణ సహోద్యవత్ ॥

తా. అభ్యాసములేకరో రాగాభివ్యక్తి సామర్థ్యమును గలిగియున్న గాత్రమునకు శారీర మనఁబడును. అది శరీరముతోఁ బట్టినట్లు నుండుటవలన తాకినను జెప్పఁబడుచున్నది. అభ్యాసములేకయే ఎడతెగని అభ్యాసముచే సాధంపఁబడిన గాత్రములో పలుకునటులు రాగకళి లన్నియును సమృద్ధియై ఏగాత్రమునందు పలుకునో అదియే శారీర మనఁబడును. ఇట్లు పలుకుట రాగాభివ్యక్తి శక్తి మనఁబడును. ధ్వని యెట్లు శరీరములో సహోద్భూతమై యున్నదో అట్లే రాగాభివ్యక్తి శక్త్యును శరీరములో సహోద్భూతముగానే యున్నది. రాగాభివ్యక్తి శక్త్యోఁ గూడిన గాత్రము శరీరములోనుండి పుట్టుచున్నది గనుక శారీర మనఁబడుచున్నది.

సుశారీర లక్షణము.

శ్లో॥ తారానుధ్వని మాధుర్య రక్తి గంభీర్య మార్దవైః ।

ఘనతా స్నిగ్ధతా క్రాంతి ప్రాచుర్యాది గుణైర్ద్యుతం ।

తత్సుశారీరమిత్యుక్తం లక్ష్యలక్షణకోవిదైః ॥

తా. తారస్థాయిలోను అనాయాసముగ నుంచరించునట్టి గుణము, మాధుర్యము, రక్తి, గంభీరము, మార్దవము, ఘనత, స్నిగ్ధత (వినువారిమనస్సును మోపింపఁజేయునట్టి

కంతధ్వని అధికమైనకాంతి మొదలగు గుణములతో కూడుకొని యుండు కంతధ్వని పెద్దలవల్ల మంచి శారీర మని చెప్పబడుచున్నది.

కుశారీర లక్షణము.

శ్లో॥ అనుభావన విహీనత్వం రూక్షత్వం వ్యక్తరక్తితా ।
నిస్సారతా విస్వరతా కాకిత్వం స్థానవిచ్యుతిః ।
కార్శ్యం కార్శ్యశ్యమిత్యాద్యైః కుశారీరం కుదూషణైః ॥

తా. శ్రుతితోచేరనిదియు, కూరమైనదియు, రక్తిలేనిదియు, రుచిలేనిదియు, స్వర హీనమైనదియు, కాకినదృశ ధ్వనిగలదియు, స్థానభ్రష్టమైనదియు, కృశించినదియు, కఠినమైనదియు నగు దోషయుక్తమైన గాత్రము కుశారీర మనబడును.

శ్లో॥ విద్యాదానేన తపసా భక్త్యావాసావ్యతీతే ।
ప్రభూతభాగ్యవిభవైః సుశారీరమవాప్యతే ।

తా. జన్మాంతరముతో చేసిన విద్యాజ్ఞానముచేతను, తా నొనర్చిన తపముచేతను, నలిపిన ఈశ్వరభక్తిచేతను, అర్జించిన పుణ్యముచేతను మంచి శారీరము మానవునికి లభ్యమగుచున్నది.

కీర్తనము.

అఖిలభువన సృష్టి స్థితి లయ కారణభూతుండైన సర్వేశ్వరుని నామ సంకీర్తనమును జేయుటకై యొక ధాతువైలిని యనుసరించి వ్రాయబడి యున్న సాహిత్యము కీర్తన మనబడును. ప్రకృతము మన దేశమునందు వాడుకలోనున్న కీర్తనవైలి ప్రాచీనవైలి కాదనుటకు ప్రాచీనకీర్తనల ధాతు మాతువులే ప్రత్యక్ష ప్రమాణమగును. స్వరావళి, అలంకారములు, గీత ములు మొదలగువానిని మొట్టమొదట కల్పనము చేసిన పురందర విశలుని కాలమునకు కొంచెము మునుపో లేక వారికాలమునతో ప్రకృతపు కీర్తన వైలి బయలువెడలెనని తెలియుచున్నది. పురందర విరలుడు మధ్యత్రాహ్మ ణుడు. ఇతనిచే విరచితంబులైన కీర్తనలు భక్తిరస మొలుకుచు ప్రకృతపు వైలి ననుసరించియున్నవి.

కీర్తనలు, పల్లవ అనుపల్లవ చరణముల సహితమై యుండవలయును. యతి ప్రాసములు వృత్తములను గలిగియుండునటుల యుండుటయే కాస్త్ర సమ్మతము. పల్లవము ననుసరించి అనుపల్లవమును, అనుపల్లవము నను సరించి చరణములును యుండవలయును. పల్లవములు సాధారణముగ చోదన రూపముగను, సుబోధ రూపముగ నుండును. పల్లవమునందు గల యథి ప్రాయము అనుపల్లవమునందు చక్కగను చరణములయందు విశదముగను

తెలియించును. పల్లవము ఒక ఖండముగను, అనుపల్లవము రెండు ఖండములుగను, చరణములు నాలుగు ఖండములుగను యుండును. ఈ లక్షణము వకుళిగొచ్చెను వ్యత్యాసమైన కీర్తనసాహిత్యములును గనబడుచున్నవి. సాధారణముగ కీర్తనలయందు మూడు చరణములు యుడుట వాడుక. త్యాగయ్య, దీక్షితులు మొదలగు ఇటీవలి వాగ్గేయకారకుల కీర్తనలు కొన్నిటిలో ఒకే చరణము గనబడుచున్నది. ప్రాచీనుల కీర్తనలలో 5, 6, 10, 15 చరణములు గల కీర్తనములున్నవి. కొన్ని కీర్తనములలో చరణముయొక్క ఉత్తరఖండములు మధ్యకాలముగను, కొన్నిటిలో అనుపల్లవముయొక్క ఉత్తరభాగమును, చరణములయొక్క ఉత్తరభాగములును మధ్యకాలముగను యుండును. కొన్నిటిలో అనుపల్లవ చరణాంతములయందు ధాతువును మాత్రమువయోగి చియున్నారు. ఇట్టి ధాతువు ల చిట్టస్వర మనబడును.

కీర్తనలు కొన్ని విశంబముగను, కొన్ని మధ్యకాలముగ నుండును. వానిని సందర్భానుసారముగ స్వరపఠించి వ్రాసియున్నాడను. చదువరులు కీర్తనకైలి వనుసరించి పాఠముచేయువలయును.

ప్రకృతము మన దేశమునందుండు సంగీతవిద్వాంసులలో ననేకులు కీర్తనలను పాడునట్టిది వానికి అంగములుగ గలిగియుండు ధాతువు, హతువు, శబ్దము, భావము, రచన, తెలి మొదలగు కట్టుదిట్టముల సత్క్రిమింపి పాడుచున్నారను విషయ మందరికి తెలియదా? కొందఱు నేను త్యాగయ్యగారి పరంపర శిష్యుడను, సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారి శిష్యుడను అని గురింకొందులై ప్రాజ్ఞ విగతములైన కీర్తనములను పాడుచేసి కట్టుదిట్టముల సత్క్రిమింపి అంగములను వానిలో నుపయోగింపి వర్జ్యవర్జములేకను, పదార్థ భావహీనముగను పాడుచున్నారు. మఱి కొందఱు కీర్తనకీర్తలయిన త్యాగయ్య మొదలగు మహానీయుల హృదయమే పునర్జన్మమై పరిణమింపిన వనియును, ఆ పరిణామమే తమ భవతార మనియును తలచుకొని తాము పాడుచున్న అబద్ధములన్నియును కీర్తనకీర్తలదని చెప్పుచు పాడుచున్నారు. త్యాగయ్యగారి పాటలను, ఎరుట నిలిచితే మొదలగు కీర్తనలను పంపిరత్న కీర్తనలను గననింపి వానిని త్యాగయ్యగారి ప్రాథపాండిత్యము ప్రత్యక్షముగ తెలియకుండ నాకి త్యాగయ్యగారు, క్షేత్రజ్ఞులును రచించియున్న కీర్తనములలోను పదములలోను గ్రామ్యపదములను పయోగించియున్నను అవి రసభావము చెడకుండు యుండుటకై కొన్ని తావులలో నుపయోగింపబడి యున్నవని చదువరులు తెలుగొక యుండిరేరు. ఇట్టి అమృతి ప్రవాహమును బోలిన మంచి సాహిత్యములలో పాఠపాఠుగలరటకు పదదేశములోని గాయకుల నేకులకు మంచి చదువును శబ్దజ్ఞానమును లేకయుండుటమే కారణముగ నున్నది. అంగచేత కీర్తనములను పాఠముచేయువారు ఘంటికార ననుసరించి పాఠము చేయువలయుననియే మత్పూర్థనము.

ॐ
न
मो
हः
दे
वि
सु
त

(1) గ. హరిదాస్ - గా. ఆర్.

ప. ఎంతకని తన కెంతటిది ను చెంద విడువజాల, కృష్ణుడు !

అ. ఆంతకాని ! నీ చెంతేలేని పాపములు (దుష్టాచారవా?)

ప. శేషుడు తిన్నది కూపుడు అక్షర శేషయ కోయలేదా?

2. శిష్యుడు మానివరించుడు. అప్పుడు శిష్యుడు హోతుడు. హోతుడు.

3. నరవర ! నీకే సురగములు వానరులై ఖొలువలేనా?

4. 4X మో కమన్ ఏ గ్రాముల (5) 2X తా 200 వాక్యేదా ?

[illegible]

॥ * ॐ . . . . . ॥ ॥ ॐ . . . . . ॥
 ॥ * ॐ . . . . . ॥ ॥ ॐ . . . . . ॥

2. నిధిము * పధనానీమ్ ;;; - ధని-ఁ రత్తి - ధని - ధనిఁని | నిధిము - పధనాని - + ; | ;; - ధని-ఁ రత్తి - ధనిఁని

[illegible]

●
●
●
●
●

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

[illegible]

పమయా * గామపా - మాపాధానిధపా ; - మాగాగారి | పా ;;; - ;;; - పాధా || నిపిరికి , నిరిధా - ధనినిని ||
 . . . * చెం. ర - వి . తు. . వ ; - జా . . . | ల ;;; - ;;; - శ్రీ . || రా. . . , . . . - మ. . . ||

నిధపమ *

. . . . * (ఎంతరాని)

అ. ;; * ధానిని ; - ని స - రీ ; రీ ; - నీ + నిసా | రీస-నికుగా-గికుల-రిసారి | స , ని - నిస , ని - రిధా ; ||
 ;; * అం. త ; - కా . . . ; ర ; - . . . . | శి . . చెం. . . త . . . శే . . | , , - రి . . , . - హను ; ||
 ;; * , , - రిగరిగరిస , - నీసరీగా | మా ; - | , , ||
 ;; * , , - . . . . రి . . . . . | ని ; - | , , ||
 ;; * పధపధ - పమయా - ధాపాధా ;;; - ధానిధనిసా | నిసరీ - సారసి - నిసనిధా ; | ధానిధ-పాధప-మాపా-ధ నిసని ||
 ;; * మం . . . - తు . . . - డు . . . ;;; - కొ. లు . . | వ . . - తే . . . . . ; | . . . . . - చా . . . . ||

నిధపమ *

. . . . * (ఎంతరాని)

చ. ;; * సా ;;; - సాసా ;; ని - నినిధధా - నిసా ; | ;; - నిరీ - సాసాని | ధా , గికి ; నిసని - ధాపాధా ; ||
 ;; * తే ;; - ఘండు ;; . - శివు. . - నికి ; | ;; - భూ. - ఘండు. | ల , . . ; క్షి. . . . . ||
 ;; * పధపధపమయా - ధాపాధా ;;; - ధానిధనిసా | నిసరీ - సారసి - నిసనిధా ; | ధానిధ-పాధప-మాపా-ధ నిసని ||
 ;; * తే . . . క్షి. . . - యే . . . ;;; - కొ. లు . . | వ . . - తే . . . . . ; | . . . . . - చా . . . . ||

నిధపమ *

. . . . * (ఎంతరాని)

(ఇతర చరణము లిటుల నే పాడుకొనవలయును.)

(2) రా. బిలహరి - తా. ఆది.

- ప. నా జీవాధారా! నా నోము ఫలమా! (నాజీవా)
 ఆ. రాజీవలోచనా! రాజరాజ శిరోమణీ! (నాజీవా)
 చ. నా చూపు ప్రకాశమా! నా నాసిక పరిమళమా!
 నా జపవర్ణ రూపమా! నాదు పూజా గుమమా! త్యాగరాజమత! (నాజీవా)

ప. పా ; - పా ; - ధాధప - మాగా - రీపా - రికమక		Xరిసపా ; - స్మరిసస్పిద్ధ		పా ; - Xరి - మకగా	
నా ; - . . ; - జీ		. . . . . ; - వా		ధా ; - రా	
2. పా ; - రీగాధపపా -		"		"	
నా ; -		"		"	
3. పా ; - పధనిధనిధపా -		"		"	
నా ; -		"		"	
4. పా , ధ-ధా , ని-ని , పి-సామా-మకగా-ధపమక-రీపాXరిమక		"		"	
నా , ... ; - జీ		"		"	
5. పా , ధ - ధా ; రీ ; నా ; - పినిధా - ధామాగారి - రికమక		"		"	
నా , ... ; - జీ		"		"	
6. " "		"		పా ; - రికపథ	
		"		ధా ; - రా . . .	

7.	రీరసేని - సేవేనిధ - నినిధ - చాధపము - గాతా - రికము	కరిసా ; - స ; రిపపిధ	స ; - రిపప
	సా	సా	సా ; - ర . .
8.	సేరగరీస - వేనిరసేవేనిధ - సాధనిధాప - మా - రికము	స	స
	సా	స	స
9.	సేరగ - సేరసే - వేని - నిజధప - చధరీసేనిధ - సేనినిధప - మా - రికము	స	స
	సా	స	స
10.			
	స	స	స ; - సరిపముపధ
	స	స	స ; - ర . . . . .
11.	సేరగపగరీ - సేరగరీ - రీసేనినిధ - పధరీసేనిధ - సేనిధప - పదిధపము	రిగపమురిస - స, రిసపిధ	స
	సా	స	స
	పా , ధ - సా ; - సానీ - ధసాని - ధపా , - మరిగారి - గారీగా	మగరి - ; ధప	స , ముగ - రిగరి
	సా , . . ; - సానీ	మా . . . ; .	స . . . . .
	సా ; - పధనిధ - ధపమాగారి - గాపా - రికముగరి	గరిసా , - సరిగ	రిగపముగరి - సాప
	సా ; - సే	సా , , - . . .	స . . . . . చన
2.			
	స	గరిసా , - సరిగ	ధస - ని - పధాప - ముగరి - సరిగ
	స	సా , , - . . .	స . . . . . చన

3.	”	రిగా, - పాధాపానిధ	రిసినిధా - రీరీ ; - సాకి
	”	లో, -	. . . . - . . . ; - చనా
	”	”	”
	”	”	”
	”	రిగపధ - సినినిధ	గరిసా, సి - సినినిధ
	”	శి. . . -	న్ . , మ-ణి. . .
	”	సరిగపమగరిగ-సరిసరిసరిసరిసరి	సా ; - సరిగప - మగపధ
	”	. . . . . - వా.	ధా ; - రా. . . - . . . .
	”	మగరీ ; - ; ధప	సా ; ;
	”	మా. . . ; - ; . .	. . ; ;
	”	మగరీ ; - ; ధప	, మగ - రిగపగ
	”	మా. . . ; - ; . .	, . . - . . . . .
	”	రీ ; - రిగమగ - రిగారిసా ;	రిగధపమగరిగపా ; - రిగా
	”	. . ; - ప్ర. . . . -	శ. . . . . మా ; - . .
	”	పా-ధపామగరి-సరిగరిసరిసరి	సరిగమగరి - గమరీ ; - పా
	”	. . . . . - రి.	మ. . . . . - రి. మా ; - .

త్యాగరాజస్వామి తోరనలు

3. ధా :: - ధనిసేరీసేని - ధనిసా ; - నిభపా - మపథప | పమగా
దా :: - చు. . . . . కో ; - . . . . . | వ. .
పారిగరిస - నిరిసనిధా - నీ ; - సా ; - గారీగా ; | మా ;
తా. . . . . శ. . . . . ర ; - థీ ; - శి . . . ; | దు ;
4. ధా ; - ధనిసేరీగ రీసేని - ధనిసేరీసేనిధప - మగా, మపథప | పమగా
తా ; - . . . . . చు. . . . . కో. . . . . ; - . . . . . | వ. .
పారిగరిస - నిరిసనిధా - నీ ; సా ; - గారీగా | మా ;
తా. . . . . శ. . . . . ర ; థీ ; - నీ . . | గు ;
(“దాచుకోవలెనా” అని పాడి నిలుపవలయును.)
అ. ధా :: - ధా ; - ధా , ని - నోనీధా ; - నిసేరీసే | గరిసేని
చూ :: - చు ; - వా , ... ; - ర. . . | ల. . .
2. “ | “
“ | “
సేరీసా - సానీనీసా - ధాని - ధనిసా - సేరీసేరీసేసా | రీ సాని
చు. . . . . ల. క. . . . . న. . . . . గ. . . . . న్ను. . | జా. .
(దాచుకోవలెనా, 4-వ సంగతిని పాడి నిలుపవలయును.)
చ. గా ; రీ ; - గామగా ; - గారీ - సారీ - గమపథ | మపథప
క ; ని ; - క . ర ; - ము. - కా . . . . . | త . . .

- | శీ ; సా ;
| లె ; సా ;
| గామూ - గమపమ
| ద . - య. . .
| రీ ; సా ;
| లె ; సా ;
| గామూ - గమపమ
| ద . - య. . .
| సా ; - నిధపమ
| లో ; - న. . .
| సా ; సా ;
| లో ; న ;
| ధప - ధపామగమ
| . . . . . చి . . . . .
| మగా , - రీసా
| లె . , - . . .

5. ; * సారినల్లసా - రిమపమ - రి గారి సా

; * నా...మ - కు.సు. - మ. ముల

సా * సారినల్లసా - రిమపమ - మూపని

చే * నరజ. న్యమే ; - జ...

6. సా * సారినల్లసా - రిమపని - నిపా, - పమరీగారీపా ;

. * నా...మ - కు...సు. ; - మ...ముల ;

సా * సారినల్లసా - రిమపని - మూపని

చే * నరజ. న్యమే ; - జ...

7. సా * సారినల్లసా - రిమపని - నిపమ - రి గారి సా

. * నా...మ - కు...సు...మ. ముల

సా * సారినల్లసా - రి నిప - నిప

చే * నరజ. న్య - మే...జ.

8. సా * సారినల్లసా - రిమపనిగీ, - నిపమరీగా - రి గా

. * నా...మ - కు...సు, - మ...మ - ల.

సా * సారినల్లసా - పనిసా ; - పిరీ

చే * నరజ. - న్య. మే ; - జ.

9. సా * సారినల్లసా - రిమపని - పిరీగీ - నిపమరీగా - రి గా

. * నా...మ - కు...సు...మ...మ - ల.

| : - రీ సారినల్లసా ;

| ; - చే. పూ... ;

| పా - ని నిపమ - మూ

| . - న్య. ము. - .

| : - రీ సారినల్లసా ;

| ; - చే. పూ... ;

| పా - పనిసా ; - మూ

| . - న్య...ము ; - .

| ; - రీ సారినల్లసా ;

| ; - చే. పూ... ;

| సా - ని + నిపామూ - మూ

| . - న్య. ము. - .

| నిరీ - సారినల్లసా ;

| ... - చే. పూ... ;

| గ - గీరీ - నిపిరీ - రి

| . - న్య...ము. - .

| నిరీ - రీ సారినల్లసా ;

| ... - చే. పూ... ;

| స. రి. - నిపి

| జి. రి. - . . .

| పమరీ - రీ గా నిరీ

| ... - మనసా...

| స. రి. - నిపి

| జి. రి. - . . .

| పమరీ - రీ గా నిరీ

| ... - మనసా...

| స. రి. - నిపి

| జి. రి. - . . .

| పమరీ - రీ గా నిరీ

| ... - మనసా...

| స. రి. - నిపి

| జి. రి. - . . .

| నిపమ - రీ గా నిరీ

| ... - మనసా...

| స. రి. - నిపి

| జి. రి. - . . .

శ్రీ గోరంజి చృతి గ్రంథం

|| శ - శరీర - నిశీర - రి ||
|| . - స్మ. - ము. - . ||

|| నిపమ - రీగాగరిస ||
|| . . . - మనసా. . . ||

శా *

.. * (నామ)

అ. ; * నినిప - నినిమ - పా ; - పపా
; * శ్రీ. . - మన్. - తూ ; - నన
; * నినిప - ఇతిమ - పా ; - పాపమహా
; * శ్రీ. . - మన్. - తూ ; - నన. .
; * రగరీ - హ - శిరీశ - నిశనిస -
; * యె.ల - గ - తే. . శి - క్కా. . -

Xరి. *

.. * ..

Xరి. *

.. * ..

చి. ; * పా. . - ర. . - క్షిమానికా ; - పపా
; * పా. . - . - స్మ. త. . . - పపా
రి * నినిప - నిమ - హ ; - మోపమహా ;
పు * తే. . - ది. . - తే. . - . . . . ;

	పా ; - పాపమహా	
	హ ; - న గ. .	
	నీహ - నీహ	
	. శ - మున	
	పథనిపమరి - రీగా	
	రా. . . . - మ.	
	పనిశిరీ - గరీశిరీ - నిపమ - రీగా	
	గా. . . . - మ.	

	నినికా - పమరి	
	ర. . - త్న. .	
	పా ; గా	
	లా ; రి	

; * నినిప - నిపమ - పాపా - చూపమహా ;
 ; * గో. . - దుని. - ప ర - మా. . . ;
 ; * కీస - నిసీకీస - నిపసి
 ; * పాద - ములను - త్యా.

X002 *

ని. . . * (నామ)

| ; - మరీపమా
 | ; - త్తునిశ్రీ .
 | సా - సా , నిపమ
 | X - రా , జహ్య .
 | నినిపా - రీసా
 | రా. . - ముని
 | ప ధనిపమరి - రీగా
 | న్నూ. . మ. . - ణు .

(5) రా. మధ్యమావతి - తా. ఆది.

ప. ఎవరిచ్చిరిరా ? శరచాపములో, నీ కిశకులాబ్ధిచంద్ర !
 ఆ. అవతరించువేళ నందెన్లో ? లేక యవచిక్కెడి యారించితివో ? శ్రీరామ ! నీ
 చ. ఒకతేసిన పది నూతై జెయ్యై చకపకలాడి శత్రుల నణచెనట
 వికలుని కాకితి బ్రోవఁ ద్రిమూర్తులు వెనుకఁ దీసినరట
 సకల ద్రుమకుల్బుల నదీపల్లికై సంహరించెనట
 ప్రకట కీరిగల్గిన కోదండపాణి ; శ్రీ త్యాగరాజనుత ! నీ

ప. పామా - పా ;;; - పా ;
 ఎ వ - రి ;;; - చ్చి ;
 2. పామా - పా ; - రిమపా - రిమపని
 ఎ వ - రి ; - . . . - చ్చి . . .
 | పమమూ - రి ;
 | రి. . - రా ;
 | పపమమ - రి ;
 | రి. . . - రా ;
 | సా ; - రీ మా
 | . ; - రామా
 | ,
 | ,

3. పాపా - పా ; - రిమపా - రిమపని
 ఎ వ - ర ; - . . . - చ్చి . . .

1. పాపా - ధ్వజరీ - సరిమా - రిసస్థేష -
 శ ర - ఛా . . . - ప . . . -
 పాపా - పా : - ; - రిమపరీ
 కె వ - ర ; - ; - చ్చి . . .

2. పాపా - ధ్వజరీ - సరిమా - రిమపా -
 శ ర - ఛా . . . - ప . . . -
 పాపా - పా ; - ; - రిమపరీ
 కె వ - ర ; - ; - చ్చి . . .

3. పాపా - చుపాదిరి - పపమపా - నినిపమ
 శ ర - ఛా . . . - ప . . . -
 పాపా - పా : - ; - రిమపరీ
 కె వ - ర ; - ; - చ్చి . . .

4. పాపా - ధ్వజరీ - సరిమా - రిమపా - మిపని
 శ ర - ఛా . . . - ప . . . -
 పాపా - పా ; - ; - రిమపరీ
 కె వ - ర ; - ; - చ్చి . . .

	స్థానిపమ - రి ;	
	రి . . . - రా ;	
	స్థానిపమ - రి ; - సరిమప	
	ముల్ ; - స్థ . . .	
	స్థానిపమ - రి ;	
	రి . . . - రా ;	
	మిపనీ - నిపనిప	
	ముల్ - స్థ . . .	
	స్థానిపమ - రి ;	
	రి . . . - రా ;	
	రిరీరీని - పనిపమ	
	ముల్ . - ని . . .	
	స్థానిపమ - రి ;	
	రి . . . - రా ;	
	పనిపా - పనిపరీ	
	ముల్ - ని . . .	
	స్థానిపమ - రి ;	
	రి . . . - రా ;	

	స్థా ; - రి మా	
	. ; - రామా	
	స్థా ; - పమరీమ	
	. ; - . . .	
	స్థా ; - రి మా	
	. ; - రామా	
	స్థానిపమ - రిసరిమ	
	. . . - . . .	
	స్థా ; - రి మా	
	. ; - రామా	
	రిమరీమ - స్థానిమ	
	. . . - . . .	
	స్థా ; - రి మా	
	. ; - రామా	
	నిరీపని - సరిమి	
	. . . - . . .	
	స్థా ; - రి మా	
	. ; - రామా	

చేపా - పమరీ - రీపా - ని సతిమ	రిపా - పా	రిపా - పా	
సుక - ప... - క... - లా...	డి... - . ;	జ - శ్రు	
రీ - మామాపా - రిమపని	పమరిమ - రి	నా	
ల - న . ణ - చె...	న... - ట	. ; ; ;	
మారీ - పామా - పా - రిమపా	మపానీ - పానీ	నీ - పనిపా	
విక - లు . - ని - కా...	... - క.	ని - ...	
పనిపిని - పా - మా - మ	పమరిమ - కి	నా	
భ్రో... - ప - ప్రే ! - మా.	... - రు	రి	
వీపానీ ; పా - ర్హ	రిపాపని - పమరిమ	క - నా	
వెనుక ; కి - వి.	న... - ర...	ట - . ;	
పానిపా - మపనిప - పనిపా	పా ; మా	నా	
న క - ల - ప్ర... - మ...	క : లా	ల ; ; ;	
నీ ; ము - మా - పా :	పా - నీ	నా ; నా	
న ; ... - కి - . ;	న . - తి	క . . ;	
తీ ; కి - పరిపా - కి	పా - కి	నా ; నా	
పా ; పా - పా . . .	పా . . .	నా ; ట	
కీ కీ ; - కి - రీపా	నా ;	రిపా - రీపా	
ప్రకట - కి - . .	క ; X	ని . . - న.	

నిసిరీ - సోనీ - నీపా ; ;

కో... - ... - ... ; ;

నిసిరీపరీ - రీపా ; - నీరీస

పా... - టి... ; - శ్రీ...

నిసిరీస - నిసాని - పా ; మా ;

రా... - ... - ... ; జ ;

| సోనీ - నీపా

| డం... - ...

| నీపా - నీ ;

| ... - త్యా ;

| రీమా - కమపా

| వి... - చు... .

| నీ ; సా ;

| . ; డ ;

| నీమా - పా ;

| ... - గ ;

| పమరిస - నీసరిమ

| త... - నీ... .

(6) రా, శుద్ధసావేరి - తా, ఆది

ప. వారిని చెలిసికొంటి, త్రిపురసుందరి ! నిన్నే శరణుఁజే

అ. మారుని జనకుడైన మా దశరథకుమారుని సోదరి ! వయాపరి ! మోక్ష

చ. అంబ ! త్రి జగదీశ్వరి ! ముఖజిత విదుచింబ ! ఆది పురమన చెలకొను కనకాంబరి ! నమ్మినవారి కభీష్టవరము లొసంగు దీనలోకరక్షకి !

అంబుజభవ, పురుహూత, ననందన, తుంబురునారదులందఱు నీను పదంబునుకోరి సదానిత్యాయుధిలో నోలలాడుచుండు (దారిని)

2. మహాదైశ్వర్యమొసగి తొలికర్మగహనమునుగొట్టి బ్రోచుతల్లి ! యహ, గజముఖజనని ! యరుణ పంకేరుహనయనే ! యోగి హృత్పదనే !

తుహినాచలతనయా ! నీ చక్కని మహిమూర్తిశయంబులచేతను యీ-మహిలో మునిగణములు ప్రకృతి విరహితులై నిత్యానందులై న (దారి)

3. రజిత మణిగణధూపణి ! మదగజరాజగమని ! లోకశంకర్ ! దుజ-రాజగురుని వాసరకవ తనకే జన్మఫలమో కనుగొంటిని

ఆజన్మము పెద్దలు తమమదిలో నీ జపమే ము క్తిమారమునుకొన-రాజశేఖరుండగు శ్రీ త్యాగరాజ మనోహరి ! శౌరి ! పరాత్పరి ! (దారిని)

ప. సాధాపా - మారీసా - సారీరిససధ

దారిని - చెలిసి - కొం... .

| సా ; ; - , రి

| టి ; ; - , త్రి

| మాపా - ధా ; ధసరీ

| పుర - సుం ; ...

త్యాగరాజమహర్షి

సాధాపా - ప మధప - పమరీ - రీసా - ధ్నిరిమ - పధపమ | రీ ; - ; ;
 ద రి ని - వే... - శ... - ర... - ఇం... - ... | టి ; - ; ;

ధా ; ధస్థా - పా ; - మపమధ - పమరిమా ; - వాదాధపమమ | పా ; - రిమ
 మా ; రు... - ని ; - జ... - న... కు ; - డై... - ... | న ; - అ.

పాధాధస్థాపా ; -
 మా . రు . ని ; -

”
 ”
 ”
 ”
 ”
 ”

” పా - రీ మాపా
 ” న - మా . ద

1. రీ ; రీమరీహీ ; - ధస్థాపా ; - పమరీ - మా
 మా ; రు... ని ; - సో... ; - ద. రి - ద

2. వే తీమో-రిమరిరిసా ; - ధస్థిస్థి-ధస్థిదధపా ; - ధపమరిమాపా
 మా... - రు... ని ; - సో... - ద... - రి... - ద

(ఇవట నిలుపవలయును.)

| పా ; - పాధా - ధపపమ ||
 | . ; - అ . - ... ||

| రీమా-రిమపా-మపధా-ధపపమ ||
 | అ . - ... - ... ||

రిమ-మరిమప-పమపధ-ధపపమ	
అ... - ... - ...	
రిమ-రిమప-మపధ-పధస్థి-ధపపమ	
అ... - ... - ...	

| ధా - సాకీరీ ||
 | శ - ర ధకు ||

| మ రిపమ - ధపధా ||
 | మో... - ... ||

| ధ పమరి - మాపాధా ||
 | మో... - ... ||

మావమరీ ; - రిన్ - సరిమరిససా - ధా - పాక్కి
రా . . . ; - జు - గ. . . మ. . - ని - లోక్

సాపమ - దాదాధా - సో ; రీ
రాజ . - ను రు ని - వా ; స

సో ; - సిద్ధసిద్ధపా ; - మపధసే
కే ; - జ. . . న్మ ; - ధ. . . ల

దాధాధ ప - దధపమ - శమరి సరో ;
ఆ జన్మము - పెద్దులు - తమమదిలో ;

మాప - ధాశీశీ - రీమరీసే - ధ సి - పధ
రా జ - శేఖరుం - డగుశ్రీ. - త్యా. - గ.

(కడమ రెండో చరణములను ఈ చరణమును(బోలి పాడుకొనవలయును.)

(7) రా. ధన్యాసి - తా. ఆది.

ప. ధ్యానమే పరమైన గంగాస్నానము ఓమనసా ! ఛామ
అ. చాననీట మునుగ మునుగ లోనివంచన ద్రోహ మదాహంకారములు బోనా ? రామ (ధ్యానమే
ఛ. పరధన, నారీమణులను దూరి; పరనిందల, పరహింసలమీరి;

ధరనుతలయట్టి రామునికోరి; త్యాగరాజు తెలుసుకొన్న రామ (ధ్యానమే)

త్యాగరాజస్వామి పద్యములు

	ధసిదాధాపా-పాధప-మపామ	
	ప. . . ను . - బి	
	ధసిదాపా ; - మపధరీ	
	త . . . ; - . . . న.	
	మరిమా - పాధా	
	గొం. . - తి ని	
	: - రీ మ - పడిధసిధాపా	
	కి - మార్ - మ. ను. కొ న	
	పామ - రిమాపధ	
	గారి - పరాత్పరి	

, , * రీసిహా - ఓనినీ - పనిపా - పడినీనీ | పి.హీ - ని - నిధప ||
 , , * వం. . - చ.న - ద్రో. . - . . హ | ము. . - దాహంకా.ర | ములు - భో.నా. . ||

పమ *
 రామ *

(ధ్యానమే)

చ. , , * పపా - ధపా - పాధప - మపమగ | ; - గమాపని | సే నిధప - మపమగ ||
 , , * పర - ధన - నా. . - రీ . . . | ; - మబులను | మా. . . - . . రి. ||
 , , * గమ - పా , నిధాపా - మాగాపమగా - రీపా | ; - ధిపా - గమా | పధపధపామూ - పధమప ||
 , , * పర - నిం , . . - ద . ల . . - పర | ; - హిం. - సల | మీ. . . - . . రి. ||

ధరసువెలయు శ్రీరామునికోరి త్యాగరాజు తెలుసుకొన్నరామ (అనుపల్లవవత్)

(రి) రా. జనరంజని - తా. ఆది.

ప. విడజాలదురా, నామనసు! జినరా!

(విడ)

అ. అడియాసలచే దగలి నేనార్తిబడిన పదంబులను

(విడ)

చ. తన్ను వేపనులకు చనినా, మఱి కనరానిది గమగొనినా,

నినుగా భావించి సంతసిల్లి శ్రీత్యాగరాజునత

(విడ)

చ. ధాపానీ ; ; - ి ధా | పామూరీ ; | ; - గామాపా ||
 విడజా ; ; - ల గు | రా. నా ; | ; - మ నసు ||
 , , పిధపమ | కి ; - ధపమరి | ; - గామాపా ||
 , , - ల. గు. | రా ; - నా. . . | ; - మ నసు ||

త్యాగరాజుని ప్రసలు

ధాపానీసా ; రీగళూ	రీ ; - సేధపమ	రీ - గామూపా	
విడజా. ; ల. దు	రా ; - నా...	. - మ స సు	
పామూరి ; సా ;			
వి స రా ; . ;	(ఇచ్చెట నిలుపవలెను.)		
అ. సారీగా ; ; - మూరీ	సా ; ; - ధా	పామూపానీ	
అడియూ ; ; - సల	చే ; ; - డ	గి లి నే .	
సారీగా : - సేరీగామూరీ	సేరీగళూరీ - సేధ	సోమూ - ధపని	
అడియూ : - . . . సల	చే . . . - డ .	గి లి - నే . . .	
ధాపా : ; ; నీసాధా	పా - ధాపామూ	రీ - గామూపా	
నా . ; ; ; రీ సాక్షి	స - స సుం .	. - బు ల న	(విడ)
స. పాపానా : ; ; - మూరీ	గామూపాధా	పా ; మూ ;	
త న నే ; ; ; - స	ల స న ని	నా ; నా తో ;	
పాపాపాపాపాపా - మూరీ	సరిగమూపా	గా ; సేమూ	
త న నే . . . - స న	ల. రీ . సని.	నా ; మూరీ	
సారీగా ; ; ; - సానా	సానాసా	సేధపమరీ :	
క సరా ; ; ; - చి	స మూరీ	నా . . . ;	
సారీగా ; ; ; - మూరీ	సా : ; - స	ధాపానీ	
వినుగా ; ; ; - ధా .	విం ; ; - చి	సం . . త	

ధాపాహా :: - హాపా
 నిలిలి :: - లిలి

| ధాపాహా - రి ||
 | త్యా. X - రా || (విష)

(౪) రా. భైరవి - తా. ఆది.

- ప. కొలువైయున్నాడె, కోడలపాణి ! (కొలు)
- అ. తొలికర్మమణఁ జూతామరాశే తోయజారి గోష్ఠిణిఁ గుడిసనలి (కొలు)
- చ. మనసురంజిల్ల సురగతులు అణి - మాడులుకొలువ వేయివన్నె (కొలు)
- కనకశలకను గేరు నీతా - కాంతతోచు త్యాగరాజవిసుతుడు

ప. నినిధా - పాధా - నిసరి + ని	నిధాప - మపామ	పాధా - నిసరిగ	
కొ. . . . లు . . . . తై. . . .	. . . . .	. . . . యు. .	
రిసరి హా - నిసరి - హాగరిస - సరి	ధప - నిసపధ - వని	ధపమX - రిగమప	
. . . న్నా.	. . . . డె. . . .	. . . . .	
నినిధా - పాధా - నిసరిగరి - హారసిస ;	ధాపా - మపామ	పాధా - నిసరిగ	
కొ. . . . లు . . . . తై.	. . . . .	. . . . యు. . .	
రిసరి హా - నిసరి - హాగరిస - సరి	ధప - నిసపధ - వని	ధపమX - రిగమప	
. . . న్నా.	. . . . డె. . . .	. . . . .	
నినిధా - పాధా - నిసరిగరిహా , ని	నిధాప - మపామ	పాధా - నిసరిగ	
కొ. . . . లు . . . . తై.	. . . . .	. . . . యు. . .	

త్యాగరాజవిసుతుడు

రీస - రీస - నిసరి - సాగరిస - సరి	ధప - నిసరి-పధ-మని	ధపమగ - రిగరిస	
...నా... ..	... - డే... ..	... - ...	
నిస - రీగరి - సా , స - నిసరి - నిసరిగ	రిసరి - రిగసా	రిగమపధప - నిని	
కో. - ... - , , - ... - డం. .	... - డం. .	పా.	
ధప - సామగరిస - రిగమపపరి - గమ	గా ; రి ;	సా ; - ;	
... ..	ణి ; . ;	. ; - ;	
నిస - రీగరి - సా , స - నిసరి - నిసరిగ	రిసరి - రిగసా	రిగమపధని - సా	
కో. - ... - , , - ... - డం. .	... - డం. .	పా.	
సరిధప - మగరిస - రిగమపపరి - గమ	గా ; రి ;	సా ; - ;	
... ..	ణి ; . ;	. ; - ;	
నిస - రీగరి - సా , స - నిసరి - నిసరిగ	రిసరి - రిగసా	రిగమపధని - సరి	
కో. - ... - , , - ... - డం. .	... - డం. .	పా.	
సరిధపమగరిస - రిగమప - పరి - గమ	గా ; రి ;	సా ; - ;	
... ..	ణి ; . ;	. ; - ;	
అ. నినిధా - ధాపా - మపగప - పమగా	రి గామపధా	పాధా - ధపపమ	
కో. . . - లి . - క	ర్మ.	మ . - ణ . . .	
పామూపా ; - ; - గామూ	పా ; - ;	పాధా - ధపపమ	
గ . . ; - ; - . .	. ; - ;	అ . -	

ని నిధా - ధాపా - మపనిధిపమగ		పాధా - ధపపమ	
త్వా... - లి... - క... ..		మ... - ణ... ..	
పామూపా - :: - మపధా		షధాప - మపామ	
గ... - :: - ఆ...		... - ...	
ని నిధాధాపా - మపనిధిపమగ		పాధా - ధపపమ	
త్వా... తి... - క... ..		మ... - ణ... ..	
పధనిధ - ధ నీధ - నిసాని - ధపమప		ధ నిసాని - సా ;	
గ... - జా... - ... - తా... ..		రా... - రే ;	
స్థ నిధా - ధాపా - మపనిధిపమగ		పాధా - ధపపమ	
త్వా... - లి... - క... ..		మ... - ణ... ..	
పధనిధ - ధ నీధ - నిసాని - ధ పమప		ధ నిసాని - సరిగరి	
గ... - జా... - ... - తా... ..		రా... - రే... ..	
స్థ నిధప - మపధని - సరిగరి - నిధప		పాధా - ధపపమ	
త్వా... - లి... - క... - ...		మ... - ణ... ..	
పధనిధ - ధ నీధ - నిసాని - ధ పమప		ధ నిసానిసా ;	
గ... - జా... - ... - తా... ..		రా... రే ;	
స్థ నిసా - కీగగ - రిసాని - సరిగరి		ధ పమప - ధనిసరి	
త్వా... - ... - య... - జా... ..		లో... - ...	

పా : - ని సగగరినా - తుపధా
 క : - కా : : : : - ఆ : : :

| పధనీ - ధనిసా
 | విను . . . తు.

| నిసః - సరిగః
 | తు. . . : : :

(ఇచ్చట నిర్మలస్వరమును పాడి శబ్దవిని సాధుకోవలెను.)

(10) శా. నిర్మలస్వర - తా. ఆది.

ప. పూతిమేను పోసిన తూజాపూ తూలానే !

(తొలిశేను)

అ. తెలవేసి తీయగ వచ్చునా ? వెలదీరునా మనసారగ ?

(తొలివేను)

చ. పరమాత్మ ! నీ కాయానంద పనిలేదురా, కరుణాకర !

వరభక్త వ్రేసేను వేయుచేత వర్జితమేమా ? త్యాగరాజునుత !

(తొలివేను)

ప. : ప : పాఠీభా : మా

| ధా : : - నీ

| నీ ధ నిపామా

: : పాఠీనే : ను

| తే : : - ని

| న పూ. . .

భా : పాఠీగా : మా

| గారీతారి

| సా : : :

జా : ప అమీ : :

| లా. . .

| కే : : :

అ. ప : పాఠీభా : భా

| సా : : - రిగ

| మూసా : రీ

త. : పాఠీనే : పా

| తి : : - య

| X వ : చ్చు

సా : పాఠీరతా : ధా

| సా : : - ప్పని

| ధనిసా : మా

తా : పాఠీ : ర

| నా : : - తు

| న . సా : : ర

: గాపూర్తి :

: : : : :

: X : (వ్రేస్తానే)

చు. ; ;	పాపాపా ; పా	ధానీపతు - గా	మాధా ; నీ
; ;	ప ర మా ; త్త	నీ . . . - కా	. యా ; స
కాధా ;	సానీధా ; నీ	పా ; - మా	గాగా ; రీ
పడ ;	ప ని థే ; డు	రా ; - క	రుజా ; క
సా ;	ధానీదా ; ధా	సా ; - రీగ	మాగా ; రీ
ర ;	వ ర భ ; క్త	వే ; - స.	ము వే ; యు
సాసా ;	సానీధా ; ధా	సాసా ; - సిని	ధనిపా ; మా
వే శ ;	వ ర్జకా ; ల	మేమో ; - త్యా	గ. రా ; జ
గారీ ;			
మత ;	(తొలి)		

(11) రా. ఛాయాతరంగిణి - తా. ఆది.

ప. కృపఃకాచుటకు వేళరా, రామ!

ఆ. అపరాధముల నోళ్ళవశమా? యవబోకుమ, సరివారలతో

చ. పరమార్జున మార్మెఱుగరు ప్రభువులెల్ల నీచకేవకులురా!

పరలోక భయమెంతగావరు పరత్యాగరాజ హృత్పదన!

త. సారీ - మాగామా ; - మామా	పా - పమమామా	గా ; - గరిసా	
కృప - జా . . ; - చుట	కు - వే . . శ	రా ; - రాము	

(కృప)

(కృప)

(కృప)

2.	సారీ - స రిమగమా ; - పామా కృప - జ్ఞా... ; - చుట	" "	" "
3.	" "	పా - నిదధపమా కు - షే... శ	" "
4.	" "	పా - మపనినీ కు - షే... శ	ని దధప - మగరి రా... - రా.మ.
5.	పాపా - నీనా :: - నీధా కృప - జ్ఞా. :: - చుట	పా - పా ; మా కు - షే ; శ	గా ; - గరినా రా ; - రా.మ
6.	నిదపా - నీనా :: - రీమగ కృ.శ - జ్ఞా. :: - చుట.	రీ - రీసినిదపా కు - షే... శ	పమగా - గరినా రా.. - రా.మ
అ.	ధాపానీనా :: - నీనా అ పరా. :: - ధము	రీమగా ; - మా ల . నో ; - ర్య	గారీనా ; వ శమా ;
చ.	నీనీనీ ; - నిదపమ - పానీ యనబో ; - కు.మ. - గరి	నా :: - రీస్ వా :: - ..	నీధాపా ; ర ల లో ;
	" "	" "	నిద - ధపమగరి ర. - ల.లో.
చ.	పాపాపా :: మా - మపనీ ప ర మా :: ర - మా..	; - నిదధాపా ; - మా . ర	మాగాగారి మెలుగురు

పాపాగా - గతిపాపా - సరిమగ	మా - పా ; మా	నీధాపా ;
ప్రభువు - లె . ల - ని . . .	చ - నే ; ప	కులుకా ;
ధాపానీస ; పా - రీమా	గా ; యా	గోరీసా ;
ప రలో ; క - ధయ	మెం ; చి	గానరు ;
నీనీ ; - నిధపమ - పానీ	నా ; - రీసే	నీధాపా ;
వరత్యా ; - . గ . - రా.	జ ; - హ్య .	త్పదన ;
”	”	నిద - ధపమగరి
”	”	త్ప - ద . న . . .

(12) రా. పంతువరాళ్ళ - వా. అది.

- ప. వాండేరా వైకము, మనసా ! (వాండే)
- ఆ. అడినమాటలు తప్పేనుచును-నా చంద్రాద్కముగ కీర్తి గల్గిన (వాండే)
- స. దండెరక్కనుల మదమలెను నా-ఖండలాది సురకోటులను భూ- (వాండే)
- మండల నులను సాలింపను కో-దండపాణిరూపముతో వెలసిన
2. దారిఁ జెలియలేని మజ్జలకు భవనీరధ దాటి హెత్త మందుటకు (వాండే)
- నీరజానిధుఁ గువడేకించే తారక నామముతోను వెలసిన
3. ధాతృ విశతుడైన త్యాగరాజునిచేత పూజలంది పాగుగ ప్ర- (వాండే)
- వోతనాన్వయమునను జనించి నీతాపలియనిపేరు గల్గిన

చ. నీ ; సా ; - ఏధాపామా	గారీపాళి	గామాపాధా	
వా ; తే ; - రా . . .	పై. వసు	మి న పా .	
„ - నీసా - నిధపమ	„	„	
„ - రా	„	„	
„ - ని సేరిపి - నిధపమ	గమపథ - పమగరి	మగరి - గమపథ	
„ - రా	పై . . . - వ.ము.	మ.న - సా . . .	
పథనీధా ; పా ; మపామ	గా ; రి ;	పా ; - ;	
వా . . తే ; రా ; . . .	. ; . ;	. ; - ;	
అ. ధా ; - పాధా నీ ; సాసా	సీనిసేరి - సానీ	ధానీ - ధపమా	
అ ; - డిపమా ; టలు	త. . . - పృడ	మచ - ను . .	
పాధానీసా - నీ పాధా - నీ	సా - నిధాపమా	గామాపాధా	
నా . చం. - ద్రా . ర్క - ము	గ - కీ . . ర్క	గ లి గ న	
చ. పా ; పామాపాధానీధా	నీ - సా నీధా	పామాగామా	
ధా ; తృవినుతుడై.	న - త్యా. గ	రా . జి ని	
పథనీధా - పమగారి - గామా	పా - పా ; ధా	నిసాని - ధపమా	
చే. త . - పూ . . జ - లం .	ది - బా ; ను	గ . . - ప్ర . .	
ద ధపాధా - నీ ; - నీసాసా	; సీనిసేరిసా	సానిధ - నిధపమ	
జ్యో . . త - నా ; - . న్యయ	; ము.న. ను	జనిం. - చి . . .	

త్యాగరాజస్వామి ర్తనలు

అ. ; ; * పివిహాసా ; హా
; ; * ఓ. క్షకా ; డు
రీ ; ; * గమరీ - సిరీసారీ
X ; ; * త్యా.క్షీ - వం... శ
X మసరిగమ *
చం.ద్ర... * (సాక్షీ)

(సాక్షీ)

చ. ; ; * హాహాహా ; హా
; ; * క క్కీ ; రో
హాహా ; * పమరీ గా ; గా
పరా ; * శ. క్కీబో ; వ
రీహా ; * పివిహాసా ; హా
వి. ; * ర. క్కీ X ; ల్ల
గరిహా ; * రీరీరీ - సిరీసారీ
ని. జ ; * భ. క్కీ - నీ... చె
X మసరిగమ *
పు.ల... * (సాక్షీ)

(సాక్షీ)

~

|| రీ హా ; హా
|| వ్యరా ; జ
|| నీ - హామూరీ
|| ధి - హూ . ర్ణ
|| పమరీ ; - పమ
|| ఉనిం ; - డా.
|| Xరిహా ; - రి X
|| రే.దా ; - విష
|| హా ; ; - రి X
|| క్కీ ; ; - త్యా
|| హాహా ; - రిసి
|| తుంగ ; - రే.

|| రీ - గామూరీ
|| రు - రే . డా
|| హాహా ; హా
|| యమం ; దు
|| హూరీ ; హా
|| X రా ; జ
|| నీ - హామూరీ
|| హా - హూ . న

(14) రా. ఆరభి - తా. ఆది.

ప. చాలకల్లలాడుకొన్న సౌఖ్యమేమిరా?					(చాల)
అ. కౌలముఖోను, మాటనిలుచును, కల్యాణరామా! నాతో					(చాల)
చ. తీర్తిదండ్రీ నేనైయుండఁ దక్కిన భయమేలరా యని పలుమాటు నీ వెన్నో బాసలుజేసి,					
ఇలలో సరివారలలో నెంతో ప్రోచుచుండి, పెదలతో బల్కి మెప్పించి, త్యాగరాజునితో (చాల)					
ప. పా ; ; - పషుమా - ఘా, గరీ		పా ; ; - సద్ది		ధా - ధ సరీ - రిమ	
చా ; ; - ల . . - క , ల.		లా ; ; - డు.		. - కొ . . - న్న.	
2. పారిమపా - "		"		"	
చా . . . - "		"		"	
3. పారిమపథ - పమమా - మగరీ		సరిసద్దిధాగా		; ధ స సరిమ	
చా . . . . - ల . . - క . . . ల		లా . . . డు		; కొ . . . న్న.	
4. "		"		; - ధ స రి	
"		"		; - కొ . . . న్న	
5. రీ ; ; - మగరీ - సరిమగరి		"		"	
చా ; ; - ల . . - క . . . ల		"		"	
6. రీ ; ; - దధసా - మపమగరి		రి స ధ స రి - సద్ది		ధా - ధ సురిరి	
చా ; ; - ల . . - క . . . ల		లా		డు - కొ . . . న్న	
7. రిమమపపథ - దధపప - మ, గరీ		"		"	
చా . . . . . - ల . . . - క , ల.		"		"	

8. రిమమపపధ - ధరీసిని - దధపపమగ

చా... - ల... - క... ల

9. రిమమపపధ - ధరీసిని - రీమగరి

చా... - ల... - క... ల

పా ; ; - పమమా - మా , గరి

పా ; ; - ఖి... - మే , మి

10. (a) పా ; ; - స్థిధపా - మపమగరి

చా ; ; - ల... - క... ల

(b) రిమమపపధ - ధరీసిని - దధపపమగ

చా... - ల... - క... ల

పా ; ; - పమమా - మా , గరి

పా ; ; - ఖి... - మే , మి

అ. ధా ; ; - ధా ; పా - ధపపమ

కా ; ; - ల ; ము - పో...

2. ధపమపపధ - ధరీసిని - దధపపమ

కా... - ల... - ము - పో...

3. రీమగరి - రిదధపా -

కా... - ల... - ము -

| " | "

| " | "

| రీసా - స్థిధా - ధప | ; - పమగ - రిమపధ

| లా... - దు... - కొ | ; - ... - ...

| ధపామగరి - రిస | ; - రిమరిమపధ

| రా... - ... | ; - ... - ...

| రిసధపరిపసధి | ధా - ధసగరి

| లా... - ధు... | . - కొ...న్న

| " | "

| " | "

| సరిమగరి ; | పా ; ;

| రా... ; | . ; ;

| పా - దధపాధా | సీనిధాసా

| ను - మా... ట | ని... లు చును

| పా - స్థిధపధా | ;

| ను - మా... ట | ;

| పా - దధపాధా | ;

| ను - మా... ట | ;

4. దధపపమమ - పపమగరీ - రి ససా
కా... - అ...మ - భో...
5.   "   "
6. మగరీరీసేని - దధపపమగ - రిరిసా
కా... - అ...మ - భో...
సీరీరీసే - సిదధాపా - మపమమ
క... - ల్యా... - రా...
నా , సేధప - పామగరి - మగరి - సరి
రీమగరీసేసీరీ - దధసే - మపధసీరీ
చ. పాపా ; పా ; ; - మపధసే
తల్లి ; దం ; ; - డ్రి...
2. పదధసీధప - పా ; ; - మపధసే
తల్లి... - దం ; ; - డ్రి...
పా ; ; - పమమగరీ - సరిమగ
ద ; ; - క్కి...న - భ.య.
రిమరిమపా - మ పధా ; - మపధసే
ప.లు. . - మా... ; - అం.నీ.
- || పా - మగరి - దధ || పప - సేధా - సీసా ||
	ను - మా... - ట.		. . - నిలు - చును	
	" "		" "	
	" "		" "	
	పా - మగరి - దధ		పప - సేధాసీరీ	
	ను - మా... - ట.		. . - నిలుచును	
	, గ - రిమరిమపా		మపధా - మపధసే	
	, . - మా...		పా... - డ్రి...	
	పధా - సరీమప		ధ - సరిమపధసీధ	
	ధసే...పధసే - మపధ		రిమప - సరిమపధ		(చా)
	సీనిధ - సేధప-మప		మమాగ - రీ , మ	
	నే... - నై...యం		. . . . , డ	
	సీరీ - సీనిధప - మప		మమాగ - రీ మా	
	. . - నే... - నై...		. . . - యుండ	
	రీ - సరిపధా		స సరిస - రీ రీ	
	. - మే...ల		రా... - యని	
	సీనిధ - దధప- మప		మమాగ రీ ;	
	. . . . - నై...		. . . నో ;	

సరిసన్నిధా ; - ససరిసరి ; | మపథపమా , గ | రి ; - సా ; ||
 బా... ; - స...బ ; | క్ష... ; | సి ; - . ; ||
 దాదాధాపా ; ; - మపథసి | సినిధ - దధప - మప | మా - మగరి ; ||
 ఇ ల లో . ; ; - స . రి . | వా... - - - - - | ర - ల.లో ; ||
 స రిమాగరి - రిమపాపా - మపథా | మపథసి - సినిధా | హ ; - ; ||
 శెం.లో... - బ్రో...చు - చు... | డి... - పె... | . ; - ; ||
 పీనిధా - సేవేసేరీ ; - సేరీకుగ | రీ - స రీసేసా , | సినిధా - సిసేరీ ||
 ద్ద. ల - లో... ; - బ... | ల్లి- మె... , | ప్పి... - .చి ||
 సే రీసేసేస - సేధసేధపా - మపమమ | , గ - రిమరిమపా | మపథా - మపథసి ||
 త్యా... - - - - - గ - రా... | , - జ... | ని... - లో... ||

(ఇచ్చట చిటస్వరమును శాడి పల్లవిని పాఠవలయును.)

(15) రా. వాచస్పతి - తా. ఆది.

ప. కంటఁజూడుమీ బకపారి క్రి   (కం)
 ఆ. బంటురడై వెలసి, బాగుగాను తప్పతంటలెల్ల మానుకొన్న నన్ను, క్రి   (కం)
 చ. అలనాడు సౌమిప్రిపాదవేద చెలరేగి నేయువేళ క్రితవోఁ

బలికిమాచినంత పులకొంగికుడై బరగినయట్టి త్యాగరాజుని క్రి   (కం)
 మ. ; ; ; * సాసాసారీ ; రి | గా ; ; - పా | మాగా ; రి
 ; ; ; * కంటఁజూడు ; దు | మీ ; ; - ఒ | క పా ; రి

2. గా, రిసధి	* ధ్వాన్తిసా; రి	గా; ; - పా	మాగా; రి	
, , , . . .	* కంటుజా; ను	మీ; ; - ఓ	క పా; రి	
3. , ,	* "	గ రిసేగమ - పా	"	
, ,	* "	మీ. . . . . - ఓ	"	
4. , ,	* "	" - పథే	నిధ - పమగారి	
, ,	* "	" - ఓ.	క. - పా. . రి	
గమగరిసధి	* "	గా; ; - పా	మాగా; రి	
క్రీ.	* "	మీ; ; - ఓ	క పా; రి	

సా; ; *
క్రీ; ; * (ఇవట నిలువలయును.)

అ. ; ;	* పాధానీ; ని	ధానీ; - ధా	నీసా; నీ	
; ;	* బంధుడై; వె	లనీ; - బా	నుగా; ను	
సానిధపమ	* "	"	"	
తప్ప. . .	* "	"	"	
సారీ ;	* గారీసా; ని	ధానీ; - నిధ	పమ - గా; రి	
తప్ప ;	* తంటలె ; ల	మాను; - కొ	న్న - న ; న్ను	
గా, రిసని	* గారీసరిగారిసే	నిధానీ. - సేని	ధప - నిధపమగమ	
క్రీ, . . .	* తంటలె. . ల.	మాను, - కొ.	న్న - న. . . న్ను.	

ప మ గ రి స ని *
క్రీ... *
(కంటుఁ జూడుమీ)

చ. ; ; * పాపాపా ; పా
; ; * అ ల నా ; డు
గా రీ ; * పాపమగా ; రీ
వే వ ; * చెల... శే ; గి
పా ; ; * పాధా నీ ; నీ
లో ; ; * బల్కి-చూ ; చి
నా నిధపమ *
కుండ్ల... *
రీ రీ ; * గారీసా ; నీ
కుండ్ల ; * బ ర గి ; న
గా , రిసని * గారీసరీసారీస
ని , క్రీ... * బరగి... న.
పమగరిసని *
ని. క్రీ... *
(కంటుఁ జూడుమీ)

	పమ - పా ; పమ	
	త్రి. - పా ; ద.	
	రీ - గమపామా	
	శ - నీ... త	
	నీ స ; నీ	
	లకాం ; గి	
	, - రీ	
	, - కి	
	పమగా ; రీ	
	క. రా ; జా	
	ధప - నిధపమగమ	
	క. - రా... జా.	

(16) రా. రీతిస్థాన - తా. ఆది.

- ప. చేరరావదేమిరా? రామయ్య! (చే)
 ఆ. మేరగామరా యిక, మహా మేరుధర! శ్రీకర! (చే)
 చ. తల్లిదండ్రులేని బాలా తననాధుఁ గోరునీతి పలుమాఱు వేడుకొంటె పాలించరాదా?
 వలచుచు నేను నీదు వదనారవింపమును దలచి, కరగఁగఁ జూచి త్యాగరాజసన్నత! (చే)

ప.	;	;	;	*	ధాపా - మా ; గా		గాపా ; - సా		సా ; ; - సా	
	;	;	;	*	చేర - రా ; వ		దే . . ; - మి		రా ; ; - రా	
2.	సాగామా	*	ధాపా - గమపమగణ		గగాపా , - సని		సా ; ; - సా			
	మయ్య .	*	చేర - రా . . . వ.		దే . . . , - మి.		రా ; ; - రా			
3.	సాగామా	*	పాధాపా ; - మగ		మా ; ; - గరి		గాగారీ ; - సా			
	మయ్య .	*	చేర రా ; - వ .		దే ; ; - మి.		రా . . ; - రా			
4.	సాగామా	*	గాగీగా ; హా		మహా - గరిని		సా ; ; - సా			
	మయ్య .	*	చేరరా ; వ		దే . . . . . మి		రా ; ; - రా			
5.	సాగామా	*	ధామా - గమపమగణ		గగాపా , - సని		సా ; ; - ;			
	మయ్య .	*	చేర - రా . . . వ.		దే . . . , - మి.		రా ; ; - ;			
6.	;	;	;	*	గాగీగా ; - మగ		మపథప - గమపమ		గరినిసాని - సగ	
	;	;	;	*	చేరరా ; - వ .		దే . . . . . మి.		రా . . . . . రా.	

7. గరిసా ; * గారిగా ; మా
మయ్య ; * చేరరా ; వ
|| గమపథా - ధపమ ||
|| దే... - మి... ||
8. గరిసా ; * ధాపా - గమపమగరి
మయ్య ; * చేర - రా...వ.
|| గాపా , - సర్ప ||
|| దే... , - మి... ||
9. ; ; * వీవీవీ ; వీ
; ; * చేరరా ; వ
|| వీవీపా , - వీ ||
|| దే... , - మి... ||
10. గరిసా ; * వీవీవీ ; వీ
మయ్య ; * చేరరా ; వ
|| వీవీసర్ప - నిధమా ||
|| దే... - ... మి... ||
11. గరిసా ; * వీవీవీ ; వీ
మయ్య ; * చేరరా ; వ
|| వీవీసర్ప - సగారి ||
|| దే... - ... మి... ||
12. గరిసా ; * వీధామా ; గరి
మయ్య ; * చేరరా ; వ.
|| గాపా , - సర్ప ||
|| దే... , - మి... ||
13. ; ; * వీవీ - స గరిసా
; ; * చేర - రా...వ
|| గరిసా ; - వీ ||
|| దే... ; - రా... ||
14. వీసా ; * వీవీధమా , గరి
మయ్య ; * చేరరా , వ.
|| గాపా , - సర్ప ||
|| దే... , - మి... ||
15. ; ; * వీవీ స గరిసా
; ; * చేరరా...వ
|| ; గరిసామా ||
|| దే... మి... ||

16. సగరిగార	* సినిధమ - గమపమగతి	రీగా ; పా - పబ్బ	పా ; ; ;	
మయ్య	* చే. ర. - రా. . . వ.	లే. ; . - మి.	రా ; ; ;	
అ. ; ; ;	* నీనీప ; నీ	పా ; ; ; - ని	పా ; ; ; - నిధ	
; ; ;	* మేరగా ; గు	రా ; ; ; - ఇ	క ; ; ; - మ.	
మా ; ;	*	, - పగ	కీరీరీసా - నిధ	
హా ; ;	*	, - ఇ.	క. . . - మ.	
మా ; ;	*	, - పగ	రీగమగరిసే - నిధ	
హా ; ;	*	, - ఇ.	క. . . . . - మ.	
మా ; ;	* నీనీధా ; మా	గా ; ; - మా	గమపధపమ - గమ	
హా ; ;	* మేరుధి ; ర	శ్రీ ; ; - క	ర. . . . . - . .	
పమగరిగమ	*			
. . . . .	* (పేరరావ)			
చ. ; ; ;	* రీగామా ; మగ	రిగమా ; ;	గా ; ; - మా	
; ; ;	* తల్లిదం ; డ్రీ.	లే. . ; ;	ని ; ; - బా	
గా ; ;	*	గమపను - గమపా	మా ; ; - మా	
లా ; ;	*	లే. . . - . . .	ని ; ; - బా	
గా ; ;	* ధాపామా ; గా	గమగా - మపమా	గమగా - కీస	
లా ; ;	* తననా ; ధు	గో. . - . . .	. . ర - కీ.	

సా ; ; *	”	X మపధపమ - X మ	పామా - X రీధి	
లి ; ; *	”	గో	. ర - రీ . .	
సా ; ; *	సాన్దసగరిమా	మనినిధమ - X మ	పామాగారి	
లి ; ; *	పలుమా...లు	కే. మ. . - కొం.	. . . . .	
గారీ ; ; *	న్ద సాగమపధపా	ప మగమ - పమగరి	X గాసా , - ;	
తే . . ; ; *	పా . లిం . . . . చ	రా	హ . . . , - ;	
; ; ; *	న్దన్దసా ; న్ద	సా ; ; - న్ద	; ; ; సా	
; ; ; *	తలచు ; చు	నే ; ; - ను	; ; ; నీ	
, X గరిసా *	న్దసాగా ; మా	పా , ధపమ - X మ	పమగరి - X గాస	
, ... దు *	వద నా ; ర	విం , ద . . - ము.	. . . . - ను . .	
; ; ; *				
; ; ; *	దలంచి కరగగఁ జూచి త్యాగరాజ సన్నత	(అనుపల్లవి(బోలును పాడుకొనవలయును.)		

(17) రా. కల్యాణవనంతుము - తే. చతురశ్రరూపకము.

- ప. నాదలోలుండై బ్రహ్మనంద మొందవే మనసా (నాద)
- అ. స్వాదుఫలప్రద సత్తస్యరరాగ నిచయ సహిత (నాద)
- చ. హరిహరాత్మ భూసురపతి, శరణన్యగణేశాది (నాద)
- వరమాను లుపాన్కించితే, ధర త్యాగరాజవినుత!

[illegible]

(18) రా. ముఖారి - రా. ఆది

ప. కారుబారు నేయ్యబారు నలురే? నీవలె, నాకేతనకని!

అ. డొరిబారు దేశజనులు వరమును లుప్తోంగుచు భావుకు లయ్యెడు

చ. నెలకు మాఁడుపాన లభియింపఱు నేర్పుగలిగి నీర్మాయువుగలిగి

ఫలము కర్మ రహితులు గా లేవా ? నాధు త్యాగరాజుమత రామ !

రు. ; ; *	తగలగరి ; - పిలగలపిల - పిలగలపిల - పిలగలపిల	పా ; - ; ; - ధా ;	మపమధపమగారి ; - మాపా
; ; *	కా.రు. ; - కా. . . . . - రు.	పా ; - ; ; - యా ;	వా. . . . . ; - రు .
ధాసా *	పా ;	పా ;	రిగరి
. . *	పా ;	పా ;	రు. .

రిగపా * గారీమా ; గాతీ - రీ ; రిపమా - పా ; ధా | నీధానీపాధాపా - మపమధ | పమగారీ ; - గారీగాపా ||
 * కలరే ; ... - రీ ; ... - క ; థె | కే. . . . . - యు. . . | వా. . . ; - రు. . . ||
 ; ; గారీమా ; గా - " | హే ; రీ - ధాపా-మపమధ | పమగారీ ; - గారీగాపా ||
 ; ; కలరే ; . - " | కే ; . - . - యు. . . | వా. . . ; - రు. . . ||
 ; ; " " | హే ; పధస్థిరీ-స్థినిధప-మపమధ | " ||
 ; ; " " | కే ; . . . . . - యు. . . | " ||
 ; ; " " | స్థిరీగరీ-హేనీధాపా - " | " ||
 ; ; " " | కే. . . . . - " | " ||
 ; ; " - రీమాపామా-పా ; ధా | రీగరీగరీ ; - స్థిరీగరీ - రీగరీ | ధా - పధధపపా ; - ధస్థిరీగరీ ||
 ; ; " - నీ. . . - వ ; థె | పా. . . ; - కే. . . - . . . | . - త. . . . . ; - నగరిని. ||

గోపా *
 . . * (కౌరవపారు)

అ. ; ; నీధాస్థిని - ధానిధధా ; ధా ; - ధాపనిధ | పా ; - మాపా-నిధధాహే ; | ; - మాపా ; ధాహే ; ||
 ; ; ఊ. రి. . - వా. . . ; రు ; - థే. . . | క ; - జ . - చు. . లు ; | ; - వ ర ; యు ను ; ||
 హే, ని * " | " | " | " ||
 లు, . * " | " | " | " ||
 రీ ; * రీ ; ; - రీగరీ - రీగరీగరీ ; - రీ ; హే ; | స్థిరీగరీగరీగరీహే - హేహే - రీహే ; గా ||
 లు ; * ఉ ; ; - ధ్వా. . . - . . . ను ; - చు ; ను ; | భౌ. . . . . - వు ను. | ల. . . - య్య. . ; . . ||

4. మా *	పథనిని - ధా , ని - సానీ - కరినిస	; - రీరీ - స్తీని	ధనిసీరీ - కరిరీసీనిధ - రీసీనిధ	
*	కని, క - ర , . - . ము - తో...	; - కని - కర .	మి. డి. . . . చి. . . . ర. . .	
5. పమగమ*	" - నిసీరీగళుగా	రీసీసా - "	"	
...	" - తో...	. . . - "	"	
"	* పథనిని - ధనిసానీసా ;	; - రీంపీని	ధానీరీసా - స్తీనిధ	
"	* కని, క - ర , ముత్యో ;	; - కనికర .	మి. డి. . - చి. ర.	
;	* ని సగరిసా - స్తీనిస - ధాని - ధనిసా -	నిరీరీ - సా ; సీ	ధాపా - నిధాపమాగా	
;	* కౌ. . . లము - సు. శ్రి - మ . - సు. . -	. . . - క ; విం	. ప - వే. . . . X	
మా *	"	, - రీగరి - సా - రీసీని	ధానిధపా ; - స్తీనిధపమాగా	
మె *	"	, - క. . . . . - విం..	. . . ప ; - వే. . . . X	
మా *				
మె *	(చనితోడి)			
చ. ;	* పనిధనిధపా ; - పానిధ	క. - సూగమాప	పమయా - రిగమా ; - గమా	
;	* పతితుల. బ్రో ; - . చే.	. . - ప. ట్టా	కౌ. . . . . ; - రి ని	
2. ;	* మయాపపా - ధా - పమయా - గామాపాథని	క. - సూగమాప	"	
;	* ప తితుల - బ్రో - . . . . . చే.	. . - ప. ట్టా	"	
3. ;	* స్తీనిధ - నిపా - ధా ; పమయా - సమ - పాథని	ధాపా - "	"	
;	* పతి. - కుల - బ్రో ; . . . . . చే.	. . - . ,	"	

4. ; *	”	- గమపథ - నిరిరిసి	నిధపా - ”	”	
; *	”	- - - - - చే...	... - ”	”	
5. ; *	ధనిసహ - సినిన - ధానిసారసి	నిధపా - ”	”	”	
; *	పతికుల - బ్రహ్మ... - - - - - చే...	... - ”	”	”	
; *	పథప ధనిధ - ధపమగరిసా	; - పారిగామ	పా - గమపా ; - పపా		
; *	పరమా... - ర.మ.త.	; - చవి సాను	సా - ... ; - రి ని		
; *	పథని - ధాని - సా - ధనిసా ; - నిసా	; - సినిరిసిని	ధా , నిసా ; - సినిధప		
; *	ద్యుతి - ని - రి - త... ; - కత	; - శం... బ.	రా , ... ; - రి... .		
2. మా *	”	”	ధా , నిసా ; - సినిధా - సినిధప		
ని *	”	”	రా , ... ; - రి... .		
మా *	”	”	ధనిసార - గరిరిసి - సినినిధ - రిసినిధ		
ని *	”	”	రా... - - - - - రి... - - - - -		
పమగమ *	ప ధని - ధాని - సా - ధనిసా ; - నిసా	; - సినిరిసిని	ధా , నిసా ; - సినినిధప		
ని... *	ద్యుతి... - ని... - రి... - త... ; - కత	; - శం... బ.	రా , ... ; - రి... .		
ధా *	నిరిసిసా - సినిన - ధాని - ధనిసా	నిరిరి - సా ; - నిధ	సా - ని ధాప - మగమా		
ని *	ధురీణత్యాగ... - గ - రా... - - - - -	... - బ ; - హాని	... - త్యా... - - - - - రి ని		

; * నిరీషసా - ినిన - ధాన - ధనిసా
 ; * ధురీణత్యా - . . . గ - రా . . .
 ; *
 ; * (చనితోడి లేవే)

—

(20) రా. సారమతి - తా. ఆది.

ప. మోక్షముగలదా? భువిలో జీవన్ముక్తులు కానివారలకు

అ. సాక్షాత్కార నీ సద్భక్తి సంగీతజ్ఞాన విహీనులకు

చ. ప్రాణానల సంయోగమువలన ప్రణవనాదము సప్తస్వరములై బరగ

వీణాపాదన లోలుఁడౌ శివమనోవిధ మెఱుగరు త్యాగరాజువినత!

ప.	;	*	నిసా - రిగసా ; - రీగామా ;	; - ప ధ నీ ;		నిధమా - మగరిగ	
;	*	మో. - త్నము ; - గల దా ;	; - భువిలో ;		జీ . . - వక్..		
సా *	,	,	- రీగామా - రిగ	మా - పధ - పా , ధనీ ;		,	
,	*	,	- గల దా - . .	. - భువి - లో , . . ;		,	
సా *	,	నిసారిసా - రిగమపధనిసా	; - చీషనినీ ; - ధానిది		ధా - ధమమగరిగ		
,	*	ము. క్తులు - కా. . . ని . .	; - వా... ; - ర . .		. - ల. . . కు.		
సా *							
,	*	(మోక్షము)					

శ
ర
చ్చ
క్ష
ర
క్ష

- * హే, రీ, - స్వగళా, - గళా | ; - హే, రీగళా | స్వనిధామా ||
- * హే, టే, - త్యాగళా, - రగళా | ; - స, ధ్య... | కీ... ||
- * హే, నీ, ధా - హే; ధా | ; - స్వనిధా; - ధావిద | ధమ - మగళా - రగ ||
- * సు, గీ, త - జా; న | ; - వి...; - హే... | ... - మ, ల - కు. ||

(మోక్షము)

- * హే, హే, - హేహ - పధనీ | ; - ని నీధమా | మామామగళా ||
- * ప్రా, టా, - నల - సంగళా | ; - యోగము | వలన... ||
- * నినిధామా - మగళా - రగళా | ; - నిసారిసా | రగమా;; ||
- * ప్రణవనా - దము, - స. ప | ; - స్వరములై | బరగ;; ||
- * నిసారీ, - స్వగళా - రీగళా | ; - నిసా - రీగళా | స్వనిధా - నిధమా ||
- * వీ. టా, - హే, - ద, న | ; - లోక - లుడే. | శివ - మ. నో ||
- * పపాదధా - నీనీ - పధనిధ | నీ - నీనీనీ; - ధావిద | ధమ - మగళా, - రగ ||
- * విధమెలు - గరు - త్యా... | క - రా...; - జ... | ... - వి. ను - త. ||

(21) రా. మధ్యమావతి - తా. ఆది.

ప. రామకథా సుధారస పాన మొక రాజ్యము ~~జేయు~~ నే ?

అ. భామామణి జానకి సౌమిత్రి భరతాదులతో భూమివెలయు శ్రీ

చ. ధర్మాద్యుల పాలనమే మనసా ; ధైర్యానందసౌఖ్య నికేతనమే ;

కర్మబంధోజ్జ్వల నాద్రి బోదమే ; కలిహరమే శ్రీత్యాగరాజ విసతమగు

కు. ; * సాధి - రీ స రీ ; - వ మ రి

; * రా. - మహాభాగ ; - శుభా.

రిస *

.. *

రిస * సాధి - రీ స - రి మపని - వినిపిసా - ప మ రి

.. * రా. - మక - భా. . . . . - శుభా.

రిస * సప్తపా - సారిమ - రిమప - మాపనిపామా

.. * రా. జ్యమ - కే . . . . . యు

అ. ; * ని, ని, - నిపపనిపిసా

; * భా, మా, - మ. జి. . . జా

; * ముని - రిమరీసా - సాని - ని సేతీ

; * భర - తా. . . - కల - లో.

రిస *

.. | * (రామకథ)

(రామ)

(రామ)

(రామ)

| మనిపమని - ప మ రి

| తా. . . . - శుభా.

| రిమపనిపామా - రిపమగ్గ

| న. . . మొ. - క. . .

| పనిసనిపామా - ”

| న. . . మొ. - ”

| ; ; - ; ;

| ; ; - ; ;

| సా రి సేసాని - ని సేరీమరీ ;

| మి. . . . - త్రి. . . . ;

| సేసాని - ని ప - సేసాని

| . . . - యు. - నీ. తా.

స. ; * పామ - రీ స - రిమనని - పమరీ
 ; * ధ . - ర్మా - ద్యభి. - ల.పా
 ; * రిమరి - మ పని - పా ; , మరీ
 ; * ధై. . - ర్మ్యా. . - నం ; , దసా
 ; * చి నీ - నిపా , - ప నిసేని సా
 ; * కర్మ - బం. , - ఘో. . జ్వల
 ; * కురీ - కురీస - సానీ - నిసీతీ
 ; * కలి - హర. - మే. - శ్రీ. .

చి స *

మగు *

(రామకథా)

(22) రా. కుంతళవరాళి - తా. ఆది.

ప. కలివరులకు మహిమలఁ జెలిపియేమి ఫలమనలేదా ? ఈ

అ. ఇలను వెలయు వర వృషభాదుల కటుకులరుచి తెలియు చందముగా నీ
 చ. దారసుతులకై, ధనములకై, యూరు పేరులకై, బహు పెదతనమునకై,
 సారెకు భక్తవేషముగొనుచారికి, తారకనామ ! శ్రీత్యాగరాజార్చిత !

ప. ; * పధనిధనిధ - నిధపధపమమా
 ; * కలి.నరు. - ల.కు. .మహి

| కిరీ - ట ;
 | మన - సా ;
 | పాపా - పా ;
 | తన - మే ;
 | సారీసీనీ ; - నీ ; - ని సీరీమ
 | బో. . . ; - ద ; - మే. . .
 | సీరీసా - నిప - సినిపమ
 | జ. . - వి. - ను.త.

(కలి)

(కలి)

(కలి)

| సామా - మాపా - పమమా
 | కే . . . . మి. .

2. ; * పపా - ధనిధ - నిధపధపమమా	; - మమా - ససా	సమమపధ - పధనిధ
; * కలి - నరు. - ల. కు. . మహి	; - మల - కెలి	పే. . . . . - మి. . .
ధపపమ * పధని - ధనిధ - సినినిదధప - నిదధప	మా ; - ;	సా ; - సిధా - పధనిధ
. . . . * ధల. - మన. - లే.	దా ; - ;	ఈ ; - . . . . .

ధపపమ *

. . . . * (కలి)

అ. ; * పధనిధసా - సినిసి - నిదధా ; - సిసా	; - పధనిధసా	సినిసి - నిదధా - పపా
; * ఇల. నువె - ల. . - యు. . ; - వర	; - ఇల. నువె	ల. . - యు. . - వర
; * " - నిదధాపా - మమా	"	"
; * " - యు. . - వర	"	"
; * పధనిధసా - సినిసి - నిదధా ; - సిసా	; - మమమసా	సినినిధ - సినినిధ
; * ఇల. నువె - ల. . - యు. . ; - వర	; - వృషభా .	దు.ల. - క.టు.
ధప * "	"	"
. . * "	"	"
గా * ధసాసిసా - సినినిధధా - సా	మమసిసి - సినినిధ	సినినిధధప - నిదధప
. * కులరుచి - కె.లి. యు. -	. వము - గా. . .	. . . . . - నీ. . .

మా *

. * (కలి)

గ ప భా స్థ ర మ్మ

చ. ; * సా . ధనిధ - స్థనిధ - ధాపా - మాపమ	మా - స్థనిధ	స్థనిధప - మాప
; * దా , రసు . - తు . ల . - కై	. - ధన . ముల .	కై . . . . . - యూ .
, మ * పా , ధనిధ - పధనిధ - ధపమా	; - మపామమా	పాధా - నిధ - పాధప
, రు * పే , రుల . - కై . . . . - బ . మా	; - పె . ద్ద త	న ము - కై . . . .
పా * పధనిధసా - స్థనిధ - నిదధా ; - స్థసా	; - మమాస్థసా	స్థనిధ - స్థనిధ
, * సా . రెకు - భ . . . . . ; - క్తవే	; - పము కొను	వా . . . . - రి . కి .
ధా * సా , స్థసా - స్థనిధధా - సా	మా - మస్థనిధప	స్థనిధప - నిదధప
. * తా , ర క - నా . . . మ - క్రి	. - త్యాగరా .	జా . . . . . - ర్హి . . .

మా *

త * (కలి)

(23) రా . బిల - రి - తా , ఆది .

ప. దొరుకునా ఇటువంటి నేవళి

(దొరు)

అ. దొరుకునా నల్పతపమైనదిచిన భూసురపరులకునైన, సురలకైన

(దొరు)

చ. తుంబురునారదులు సుగుణకీర్తనంబులనాలాపము నేయగా - అంబరీషముఖులు నామము నేయుచు జాజాలుపై చలగ ;

బింబాధరులగు శురవారాలివేణులు నాట్యమాడగ - అంబుజభవపాకారు లిరుగడల నన్వయబిరుదావళిని పొగడగ ;

అంబరవాసకులు కరకంకణంబులు ఘల్లనిమ్రోయగ మణిహారంబులు కదలగ నూచు ఫణితల్పంబున నెలకొన్న హరిని కనుగొన(దొరు)

2. మరకతచుట్టి సన్నిభదేహంబున మెరుగుకనకచేలముతోల్ల - చరణయుగనఖావళికొంతులు చంపరుషిల్లల జేగిరా ;

వరనూపుష్పముజెలుగ ; కరయుగమున వజ్రపుష్పావణములు మెఱయ ; ఉరమున చుక్కాహారములు శ్రవణాయుగమున మకరకుండలంబులు,

చిటునవ్వులుగల వడనంబున ముంగురు, లద్దంపు కపోలము, ముద్దు-గుఱియు దివ్యస్థాలంబున తీలకము మెఱయు లావణ్యనిధిని కనఁజే (దొరు)

3. తామసగుణరహిత మునులకు పొగడతరముగాకయే భ్రమసినిల్వఁగ-శ్రీమత్కృష్ణకపు తొట్టపైని చెలువొంద కొలువుండఁగ ;

కామితఫలదాయకుడౌ నీతాకాంతుని గనియుష్కాంక- రామబ్రహ్మతనయుడౌ త్యాగరాజు తాబాడుచుమాచగ

రాముని, జగదుదారుని, సురరిపుభీముని, త్రిగుణాతీతుని, పూర్వ-కాముని, చిన్మయరూపుని, సద్గుణధాముని కనులార మదిని కనుగొన(దొరు)

1. పా. పా. - గాపా ; - ధా. ;	పా ; - నివిధస	పా ; - మగరి	
దొరు - కు నా ; - ఇ టు	వం ; - . . . టి.	నే ; - . . . వ.	
2. ,	పా. పా. - సీనిధ	పా. పా. - మగరి	
,	వం . . . . . టి.	నే . . . . . వ.	
3. ,	పా. పా. - సీనిధానిధపా ;	పా ; పధనిధ - ధపమాగారి	
,	వం . . . . . టి ;	నే ; . . . . . వ.	
4. ,	పా. పా. - నిధపా	పా. పా. - మగరి	
,	వం . . . . . టి	నే . . . . . వ.	
5. ,	పా. పా. - సీనిధ	పా. పా. - సీనిధపా-మగరి	
,	వం . . . . . టి	నే . . . . . వ.	
6. పా. పా. - పా. పా. ; - ధా. ;	పా. పా. - సీనిధ	పా. పా. - మగరి	
దొరుకునా - . . . . . ; - ఇ టు	వం . . . . . టి . . .	నే . . . . . వ . . .	

7. పాఠశాల - పథశినిధిపమ - గరిపా - మాగా - పథశా
 దొరుకు - నా . . . . . - ఇ . - టు . .

|| పినినిధిశీ ; - పిరిశా - పినిధి ||
 || వం . . . . ; - . . . . - టి . . ||

పథనిధ - ధపమ - గరిధపా - మగరి
 వే . . . . . - వ . .

అ. దాధాపా - ధపమ - గరి - గపా
 దొరుకు - నాన . . - ల్ప . . - తప

|| ధానా - పినిధి || పా ; - పా ;
 || మొన - రిం . . || చి ; - న ;

2. దాధాపా - పథనిధిపా ; - మగరి - గపా
 దొరుకు - నా . . . . న ; - ల్ప . . - తప

|| " || " ||
 || " || " ||

3. దాధా - పథశా - పినిధా - నిధిపా - ధపమగరి - గపా
 దొరుకు - నా . . - న . . - ల్ప . . . . - తప

|| ధానా - పినిధా || సా ; సా ;
 || మొన - రిం . . || చి ; న ;

4. పినిధి - పా - ధాశినిధిప - మగరి - గపా
 దొరుకు - నాన . . . - ల్ప . . - తప

|| " || " ||
 || " || " ||

5. ధాశి - పినిధా - ధాశినిధి - పథపమగరి - గపా
 దొరుకు . . నా . . . . - ల్ప . . . . - తప

|| " || " ||
 || " || " ||

6. గరిని - పినిధి - పినిధి - పినిధి - పథపమగరి - గపా
 దొ . . . . - న . . . . - ల్ప . . . . - తప

|| " || " ||
 || " || " ||

పిరిశా - పినిధి - పినిధి - ధపధా
 ధా . . - మర - వ.రు. - ల.కు

|| పినిధిపా - పిని || నిజధప - మగరి
 || వే . . . . న - మ. || ర.ల. - కె . .

గపధసే - సిధరీశీ - సిగిరిసినిధపధ

రంబలు - కగలగ - మా. . మపణితత్

(తదితర చరణము లిటుల నే పాడఁదగినయివి)

| ధరీసని - నిధపధ

| పంబున - నెలకొన్న

(దొరుకునా)

||

||

(24) రా. శహన - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. రఘుపతే! రామ! రాక్షసభీమా!

అ. భృగుశుతమదహరణ! మని బృందవందితచరణ!

చ. కరవీరహనయన! సజ్జనస్మృదయనికేతన! ధరణీధర! నీతామనోహర!

నిరవధిముఖదా! ఒప్రమేయ; నిరుపమ! నారదమగేయ!

కరధృతశరణాల! నీలఘనవరా! ఒమరపాలయ!

(రఘు)

(రఘు)

(రఘు)

ప. పామా	గారీ - గరిసా	స్థి ;	కధపమ	ధా; స్థిసా - రీ ;	సా ;	:: - రీగమ	
రఘు	పతే - . . .	రా ;	మ. . .	రా ; క్షస - భి ;	మా ;	:: - . . .	
2. పామా	గారీ - పమగరి	సాధా	"	" "	"	"	
రఘు	పతే -	రా .	"	" "	"	"	
3. "	"	"	"	" స్థిసా - రిగమా	గమపా	ధపమా - గరిపమ	
"	"	"	"	" క్షస - భి. .	మా. .	. . . . .	
4. "	"	"	"	" స్థిసా - రిగమప	ధా-ధప	మా-మగరిపమ	
"	"	"	"	" క్షస - భి. . .	మా- . .	. . . . .	

తత్త్వగ్రాహకాభిరూప

5. పాపా	గారీ - పమగరి	సాధా	ధృష్టమ	ధా ;	స్థి సా - రిగమప	ధ సీ - ధ	పమ-మగరిపమ
ర ఘ	పతే -	రా .	మ. . .	రా ;	క్షస - ఛీ. . .	మా. . .	. . . . .
6. ”	”	”	”	”	”	ధనిసా	సా ; - గరిపమ
”	”	”	”	”	”	మా. .	. ; - . . . .
7. ”	”	”	”	”	క్షసా - రి ;	సా ;	; ; - ; ;
”	”	”	”	”	క్షస - ఛీ ;	మా ;	; ; - ; ;
అ. సాసా	సోహా - కీ కీ	రిగమా	గమగమ-కీసా	నిఃనిః	ధపమా-ధనిసా	పాపా	రీగా - మపధా
జ్య శు	సుత - మడ	హ. ర	ణ. . . - మని	బృం. . .	ద. . - వం. .	త	చర - ణ. .
ధపమా	గారీ - గరిసా						

ర. ఘ || (‘రామ రాక్షసభీమా’ అని నిలపవలయును.)

చ. పాపా	ధాధప-మాపధ	సామా	గారీ-రిగమప	ధపమా	గమగమ - కీ సా	నీ నీ	నిసాధ-నిధప్తమ
స ర	కీ. . - రు హ.	నయ	న.	స. . .	జ్జ. న. - హృద	మని	కే. . - త. న.
ధాధా	స్థిసా - రి రి	రిగమా	గమపా-రిపమా	గమగమ	రీగరిసా - స. .	కీ ;	సా ; ; ;
ధ ర	కీ. - ధర	నీ.	. . . . .	త. . .	మనో. . - హ.	రా ;	. ; ; ;
కీసా	పామా - దాధా	నీ ;	నీ - సా ; సా	నినిఃరీ	నిఃసా - నినిఃరీ	నిఃసధ	నిఃనిసినిధపా
ని ర	పధ - సుఖ	దా ;	ప్ర-మే ; య	ని. రు.	ప. మ - నా. .	ర. వ.	సు. కే. . . య
ధాని	సోకీ - రిగమప	గా ;	మా - కీగరిసా	రిసీ	సీనిధా-నిధపా	ధపమా	పమగమ-గరిపమ
క ర	ధృత - శ. ర.	జా ;	ల - నీ. . .	మ. న	వ. . - రా. .	మ. ర	పా. . . - లయ. .

(25) రా. శ్రవణ-తా ఆది.

౧. గరిపై నెలకొన్న రాముని, సతీతవృక్ష గంటి (గరి)

ఆ. పరిపాదము విరిగురటులచే నిలబడి విసరుచు కొనరుచు కవిపద (గరి)

చ. పులకాంకితుడై యానందాశ్రమ పులనింపుచు మాటలాడవలెనని
కలువరించగని, పదిపూటలపై గాచెదనను త్యాగరాజవినుతుని (గరి)

౧. ;	* నిస - రీగరినా ; - సస్ - నిసధ - ధృఢా	; స - సరి శి	ధసనిసా ; - సాసా
;	* గరి - పై... ; - ... - ... - నెల	; కొ. - ... - న్న	రా... ; - ము ని
2. సా *	"	"	రీ, గమా ; - గమామరీగరి
. *	"	"	రా, . . ; - ము...ని..
3. సా *	"	"	రీ గామాపమ - గామగరీగరి
. *	"	"	రా, . . . - ము...ని..
4. సా *	ధసా - రీగరిసా ; - నిసగరిస. నిసా, - ధృఢా	; సరి - గమాప - రి గమా	
.. *	గరి - పై... ; - ... - ... - సెల	; కొ... - ... - న్న..	
			గమాప - ధపమా - గామగ - రీగరి
			రా, . . . - ము...ని..
5. సా *	"	నిసరిగమా - సరిగమాప - రిగమాప	ధనిధని-ధపమా-గామగ-రీగరి
. *	"	కొ... - న్న... - ... - ...	రా... - ము...ని..
6. సా *	పప - ధపమా - పమగా - గామగరి ;	రీగరిసా ; - ; నిస	రీగామాపమ - గామగ-రీగరి
. *	గుటి-త... - త్వ. క - గం... ;	టి... ; - ; ..	, . . . - ... - ...

త్యాగరాజవినుతుని

2. సా *	పప - ధప - మాపధపా - ధపమా - పమమగ	గమగా-రిగరిప-మాపా ; ;	రిగామాపమ - గామగ - రీగరి
. *	గుతీ - త . . . . - పృ . క - గం . . .	టి . . . . . ; ;	. . . . .
3. సా *	సమధ ; - నీసా - ధానిధపామా	ధానీ - సోపా	“
. *	గుతీత ; - పృక - గం	టి	“
4. సా *	సమధా ; - నీసా - కీగామాజమ	గామగ-కీగకసా;-ధానిధ	పాధపమా ; - గామగరిగరి
. *	గుతీత ; - పృక - గం	టి . . . . . ; -	. . . . .
అ. ;	పప - ధపమా - గమగమ - రి ; గరిసా	; - పమా - దధా	ధనిపా - ; ;
;	పఠ - వా . . - ర . ము . - వి ; రి . .	; - సు ర - టుల	చే . . - ; ;
2. ;	పప - ధప - మపధపమా - గమగా , - మ-రీ;గరిసా	“	నీనిస - ధానిధపాధప
;	పఠ - వా . . . . . - ర . ము , - . - వి;రి . .	“	చే . . - . . . . .
3. పమ *	ధనిసా - పధనిధ - మపధపమా -	“	నీసా-నిసరగ-రిసనీ-ధాపా
. . *	ప . రి - వా . . . . . - . . . . . -	“	చే . . . . .
4. పమ *	“	“	నీ ; - , సీసా
. . *	“	“	చే ; - , నిల
;	రిస - రీసీసధస ; - నిసేధా - ధా , స - నీధా	సాసా - సాధపమా ;	గా,సు-గా,మ - రీ ; గరిసా
;	బడి - వి . . . . . ; - రు . చు - కొ , . - స .	గు చు - రీ . . . . ;	విం , ... - ప ; . గ .
2. సా *	“	పాసా - ధానిసాపా ;	రిగమపధపమా - గామగరిగరి
*	“	గు చు - రీ . . . . ;	విం . . . . . - ప . . . . గ .

3. సా * పాపా - రిగమప - ధనిఁరి | స, సి - ధపమా - గామగరిగరి ||
 * , రు చు - నే... - .... | విం, . - . . . - ప...గ. ||
 సా * ,

(గిరిపై)

చు ; పప - పా ; - రిగమప - రిగమప | రిగరి - సా ; ||
 ; పుల - కాం ; - కి. తు... - డే... | దా... - శ్రు ; ||
 ; రిరి - రిగరిసా ; - సద్ధ... - ధానిధపా ; | మా - ధ...గరి - గా, మ |
 ; పుల - నిం... ; - పు. చు. - మా... - డ, . | ట - లా... - డ, .

పామా - గామగరిగరిసా ; ||
 . వ - లె. . న...ని ; ||
 ; ; - పమ - ధా ; | నీసా - ధానిధ - పాధప ||
 ; కలు - వ. రిం - చ... - గ ; ని... | టల - పై... - . . . ||
 పమ * , , | నీసిని - నీ ; ||
 * , , | టల. - పై ; ||
 ; రీసా - రిపఁధని ; - నీసాధా, పీనీధా | గా, మ - గా, మ - రి ; గరిసా ||
 ; గాదె - డ...న ; - ను, త్యా, .గ. | రా ; - జ... ; | సు, . - . , . - తు ; .ని. ||
 * , ,
 ; (గిరిపై)

(26) రా. అభోగి - తా. ఆది

ప. మానసునిల్పు శక్తిలేకపోతే మధురఘంటవిరుల పూజ ఏమిజేయును? (మ)
 అ. ఘనమర్మతుండై తానునిగితే కావేరిమందాకిని యెటుబ్రోచును? (మ)
 ఉ. పోమిదమ్మ సోగమగాండ్రి గోరితే సోమమాజి స్వర్గార్చుండెన్నో? (మ)
 కామక్రోధుడుతపంబనర్చితే గాఢరక్షించునో? త్యాగరాజమత!

ప. సోధామా - గారేపా - రిగమా		గా - రి ; సా		సా ; - రిగమా	
మ న సు - ని . ల్ప - శ . .		క్ష - లే ; క		పో ; - తే . .	
దదధా - ధా ; మా - దధహా - ధస		రిగరీ ; రీ		సససా - గారీ	
మధుర - ఘం ; బ - విరుల - చూ,		క . ప ; పా		జే . . - యును	
అ. గామాధా ; ; - ధస ధస		ధామా - గామా		ధాహా - రీ	
ఘ న జ ; ; - ర్మ . తు .		జే . - తా .		ముని - గితే	
గారీ - రిగగారీ - ధహా - రిగ		గారీగారీ		రిగరీగ - రిగరీ	
కా . - జే . . రి - నుం . - దా .		క రిపా		బ్రో . . - చు . ను	
చ. మా ; - ధమా ; గా - రిగా		హ - ధాహా - ధా		మా ; - గారీ	
సో ; - విద ; మ్మ - సాగ		స - గాం . - డ్ర		గో ; - రితే	
రీ ; గా - గ రిహ - గాసా		రిగముగ - గరిగ		రీగా - మా ;	
సో ; మ - యా . . జి - సగ .		సా . . - ర్మ . .		డో . - నో ;	

గా ; మా ; ధా ; - ధాసా	ధామా ; - ధా-	సా ; - రి రి	
కా ; మ ; త్రా ; - ధు డు	త పం ; - బా	న ; - ర్భితే	
గా ; రి - చరిగరి - ధాసాకి	గా ; - గా , రి	రిగమగ - గాకి	
గా ; చి - ర... - క్షిం. చు	నా : - త్యాగ	రా. జ. - మత	

(27) రా. మారికాంబోజి - తా. అది.

ప. ;	* పా , ధ - నిశనిధ - పధనీ-నిధా	; - పా , ధ - నిధ	నిధ - పధనీ ; - నిధప	
;	* ఎం , దు - కు... - ని. ; - రయ	; - ఎం , దు - కు.	... - ని... ; - రణ.	
మా *		; - ధనిసా , ని	నీ ; - నిధధప	
*		; - ఎవరు ,	నా... - కు.రా.	

1. ఎందుక నిర్దయ! ఎవరున్నారరా!
 2. ఇందునిభావన! ఇనకులచంద్రమా!
 3. పరమపావన! పరిమళభువన!
 4. నేపరచేతి బాపవేగానీ!
 5. ఉడుతబ్బ క్రిగని యుప్పల్లిగ లేదా?
 6. శత్రులమిత్రుల సమముగ జూచె నీ
 7. ధరలో నీకు త్యాగరాజుపై

పమ * పా, ధ - నిధనిధ - పధనీ; - నిధా | ; - ధనిసా, ని | ధానీ - ధనిసా - నిదధప ||
 . . * ఎం, దు - కు . . . - ని . . ; - ర్మయ | ; - ఎదరు , " | న్నా . . . - రు.రా. ||
 పమ * " " | ; " | ధానీ-ధనిసా-నిసరిసి-సినినిధ ||
 . . * " " | - " | న్నా . . . - రు . . . - రా . . . ||

ధపపమ *

. . . * (ఎందు)

అ. ; * మనీధనీ - సాధనిసా - , నిసా | ; - రిరి - సిసిని ||
 ; * ఇందుని - భా . . . - , నన | ; - ఇన - కుల . ||

మా *

. * (ఎందు)

చ. ; * కపాధ - నిధ - ధపమా - గామా | ; - Xమా - పధా ||
 ; * పరమ - పా. - . . . - చన | ; - పరి - మళ ||

మా *

. * (ఎందు)

2. ; * పా ; మగా - రిXమX - Xరిసా | ; - రి Xమప-ధనిసా ||
 ; * నే ; పర - డే . . . - , శి | ; - బా . . . - ని . . . ||

పమ *

. . * (ఎందు)

3. ; * పథా - నిహ - సినిధ - ధపపమ | మా - ధనిహా ; | గరిరిసి - సినిధప ||
; * ఉడు - త ధ - క్తి... - గ.ని. | . -యు.ప్ప ; | తి.ల్ల. - గ.తే. ||

మా *

దా * (ఎందు)

4. ; * నీ , ధహా - విధధహ - మమా | ; - పథా - నిహా | గరిరిసి - సినిధప ||
; * శ , త్రుల - మి... - త్రుల | ; - సమ - ముగ | జా... - చే... ||

మా *

నీ * (కొందు)

5. ; * రిగమా ; - హా ; - పధని సి | ; - ధ ని సినిధా | నిసి - గరిరిస - నిధ ||
; * ధరలా ; - నీ ; - . . . కు . | ; - త్యా.గరా | జా. - . . . - ధై. ||

పమ *

. . * (ఎందు)

(28) రా. అమృతవాహిని - తా. ఆది.

ప. శ్రీరామశాదమా ! నీకృపజాలునే, చిత్తానికిరావే, (శ్రీరామ)

అ. వారిజభవ సవకసనందన హాసవాది నారదులెల్ల పూజించే (శ్రీరామ)

చ. దారిని శిలయై, తాపముతాళక వారము కన్నీరును రాల్యగ

కూర ! అకాల్యముఁ జూచి బ్రోచి తారీతి ధన్యుడేయవే త్యాగరాజగేయమా (శ్రీరామ)

ప. పద్మ - ధామా - పా - ధ - మా -	గా - రీ - ధా -	రీ - మ - నా -	
క్రీ - రా - మ - పా - ద - మా -	రీ - క - ప -	జా, లు - నా -	
పద్మ - ధామా - గారీ - ముఖ	హ - రీ -	సరిమ - ధనిధమ	
చి - త్తా - వి - కి - రా -	హ - రీ -	.....	
అ. పా, ధ - నీ - హీ - రీ -	హీ - రీ -	రీ, రీ - రీ -	
వా, రి - జ - భ - వ -	స - క - స -	నం, ద - న -	
రీ - హీ - రీ, ప - హీ, ని - హీ -	మ - రీ - ని - ధపా	ధని - ని - ధామా	
వా, స - వా, ది - నా, ర - ను	తె - ల - పూ	జి - - -	
ధ. హీ, ప - పద్మ - ధామా - గారీ	మ - పద్మ - ధమా	గా, రి - నా -	
దా, రి - ని - - - -	తా - - - -	తా, శ - క -	
హీ, హీ - హీ - రీ -	సరిమా - గా -	రీ - నా -	
వా, రము - కన్నీ - రును	రా - - - -	.. - - -	
హీ, ధ - నీ - హీ - రీ -	హీ - రీ -	రీ, రీ - రీ -	
కూ, - - - -	జా - - - -	హీ, చి - తా -	
రీ - హీ - రీ, - - - -	మ - రీ - ని - ధపా	ధని - ని - ధామా	
రీ, తి - ధ, మ్య - నీ, మ - నీ -	త్యా - ర -	నీ - - - -	

(49) రా. బేగడ - తా. ఆది.

- ప. తనవారితనము లేదా? తారకాధిపానన! వాదా? (తన)
 ఆ. ఇనవంశరాజులకీగుణము యెన్నడైన గలదా? నాదుపై (తన)
 చ. అలనాడుఅన్న-మారగించువేళ-బలువానరుల-పంక్తినుంచలేదా (తన)
 2. పేర పేరపిలిచి-హారములు-క్రేమమీర మీగొసగ-లేదా? నాదుపై (తన)
 3. రామరామరామ-రచ్చనేయకవె-తామసంబు ఏల-త్యాగరాజనుత! (తన)

ప. ;;; * గామాపా ; ధా	పా ; ; - ధా	పా ; ; - మధ	
;;; * త న వా ; రి	త ; ; - న	ము ; ; - లే.	
2. సా , మగరి * ,,	ధపమపధప - ధా	,,	
దా , . . . * ,,	త . . . . . - న	,,	
3. ,, * ,,	,,	ప ధనీ ; - ధా	
,, * ,,	,,	ము . . ; - లే	
4. ,, * గామాపాధాపా	సా ; ; - ధా	,,	
,, * త న వా . రి	త ; ; - న	,,	
5. ,, * గామాపా ; ధా	ధపనినిసీసీ - మగ	రి సీ-నిధప - సీని	
,, * త న వా ; రి	త . . . . . - న .	ము. - . . . . - లే.	
ధప - పమగరి * రీసాధా ; ప్పా	సా ; ; - గరి	గా ; ; - మప	
. . - దా . . . * తారకా ; ధి	పా ; ; - న .	న ; ; - వా .	
గ రీ , సా * ,,	,, - గా	రిగమపధప - మప	
దా. , . * ,,	,, - న	న . . . . . - వా.	
,, * ,,	,, - గమ	ధపధా ; - మప	
,, * ,,	,, - న .	న . . ; - వా .	
,, *			
,, * (తనవారి)	5-వ సంగతిని పాడుకొనవలయును.		

అ. ;;; * ధాపాసా ; - నీ	కీ ; సా - గా	గారీ ; - గమ	
;;; * ఇ న వం ; - శ	రా ; . - జా	ల కీ ; - గు .	
2. కీ ; సా * ,,	ధ పనినిసీసీ - గా	,,	
ణ ; ము * ,,	రా. . . . . - జా	,,	
3. ,, * ,, - సా	నిపిగిరిగా - గా	,,	
,, * ,, - శ	రా. . . . . - జా	,,	

రీ ; సో * సీరిసీరి - నీ ; ధా | ధపసో ; - పధ | పా - సీ నిధప-మ ప ||
 ణ ; ము * ఎ.న్న. - డై ; న | గలదా ; - . . | . - నా. . -దు. . ||

గ రి , సా *

సై. , . * (తనవారి)

N. B ఈ కీర్తనమునందు గల చరణము లన్నియును అనుపల్లవి తీరుననే పాడఁ దగినయవి.

(30) రా. గరుడధ్వని - తా. ఆది.

ప. ఆనందసాగర మీదని దేహము భూభారమర, రామ! బ్ర- (హ్మనంద)

అ. శ్రీనాయకా! ఖిలనైగమాశ్రిత సంగీత జ్ఞానమను బ్ర- (హ్మనంద)

చ. శ్రీవిశ్వనాథాది శ్రీకాంతవిధులు పావనమూర్తు లుపాసించి, చాల

భావించి రాగలయాదుల భజియించే శ్రీత్యాగరాజనుత ! (ఆనంద)

ప. ;;; * గా ; రీ ; సా	రీ ; ; - గా	మాపా ; పా	
;;; * ఆ ; నం ; ద	సా ; ; - గ	ర మీ ; ద	

2. పా ;;; * ,,	,,	మాపా ; - గమ	
ని ;;; * ,,	,,	ర మీ ; - ద .	

3. పా-గమపా * ,,	,,	మాపా ; - ధని	
ని - . . . * ,,	,,	ర మీ ; - ద .	

సీధపా ; * గాగా రీ ; సా	ధా ; ; - నీ	సారీ ; - గ మ	
ని . దే ; * హముభూ ; .	భా ; ; - ర	ముర ; - రా .	

పా - గమపా *

మ - బ్ర. . * (హ్మనంద)

అ. ; ; ; * ధా ; నీ ; సో	రీ ; ; - గా	రీసో ; ధా	
; ; ; * శ్రీ ; నా ; య	కా ; ; - ఖి	లనై ; గ	

పా ; ; ; * ,,	రీ సీరిగా - గా	,,	
మా ; ; ; * ,,	కా. . . - ఖి	,,	

,, * గామాపా ; - ధని	సీరిసో ; - ధా	పాగా ; - పా	
,, * శ్రీ త సం ; - గీ .	. . త ; - జ్ఞా	. న ; - మ	

గారీ ; *

సుబ్ర ; * (హ్మనంద)

చ. ; ; ; * పా ; పాపా ;	ధనిసో ; సో	ధాపా ; పా	
; ; ; * శ్రీ ; వి శ్వా ;	నాథా ; ది	శ్రీకాం ; త	

గాగారీ * ధపధప - గారీ - గరి	గారీ పా - ని సీ	రీ ; రీ - గ మ	
విధులు * పా . . , - వ న - మా.	. ర్దులు - పా .	సిం ; చి - చా ,	

పా ; ; * ధా ; నీ నా	రీ ; ; - గా	రీనా ; ధా	
ల ; ; * భా ; వించి	రా ; ; - గ	లయా ; దు	
పా ; ; * గామాపా ; - ధని	సీరినా ; - ధా	పాగా ; - పా	
ల ; ; * భజియిం ; - చే.	.. శ్రీ ; - త్యా	గ రా ; - జ	
గారీ ; *			
సుత ; *	(అనంద)		

(31) రా. భూషావళి - తా. ఆది.

ప. తనమీదనే జెప్పకోవలెగాక నే నిన్నాడపనిలేదురా ; (తన)

అ. చనువునకొంత పలికేవు ; ఈసున కొంతబలికేవను నేరమెల్ల (తన)

చ. ఒకవేళనిన్ను ప్రేమమీర మదినుంచి మంచిపూల పూజించుచు,
ఒకవేళకోపగించి నిన్ను దూరుచుంటిగాని, రామ ! త్యాగరాజసుత ! (తన)

.. ; ; ; * పాధానా ; ని	ధా ; ; - పా	మాగా ; రీ	
; ; ; * త న మీ ; ద	నే ; ; - జె	ప్పకో ; వ	
గామా ; * పధపమగా ; రీ	గ మగరిసా - సా	ధాసా ; - రీ	
లె , గా ; * క . నే . ని ; .	న్నా...డ - ప	ని లే ; - .	
2. గాపా , మ * పాధానా ; నిధ	పధసీనిధా - పమ	ధ పపమగారి	
గ రా , . * త న మీ ; ద .	నే... - జె.	ప్ప...కో . వ	
గా , మా , * పధపమగా ; రీ	గ పగరిసా - సా	ధాసా ; రీ	
లె , గా , * క . నే . ని ; .	న్నా...డ - ప	ని లే ; దు	
గా , మా , *			
రా , . , *	(తనమీదనే)		

అ. ; ; ; * పాధానా ; నా	రీ ; రీ - గా	రీగా ; రీ	
; ; ; * చ ను వు ; న	కొం ; త - ప	లికే ; వు	
నా ; ; * ,,	,, - సీరి	సీరిగా ; రీ	
డా ; ; * ,,	,, - ప .	లి . కే ; వు	
నా ; ; * నీ ధా పా ; గా	పధనా ; - ధా	పాగా ; రీ	
ఈ ; ; * సు న కొం ; త	బలి కే ; - వ	ను నే ; ర	
గా , పామ *			
మె , ల్ల . *	(తనమీదనే)		

చ. ; ; ; * గాగాగా ; గా	గా ; గా - గా	రీ - శ మశామ	
; ; ; * ఒ క వే ; శ	ని ; న్ను - ప్రే	మ- మీ . . ర	
గ రిసా ; * సన్నిధాసా ; రీ	గా , రీ , - గమ	పా - గమపామా	
మ . ది ; * నుంచి.మం ; చి	పూ , ల , - పూ .	. - జిం... చు	

పా ; ; * పాధానా ; నా	రీ , రీ , - గా	రీగా ; రీ	
చు ; ; * ఒక వే ; శ	తో, ప , - గిం	చిని ; న్ను	
నా , నా , * నీ ధా పా ; గా	ప ధ నా ; - ధా	పాగా ; రీ	
నూ , రు , * చుంటి గా ; ని	రా . మ ; - త్యా	గ రా ; జ	
గాపా , మ *			
సుత , . *	(తనమీదనే)		

(32) రా. రాగవంజరము - తా. ఆది.

ప. సార్వభౌమ ! సాక్షేతరామ ! మనసార బల్కరాదా ? దేవత (సా)

అ. పార్వతీరమణార్చితసాద యుగ ! శక్తవంద్య ! పరాత్పర ! దీనబంధో ! (సా)

చ. ముద్దుముద్దు గా మాటలాడినది ముంగుగానే నదా వెతజెందుచును

కద్దుకద్దునుచు చిరకాలమును కరచుచుండవలెనా ? త్యాగరాజమత ! (సా)

ప. ; ; ; * నీ నీ - నిదదాధా	నా ; ; - సని	ధమ - పా ; చూ	
; ; ; * సార్వ - భౌ . . మ	సా ; ; - శ .	త . - రా ; వ	
మాపా ; *		సా - ధనానిపా	
మన ; *		ఆ - రా . . మ	
మాపా , మ *		ధను - రీ ; సా	
మన , . *		రి . - రా ; స	
రిమరిమపమ *			
మ . న . . . *			
ధాపా ; * ధాధా - నీ ; ధి ధ	సా ; ; - సరి	మరి - మా ; మా	
మన ; * సార - బ ; ల్క .	రా ; ; - గా .	. . - రే ; వ	

రిమరిమపా *

త . . . . * (సార్వభౌమ)

అ. ; ; ; * ధానారీ ; రీ	సరిమా ; - రీ	మారీ ; నా	
; ; ; * పార్వతీ ; ర	మ . నా ; - ర్చి	తపా ; ది	
నిధమా ; *	సరిమరిమా - రీ		
యు . గ ; *	మ . నా . . - ర్చి		
* దాదా - దా ; ధా	నిధనా ; - సని	ధమరీ ; సా	
* భక్త - వం ; ద్య	ప . రా ; - త్ప .	ర . ది ; స	

రిమరిమపా *

బం . . . . ధో * (సార్వభౌమ)

చ. ; ; ; * పాపాధా ; ధా	పా , ధ - నీ ; - నా	మా - ప ధనీధా	
; ; ; * ముద్దుము ; ద్దు	గా , . - . ; - మా	ట - లా . . డి	

మారీ ; * రి మిపమ రీ ; సా	స రి మ రి మా - పా	పా ధా నీ ధా	
న ది ; * ముందు . . గా ; నే	స . దా . . - వె	త జెం . దు	
మాపా ; * ధాసోరీ ; రీ	సరిఘా ; - రీ	ఘా రీ ; సో	
చు ను ; * క ద్దుక ; ద్దు	ను . చు ; - చి	ర కా ; ల	
ని ధమా ; * ,,	సరి పరిఘా - రీ	,,	
ము . ను ; * ,,	ను . చు . . - చి	,,	
,, * ధధధాగా ; ధా	నిధసా ; - సని	ధఘరీ ; సా	
,, * క రగుచుం ; డ	వలెనా ; - త్యా	గ . రా ; జ	

రి మరిమపా *

ను . త . . * (సార్వభౌమ)

(తిరి) రా. సింధుకన్నడ - తా. ఆది.

ప. నన్నుగన్నతల్లి ! నాభాగ్యమా ! నారాయణీ ! ధర్మాంబిక ! (నన్ను)

అ. కనకాంగి ! రమాపతిసోదరి ! కరుణించవే, కాత్యాయని ! (నన్ను)

చ. కావుకావుమనినే మొఱబెట్టగా కరుగదేమి మది కమలలోచని !

నీవు బ్రోవకుంటే ఎవరుబ్రోతురు స-దావరంగాసగే త్యాగరాజసుత (నన్ను)

ప. ; ; ; * సామాగా ; మా	రీగా ; - మా	పా - ప మమాగా	
; ; ; * న న్ను గ ; న్న	తల్లి ; - నా	. - భా . . గ్య	
రీ ; ; * సా ; - సన్నిగ్గా	స్థా ; ; - ధా	సా - రమాగా	
మా ; ; * నా ; - రా . . య	ణీ ; ; - ధ	. - ర్మాంబి .	

పమమగగరి *

కె . . . . . * (నన్నుగన్న)

అ. ; ; ; * ధాసోసా ; సా	గాగా ; - మగ	రీ - గాఘాగా	
; ; ; * క న కాం ; గి	ర మా ; - ప .	తి - సో . ద	
రీ ; ; * సోసా - సనినీధా	పధసా ; - ధా	నీ - నిదధాపా	
రి ; ; * క రు - ణిం . . చ	వే . . ; - కా	. - త్యా . . య	

మగరీ ; *

ని . . ; * (నన్నుగన్న)

చ. ; ; ; * పాపాపా ; ధా	పధసా ; - ధా	నీ - నిధధాపా	
; ; ; * కావుకా ; వు	మని నే ; - మొ	ఱ - బె . . ట్ట	
మా ; ; * పధసోధా ; నీ	పామగరీ - సస	మాగా ; మా	
గా ; ; * కరు గ దే ; మి	మ ది . . - కమ	ల లో ; చ	
గమపా ; * ధాపాసో ; సా	గాగా ; - మగ	రీ - గాఘాగా	
ని . . ; * నీ వుబ్రో ; వ	కుంటే ; - ఎ వ	రు - బ్రో . ఖ	

కీ కీ ; * సోసోసిసిధా - | పథసో ; - ధా | నీ - ని ధధామా ||
 రున ; * దావ రం.. బా | స. కే ; - త్యా | క - రా.. జ ||
 మగరీ ; *
 ను.త ; * (నన్నుగన్న)

(34) రా. ఆరభి - తా. ఆది.

ప. నామొలులను విన నేమిటవలెనా? పామర మనుజులలో, ఓ రామ! - (నామొలులు)
 అ. తోమరనారాచములై మనసుకు తోచెనా? భ క్తసాపమోచన! - (నామొలులు)
 చ. ఇభరాజేంద్రుఁ డెక్కువైన లంచమిచ్చినడేమిరా?
 సభలో మానము భోసమయమున! సతి యేమిచ్చెనురా? ఓ రామ! - (నామొలులు)
 భాగవతాశ్రేణర రసికావన! జాగరూకుడని శ్రేణ;
 రాగస్వరయుత! కైమభ క్త జనరక్షక! త్యాగరాజవందిత! - (నామొలులు)

ప. ;	*	ధా , పపా - ధా - సస్థిధా ; - రిసా సస్థి - ధా , పపా		ధా - సస్థిధా ; - రిసా	
;	*	నా , మొలు - ల - ను.. ; - విన .. - నా , మొలు		ల - ను.. ; - విన	
సస్థి *		,,		,, - సారిమరిస	
.. *		,,		,, - విన ..	
సా *		,, - రిమగ		,, - రిసా	
. *		,, - విన.		,, - విన	

;	*	సారి	:	రీ, సరీ		రిమగరి - సారిస	
;	*	సారి	:	సే, మర		వ. లె. - సా. .	
సరి	*	సారి	:	సే		రిమగరి - రి సరీ	
సరి	*	సారి	:	సే		వ. లె. - సా. .	
;	*	సారి - రి మపథ - పపమను	:	సారి - రి - మాపథ		సాధపమా ; - మగ రీ	
;	*	సారి - మ. ను. - జు. ల.	:	లూ ; - ; - ఓ. .		. . . . ; - . . రా	
రీ	*	సారి	:	సే - ధస		సేధ - పపమగ - రిరి	
మ	*	సారి	:	సే - ఓ.		. . . . .	
సరి	*	సారి - రి మపథ - సారి	:	ధప, - ; ;		మాపథపా, ధ-మామగరి ;	
సరి	*	సారి - మ. ను. - జు. ల.	:	లూ. . , ర ; ;		ఓ. . . . , - . . . . రా ;	
రి	*	సారి - రి మపథ - సారి	:	సే గరిరి - సేసేదధ		పపమగ - రీమగ	
మ	*	సారి - మ. ను. - జు. ల.	:	లూ. . . . -		. . . . - . . రా.	
రి	*	సారి - రి మపథ - సారి	:				
మ	*	సారి - రి మపథ - సారి	:				
అ. ;	*	సారి - రి మపథ - సారి	:				
;	*	సారి - రి మపథ - సారి	:				

అను ఆవృత్తమును పాడునపుడు ఆవృత్త ఆంత్యములో ఒక్కొక్కమాటను “నా మొఱలను విన నేమట వలెనా” యని పాడి “పామరమనుజులలో” అని ద్విప్పి పాడవలయును.)

అ. ;	*	సారి - రి మపథ - సారి	:	సారి - రి - మాపథ		మపథసే - సాసా	
;	*	సారి - రి మపథ - సారి	:	సారి - రి - మాపథ		మ. న. - సు కు	

;	*	ధా , పపా-పథనిధ-మపథప-మగరిస	రీమాపా - ;		మపథసి - సోసో	
;	*	తో , మర - నా . . . . - రా . . .	చములై - ;		మ . న . - మ కు	
;	*	”	”		మప ధసిసోకీ	
;	*	”	”		మ . న . సుకు	
;	*	కీ మగకీ - సో - కిసిని - ధాపా	మపథసి - సిరిసో		దధపప - మ గరి	
;	*	తో . . చె - నా - . . . . - భ క్త	పా . . . . - ప		మో . . - చ . న .	

సద్ది *

(నా మొఱులను)

చ. ;	*	రిగ రి ; ; - ధ పారిరి	; - ధాసా - ధని		రీరి - మ గరి	
;	*	ఇభరా ; ; - కేం. ద్రుడు	; - ఎక్కు - కై .		. న - లం . . .	
స. ;	*	పా ; మ గరి - మగరిస - రిరిపమ	పా ; ; ;		; ; - ; ;	
చ. ;	*	మి ; చ్చిన . - కే . . . - మి . . .	రా ; ; ;		; ; - ; ;	
;	*	ధధపా , - మపథపమాపా ; - పపా	; - రిమరి - మపా		మపథసిసో - సో	
;	*	సభలో , - మా . . . . , ; - న చు	; - బో . . - న చు		. య . . ము - న	
;	*	”	”		” - కీ	
;	*	”	”		” - న	
;	*	రీరిసుగకీ - సో - కిసిని - ధాపా	మపథసి - సిరి - సిని		దధపప - మ గరి	
;	*	సతియే . . - మి . . . . - చెప్పను	రా . . . . - ఓ .		. . . . - రా . మ .	

సం *

.. * (నా మొఱలను)

(చేతర చరణము లిటులనే పాడఁదగినయవి.)

(కిర) రా. హిందోళము - తా. ఆది.

ప. సామజపరగమన! సాధుహృత్సార సాబ్జపాల! కాలాతీత! విఖ్యాతి! (సా)

అ. సామవిగమజ సుధామయ గానవిచక్షణ! సజాశీల వచూలవాల! మాం పాలయ (సా)

చ. వేదశిరోమాతృజ సప్తస్వర నాదాచలదీప! స్వీకృత

నూదపకుల! మురళీ వాదన విలోద! మోహనతర! త్యాగరాజవందనీయ (సా)

ప. సామా - మగసా - రఙ్గధా - నిన్ద		సా ; ; ;		సామా - గామా	
సా . - మ. జ - వ. ర - గమ		న ; ; ;		సా . - ధుహృ	
మ గగమ - గగసా - "		"		"	
త్యా. . . - మ. జ - "		"		"	
ధానీ - దధమా - మగసా - సనిధిని		"		" - గమధ ని	
త్యా. - మ. జ - వ. ర - గ. మ.		"		" - ధు. హృ.	
సా ; నిధమా - "		"		సామా - గమధ ని	
త్యా ; మ. జ - "		"		సా . - ధు. హృ.	
సి నిధా - నిధమా - "		"		సామా - గామా	
త్యా. . - మ. జ - "		"		సా . - ధు హృ	
గా, మ - ధా, ని - సా, ని - ధానీ		సా ; - సా, ని		ధా - ని - ని - దధని	
త్యా, ర - సా, బ్జ - సా, ల - కా.		లా ; - తీ, త		వి - ఖ్యా. . - . త.	

త్యాగరాజస్వామి యారవలు

సా ; నిధమా - మగసా - సన్నిధి	సా ; ; ;	సామాగామా	
సా ; మ. జ - వ. ర - గ. మ.	సా ; ; ;	సా . ధుహృ	
గ మధవి - నిధాని - సా , ని - ధ నిసగ	సా ; - సా , ని	ధా - ని సేవిధ - నిస	
త్సా . ర . - సా . జ్జ - సా , ల - తా . . .	సా ; - , త	ని - భా . . . - త .	
గ సేవిధ - మగ - సగసన్నిధి - న్ని	సా ; ; ;	సామాగామా	
సా . . . - మ . - జ . వ . ర - గమ	సా ; ; ;	సా . ధుహృ	
గ మధవి - నిధాని - సా , ని - ధాని	సా ; - సా , ని	ని - ధ నిసగ	
త్సా . ర . - సా . జ్జ - సా , ల - తా .	సా ; - తి , త	ని - భా . . . - త .	
ప గసేవి - ధమగ - సన్నిధి - న్ని	సా ; - ; ;	సామాగామా	
సా . . . - మ . జ . - వ . ర - గమ	సా ; - ; ;	సా . ధుహృ	
“సామజవరగమన” (మొదటిసంగతిని పాడి నిలవలయును.)			
అ. సా ; మానీధానీసాని	సా ; - ; ;	సా ; - నిధమగ	
సా ; మ నిగమ జను	ధా ; - ; ;	తి ; -	
”	సా , ని - ధనిసా	ధనిసా - నిధమగ	
”	ధా , . - ల . .	. . . -	
”	సా , ని - ధనిసేవి	ధనిధ - ధమాగ	
”	ధా , . - ల . . .	. . . -	
”	సా , ని - ధనిసా	నిధమా - ధమమగ	
”	ధా , . - ల . .	. . . -	

సా ; - సమమగ - మదధమ - ధనిధి	ధ నిసా - ధనిసేని	ధనీధ - ధమా
సా ; - మ. ని. - గ. మ. - జ. మ.	ధా... - అ...	...
సా ; - మానీ - ధానీసానీ	సా ; - ; ధని	సా ; సాసా
సా ; - మ ని - గ మ జమ	ధా ; - ; మయ	గా ; న ని
సా ; మగసా - సేనిధా - ధనిసేని	స నిధి - ధనిసేని	స నిధమ - గ మధని
సా ; త్. ని - గు. ని - శి. లద	యా. . ల - వా. . ల	మాం. . . - పా. లయ
“సామజ వరగమన” (కడపటి సంగతిని పాడి తరువాత మొదటి సంగతిని పాడి నిలుపవలయును.)		
చ. సా ; మాగామా ; - మా ;	ధానీ - ధనిసేని	నీ దాధానీ
సా ; ద శి రో ; - మా ;	తృజ - స...	ప్ర. స్వర
సా ; ని ధమా - మగసా - సచ్చిధన్	సా ; ; ;	సామాగామా
సా ; దా. . - చ. ల - డి...	సా ; ; ;	స్వీ. కృత
మా నీధానీ - ధానీసానీ	సా ; ; - ధా	నీసాసాసా
యా. దవ - తు లమర	శి ; ; - వా	. ద న ని
మాసాసా - స నిధా - నీసాసా	ధ నిసేని - ధా, మ	మా, గ - గమధని
నో, ద - మో. హ - న త ర	త్యా. . గ - రా, జ	వం, ద - నీ. . య
		“సామజవరగమన”

(36) రా. భైరవి - తాళం. ఆది.

- ప. శ్రీరఘువర ! సుగుణాలయా (రామ) ! సరసిజలోచన ! విగోచనాభ ! (శ్రీరఘు)
 ఆ. తరాన లేని పరాగు లేటికి? బిరాన నసుబ్రోవగరాదా? వాదా? (శ్రీరఘు)
 చ. కమలాపిత ! నలకమలాపితధర మమత తెలిసి నను మన్నించరాదా? (శ్రీరఘు)
 జి. కనికరమున నను కని కరముననిడి చనువుననొక మనవిని బల్కిరాదా? (శ్రీరఘు)
 3. అగమమాలా ! అవనిజలోల ! వేగమే తెలిసికో త్యాగరాజార్చిత ! (శ్రీరఘు)

క ప భై స్క ర భక్తి

- ప. పధనీ - ధాధా - పాపా - మాపా | ప మగా ; మా | పా ; - పామా ||
 శ్రీ... - ర ఘు - వ ర - సు గు | జా... ; ల | యా ; - రామ ||
 2. పధనీ - పధనీ ధాపా - మపమధ | | | | |
 శ్రీ... - ర . ఘు వ ర - సు . గు . | | | | |
 3. పధనీ - నిరీ సే నిధాపా - మపమధ | | | | |
 శ్రీ... - ర . ఘు . వ ర - సు . గు . | | | | |
 4. పధనిసేరీ - సే రీనీధప - మపమధ | | | | | పా ; - మ పధని ||
 శ్రీ... - ర - ఘు . వ ర . - సు . గు . | | | | | యా ; - రా . మ . ||
 సేనిధాపా - మధప మ - గారీపా | స స గె - గపమ | ప ధ నీ - ధపపమ ||
 స . ర నీ - జ . లో . - , చన | వి . లో . . . - చ . | సా . . . - భ . . . ||
 పధనిసే - రీగరీసరీగరీ - సేనిధప - మపమధ | స మ - గా ; మా | పా ; - ; ; ||
 శ్రీ... - ర . ఘు . . . - వ . ర . - సు . గు . | జా . . . , ; ల | యా ; - ; ; ||

అ. పాదనీధప - పా, ధ - ధపపమ	పాదనీధ - ధని	సోసో	
తరా, . . న. - లే, . - ని. . .	పరా. . - తు.	లె ; టి కి	
2. సానీ ; ధప - మపధని - ధపపమ	"	"	
తరా ; న. - లే. . . - ని. . .	"	"	
3. సేరి సేనీ, ధప - పధనిస - నిధపమ	"	సో, ని - ధనిసేరి	
త.రా., న. - లే. . . - ని. . .	"	లె, . - టి. కి.	
4. గేరిసే - రే సీనిధప - పధనిస - నిధపమ	"	సో ; సోసో	
త. . . - రా. . . న. - లే. . . - ని. . .	"	లే ; టి కి	
రీసో ; రీ - సోరీ - సేనిసేరి	సోసో - ని రేసేని	ధా ; - పామూ	
విరా ; న - న సు - త్రో. .	వ X - రా. . .	దా ; - హాదా	
పా ; - గేరిగ - సేరిగేరిసోనీ-ధాపామపమధ	పమ - గా ; మా	పా ; - ;	
శ్రీ ; - . . . - ర. . . ఘ. - వ ర సు. గు.	జా. . . ; ల	యా ; - ;	
చ. మపామ - పాధా - నీ ; - సో ;	ధానీసోరీ	సోనీధాపా	
అ. . . - X మ - మూ ; ౩ లా. ;	అ వని జ	లో. లా.	
నీగారీసో - సేరిసేనిధాపా	ప ధనీ - ధాపా	; - మపమపధా	
వే. X మే. - చె. లి. నీ జో	త్యా. . - X రా	; - జా. . ర్చిత	

(శ్రీరఘు)

(37) రా. రేవగుప్తి - తా. దేశాది.

ప. గ్రహబలమేమి శ్రీరామాను-గ్రహబలమే బలము (గ్రహ)

అ. గ్రహబలమేమి తేజోమయ వి-గ్రహమును ధ్యానించే వారికి నవ (గ్రహ)

చ. గ్రహక్షీడల పంచపాపముల నాగ్రహములు గల కామాది రిపుల ని-

గ్రహము జేయు హరిని భజించే త్యాగరాజునికి రసికాగ్రేసరులకు (గ్రహ)

ప. ;	*	ధపాధగా-పగ-పాధప-గా,పగారీ		రీ - సారిససా - ధా.పా.ధా.		సా ;;;	
;	*	గ్రహబల - - - - - మే - - - - -		మి - శ్రీ. - - - - - రా. . .		మా ;;;	
		”		”		సారీసరిగా - ;;	
		”		”		మా - - - - - ;;	
		”		”		సారీ-సరిగా-రిగపా-గపధప	
		”		”		మా - - - - - ;;	
ధా	*	గ గాపధాసా - సాపగాపాధ-ధప		గ రి - సారిససా - ధపధ		సా ;;;	
ను	*	గ్రహబల మే - - - - - బల		ము. - - - - - శ్రీ. - - - - - రా. . .		మా ;;;	
అ. ;	*	ప గాపధా - సా ;;		సా ;;		సా ;;	
;	*	గ్రహబల - మే ;;		మే ;;		మే ;;	
;	*	ప గాపధా - సా ;;		సా ;;		సా ;;	
;	*	గ్రహబల - మే ;;		మే ;;		మే ;;	
ధప	*	ప గాపధా-సా-ధసరిస-సరిగరి-సని		ధప - ప గాపధా		సా ;;	
..	*	గ్రహబల - మే - - - - - మి.		.. - గ్రహబల		మే ;;	
		సా-ధసరిస-సరిగరి-సని		ధప - ప గాపధా		సా-ధసరిస-సరిగరి-సని	
		మే - - - - - మి.		.. - గ్రహబల		మే - - - - - మి.	

ధప * పగా - పధా - సా-ధసిరి-రీసా | ; - సిసిరిసా-సిరిగా; | రిరిగిరి - సినిధప ||
 .. * గ్రహ - బల - మే-...-మి | ; - తే...-జో...; | ము.య. - . . వి. ||
 పా * ధపాధగా - పాధా - సిసిరిసిరి; | ; - రిసిసిధపధ | రిసిరిధ - సిధసిధ ||
 . * గ్రహమును - ధ్యో. - నిం...; | ; - చే.వా.. | రి.కి. - న.వ. ||

పగ *

.. * (గ్రహబల)

చు. ; * గగపా; - ధాపా - గ పధా | పా-గా,ప-ధపా-గప | గా-గ ధపపగా-గాగారి ||
 ; * గ్రహక్షీ; - డల - పం.. | చ-పా,....-ప. | .-ము.ల...-నా.. ||
 ; * ధపాధగా - పగగరి - గారి-రిసా | ; - రి సారి | గాపా-పధసా-సినిధా ||
 ; * గ్రహములు - గ.ల. - కౌ... | ; - మా.ది | రి పు-ల...-ని.. ||
 పా * పగపా; - ధాసాసా; - రిసి | రి - సా - రిసిసా; | సినిధా-సినిధా-ధపపగ-ధాపా ||
 * గ్రహము - కే. యు; - హరి | ని - భ - జిం...; | చే...-...-త్యో. ||
 ధగగా * గపాపధా - సా - ధసిరిసిరి | ; - రిసిసి - ధపధ | రిసిరిధ - సిధసిధ ||
 గ... * రా.జాని - కి - ర..సి. | ; - కౌ... - గ్రే.. | స.రు.. - ల.కు. ||

పధ *

.. * (గ్రహబల)

(38) రా. హరికాంభోజి - తా. రూపకము. చతురశ్రము.

ప. ఉండేది రాముడొక్కడే, ఊరక చెడిపోకు, మనసా! (ఉండేది)

అ. చండమూర్తాండ మధ్యమండలమునను చెలంగు (చుండేది)

చ. తామసాది గుణరహితుడు, ధర్మాత్ముడు, సర్వసముడు,

క్షేమకరుడు, త్యాగరాజ చిత్తహితుడు జగము నిండి (యుండేది)

ప. పా ;	పా ; ; పా	మా ; మా - గాగా రీ	పమమగ	గరిసా - న్దీసా	రీ గా	మా - షాపాపా
ఉం ;	తే ; ; ది	రా ; ము - డ్డొక్కడే	ఊ...	ర. క - చెడి	పో.	కు - షు న సా
2.		పమమా			రిగమా	మా - కమపాపా
		రా. .			పో.	కు - మ. న సా
3. గమపా	ధనిహానిధపా	ని నధప				
ఉం .	తే...ది	రా...				
4. పామా	పధనిధ-ధానీహారప					
ఉం .	తే...ది...					
అ. ధా ;	ని - రిపనిధపా	ధనిహా	నీ - హా ; హా	సా ;	గరిరిస	సీనిధ - ధపపమ
చం ;	డ - మా...	రాం.	డ - మా ; ధ్య	. ;	....	.... - ....
ధా ;	నీ - రి సీనిధనిప					
చం ;	డ - మా...					
ధానీ	సీరి - గ రిసీనిధప			కీసీ	పాధా	నిసీనిధపామా
చం .	డ. - మా...			మం.	సు చె	లం...గు

చ. పధనీ | ధాపామాగా || రిXమా | పమగా రీ గా || పమమX | Xరిసా - నీ సా || రిXమా | మా - Xమపాపా ||
 తా.. | మ సా . డి || సు.ణ | ర.హితుడు || ధ... || ర్హ... - తుడు || స... || ర్య - స. ముడు ||
 ధా ; | నిసరిసనిధపా || ధ నిసా | నీ - సా ; సా || రీ ; | సానీధాసా || పాధా | నీ - సనిధపమా ||
 తే ; | మక..రు డు || త్యా.. | X - రా ; జ || చి ; | త్రహితుడు || జ X | ము- నిం...డి ||

(39) రా. ఖరహరప్రియ - తా. ఆది.

ప. చక్కని రాజమార్గము యుండX సంకుల మారనేల ? ఓ మనసా !

అ. చిక్కని పాలు మీXడయుండX ఫీయసు Xంగా సాXరమేల ?

చ. కంటికి సుందరతరమగు రూపమే, ముక్కంటి నోట చెలగే నామమే, త్యాXరా-

జింటనే బాగుగ నెలకొన్నాదివై వమే, యిటువంటి శ్రీసాక్షేతరామని భక్త్యనే !

ప. ; * రీ , X రీ - సా ; - నీధా. | ; - నీ , సరీ | రి స ని సా - ససా ||
 ; * చ, క్కని - రా ; - . జ | ; - మా , రము | యుం. . . - డ X ||
 2. ; * రీ , X రీ - సా , ని - సానీధిధా. | | " | " ||
 ; * చ, క్కని - రా , . . . జ. . . | | " | " ||
 3. ; * రీ , X రీ - సారిXరీ ; - గారిస | నిధ " | " ||
 ; * చ, క్కని - రా... ; - . జ. | | " | " ||
 4. ; * రీ , X రీ - సారిXరీ - X X రిస | | " | " ||
 ; * చ, క్కని - రా... . . జ. | | " | " ||

5. ; * రీ , గ రీ - పమపగ - మగరిస
; * చ , క్కని - రా... - జ.
6. రిస * రీ గ మపా - ధమపగ - మగరిస
.. * చ . క్కని - రా... - జ.
7. గరిస * రీగమపా - రిగమప - ధానిగా;
.... * సంకు.ల - చూ... - . . . ;
8. , స * , ,
.. * , ,
9. రిస * ధపాధమా - పమమగ - మగరిస
.. * చ . క్కని - రా... - జ.
10. ; * సా , స సా - సా ; ; సిని
; * చ , క్కని - రా ; ; .. జ
11. ; * సా , స సా - సా రిసినిని ; ధానిధ
; * చ , క్కని - రా... ; జ..
12. ; * సా , స సా - సా రిసి - సినిని - ధానిధ
; * చ , క్కని - రా... - జ..
13. మా * ధపాధమా - పమపగ - మగరిస
 , * చ . క్కని - రా... - జ.
- || రీ గా - రిగమా ; గారీగరి ||
	యుం. - . . . ; డ గ. .	
	, , రిగమగ	
	, , గ. . .	
	; - మగ గా - గరి	
	; - మ. న - సా. .	
	; - ధపమా - మగ గా - మగగరి	
	; - మ. . - న. . - సా. . .	
	రి స ని సా - సపా	
	యుం. . . - డ గ	
	పా ; - పపా	
	యుం ; - డగ	
	పా ధప - పాధప - పపపా	
	యుం. . . - . . . - డగ .	
	నీ సిని-ధానిధ-పాధప-మాపమ	
	యుం. . . - . . . - డ. . - గ. .	
	రీ గా - రిగమా ; గా - రీగరి	
	యుం. . - . . . ; డ - గ. .	

14. రీ	* గా, గ గాగా; గా - గరిరి	; - సే నీసే రీ	రిసేనిసా - సేసా
,	* చ, క్కనిరా; . - జ.	; - మా, రము	యుం.. - డX
15. ;	* గా, గ గా - రి గమగరిగమగగా - రిగళుగ	గరిరీ - సే నీసే రీ	రీగరి - సేరిగరిసా - సేసా
;	* చ, క్కని - రా.. - జ...	... - మా, రము	యుం - ..... - డX
16. ;	*		
;	*		
17. ధపపమ	* నీ, - నిదధపమా - సా; నిధపమ - మగరిస	నిధ - నీ, సరీ	రీ గా-రిగపమమాగా-రిగమగ
...	* చ, - క్కని - రా; ... - జ	... - మా, రము	యుం-..... డX...
18. గరిస	*		
...	*		
19. గరి	* రీ గమపా - రిగమప - ధానీధనిసా	, ని - నీ సేని-నీధా-పధనిసే	రిగరిసనిధపా-సేనిధప-మగగా
...	* సం.దుల -చూ... - ..	, ర - నే... - ల-ఓ...	.....మ... - న... - సా.
20. గరిస	* రీ, - ప మధపా; - పమమగ - మగరిస	నిధ - నీ, - సరీ	రిసనిసా - ససా
...	* చ, - క్కని - రా... - జ.	... - మా, - రము	యుం.. - డX
అ. ;	* ధా, ని ధా - పా; ; - పమమా	; పా, ధనీ	ధా, ని - సా, నిసా
;	* చి, క్కని - పా; ; - లా.	; విూ, గడ	యుం, . - . , డX
2. ;	* ధా, ని ధా - పాధా - పధనిధనీ; - ధపమా		ధానీ - ధనిసా - నిసా
;	* చి, క్కని - పా. - .....; - లా.		యుం.. - ..... - డX

3. ; * ధా , ని ధా - పాధా - పథనిధనీ ; నా ;	నిధపమ - పా , ధనీ	ధానీ - ధనినీ - నిసా
; * చి , క్కని - పా . - . . . . ; లు ;	. . . . - మీ , గడ	యం - . . . . - డగ
4. ; * ధా , నిధా - పాధా - నీనా - రీగరిస - సనినిధ	ధపపమ - , ,	, ,
; * చి , క్కని - పా . - . . . - లు . . .	. . . . - , ,	, ,
; * రీ , గ రీ - నా రీస - సనినిధా - నీనా	నిసీరీ - నా , నిధా	పాధప - మాపమ - గమగాగరి
; * ధీ , య ను - గం . . - . . . . - గా .	. . . - పా , గ ర	మే . . . . . - ల . . .
; * రీ , గ రీ - సీగరి - నిసీరీస - గరిరీస - నీధా	, ,	ప ధనిసీ - నిసీనిధపమ - గమ - పధపమ
; * ధీ , యను - గం . . - . . . . - గా .	, ,	మే . . . . . - ల . . .

గరిస *

. . . * (చక్కని)

చ. పా , ధనిధ - ప మగరి - గమపమ - మాగా	నీ - నీగమపమ	గామా - పధనీ - ధపమా - మ గగా
కం , టికి . - సుం . . . . . - . . . . - ద	త - కరమగు .	కూ . . . . - ప . . . - మే . .
గరి * , ని ధనిప - నిదధప - మాగా	గరి - , ,	, ,
. . . * , సుం . . . . - . . . . - . . .	. . . - , ,	, ,
; * పా , ధ - నిసీరీగరిస - నిసీరీస - సనినిధ - ధపపమగా	రీ , ,	, ,
; * కం , టి - కి . . . . . - . . . . . -	ర , ,	, ,
గరి * రీ గ రి - మగపమ - ధపపమ - మగగా - రిని	పా - రీ గమపమ	రిగమప - ప ధనీ - నిదధా
ము . . * క్కం టి - నా . . . . . - లు . . . - డెల	కీ - నా . మమే .	త్యాగ - రా . . . . .

పా * ధనీధనిధ - పాధాపధనీ - ధనిసీని - నిదధప	పమమా - పా , ధనీ	ధని - ధనిసీ - నిసీ	
• జింట..నే - బా . గు . గ - నె. . . . . ల . . .	కొ. . . - న్నా, ది దై	వ. - మే. . - యిటు	
; కీ , గరీ - నోరిసే - నీసీనిసీధా - నీసీ	నిసీరీ - సీ , నిధా	పాధప-మాపమ-మగ-గా-గరి	
; వం , టిక్రీ- సా. . . . . కే. . - త .	. . . - రా , ముని	భ . . . - క్తి . . . - య. . - ను. .	
; కీ , గరీ - సీరిగరీ - నిసీరిసే - గిరికీసే - నీధా	,,	పధనిసీ-నిసీనిధపమ-గమపధపమ	
; వం , టిక్రీ- సా. . . . . కే. . . - త .	,,	భ . . . . . క్తి. . . - య. . . - ను. . .	

గరిగస *

.... *

(చక్కని)

(40) రా. తోడి - తా. మిశ్రచాపు.

- ప. ఎందు దాగినాడో? ఈడకురాఁ డెన్నడు దయ వచ్చునో? ఓమనసా! (ఎందు)
- అ. ఎందుకు చపలము వినవే నా మనవిని, ముందటివలె భక్తుల పోషించుట (కెందు)
- చ. అలనాడు కనకకళిపు నిండాదు-చలముజేసి సుతుని సకల బా- (డెందు)
- ధల బెట్టగ, మదిని తాళక ని-శ్చలుడైన ప్రహ్లాదుకొఱకు కంభము లోపలనుండఁగ లేదా? యారీతిని నే (డెందు)
2. మును వారివాహవాహనతనయుఁడు మద-మున రవిజుని చాలగొట్టుటఁజూచి (డెందు)
- మనసు తాళజాల లేక క్రేమ-మున పాలనము నేయ తాళతరువు మరు-గున నిల్వగలేదా? యారీతిని నే (డెందు)
3. తొలి జన్మములనాఁడు జేసిన-దుష్కర్మముల నణగను జేయ నాఱు శ- (డెందు)
- త్రులనుబట్టి పొడీనేయ అదియఁగాక- ఇలను చంచల విరహీత నిజభక్త జనులను త్యాగరాజును రక్షింప నే (డెందు)

సీనిధని* రిసేనిధ-నిద-ధపమ		గమపధనీ		ధనిసేరి-గరిగసే	
...* డెం దు...-దా...		డ.కు..		రా...-...-...	
గా ; * మా ప ధపా-ధపమా మగగా , పమగా- రీ ; పా ; ;					
...* డె స్న...-డు... ద.య , వ...-చ్యు ; నో ; ;					
మగగా*మా ధా ; - నీ ; ధా , మా , గాః-పమగా రీ సారీ					
...* డె స్న ; - డు ; ద , య , వ ; -చ్యు... నో ..					
రీ నీ * సా రీ ; - సా ; ; - సానీ నీ ధా-నీ ; సా ; ;					
...* ఎం దు ; - దా ; ; - గి . నా , - : ; డో ; ;					
అ. ; ; * ధా పాః-మాపా మాగామా నినిధా-పా ; ధా-; -పధ నీ ; - ధానీ నోసోనీ					
...* ఎం దు ; -కు చ ప . ల...-ము ; .-; -విస వే ; - నా . మ న .					
సా ; * సీని ధాపామాపా					
...* ఎం దు . కు .					
సా. ; * గరి నిసేరిసే-ధనిసేని ధపమగమా					
...* ఎం దు...-కు... చ... ప					

శా ; * ని స | గ గ గ - రే శా || శా శా శా ||
 . ; * మం . | ద . - - టి . || ప లె .
 , ,
 , ,
 శా , ని *
 . , . * (కెండు దాగినాడో)

|

ద . ; ; * మ గ | మా ; పా ; || ధా నీ ;
 ; ; * అ ల | నా ; తు ; || క న ;
 , ,
 , ,
 శా ; , ,
 . ; * గ ర | గా ; - - శా ; || రీ నీ ;
 . ; * చ ల | ము ; - - శే ; || . పి ;
 గారీ * ; | గా ; పా ; || పారీ నీ ;
 ధ ల * ; | టె ; ట్ట ; || గ . .
 ; ; * గ ర | గా ; మా ; || ధా ;
 ; ; * శ్చ ల | కై ; న ; || ప్ర ;

| విజ్ఞా-పా ; || మా-పా ; || మా-మపధప || ప మగా ; || రీ ; పా ; ||
 | క . . - క ; || శి పు ; || నిం . - . . . . || డా . . . ; || . ; రు ; ||
 , ,
 , ,
	ప మగ మపధ	ప మగా - రీ ;							
	డా		. . . - రు ;						
	ధా నీ-ధ నిశా		: నిధ ని-శా శా		స నిధా పా	ప మగా - రీ ;			
క - క . .		శి . పు . .		నిం . . - . .		డా . . .	. . . - రు ;		
గ రి పా - శా నీ		ధా నీ ధా		: - గా మా		గారీ ;		పా ; రీ నీ	
పు . . - తు .		ని . .		: - స .		క ల ;		పా ; . .	
పా ; - శా నీ		ధా నీ ధా		: - ధా ;		నీ నీ ;		పా ; - ;	
పు ; - డ .		ని . .		: - తా ;		శ క ;		ని ; - ;	
నీ ; శా ;		: - ధా నీ		పా ; - శా నీ		పీ ; - శా ;			
పా ; దు ;		: - కొ ణ		రు ; - కం .		. . భ		ము ; - లో ;	

; ; * ధని | సరిగరి-రిససిని|| సినీధా | సీసా - నిసేరీ|| సా ; ; | ; - సా ; | సిధాపా | పమగా - రి ; ||
 ; ; * పల | నుం...-...|| డగ . | లే . - ...|| దా ; ; | ; - యా ; || రి లి . | ని... - సే ; ||

సానీ *

. . * (డెండు దాగినాడో) (ఇతర చరణము లిటుల నే పాడఁదగినయవి.)

(41) రా. త్తోడి - తా. ఆది.

చ. నీదయ రావలెఁగాక, నే నెంతవాడను ? రామ !

అ. వేదశాస్త్రపురాణములన్ని నీవేగలియనుచు మొఱలెట్టు గనుక

చ. సారసార! కాంతార చరమదవిదార! నుండరాకార! నుగుణ! నుకుమార! మారమణ! నీరజా పక్షుల పారావార సుధారస పూర్ణ! (నీ)

క్రీహరే! వరవిదేహజాధిప! వివాహ! దళితరిపు దేహ! శేషసమభాహ! సజ్జనసూహ! వైరిమద-దాహ! మాని హృద్దేహ! నాదు పై(నీ)

అదిదేవ! దేవాది మృగ్య! సనకాది వినుత! కామాది వడ్డుణహారాది! మధ్యరహితాది! త్యాగరాజాది వందిత! వివాది మదహరణ!

చ. నీ ; - నిధసని - ధపథా - ధనిసరి

నీ ; - .... - ద.య.

2. నిస - ధనిసా - ధనిసనిధా - పాధా ; - ధనిసరి

నీ . - .... - . . . ; - ద.య.

3. నిసరిసానీ - ధనిసనిధా - పాధా - ధనిసరి

నీ . . . . - . . . . - . . - ద.య.

4. నిసరిస - రిరిసని - ధనిసరి - నిధా - పాధా - ధనిసరి

నీ . . . . - . . . . - . . . - ద.య.

(నీదయ)

(నీదయ)

| సా ; - సనిధాపా ; | మాపమగా ; గమపథ

| రా ; - వ. . . . . | గా . . . . ; క . . . .

| " "

| " "

| " "

| " "

| " "

| " "

3.	“		“		ధనిధని - ధనిసేని - ధపధా	
	“		“		ల... - ని... - ...నీ	
4.	“		“		ధనిధని - ధనిసేరి	
	“		“		ల... - ని...నీ	
	గా ; రిగమశ - రిరిగీసా ; - నిసేరిసేనిధా - ధనిసేరి		సా ; - సేనిధాపా ;		మాపాపమమX - Xమపధ	
	వే ; ... - ...X ; - తి...య - ను.చు.		మెయ - అ... బె ;		టు . X... - ను.క.	
చ. పధని - ధపమ - Xమపధని - సా నిధప			పధపమగరిసని		సరిXమ - ప ధనిసే	
అ.ది - దే.వ - దే.వా.ది - మృగ్యసన			కాదివి.నత.కా		మా..ది - పడుణహ	
సేనిధానీ - సేరిగాసా - రీసా - సేనిసేరిసా - సేనిధానీసా ;			సేనిసేరిసా - నిసేరి-ధాపాధా		ధాసేధప - Xమధ పధ	
రా..ది - మ...ధ్య - రహి - తా...ది - త్యా..గరా ;			జా...ది - వం...ది త వి		వా.ది. - మదహరణ	

అక్షరాభ్యాసము

(42) రా. శంకరాభరణము - తా. ఆది.

ఎదుట నిలచితే నీదు సొమ్ము లేమి బోవురా
నుదుటి వ్రాతగాని మట్టు మీఱను - నా తరమా ? తెలిసి మోస బోదునా ?
సరా సరిగఁ జాతురా, నాదు యవ-సరాలఁ జెలియుము, వరాలడుగఁ జా-
లరా, సకల దేవరాయ ! మనవి విసరా, ఘనార ! మందరాకొర ! నా-
విదేహజా రమణ ! దేవ ! బ్రోవఁగ నిదే సమయ, మన్మదేవతల వే-
డదే మనసు తెలియదేమి ; రాఘవ ! యిదేటి శౌర్యము ? పదేపదే నా-

(ఎదు)
(ఎదు)
(ఎదు)
(ఎదు)

3. ప్రధాన దొరకని పరాకు వారెడను రామ జేసి తేసురాసురులు మె-
త్తురా? ఇప్పుడు యీ హారామితన మేలరా? భ క్త త్యాగ రాజునుత! నా

(ఎదు)

చు. ;	* గమగా - మాపా ; - ధనిసా	;	- సా ; సినిధాపా ;	;	మ-గా,మ-పామా-గమపమ
;	* ఎదుట - ని ల ; - చి. తే	;	- నీ ; . . . దు ;	;	మ-సా, . . . -ము. . .
2. ;	* గమగా	;	- ధనిసా - సినిధాపా ;	;	;
;	* లెదుట	;	- నీ . . . - . . . దు ;	;	;
3.	;	- ధనిసా - సినిధప	మపధని - నిసిగీసాపా ;	;	;
	;	- చి . . . - తే . . .	. . . - నీ . . . . దు ;	;	;
4. ;	* గమగా-మపధప-పధనిధ-ధనిసని-సినిగరి-సినిధప	మపధని-సిరిగిమ-గరిసినిధపా,	మపధని-సిరిసిని-ధసామ-గమపమ	;	;
;	* ఎదుట -ని . . . -ల . . . -చి . . . -తే . . .	. . . -నీ . . . - . . . . దు ;	. . . -సా . . . - . . . -ము . . .	;	;
మగగరి	* రిగరిగరిసా ; - స నిగరిగ - మధపా	మగరి - ; - సా - మగమప	ధనిపరి-గమగరి-సినిధప-ధరిసిని	;	;
. . . . *	తే . . . మి . . . ; - బో . . . . - . . . పు	రా . . . - ; - . . . - నీ . . .	. . . - . . . -దు . . . -సా . . .	;	;
ధ పమగ *	;	;	;	;	;
మ్య . . . *	;	;	;	;	;
;	* సాసినిధపా , - పమధపమ - గామప - మగగిగా	గా - పమపధని ప	ధ నిసినిసా ;	;	;
;	* ను దు.టి . , - త్రా . . . త . - గా . . . - . . .	ని - మ . . . ట్టు .	మి . . . అను ;	;	;
;	*	;	;	;	;
;	*	;	;	;	;

3. ధని *	”		”		”	
.. *	”		”		”	
4. మచధని * స్థిరస్థిని-నిస్థినిధ-ధనిధప-పహ్ని-ధపపమ-గామప-మగర్			గా - పమపధనిప		ధ నిస్థినిహ్ - స్థి నిధప	
.... * ను.దు.-టి...-ప్రా...-...-త...-గా...-...-ట్యు.			ని - మ...ట్యు.		మిహ్.అను - నా....	
5. మసధని * స్థిరస్థిని-నిస్థినిధ-ధనిధప-మపధని-స్థిని-ధపమగ-ధపామ			పమగరి-		”	
.... * ను.దు.-టి...-ప్రా...-...-త...-గా...-...-ని...-			ని...-		”	
6. ” *	”		”		ధ నిస్థిని - హ్ ;	
” *	”		”		మిహ్.అ - ను ;	
; * స్థినిగర్ - గమగర్హ్ - స్థినిధని			హ్ - హ్ ; స్థిధ		హ్ - ని ధ - పమ - గమపమ	
; * నా...-త.ర.మా-తె.లి.			ని . మో ; స.		భో - . . - దు. - నా....	
మగగరి *	”		హ్ - స్థినిగర్ - స్థినిధా		”	
.... *	”		ని - మో...-స....		”	
” * స్థినిగర్ - గజహ్ - మగర్హ్ - హ్ - స్థినిధని			”		”	
” * నా...-త...-ర...-మా-తె.లి.			”		”	
” *						
” *	(ఎదుట నిలచితే)					
చ. ; * ధపామగరిగమ - ధపామగరి			స ని - రిహ్ ని ధ ని		స - పగామ రి గ	
; * తరానహ్గరిగమ - పరాకునా.			యెడ - మరామ జే.		నితే - సురాసురులు	

మప* మపాధ ని సి రీ - గ రీ సి - ధని | హ - సిహరిని ధ | హ - ధపామ - గమపమ ||
 మె.* త్తర్రాఇ పుడయి- హరమి - తన | మే - లరాధ, క | త్యా- గరాజ - ను. త. ||
 మ గగరి *

హ... * (ఎదుట) (ఇతర చరణము వీ తీరుననే పాడఁదగినయవి)

(48) రా. తోడి - తా. రూప. చతు.

ప. నిన్నుఖినా సుఖము గాన - నీరజనయనా (నిన్ను)
 అ. మనసు కెంతో యానందమై మైపులకరించగ (నిన్ను)
 చ. రూపము ప్రతాపము శర-చాపము సల్లాపము గల (నిన్ను)
 I. కరుణారస పరిపూర్ణ! వరదా! మృదువార్తలు గల (నిన్ను)
 2. రాగరసిక! రాగరహిత! త్యాగరాజ భాగధేయ! (నిన్ను)

ప.1-2. సాసా | రీగా; ; || మామా | మాగా; కి || సాసా | 5గ మగా; || మామా | మాగా; రీ ||
 నిన్ను | వినా; ; || సుఖ | ముగా; న || నిన్ను | వినా...; || సుఖ | ముగా; న ||
 3-4. సాసా | రీ - గమపమాగా || మాధప | పమగా; రీ || సాసా | రీ - గమపధా, || ధాపా | పమగా; రీ ||
 నిన్ను | వి - నా... || సుఖ. | ముగా; న || నిన్ను | వి - నా... || సుఖ | ముగా; న ||
 సాసా | రీ - గమపధసే || నీ ధా | పా - పమగారీ || సాసా | రీ - గమపధనిసే || సీనిధా | పా - పమగారీ ||
 నిన్ను | వి - నా... || సుఖ | ము - గా... న || నిన్ను | వి - నా... || సుఖ | ము - గా... న ||
 సాసా | రీ - గమపధనిసే || రీసిని | ధప-ధపమగరి || సరిగమ | పాపా - పధపధ || మపా, | ; ; - ; ; ||
 నిన్ను | వి - నా... || సుఖ. | ముగా... న || నీ... | ర జ - న.య. || నా... | ; ; - ; ; ||

సాపా	రీ - గా ; ;	మామా	మాగా ; రీ			మపా ,	; - పమగరిసన్ని
నిన్ను	వి - నా ; ;	సుఖ	ముగా ; న			నా . ,	; - . . . . .
పథపా	మా - గామగరిస	సరి - గా	; - మాపా			ధనినీ	నిధపమ - గరిసన్ని
మ.న	సు - కెంతో . . .	. . . - యా	; - నంద			నా . .	. . . . .
ధా ;	ధా - ధాధా ;	ధపపమ	పాపాపాధా			ధానీ	ధపపమ - గరిసన్ని
రూ ;	ప - ముత్ర ;	తా . . .	ప ము శ ర			లా .	ప. ము. - గ. ల.
పథపా	ప మగా - మాపా	నీధా	నీనీ - ధనినీ			ధానీ	ధపపమ - గరిసన్ని
క.రు	తా . . - ర స	పరి	పూ. - ర . .			వా .	ర్. లు. - గ. ల.
పా ;	పమ - గవపాధా	పథనీ	ధానీనీనీ			నానీ	ధప - పమగరిగ్
రా ;	గ. - ర . ని క	రా . .	గ రహిత			భా .	గ. - ధే . . య .

—

(44) రా. త్రోడి-తా. రూపకము.

ప. అరగింపవే, పా-లారగింపవే!

అ. రఘువీర! జనకజా కర పవిత్రతమా వెన్న పా

చ. సారమైన దివ్యాన్నము, వ్రడసయుత భక్షణములు, దార సోదరారులతో త్యాగరాజ వినుత పా

ప. ; సరి	గమగా ; రీ	పా ;	వీధా - వీసా		ధి - సరి	గమ - గా ; రీ	పా ;	; ; ; ;	(అర)
; అ.	ర . గిం ; ప	వే ;	. . - పా.		. - లా.	ర . - గిం ; ప	వే ;	; ; ; ;	(లార)
2. ; గా	గాగా ; గరి	సరిగమ	గా, రి-గ రిసని		ధ్వి-సరి				(లార)
; అ	ర గిం ; ప.	వే...	. , -పా...		. -లా.				
3. ; పా	రీ - గా ; గా	మా ;	; ; గ రిసని						
; అ	ర - గిం ; ప	వే ;	; ; పా...						
4. "	"	"	మపమప-గరిసని						
"	"	"	. . . -పా...						
5. "	రీ - గా ; మా	పా ;	; -ప మగరిసని						
"	ర - గిం ; ప	వే ;	; -పా...						
6. "	"	ధా ;	; ; - ప మగరి		స్వ-సరి				
"	"	వే ;	; ; - పా...		. -లా.				
7. "	"	పా , ధ	వీ , ధ-ప మగరి						
"	"	వే , .	. , -పా...						

శా. చ. భా. స్క. ర. ము.

8.	సద్ధనిసే	; - నిధపమగరి							
	వే...	; - ...పా...							
9.	పద్ధనిసే	తిసే -							
	వే...	... -							
10.		తిగిరిసే-నిధపమ							
		...-పా...							
అ.	; - గామా	ధా ;							
	; - ర ఘు	పీ ;							
	మా-పమగరిసని	ధ్ధని - సరి							
	స్వ-పా...	...-లా.							
	ధా ;	ధామా-గామా							
	ర మై ; న	ది...							
	ధా-ధా ; ధా	పద్ధనిసే							
	ర - ధా ; ధా	...-దులతో							
	ధ్ధనిసరి	గరి - గా ; రి							
	...-లా.	ర. - గిం ; ప							

(45) రా తోడి - తా. ఆది.

ప. చేసినచెల్ల మఱచితివో? ఓరామ రామ!

అ. ఆశ కొన్నట్టి న-న్నలయించుటకు మును-

చ. ఆలు నీకైన ధక్తురాలనుచు నాడు-పాలు మాలక రవి బాలుని చెలిమియు +

భాష తప్పకను విభీషణుని కొఱకొని శేషుడగు తమ్ముని పోషించుమని రాజు

రామ! శ్రీత్యాగరాజు ప్రేమావతార! నీతా-భామ మాటలు చెల్వ భీమాంజనేయు బ్రహ్మ

ప. పథని - ధపమగా - గమాగ - రీసాసా ; - రిసాని	ధనిసా ; - సా	; - ధపమాపా - పమగమ
చే. . . . . సి. . . . . న . . . . . - - - - - ల మ ; - అ . . .	చితివో ; - ఓ	; - రా. . మ - రా. . మ
2. - పమగరి - రీసా - సా ; - రిసని	ధనిసా , రి - గమపా	" "
" - . . . . . - - - - - ల మ ; - అ. . .	చితివో , . - ఓ. . .	" "
3. పథనిసాని - ధపచు - గమనిధ - మగ - రిగ - రిగని	ధని - సా , ని - సరిగమపథని	ధా-ధనిసనిధా-పథనిదధపమ
చే. . . . . సి. . . . . న . . . . . - - - - - ల మ. - అ. . .	చితి - వో , . - ఓ.	. - రా. . . మ - రా. . . మ. .
4. పథనిసి-రిరిసని-ధనిసా-సానిధ-పమగను-నిధని-నిధపమ-గనిగని	" "	" "
చే. . . . . సి. . . . . న . . . . . - - - - - ల మ. . . - అ. . .	" "	" "
5. పథనిసరిగ-సరినిసనిధ-పథమప-గమపథని-నిధప-మగ-గ-గని	" "	" "
చే. . . . . సి. . . . . న . . . . . - - - - - ల మ. . . - అ. . .	" "	" "

+ నీభార్యయైన నీతాదేవి చికుతగిన ధక్తురాలనుచు యాదేవిని మఱచి ధక్తురొత్తై గౌరవాగౌరవజ్ఞానము లేక నీవుగానే జని యతి దీనుడైన సుగ్రీవునితో సఖ్యముఁ జేయలేదా! ఆటలు చేసి చిక్కుకొడైన త్యాగరాజుని రక్షించవలసినది నీకు కర్తవ్యమేగదా, యని భావము.

- [illegible]

N. B.

అంతయు కట్టి ఆత్మములో చిట్టస్వరమును సాడి తరువాత పల విని పాడవలయును. (ఇతర చరణము లిటుల నే పాడదగినయవి.)

(46) రా. తోడి - తా. ఆది.

ప. కడతేర రాదా, మనసా !

(కడ)

అ. ఎడలేక భజనచేసి, నీయెడకల్లు నిజదబ్బులను దెలిసి

(కడ)

చ. ఖలచిత్త తాకికమను శృంఖలమందు తగులకయే ఉలూ -

(కడ)

ఖలబద్ధునికి నిజదాసుడై - విలసిల్లు త్యాగరాజు మాటవిని !

(కడ)

ప. ; ; ; * సాన్సీగా ; రీ	గా ; ; - రీ	; - రీ రీ ;	
; ; ; * కడతే ; ర	రా ; ; - దా	; - మన ;	
2. సా ; ; * , ,	, ,	, ,	
సా ; ; * , ,	, ,	, ,	
3. గరిగరిసన్ని * , ,	గా ; - మగగరి	రీ - రీ రీ ;	
సా . . . . * , ,	రా ; - . దా .	. - మన ;	
4. గరిసన్నిధి * సారీగా ; మా	పా ; ; - గా	; - మాపా ;	
సా . . . . * కడతే ; ర	రా ; ; - దా	; - మన ;	
5. మగరిసాన్ని * , ,	ధా ; ; - పధ	నీ - ధపమా - ధప	
సా . . . . * , ,	రా ; ; - దా .	. - మ. న - . .	
6. , , * , ,	ధా , నిహ - ధని	హ - నిధపమగమ	
, , * , ,	రా , . . - దా .	. - మ. న . . .	
7. పమగరిసన్ని * , ,	సిధనిసిరిగ - రిసి	నిధ - సినిధపమగ	
సా . . . . * , ,	రా . . . . - దా .	. . - మ. న . . .	
8. , , * , ,	పా ; మాగా	రీ - రీ రీ ;	
, , * , ,	రా ; దా .	. - మన ;	

సా ; ; *

సా ; ; * (ఇచట నిలుపవలయును)

అ. ; ; ; * ధాపాగా ; మా	పధనీ ; - ధని	హ - ధనిహానీ	
; ; ; * ఎడతే ; క	భ. జ ; - న .	. - చే . . నీ	
2. హా ; ; * సినిధమగా ; మా	, ,	, ,	
. ; ; * ఎ.డ.తే ; క	, ,	, ,	
3. ధానీ ; * , ,	, ,	, ,	
నీ . ; * , ,	, ,	, ,	
ధనిరిసినిసి * గా-గా-గరిగి-సిని	రిసిసినిధా - నీ	ధపమా - ధపమగ	
నీ . . . . * యెడ-క. . -ల్లా.	ని. జ. డ - బ్బ	అ. ల - ను. దె.	

మగరిసాన్ని *

లి . . సి . * (కడతేర)

చ. ; ; ; * ధాపాగా ; మా | పా ; ; - మా | గామాపా ; ||
 ; ; ; * ఖ ల చి ; త | తా ; ; - కి | క మ ను ; ||
 మగరిసా, * సరిగా - గరీ , - సని | నిధా - నిసా - గా | గా - మపధా - మా ||
 శృం. . . , * ఖ. ల - మం. , - దు. | త . - గు . - ల | క - యే. . - ఉ ||
 పా ; ; ; * ధాపాగా ; మా | పధనీ ; - ధని | నా - ధ నినానీ ||
 లూ ; ; ; * ఖ ల బ ; ద్ధ | ని . కి ; - ని . | జ - దా. . ను ||
 నా ; ; ; * గాగా - గారీరీసని | రీ సీసనిధా - నీ | ధపమా - ధపమగ ||
 డై ; ; ; * వి ల - సి . . . ల్లు | త్యా. . . గ - రా | . . జా - మాట . . ||
 మగరిసాని *
 వి . . ని . * (కడతేర)

(47) రా. భైరవి - తా. ఆది.

- ప. ఉపచారములను చేకొనవయ్య - ఉరగరాజ శయన ! (ఉప)
 అ. చపలాళోటి నిభాంబరధర ! శ్రీజానకీపతీ ! దయ జేసి నా- (దుప)
 చ. కపట నాటక నూత్రధారివై - కామిత ఫలములొసఁగెడు రామ !
 అపరిమిత నవరత్నములు పొదిగిన - అపరంజి గొడుగు నీకే తగునయ్య. (ఉప)
 2. మెఱుపు తీగల రీతిని మెఱునే - కఱుపు బంగారు కాండలమరిన -
 శరదొందుద్యుతి సమానమా చా - మర యుగములు నీకే తగునయ్య (ఉప)
 3. జాజాలు సంపంగులు మరువము విరజాజాలు కరువేరు వాసనలను వి-
 రాజ మానమగు వ్యజనము త్యాగ - రాజ వినుత నీకే తగునయ్య. (ఉప)

ప. ; * ధని నా ; - సీనిరీసీనిధపా | ; - నీ , ధపా | మగమప - మగరిస ||
 ; * ఉపచా ; - ర . ము. . లను | ; - చే , కొన | వ . . . - య్య... ||
 ; * సరినిధ - నిసరిరిస - రిగమప | మగరీ ; ; | నా ; ; ; ||
 ; * ఉరగ . - రా. . జ. - శ. య. | వ . . ; ; | . ; ; ; ||
 అ. ; * పమపా - ధానీ - నానానా | ; - ధనీ - సీరీ | నా , ని - నిధపా ||
 ; * చపలా - లో . - టి ని భాం | ; - బర - ధర | శ్రీ , . - . . . ||
 ; * నిగరీనా - రీసీసీనిధాపా | ; - ధనిధాపా | ధపపమ - ధపధా ||
 ; * జా. . న - కీ . . ప తీ | ; - ద. య జే | సి . . . - నా. . ||
 చ. ; * పపధా - ధపమా ; - పాధా | ; - నీ ; - రీసీ | నీ ; - ధాపా ||
 ; * కపట - నా. . ; - ట క | ; - నూ ; - త్ర. | ధా ; - రి కై ||
 ; * ధనీధపా - మగమప - మగరిస | ; - రిగామపా | ధపధమ పా ; ||
 ; * కా.మిత - ఫ . ల . - ము. . . | ; - లాసగెడు | రా. . . మా ; ||

; * పమాపధా - నీనీహాహా | ; - ధనీ సీ రీ | సానీ - నిధపా ||
 ; * అ ప రి మి - తన వ ర | ; - త్న.ములు | పాని - గి . న ||
 ; * ని గా రీ హా - సీరీసీనిధాపా | ; - నీ , ధపా | ధపపా - ప ధ ని ||
 ; * అస రంజి - గొ.దు. గు . | ; - నీ , కే . | త. గు . - న మ్యు . ||

(ఇతర చరణము లిటులనే పాడవలసినవి.)

(48) రా. శ్రీరంజని - తా. ఆది.

ప. బ్రోచేవా రెవరే? రఘుపతీ! (బ్రో)
 అ. నినువినా! శ్రీరామా నెనరున! సకలలోక నామక! నరవగ నీ సరి! (బ్రో)
 చ. దేవేంద్రాదులు మెచ్చుటకు లంక - దనుష్కో దాన మొసంగి సదా! (బ్రో)
 2. వాలి నొక్క కోల నేసి రవి - బానిని గాజుగ గానించి జూచి! (బ్రో)
 3. మునిసవంబు జూడ వెంటంజని ఖల - మూగీ-మాగుల హతంబు చేసి! (బ్రో)
 4. భవాద్ధి తగుళోపాయము నేరని త్యాగగాని కగంబిడి! (బ్రో)

ప. మారీగా ; - గారీ గీ ;	సా ; - గా	సానీ గా ;	
బ్రో. చే ; - వాగవ ;	కే ; - గ	కుపగీ ;	
„	„ - రీ	గామాధా ;	
„	„ - ని	ను వి నా ;	
„	„ - గి	గామానిధనిధ	
„	„ - శ్రీ	గామా నెనరున	
„	„ - గా	మాధాని - హాని ధ	
„	„ - సక	ల లోక - నామక	
„	„ - ధని	సీని - ధనిహానిధ	
„	„ - నగ	వర - నీ . . న రి	
చ. మారీ గా-రి గమా-రి గమదాధ	ని ని ధ ని హా ;	సీ ని ని - నిధా	
దేవేంద్రా-గులు మె-చ్చుటకులంక	సునుష్కో. గా ;	న మొసంగ- సినదా	
2. మారీగా మ - ధానిహా రీ-రీగమా	రీగమా - గరీహా	రీసీసీని - సీ నిధా	
వాలినొక్క-కోల నేసి - గ విగా	బానిగా - బాగ గా	ని . . . - గా . ని	
3. ధమ- రీ గ మా-రి గా రి-ధ సరిగ	మాధా నీ సీ రీ	గ రీహా - ని , ధ	
మునిస - వంబు జూ-డి వెంటం-జనిఖల	మారీ చాగ ల	హతంబు - శే , సి	
4. ధహాసీ-రీరీగో-హా గ రీ - గారీస	హా సీని - గారీరీ	నిసీ ; - నిధ	
భవాద్ధి-తగుళో-పాయము - నేరని	త్యా. గ - గాని	కరిం ; - కి	

(49) రా. సరస్వతీమనోహరి - తా. ఆది.

ప. ఎంత వేడుకొందు రాఘవా ! పంతమేలరా ? ఓ రాఘవా ! (ఎం)

అ. చింత దీర్చుట కెంతమోడిరా ? అంతరాత్మ ! నా చెంతరాసు నే - (డెం)

చ. చిత్తమందు నిన్నుజూచు సౌఖ్యమే - ఉత్తమంబనుచు నుప్పొంగుచును -

సత్త మాత్రమా చాల నమ్మితిని - సార్వభౌమ ! శ్రీత్యాగరాజనమః ! (ఎం)

ప. ; ; ; * ధానీపా ; మా	గా ; ; - రి	; - సా ; రీ	
; ; ; * ఎంత వే ; డు	కొం ; ; - దు	; - రా ; ఘ	
2. గా ; ; * , ,	గమపమమగ - రి	; - , ,	
వా ; ; * , ,	కొం. . . . . - దు	; - , ,	
3. గా ; ; * పామాగా ; రీ	సా ; ; - రిగ	మగసా ; రీ	
వా ; ; * పంత మే ; ల	రా ; ; - ఓ.	. . రా ; ఘ	
4. గా ; ; * మామామా ; రీ	రిగమారీ - రిగ	మగ - గరి - సారీ	
వా ; ; * పంత మే ; ల	రా. . . - ఓ.	. . - రా. . . ఘ	
5. గా ; ; * మామామా ; మా	గమపమమగ - రిగ	మగ - సా ; రీ	
వా ; ; * పంత మే ; ల	రా. . . . . - ఓ.	. . - రా ; ఘ	
గా ; ; * , ,	రిగమగరీ - గా	మాధా ; సా	
వా ; ; * , ,	రా. . . - ఓ	. రా ; ఘ	
రిగమగరీ * సాధనీపామాగా	రీ ; ; - రి	; సా ; - రీ	
వా. . . . * ఎంత . వే . డు	కొం ; ; - దు	; రా ; - ఘ	
గా ; ; * పామాగా ; రీ	సా ; - ; ;	; - ; ;	
వా ; ; * పంత మే ; ల	రా ; - ; ;	; - ; ;	
అ. ; ; ; * మాధాసా ; రీ	గా ; ; - మా	గా - రిగమగ	
; ; ; * చింత దీ ; ర్చు	ట ; ; - కెం	త - మో. . డి	
రీ ; ; * రీగాసా ; - ధా	నీపా ; - గా	మారీ ; - రీ	
రా ; ; * అ. . . ; - అ	. . ; - అ	. . ; - అ	
గాసా ; * మాధాసా ; రీ	గా ; ; - మా	గా - రిగమగ	
. . ; * చింత దీ ; ర్చు	ట ; ; - కెం	త - మో. . డి	
రీ ; ; * సారీగాగారీ	సా ; ; - ధా	నీపా ; మా	
రా ; ; * అంతరా . త్మ	నా ; ; - చెం	తరా ; ను	

గ రిసరిగమ *

నే. . . . . * (డెంత వేడుకొందు)

చ. ; ; ; * పాపాపా ; పా	పమమా ; గా	రీ - సుగారీ	
; ; ; * చిత్తమథి ; దు	ది . న్ను ; జా	తు - సా . ఖ్య	

గా న భా స్క ర ము

రీ ; ; * సాధానీ ; పా	ధాసాసా - రిగ	మా - రిగమాగా	
మే ; ; * ఉత్తమం ; బ	సు . చు - సు.	. - ప్పొం..గు	
మామా ; * మాధానా ; రీ	గా ; ; - ఘా	గా - రీగమాగా	
చు ను ; * సత్తమా ; త్ర	మా ; ; - చా	ల - న . . మ్మి	
రీరీ ; * సా రీగా ; రీ	సా ; ; - ధా	నీపా ; మా	
తిని ; * సార్వభౌ ; మ	శ్రీ ; ; - త్యా	గరా ; జ	

గరిసరిగమ *

సు.త. . . * (ఎంత వేడుకొంగు)

(50) రా. జనరంజని - తా. ఆది.

ప. స్మరణే సుఖము రామనామ - నరుడై బుట్టినందుకు నామ (స్మ)

అ. వర రాజ యోగ నిష్ఠులౌ - వారి కౌనంద మండేటట్లు (స్మ)

చ. రామనామ శ్రవణమువలన - నామరూపమే హృదయము నిండి -
ప్రేమ బుట్టఁజేయగ లేదా? నిష్కామ త్యాగరాజు నేయునామ! (స్మ)

ప. ; ; ; * సారీ - గా ; మా	రీ ; ; - రీ	; - రిసస్థిసా	
; ; ; * స్మర - ణే ; సు	ఖ ; ; - ము	; - రా..మ	
2. రీ ; రీ * సారీ - గమపాపమ	,,	,,	
నా ; మ * స్మర - ణే. . సు.	,,	,,	
3. ,, * సారీ-గమపథపమరీ	,,	,,	
,, * స్మర-ణే. . . . .సు	,,	,,	
4. ,, * సారీ - గమపమరీ	,,	,,	
,, * స్మర - ణే. . . సు	,,	,,	
5. ,,	గరిగమపమ - రీ	,,	
,,	ఖ . . . . . - ము	,,	
6. రీ ; రీ * పాపాపా ; పా	మారీ ; - రీ	,,	
నా ; మ * స్మర ణే ; సు	ఖ . ; - ము	,,	
7. ,, * పానీ - పనిహాధా	పనిసధపమ - రీ	,,	
,, * స్మర - ణే. . సు	ఖ . . . . . - ము	,,	
8. ,, * పామారీసాధా	పా ; ; - నీ	సా - ని సరీసా	
,, * స్మర ణే . సు	ఖ ; ; - ము	. - రా. .మ	

త్యాగరాజస్వామి కీర్తనలు

రీ ; రీ * సరిగా - రిగరీపా	ధాపా ; - నీ	సారీ ; రీ	
నా; మ * న. రు - డై . . .	బుట్టి ; - నం	. దు ; కు	
గ మపమరీ *			
నా. . . మ * (స్మరణే)			
అ. ;;; * పానీనా ; ధా	పా నీ ; - నా	రీగా ; ఘా	
;;; * వరరా ; .	జయో; - .	గ ని ; .	
రీ ; నా * పనిసీరి - నా ; ధా	పమా ; - పని	సిధపా ; మా	
ఘ; తా * వారి. . - కా ; .	నంద ; - . .	మం. . ; దే	
రీ సా నీ *			
ట . ట్టు * (స్మరణే)			
చ. ;;; * పాపాపా ; పా	నీ నీ ; - సధ	పమ రీ ; రీ	
;;; * రామనా ; మ	శ్రవ ; - ణ .	. . ము; .	
గాగా ; * పమరీ సాధాపా	నీసా ; - రీ	గా - గ మపామా	
వల్ల ; * నా.మయా . .	పమే ; - హృ	ద - య . . ము	
రీ రీ ; * పానీ నా ; ధా	పానీనా - నా	రీగా ; ఘా	
నిండి ; * ప్రేమబు ; .	ట్ట . జే - య	గలే ; .	
రీనా ; * ప నిసీరినా ; ధా	ప నిసిధపమ-పని	సిధపా ; మా	
దాని ; * స్కా. . . . ; మ	త్యా. . గ. . , -రా.	జు. నే ; యు	
రీ సానీ *			
నా. మ * (స్మరణే)			

(స1) రా. సావేరి - తా. ఆది.

- ప. రామబాణ త్రాణకౌర్య మేమని చెలుపునురా? ఓ మనసా! (రామ)
- అ. భామ కౌసబడు రావణు మూలబలముల నేలగుల జేయు- (రామ)
- చ. తమ్ముడు బడలిన వేళ సురరిపుతెమ్మని చక్కెర పంచియ్యగ గని
 లెమ్మనుచును ఇంద్రుని బల్కు, సమయంబని లేవఁగా-
 సమ్మతితో నిలఁబడి కోదండపు జ్యాఘోషములశనులఁ జేసి తా-
 నెమ్మతి గల తోఁడును జూచెనురా, నిజముగను త్యాగరాజనుతమగు శ్రీ (రామ)

;	*	పధా - రీసా - గ రిసా - నిపధా		స రీగరీ - గా ; - రీస		నిదధా - ని నిధమ	
;	*	మే. - మని - కె.లు - పుడు		రా. . . . . ; - ఓ.		. . . - మ.న.	
గరి	*						
స.	*	(రామభాణ)					
అ.	;	దాధాపా ; - పామదధా		; - పధానిధా		సా ; - నిధ	
;	*	భామకా ; - స , పడు		; - రావణు .		మా ; - ల .	
శమ	*	దాధా-పాధా-ధపపమ-పామదధా		"		"	
..	*	భాతు-కా . . . . . - స . పడు		"		"	
శమ	*	"		"		సా పధసా - నిధ	
..	*	"		"		మా. . . - ల .	
పథు	*	"		"		సా ; - నిసరీస	
..	*	"		"		మా ; - ల . . .	
రీ	*	తేగారీసా - నిసరీసరీపధపాధా		రీ సీతీ - ధపధా		పా ; - ధ నిధమ	
	*	బలమల - నే. . . . . - ల		గూ. . . - ల . .		కే ; - యు. . .	
గరి	*	" - ధపధా		ని సరీసరీ-మపధపధా ;		"	
..	*	" - . . . ల		గూ. . . . . - ల . . . ;		"	
గరి	*	"		"		మమపధ - ని నిధమ	
..	*	"		"		కే . . . - యు. . .	

గతి *

.. * (రామబాణ)

చ. నిధనిస - ధవధమ - దధపధ - ధనిపధ | సానిధ - పమగరి | సారిమపమ - పధ ||
 త. మృదు - బడలిస - వే. శ. - శురరిపు | తెయ్యని - చ. కైర | పంచి. య్యగ - గని ||
 మరిపమ - ధపధా - ధపమగారి - రిమ | ధాసరి - సా, మ | గా, రి - సా; ||
 తెయ్యమ - చునుజం - ద్రా. రి బల్క - సమ | యంబని - తే, వ | గా, అ - ఆ; ||
 సరిగరిసా - ధపపమ - సానిదధప | ధరీసా - నిధపని | ధమ - పధసీసా ||
 స. మృతితో - నిల బడి - లో. దండపు | జ్యా. ఘో - పమలశ | నుల - శే... సితా ||
 సీరిగస - రీసరీ - గరీసానిదధా | ధరీసానిధ - రీ | సి - ధాధ - పమగరి ||
 నె. మృతి - గలతో - దునుజాచెనురా | నిజముగను - త్యా | గ - రాజ - నుతమగు ||

రీ *

శ్రీ * (రామబాణ)

(52) రా. హతుచరాళి - తా. ఆది.

- ప. రఘువర! నన్ను మఱువతగునా? (రఘు)
 అ. నగధర! భక్తజనాఘ నివారణా! (రఘు)
 చ. తల్లి దండ్రులన్న దమ్ములునున్న, పాలికి యొక్కడు పురుషుడొనా? (రఘు)
 2. పరజైవములు, బాగుసొమ్ములు, సురచిత! మంగళ మాత్రహానా? (రఘు)

3. చేసిన పుణ్యచయము బ్రహ్మణ్య! యాసనోపగితి, అనుపమలావణ్య! (రఘు)

4. మనసున నీకే మరులుకొన్నాను, సజ్జనహిత! త్యాగరాజుతుత! శుభకర! (రఘు)

ప, ; * ని సేని - ధపమ - గారీ - రీ సా | ; - సరిగమా | పా ; - పమ ||
; * రఘు, - వర . - న . - న్నుమ | ; - ఋవతగు | నా ; - అ. ||

2. పథ * ని సేని - ధపమ - పమగా - రీ సా | , , | పాధా-పాధప-పామా-గమ||
.. * రఘు . - వర . - న . . - న్నుమ | , , | నా . . . . . ||

3. పథ * ని సేని - ధపమ - గారీ - రీ సా | సా - సరిగమా | , , |
.. * రఘు, - వర . - న . . . . - న్ను.మ. | . - ఋవతగు | , , |

4. పథ * ని సేని - ధపమ - గారీ - రీ సా | ; - సరిగమా | పా ; ; ; ||
.. * రఘు, - వర . - న . - న్నుమ | ; - ఋవతగు | నా ; ; ; ||

అ. ; * సినాసినా - సినాధా - నీ సా | ; - సాని - ధపమ | X మపధనీ - సారీసే ||
; * న గధర - భ . . - క్తజ | ; - నా. - ఘని. | వా. . . ర - తా. . ||

నీ * సినా - రీసా - , , | , , | , , ||
. * న గ - ధర - , , | , , | , , ||

, , *
, , * (రఘువర)

చ. ; * పధాపధా - సినధనిసా ; | ; - సినీ - రీ సా | సినధనిసా - ని గ ||
; * తల్లిదండ్రు - ల . . . . న్ను ; | ; - ద. - మ్ముతా | ను. . . . - న్ను. ||

పమ * గ గగగరి - గ మపథనీ - న్నారీస్స | నీ - ధనీధపమ | గమపథనీ - న్నారీస్స ||
 .. * పాల తీకి. - యె...క్క-డు... | . - పురుషుడౌ. | ..... - నా... ||
 నీ *
 . * (రఘువర) (ఇతర చరణము లిటుల నే పాడవగినయివి)

(కవీ) రా. అతాణా - తా, ఆది.

ప. ఇతితో ప్రణతౌ రి హరుడనుచు - శేరెవరిడికే? శంకరుడని నీ (కీల)
 అ. దలచి కళగి చిరకాలము పదముల - దండమిడిన నాయెడ దయ లేదాయ (ఇల)
 చ. కరచరణయరము నొసలుభుజిములు - ధరణి సోకి మొక్కగలేదా? (కీల)
 శరణనుచును మొఱలిడ లేదా? పంచనదీశ! త్యాగరాజునత! నీ (కీల)

ప. ; * సీనినా ; - నానీనా ; | రీ - యీసీనిపా | నినిపా - ని నిపమ ||
 ; * ఇలలో ; - ప్రణతా ; | ర్తి - హ.రు.డ | ను.చు - ను... ||
 పా * స్తనీడమాఠీ - ; ; - తిస | మరి - పమనిపనిస్స | కీమరి-నాఠీసీసీని-ధానీ ||
 చే * రెవ్వరిడి రే - ; ; - శం | క. - రు.డ.ని. | నీ... - - - - - ||

నిధ *

.. * (కీలలో)

అ. ; * మపానినా - కీరీమాఠీనా | నీనాకీమరి - సీరీనా | నిసేధానీసా ||
 ; * దలచిక - రగి. చిర | కా... - ల.మా | ప.దముల ||

* ఘటతీస్తిశివ - ని నిపమ - రిమరిస | ; - మపానిసే | రీమరీ-సో-రీస్తి-ని-ధా ||
 * దం...డం. - మి.డి... - న.నా. | ; - యెడదయ | లే...-...-డా... ||

ని *

యె* (ఇలలో)

ప. * పపాపపా - గాగారీసా | ; - ని సారిమా | పా ; - నినిపా ||
 * క ర చ ర - ణ యురము | ; - నోసలు భు | జ ; - ము.లు ||
 * నినిపా - మ పధపమరి - రి మరిస | ; - రి మరిమపా | నిపనివ - నినిపా ||
 * ధరణి - స్తో...కి...మై... | ; - క...X | లే...-...డా ||
 * మపానిసే - గాగా, రీ సే | సీసోరీగరీ - సోరీసేసే; | ని సేధాసీసా ||
 * శర ణ ను చు ను, మొలు | లి.డ... - లే...; | డా...పం. ||
 * గగరీసేనిప - నినిపమరీసే - సో | మరిపమరినిసే | సీసోరీగరీ - సోరీసేసా ||
 * చ.న.దీ. - ...శ...-త్యా | X.రా...జ. | ను.త...-స... ||

నిధ *

..* (కిలలో)

(54) రా. వావనీ - తా. ఆది.

ప. లేమి జెల్ప జెడ్డ - లెవరు లేరో?

(లేమి)

అ. ఆమహిళలు లేల్ల మాని - ఈ మహిళలో బుట్టిరో

(లేమి)

చ. నీ రూపమున టూని మనసు-నిర్మలు లే యుండలేదా? ధోరాధోరాధ శరీర! త్యాగరాజువినుతో!

ప. , * దాధ-పా;మపధపమా-గాX-Xగా Xరి - పా ; - రిస | నిగారి-Xపామ-పధాప-పధనిధ||
 , * లేమి-డె;ల్ప... - పెద్ద-తెనరు | లే.. - రో ; -... | ..... -... -... ||

ని * , , Xరి - పా ; |

. * , , లే.. - రో ; | (ఇచట నిలువవలయును.)

అ. , * దాధ - నీ నిసా - నిసకీరీ - రీ గరీ , - కీరీ - నాసా | ;-కీసాసా-నినిధా-పధనిధ||
 , * ఆ మ - హిమ . - లే..ల - మా.ని | , - ఈమ-హిలో | ;-బు. ట్టి -రో.. -... -... ||

ని *

. * (లేమిడెల్ప)

చ. , * పపా-ప ప -మపధపపమ-గాX-రీగాXరి | , - గాX రీ - రిసస | , - స రిస - గరిగా ||
 , * నీరూ-పమ-న . . . . -బూని-మనసు. | , - ని ర్మల - తై.. | , - యుండ - లే.దా ||
 , * దాధా - నిసా , - నిసకీరీ - రీగరీ | , - కీరీ - నాసా | ;-కీసాసా-నినిధా-పధనిధ||
 , * ధారా - ధరా , - భ..శ - రీ.ర | , - త్యాగ - రాజ | ;-వి . . -ను. . -త . . . ||

ని *

. * (లేమిడెల్ప)

(రీ) రా. కాంభోజి - తా. ఆది.

ప. మఱి మఱి నిశ్చే మొఱలిడ నీ-మనసున దయ రాదు! (మఱి)

అ. కరి మొఱలిని సరగునఁ జన నీకు-కారణ మేమి? సర్వాంతర్యామి! (మఱి)

చ. కరుణతో ధ్రువుని కెదుట నిలిచిన - కథ విన్నానయ్య;

సురరిపు తనయునికై నరమృగహా - సూచన లేమయ్య?

మఱచియున్న వనచరుని బ్రోచిన - మహిమ చెలరేపయ్య;

ధరను వెలయు త్యాగరాజునన్నత! తరముగా దింక నే విననయ్య! (మఱి)

ప. ; *	ధనోనిధా - పామా - పానిధ	ధప - మపమ - గమా	పాధా - పా ;	
; *	మఱి మఱి - ని . - న్నే..	. . . . . - మొఱ	లిడ - నీ ;	
2. ; *	"	"	పాధా - పాధనిధానీ	
; *	"	"	లిడ - నీ	
౩. ధప *	ధనోనిధా - పామా - పాధనిధాపా	మాపధపామా; - గమా	"	
. . *	మఱి మఱి - ని . - న్నే..	. . . . . ; - మొఱ	"	
4. ధప *	" - మపదధ - ని నిదధ	పా - మపమ - గమా	"	
. . *	" - ని . . . - న్నే..	. . . . . - మొఱ	"	
5. " *	" - మపదధ - సే సేనిధ	ధప - మపమ - గమా	"	
" *	" - ని . . . - న్నే..	. . . . . - మొఱ	"	
6. " *	ధనోని-పధసే-సోరీ-రీ-సేసేనిధ	"	"	
" *	మఱి . - మఱి . - ని . . . - న్నే..	"	"	
7. " *	ధనోనిధా - పా; పధమగ - పధసో	సేనిధప - పమగరి	సోగోమగరి ; - రిగారి	
" *	మఱి మఱి - ని ; . . . - న్నే..	. . . . . - మొఱ.	లి . డ . . నీ ; -	

మప *	ధసానిధా - ధమగా - పధసా		సినిధప - సమగరి		సాసీసామX-రిXమX-Xరిస
.. *	మళిమళి - ని . . . - శ్నే..		. . . . - మొ.అ.		లి.డ . . - నీ. . . . .
సా *	సన్నిపధాపా ; - ; ;				
. *	మ.న. సు న ; - ; ;		(ఇచట నిలువలయును.)		
అ. ;	నిధా - నిసా - ధవమపమ - పధా		పధసిని - నిపధా		సా ; - సా ;
;	క రి - మొలు - వి. ని . . - సర		గు. న. - జ. న		నీ ; - కు ;
	”		”		సా ; - సినిధప
	”		”		నీ ; - కు. . .
మప *	”		”		సినిపధ - సాసీసీసా
.. *	”		”		నీ. . . - కు . . . .
నిధ *	రిసానిధా - పధనిధ - మపమపధా		”		సా, ని - ధానిదధాపా
.. *	కరిమొలు - వి. . . - ని. . సర		”		నీ, . - కు . . . .
మప *	మగమప-పమపధ-ధపధనిధానిధ-పాధామా-పధా				ధాసాసీసా
.. *	క. రి. - మొలు. . - వి. . . ని . . . . - స ర				నీ . కు .
మగ *	గరిసా - సినిధా - మపధరిసా		;		ధానిధపా ; - ధపమప
.. *	కా. . - ర. ణ - మే. . మి		;		త . . . ; - ర్యా...
ధప *					
మి. *	(మళి మళి)				

చ.	;	*	పపపా - పాధాపా - మాపా		పమగా - మపధాపా		పాధనిధానీ ; - దధా	
	;	*	కరుణ - తో . . - ధ్రువు		ని . . - కె. దుట		ని . . . . ; - ల్పిన	
2.	;	*	నిధపా - పాధాపా - మాపా		”		”	
	;	*	కరుణ - తో . . - ధ్రువు		”		”	
3.	;	*	నిధనిప - పధనిధ - మపధాపా; - మాపా		”		”	
	;	*	కరుణ. - తో . . . . . ; - ధ్రువు		”		”	
4.	;	*	పధసాసేనిధా -		”		”	
	;	*	క. రు. ణ . . .		”		”	
5.	;	*	పధసేరిసేనిధా - పధసా - నిదధపపా; - మాపా		”		”	
	;	*	క. రు. ణ . . - తో . . . . . ; - ధ్రువు		”		”	
6.	;	*	పధసేరి - గేరిసే - సేనిధ - పధరిసేనిధ - నిదధప - మాపా పమగా - మపధాపా		”		”	
	;	*	క. రు. ణ . . - తో . . . . . ధ్రు. . . - పు . ని . . - కె. దుట		”		”	
	;	*	ధా, ని - నిధపా - పాధా - ధపమా - గామ - పాధని - ధానీ ధపధా - ; ;		పా ; - ; ;			
	;	*	కౌ. - థ . . - వి . . - న్నా . . . . - న . . . . - య్య . . - ; ;		య్య . . - ; ;		. . ; - ; ;	
	;	*	పధా - రీసా - నిధపధసా - ప ధ ధానిధ - పాధప - మగగరి		పాఠిగామగరి ; - రిగారి			
	;	*	మర - రి పు - త. న . . - యుని క్ష . . . . . - న. ర. మృ. గ.		మృ. గ.			
పా	*	*	సప్తపధసాకి - రీగమ - గామగరి ;		పాకిగామగరి ; - రిగారి		పా ; - ; ;	
	*	*	మా. . . . . ప స - లే . . . . . ను ;		య్య . . . . . ; -		. . ; - ; ;	

1. ; * సారీగమగా - గారీ-గరిసా, - మమా | గమపా - మపధని | పా ; - మగగరి ||
; * మఱిచి. . -యఱు...న్న, - వన | చ. రు - ని . . . | బ్రో; - . . . . . ||
2. రిగ * " " - మపధా | " - మపధా | పాధనిధాపా - " ||
చిన * " " - ని . . . | బ్రో... . - " ||
3. " * " " - మపధనిధప-మప | గమపా-మపధనిధప-మప | ధనిధప - మగగరిస ||
" * " " - ని... . . . . | బ్రో... . . . . ||
4. పని * " " - మపధా - " | " ||
చిన * " " - రు . . - " | " ||
5. " - సేనిధా ; | నిధపా-ధపమా-గమపా-మపధా | పధసానిధ-పధరిస-సానిధపా ||
" - వ. న ; | చ . . - రు . . - ని . . . . . | బ్రో... . . . . ||
6. మగగరి * " - మమా | గమపా - మపధా | పాధనిధా నీ; - ధధా ||
చి. న. * " - వన | చ. రు - ని . . . | బ్రో... . . ; - చిన ||
- ; * ధానీనిధపా-పాధాధపమా-గామా-పాధని | ధని - ధ పధా; | సీధసా ; ; ||
; * మ. హి . . - మ . డె . . - లు ప - శ . . | . . - య్య . . ; | . . . ; ; ||
- ; * పధసా - ధసీరీ - రీగమసామగ | రీ ; సాంకీరీగరీసా; | రీసనిధ - పధసీరి ||
; * ధర సు - వె.లయ- త్యా... . . | గ ; రా... . . జ ; | స... - స్తు. త. ||

; * గరిరీసేనిధ - పధ - సోరిగరి; రీసే | నిధ - ధపమగ - గరి | సా - రిగమపధా ||
 ; * త.ర...మ-గా...-డి. | క...నే...-వి. | స - స... ||

నిప*

య్య.* (మఱి మఱి)

(వర్) రా. ముఖారి - తా. రూపకము.

ప. ఎంతని నే పరింతును శబరీ భాగ్యశి (మొంతని)

అ. దాంతులు వరకాంతలు జగ - మంత నిండి యుండగ (ఎంతని)

చ. కనులార నేవించి - కమ్మని ఫలముల నొగగి - తనువు ఫలకరింప పాదయుగములకు మొక్కి-

ఇనకుల పతి సముఖంబున - పునరావృత్తి రహిత పదమును నొందిన త్యాగరాజ వినుతురాలి పుణ్యంబును (ఎంతని)

ప. రీ ;	మాపా - నిధాప మపధప పమగారిసా రీ ;	మామా - పాధా పా ;	; - మపమగ రిగ	
ఎం ;	త ని - నే... ... ... వ రిం ;	తు ను - శ బ రీ ;	; - భా...గ్య.	
2. గా రీ		నీ ;	; - ని దధాపా	
మెం.		రీ ;	; - భా...గ్య	
3. మ గ రీ		సా ;	సా - సే నిధాపా	
మెం..		రీ ;	. - భా...గ్య	
4. మ గ రీ	పమపా-నినిధప	గార్ మా - పాధాసా సేతమా	గరి - సానిధపమ	
మెం..	త. ని - నే...	రిం. తు - ను శ బ రి..	.. - భా...గ్య.	
5. షధసేరీ	పూ-గరిసే-నిధప		సారీమాపమ	
మెం..	త -ని...-నే...		రి...	

గ ర భ ర మ

6. గా రీ	మా-పానిధాప	మపధప	పమగారీపా	రీ ;	మామా - పాధా	పా ;	; - ; ;
మెం.	త - ని - నే . . .	. . . .	. . . వ.	రిం ;	తు ను - శ 2	రీ ;	; - ; ;
అ. సోనీ	ధా - సా-సా-సా	రీ ;	రీ రీ రీ రీ	గరీ ,	; - ; ;	నిధా	సా ; ; ;
దాం	తు - లు వ ర	కాం ;	తలుజగ	. . ,	; - ; ;	. . .	. ; ; ;
2.			రీ రీ గారీ	గరీ రీ	సా - సేనిధాపా	మ పధప	పమగరిమాపా
			తలుజగ	మం..	త - నిం.. డి	యం..	. . . . డ గ
3.		పధసరీ	మాగారీసా				
		కాం..	తలుజగ				
చ. మాపా	పమగారీసా	రీమా	పా ; ధాపా	మాధప	పమగారీసా	రీమా	పా ; ధాసా
క ను	లా. . . ర	సే .	విం ; . చి	క ను.	లా. . . ర	సే .	విం ; . చి
సేనిధప				రిమవధ	నీ నీ నీ	ధాని	ని డధా - పా ;
క. ను.				క. . .	మృనిధల	ము .ల	నొ. స - గి ;
ధామా	పామాగారీ	సరిమా	గా - రీపా ;	నీ ధా	సారీమాపా	ని నిధా	నినిపా - ధ పధా
త ను	పు పు ల క	రిం. .	. - పపా ;	దము	గ ముల కు	మ్రెం..	. . . - క్కి. .
నీధా	నీపా - ధాపా	మపధప	పమగరి-మాపా	పామా	నీ ధానీ ;	ధాసా	సేనిధా - ధాపా
ఇ న	కుల - ప తి	స. ను.	ఖం. . - బు న	పు న	రా. వృ ;	త్తిర	హి. త - ప డ

“మను బొందిన త్యాగరాజ వినుతురాలి పుణ్యంబును” (అనుపల వి తీరున పాడదగినది.)

(57) రా. కానడ - తా. రూపకము.

ప. శ్రీనారద! నాద సర-స్వీరుహ భృంగ! శుభాంగ!

(శ్రీ)

అ. దీనమాన రక్షక! జగ - దీశ! భేష సంకాశ!

(శ్రీ)

చ. వేదజనిత వర వీణా - వాదన తత్త్వజ! భేద వార! త్రితాపరహిత! భేదరవినుత!

యాదవ కులజా ప్త! సదా - మోదహృదయ! మునివర్య! శ్రీద! త్యాగరాజవినుత! శ్రీకర! మాంపాలయ (శ్రీ)

ప. 1-2. రీ; | పా; - స్వీసా || ధాన్తి | ధా - స్వీసాసా || ధా - స్వీసాసా ||
శ్రీ; | నా; - రద || నా. | . - దసర || శ్రీ; | నా... - ర.ద || నా. | . - దసర ||

3-4. రిమాగ | రిససా - స్వీరిస || , || రీ | రీ గా - మా, || పా - మప | గా, మరిసస్వ ||
శ్రీ... | నా... - ర.ద. || , || , || రీ | రుహ - భృంగ, || గ - శు. | భౌంగ, గ... ||

5. , || , || , || , || , || గామా - మానిధ || పామా | రీగామాపమ - గామా - రీసా ||
|| , || , || , || , || , || రుహ - భృంగ... || గ శు | భౌంగ... - గ... ||

6. , || , || , || , || , || గామా - ధనిసరీ || స్వీపమ | రిగమపగమరిస ||
|| , || , || , || , || , || రుహ - భృంగ... || గ.శు. | భౌంగ... గ.

7. రీ; | సా; - స్వీరిస || , || , ||
శ్రీ; | నా. ర.ద. || , || , ||

అ. పాధా | పా - మా; పా || గామా | ధాధా - నిసరీ || గామా | రీ - రీసీసా || ధపమప | గా, మరిసస్వ ||
దీ . | న - మా; న || ర . | క్షక - జ.గ || దీ . | శ - క్షే.ప || సం... | కా, శ.... ||

చ. పూధా | పా - మాపాపా || మాపా | పమగామా; || ధపమప | గా, మ - రీసా || రీ, ససా, స ||
వే . | ద - జనిత || వర | వీ... జా; || వా... | ., . - దన || త, . | త్య, జ్జ, . ||

సానీ | సారీరీ | గా ; | మా - ధనిసీసా || నిధని | సామాప - గాగా || గమారి || సా ; ; ; ||
 తే. | ద హరత్రి | తా ; | ప - ర.హి.త || తే... | ప ర , - వి ను || త .. || . ; ; ; ||
 రీ సా | మాధప - రిగమప || గాగా | మారీ - సా ; || ; రి | రిగాగామా || నీధా || ధపపమపా ; ||
 యా. | ద వ . - కు.ల. || జా . | ప్తస - దా ; || ; మో | దహ్మదయ || ముని || వ...ర్య ; ||
 పాధా | పా - మా ; పా || పమగా | మా - ధాధాధా || నిధసా | పా - ధపమాపా || పమగా || మా - ధానీసీరి ||
 శ్రీ. | ద - త్యాగ ; గ || రా.. | జ - వి ను త || శ్రీ... | ద - త్యా..గ || రా.. || జ - వి నుత. ||
 సీనిసా | పా - ధపమాపా || , || మా-ధానిసీరిసు || రీసీనిధ | పా - ధపమాపా || , || మా - ధానిసీరి ||
 శ్రీ.. | ద - త్యా.గ || , || జ - వి.ను.త || శ్రీ... | ద - త్యా..గ || , || జ - వి ను.త ||
 గా ; | మారీ - సా ; || ధపమప | గా , మరీసా || రి || గా ; || ధపమప | గా , మరీసా ||
 శ్రీ ; | క ర - మాం ; || పా... | . ; లయ. || శ్రీ || శ్రీ ||

(58) రా. మాయామాళవగౌళ - తా. రూపకము.

ప. తులనీ దళములచే సంతోషముగా పూజింతు

(తుల)

అ. పలుమాలు చిరకాలము - పరమాత్ముని పాదములను

(తుల)

చ. సరసీరుహ పున్నాగ చంపక పాటల కురువక - కరవీర మల్లికా సుగంధరాజ సుసుమల్ -

ధరనివి యొకపర్యాయము ధర్మాత్ముని సాక్షేత - పురవాసుని శ్రీరాముని వర త్యాగరాజ సుతుని

(తుల)

చ. నీధా | పామాగామా || ధపపమ | గారీసాని || సారీ | గాగాగా ; || గామధ | పధ - మపగామా ||
 తుల | నీ ద శ || ము.ల. | చే.సం. || తో. | ప మగా ; || పూ.. || .. - జిం.. తు ||

నీధా	పామావామా	ధ పపమ	గానీసాన్త	సారి	గాగాగా	గామా	గాగా - రిసన్త
తుల	నీ . ద శ	ము.ల .	చే . సం.	తో.	ష ము X ;	అ .	. . - సం.
సారి	గాగాగా ;	గమపమ	గా ; - రిసన్త		„	గమపధ	నిధపమ - గ రిసన్త
తో.	ష ము X ;	అ . . .	. ; - సం.		„	అ . . .	. . . . - సం . . .
„	గాగా - గమపధ	నిసీరిసీ	నిధపమ-గరిసన్త	సారి	గాగాగా ;	గమపధ	నీ - ధపమగమా
„	ష ము - గ . . .	అ . . .	. . . . - సం . .	తో.	ష ము X ;	పూ . .	. - జిం . . తు
పాధా	పామా-గామా	పధమప	గమగా - రిసన్త	సరిగరి	గమపమ - పధనిధ	ధ నిసా	సీని-ధ ప-మగమా
తుల	నీ . - ద శ	ము.ల .	చే . . - సం.	తో . .	ష. ము . - గ . . .	పూ . .	. . - జిం . . . . తు
నినిధా	సీనిధప-నిధపమ	ధపపమ	„	సరిగమ	పధనిసీ - రీసాని	సీనిధ	నిధాప-పమగమ
తు.ల	నీ . . . - ద . శ .	ము.ల .	„	తో . .	ష. ము . - గ . .	పూ . .	జిం . . . . తు.
పాధా	పామా - గామా	పధపమ	„	సారి	గారీగా ;	సా ;	; ; - ; ;
తుల	నీ . - ద శ	ము.ల .	„	తో.	షముగా ;	. ;	; ; - ; ;
అ. నీనీ	నీ ; - నీసా	నీరీ	సా ; రీసా	నీసా	నీసా - నీసా	నీసరీ	సారీగ - రీసరీ
పలు	మా ; - . టు	చిర	కా ; లము	పలు	మా . - . టు	చిర .	కా . . . . ల ము
„	„	నిసీరీ	గమసారీసా	„	నీసానీరీ	గారీ	గమపమగరీసా
„	„	చి.ర	కా . . ల ము	„	మా . . టు	చి ర	కా . . . ల . ము
నీసా	నీసా - నీరీ	గారీ	గాఘాగరీసని	సీనిరీ	సీని - ధని సీ రీసని	ధ నిసా	నీధాసామా
పలు	మా . - . టు	చిర	కా . ల . ము.	ప.ర.	మా . . . త్మ.ని .	పా . .	దము ల ను

చ. పాధా	పథపథ-మాపా	పమగమ	పా-పమగామా	ధపపమ	గాళీ రి సన్ధి	పారీ	గామాగామా
స ర	సీ...-రుహ	పు...	.-న్నా... గ	చం...	పకపా...	టల	కు రు వ క
గామా	పథసీసీసీ	ధపమ	గా - గాగరిసన్ధి	గారీ	గామాధామా	గ రిగమ	గ రీ, - ; ;
క ర	వీ... ర	మ...	ల్లి - కా... సు	గం.	ధ రా . జ	. సుమ.	మూల్, - ; ;
పాధా	పాధా-మాపా	మగమా	పాధాపాధా	ధనిసీరీ	సా - నిధపాధా	ధ నిసా	నీ - సా ; సా
ధ ర	ని వి -యొక	ప. రి	యా. యము	ధ... ర్మా	త్మ-... త్మని	సా..	. - కే ; త
పాధా	సీ రీ గాళీసా	రీసాని	సే నిధా - సీసా	రీసేని	ధనిసీరీ - సేనిధని	ధనిసా	నీ - ధపపమగమ
పు ర	వా... సుని	శ్రీ...	రా... - ముని	వర.	త్యా... - .. గ.	రా..	జ - సు. తు. ని.

శ్రీరాజస్వామి శ్రీశైల

—

(59) రా. అతాణ - తా. అది.

ప. ముమ్మారులు గుమి గూడి పొగడెడి - ముచ్చట వినుకొనకే!

అ. సమ్మతిగ రాజు కొడుకనగా విని - సంశయము దీరగ, శ్రీరాముని

చ. రోసముతో రఘురాముని గుణముల - రూఢిగ తమ గుణముల నటువ్రాసి -

త్రాసుననిడ సరినిల్పగ లేదని - త్యాగరాజ సుతుడెవడో? యనుచును

ప. ;	* పమాపా , - మపగా , - మపా	; - ప మాపా ,	మపగా , - మపా
;	* ము. మ్మార్ , - ర్తు. లు , - గు మి	; - ము . మ్మార్ ,	ర్తు. లు , - గు మి
2. ;	," - మాపానిని	పానీ	, - మాపానిని
;	," - గు మి ..	..	, - గు మి ..

||

3. పని * పమాపా, - మపధప - గా, మపా | ; - ని పసనిసా | ; - ; |
- .. * ము. మూర్ధ, - ర్తు... - లు, గుమి | ; - గూ... డి | ; - ; |
4. ; * " | ; - ప ధపా - సనిసా | ; - సనిసి | ; - ; |
- ; * " | ; - గూ... - . డి | ; - ; |
5. ధని * " | " | " | సనిసి - ధనిసిని | ; - ; |
- .. * " | " | " | పాగడ - డి... | ; - ; |
6. " * " | " | " | " | ధని | ; - ; |
- " * " | " | " | " | " | ; - ; |
7. ధనిసా * స నిపమా - పా , - " | " | " | ధనిసా | ; - ; |
- ... * ము... - మూర్ధ, - " | " | " | " | ; - ; |
8. నిసరిస * " | ; - పధపా - సనిరిస | మమరి - సనిసి - ధనిసా | ; - ; |
- ... * " | ; - గూ... - . డి | పాగ - డి... | ; - ; |
9. " * స నిపా ; - పమ కీ రీ-రిసపా - సరిమ | సరిమా-రిమపా-మపస-పనిసా | కీ, మరీసా-ధానీధనిసిని | ; - ; |
- " * ము... ; - చ్చ, ట-వి. ను-కొ... | స... - . . . . . | ; - రే... - . . . . . | ; - ; |
10. ధని * పమాపా, - మపగా, మపా | ; - ధపసనిసా | ; - ; |
- .. * ము. మూర్ధ, - ర్తు. లు, గుమి | ; - గూ... డి | ; - ; |
- అ. ; * పధప సని-సనిసా-ధానీ-పాధపమాపా | ని ప ని సరిసా | సనిసా-నిధా ; సనిసా ; | ; - ; |
- ; * స. మూర్తి-గ... - రా... - . . . | జొ. కొ. డుక | స. గా... ; విని ; | ; - ; |

; * పురిమరిసా - నీసా - నీసా - ధనిసరి - నీసా - ధనిసరి ||
; * సం. శయ - ము - ధి - ర. . . . గ. . . శ్రీ ;

ధని *

.. * (ముమ్మార్తులు)

చ. ; * పమగామపాః - పమగమపాః - పానీనీ - పా - ని నీనిధా ||
; * రో. . . సము - తో. . . ర. ఘ. ముని ||
; * ని సేరీ - సేనిపాః - సేనిపమ - రిమరిమరీ ; పా - స రీమపా ||
; * రూ. . . గ. - థి. గ. - త. మ. - సు. ణ. . ; . - ములన టు ||
పా * పధపస్థి - నీసేని - ధానీ - పాధప - మాపా ; - పనిపస్థి ||
* త్రా. సున - ని. . - డ. - స. . - రి ; - ని. . అగ్గ ||
; * పు రిమరిసా - నీసా - సేనిస - ధనిసరి - రీగరిసా ; నీసేని ||
; * త్యా. . గరా - . జ - ను. తు | డె. . . - వ. . . ; డో. . . య ; - ను. . ||

ధని *

చును * (ముమ్మార్తులు)

(60) రా దేవగాంధారి - తా. అది.

ప. కరుణా సముద్రా! నన్ను - కావచే, శ్రీరామభద్రా! (కరు)

అ. శరణాగత హృచ్చిద్ర - శమన! నిరిత నిద్ర! (కరు)

చ. నా పాపము నాలో నుంటే - శ్రీప నీలిరుదు కేమిబతుకు?

ఏసాపుల కావతే? ఎందు కీచలము? త్యాగరాజనుత! (కరు)

ప. పామాపా ; ; ; - మత	ధవమా - గారీ	; - గగ - రి సతీ
క రుణా ; ; ; - స .	ము. . - ద్రా.	; - . . - రా.మా
2. ,	ధవ - మత ధవ - మగ	తీ - ,
,	ము. . . ద్రా. . .	. - ,
3. పామాధా ; ; ; - ధని	నా ; - స నినిధ	ధవపమ - మగమా
క రుణా ; ; ; - స .	ము ; - ద్రా. . .	. . . - రా.మా
4. పామాపా , మ - ధా ; ; - ధని	నా ; - నా తీస - నీసిని	ధానిధ-పాధవ-మాపమమా;
క రుణా , . . ; ; - స .	ము ; - ద్రా. . - . . .	. . . - రా. . మా;
5. , - నిస	మగతీ - ,	ధానిధ-పాధవ-మపామ
, - స.	ము. . - ,	. . . - రా.మా
ర. పామాపా ; ; ; - మత	ధవ - మత ధవ - మగ	రీ - గగరిసరీ
క రుణా ; ; ; - స .	ము. . . ద్రా. . .	. - . . న.స్స
రి వమా - మగరీ ; - సరిగా - సతి	నా - ధవరిరీ	మమపధవ మగరి
వే. . . ; - శ్రీ. . .	. - రా. . . మ	భ. . . ద్రా. .

అ. ధాధనిసా ; ; ; - సాసా	; - నిసరీ ;	; - సిరసి నిసా	
శర . జా ; ; ; - గత	; - హ్య . . ;	; - చ్చి . ద్రా . .	
2. నిధపమధా ; - ధనిసరి - సాసా	; - నిసగగరి	; - ,	
శ . ర. జా ; - . . . - గత	; - హ్య	; - ,	
3. , , ధనిసరి - సాసా	; - నిసమగరి	; - సిరిగ - రిసిసి	
, , . . . - గత	; - హ్య . . .	; - చ్చి . . - ద్రా . .	
ధనిధరసా - సినిదధా - సాసా	సారసి-సిని-ధానిధ-పాదా	సిని-ధానిధ-పాదప-మా ;	
శ . మ . న - ని . . . . - రిజ్జ	ని . . . . . - ద్రా . .	. . . . . - . . . . . ;	
చ. ధా ; పా ; - ; - మాపాధానిధసా ;	; - మపధమపా	ధపమగ - రిసరి	
నా ; పా ; - ; - ప . మ . . . . ;	; - నా . . . లో	నం . . - తే .	
రిపమా - మగరి - ; - పరిగళ	రి - సభిధసరి	పామాపా ;	
క్రీప - నీ . . . - ; - బి . రు .	ను - కే . . . మి .	బ్రతుకు ;	
ధా ; ధనిసా ; ; - సాసా	; - నిసరీ ;	; - సిరీసా ;	
ప ; పా . . ; ; - పుల	; - కా . . ;	; - ప. మె ;	
నిధపమధా ; - నిసరి - సాసా	; - నిసమగరి	; - సారీరసిసా ; ;	
ప . . . పా ; - . . . - పుల	; - కా	; - ప. మె . . ; ;	
ధనిధరసా - సినిదధా - సాసా	సారసి-సిని-ధానిధ-పాదా	సిని-ధాపధ-నిధ-మాపా ;	
పం . . . రు - కీ . . - చలమ	త్యా . . గ . - రా	జ . . . ను . . - త . . . . ;	

(61) రా. కేదారము - తా. ఆది.

ప. మఱచే వాడనా? తామ! నిన్ను మదన జనక! (మఱ)

ఆ. మరకతాంగ! నీయొక్క - మది నెంచవలదు? (మఱ)

చ. కాని మానవులు కరుణ లేక నాదై - లేని వేరము లెంచివ గాని -

శ్రీ నిజముగ నా చెంత జేరిన గాని - రాని నీ దయ త్యాగరాజనుత (మఱ)

ప. పామూ - మగారి - సరిగ - సాసా	సనిసా - పా	సాసాగారి	
మఱ - చే . . - వా . . . . డ	నా . . . - రా	మ నిన్ను	
2. " సరిగరి - సాసా	" "	"	
" వా . . . . డ	" "	"	
3. గ మ ప ధ ప మ గ రి - "	" "	"	
మ . ఱ . చే . . . - "	" "	"	
4. గ మ పనిసనిపమ - గ మ గ రి - సాసా	" "	"	
మఱ, చే . . . - వా . . . . డ	" "	"	
5. గ మ పధ - ప మ గ రి - సరిసర్ప - ససా	మ గారి - సరీస	; - ధపామగరి	
మ . . . - డ . . . - న . . . . - జన	క . . . - . . .	; -	
అ. పామపముగ - గ మ గ రి సా - పనిసా	సాసా - సనిసా	సా ; సాసా	
మ . ర . . - క . . . . - తాం..	. . - గ . .	నీ ; యొక్క	
పసిసనిసా - ప మ గ మ పని - పసాసా	నిప - ప మ గ మ ప మ	పా , మ - మ గ గ రి	
మ . ది . . - శెం . . . . - . . .	చ . - వ	ల , . - దు . . .	

చ. పా, మ - మగారి - సరిగరి ; | పసస్ - సాశీ | మగారి - రీ, స ||
 కా, ని - మా. . - న.వు.లు ; | కరుణ. - లే క | నా. . - డై, . ||
 గ మ ప స్తి హే, ని - పనిపమగమగరి | సస్తిహే, - దిసా | మగారి - రీ, స ||
 లే. ని. నే, . - ర. . . ము. . . | లెం. , - చిన | గా. . - ని, . ||
 మగామ - పాహే - సి నినీ హే | మగారీ - హేనీ | రిస్సీసా ; ||
 శ్రీ. ని - జ. - ము. గనా | పెం. త - జేరి | న.గాని ; ||
 హే, నిసాపమ - గమపని - పస్తాస్తి | నిప - పమగమపథ | పా, మ - మగగరి ||
 రా, నీ ని ద. - య. . . - త్యా. . | గ. - రా. . . . | జ, ను - త. . . ||

(62) రా. శూలిని - తా. దేశాది.

ప. ప్రాణనాథ! బిరాస! ప్రోవవే!   (ప్రాణ)
 అ. వేణు గానముచే పదియాలు - వేల గోపికల బాలించియేలు!   (ప్రాణ)
 చ. వెన్న మీగడల వేడ్క-మీఱగను - కన్న పిన్నవాండ్ర కడుపు నించి -
 తిన్నగా వెలయు దివ్యరూపమా! చిన్ని కృష్ణ! దయజేసి త్యాగరాజ   (ప్రాణ)

ప. ; ; ; * పామా - మగగరిసస్తి - | సారిగా, మా | పా ; - గమ ||
 ; ; ; * ప్రాణ - హ. . . థ. - | చి.రా, న | బ్రో ; - వ. ||
 2. పా ; ; *   " | " | " ||
 వే ; ; *   " | " | " ||

3. క్షమగరిగమ	* పామా - మగగరిసన్ని	సారిగా, మా	పా ; ; - సలి	
జే.	* ప్రాణ - నా. . . . థ.	బి. రా, న	బ్రో ; ; - వ.	
4. ధపామగరి	*	"	పాధని - స్థిరస్థి	
వే.	*	"	బ్రో. . . - వ.	
5. ధపామగరి	*	"	పాధని - గ్ధస్థి	
వే.	*	"	బ్రో. . . - వ.	

6. ధపామగరి *
 వే. . . . . * (ప్రాణవాధ) (మొదటి సంగతిని పాడి నిలుపవలయును.)

అ. ; ;	* ధానీహా ; స్థి	ధనినిహా ; - ధా	నీ హా ; నీ	
; ;	* వేణుగా ; న.	ము. . . హే ; - ప	దియా ; టు	
హానీహా ;	* ధానీ - స్థిరీ, స్థి	"	నీ హా ; నీ	
వేల ;	* వేణు - గా. , న.	"	దియా ; టు	
హానీహా ;	* ధానీ - స్థిరగరిసన్ని	"	హా - ధనిస్థి	
వేల ;	* వేణు - గా. . . న.	"	ది - యా. . . టు.	
హానీహా ;	* హానీ - రీ ; హా	హానిహా - హా	"	
వేల ;	* వేణు - గా ; న	ము. . హే. . - ప	"	
"	* హానీస్థిరీహా	హానీహా ; - హా	, ని - ధనిస్థి	
"	* గోపిక . . ల	హా. . ; - .	, . - లిం. . . చి	

ధ పామగరి *

యే. లు... * (ప్రాణ)

చ. ; ; * గామాపా ; మా | గమప - మగరి - సభి | సా - రి గమాగి ||
 ; ; * వెన్నమి ; గ | డ... - ల... - వే. | డ్య... - మి... - ఆ ||
 గాగా ; * గామాపా ; మా | గమామగరి - సభి | సా - రి గమాగి ||
 గ ను ; * క న్న పి ; న్న | వాండ... - కడు | పు - ... ||
 గాగా ; *

నించి ; * తిన్నగా వెలయు దివ్యరూపమా చిన్నికృష్ణ ! దయజేసి త్యాగరాజు (అనుపల్లవి బోలును.)

(రీతి) రా. గాలిపంతు - తా. ఆది.

- ప. తెరతీయగ రాదా? నాలోని, తిరుపతి వేంకట రమణ! మత్సరమను (తెర)
- అ. పరమ పురుష! ధర్మాది మోక్షములఁ బార దోలుచున్నది, నాలోని (తెర)
- చ. మత్స్యము యాకలిగాని గాలముచే మగ్న మైనరీతి నున్నది - (తెర)
- అచ్చమైన షీప సన్నిధిని మరు గడ్డ బడి చెఱిచిన టున్నది!
2. ఇరవొందక భుజియించు సమయమున యీగ తగులు రీతినున్నది - (తెర)
- హరిధ్యానము సేయువేళ చిత్తము అంత్యజువాడకుఁ బోయిన టున్నది
3. వాగురమని తెలియక మృగ గణములు వచ్చి తగులు రీతి యున్నది - (తెర)
- వేగమే నీ మతము ననుసరించిన! త్యాగరాజునుత మద మత్సరమను! (తెర)

త్యాగరాజస్వామి హృదయ

ప.	;	*	భిష్ణుః - సాపారీ ;	సా ; - సా ;	సారీ - రిసన్
	;	*	తైరతీ ; - య X రా ;	దా ; - నా ;	లో. - ని..
2.	;	*	భిష్ణుః - సాసాసగరి	”	సారిX - రిసన్
	;	*	తైరతీ ; - య X రా..	”	లో.. - ని..
3.	;	*	”	సా ; - మపథా	పథపమ - XరిXరి
	;	*	”	దా ; - నా..	లో.. - ని..
4.	సన్	*	”	రి సపమ - ధ పనీ	”
	..	*	”	దా.. - నా..	”
5.	”	*	సరీమపా - నీ ; - సాసా	సినిపథ - పామా	పథపమ - XరిXరి
	”	*	తిరుపతి - వేం ; - కట	ర.మ. - ణమ	త్య.ర. - మ.ను.
6.	సన్	*	భిష్ణుః - సాపాసగరి	సా ; - పా ;	పా, ద - ధపమా
	..	*	తైరతీ ; - య X రా..	దా ; - నా ;	లో, . - ని..
7.	;	*	మపాసనీ - సి.గరి - సాసీని	సిరిసిని - పథపమ	పథపమ - XరిXరి
	;	*	తిరుపతి - వేం.. - కట	ర.మ. - ణ.మ.	త్య.ర. - మ.ను.
నీని	*				
..	*				
అ.	;	*	పమాపనీ - సాసా - సా, ని	సిగరి - సా	; - నీ సాసా
	;	*	పరమపు - రుష - ధ, .	ర్యా..ది - మో	; - త్తముల

(“తైరతీయXరాదా” అని పాడి నిలుపవలయును.)

; * సోసో - సోనిపథపమ - రిమపని | సోరి - రిసోనిధపమ | పథపమ - గరిగరి ||
; * వార - వో...లు... - చు... | ... - న్నడి.నా... | లో... - ని... ||

సర్ది *

.. * (తెరతీయగ)

చ. ; * పా, పపా - పాధాపామా | ; - సో సోపమా | పథపమ - గరిసా ||
; * వా, గుర - మని తెలి | ; - యకమ్మగ | గ. ణ. - ము.లు ||
; * పానీనీ - సాసారీ; | సా; - రి పామ | పథపమ - గరిగరి ||
; * వచ్చిత - గులురీ; | తి; - యు... | న్న... - ది... ||
సర్ది * పమాపనీ - సో; సోసో | సో నిసోసోసో | సో పానీసో ||
.. * వే.గమే - నీ; మత | ము.న.నుస | రిం.చిన ||
; * సోసో - సోనిపామా - రిమపని | సోరి - రిసోని - ధపమ | పథపమ - గరిగరి ||
; * త్యాగ - రా...జ - ను.త. | ... - మద. - మ... | త్ప.ర. - మ.ను. ||

సర్ది *

.. * (తెరతీయగ) (ఇతర చరణము లిటుల నే పాడదగినయవి.)

(64) రా. ముఖారి - తా, ఆది.

ప. సంగీత తాత్పర్యము - సారూప్య సౌఖ్యదమే, మనసా! (సం)

అ. శృంగార రసాన్విత, సార భూరిత రామ కథానందాది యుగ (సం)

చ. ప్రేమ నిరార సుగుణ భాత్సల్యము - శ్రీమద్రమా వర కటాక్షము -			
నేమ నిష్క యశో ధనము కల్గునే - నేర్పు కల్గు త్యాగరాజు నేర్చిన (సం)			
ప. ; ; ;	* రీతూపా ; ధా	పా ; ; - మా	మగగరి
; ; ;	* సం గీ ; త	కా ; ; - త్రు	జా. . న
2. మా, గరిస	*	నీనీధా - మా	,
ము, . . .	*	కా. . - త్రు	,
3. " "	*	నా ; ; - స ని	ధపమా ; - గరి
" "	*	కా ; ; - త్రు.	. . జా ; - న.
4. " "	*	ప ధసరిగి - రిస	నిధపమ - గరి - రి
" "	*	కా. . . . - త్రు.	. . జా. - న. . .
5. " "	* మధపధ పమగారీ	రీగానా - ని	ధాపా ; - రి
" "	* సా. . . రూ. ప్య	సా. . - బ్ధ్య	ద మే ; - మ
మా, గరిస	*		
న, సా. .	* (సంగీత)		
అ. ; ; ;	* తాతూపా ; ధా	సోసా ; - రిగ	రీ - సా ; ట
; ; ;	* శ్చం. గా ; ర	ర సా ; - ద్భ్య	ల - సా ; ర
నిధపా ;	*	,	రీ - సరిగిరి - సా - సా
పూ. . ;	*	,	ల - సా. . . - ర

సినిధాపా	* నీనీనీ ; నిధ	పధసా ; - సిని	ధపమా ; గరి
పూ. . .	* రితరా ; మ.	క. ధా ; - నం.	. . డా ; ది.
మాగరిపా	*		
యు. త.	* (సంగీత)		
చ. ; ;	* ధాపామా ; గరి	సరీమా , - రీ	మాపా ; ధా
; ; ;	* ప్రేమమీ ; ర.	సుగుణ , - వా	. త్య ; ల్య
పా ; ;	* పనిధా - పామా - శప	ప మగరిసా - రిమ	పాపా ; ధా
ము ; ;	* శ్రీ. . - మ. - ద్ర.	మా. . . . - పర	క టా ; త్త
పా ; ;	* పాపామా ; ధా	సాసా ; - రీగ	రీ సా ; సా
ము ; ;	* శేమని ; త్త	యో ; - ధన	ము క ; త్త
సినిధాపా	* . . ,	" "	రీ - సిరిగరి - సాసా
శే. . .	* " "	" "	ము-క. . . . . ల్లి
సినిధాపా	* నీనీనీ ; నిధ	పధసా , - సిని	ధపమా ; గరి
శే. . .	* శేర్మక ; త్త	త్యా. గ. - రా.	. . . ; జి.
మాగరి స	*		
శేర్మి. న	*		

(65) రా. శంకరాభరణము - తా. ఆది.

ప. ఎందుకు పెద్దల వలె బుద్ధియ్యవు? ఎందు భోదునయ్య? రామయ్య!
 ఆ. అందఱి వలె దాటి దాటి వదలితి, అందరాని పండాయె గదరా?
 చ. వేదశాస్త్ర తత్వార్థములు చెలిసి - భేద రహిత వేదాంతమును చెలిసి -

నాద విద్యా మర్మములను చెలిసి, నాథ! త్యాగరాజ నుత! నిజముగ,

ప. ;	* రీ , గ - గా , మగామూ - రి గరిససా	; - రీ , గ - గా , మ	గామా - రి గరిస - రిగమగ	
;	* ఎం, దు - కు , . . . - పె. ద్దల	; - ఎం, దు - కు , .	. . . - పె. ద్ద - . .	
గరిసా*	రీ , గ - గమపమమగగరి - పమగా ; - రిగరిససా	; - సమగ - రి ససా ;	సభిధ్ధి - రీ రిససా ;	
. . . *	ఎం, దు - కు. . . . . - పె. . ; - ద్ద. ల.	; - వలె. - బు. . ;	ది. . . - య్యవు. . ;	
;	"	; - రి రి గా	మగమరి - ప మ గ రి	
;	"	; - వలెబు .	ది. . . - . య్యవు.	
రిగ*	"	; - పమాపగా	మగమరి - ప మ రి రి	
. . *	"	; - వలె బు ,	ది. . . - . య్యవు.	
,"	సభిధ్ధి - ధ్ధిససాసా - రి రిగగ	మమ పా ; - పా	; - పమగరి - గ రి	
,"	ఎం, దు. - భో. . దు - న. . .	. . య్య ; - రా	; - మ. . . - య్య.	
సా*	రీ , గ - గా , మగామూ - రి గరిససా	; సమగ - రి ససా ;	సభిధ్ధి - రీ రి ససా ;	
.	* ఎం, దు - కు , . . . - పె. ద్దల	; వలె. - బు. . ;	ది. . . - . య్యవు. . ;	
;	* సభిధ్ధి - ధ్ధిససాసా - రి రిగగ	మమపా ; - మాపధ	పామా - గామప - మాగా - రి గమ	
;	* ఎం, దు. - భో. . దు - న. . .	. . య్య ; - రా. .	. . - మ. . . - . య్య. .	

గరిసా * రీ, గ - గమపమమగగరి - పమగా; - రిగరిససా
 ... * ఎం, దు - కు. . . . . తె. . . ; - ద్ద. ల. . .
 సా * సన్నిప్త - ధ్నిసాసా - రిగగ
 , * ఎం, దు. - భో. . దు - న. . .
 సా * రీ, గ - గమపమమగగరి - పమగా; - రిగరిససా
 . * ఎం, దు - కు. . . . . తె. . . ; - ద్ద. ల. . .
 సా * సన్నిప్త - ధ్నిసాసా - రిగగ
 . * ఎం, దు. - భో. . దు - న. . .
 మగరిప * రీ, గ - గమపమమగగరి - పమగా; - రిగరిససా
 . . . * ఎం, దు - కు. . . . . తె. . . ; - ద్ద. ల. . .
 సా * సన్నిప్త - ధ్నిసాసా - రిగగ
 . * ఎం, దు. - భో. . దు - న. . .
 మగరిస * రీ, గ - మపధాపా; - పమగా; - రిగరిససా
 . . . * ఎం, దు - కు. . . ; - తె. . . ; - ద్ద. ల. . .

| ; - పమా - పగా
 | ; - వలె - బు.
 | మమపా; - సా
 | . . య్య; - రా
 | ; - పమాపగా
 | ; - వలె బు.
 | మమపా; - సా
 | . . య్య; - రా
 | ; - పమాపగా
 | ; - వలె బు.
 | మమపా; - ధనిసేరి
 | . . య్య; - రా. . .
 | ; - పమాపమగ
 | ; - వలె బు. .
 | మమపా; - ధనిసేరి
 | . . య్య; - రా. . .
 | ; - సమగ - రిససా;
 | ; - వలె. - బు. . ;

| మగమరి - పమగరి
 | డి. . . . . య్యవు.
 | ; - నిధపమగరి
 | ; - మ. . . . య్య
 | మగమరి - పమగరి
 | డి. . . . . య్య. వు.
 | ; - నిధపమ - పమగరి
 | ; - మ. . . . య్య. . .
 | మగమరి - పమగరి
 | డి. . . . . య్యవు.
 | ; - నిధపా - స నిధప
 | ; - మ. . . . య్య. . .
 | మగమరి - పమగరి
 | డి. . . . . య్యవు.
 | గరిసేని-ధనిసేరి-సేనిధప-స్థి నిధప
 | . . . . . మ. . . . . య్య. . .
 | సన్నిధి - రి రి ససా;
 | డి. . . . . య్యవు. ;

శ్రీ గోవిందాద్వైత సూక్తము

అ. ; * పా, మగా - మాపా - గామాగమపా	పారీ - రిగమపపా	మాపమమా; - గామగగారీ
; * అం, దతీ - వ రె - దా . . .	టి . - దా . . . టి	. . . . ; - . . . .
గమ *		
. . *	”	ధనిసేని - సోనిధ
పమ *	”	వ.ద. - రితి,
. . *	”	ధనిసేని - సేరిగరి - సేనిధప
పమగమ *	”	వ.ద. - రి . . . - తి . . .
. . . *	”	ధనిసేని - సోసో
; * రీ రీ - సోరిసేనా; సో; - నీసేనీ;	నీ - సో; సో	వ.ద. - రితి
. * అంద - రా . . . ; ని; - పం . . . ;	. - డా; యె	నిధపా - పమగరి
సభి * రీ రీ - సేరిగరి - రీసోసో; - నిసేరిసేనినీ	”	గ.ద. - రా . . .
. . * అంద - రా . . . - . . . ని; - పం	”	”
” * రీ రీ - సేరిగమగరిసేనిసో; -	; - గేరిసేనిధప	నిధపమ - గరి - పమగరి
” * అంద - రా . . . . . ని; -	; - డా . . . యె.	గ.ద. - . . - రా . . .
సభిసో *		
. . * (ఎందుకు)		
చ. ; * మాగా - రిగమాగా - రీగారీగారిగమా	; - గమప - మగా	రిగమగ - గరిసో
; * వేద - కా. . ప్ర - త	; - త్యా . . - ర్థము	ఋ. డె. - లి. ని

;	పగమరిగప - రిల్లపా - రిగమగ - - - - -	సా - ని - సుతిపట్టి	ధర్మసన్ని - సాసా
;	భే.ద.ర. - హి.త - పే.	. - - - - -	సు.చె. - చి నీ
;	పాపమ - గామగమపాపా ; - గామ - గమపా	సారీ - రి - గామపా	ధనిసని - సాసా
;	నాద. - - - - -	. . . . .	సు.చె. - - - - -
;	కీ కీ - సా రిస - సాసా - నీ సేనిస ;	;- సాసాసా	నిధవా - పమగరి
;	నాథ - త్యా.	;- జ సు త	ని. జ - ము.గ.

కున్ది:

(ఎండుకు)

(66) రా. శౌరిమనోహరి - తా. విశ్రద్ధంప.

ప. గురులేక యెటువంటి - గుణికి తెలియగ బోదు

అ. కరుకై న హృద్రోగ - గహనమున కొట్ట, స -

చు. తనువు నుత ధన దార - దాదాది బాంధవులు - జనియింపి ఘోర బాలిని ; కరుణతో -

మనకు నంటకజేయఁ గుండునుచు తత్సవో - ధనజేసి కాపాడు, త్యాగరా బాప్త్రుడను,

పాపా - పా ; పా - మామా	ముగ గారి	ర్మసా - రిగామపా	థా నీను
కుతు - తి ; క - యెటు	కం కటి	గుణికి - తెలియగ	బో డు
			ధని సరిసా
			బో . . .

(గురు)

(దురు)

(గురు)

|| నీను

|| డు

|| సరిసా

|| . . .

3. నిధాపా ; పా - మామా	మగ గారి రీతిపా -	
గురు లే ; క - యెటు	పం. .టి గుణికి -	
అ. ధాధానీసా - స నిధా	ని స రీతి నీనీనీనీ - నిధపా	
కరు కై.న - హృ. .	ద్రో. .గ గహవమున - గా. .	
చ. పాపా - పాపాపా - మామా	మగ గారి రీ గామా ; గా - రిగమా	
తను - పుసుత - ధన	దా. .ర దా.యా ; ధి - బాం.	
రీగామాపాధా - నీనీ	ధా నిధపా మామామగ - గారీపా ;	
జనియం. చి - చెద	రు జా. . లి ని క. - రుణతో ;	
రీగామా - మగగా - రీరీ	పా ; పా రీ గామాపాధా - నీనీ	
మనసు - నం. . - టక	జే ; యు మం. ద నుచు - త.	
దాధానీ ; హ - స నిధా	నిస రీతి నీ ; నీనీ ; - నిధపా	
ధనజే ; నీ - కా. .	పా. .డ త్యా ; గరా ; - జా. .	

(67) రా. పూర్ణ చంద్రిక - తా. ఆది.

(పలు)

(బలు)

(బలు)

ప. పలుక వేమి ? నా దైవమా ! పరులు నవ్వునది న్యాయమా ?
 అ. అలుగ కారణ మేమిరా ? రామ ! నీ-వాడించిపట్టు యాడిన నాతోఁ
 చ. తల్లి తండ్రి భక్తినిగి రక్షించిరి - తక్కిన వార లెంతో హింసించిరి -
 తెలిసి యూరకుండే దెన్నాగురా ? దేవాది జేవ ! త్యాగరాజునితోఁ

ప. రిగమా రీ ; - సాపా - సస్సస
 పలుకవే ; - . మి - నా. .
 రిగమా - రిగమా - రీ ; - సాసస్స
 పరులు - న. . - పుస్స - న. .
 అ. పపమా - పా ; పమగమ రీ ;
 అలుగ - కా ; ర. ణ. మే ;
 పసససా ; నీ - పమరీ - గమపా
 వా. డిం ; చి - న. . - ట్టు. .
 చ. పాపాపా ; పా - పమగమ రీ
 తల్లి తం ; డ్రి - భ. . ప్పక్తి
 పమగమ రీ - సా , రి - సస్సస
 త. . . క్కిన - వా , . - ర. లె.
 పపమా - పా మా - గమగీ ;
 తెలిసి - యూలో - తుల్యే ;
 పసససా ; నీ - పపరీ గమపా
 దే. వా ; ది. . దే. . . .

| ; - ప్సా రీసా
 | ; - డ్రి. వ
 | పా - స సరీసా
 | ది - న్యా. య
 | గమపమ - రి గమప
 | . . మి. - రా. . .
 | పని పమ - రిగమా
 | యా. . . - డి. న
 | పమగమ రీ - రీ
 | నా. స. గి - ర
 | రీ ; ; - రీ
 | లో ; ; - ప్పిం
 | గమపమ - రి గమప
 | డ్రి. . . - న్యా. . .
 | పని పమ - రి గమ
 | త్యా. . - రా. .

| రీ ; - రిసస్స
 | మా ; - . . .
 | రీ ; - రిసస్స
 | మా ; - . . .
 | పమపసి - నిపసా
 | రా. . . - మ. నీ
 | పమగమ - రి సస్స
 | నా. . . - లో. . .
 | గామా - రీ రీ
 | క్షిం. - చిథి
 | గామాపాపా
 | నిం. చి రి
 | పమపధపా ;
 | క్షు. . రా ;
 | పమగమ - రి సస్స
 | జా. ని. - లో. . .

(68) రా. ఖరహరప్రియ - తా. ఆది.

ప. పట్టి విడువరాదు; నాచెయి పట్టి విడువ రాదు; (పట్టి)

అ. పుట్టిన నాడే నిజభక్తిని మెడ - గట్టి గుట్టు చెడఱక బ్రోచి చెయి (పట్టి)

చ. నిత్యానిత్యములను బోధించి - కృత్యాకృత్యములను గలిపించి -

ప్రత్యేకుఁడు నీవని కనీపించి - భృత్యుఁడైన త్యాగరాజుని చెయి (పట్టి)

ప. ;	* సాగారి - గాగామాగా	మా - ; ; ;	పా ; నిధనీ	
	; * పట్టి వి - డు వ రా .	దు - ; ; ;	నా ; చెయి.	
2. ;	* నిదధపమా-మగగా-గరిరి	పా - ; ; ;	మగగా - గరిరిస	
	; * పట్టి వి - డు వ - రా .	దు - ; ; ;	నా . . - చెయి.	
3. సన్ధి *	సాగారి - గాగామాగా	మా - ; ; ;	పానీని - ధనిసా	
	. . * పట్టి వి - డు వ రా .	ను - ; ; ;	నా . . - చెయి.	
4. ;	* నిదధపమా-మగగా-గరిరి	సా - ; ; ;	ప మమా - మ గగరి	
	; * పట్టి వి - డు వ - రా .	ను - ; ; ;	నా . . - చెయి . .	
5. సన్ధి *	సాగాగా - రీగా - గరిరి	సా - ; ; ;	రీగా - గరి సన్ధి	
	. . * పట్టి వి - డు వ - రా .	గ - ; ; ;	నా . - చెయి . .	
6. ;	* సాగారి - గాగామగగరి	సా ; ; - గగ	రిగమా - మగగరి	
	; * పట్టి వి - డు వ రా . .	దు ; ; - . .	నా . - చెయి . .	
7. సన్ధి *	సగగాగా-గాగా-మగరిస	నీ ; ; - గగ	, ,	
	. . * పట్టి వి - డు వ - రా . .	ను ; ; - . .	, ,	
8. ;	* సాగారి-గాగా-మగగా	పమమా - ధపపా	పానీని - ధనిసా	
	; * పట్టి వి-డు వ - రా . .	ను . . - . . .	నా . . - చెయి.	
9. ;	* నిదధపమా-మగగా-గరిరి	సా ; - సా ;	ని ధపమ - మగగరి	
	; * పట్టి వి - డు వ - రా . .	దు ; - . ;	నా . . . - చెయి . .	
10. సన్ధి *	సాగారి-గాగామాగా	మా ; ; ;	గమగా ; ;	
	. . * పట్టి వి-డు వ రా .	దు ; ; ;	. . . ; ;	
	రీ * ; ; ; - రీసానీసా	; ; - ; ;	; ; - ; ;	
	. * ; ; ; -	; ; - ; ;	; ; - ; ;	
అ. ;	* పానీధా - నీ ; సానీ	సా ; ; ;	నీని - ధపమా	
	; * పుట్టిన - నా ; డే .	. ; ; ;	. . - . . .	
	, ,	సా ; - ధనిసా	నిధ-నినిధప-మప	
	, ,	. ; - . . .	. . - . . . - . .	
మ *	, ,	రీ ; - గరిరిస	నీ ; - ధపమప	
, , *	, ,	. ; -	. ; -	

పానీధా - నీ ; నీ	రగరిగతన - గరి	రిగరిగతన - గరి	
, . * పుట్టిన - నా ; తే .	.. . . . - . .	.. . . . - . .	
పమ* , ,	; సగరిగా	మాగా - మోమా	
. . * , ,	; నిజభ .	క్తి న - మెడ .	
మగగాగా - గరిగిసా - సానిధ	పామా - నిధపమ	గరి - పమగరిసా	
గ . . ట్టి - గు . ట్టి - చెద .	అక - బ్రా . .	చి . - చెయి . .	
,ని*			
,. * (పట్టి)			
చ. ; * పాపా ; పా ; నీ ధా	నీధాపా , మ	మగగా - గరిగి	
; * నిత్యా ; ని ; త్యము	అను బా , .	ధిం . . - చి . .	
; * పామా ; - మగగారి సా	; - సగా - రిగా	మోగామా ;	
; * కృత్యా ; - కృ . త్యము	; - అను - చెలి	పిం . చి . ;	
; * పానీధా - నీనిసా ;	; - సగరిగా	మాగామా ;	
; * స్రత్యే . - కుడునీ ;	; - వని క ని	పిం . చి . ;	
మగగాగా - గరిగిసా - సానిధ	పామా - నిధపమ	గరి - పమగరిసా	
భృ . . త్య - డై . . న - త్యాగ -	రా . . - జ . ని .	. . - చె . యి	
,ని*			
,. * (పట్టి విడువరాదు)			

(89) రా. శీలారబరి - తా. ఆది.

ప. మాటాడవేమి సాతో ! మాధుర్వ తారాధరా !			
అ. సాటి దొరకని రామ - స్వామి ! మది రంజెల్ల ,			
స. ఎదురెదురు జూచి ఎందుగానక సా - హృదయమున కేంతో హితవులే			
సదయుడ నేనుండగ సముఖమున దొరికెనే నీ -			
రదవర్ణ ! శ్రీత్యాగ శాశ్వత ! ముద్దుగ ,			
ప. ; ; ; * సనిసామాగా ;	గమపా ; మా	పమగమా , - మగ	
; ; ; * మాటా . డ ;	వే . . ; మి	నా . . . - తో .	
2. రిగాసా , * , ,	గమపా - పధమా	మగరిగమప - మగ	
. . . , * , ,	వే . . - . . మి	నా . . . . . - తో .	
3. రిగాసా , * సని - సామాగామా	పధపనిసనిపమ	, ,	
. . . , * మా - టా . డ .	వే . . . . . మి	, ,	
4. , ,	, ,	, ,	
, ,	, ,	, ,	

మాఃః * గ మపా ; ; ధా | ప థపని - సినిపమ | పమగమా , గ - ప ||
 . ; ; * మా. ధు ; ; ర్య | పూ... - .... | ధ్వా... , . - ధ ||

మగ - రిగాస *

రా. - . . . * (మాటాడ)

అ. ; ; ; * పథపా - పనిహానీ | హా ; ; - నీ | హా - సినిని - హా ||
 ; ; ; * సా. . - టి. . దా | ర ; ; - క | . - ని. , - రా ||

2. ,ని-ప మగమ * , , | హా ; ; ని - పథ | పనిసినిని - ప రీ ||
 , . - మ . . . * , , | ర ; ; . - క . | . . ని. . - రా. ||

3. సిని-పమగమ * , , | హా ; ; - గరీ | మగ-తీగాసి-హా ||
 . . - మ . . . * , , | ర ; ; - క. | . . - ని . . - రా ||

సిని-ప మగమ * గమపథా ; ; - ధా | పథ - పనిసినిపమ | మగరిగమప - మగ ||
 . . - మ . . . * స్వామి. ; ; - మ | ది . . . రం . . | జి . . . . . - ల్ల. ||

రిగాసా, *

. . . , * (మాటాడ)

హా ; ; ; * గామా ; పాహా | గమపా ; - గ మ | పా ; - పమహా ||
 ; ; ; * ఎ ధు ; రె దు | రు . . ; - జా. | . ; - చి. . ||

మగగా ; * గమపా ; ; ధా | పా , మ - మా , గ | మగరిగమప-మగ ||
 . . . ; * ఎందు. ; ; . | గా , . - న , . | క . . . . . - నా. ||

రిగాసా, * సా నీసామాగా | శా , మపా ; | పమగమాగ - రిగ ||
 . . . , * హృదయ ము న | కెం , . . ; | తో . . . . - . . ||

మా ; ; * గామాపా ; ధా | మపామ - గమాగ | మగరిగమపమగ ||
 . ; ; * హి త పు ; . | రే . . - . . . | క . . . . . ||

రిగాసా, * సాసాసా ; ; | రిగమగ, - రిగాస | రిగమపమగ - రిగ ||
 . . . , * స ద యు ; ; | డ. . . - . . . | నే. . . . . - నుం. ||

హృదయమా * గామా-పనిధా-ని ప | ప థపని - సినిపమ | మపాకు - గమాగ ||
 . - డ గ * స ము - ఖ. . - మున | దొ. . . - రి. . . | కి . . - తే . . ||

రిగాసా, * సాసాసా ; సా | పాహా - సినిని | నిసిరిసి - నీహా ||
 నీ . . , * ర ద వ ; ర్ణ | శ్రీ . . - . . | త్యా. . - . . ||

సినినిపా * పథపనిహా ; - పరీ | సిని - పా , మ-గమ | పని-సినిపమ-పమ ||
 గ . . . * రా. . . జా ; - ర్చి. | . . - త , . - ము. | . . - న్దు. . . - గ. ||

, గ - రిగాస *

, . - . . . * (మాటాడ)

(10) రా. ఖరహరప్రియ - తా. ఆది.

ప. రామా! నీయెడ - ప్రేమరహితులకు, నామరుచి చెలుసునా? ఓ నీతా (రామా)
 ఆ. కామిని వేషధారికి సాధ్యుడత లేమెన చెలుసునా? యారీతి, నీతా (రామా)
 చ. తన శౌఖ్యము తానెఱుగక నొరులకు - తగుబోధన గుఖమా?
 ఘనమగు పులి గోరూపమైన త్యాగరాజునతఁగిశువు పాలు గలునా? (రామా)

1.	ప. ;	* ని. స. రీ ; - గరిగా, - రిసో	; - ని. స. రీ ;	గరిగా, - రిసో	
	;	* రా. మా ; - నీ. . . , - యెడ	; - రా. మా ;	నీ. . . , - యెడ	
2.	;	* ని. స. రీ ; - గారీసరిగారి - రిసా	నిధ - ని. స. రీ ;	గారీసరిగారి - రి సా	
	;	* రా. మా ; - నీ. . . , - యెడ	. . - రా. మా ;	నీ. . . . . - యెడ	
3.	నిధ.	* ని. స. రిగమగ - మపధపడమగారీ-రిసా	నిధ - ని. స. - రిగ మగ	మపధప-పమగారీ- రి సా	
	;	* రా. మా. . . - నీ. . . . . - యెడ	. . - రా. - మా. . .	నీ. . . . . - యెడ	
4.	నిధ.	* ని. స. రీ ; - గరిగా, - రిసా	; - రిగమసా	పమమగగా - రిగరి	
	;	* రా. మా ; - నీ. . . , - యెడ	; - ప్రే. మర	హి. తు. ల - కు. .	
5.	రి.	* సా, రి. - గరిగమా - గమమమమగగా-గరిరి	సా ; - ;	గమపమ-మగగా-రీ. సా	
	;	* నా. కు. దు. - ని. . . , - యెడ	నా ; - ;	ఓ. . . . . - నీ తా	
6.	నిధ.	* ని. స. రీ ; - గరిగా, - రిసా	; - రిగమసా	పమమగగా - రిగరి	
	;	* రా. మా ; - నీ. . . , - యెడ	; - ప్రే. మర	హి. తు. ల - కు. .	

చి.ధ. *

. . * (రామా నీయెడ)

చ. ;	* పపపా ; - మగగా - గ రి రీ	; - రీగనుపమ	రీగా - మాపమమగ-గరీ
;	* తనసా ; - ఖ్య.ము - తా. .	; - నెఱుగక.	నొ. - రు . . . . -లకు
;	* ని సరీగా - మామా - పామా	పాః ; ;	; ; - ; ;
;	* తగుబో. - - ధ వ - కు ఖి	మా ; ; ;	; ; - ; ;
;	* సీసా - జీసో - సినీ - నిదధప	మా - పా, ధ నీ	ధనిసినిసా - సా
;	* ఘన - మగు - పు.లి - గో. . .	. - రూ, పమై	న. . . . - త్యా
;	* నిశీసీసా - సనినీ - నిదధప -	మా - ప ధనిదధప	పమాగ - రి గ రి స
;	* గరా.జ - ను.త - శి శు. .	పు - పా. . .లు.	గ. . . - ల్లు. నా.

చి.ధ. *

. . * (రామా నీయెడ)

త్యాగరాజస్వామి యారపల్ల

(71) తా. అతాణ. తా. త్రిపుట - త్రిశ్రజాతి.

ప. ఏశాపము జేసితిరాళి రామ నీ - కేపాటైన దయరారు; నే (నేపాపము)
 ఆ. నీ పాదములను గన మొఱిడితే - నీపాటున విని వినన ట్టుండుటకు నే (నేపాపము)
 చ. నాద రోపుడవని విని శో, శ్రీ - నాథ! నిను నమ్మితిని
 నాదపురమున నుండియు న - న్నాదరించక యూరకుండుటకు నే (నేపాపము)

త్యాగ

2. గారవింప దయ రాదా? పాలుగారు మోము జూప రాదా?
యూరకుండుట మరిచాదా? నా దూరా? డెల్టావా రెవ్వరు లేరా?
3. ఎందుకనుచు పైరింతునురా? రామ! ముందు వెనుక తోచెదురా;
ముందట బలిచి పలుకరా! నా - చుందు నీకు యీ వరకు మరపురా
4. కన్నవారిని వేడినానా? నా - యన్న! నిన్నాడు కొన్నానా?
నిన్ను నమ్మినవాడనుగానా? ముని - సన్నత! కపటము లని నాతోనా?
5. వినవయ్య, ఇనకులధనమా! రామ! నిన్ను నమ్మి యింక దురితమా! భ -
వనమున నీకిది ఘనమా! నీ - మన నీటువంటి దచుచును చెలుపుమా
ర. సదయుడై యింక పరాకా? నా - హృదయ వాసుడు నీవేగాక;
ఇది బుద్ధియనుచు చెల్పు లేక, నాడు మొదలుగాను యూర కున్నావుగాక
7. రాజశేఖర సన్నతాంక! త్యాగ - రాజ హృదాబి సుభృంగ!
రాజిత కరుణాపాంక! రతి - రాజ జనక! పాప ధ్యాంత పతంక!

ప. ; * మా ; మా ; గామా పాపా ; పామా పా ; నీపా ; పనిపా పనిపా ధానీపా పామా పా ;	
; * ఏ ; పా ; . . ప ము ; జే . . ; నీతి ; రా. . . . . రా . పు ;	
2. ; * పమగా గమపా గమపమ	ధా,నిధా,ని పథనీ,స ధా,ని పా ;
; * ఏ . . పా.	. . . . రా , . పు ;
3. ; * మపథప పమగా	
; * ఏ . . . పా. .	
4. ; *	హానీ ; హా ; ; ; సీనిహా,ని పామా పా ;
; *	నీతి ; రా ; ; ; . . . . . రా . పు ;

సేని* సేనిపా | ధా, ని | పా ; || పమగా; | మగమప | మపథప || మరిమరీమ | స రీ స | ; || నిఃరిఃనిప | సనిపని | పమపా ||
 కే, * ... | పా. . | ము ; || టై. . ; | ... | ద. . య. | రా. . | ; || సు. . . . . | ... | . . శే ||
 నీ * పమగా | గమపా | గమపమ || పాపా; | పామూ | పా; || నీపా; | పనిపా || ధానీపా |
 . * శే. . | పా. . | ... || పమ; | కే . | . ; || సి తి ; | రా. . | ... || ... | ఇచటనిలుపవలయును.
 అ; * పా ; | ధనీప | పమపా || సో, సనిస; | సా; || రీసా; | రీసా; | సా; || సా; ||
 ; * నీ ; | పా. . | ... || ద, ము. ; | ల ; | ను; || గన ; | మె; | అ ; || లిడి . | తే ; | . ; ||
 2. రీసీనీ* సేనిపా | ధ నీప | పమపా ||
 ... * నీ. . | పా. . | ... ||
 3. నిరీ*
 ... *
 ; * సేనిసరీ | సా ; | ; - రీస || నీపా ; | పనిపా | పనిపా || పా ; | ; ; || సా ; | సాసా | సా ; ||
 ; * నీ. . | పా ; | ; - ... || టున ; | వి. . | ని. . || ; - వి న | న ; | ; ; || టుం; ; | డుట | కు ; ||
 ; * సేనిసరీ | ని సరీస | ని సరీస || నీపా ; | పనిపా | పనిపా || పా ; | ; ; || సా ; | సాసా | సా ; ||
 ; * నీ. . | పా. . | ... || టున ; | వి. . ; ని. . || ; - వి న | న ; | ; ; || టుం; ; | డుట | కు ; ||
 " | దా ; | పథవిస || రీ - సో | ధా ; | ; ; || ధపఃనిసా | పనిపని | పాసా ||
 " | వి ; | ని. . || . - వి న | న ; | ; ; || టుం. . . | డుట. . | కు శే ||
 , రి * సేనిపని | స రీసని | పనిసని || పనీపా, | మపామ | గమపమ || సీపా; | పా ; | ; ; || ; ; ||
 , * శే. . . | పా. . | ... || ప. ము, | కే . . | ... || నితి ; | రా ; | ; ; || ; ; ||

చ. ; * పా ; | పమమగ | గమపమ || పాపా ; | పామా | పా ; || నీ పా ; | పనిపా | పనిపా || ధానీపా | పనిపా | పా, రి ||
 ; * రా ; | జ... | శే... || ఖ ర ; | స . | న్ను ; || తాం ; | ... | ... || X... | త్యా... | X , . ||
 పిని * పనిపా | ధా , ని | పా ; || పమగా ; | గా ; | రిమపని || పమగా, మ | రి ; | పా ; || ; ; ; | ; ; | ; ; ||
 రా. * ... | జ , . | హృ ; || దా... | బ్బ ; | సు... || భృం... | X ; | . ; || ; ; ; | ; ; ; | ; ; ||
 ; * పా ; | నినీప | పమపా || పసా-నినీ, పా ; | ; ; || రీహా ; | రీ ; | పినినీ || హా ; ; | ; ; | హాహా ||
 ; * రా ; | జి... | త... || క...-రూ... || తా ; | ; ; || పాం ; | . ; | ... || X ; ; | ; ; | ర తి ||
 ; * పినిసేప | హా ; | నిసేప || నీపా ; | పనిపా | పనిపా || ధా ; నీ | పా ; | నిపని || హా-పనిపని | పా ; | హా , ని ||
 ; * రా... | జ ; | జ... || నక ; | పా... | ప... || ధ్యాం ; . | త ; | ప.తం... || X ; | శె , . ||
 ; * పినిపని | పినిపని || పనిపా, | మపామ | గమపమ || నీపా ; | పా ; | ; ; | ; ; | ; ; ||
 ; * నే... | పా... || ప.మ, | జే... || నితి ; | రా ; | ; ; | ; ; | ; ; ||

(ఇతర చరణముల నిటుల నే పాడుకొనవలయును.)

(72) రా యదుకులరాజ్యజి - తా. యుధ మిశ్రము.

- ప. శ్రీరామ రఘురామ శృంగార రామయని - చింతింగరాజై ఓమనసా! (శ్రీ)
- అ. తగుకు చెక్కుల ముద్దుబెట్ట కౌసల్య మును - తపమేమి జేసెనో తెలియ (కౌసల్య మును తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
- చ. దశరథుడు శ్రీరామ రాజయని వీల్య మును-తపమేమి జేసెనో తెలియ (దశరథుడు మునుతపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
2. తనితవర పరిచర్య శ్రీయ సామిశ్ర మును - తపమేమి జేసెనో తెలియ (సామిశ్ర మునుతపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
3. తనచెంట్ల చరణాబి యుష్పంగ కాళికుడు మును - తపమేమి జేసెనో తెలియ (కాళికుడు మును తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
4. తాపరబణి తాపకలియాట కహల్య మును - తపమేమి జేసెనో తెలియ (కహల్య మును తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)

5. ధర్మాత్మ చరణంబు సోక శివచూపంబు - తపమేమి జేసెనో తెలియ (ఆ శివ చూపంబు తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
6. తనతనయ నొసరి కనులార గన జనకుండు - తపమేమి జేసెనో తెలియ (ఆ జనకుండు తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
7. దహరంబు కరగ కరమును బట్టి జానకి - తపమేమి జేసెనో తెలియ (ఆ - జానకి తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
8. త్యాగరాజా వయని పొగడ నారద మూని - తపమేమి జేసెనో తెలియ (ఆ మూని తపమేమి జేసెనో తెలియ!) (శ్రీ)
- ప. ; సాసా ; సా - రీమా | పా | ; పా || ; - వమపధాపపా - ధపమగ | గరి | మగగస ||
- ; శ్రీ రా ; మ - రఘు | రా | ; మ || ; - శృంగ. . ర - రా. . . | మ. | య. ని. ||
2. " || ; - మాపాధానిధ - పాపా - పాధపమాగా | " | రి మగస ||
- " || ; - శృంగ. . . - ర - రా. . . . | " | య. ని. ||
3. ; సరిమా ; మా - రీమా | పా | ; - పమ || ; - పధసిధ - ధపపా - ధ పమగ | " | " ||
- ; శ్రీ. రా ; మ - రఘు | రా | ; - మ. || ; - శృంగ - . . ర - రా. . . | " | " ||
- " || ; - పధఃధ - రిసఃదధాపా - పాధఃధాపా | మగ | " ||
- " || ; - శృంగ - . . . . ర - రా. . . . | మ. | " ||
- ; రిగరిససాఃధ - ధసాని | సరి | రిసతీ || ; - రిపమగ - మగరీ ; ; | రిగ | రిపా ||
- ; చింతిం. చ. - రా. . . | డె. | ఓ. . . || ; - మ. న. - సా. . ; ; | . . | , . . ||

(ఆన్ని చరణముల నిటులనే పాడఁదగినయవి.)

(73) రా. యదుకులాంభోజి - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. పాహి, రామచంద్ర! రాఘవ! హరే! మాం,

అ. జనకసుతారమణ! కావవే! గలి నీవు - గనుక నన్ను వేగ బ్రోవవే;

(పాహి)

(పాహి)

చ. ఎంతవేడుకొన్న నీకు నాయందు యిసు - మంత దయలేక యుండునా?

2. కష్టములను దీర్చుమంటిని, నీవు నా - యిష్టదైవ మనుకొంటిని!

3. అంబుజాక్ష! వేగ జూడరా, నీకటా - త్తంబు లేని జన్మమేలరా?

4. ఆటలనుచు దోచియున్నదో? లేక నాల - లాట లిఖిత మర్మమెట్టిదో!

5. శోధనలకు నేను పాత్రమా? రామ! య - శోధనలకు సుతిపాత్రమా!

6. నీవు నన్ను జూడ వేళరా, కన్న కన్న - తావుల నే వేడజాలరా,

7. నన్ను బ్రోచువారు లేరురా, రామ! నీ - కన్న దైవమెందు లేదురా,

8. రాజరాజ పూజిత ప్రభో! హరే! త్యాగ - రాజ రాజ రాఘవ ప్రభో!

చ.	;	*	సా		సాసా	;	సా		;-రి		మాపా		మాపా					సా	;		;-పముగరి - రిమ		
	;	*	పా		హిరా	;	మ		;-చం		ద్రరా	;	ఘ					రే	;		;-మాం.. - -		
		స*																పధాప					
		స*																రే..					
అ.	;	*	సస		సా - సాసా		;-రిరి		మా - పా	;	ధా		మాపా						పధాప			;-ధపముగ - రిమ	
	;	*	జవ		క - సుతా		;-రఘ		ణ - కా	;	వ		వే	.					తి..			;-నీ... - వు.	
గస*			రిస		మగ-గరిసాసస		;-సరి		రిస - రీ		పముగ		మగరి						పధాప			;-ధపముగ-రిమ	
..*			గను		క..న..న్ను		;-జే.		గ..బ్రోవ..										రే..			;-మాం.. - -	

గస*

..* (పాపి రామ)

(చరణములను అనుపల్లవి లాగుననే పాడుకొవలయును.)

(74) రా. సారంగ - తా. రుంప.

- ప. నీవాడ నేగాన - సఖిలలోక నిదాన! నిమిష మార్గ గలనా? (నీ)
 ఆ. దేవాదిదేవ! భూదేవ వరపక్ష రా - జీవాక్ష సాధుజనజీవన సనాతన! (నీ)
 చ. చత్యంబు, నిత్యంబు, సమరమున శౌర్యంబు, సత్యంత రూపంబు, నమిత బలము,
 నిత్యోత్సవంబు గల - శీరు నిజదాసుడని - తథ్యంబు బయ్య - శ్రీ - త్యాగరాజాకృత! (నీ)

ప. 1. పా; పా; - పా - మా;	పా	; పా	పనిధా - ధపపాపా - పమగమ	పా	; పా	
నీ ; పా; - డ - నే ;	గా	; న	నీ... - వా...డ - నే...	గా	; న	
2-3. పానా - స నినిపా - పమగమ			ధనిసేరి - ని సేధాపా - పమగమ		,	
నీ . - వా...డ - నే...			నీ... - వా...డ - నే...		,	
			పాపము - దధపామా - పమగి	గా	మారీ	
			నీ భి... - ల. లో... - క. ని	డా	. న	
			గా; మారీ - నా; ;	రిస	పమ - ధప	
			నా; . . . . ;	..	. . . . .	
అ. పా; నా; నా - నా;	నా	నా	పనిపా - గరింపిని - నీధా	నిధ	వామా	
నా; నా; ది - నా;	న	భా.	నే... - వ. వ. ర. - ప.	తు.	. రా	
పా; ధనిసేరినా - ని సేవిధ	నా	ధాని	నా; నివధపమా - దధపమ	మా	పాపా	
జీ ; వా...క్ష - సా...	భు	జన	జీ ; వ. న. స - నా...	.	త న	
చ. పా; పా; పా - పమమా	నా	; పా	మాపా - నివధపమా - దధపమ	రి	గమి	
న ; త్యం; బు - ని . .	త్యం	; బు	స మ - ర. . మన - శా...	ర్యం	. . బు	

పారిX - రి ససస్స - సారిX	మా	; పా	దధపమ - దధపమరీ - Xమరీ	సా	; ;
అ... - త్యం. త - రూ..	పం	; బు	న.మి. - త.బ.ల - ము..	.	; ;
సా ; సా ; స - సా ;	సా	సాసా	నినిసా - గరిరిససేని - ని సేధా	ని ధ	సామా
ని ; తోవ్యోత్స - వం ;	బు	గ ల	నీ.. - కు.ని.జ. - దా..	సు.	డ ని
సా ; ధనిసేరిసా - నిసేనిధ	పా	ధనిసేరి	ప ధనిసేరి - రీ Xమపధ - ని సేనిధ	పా	మపధని
త ; ధ్యం..బు - బ..	ల్లు	శ్రీ..	త్యా.. - గరా.. - జా..	.	ర్పి.త.

(నీవాడ)

(75) రా. కల్యాణి - తా. ఆది.

ప. కారు, వేల్పులు నీకు సరి					
అ. కారుకు జిలకరసంపా - కాంతార మైనటు గాని					(కారు)
చ. దివటికి దీపము రీతి - కావేటికి కాలవలరీతి గాని;					(కారు)
2. తమ్మి వైరికి దామరల రీతి - కమ్మవిల్లునికి కాంతి నరుల రీతి గాని					(కారు)
3. సాగరానికి సరస్సు రీతి - త్యాగరాజ వినుత నీకు ధరలో సరి -					(కారు)
ప. సా, ని - ధానీ - ధపసా ; మా - గాగా		రీ రీ - సా ;	రిXమప - ధనిసేరి		
కా, . - . - రు. . ; . - వే .		బ్బులు- నీ ;	కు. . . - స. రి .		
2. సా, ని - ధనిసేని - ధపసా - పధపమ - గాగా		,	,		
కా, . - . . . - రు. . - . . . - వే .		,	,		

3. హారస - సనిధా - ధనిసని - ధపపా - పధపమ - గాగా కా... - ... - రు... - ... - వే .	కీ - హా ; బృలు - నీ ;	రిగమప - ధనిసరి కు... - స.రి.
4. హారస - నీసని - ధానిధ - పాధప - పాచూ - మగగా కా... - ... - ... - రు... - వే...	” ”	” ”
5. హారస - నీసని - ధానిధ - పాధాధప - మగగా కా... - ... - రు... - ... - వే...	” ”	” ”
6. గగరీ - గగసా - రీరీ - సీసీ - నినిపా - దధపమ - గాగా కా... - ... - రు... - ... - వే .	” ”	” ”
7. సీగరీ - నిసరిస - ధరీ - ధనిధ - పధప - మగగా కా... - ... - రు... - ... - వే...	” ”	” ”
8. సీ రీసరిస - నిసరిస - ధనినిధ - పధప - మగగా కా... - ... - రు... - ... - వే...	” ”	” ”
9. గమసా - రీగరీ - సీసా - ని - ధనిధా - పధపా - మగగా కా... - ... - రు... - ... - వే...	” ”	” ”
10. గమసా - నీగరీ - ధానిరీధా - మగగా కా... - ... - రు... - ... - వే...	” ”	” ”
సీసానిధప - పామగరి - సీస - సుని కా... - ... - ... - ...	రీ ; ; ; సు ; ; ;	హా ; ; ; స ; ; ;

అ. నా, నినిధ - సేని - నిధనా - మాపాపమమగ	మాపా - ధపనిధ	, - సేని - నిహనిసేరి	
కా, . . . - రు. - కు. . - జి	ల	, - క ర - సంపా. .	
2. నోరిసే - సేని - ధనిసేరి - సేని - ధానిధ - పాధని-ధా; మాపా	పమగా; - మాగా - నిధా	,	
కా. . . . . - రు. . . - కు. . . . - జి; . .	ల . . ; -	,	
గమగగరి - రి గరిసేనా - సేనినిధ	రిసేని - ధపామ	గమపధా - నిసేరి	
కొం. . . - తా. . . . ర - మై. . .	న . . - టు. .	గా. . . . - ని. .	
చ. పా, మ - గమపమపా - మపధపధా	పాధని - ధానీ; - ధపపా	మగగరి - సరిగమ	
ది, ... - వ.	టి. . . . . ; -	. . . . - కి. . .	
2. పాధపపామా -	,”	,	
ది. . . . . -	,”	,	
3. ”	,”	మగరి-గమపా-దధపమ-గరిగమ	
,”	,”	. . . . . - కి.	
4. ”	,”	పాధని-ధనిసేని-నిధపమ-గమపధ నిసేని-ధపామ-మగారి - సరిగమ	
,”	,”	టి. . . . . - . . . . . - కి.	
5. పాధమ - మగగరి - రీసా - సరిరి	సా - సరిగగరి	గాపమ - ధపనిధ	
డి. . . - ప. . . . . - ము. . .	. . . . .	రి. . . - తి. . .	
6. మపధప - పాధాపమగా - గారి - రీసా - సరిరి	,”	,	
డి. . . . . - ప. . . . . - ము. . .	,”	,	

7. ధనిస్థనిధపపథ - గారీ - రీసా - సన్ధిరి క్షీ . . . . . ప . . . . . ము . . .	సా - సన్ధిగగరి . - ల	గాపమ - ధపనిధ రీ . . . . తి . . .
8. రీస్థనిధప - నిడధప - పమగారీ - రీసా - సన్ధిరి క్షీ . . . . . ప . . . . . ము . . .	సా - సన్ధిగగరి . - ల	గాపమ - ధపనిధ రీ . . . . తి . . .
1. నిడధపమగ - ధపమగ - పమగరిగమ కా . . . . . వే	మాగపమ - ధపనిధ టి	నిస్థీసా ; . . . . కి ;
2. నీస్థని - నీధాపామా - పాధప - పామాగారీ - పమగరి కా . . . . . వే	సా - సన్ధిగగరి . - ల	గాపమ - ధపనిధ రీ . . . . తి . . .
3. నీస్థని - నీధాపామా - పధనిధ - ధనిస్థనిధపపా - పధపమ - గారీ కా . . . . . వే	సా - సన్ధిగగరి . - ల	గాపమ - ధపనిధ రీ . . . . తి . . .
4. నీస్థని - రీస్థని - నిడధప - పధనిధ - ధనిస్థని - సన్ధినిధ - పమగరిగ కా . . . . . వే	సా - సన్ధిగగరి . - ల	గాపమ - ధపనిధ రీ . . . . తి . . .
5. సన్ధినిధ - రీసా - రీస్థనిధనిస్థ కా . . . . . ల	సా - సన్ధిగగరి . - ల	గాపమ - ధపనిధ రీ . . . . తి . . .

(ఇతర చరణములను టులనే పాడుకొనవలయును.)

పీఠ - కుప్పయ్యగారి కృతులు.

(1) రా. కాంభోజి - తా. ఆది.

ప. కొనియాడిన స్వామిని - కోపము నేయమేర ? (కొని)

అ. నిన్ను మించిన దైవములేదని - నిరంతరము నీ కీర్తి నెంతో (కొని)

చ. బాలుడౌ మార్కండేయుని - భక్తికి సంతసిల్లి వేషేగమే
కాలుని నొకపాదమున దునిమి - కరుణించితి వదిగాక (కొని)

2. కాలకూట భాధపైరింపక - క్రతుభుజు లెల్ల గూడి -
చాలనీతో మొఱిలిడి వేడుకొనగ - లీలగాను గరళమును మ్రొంగిన
నీలకంఠ ! శ్రీకృష్ణా స్తీశ ! నిఖిలలోక బుద్ధజనపాలన ! గో -
పాలదాస ! దురితివనకుతార ! పరాత్పర ! దయాకరా ! యని నిను (కొని)

ప. పమమగ - గ రిరిస - రిగమగరీ ; - రిగారిపా ; | సస్థా - ధ్వపా - ||
కొ...ని - యా... - ... ; - ... ; | డిన... - నా... - ||

2. పమమగ - గ రిరిస-రిగమగ-రిగమగ-రిగారిపా ; | " ||
కొ...ని-యా... - ... ; - ... ; | " ||

3. పమమగ, గ రి-పారిగ-రీగమ-గామప-గమరిగపా ; | " ||
కొ...ని, యా... - ... ; - ... ; | " ||

అ. నినిధా పా ; - పా ; - ధామామగ గా	పా ; - ధాసేని	నిపథా - సాసా	
ని. స్నమిం ; - . . ; - చి . న . .		లే . . - దని	
2. నినిధా పా ; - ధపథప - ధామామగ గా			
ని. స్నమిం ; - . . . . - చి . న . .			
3. నినిధా పా ; - పథనిధపా - ధామామగ గా			
ని. స్నమిం ; - . . . . - చి . న . .			
4. నినిధా పా ; - పథనిధ-పథనిధ-ధపమా-మగ గా			
ని. స్నమిం ; - . . . . - చి . న . .			
5. నినిధా-మపథప-ధానిధపా ; - ధామామగ గా			
ని. స్నమిం . . . . ; - చి . న . .			
6. నినిధా-ధానిధానిధ-ధానిధపా ; - ధామామగ గా			
ని. స్నమిం . . . . ; - చి . న . .			
7. నినిధా-మపథప-నిధా-నిధపా-ధపమా-మగ గా			
ని. స్నమిం . . . . - చి . న . .			
8. నినిధా-మపథా-పథసా-ధసేరిసే-నిధపా-పథనిధ-పమమగ			
ని. స్నమిం . . . . - చి . న . .			
9. నినిధా-పథనిధ-మపథప-ధసేరిసే-నిధప-మగరిగ		నిపథా - సేరిసేరిసా	
ని. స్నమిం . . . . - చి . న . .		లే . . - ద. ని . .	

10. సోనిధ-పథసో-మపథరీసో-నిధపా-స్సనిధప-మగరిగ | పా - ధాసేని | నిపథా - సేరిగారీగా ||
 నిన్ను-మిం...;-...-చి...-న... | దై - వ ము. | లే... - ద.ని... ||
11. సోనిధ-మగపథ-సేరిగరీ-గమగరీ-స్సనిధప-స్సనిధప-మగరిగ | నిపథా - నోరీ ||
 నిన్ను-మిం...-...-చి...-న... | లే... - దని ||
1. గాగరీ - గరీసో - స్సనిధా - మపథరీ | సో - సోసో | స్సనిధపమగరిస-సరిగమపథసేరి ||
 ని రం - .. త - ర. ము - నీ... | కీ - రీని | నెం...-తో... ||
2. " - పథసేరి - సోరీగ | సో-స్సనిధా-పథసో-మపథసేరి | పా-పమగరి-సరిగమపథసేరి ||
 " - నీ... - ... | కీ-...-...-రీ-...-నెం...-తో... ||
3. " - మపథరీ | సో - మపథసేరి | పా, మ - గ రిరి ||
 " - నీ... | కీ - రీ... | నెం, . - తో... ||
- చిట్ట. గా; - ; గమగరి - రిగరిసా - రిగరిసనిధ - పథ | సా; - ;-రిగరిరి | సారిసాని-ధానిపాథ-పథసరి ||
- { గమగరి - మగరిస - పమగరి - ధపమగ-నినిధప |
 స్సనిధప - మగపథసేరి - గమ |
 గరి-సేరిసో-మపథని-పథ | మధపా, -ససాని-పథ-పథసరి ||
1. మా; మా - మగమామాపా; | ప మపథపా; | పాథనిధా; -నినిధా ||
 బా; లు - డే... మా; | ర్కం...; | డే...; -యని ||
2. ధ పమామా - " | " | " ||
 బా. , లు - " | " | " ||
3. ని ధనిపథప - నిదధప - మ గమాపా; | " | " ||
 బా... - లు... - డే... | " | " ||

4. పథనిధ - మపథప - నిదధప - మగమామాపా;	,	,	
పా... - ... - లు... - డా... - మా;	,	,	
ధా ; - నిధనిధ - పమపాధా - పా		ధమగా - పమపా	
ధ ; - క్తి.కి. - సం... త - ని		.. లి - వే..	
ధా ; - ధసేనిధపా -	,	.. - గమపామా	
ధ ; - క్తి... కి -	,	.. - వే..	
పాధా - సేధసా ; - ; నినిధా		ధా ; - నిదధప	
కాలు - ని... ; - ; పా. క		పా ; - డ. ము.	
సేనిధప - పమగా - గరికి - రిగపా		; - పా ; రిగమగ	
క.రు. - ణిం... - చి.తి - వ. ది		; - గా ; క...	
2. ; - నీధాపామాపా - మాగా		మాపా ; పా	
; - కాలకూ . ట - బా .		ధ పై ; .	
; - డ ధసేదధప - ధపధప - ధమ - మగగా		పాగా - సేనిధప	
; - క్రతుభు.జు. - తె... - ల్ల... -		గూ. - ...	
; - పాధాసానీ గా - గ మగా		రిగసేగసా ;	
; - చాల ని... - ము . అ		లి.డి. వే ;	
; - ధరసా - పేనిధనిపా - మామా		పధ - ధసేధప - పమ	
; - లి. అ - గా... ను - గ ర		శ. - ము.ను. - మ్రిం	

సన్నిధి - పాదసా - రి మగ - సరిమాప   మగమ - పధప - సేని   ధప - మగపధసా ||
 నీ.ల - కంఠ శ్రీ - కా.శ - మా. స్త్రీశ   నిఖిల - లోక - బుధ   జన - పా.లనగో ||
 ధాసేర్గిశ - సరిమగరిసే - నిధపధ   రిసాధపా - ధప   , మగా - రిగసరి ||
 పాలదాస - దురిత వనకు - రా.ర   పరాత్పరా - దయా   , కరా - యనినిమ ||

(2) రా. సురటి - తా. చతురశ్ర రూపకము.

- ప. పరదేవి! నీపాదములే నెఱుగమ్మితి   (పరదేవి)
 అ. వరమా శ్రీ ఆదిపురినివాసిని! అంబ! త్రిపురసుంపరి!   (పరదేవి)
 చ. అలికులవేణి! అంబ! అంబుజపాణి! కలవరములు నీర్పిబోవు, కామితఫలదాయకి!   (పరదేవి)
 2. మదగజగమని! మహిషాసురదమని! మదనజనక సహోదరి! మహేశ్వరి గౌరి!   (పరదేవి)
 3. పాపవిదారి! పావని! కౌమారి! గోపబాలు శ్రీవేణుగోపాలదాస జనని!   (పరదేవి)

ప. కిమా	పాధానీధా పా ;	:: - మాపా సా ;	నీధాపా ;	పామా	మనీమ రీ సా	
పర	దే . . . వి ;	:: - నీ .	సా ;	దములే ;	నెఱ	న . . మ్మితి
2.						
3. రిమరీ	మపామ-పధాప పసాని	సేకీసే - నిసేరిమ రిసా ,	నిధపా-పమపధ			
ప.ర	దే . . . . వి . .	. . . - నీ . . .	పా . ,	ద. ము-లే . . .		

అ. మాపా	నీ ; సాసా	సా ;	నిధ - నిసేనిధపా	పమ-రిమరిమరిస
న ర	హా ; శ్రీ .	అ ;	ది . - పురిని	ర . - సుం . దరి
న. పాపా	పాపానీ ;	సా ;	సాసాసాసా	నిసేనిధపా ;
అలి	కులవే ;	ణి ;	అం ;	. . . . ణి ;
పానీ	సారీమరీసా	సా ;	నిధ - నిసేనిధ	పమాX-రిమరిస
కల	వర . ములు	ణి ;	బ్బి . - బ్రో.పు	య . . - కి . . .

(ఇతర చరణములను టటులనే పాడుకొనవలయును.)

పట్టం - సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారి కీర్తనలు:

(1) రా. మలయమారుతము - - తా. ఆది.

- ప. జన్మమెందుకు భక్తిలేని నర - జన్మమెల్ల భూ భాగమే ; మనసా ! (జన్మ)
- అ. మన్మదాంధకార మగు చీకటిలో - మఱిమఱిదూఱి మహిలోనబుట్టె (జన్మ)
- చ. తనదైవమని అన్యదైవమని - తనలోనె తాను తారతమ్యమెంచి -
పెనువాదతర్కములుజేసి జేసి - ఘనమైనపాపమునుజెంచుచుండే (జన్మ)
2. తనపాశమున దగిలి చింతలేక - ధనధాన్యములే దైవమనియెంచి -
తనవంటిమాన పునిసన్నుతించి - తనప్రాయమెల్ల తాఱుమాఱుజేసే (జన్మ)
3. హరిబ్రహ్మరుద్రాదులనెల్లమాని - హరిగతతత్వార్థములు చదివి శ్రీ -
హరి! వేంకటేశ! యగిభజించే - వరభక్తులతో వాదాడుచుండే (జన్మ)

ప. ; ; ; * గాగాపా ; ధా	ప ధనీ ; - ధా	పాగా ; పా	
; ; ; * జన్మమెం ; దు	మ . . ; - భ	క్తి లే ; ని	
గరిసా; * ,,	పధనిధనీ - ధా	,,	
న. ర ; * ,,	మ. . . . - భ	,,	
,, * ,,	పధనిసీధని - ధా	,,	
,, * ,,	మ. . . . - భ	,,	
,, * సా న్తీ - ని ధ్ధాసా	ధ్ధ ని సా; - సా	రీగా ; - గప	
,, * జన్మ - మె. . ల్	భూ . . ; - భా	రమే ; - మ.	

గరిసా; *

న. సా; * (జన్మ)

అ. ; ; ; * పాధానీ ; ధా	ధానీ ; ధా	నీసా ; నీ	
; ; ; * మన్మదాం ; ధ	కార ; మ	సచీ ; క	
సాసా; * ,,	పాధనిధప - ధా	,,	
టిలో; * ,,	కా. ర. . - మ	,,	
,, ,,	,,	,,	
,, ,,	,,	,,	
సానీధప * సీనిధ - ధా ; పా	గాపా ; రీ	గాపధనిధపా	
టిలో. . . * మ. టి. - మ ; టి	మాటి ; మ	హిలో. . . న	

గరిసా; *

బు. ట్రే; * (జన్మ)

చ. ; ; ; * పాపాపా ; ధా	పధనీ ; - ధప	నిధ - ధా ; పా	
; ; ; * తనన ; వ	మ. ని ; - అ.	న్య. - నై ; వ	
గాపా; * గాపాగా ; రి స	ని ధ్ధనీ ; - సరి	గా - రిగపాగా	
మ ని ; * తనలో ; న.	తా. మ ; - తా.	ర - త. . మ్య	
పాపా; * పాపానీ ; ధా	పధనీ ; - ధా	నీ సా ; నీ	
మెంచి; * మెమవా ; ద	త. ర్క ; - చు	లు జే ; ని	
సాసా; * సానీని ధధాపా	గాపా ; - రీ	గాపధనిధపా	
జే నీ ; * ఘనమై . . న	సా ప ; - చు	మబెం . . చు	

గరిసా; *

చుండే; * (జన్మమెంగుకు)

(ఇతర చరణములను ఇటుల నే పాడుకొనవలయును.)

(౨) రా. సీదామండారి - తా. ఆది.

ప. కరుణించుట కిదే సమయమయ్యా; కరిరక్షక ! నా కలిదీర్పవయ్యా (కరు)

అ. ధరలో నీవంటి వై వములేదని - పరమానందముతో భజించితిని (కరు)

చ. కమలాసనాది సన్నతపాత్ర ! కమనీయశుభ శ్యామలగాత్ర !

కమలాకళత్ర ! కంజదళనేత్ర ! అమరానిపోష ! ఆదివెంకటేశ ! (కరు)

ప. ; ; ; * పాసానీ ; ధా	పాగా ; మా	ధాపా ; మా	
; ; ; * కరుణించు	ట కి ; దే	స మ ; య	
రీ గా ; * పామారీ ; సా	సాధా ; నీ	సాగా ; మా	
మయ్యా ; * క రి ర ; ఊ	క నా ; క	లి దీ ; ర్ప	
రీ గా ; *			
వయ్యా ; * (కరుణించుట)			

అ. ; ; ; * ధాపాసా ; సా	రీ రీ ; గా	మనీ ; మా	
; ; ; * ధ ర లో ; నీ	వంటి ; దై	వము ; తే	
సాధా ; * పాగామా ; ధా	పాసా ; సా	ధాపా ; మా	
ద ని ; * ప ర మా ; నం	ద ము ; తో	భజించి ; చి	
రీ గా ; *			
తి ని ; * (కరుణించుట)			

స. ; ; ; * పాపాపా ; గా	మా ; ధా - ధా	పామా ; రీ	
; ; ; * క మ లా ; స	నా ; ని - స	. స్ను ; త	
సరీగా, * పామారీ ; సా	సాధా ; - నీ	సాగా ; మా	
పాత్ర, * క మ నీ ; య	శు భ ; - శ్యా	. శు ; ల్	
పా,పా, * ధాపాసా ; సా	రీ ; రీ ; - గా	మనీ ; మా	
గాత్ర, * క మ లా ; క	శ ; త్ర ; - కం	జ ద ; శ	
సాధా ; * పా గా మా ; ధా	పాసా ; - సా	ధాపా ; మా	
నే త్ర ; * అ మ రా ; ని	పో ష ; - ఆ	ది వెం ; క	
రీ గా ; *			
టేశ ; * (కరుణించుట)			

(ఇంక)

ప. ఇంకదయరారేదా? నాపై - ఇంతపరాముఖమేల నయ్యో?

అ. పంకజాసనాద్భుతమరవందిత! పంకేరుహాక్ష! - పతితైత్త్యశిక్ష!

చ. సంతతంబున సత్కథలనువిని - సంతోషముగా భజనజేయుచు
చింతదీర్చినన్న ప్రోవుమని ని - నైంతో పొగడుచుండగ, నిటు
పంతమేల జేసవు? దెలుపుము, పతితపావనా! శ్రీతజనావన!

దంతివరద! శ్రీ వేంకటేశ! దానవకుల భీకరా! యాక్షికరా!

(ఇంక)

ప.	, , ,	*	Xమ - రీసా ; - గామపాను	సా :: - పా	:: - ప మXరి
	, , ,	*	ఇం. - క . ; - ద యరా.	లే :: - రా	:: - నా...
2.	గా ,	*	"	"	:: - ధమXరి
	శై ,	*	"	"	:: - నా...
3.	"	*	"	Xమపథ - థానిధపా ;	"
	"	*	"	తే... - రా... ;	"
4.	"	*	"	Xమపథ - థనీధపా ;	పథాపమా ; - మపామ - Xరి,
	"	*	"	తే... - రా... ;	... ; - నా. . . .
5.	"	*	"	Xమపథ - నిశీని - థనిధని	పా ; - ధమXరి
	"	*	"	తే... - రా...	నా ; - ....

6.	"	*	"	గమపథ - నిసేరిస - సో		, , - నిధపమగరి	
	"	*	"	లే... - దా... -		, , - నా... -	
7.	"	*	"	గమపథ - నిసేరిస - నిసేరిస		సో - నిధపమగా - రిరిసని	
	"	*	"	లే... - దా... -		, , - నా... -	
8.	ధనిసరిగమ*		పమ - రీసా ; - గామపామ		నిధపమ - గమపమగరి - గమగరిసని		
	పె... *	*	ఇరి. - క. ; - దయరా.		... - నా... -		
	"	*	పమ - రీసా - నిసరిసనిసా - నిధానిసా		, , ధనిధపథా - పథపమపా		
	"	*	ఇరి. - త. - ప... - రా. ము.		, , ల... - న... -		
	గమపమగరి*		గమ - రీసా ; - గామపామ		, , , , - , , , ,		
	య్యా... *	*	ఇరి. - క. ; - దయరా.		, , , , - , , , ,		
అ. , ,	*	*	ప పా - ధనిధనిధాపా - పథాపమా		ధనిపా - పా ;		
, , ,	*	*	పంక - జా... - స - నా... .		... - , , ;		
2.	మపమ	*	"	"	సో, రీ-నీ, సీ-ధా, నిపా, ధ		
ది. త	*	*	"	"	, , , , - , , , , త , .		
3.	"	*	ప పా - పథనిధ - మపథప-పమమా - గరిరిసా ;		సో, రీ-నీ, సీ-ధా, ని-పా, ధ		
	"	*	పంక - జా... - స... - నా... ;		, , , , - , , , , త , .		
4.	"	*	ప పా - పథనిధ - మపథప-పథనిధనిసా - సీనిధప		, సీ-నిధనిసోని-ధపథనిధ-సీని		
	"	*	పంక - జా... - స... - నా... -		, , , , - , , , , త... - త.		

5. ధనమపామ *	పాప-పథవిధ-మపథప-పథనీధ నిసా-సీనిధప	మగరీ - X మప - ధా, - ని	సానిధ - నిసీరిసి - త
..... *	పంక-జా.....స.....నా.....	..... - ద్యమర - వం, -	..... - ది..... - త
గోపపమ గామూరీసా - నిసీరిసీసాధానీ - పథమప		గామాపథసి - ధనిసానిధపమ	X మపమగరిసని-ధనిసరిగమపమ
పం..... కే. - రు..... హా. - త్న.....		ప తిత..... - దై.....	త్య.....-శి.....
రీ, *	X మరీసా; మగమపామ	X మపథ - నిసీరిసీనిధ, - పథ	నిధపమ-X మనమగరి-X మగరిసని
త్న, *	ఇం.క.; ద.యరా,	తే..... - దా..... -	.....-నా.....
ధనిసరిగమ *	పమరీసా - సరిసనిసా - నిధాధనిసా	, - X మపా - నిసీరిసీనిసా	; ధనిధపథా - పథపమపా
పై..... *	ఇంత..... - ప..... - రా, మ.....	, - ఖ..... - మే.....	; ల..... - న.....
X మపమగరి *	X మరీసా; - గామాపామూ	పా; -; పా	, , , , , , , , , ,
య్య..... *	ఇంక.....; - ద య రా.	తే; -; దా	, , , , , , , , , ,
చ. పామ గారిసా - పాపమ - పమగరి		గామ X - రిస నిధ	మగమ - పాX మా
సంతతంబునీ - సత్కథ - లనువిచి		సంతో. - మమగ.	భజన - జే యుచు
సాసమగమ - ధాని సాని - ధపమగ		మాధా, - మగ రి	స - నిధనిసా - ధని
చింతదీ, ర్చి - నన్నబ్రోవు - మని. ని		స్నేహ, - బాగడు	, - చుండగా - నిలు
సానిధాపమా, - నిధని - పథమ ప		మగమ - పామధా	, - నిని - ధపధని
పంతమేలకే, - నే.వు - వెలుపును		పతీత - పావనా	, - శృతజ - నా.వన
రిసీరి - మగమరీ, - సాని - ధపధని		సానిధపమ - గా	రిసా - సానిధప - మగరి
దం.తి - వరదశ్రీ, - వేంక - శై.శ		దానవకుల - భి	కరా - క్రికరా. - ..

(4) రా. ఉదయరవిచంద్రిక - తా. ఆది.

- ప. వరమియ్యవయ్యా, ధరనాయక ! (వర)
 ఆ. శరదిందు శేఖరమిత్ర ! శ్రీధర ! పాపహరా ! శరచాపకర ! (వర)
 చ. పారమార్థికమా పనులెల్లమాని, ఘోరమైన పాపకృత్యముల్ సల్పుచు
 వారాంగనా జారులై తిరిగి, సారహీనులను సన్నుతిజేయక (వర)
 2. వరనారదాది సురయక్ష కిన్నరులు నేర్చిన వరసంగీత
 స్వరసౌఖ్యము లెఱుగలేని ధరనరజీవులను స్మరియించక ! (వర)
 3. పురుషోత్తమ ! శ్రీవరదవేంకటేశ ! కరుణాకటాక్ష ! కరిరక్షక ! శ్రీ
 హరి ! హరి !! హరి !!! యని సంతతము, స్థిరచిత్తముతో భజియించేటి (వర)

ప. ; ; ; * నీసాగా ; మా	పా పా ; - నీ	పామా ; గా	
; ; ; * వ ర మి ; య్య	వ య్యా ; - ధ	ర నా ; య	
2. గాసా ; *	పాపమగమ - నీ	, ,	
క . ; *	వయ్యా . . - ధ	, ,	
3. , , * , ,	పసినినోని - నీ	, ,	
, , * , ,	వ. య్యా. - ధ	, ,	

, , *
 , , * (వరమియ్య)

అ. ; ; ; * పానీహ ; నీ	నీపా ; - నీ	హోగా ; మా	
; ; ; * శ ర దిం ; దు	శే . ; - ఖ	ర మి ; త్ర	
గాహో ; * సానీనో - హో ; మా	పనిహో ; - గమ	పనిపా ; మా	
శ్రీ . ; * ధ ర . - పా ; ప	హారా ; - శ.	ర.చా ; ప	

గమగాసా *

క . ర . * (వరమియ్య)

చ. ; ; ; * పాపాపా ; నీ	పానీ ; - హో	నీపా ; మా	
; ; ; * పార మా ; ర్థి	కమా ; - ప	స్తులె ; ల్ల	
మాగా ; * గ మపనిపా ; మా	గాసా ; - నీ	సాగా ; మా	
మాని ; * ఘో. ర. మై ; వ	పా ప ; - కృ	త్యము ; ల్న	
పాపా ; * పా ; నీహోనీ	నీపా ; - నీ	హోగా ; మా	
ల్పుచు ; * వా ; రాంగ	నా. ; - జా	రులై ; తి	
గాహో ; * హోనీపా ; మా	పనిహో ; - గమ	పనిపా ; మా	
రి గి ; * సారహీ ; ను	ల . ను ; - స.	. . న్ను ; తి	

గమగగసా *

జే . . యక * (వరమియ్య) (ఇతర చరణము లిటులనే పాడఁదగినవి.)

(5) రా. బలహంస - తా. ఆది.

ప. శ్రీవేంకటేశ ! నామనవి చిత్తగించి, నాదు చింతదీర్చవయ్య ! (శ్రీవేంక)

అ. నీవంటి వైవ మెందు లేదనుచు - నీ సన్నిధిఁ గోరి వచ్చితిని (శ్రీవేంక)

చ. నిన్నుకోరి వచ్చిన అల కుచేలుని బ్రోచిన డెల్లను చాలవిని
విని, నన్నారీతిని బ్రోతువని మనసున నెంచి వచ్చితిని (శ్రీవేంక)

ప. ; ; ; * గా ; మా ; ధా	పా ; ; - పా	మాగా ; మా	
; ; ; * శ్రీ ; వేం ; క	శ్రీ ; ; - శ	నా . ; మ	
రీసా ; * సానీనిధదాధా	ధాసాసా - ధా	సాగా ; మా	
న వి ; * చిత్త.గిం. . చి	నా . దు - చిం	త దీ ; ర్చ	
రీసా ; *			
వయ్య ; * (శ్రీవేంకటేశ)			

అ. ; ; ; * మా ; ధా ; హా	ధాహాహా - ధా	హాగా ; మా	
; ; ; * నీ ; వం ; టి	వై . వ - మెం	ను లే ; ద	
రీహా ; * సీనిధపమా ; - ధా	హానీ ; - నిస	పమగా ; - మా	
నుచు ; * నీ . . . న ; - ని	ధగో ; - రి .	. . వ ; - చ్చి	
రీసా ; *			
తిని ; * (శ్రీవేంకటేశ)			

చ. ; ; ; * గామాధా ; హా	నీ ; ; - ధా	పాగా ; మా	
; ; ; * నిన్ను కో ; రి	వ ; ; - చ్చి	న అ ; ల	
రీసా ; * సానీ-ని ధదాధా	ధాసాసా - ధా	సాగా ; మా	
కుచే ; * లుని - బ్రో.చి .	న డె - ల్ల	నుచా ; ల	
రీసా ; * గామాధాసా - ధా	హాహా ; - ధా	హాగా ; మా	
విని ; * వి నీ న . - న్నా	రీ ; - తి	నిబ్రో ; తు	
రీహా ; * సీనిధపమా ; - ధా	హానీ ; - సని	ధపగా ; - మా	
వని ; * మ. . . న ; - ను	. న ; - నెం	చి. వ ; - చ్చి	
రీసా ; *			
తిని ; * (శ్రీవేంకటేశ)			

(6) రా. సరసాంగి - తా. చతురశ్ర రూపకము.

శ. మనవి చేకొనవయ్య, మా జానకీ రమణ	(మనవి)
అ. ఘనపాపహరణా! కమనీయచరణ! శీ	(మనవి)
చ. పరితాపములెల్ల డీర్చి వంము లచ్చుబాడ జేసోదో, సరస సటుబ్రోతువనుచు, సన్నిధిగోరి వచ్చిన నా	(మనవి)
2. కరిమొలిడఁగానె వచ్చి కరుణతోఁ గొచ్చినదెబో - మురళార హరియనుచు నీతో ముదముతోఁ జెల్పవచ్చిననా	(మనవి)
3. వరద వేంకటేశుఁడగుచు బిరుదు వహించెదెబో, శిరముగ నమ్మియున్న నాపై దురముగ కృపజేసి నా	(మనవి)
ప. పామా గా - గరిసా; రీ గా మాపోపా; గ మపా ; - దా ; ధా ధపపా మామామగగా	
మ స వి - చే. . ; కొన వ . య్య; మా. . ; - జా ; న కీ . . ర మ ణ . .	
2. , , , , పధనీ ; - ధాపామా	
3. , , , , కీ . . ; - ర మ ణ	
4. గమపా మా-మగగరిసా , , మ గగరి పా-రి గమపధా పధనిసే , వి - ధాపామా	
మ . స వి - చే. . . . , , మా. . . . - జా. . . న కీ . . . , . - ర మ ణ	
5. పామా గా - గరిసా; రీ గా మాపాపా; , , మ గరిస స్థి-రిగమపధా నిసేకగ మగ - రిసేనిధపమ	
మ స వి - చే. . ; కొన వ . య్య; మా. . . . . - జా. . . న కీ . . . . . - ర . మ . ణ . .	
అ. పాధా నీ - పాధా నీ నీ మాపాపా; , ,	
ఘన పా; - పా మార నా ; - ; ; జా ; - ; ;	

(ఇచట నిలుపవలయును.)

(ఇచట నిలువలయును.)

బట్ట - సుబ్రహ్మణ్యయ్యగారి గ్రంథము

2. పాదా	నీ ; - పాదా	నీధా	పా ; - ;	
భున	పా ; - . ప	హర	జా ; - ;	
3.	”	”	పా ; - పవమా	
”	”	”	జా ; - . . .	
”	”	నీసా	నీతీ - సీతీగా	రీగః
”	”	హర	జా . - . . .	క.మ.
చ. పాపా	పా ; పాపా	పవమా	మా - మగగా	పామా
పతి	తా ; పము	లె . .	ల - డి . . ర్చి	వర
పాదా	నీ - పాదానీ	ని సీతీ	కీ - సీతీగా	రీగః
సర	ను - న నటు	బ్రో . .	తు - వ . ను చు	స . . .
			నీధా	ప ధనీ - ధపాను
			చర	ణ . . - నా.
			రీగా	మా - పాపాపా
			వా.	డ - వ ను చు
			ధా-పధ	నీధాపామా
			రి - చ .	చ్చిన నా

(ఇతర చరణములు నిటులనే పాడదగినయవి.)

మైసూరి - సదాశివరావుగారి కీరనలు.

(1) రా. అతాణ - తా. ఆది.

ప. వాచామగోచరుండని, నీపాదములకు వందన మొనరించితి, జగదీశ ! పారసారధి ! కరుణాపయోనిధి ! (వాచా)

అ. నీచరితములను పొగడ బ్రహ్మాదులకున్నెన తరమా ! కృష్ణా !

కాచుకొన్నాను నీదు కృపకై, నా మొఱులించి బ్రోవవయ్య !

చ. కౌలుఁడు గొనిపోయిన గురుపుత్రుని చెచ్చిచ్చినావు ;

కంసుని మదమణచి, వసుదేవ దేవకి చెఱును విడిపించినావు ;

(వాచా)

వాలుగంటి యైన ద్రౌపది, హా, కృష్ణా! యని మొఱిడఁబ్రోచినావు;
మేలుమేలని పాండవులఁగాచినావు; కుచేలు నా రిదీర్చినావు
(వాచా)

2. కురూపియైన కుబ్జావక్రములకు బోఁగొట్టినావు; భ్యాచిమీర
విరూపుఁడైన సరకాసురుని కత్యభామ సహితుఁడై దునిమినావు;
సరూపులగు పదియాఱుజేల రమామణుల నేలినావు;
కరింద్రపైరిని ద్రుంచినావు; దోవడేవ! క్షిరుక్మిణీ రమణ!
(వాచా)

3. పంచాయుధధర! పరబ్రహ్మహరి! నినునమ్మినాను; నాదు కోర్కెలను
బ్రహ్మాదివంధ్య! క్షిప్రముగ నీ జేర్చుమయ్య, కృష్ణయ్య!
పంచశరజనక! సదాశివ! వినినుత! వినుత! సురహిత!
కౌంచనవసన! కంజనయన! నిరంజన! నిష్కళంక! నిర్వంధ్య!
(వాచా)

ప. నా ; పా - ధానీపామా ;	పాగా ; - మా	పా ; ; ;	
వా ; . - చా . మ గో ;	చ రం ; - డ	ని ; ; ;	
2. ”	పాగా , - మపా	నిపనిప - నిమపా	
”	చ రం , - డ ని	. . . . - . . .	
3. “	”	పమపసి - నిసి నిసి	
”	”	నీ. పా. - దములకు	
సి రిరిరి - ని సిధానిసి - నిసిరీసి - ని	, సి - ధాపమ - పసి	నాప - నిమాపసి	
వం.దన - మొనరించితి - జగదీశ - పా	, ర్గ - సారథి - కరు	జా. - పయోనిధి	

గ గ ర రి సి సి - రి శ్రీ సి సి ని ప - ని ని ప ప
వా. . . . . చా. . . . . మ - గో. . .
రించితి జగ డీశ పారస్కారధి కరుణాపయోగి" అని (దిష్టిపాడి పల్లవియొక్క మొదటిసంగతిని పాడి నిలుపుము.)

అ. పమపసిసిని సిసి - సి సి సి ధా ; - సా
నీ. చరితములను - పొగడ్రబ , - హృ
సాసి సా - గ గ రి - రీ , రీ - సి రీ సా
కాచుకొ - న్నా. ను - నీ , ను - కృపకై
చిట్ట. సానిధా ; - క్షిని ధా ; - సి ని పధా
శ్రీనిధా ; - నలుధా ; - రి హారదా
పదధ నిసి - సి రీ రీ సి - గ గ రి సి - ని రీ
ధరశుభకర - మునిహిత - ముదనుత - వర
చ. పా ; మప - మపగా ; - గ మపమ
కా ; లుడు - గొనిపో ; - యి నగురు
పరీసిరీ - ని సి దధ - ధపపాప - మా
కంఠుని - మదమణచి - వసు దే వ - శే
ని పప - సాసి - దా , ధ , ధ - సా సి సి - సా
వా. లు - గంటి - యె , న - ద్రాపది - హా
సి సి - గొ , రీరీ - సి రీ సి సి సి - ధాని
మే. లు - మే , లని - పాండవుల - గాచి

| మరి - ని ప నిమాప
| శ. - రుం . డ ని
| (నీపాదములకు వందన మొన
| దిష్టిపాడి పల్లవియొక్క మొదటిసంగతిని పాడి నిలుపుము.)
| సి - ని సి రీ సి - ని సి
| రు - లకునైన - తర
| ధ రీ సి - సాసి - దా
| నామొ - తాల - గిం
| రీ సి నిధా , - రి సి
| నవవిదా , - రణ
| సి ని - సానిధాప
| మృదు - పాదదాన
| పా ; - ని పనిప
| పు ; - త్రునితె.
| పగా - మమమమమ
| వకి - చౌణునివిడి
| సు - హారే సి - ని రీ
| కృ - హాయని - మొఱ
| సాసి - రీ సాని ధ
| నాపు - కుచేలునా

| ధా , - ని సా ;
| మా , - కృష్ణా ;
| ధా - ధ పప - ధమ ప
| చి - బ్రో. వ - వ . య్య
| ని రీ సి - ని సి నిధా
| నుగుణ - హరిగదా
| పామగామాప
| ధి ర గంభీ ర
| నీ , ప - ధ నీప
| చ్చి , చ్చి - నా. పు
| మధాప - మ రీ స
| పిం . చి - నా. పు
| సి ని - ధా ని సా సి
| లిడ - బ్రోచినాపు
| , ధ - నిపనిమాప
| , రి - డి. ర్చి నాపు

2. పగామపా, ప - ని ప ని ప - ని ప ని ని | పమ - ప సహాధ - ద | , ధ - ధ రీస - దాధ ||
 కురూపియై, న - కుబ్జా... - వ. శ్రమ | అను - బో. గొట్టి - నా | , పు - ఖ్యాతి - మిర ||
 రీసా స - యా, ధ - దధపా - భజ ప - మ | , ప - మాపమమమ | మా - మగమపారి ||
 విరూపు - డై, న - నరకా - కురుమి... స | , త్య - భామసహిత | డై - దునిమినాపు ||
 ధపాప - సప్తసప్త - ప్త ధసేస - సాప్త - నిస | తీ, గ రీస - నీ | స - ధా, నీసా ||
 సరూపు - లగుపది - యా... - జేల - ర. | మా, మణుల - నే | లి - నా, . పు ||
 తీసీ స - గగతీరీ - ధనిధని - సోసో | నిరీస - దాధధా | ధాపపా - ధమప ||
 కరీంద్ర - తై. రీని - ద్దం. చి - సాపు | దే. వ - దేవశ్రీ | రు క్షిణీ - రమణ ||
 3. పాపా - మపమప - మపాగామ - గమ | పమ - ధాప - దాధ | ధ రీస - దా ధ - దధ ||
 పంచా - యుధధర - ప ర బ్రహ్మ - వారి | నిను - నమ్మి - నాను | నా.దు - లోరెక్క - లను ||
 సోసో స - దాధ - ధాపప ప - మపమ | , మ - మాను - మా | ధాపమ - రీ సా ||
 బ్రహ్మాది - వంద్య - క్షిప్రమగు - నీ. తే | , ర్పు - మయ్య - కృ | ప్త . . - య్య. ||
 ధమప - సేసేసీ - నిస - సేధా, - సేనిసేని | సేనిసో ; - ధప | ధా ; - పను పప ||
 పం.చ - శరభ - నక - సదా, - శివకవి | వినుత ; - విను | త ; - సురహిత ||
 సా సేస - గోధరీ - రీ రీ - రీ రీరీ - రీసా | సేస - సా సేదాధ | ; - నిపాని మప ||
 కౌతవన - వపున - కంజ - నయన - నిరం | జన - నిష్కలంక | ; - ని.ర్వంద్య ||

(2) రా. బలహంస - తా. ఆది.

ప. ఎవరున్నారు నన్నుబ్రోచేవా రి నకుల తిలక ? శ్రీరామచంద్ర ! (ఎవ)

అ. అవనిజ నీత ననుబ్రోచుటకై భవహరనీతోఁ దెల్పలేదా ? (ఎవ)

చ. బాండ్లైన యీదాసునిపై - చాలప్రేమయుంచరాదా ! సుఖకర !

చాలుర నీ కోపము నేతాళజాలర, సదాశివనుత ! (ఎవ)

ప. ; * రిమపా ; ; - ధా ; పా | దాధా ; పా | నిదధప - మా ; ||
 ; * ఎ వరు ; ; - న్నా ; రు | న న్ను ; బ్రో | చే . . - వా ; ||
 ; * రిమపా-రిమపధ-సి ని ని ద ధప | , , | , , ||
 ; * రె వరు-. . . . -న్నా . . . రు. | , , | , , ||
 ; * , , | దధసినినిధ - పా | , , ||
 ; * , , | న.న్ను . . - బ్రో | , , ||
 ; * మమాగసా - రీరీమామా | ; - పధసోసో | సినినిధ - ధపమా ||
 ; * ఇ న కు ల - తిలక శ్రీ | ; - రా . . మ | చం . . - . . ద్ర ||
 ; *
 ; * (ఎవరున్నారు)

అ. ; * పధాపధాసో ; కీరీ | ; - సోగోసో ; | సినినిధపధసో ||
 ; * అ వ ని జ నీ ; . త | ; - ననుబ్రో ; | చుట.కై . . . ||
 ; * సోసోసోసో - సినినీ-నీ నిధ | ధాపా - రిమపధ | సినినిధప - మరిమగ ||
 ; * భవ హర - నీ . . -తో.దె | . ల్ప - లే . . | . . . . - . . . . ||
 సా *

దా * (ఎవరున్నారు)

చ. ; * నీ , ధపా ; మాధా ; | ; - నీ , ధపా | ధా ; సో ; ||
 ; * బా . లుడై ; న యీ ; | ; - దా, సుని | పై ; . ; ||
 ; * మాగాసా ; రీ మా ; | పాధా ; సో | ; - సోసోసోసో ||
 ; * చా లప్రే ; మయుం ; | చ రా ; దా | ; - సుఖ కర ||
 ; * పధాపధాసో ; కీ ; | ; - రీమోగోసో | సినిధా - పధసో ||
 ; * చా. లు ర నీ ; . ; | ; - కో. పము | నే . . - తా . . ||
 సో * -సోసో సినినీ-నిదధా-మా | పా-రిమపధ - సిని | ధపమగ- రిమాగ ||
 శ * జా ల - ర . . . . - స | దా . . . . . | . . . . - శి వను ||

సా *

త * (ఎవరున్నారు)

(3) తా. బలహంస - తా. ఆది.

ప. నిన్ను వినాగతి నా కెవరురా? నన్ను వేగమే రక్షించరాదా? (నిన్ను)

అ. సనకాదివిసుత పాద! నిన్ను సన్నుతింప నాతరమా! రామ (నిన్ను)

చ. ఇక నాతరముగాదు, ఈకష్టము ఓర్వ, సుముఖుడై కీకంటఁజూడరా!

మోహనాంగ! సదాశివసుత!

(నిన్ను)

ప. మాపాధానా ; ; - నీధా	పా ; ; - మరి	మాగానా ;	
నిన్ను వినా ; ; - గతి	నా ; ; - కె.	వరురా ;	
2. మాపాధానా - పథనానిధపమ	పథనిధపమ - రీ	,,	
నిన్ను వినా - . . . గ . తి .	నా . . . . . - కె	,,	
3. మాపాధా - రీసనిధ - నానిధపమ	,,	,,	
నిన్ను వి - నా . . . - . గ . తి .	,,	,,	
4. ,,	,,	మాగా - సారీ	
,,	,,	వరు - రా.	
పామాగానా ; - రీమా - పా	దాధానానా	రీసనిధ - నిధపమ	
నన్ను వే . ; - గమే - ర	. . . క్షిం . చ	రా . . . - దా . . .	

(నిన్ను వినా) (3-వ సంగతిని పాడుకొనవలయును.)

అ. నీధాపా ; - పాధామాపా	ధానాధా - ధా	స . . - స . .	
సనకా ; - ది విసుత	పా . . - .	ద - నిన్ను	
2. ,,	,,	స . . - స . రీస	
,,	,,	. ద - నిన్ను.	
3. ,,	పాధానా రీ	మాగా - నా రీస	
,,	పా . . .	. ద - నిన్ను.	
4. నా ; నా - రీసనిధ - నిధధా	పథనానా	రీసనిధ - నిధపమ	
స ; న్ను - తిం . ప - నా . .	నా . . .	రా . . . - మ . .	

(నిన్ను వినా) (3-వ సంగతిని పాడుకొనవలయును.)

చ. పాధాపా ; ; - మరిమాగా	నా - పా ; ;	మా, రీ - పా, మా	
ఇకనా ; ; - త . రము	గా - ; ; ;	. . . - . , ను	
2. ,,	పా ; ; - రీ	మాపా - దధపమ	
,,	గా ; ; - .	. . . . . దు	
నిధధపపమ - పా; పాధా ;	; ; ధాపాధా	ధానానానా	
ఈ . . . . - క ; ప్తము ;	; ; ఓ . .	. . . ర్ష	
మాపాధా - నా ; ; రీ ;	రీమాగానా	; నా - సీనిధ	
సుముఖు - డై ; ; కీ ;	కంటజా	; డ - రా . .	
పామా - పాధానానా - పాధా	నా ; ; ;	రీసనిధ - నిధపమ	
మో . - హనాంగ - స .	దా ; ; ;	శి. వ . - ను. త.	

(నిన్ను వినా) (3-వ సంగతిని పాడుకొనవలయును.)

(4) రా. హరికౌభౌజి - తా. చతురశ్ర సూపకము.

ప. సాకేతనగరనాథ! శ్రీకాంత! జగన్నాథ! (సాకేత)

అ. లోకేశ! చిద్విలాస! లోకౌవన చతుర! మాం పాహి (సాకేత)

చ. రాజితామరపాల! రామచంద్రభూపాల! (సాకేత)

రాజరాజవందిత చరణయుగళ! క్షీనపాల! దినరాజవంశరత్న!

సదాశివకవినుత! శ్రితసపాద్య! (సాకేత)

N. B. స్వరసాహిత్యములను అనుపల్ల వాంత్వమున జూడుడు.

గౌరవార్థము

ప. పా ;	; - మాగారీ	గాగా	మాపా ; ధా	
సా ;	; - కే . త	స X	ర సా ; ధ	
2. పా ;	ధా - పమగారీ			
సా ;	. - కే . . త			
3. మాపధ	పా - పమమగగరి			
సా . .	. - కే . . . త .			
4. మాపధ	నిధ - ధపమగరి	సానీ	ధా - నిధపామా	
సా . .	. . - కే . . . త .	జ X	స్వా - . . ధ .	
5. ప ధనిధ	ధపపమ - మగగరి	గామా	పా - ధని - ధానీ	పా - రీసీనిధపమ
సా . . .	. . కే . - . . త .	స . X	ర - నా ; ధ	

ప. పా ; | ధ - ధపపాపా || పూగా | మా ; పాపా... || ధా ; | ధాపి ; పి . || పా ; | ; - పానిధతమ ||
 రా ; | జి - తా... || మర | పా ; . || రా ; | మచు ; ద్ర || ధూ ; | ; - పా... ||
 గామస | , ధ - హవిధవి || ని - స - స - నిసాస - నిస || రిగపగ | , మకీస - సీ || ససివిధ | ధప - సినిదధామ ||
 రాజరా | , జ - వందితచర || ణ-యగళ | దీనపాల - దిన || రా.జవం | , శరత్మ - సదా || శివ కవి | సుత - శ్రీతసపాద్య ||

(5) రా. కనూసు - తా. అది.

ప. నాతరమా శిన్నవరింప ? ధాత్యజనక ! సుజాన !
 అ. చేతనై నమట్టకు నే నీ ఖ్యాతినిపొగడగ నాలగింపు
 చ. బాలప్రాయమున మారీచునినొక - కొల నేని మునుల యా రిక్షిచ్చి
 కాలకౌటని విల్లుద్రుంచి - కామినినీతను పెండాడలేదా ?

2. వ్రోహియైన కాకాసురుడు అతిదుర్బలుడై నీ పాదములను
 పాహిపాయని, శరణనగ - కాపాడలేదా ? కరుణాజలధే !
 3. నీపదధ్యానముఁ జేయువారికి - నిరతము శుభముల నొసగలేదా ?
 ఆపద్యాంధవ ! సదాశివనుత ! నాపరితాపము వేగదీర్చు

N. B. స్వరఫాహిత్యమున కీర్తనాంత్యమునందు జూడుఁడు.

సా * ; - ; నీధాపా - మాపాధానిధ | తా - ధపమగరూ | పా ; - ధనిపధ ||
 నా * ; - ; తర మా - ని . న్ను... | . - వ... | రిం ; - . ప. ||

గ చ భ ప య క్క

(నాతరమా)

(నాతరమా)

(నాతరమా)

(నాతరమా)

(నాతరమా)

2.	సో	* పద్మసో - నీడూపా -	”		”		”
	సా	* . . . - తరమా -	”		”		”
3.	సరి	* గమ - పద్మసోనీధా -	”		”		”
	సా	* . . . - తరమా -	”		”		”
	ధా	* ధ - ధనిసోనిధనిధ - ధని	”		సో ; రిసేనిధ		సేనిధప - ధపమగ
	ధా	* త్త - జ. నక . . . - మ.	”		జో ; న . . .		. . . . - . . . .
		”	”		సో , ని - నిదధప		పధనిసే - రిసేనిధ
		”	”		జో . . - న . . .		. . . . - . . . .
అ.	;	* తాథా - ధనిసోనిసా -	”		;		ష్టగగరే - రిసేనిధ
	;	* తేత - తై . . . న -	”		;		శా . . . - . . నీ.
	నిప	* తాథా - త్తీ ; నీతా ;	”		;		”
	..	* తేత - తై . . . న ;	”		;		”
	నిప	* రి , రిరీ - నిసో ; ససో	”		;		పధనిసే - రిసేనిధ
	..	* త్తాత్తి తిని - పొగ , డగ	”		;		గిం . . . - . . . పు
చ.	,”	* తాథా = ధ నిసోనీ , సేసో	”		;		నీధా - మపధానిధ
	,”	* తాత్త - ప్రా . య మన	”		;		మని - నో. క . .
	పా	* త్త ప్తనిధపత్త - పదధప - మగమా	”		మా - థా ; నిధ		పధనిసే - నిధపా
	.	* త్తాత్తి . నే . . . నీ . - ము. ను	”		త్త - యా ; రి .		డి . . . - . . . ర్ని

;	*	దాధా - ధనిసోనీసో ;	సో - రిసినిధ	సినిధప - ధపమగ	
;	*	కాల - కా. . లుని ;	. -	. . . . -	
మా	*	దాధా - రీ ; నీసో ;	; - నిసరిగ్గమా	మగగరి - రిసినిధ	
.	*	కాల - కా ; లుని ;	; - వి. . . ల్లు	ద్రుం. . . - . . . చి.	
నిప	*	రీ , రీరీ - నీ - , సోసో	; - ధ స నిదధప	పధనిస - రిసినిధ	
. .	*	కా, మిని - నీ. . , తను	; - పెండ్లా. . డ	లే. . . - . . . దా	
2. , ,	*	దాధా - ధనిసోనీసో , ,	; - ధనిసోనీ	ధాపా - మపధానిధ	
, ,	*	ద్రోహి - యై. . నకా , ,	; - కా. . ను	రుడు - అ. తి . .	
పా	*	ధసానిధా - మపధప - మగమా	; - ధా ; నిధ	ప ధనిస - నిధపా	
.	*	దు. ర్భలు - డై. . . - . . నీ	; - పా ; దు.	ము. ల. - . . ను	
;	*	దాధా - ధనిసోనీ - సోసో	సో ; - రిసినిధ	సినిధప - ధపమగ	
;	*	సోహి - పా. . హి - యని	. ; -	. . . . -	
మా	*	దాధా - రీ ; నీ - సోసో	; - నిసరిగ్గమా	మగగరి - రిసినిధ	
.	*	సోహి - పా ; హి - యని	; - శరణ. న	గ. . . . -	
నిప	*	ధా రీ ; నీ - సో ; సో	ధనిసనిధపా - ధప	పధనిస - రిసినిధ	
. .	*	కాపా ; డ - లే ; దా	క. రు. ణా - జ.	ల. . . . - ధే. . .	
3. ;	*	పనీధనీ - సోనీసోసో	; - ధనిసో ;	సినిధ - ధపపమ	
;	*	నీ. పద - ధ్యా. న ము	; - జే. యు ;	వా. . . - రి. కి .	

మా	*	పసి నిధా - మపథప - మగమా	; - దాధానిధ	పథనిసి - నిధపా	
.	*	నిర తమ - శు. భ. - మూ. ల	; - నొ స గ.	లే. . . . . దా	
;	*	పదధాని - సోనీసాసా	సా ; - రిసినిధ	సినిధప - ధపమగ	
;	*	అ. ప. - ద్వాంధవ	. ; -	. . . . .	
మా	*	పదధానీ - రీ నీసాసా	; - నిసి రి గమా	మగగరి - రిసినిధ	
.	*	అ. ప. - ద్వాంధవ	; - స. దా. .	శి. వ. - సు. త.	
నిప	*	రీ , రిరీ - నీసా , సీసా	; - ధసినిధపా	పథనిసి - రిసినిధ	
. .	*	నా, పరి - తా, పము	; - వే. . . గ	డీ. . . . . ర్చు	
సా	*	నీ ధాపా - మగమప - ధామా	, - ధపథమా , - ప	మపగా - మాపథ	
లో	*	కాధారా - మరపేరి - పాలా	, - భయకరా , - ఘ	హరశ్రీ - రా జిత	
సా	*	రి గ మగరి సీ - నిధథ మ-గమపథ	నీ - సిసా - ప పా	ససరిగమ - పథ ని	
పా	*	దయగళముని - సుతభయ-శమనస	దా - శివా - రి భం	జనజలజ - నయన	

శ్యామాశాస్త్రులవారి కృతులు.

(1) రా. పూర్వకల్యాణి - తా. మిశ్రలఘువు.

ప. నిన్నువినాఁగ మఱిదిక్కవరున్నారు - నిఖిలలోకజననీ నన్నుబ్రోచుటకు (నిన్ను)

అ. పన్నగభూషణుడైన కాంచి ఏకాంబ్ర - పతిమనోహరిణి శ్రీకామాక్షి ! (నిన్ను)

చ. పరమలోభులను పొగడిపొగడి యతి - పామరుడై తిరిగి తిరిగి వేసారి

సి రములేక నతిచపలుడైతినా - చింతదీర్చి వేగమేబ్రోచుటకు ! (నిన్ను)

2. ఇలలోనీవలె గలదా? నీమహిమ - యెంతనియోచింప యెవ్వరి తరమమ్మ?

పలుకవశమా? ఆదిశేషునికైనను - పతితపావని! నన్ను బ్రోచుటకు (నిన్ను)

3. తామగంబిటుల నేయకాదికను - తల్లి నా మొఱవినరాదా? దయలేదా?

కామితార్థ ఫలదాయకి నీవేగదా? - శ్యామకృష్ణ సహోదరి! బ్రోచుటకు (నిన్ను)

ప. సన్నిధాససా	; - సాసరీ	గారీ గమా	; - గ రీసా	
ని. న్నువినా	; - గమఱి	దిక్కవరు	; - న్నారు	
	,,		; - పా , పమ	
	,,		; - న్నారు.	
పాధాపధా	పామాగరీ	గా - పా, మా	గా మాగరీ	
ని ఖిలలో	, క జన	నీ - న , న్ను	బ్రోచుటకు	
	,, -	ధనినిధపమా	,,	
	,,	నీ. న. .న్ను	,,	
అ. గామాపధా	; - ధరీసీనీ	ధనిపధాపా	సోసో , సో	
పన్నగ భూ	; - ష.ణుడై	న.కాం చి	ఏకాం , బ్ర	
ధారీసీ నీ	; - నిధపమా	పమధపా - గా	మగగరీసా	
ప తిమనో	; - హ. . రి	ణి. శ్రీ . - కా	. .మా.క్షి	
చ. పాపాపపా	; - పాపమా	పాధాపధా	పామాగరీ	
ప ర మలో	; - భు లను	పొగ డిపా	గ డి యతి	
పామా రిగా	; - మాపమా	గామపమగరి	మగగరీసా	
పామరుడై	; - తి రి గి	తి తి . గివే.	. . సా.రి	
గామాపధా	; - ధరీసీనీ	ధనిపధాప	సో , సోసో	
సి ర ము లే	; - క. నతి	చ. ప. లు	డై , తినా	
; ధరీసీధా	; - ధానిపా	; - నిధాపమ	గామాగ రీ	
; చింత.దీ	; - ర్చి వే .	; - గ. మే .	బ్రోచుటకు	

(ఇతర చరణము లిటులనే పాడఁదగినయవి.)

శ్యామశాస్త్రులవారి కృతులు

విభాగం

(2) రా. కల్యాణి - తా. మిశ్రలఘువు.

ప. తల్లి ! నిన్ను నెఱుగినాను, వినవే ! (తల్లి)

అ. ఎల్ల లోకముల కాధారమై యున్న నా - (తల్లి)

చ. ఆదీశ క్షిణీపు పరాకునేయక - ఆదరించుటకిది మంచిసమయము -

గాదా? సరోజభవాచ్యుతశంభునత పాద! నీదు దాసానుదాసుడే! నా (తల్లి)

2. దేవినీదు సరసమానమెవరని - దేవరాజమునులు నిన్ను పొగడంగ -

నావెతఁ దీర్చి బిరానవరాలాసంగి నన్నుఁ బ్రోవ నీజాలమేలనె? (తల్లి)

3. శ్యామకృష్ణ పరిపాలనజననీ! కామితార్థ ప్రదకంజలోచనీ!

కామారిరాణి! పురాణి! పరాశక్తి! - కామకోటిపీఠాధివాసిని! (తల్లి)

ప. ; * సా, సా	రీ రీ గగా	; - మపామా	గాగారిమగ	
; * త, ల్లి	నిన్ను నెఱ	; - న . మ్మి	నానువిన .	

2. గరి * రిసాసా	,,	; - గమపథహమామా	,,	
వే. * త. ల్లి	,,	; - న . . . . మ్మి .	,,	

3. ,,	; - నిధపమా	,,	
,,	; - న . . మ్మి	,,	

4. ,, * గరిససా	,,	; - మపథనిసేనిధపపా	,,	
,, * త. . ల్లి	,,	; - న . . . . . మ్మి . .	,,	

,, *

,, * (తల్లి నిన్ను)

అ. ; * శోసేసో	, ని - ధానిహా	హా , సో ధపహ	ప మగ - రీ మగ	
; * ఎల్లలో	, . - క ముల	కా , ధార .	మై . . - యు.న్న	

గరి *

నా. * (తల్లి నిన్ను)

2. ; * సేగరేహా	నీ - ధానిహా	ధనిసేరి - సేనిధా - హామా	,,	
; * ఎల్లలో	. - క ముల	హా . . - ధా . . - ర ;	,,	

గరి *

నా. * (తల్లి నిన్ను)

చ. ; * పాపపా	; - పాపమా	గాధాపధా	పామాగరి	
; * ఆదిశ	; - క్షిణీపు	పరా. కు	సే . యక	
; * గామపా	; - పాపమా	గానీధపమ	మగ గారిసా	
; * ఆదరిం	; - చుట కి	దిమం, చి .	స . మయము	

సా రీ స రీ	; - గా గ గా	; - పా ప పా	; - ధా ని హా	
గా దా స రో	; - జ భ వా	; - చ్యు త శం	; - భు న త	
; * ధ రి సీ ధా	; - ధా ని పా	; - ని ధ సా మ	గా గా రి మ గ	
; * పా . ద నీ	; - చు . దా	; - సా . . ను	దా . ను డే .	

గరి *

నా. * (తల్లి నిన్ను) (ఇతరచరణము లిటులనే పాడఁదగినయవి.)

(3) రా. ఆనందబైరవి - తా. ఆది.

ప. పాహిశ్రీగిరిరాజసుతే! కరుణాకలితే! పదసగోజునుసరామితే (పాహి)

అ. దేహిమతే రనుపనుగతి మేకాంబ్రపతిసుదతి! సతి!

తేజసాతులిత దివ్యచూరే! లలితే! సులలితే! (పాహి)

చ. దేవి! పురాణి! నిగమవినుతే! ప్రీతిరిహవసతుతే! మయిస తేచునినమజితే,

యుధిజితేంద్రవినుతే! దేవావిరతకృతనుతే! కామతోటిసిగఘటితే!

దీనజననిజగతే! భువిపరదేవతే! సుచరితే! (పాహి)

2. నీపవనీవరనివసనే! నమ్రజగదవనే! త్రిజననే! కనకవసనే!

ఝుషవిశాలనయనే! గోపాయితసుకవిజనే! పాపతాపఖండనచణ

కుంతలవిజితఘనే! ఘనజఘనే! కళావతిఘనే! (పాహి)

3. కామితధాత్రి! కమలముఖి! కామాక్ష్యభిలసాక్షి!

కామరతి! కామితశుభఫలదే! ధృతసుగంధనశదే! శ్యామేంద్రభవ మమముదే;

శ్యామకృష్ణసద్వరదే! శ్యామల ఉచితరదే! విధృతగదే! సదైవవరదే! (పాహి)

ప. సా ;	పా ; హా	నీ ధా	పాధప - మాగా	
పా ;	హీ ; శ్రీ	గి రి	రా . . - జ సు	
మా ;	; ; - పామా	గ మపా	మా - గారీనీ	
తే ;	; ; - క రు	జా . .	. - క లితే	
సాగా	రీగా ; మా	పాపా	మాగా ; రీ	
ప ద	సరో ; జ	మ ను	స రా ; మి	
గారీ	గా ; ; ;	గమపధ	పమ - గమపమగరి	
తే .	. ; ; ;	ఎ . . .	. . -	

అ. పా ;	పాపామా ;	మాపమ	గారీగామా	
దే ;	హిమ తే ;	ర సు .	ప మగ తి	
పా ;	గా ; మాపా	మా - పమ	గారీగారీ	
మే ;	కాం ; బ్ర ప	తి - సు.	ద తిస తి	
సా ;	పాపా ;	మ గ రీ	గా ; మా ;	
తే ;	జ సా ;	తులి త	ది ; వ్య ;	
పామా	గా ; గారీ	సా ;	మాగారీన్	
మూ .	రే ; ల లి	తే ;	సు ల లితే	
సమగగ	రిసన్సగగమా	; - పధ	మపగమ - గరిసన్	
నీసీనీ	ససగామ - గమప	పాధ - మ	ప - గమాగరిసన్	
సమగా	రిస - గమప - మపా	సీనిసీమ	గరి - గారీసీని	
సానిధ	పధప-మపమ - గగ	మాగరి	గమపమ - గరిసన్	
చ. సా ;	పాపా - ప నిపా	మా - గా	మాపమగారీ	
దే ;	వి పు - రా . .	ణి - ని	గ మ . వి సు	
పా ;	నీ ; సా - పామా	గారీ	నీ సగరీగా	
తే ;	ప్రి ; తి - రి హ	వ స	తు తే . . .	
రి -	మా - గమపామా	గారీ	గామా గాసా	
మరియ	న - తే . . సు	ది స	మ జి తే	
సాసా	పామాశోమా	గారీ	సా ; ; ;	
యధి	జి తేం * ద్ర	వి సు	తే ; ; ;	
నీ ;	సా ; - నీసా	రీ - సరి	సా - నీనీగా	
దే ;	వా ; - వి ర	త - కృ.	త - సుతే	
సా ;	పా - రీగారీ	సా రీస	సీని సీసా ;	
కా ;	మ - శో.తి	పీ ర .	ఘటితే . ;	
సా ;	నీధాపామా	పనిపా	మా ; - పామా	
జి ;	న జ న ని	జ . గ	తే ; - భు వి	
గారీ	సా ; ; పా	మగమప	మా - గారీన్	
ప త	దే ; ; ప	తే . . .	సు - చరితే	

(ఇతర చరణముల నిటులనే పాడుకొనవలయును.)

(4) రా. మోరజి = తా, చోపు.

- ప. బ్రోవవమ్మతామసమేలే! దేవి! తాళలేనే, బిరాన - (బ్రో)
 అ. నీవనాదరణజేసిలే నిర్వహింపవళమా? కామాక్షి! (బ్రో)
 చ. దీనరత్నకి నీవేయని, దివ్యమైన నీ నావువే, ధ్యానము; వేతే మంత్రజప తపములెఱుంగనే, బిరాన (బ్రో)
 జాలమేల? వినోదమా? శివశంకరి! నీ సమాసమా? శూలిని! వేతే భక్తపరిపాలిగలదా? బిరాన - (బ్రో)
 శ్యామకృష్ణసోదరి! కుకశ్యామలా! త్రిపురసుందరి! ఈమహిలో నీ సమానదైవ మెందుఁగాననే! కామాక్షి (బ్రో)

	ప.	;	ని	సారీ	, రీ	; - రిగ	మమా	పా, మ	; మ - మగ	పమగా;	రీ - సా	
	;	బ్రో	వ వ	, మ్మ	; - తా.	మ స	మే, .	లే, ;	. - బి.	రా. . ;	. - న	
2.									పా, ధప - మగ			
									లే, . . - బి.			
3.									పా, ; - ప ధ			
									లే, ; - అంబ			
నీ ,	పీనినిధ	ధపా	పాధప	మగా	; - మప	మగా	రీసా					
దే,	వి.తా.	.శ	లే. .	శే.	; - బి.	రా.	.న					
ప ధ నీధ	ధరీసిని	నిధాపా,	మపపసి	పీనిధపమగ	; - ధప	పమగా	రీసా					
అంబ దే.	వి.తా.	. . శ ,	లే. . .	. . . . . శే	; - బి.	రా.	.న					
ప ధ నీ ,	గీరిసిని	,	మపధనిసిగీరిగీరి									
అంబ దే ,	వీ.తా.		లే.									

[illegible][illegible]

స - ధ ని || సా , || ; ; || నిధ || సినిధ || పాధా ||
 స - ధాన్యం || . న || ము , || ; ; || వే. || తీ.మం || జ ప ||
 ధనిధ || సినిధ || ధపా || పాధప || మగా || ; - మగ || పమగా ; || రీపా ||
 తప . || ము. లె. || ణగ || నే . . || ; - టి . || రా. . ; || . న ||

. (ఇచ్చట అనుపల్లవిలోనుండు సంగతులను పాడుకొనవలయును.)

(5) రా. ధరణి - తా. మిశ్రలఘువు.

ప. త్రిలోకమాతా ! నన్ను బ్రోవు కరుణను, దినదినమికను (త్రిలోక)

అ. విలోకింపుము, సదయనన్ను, చల ని వీక్షణమున, కామాక్షి ! (త్రిలోక)

చ. నిన్ను నమ్మి యుండగ శ్రమపడవలెనా ? నే నెందుగానదిక్కు నిన్నువినా ; (త్రిలోక)

ఘనమున కోరికల కోరికతోరి ఏమిఁగానక భిన్నుడై తి ధన్యునేయు (త్రిలోక)

2. జపము లెఱుగనే తపము లెఱుగనే చపలచిత్తుడను సంతతము (త్రిలోక)

కృపకు పాత్రుడనుచు వేద్యుడని నన్ను వీక్షించకటాయె, నీ బిడ్డయని (త్రిలోక)

3. మఱువక నిన్ను నే మది దలచగను మ - నించె చెరువకు మనరాదా ? (త్రిలోక)

శరణనే సుజనులపాలి కల్పవల్లి ! శంకరీ ! శ్యామకృష్ణసోదరి ! (త్రిలోక)

ప. సామాగమా || పాధానిసా || ; - సా నీ || ధాపామగా || మాధాపమా || గామాగా , || ; - ; , || , మగరిసని ||

త్రిలో. క || మాతానన్ను || ; - త్రోవు || క రు ణ ను || ది న ది న || మి క ను , || ; - ; , || , ... ||

” || ” || ” || గమపధ-పమగ || మపమగ - రిసని ||

” || ” || ” || ..... || ..... ||

౩. నీసా	రీ ; - మరిసా రిససద్ది	నీసా - మ్మసా	నీసా	సా ; - రీ మా పనిప - మ పమ - రీగరిపా
వన	జా ; - స. న వి. ను.	తా. - న త	వర	దా ; - యకి శ్రీ... .. - ల. లి త
4.	”	”	”	”
5.	”	”	”	”
6.	”	”	”	”
అ. సాసా	సా ; సాసా నీ ;	సాసాసాకి	రీసా	సా ; -
కన	కా ; క్రిని వా ;	నీ ని న ను	కటా	దా ; -
రీ ;	; - రి పపమ రీ , - రి	గ రిగ ని ప-నీసా	సా ;	; - ని సేనిపమా వాధని పమ - రీ గరిసా
తా ;	; - మగమిక ను , - గ	లుపతగ ను వి-నుము	కా ;	; - ట్టిం...చుము కా... .. - మా...క్షి
రి - గ	రిగ-రిమపని పమ నిసాసా	ని సే-గ రీసా ని ప	నిసాసా	; - ; - ;
పురా - రి	రిపు-నికివరము విరాస	నొగ-గిలివియుచు	వినిశే	; - ; - ;
చ. పాపా	; - పనిపామా మామా	పమ - రిగ రీ-సా	నీసా	; - సా ;
కళా	; - భ. రణ కళా	.. - భ. రి - స	కలా	; - గ - మ ;
పాపా	సా ; సాసా నీసా	పా - ని , సేతి	రీసా	రీ సా ; ;
కల	సా ; . రీ భయ	వి - గం, జరి	ఇల-లో పల - నీవరనే కలదా.	పమ - రిరిగ రి స

(ఇతర చరణము లిటులనే పాడఁదగినవి.)

(2) రా. దేశ్యతోడి - తా. చతురశ్ర యావకము

ప. శ్రీకమలాంబనా! చింతదీర్చవే, అంబ! వేవేగమేరావే (శ్రీ)

అ. పాకారి ముఖసురసుత పాదా! నాతోవాదా? (శ్రీ)

చ. కరుణాజలనిధి ధరలో నిన్నువినా, మఱియెవ్వ రున్నారని, నీ

చరణము గొలిచితిని సదా; సదా నీ స్మరణముఁ జేయు

కుమాకుని కరుణించి బ్రోవ సమయము

నిరతముగ శ్రీవెలయు పురనివాసిని! భవమోచనిగ (శ్రీ)

(N B. చిట్టస్వర సాహిత్యములను అనుపల్ల వాంత్వమున జూడుడు.)

ప. దా ;	; ; - ధాపా	గా ;	మాపా - ; ;	
శ్రీ ;	; ; - క మ	లాం;	బ నా - ; ;	
2. గమాగ	ధా ; - పధపా	,,	,,	
శ్రీ . .	. ; - క . మ	,,	,,	
3. సరిగమ	ధా ; - పధపా	పమగా	,,	
శ్రీ . . .	. ; - క . మ	లాం .	,,	
4. సరిగమ	పధనిస - నిధపా	పమగా	మాపా - ; ;	
శ్రీ . . .	. . . - క . మ	లాం .	బ నా - ; ;	
5. సరిగమ	పధా , - ధాపా	మా , గ	గరి - రీ ; పా	
శ్రీ . . .	. . , - క మ	లాం , .	బ . - నా ; దు	
; - పా	రీ - గా ; మా	ధా ;	; ; - పాపమ	
; - చిం	త - డి ; ర్ప	వే ;	; ; - అంబ .	
పధనిస	; ; - పా , ధ	దనిధా	పా - ధ పగామా	
పె . . .	; ; - వే , .	గ . .	మే - రా . . వే	
సా ;	; - ని నిధాపమ	ధపధా	; - సినీసేనా	
పా ;	; - కా . . రి .	ము. ఖ	; - సురసుత	
సినీధప	పమ - ధ ప గామా	ధపధా	,,	
పా . . .	. . - కా . . రి	ము. ఖ	,,	
గ గ రీ	పా - సినీ - ధని	ధాపా	; - పమగామా	
పా . .	. - దా . . - నా .	. తో	; - వా . . దా	
స. ధా ;	; ; - పా ;	; ;	; - గా ; - మా	
నీ ;	; ; - పా ;	; ;	; - దా ; - బి	
పా ;	; ; ; - ధా	పాగా	; - మాపామా	
మే ;	; ; ; - గ	తి లో	; - కు ల కు	

పా ;	; ; ; - ధా	పాగా	; - రి స ని	
మే ;	; ; ; - గ	తి లో	; - కుల కు	
నీసా	నీగా ; గా	మాధా	ధా - నీ ; హా	
నిఖి	లసా ; ఊ	సు తు	ని - బ్రో ; వ	
నీ గా	రీ నీ ; ధా	నీధా	పాగా ; మా	
నిన్ను	వి నా ; యె	వ రి	ల లో ; న	
నిసనిగ	, గ - మ ద ధనీ స	ని గ రీ ని	, ధ - నిధపగామ	
నిఖిలసా	, ఊ - సుతునిబ్రోవ	నిసు వి నా	, యె - వ రిలలోన	
చ. రీసా	మా ; పామా	గామా	దాధాపా ;	
క రు	జా ; జ ల	ని ధి	ధ ర లో ;	
పాగా	మాపా, - ధపా	గామా	ధప - మ పమగరిస	
నిన్ను	వి నా, - మ తి	యెవ్వ	రు. - న్నా...రని	
పా ;	ధానీసారీ	గామా	పాపామా - ధప	
నీ ;	చ రణము	గాని	నీ తి ని - స .	
ధా ;	; ; ; - నిసి	ధా ;	ధపమా - ధాపా	
దా ;	; ; ; - స .	దా ;	నీ . . - స్మ ర	
గామా	దా ; దా - ధా	నీ ;	; హాహా - ;	
ణము	జే ; యు - కు	మా ;	; రు ని - ;	
దాధా	ధాగారీహా	సీ ని సీని	ధప - గామగరి	
రు	జిం . . చి	హ్రో	వ . - సమ.య	
హ - నీ	సారీగామా	దాధా	నీహా నీ హా	
ము - ని	ర త ము గ	శ్రీ వ	లయపుర	
నీగా	రీ - సరీనీ - ధా	పాగా	; - మాపామా	
నివా	. - సీ. ని - భ	వ మో	; - చ ని గ	

నిసి	ధామా	గరి	X 8X8	హా , :- వ	స శా	గామా	
జగ	ము లో	.న	గా...	న , :- డి	క్కె-వ	ర మ్మ	
నినిసి	నిధమా	గరి	గమపమకారి	హా , :- నిప	నినిస	నిధమా	
జగ .	ము. లో	.న	గా.....	న , :- త్రి.	లో..	..క	
నిసి	హాప	గ రి	హా ;				
జన	నిసి	స్తువి	నా ;				

(ఇవట నిలువలయును.)

అ. నిసి	హాప	హా ,	:- వ	హా , :- వ	నీ ,	నిధమా	
మన	నిసి	మా ,	:- వ	న , :- వ	మ్మో,	డి. ని	
2.					నినిస	,	
					మ్మో..	,	
3.				రిహా			
				స .			
				గహా			
				స .			
రిహా	రినిసి	నిసి	నిధమా	నిధని నిధమా	X 5	X8హా	
విస	హా. నా	మన	వి. ని	విని. న. మ్మ	హా.	వు. ము	
చిట్ట. నిసి	నిసి - నిసి	హా ,	:- వ	X 8 స :- వ - X X	మామ	X X8స	
నిరవ	నిసి - ముఖ	హా ,	:- యకి	యమచు విని - నిమ	చాల	గాలిచితి	

[illegible]

(ఇచ్చట చిహ్నమును పాడి పలచి పాడుకోవలయును.)

(4) రా. ఎదుకులకాంభోజి - తా. చాపు.

ప. నినునేవించిన జనులకునిక యీ జనన బాధలుగలవే? (నిను)
 ఆ. కనకాంగి శ్రీరుక్మిణీ హృదయాబ్జ దినమణే! పారసారధిస్వామి! (నిను)
 య. భవసాగర తారకమై యున్నది నీ పదసారస యుగ్మము; భువిమానవ లోకులకు
 భుక్తిముక్తి ప్రదము! నీపదము! భవసన్నత! నీదునామభజన సదాచేయించున్న,
 కవిజనావసలోల నీగరి గలదా వేల్పు? కుమార పూజితపద!

ప. గ కి	రిపమా	పా,	ధపపమ	పాధనిధా	ధపపమ	మగరి	రి గసా
నిను	నే..	విం,	చి.న.	జ ను..	ల.కు.	నిక.	యి..
గన్ధి:పా	ధా:గ్ధ.	పా,	సా, రిరిగాస	రిరిప	పమగా-మగరి	రీ,	సా;
జన..	న..	బా,	ధ, లు..	గల.	వే. - - - -	.,	.;
అ. మగా	పాధా	సిధాసి	సిదధరి	సావి	సినిధా	ని ధపా	పధపాపామా
కన	కాంగి	శ్రీ..	రు.క్మి.	టి.	హృ.ద	యా..	... బి
మపా	ధా:గ్ధ	సే,	సిపపమ	పా - ధసి	ధపపమా	మ గరి	గరి రి స
రి స	మణే.	.,	పా.ర.	సా - ..	ర.థి.	ప్వా..	..మి.
చిట్ట. సా,	:- రి	మా	పానీ	ధా,	:- పా	;,	మగరి గ
రా,	:- రా	ని	స్మర	దా,	:- కో	;,	రి తివిను
				ధా,	పానిధ	పనిధ	పమగ రి
				దా,	కోరితి	నిమన	వివినుము

సూరి	సరి - మా	ప - మప	ధా - పథ	రీసా	; - మప	ధ పా	, - మగరి
సూరి	సరి - మా	క్ష - శర	ధా - కర	జనా	; - వప	కృపా	, - నిధిని
సూరి	ధపథా	ధపా	పాపమ	పథసి	ధపపమ	మగరి	రిగసని
భవ	సా..	గర	తా..	రక.	మైయం	వ్విది.	నీ...
భవ	సా, ని	పారిశాస	రీరిప	పమనా;	మగరి; -	సా,	; ;
భవ	సా, .	ర.స.	యుగ్మ	ము..;	...; -	.,	; ;
మగ	గరి	రిగస	సారీ	రిపమా;	మగమా	పపమ	పాపా
భువి	మా..	...	నవ	లో..;	...	కుల.	కు.
మ	మా-మనామ	పపమ	ధాపా	ధా,	ధప - పా	మగా	గరి - రిగాస
భు	క్తి-మ..	క్తి.	ప్రద	ము,	.. - నీ	పద	ము.. - ...
మగ	గరి	రిగస	సారీ	రిపమా;	మగమా	పమపథాప	పాపా
భవ	స..	...	శ్చుత	నీ..;	.. గు	సా..	. మ
మప	ధపథా	;	; - ధాసిని	సానిధా	; - ధా	నిదాధపా	ధపపమ
భజ	న..	;	; - స..	దా..	; - చే	యు..	చు.వ్వి.
మసా	ధాసిధ	సా,	నీనిధరి	సాని	సీనిధా	నిధపా;	పథపాపాపా
కది	జనా.	.,	వ.వ.	లో.	..ల	నీ..;	స.. రి.
పపా	ధా - సిధ	సా,	సా - పమ	సా; ధసి	ధపపమ	మగరి	గరిగ
గల	దా - కే.	.,	ల్పా - కు.	మా; ..	ర.పూ.	జిత.	ప.ద.

ॐ

ముద్దుస్వామీ వీక్షితులు. *

(1) రా. కురంజి - తా. మిశ్రరూప.

ప. శ్రీవేణుగోపాల! శ్రీరుక్మిణీలోల! దేవనాయకశ్రయం! దేహి! దేహి!! మధుచురచార! (శ్రీవేణు)

అ. దేవక్షిసుకుమార! దీనజన మందార! గోవరనోదార! గోపయవతీజార! (శ్రీవేణు)

చ. గోకులంబుధనోమ! గోవిందనతశ్శామ! శ్రీకురంజితకామ! శ్రీతనత్యభామ!

కోకనతపడనోమ! గురుసహస్రిత శ్యామ! శ్రీకరతపోహోమ! శ్రీజయంతినామ!

ప్రాకట్యరణభీమ! సాలితారనధామ! పాకరిపునతనామ! భక్తయోగజ్ఞేమ! (శ్రీవేణు)

ప. సా; రీగామా-మగగరి | గ రి | సాస | సా; రి సాస - ససా | స | రి |

శ్రీ; వే. ణు - గో... | వా. | .ల | శ్రీ; రు. క్మి - ణీ. | లో. | .ల |

గా; మాపా; పమగా | గ రి | ససస | ; - ససా - మగారి రి, స | మ గ | గరిసస |

దే; వ నా; య. క | ట్ర. | యం. | ; - దే. హో - కే. హో, . | మధు | ముకమార |

అ. సా; పాపమమగ-మాపా | మ స | ధాపా | సా; మామగగరి - గరిపమ | మగ | గరిసస |

దే; వ క్మి... - సు కు | మా. | . ర | ది; న జ. న. - మం.. | వా. | .ర. |

సా; పమమాగా-రిసరి గ | రి స | సాసా | సా; మగగరిససా; | ధ ప | మగరిస |

గో; వ. . ర - గో... | ద్వా. | . ర | గో; ప. యవ. తి; | జా. | .ర.. |

చ. సా; సాసా; - సారీ | రి గ | సాస | సా; స - గరిరీ - గమగా | గరి | సాసా |

గో; కులం; - బుధ | సా. | . వా | గో, . - విం. ద - న. త | ఛా. | . మ |

* దీక్షితకీర్తన లన్నియును శ్రీశ్రీజనదముల వీరననే విశింబముగ పాడఁదగినయవి.

శ్రీ భక్త రూప

పా ; రీగామా - పామా | మగ | గరిపా || పాపామగరిపా - పాపా || సరి ||
 శ్రీ ; కంఠం - | కా. | .మ || శృతి కంఠ్య - భా. | ము. | , . , ||
 పా ; మాగామా - పాధా | పా | ; మా || పామాగరీపా - పాపా || రీరి ||
 తో ; క న త - పద | పా | ; మ || గ రు గు. హ - వీత || క్యా. | .మ ||
 పానీపారీగా - మాపా | మగ | గరికం || మాపామాగరీపా || సరి || సపా ||
 శ్రీ . క ర . - త ప | హా | .మ. || శ్రీ . జ యం. తి. | నా. | , .మ ||
 పాపాగు - మగరిక - పామాగా | రి గ | మా, మ || సాధ - పమగమపాప - పామగ | , రి | సా, ని ||
 ప్రాకట్య-రణభీ.మ- పాలితా | రున | ధా, మ || పాక - రిభుమత సామ - భ క్తయో | , గ | శ్మే, మ ||

(2) రా. నాయకి - తా. ఆది.

- ప. రంగ నాయకంభావయే - శ్రీరంగ నాయకి సమేతం శ్రీ (రం)
- ఆ. అంగజతాత మనంత మతీతం - ఆశేంద్రా ద్యమరమతం సతతం (రం)
- ఉత్తుంగ విహంగకురంగం - కృపాపాంగం - రమాంతరంగం శ్రీ (రం)
- చ. ప్రణవాకౌరదివ్యవిమానం - ప్రహ్లాదాగ్ని భక్తాభిమానం, గణపతి సమాన విష్ణుశ్లేషం - గజకురగ పదాదిశనం - (రం)
2. దినమణికుల భవరాఘవాశాధనం, మామకవిదేహ ముక్తిపాదనం, మణిమయనదనం, శశిదండనం - ఫణిపతిశయనం - పద్మనయనం - (రం)
3. ఆగణితగుగుణ గణనతల్లివణం, ఘనతల్ కాస్తుగ్ధ మణివిభూషణం, మునిజనకృత శేదపారాయణం - గరుగుహమునిత నారాయణం శ్రీ - (రం)

” - ప మ రీ - గా రీ స ని	”	”	
” - కా . . . ర .	”	”	
పా ; రీ ; - రీ స ని సా - ని ప	ప ని - ప మ రీ మ - రీ మా	పా మా పా ;	
ప్ర ; హా ; - దా . . ది - భ .	. . - కా . . . . . భి	మా, నం ;	
గా రి గ రీ - సా - ధా మా ; పా	రీ మా - మ రీ మ ప	మ రి గా - రీ సా	
గ ణ . ప - తి - స మా ; న	వి . - వ్య . . .	కృ . . - నం .	
రీ గా మా - పా ధా పా - ని వ ధ ని	పా - ప మ రీ - సా రీ - ప మ రీ	గ గ రి గ - రీ సా	
గ జ తు - ర గ ప - దా . . .	ది - స	నం . . - ది న	
పా మా ధా పా ని ధా పా ;	మా ధా ; - నీ	; - నీ ని స ధా	
మ ణి కు ల భ వ రా ;	ఘ వా ; - రా	; - ధ నం .	
పా ; పా మా - దా ధా ; ధా	నీ ; నీ - సా	; - సీ సా ;	
మా ; మ క - వి డే ; మా	ము ; క్తి - సా	; - ధ నం ;	
ధ రే సా - రే సే ని - సా ధ ప ధ ప ధా	ధా ; - నీ నీ	సా సీ సా ;	
మ, ణి - మ, య - స ద, నం . .	. ; - శ శి	వ ద నం ;	
పా ధా పా రీ సా - సే రే సే ని సా	సా - మ ప ప మ ధ ప	మ రి గా రీ , - గ	
స ణి ప తి శ - య, నం . .	. - ప . . ద్యు .	న. య నం , - అ	
రి స రి - స స - ని ని ధ ప - ధ మా ద ధా	ని సే రి ని - సే స ధ ప	ప ధ ని సా ని సా	
గ ణి త - మ గుణ - గణ న త - వి శ్రి మాం	ఘ న త ర - కా, మ్మ ధ	మ ణి వి ధా మాం	

పథనిసీరీ - సారిసీరీ - సీసీరీ
మునిజనకృత - వేదపా. - రాయణం

| సీ సీ సీ - ధనిపథ | మ - ప రిగి - సీ ||
| గురుగుహ - ముదితనా | . - రా.యణం - శ్రీ ||

(వి) రా. శంకరాభరణము - తా. మిశ్రచాపు.

ప. అక్షయలింగవిభో! స్వయంభో! అఖిలాండ కోటిప్రభో! పాహి, శంభో!

(అక్ష)

అ. అక్షరస్వరూప! అమితప్రతాప! ఆరూఢ పృషణాహ! జగన్మోహ!

దక్షశిక్షణ, దక్షతర, సురలక్షణవిధి విలక్షణ, లక్ష్యలక్షణ, బహువిచక్షణ, సుభాబక్షణ, గురుకటాక్షవీక్షణ;
చ. బదరివనమాల నాయికా సహిత భద్రకారీశ, భక్తవిహిత, మదనజనకాది దేవమహిత,

మాయకార్యకల నారహిత, సదయగురు గుహతాత, గుణాతీత, సాధుజనోపేత, శంకరవనీత,

హృదయవిభాత తుంబురు సంగీత, హ్రీంకార సంభూత హేమగిరీ నాథ.

సదాశ్రీతకల్ప మహీరుహ పదాంబుజకరధగజకురగ-పదాదిగంయుతచైత్రోత్పవ, సదాశివ, సచ్చిదానందమయ.

ప. పా , మగమా	పా , మపథని	సా , - సినిధా - పా	ధపా - మగ రిస	
అ , క్ష. య	లిం , గ . వి.	భో , - . . . - స్వ	యం - భో . . .	
”	”	హా - గీరిసినిధా - పా	”	
”	”	భో - . . . . . - స్వ	”	
పమగ - గ రిగమగా	గ రిస - సస్వధ్వి	సా ; - ; పా	మగరి - సస్వి - సరీగమ	
అఖి . - లాం . . డ	కో . . - టి . . ప్ర	భో ; - ; పా	. హి . - శం - భో . .	
అ. పా , ధా - ధపమా	పమగమాపా	ధనిప - పా - ధని	హా ; ధనిహాహా ;	
అ , క్ష - ర . .	స్వరూ . . ప	అమి . - త - ప్ర.	తా ; . . . ప ;	

నిహ - రీ గరి	నిహ - నిహనిధా	నిహ - ; - హ	ధనిరీనిధి-ధహ; మగరి
అ - రూ, ధ	వృష - హ. . .	హ. . - ; - జ	గృ. . . - మో; హ. .
హ - గృహరి	హరి - గమగరిపాద	హ - గమగ	హ - మపగమ
దత్త - శి. త్త	దత్త - త. ర. సుర	ల త్త - ఇవిధివి	ల త్త - ఇల. త్త్య
హ - నిస నిస	హిస - నిహ	హరి - ని ప ధప	హ - పమగరి
ల - ఇబహలి	చ. త్త - ఇసుధా	ధత్త - ఇసురు క	టాత్త - వీ. త్త
చ. గమహ - గమ	హ, హా	హ, పమ - గమ	పమా - గామప - గారి
బ ద - వ.	న, మూల	నా, య. - త్త	. స - హి. . - త
గమ - ధపపమ	గారిపస	నిహహరి	సన్తరిగా
ధ. . . ద్ర.	కా. రీ. . శ	ధ. . . క్త.	వి. హి. త
సధా - ధపపమ	గగరి - గాస	హ, ధనిహ	మగరిగమహ
మద - న. జ.	నకా. - . ది.	దే. . . వ	మ. హి. త
మప - మగామా	హ, నిధి	నిధప - పమధప	మగా - రీగా
మా. - య. .	కా. . . ర్య	కల. - నా. . .	ర. - హిత
మదాధపపమ	ధహమగరి	హ, మగమ	హ, ధనిహ
సదయ. గు.	య. గు. హ.	తా, త గు.	తా, తి. త
హ, నిహ	రీ, హి	నిగరినిధి	నిగరినిధా - నిహ
హ, ధుజ	హ, హేత	శం. క. ర.	స. వ. . - నీత

సేతీగరతే | సారతీతే | సుగంధసా - సేని | ధసా - ధనిసే- ||
 హృదయ.వి | భా. . త | తుంబురు - సం | . . . గీ. త ||
 పా , స సా | సేనిధాపామా | పా , సేధధప | గమపగ రసా ||
 హ్రీం, కార | సం. . భూత | శ్రీ, మ. గీ. | రీ. . నా. త ||
 సధాపమగా | గ మప, గమరిస | ధిధా ని సమగ | రిససం రిగమ ||
 సదాశ్చితక | ల్పకమహీ.రుహ | పదాంబుజభవ | రథగజతురగ ||
 పధానిసా రే || గ - రే సేనిధనిసే | సాసేనిధా - పమగరి | స సే - స మ గ మ ||
 పదానిసంయు | త - చై.త్రో.త్పర | సదా. . . శి వస. | చ్చిదా - సంద మయ ||

(4) రా, శ్రీరాగము - తా. ఆది.

ప. శ్రీమూలాధారచక్రవిసాయకా! మూల్యవర ప్రదాయక! (శ్రీ)
 ఆ. మూలాజ్ఞానశోకవిసాశిక! మూలకంద ముక్తిప్రదాయక! (శ్రీ)
 శ. శకటికృతదేవాదిదేవ! శిఖరికృత సర్వజ్ఞ సర్వభూవ! ప్రకటికృత తైత్తిరీవభూవ! పరాభవప్రక్షీదగజగ్గివ!
 వికటచక్రత కాస్సాధికార! విచిత్రాకార! భక్తిపకార!
 అకళంక! విభాస్వర! విశ్వేశ్వర! హరగరుహసోదర! లంకాదర! (శ్రీ)

ప. రిస సే - రిసరీ - రీ; - గ రిససే | సం - సాసే - ని ససే-పా | పా, సే - సే సా ||
 శ్రీ.మూ. - . . . - లా; - ధా. . . . | ప. . . . - క్ర. . . - వి | నా, . . - యకా ||

మహా ; పమ - క్షిగరిపా	నీనీ ; గ - రిపా	నీనీ పా ;
మా, . . ; ల్య - కర. . . ప్ర	నా	క. . . ;
అ. పాహా, నిపా - మాపమ - రిగరిపా	రినిపా రిమా	పనిపా - నీసా
మా, ... లా . . . . జ్ఞా. . . న	హా . . . క వి	నా. . . - శ క
నేనినేరీ, నా - నేనిరీనేని - పా, నిసిని	పాహా, నిపా - మా	రిగరిపా - రిపా
మా. . . , ల - కం. . . . ద - ము, . . .	క్తి . . . . . ప్ర	నా. . . . - యక
చ. నీనేని - పామాగ్గా - గరిపా	నిగరిమ - మరిమప	పమపని - నిపనిసి
శక. - నీ . కృత - రే. .	నా. . . . . ది .	రే. . . . - వ. . .
నేనిపమ - క్రిగా - గరిపానీపా	నీసారీమా	పమపా ; పా
శ. బ. - రీ. - కృ. త స.	ర్వ. జ్ఞా.	స్వ. భా ; వ
పామాపా ; - మపమా - నీ ;	నీరీ ; - నీని	నా ; ; నా
ప్రకటి ; - కృ. త - కై ;	ఖరీ ; - ప్ర.	భా ; ; ప
నీనేని - రిరీసా - కీని - పామమ	పని - నిసాని - పమ-మా	పమ - రిగరిపా
పరా. . . . భ - వ. - ప్రవీ.	. . . . . - గ	జ . - గ్రి. వ
రిగరి - సానిపా - రిమామ - పావ	మ పానీ - మాప	నీసానిసాని
వికట - చట్టత - క్వాపాధి - కార	విచిత్రా - కార	భక్తావకార
నిని - నేగరినే - నీరీనే - నీపానిస	నిగరినేని ప - నా	నిప - పమరిగరిస
అక - శంకవి - భాస్వర - విశ్వుశ్వర	నారసురునా - నా	దర - లంబోదర

—

(5) రా. వసంత - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. రానుచంద్రంభావయామి - రఘుకులలిలక ! ముషేంద్రం !

(over)

అ. భూమిజానాయకం! భుక్తిమక్తిరస తారకం! - నామక్తిరస తారకం! నరవరాంత్రమాయకం!

(25.9)

చ. పాకేతనగరే నివసంతం, సామ్రాజ్యప్రదం, బలవంతం - రాకేసువదనం, భగవంతం, రమణీయకల్యాణ గుణవంతం,

కాకుత్స్థం, ధీమంతం, కమలాక్షం, క్రీమంతం - నాకేశ్వమతమనంతం, నరగురు గుహావిహారంతం !

(c) (2)

ప. శా ; | శా - మా గా మా || మా గా || మా ధా నీ శా || మా ధా - నీ ధని || ధమమా - మగమా - గ రిపి ||

రా ; | పు - చం . ద్రం || భా వ | యా . మి . || రఘు . | క . ము | పే . . - దు . . ||

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

వి	వి	య; కం;	భు;	క	య; కం;
వి	వి	య; కం;	భు;	క	య; కం;

కా : హు - కాంశా || చి - ధా ; శిశూ || పసిధా | పసిధామానా || పసుగా ; రిగరిపని

[illegible][illegible][illegible]

రాష్ట్రాధ్యక్షులు

శ్రీ	జు.	బి	పం.తం.
------	-----	----	--------

[illegible][illegible][illegible][illegible]

పాపా | పా - పాపేపాపా || పిపిపి | పిపి-ధమధనిపా ||
 కాకుత్ | సం - ధి మంతం || కమలా. | త్తం-ధి. మంతం ||
 పినిగిరి | పినిధ-మధనిపిరి || పిని-ధని | ధ మ-గమగినిస ||
 వా. శే. | శమిత-మనంతం || వర-గురు | గుచా-విచారంతం ||

(6) రా. కేదారగాథ - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. నిలకంతంభజేహం, సతతం - శిరశాసనాదిమతం! (నీల)
 ఆ. బాలకువాంతాసహితం, బాలచంద్రదేవితం - శిలగుహపూజితం, శ్రీకడంబవననాథం (నీల)
 చ. అక్షయరూపాఖండకావేరీ తీర్థోత్తరా ధీమఖ్యం - పంచముఖం, రక్షితభక్తప్రముఖం -
 సక్షత్రేకేశ్వరం, నామయాప విచిత్రతరం - దక్షకరగూళ్ళరం, కేదారగాథ ప్రీయకరం,
 దక్షిణకాశీపురం, మండిత కామ్యతీర్థరం - దక్షాధ్వరహరం, హరం, దక్షాకరం కమలకరం (నీల)

ప. నిసేరి | ధా - పామాగా || రీగా | రిపానిసరి || పా ; | నీధాపా ; ||
 ని. | ల - కం . . || తం. | భజే . . . || హం ; | సత తం ; ||
 ని ; | పారీమాగా || రీ ; | మాపానీ ; ||
 ని ; | ర కా. స || వా ; | ని మతం ; ||
 మోరీసే | నిధ - పాథమగ || రీగా | రీపా - నిసరి || పా ; | పా ; ; ||
 ని . . | ల . - కం . . . . || తం. | భజే - . . . || హం ; | . ; ; ; ||

అ. మా ;	మాగాసాశి	మా ;	పాధాపా ;	మా ;	పా - సీ ధాపా	సీసా	సీసా ; ;
బా ;	ల కు చాం.	బా ;	సహితం ;	బా ;	ల - చం. ద్ర	సే.	వితం ; ;
నీనీ	నీసాశీరీ	సీసా ;	సీసాపా	సీసా ;	నీదాధాపా	మాగా	రీపపపా, ని
కీల	గురుగుమా	పూ ;	జితం .	శ్రీ ;	కదం . బ	ప స	సా. థం, .
చ. ; రి	రి - రీ పా ;	సీసా ;	సీసాపా	సీసా ;	పా ; రి ;	సా ;	సా - సీసాపా
; అ	క్ష - యరూ ;	సీసా ;	సీసాపా	కా ;	వే ; రి ;	సీసా ;	సీసా - . . . త్త
నీ ;	సాశీరీ ;	రిమా	గాపా ;	సీసా	పామాగా ;	గా ;	రిమాగాసా
రా ;	భిముఖం ;	పం.	చముఖం ;	ర.	క్షి త భ ;	క్ష ;	ప్రముఖం .
మా ;	మా ; గాసా	రిమా	సామాపా ;	సీసా ;	పా - సీసాపా	సీసా	సీసా ; ; - సీసాశీ
స	క్ష ; త్రే .	శశే	ఖ రం . ;	సీసా	మ - రూ . ప	విచి	సీసా ; ; - తతరం
నీ ;	సాశీరీ	సూసా	రీ - సా ; సా	సీసా ;	నీసాపా	సామా	సామాశీరీసా
ద ;	క్ష . కర	మి .	స్వ - రం ; కే	దా ;	రగా. శ	ప్రియ	క రం . .
రిపమ	గా - రిగరిమపా	మాపప	నీ ధప - ని సీసా	సీసా	గ రీ - సీసాపా	సీసా ని	ధప - మగ రి - మపని
దక్షిణ	కా - శీ . . పురం	పండిత	కామ . - త్రిపురం	దక్షా	ధ్వర - చారంసారం	దయాక	రం . - కమల - క. రం
విష్ణు. సానిధ	పా - మగరిగరి	నీధప	మధప - రిమగరి	మాపని	ధప - మపనిసీరీ	మగగరి	సీసాధప - నిసీసా
నీ సీరీ	సూశీరీ - గాశీస	నిసీరీ	రీసీ - సీరీసీసా	రీసీసా	ధప - ధపామగరి	రిసాని	ధప - సీసాపాపని

(7) రా. భైరవి - తా. ఆది.

ప. శాలగోపాల పాలయాశ్రమం, కృత్యశ్రమ కృపాబలధే! (బాల)

అ. వీలవీరద శరీర! నీరతర! విరంజయ! విశుప మౌనవర! (బాల)

చ. చాణూరమల్లమరణ! నిత్యుతర చరణ శిశుతి శకటాశుర! మురహర!

మాణిక్యమృదువారవలయధర! మత్తే కమంధ కేదనపలుతర!

వాణిశార్పిత! వీతాంబరధర! వైజయంతీ వనమాలాధర!

అగవాది విజయమానహర! అపహత కంసాశుర! నతభూశుర!

ప్రొణకర్ణ దుశ్శోభనవాదిహర! ద్రాపదీమాన సంరక్షణకర!

వైచిత్ర్య గాయక నయనహర! పున కైరివిమత! గోపికామనోహర! (బాల)

ప. సద్విగారీ - రిగమా - పా, విధా		పా; - నిని - ధప		మప-పమగా- రీ; గరిపా
పా. .ల - గో. . - పా, .ల		పా; - ల. -యా.		. .శు . . -మాం; . . .
”		”		మచధప-పమగా-రీ; గరిపా
”		”		. . . .శు . . . .
”		పా; ధనిస్థిని - ధాపా		”
”		పా; . . . . - లయా		”
సరి వీధా - సప్తిపా - రీ రీ - గరిప		రీ, గ-మపధప-మగమప		మగా, రీ - సరి
ధ. క్క. - ర. . - ల్పిల		పా, ... - జ. .ల. .		ధే, ...

ఋగ్వేదా - సప్తపా - రీ రీ - ఋగ్వేద
భ. క. - వ. . . - త్వల - కృ. . .

”

”

”

”

అ. నీ ; నీ - నిధస్థినిధాపా - ధమ
నీ ; ల - నీ . . . ర ద - శ .
నీ ; నీ - ధానీనీరీసే - నిధపా - ధమ
నీ ; ల - నీ . . . ర . ద - శ .

స్థినిగారీ - నీనీనిధిరీ - రీస్థినిధాపా
నిరం. జ - క . ర . . . ని . . . రు ప

నీ , రీ సే నిధాప - ధమప - దధనిని
రీ , లయాగో. ప - వే. వ - ధరమర
నీ , రీ సే నిధాప - ధమప - ధనిసేరీ
రీ , లయాగో. ప - వే. వ - ధరమర

చ. రీ స్థిపా ; - రీగాగారీ
చా. ణా ; - రమ . ల

ఋగ్వేదా, నిధా, ప-మగమప | మగా, - ఋగ్వేద - సరి
పా. . . . . జ. ల. | ధే. . . . .

ఋగ్వేదపధనిసా - స్థినిధప-మగమప | ”
పా. . . . . జ. ల. | ”

ఋగ్వేదపధనిసేరీ - స్థినిధప-మగమప | ”
పా. . . . . జ. ల. | ”

పా ; ధా - నీ | ; రీ - స్థినిసా
రీ ; ర - ధ | ; ర - త. ర

” | సా - నిస్థిరీ - స్థినిసా
” | . - ర. . - త. ర

ధామా - పాధా | నీసాసా ;
మా . - స ౦ | ద క ర ;

సా ; - సా ; | స్థినిధప - ధనిసా
రీ ; - . ; | . . . . .

గారీసే - నీ ధప | మా, నిధాపా - మగవరిస
రీ ధర - రీధర | దా, . మో. - దరవర

సారినిధా - పని | గారి - సారి
చార. ణ - వి. | పుణ - త ర

మొదటి పాదము నిక్షిప్తము వృత్తులు

గాఢీగా - మాపాధా - పాపా	పా, మ - నీ నీ	ధనిధా - ధాపా
చగణ - ని మాత - శ క	టా, . - మర	ము ర. - మా ర
మా; పా; ధా - మా - పామా	పమనీ నీ - ధా	విధ - నీ నిధాపా
మా; నీ; క్య - మ - కుట	మా. ర - వ	ల. - య. ధ ర
పథపథ - నినిహ - నిసేరీ - రిసీనీ - ధాపా	హే, ని - నిధపమ	పాధా - నిహే
మ. . . - కే. . . - ధ. . . - కుం. . . - ధ	కే, . - ద. వ.	పటు - త ర
కీ నీధానీహ; - గాఢీ	రీహ - ధానీ	హే; రిసీనీ - ధాపా
వాణీ. . కా, - ర్పిత	కీ. - తాం	బ; ర. . - ధ ర
మపథప - పమగాఢీ; - గణిగప - గగణిగ-మా	పా - ధాధపమా - పా	ధానీహే;
హై. . . . . జ; - యం. . . - రీ. . . - వ	న - మా. . . - తా	. ధ ర;
హేపాధా - నీ; హే - రిగేహ	గా - మా; గిరి	హే; గాఢీ
అ. గ - వా; ది - తి. జ	య - మా; న.	పా; గ ర
హేనీరీ - ధరీరీ; హే;	నీసీనిధాపా	మపామ - గ రిపా
అ పమా - త. కం; పా	మర. న త	భూ. . - ము. ర
పా గణిగ - మా ని ధాపామ	ప ధప - మగమామ	పాఠీ - గమపథ
ద్రోణకర - దుర్బాధాపాదిహర	ద్రా. ప - డి. మాన	సంర - క్షణకర
సీనిసీరీ - గాఢీ సే - నిరీ రీ సే - నిధ నిసే	నీ రిసీనిధ - పా	నిధప - మపగరి స
హై. నీక - గాణిగ - గురుగుహ - నుతపుర	హై రినిశత - గో	పి. కా - మనోహర

(8) రా. నారాయణగౌళ - తా. ఆది.

శ్రీరామం, రవికులార్చిసోమం - శ్రీశైవ్యమూర్తహం, భజేహం (శ్రీ)

అ. ధీరాగ్రణ్యం, వరేణ్యం - దీనజనాధారం, రఘువీరం,

నారదాదిసన్నత రామాయణ పారాయణ ముదితనారాయణం (శ్రీ)

చ. దశరథాత్మజం, లక్ష్మణాగ్రజం, దానవమలభీకరం, శ్రీకరం,

కుశలవతాతం, నీతోక్షేత్రం, కువలయవయనం, హవరశ్మయనం,

సుశరచాపపాణిం, సుసమణిం, సూన్యతల్పాదుం, సురుసహతోషం,

దశవదనభంజనం, శిరంజనం, దాననిధిం, దయారజజలనిధిం (శ్రీ)

ప. రీ , మహా ; మగమగ - రీగరి

శ్రీ, రా ; మం. . . - గవి.

”

”

నీసారీ ; మా - పా ; ధా

శ్రీకక ; ల్ప - భూ ; రు

అ. ధా ; ; మా ; కప - ధామక

ధీ ; ; రా ; గ్ర. - గ . .

మా ; - పానీ - నిదధా - నీ ;

దీ ; - నజ - నా. . - ధా ;

| నీ ; పా ;

| పో ; మం ;

| ”

| కా

| మగారి - గరిగస

| శే . . - హం. .

| పా ; పా ;

| శే ; జ్యం ;

| నీ ; హీ ;

| పి ; రం ;

న గ రే గ - వేరనిధి - రే వే నిధి	పాపా - మ గ రిగ	రి - సాన్నిధ్యభస్మ
వారదాది - ప. మృత - రామాయణ	పాపా - యణమది	ర - నారాయణం
చ. రేగారీ - పా ; మా - మగముగ	రేగారీపా	; - నీ పా ;
దశ ర - థా ; త్య - జం...	ల. త్యజా	; - గజం ;
పాద్యధా - పాపాపానీధా	నీపా ; - రీ	మాగా - రిగరి
దా. వ - వ కు లభి.	కరం ; - రీ	. క - రం..
రీమాపానీ - నీ ; నిదధా	మాపా - నీ నిదధా	నీపాతీ ;
కుళ లర - తా ; త్య...	నీ . - తా...	వే.తం ;
రేకుగా - రిగ రీ - హేన - థా , నిహా ;	నిధపా ; మా	గారిగరిపా
కు, వ - లయ - నయ - వం , . . ;	కు, వ ; ర్భ	శయ, వం,
మరిమపాప - నీ నీ - నిధానిహా	రీ రీ ని హేహా	నీనిధమ - పాపా
మళరచాప - పాణిం - కునీమణిం	మాన్యతభాషం	గురుగుహ - హోషం
పమనిధని - నిధనిహా - నిధకు - పపా	మనిధ - మపా - పమ	, గరి - గరిసన్నిధ
దశ వదన - భణవతి - విరం, = జవం	దా, వ - విధిం = దయా	, రస - జలనిధిం

(9) రా. మాతలరంజనం తా. మిశ్రలఘువు.

ప. మామవపట్టాభిరామా! జయ మాతలర సన్నతశామా! రామ! (మామ)

ఆ. కోమలతరపల్ల వపద కోదండ రామ! మన శ్యామలవిగ్రహోబ్జనయన!

సంపూర్ణ కామా! రఘురామ! కల్యాణశాస్త్రి! రామ (మామ)

చ. శత్రుచామర కరధృత భరతలక్ష్మణ శత్రుఘ్న విభీషణ సుగ్రీవ ప్రముఖాదిసేవిత!

అత్రివసిష్ఠాద్యుగ్రహపాత్ర! దశరథపూత! మణిరంగవల్కలం

కృత నవరత్న మంటపే విచిత్ర మణిమధు శింహనే నీతయాసహసం.

నీతసుచరిత్ర! పరమపవిత్ర! గురుగుహామిత్ర! పంకజమిత్ర -

పంశశుభాంబుధిచంద్ర! మేదినిపాల! రామచంద్ర!

(మామ)

ప. నీ , సారీ	రీ , గరిః	నీ , రీపా	సన్నిపామా
మా, మవ	ప, ట్టా.భీ	రా, ..	మా.. జయ
పా, నీపా	రీ, మగరిః	నీ , నీపా	; - , గరి స
మా, రుతి	, మ్మ.త.	నా, మా.	; - , రా.మ.
ఆ. పా , పపనిప	మవమ - గరిః	నీ , నీఃరి	రీ , గరి రీ
కో , మలతర	పల్ల. - వ.పద	కో , దం.డ	రా , మఘన
నీ , రిరి	పపామగరిప	పా , నిపవమ	పా , నీ - చీ ని
కా, మలవి	గ్రహోబ్జనయన	సం , పూ.గ	కా , మా- రఘు
పానిపాని ప	మ - మగరి - గరిః		
రామ . కల్యా	ణ - రా.మ - రా.మ	(మామవ)	

చ. పా, పాపా	నిపా - మాపామపసి	పమాగారి	సపా రీతి
చ, త్రనా	నర - క. - ర.	ధృత శర	త త త్కృణ
పా, రీ స ని	రీ, రి రి రీ	పా, పా వి ప	హమత - గరిస
శ, త్రుఘ్నవి	భి, మణసు	గ్రీ, వద్రము	భా.వి - సే. విత
పా, రీ రీ	రీ, గరిస	రీ, మామా	సాపపనిపమ
అ, త్రిక	వి, పా. య్య	మ, గ్ర హ	సాత్రదశరథ
పసేని - పనిపమ	పపమ - గరిపా	స - స - సపపాప	ని తమ - గరిపా
త్రు.త్ర - మణిరం	గర. - లాల్గలం	కృత - నవ ర త్న	మం.ట - వే.వి
పాప - ని నిపమ	పసే - ని పమమా	పనిప - పమగరి	సా, పరిపరి
చిత్ర - మణిమయ	నిం. - హ. స నే	పీ.త - యా.సహ	సం. పితృశూచ
పాస - పమగరి	సాసపని పమ	మామపావిని	హ. సే నీ నిని
త్ర - పరమప	చిత్రగురుగుహ	మిత్రపంకజ	మిత్రవంశగు
నీ నిపామ	పాసేనీపా	మ - గారి గరి స	
ధాంబుధిః ౦ద్ర	మేదిపా	ల - రామచం.ద్ర	(మామవ)

(10) రా. మాధవమనోహరి - తా. ఆది.

ప. మహాలక్ష్మీ! కరుణాశక్తి. మహారి - మాకువమాధవ మతోహతి! శ్రీ (మహా)

అ. మహానిష్ఠా మహాపూజనీ! మహాదేవగురుగుహ వికాశిని!

మహాసాగ్ర. ప్రభుభూతి. మహాస్మృతి! మాతలవతి | మహాశక్తిభూయిని! (మహా)

చ. శ్రీరసాగరసుతే! వేదసుతే! ~~శ్రీరసాగరసుతే!~~ శ్రీరసహితే!

భారతీ రతీశచీ పూజితే! భ ~~శ్రీరసాగరసుతే!~~ విరాజితే!

వారిజాసనా ద్యమరవందితే! నా ~~శ్రీరసాగరసుతే!~~ మునిబృంద వందితే!

నీరజాసనా నే సుమనసే! సారస ~~శ్రీరసాగరసుతే!~~ సదానమ నే!

(మహా)

ప. మాపా; - మా; గా - గరికమ	X రిమగా - రిసని	సాగారిగా	
మ హా; - ల ; క్షి - క.రు.	తా... - రస.	ల హరి .	
మా; నీధా - మా; గారి	సరినిధనీ - నీ	సా; - ిగరిక	
మా; మ వ - మా; ధవ	మ.నా... - హ	రి; - క్షి...	
అ. మాగా; - గరికీమా - కి;	మా; - మగమా	వా; మానీ	
మ హా; - బి... ఘ - వ;	త్త; - స. ల	వా; నీ ని	
మాగా; - గరికీగా - మాపా	పానీధా;	నీ; హరి	
మ హా; - కే... వ - గురు	గుహవి;	శ్యా; నీ ని	
సీరీమా గరి - సీనిధని - ప్తనీచిధ	మాపధ - మగరిమ	గనీ స - చి సరిక	
మహాపా.ప - ప్రతిమని - మనోన్మణి	మాగజ - ననిమం	గళప్ర - దా.యిని	
చ. కి; గా - పా; గారి - సరి	ప్తనీ - ధనిధా.	నీహరి;	
క్షీ; ర - పా; గర - సు.	కే... - కే...	దమతే;	
గామా; - గా; రీమాగా	మా; పాధా	మాగారి;	
క్షీ తి; - కా; నిమహి	తే; కి వ	సహితే;	

నిధి - గారి - మా -	మా - ధా	; - నిధి
భా - ర - ర -	క - చీ - పూ	; - చీ
క - గ - న - ధా -	పా - ప - ప -	మ - ప - ప -
ధ - కి - య - క -	న - ర - ర -	. . . చీ
ని - ర - గ - మా -	ని - వి - దా - ని -	ని - గ - ని -
పా - ర - నా - ప -	నా - ర - దా - ని -	బృ - వ - వ -
ని - ధ - మా - ప -	పా - ని - ధ -	స - పా - మా -
ని - ర - నా - ప -	పా - ర - నా -	స - దా - న -

అది

(11) రా. తరంగిణి - తా. అది.

ప. మాయే! త్వయాహి, మాంబాధి కుంకాహి

అ. శ్మయే, దయే! త్వమేహి, మమదేహి, మాంపాహి

చ. గాయే! గయే! యాహి, కాహి, యేహిదేహి, పాహి;

ఉపాయే, వేయే, సరపకాయే, రసకాయే, సకాయే అయే!

సమదాయే, గురుగుహాదయే, సుధాశరంగిణి, అంతరంగిణి

ప. మా, గ - రిగముగ - రి పా -	స - ప - ప -	; - , - రిగ
మా, ... యే -	యే -	; - , - . . .
మా, గ - రిగముగ - రిగముగ -		స - ధ - పా - రిగముప
మా, ...		. . . . .

మా, X - రిXమX - రిXమX - ససరిస	ధా; సా; - ధా	సారి - మాగారి
మా, ... - యే. . . . . - త్వం. . .	యా; హి; - మాం	బాధ - తుంకాహి
”	ధా; సా; - ;	
”	యా; హి; - ;	(ఇచట నిలవలయును.)
అ. సా; రి; - రిXమX - రి; ;	స రి రి - ధసా - ధ	, - ధసా - ధ స రిX
కై; యే; - ధ. . . . . - యే;	త్వమేహి - ముదం - కే	, - హి. . - మాంపాహి
చ. గా, మ - X X రి - సారిX - రిX రి స	పా ప - దాధ - సా	స - రి రి గాX
గా, ... - యే. . . . . - యే.	యాహి - కాహి - యే	హి - దేహిపాహి
మా, X - రిXమX - సా; - సధధధ	ధా; సా; ;	; ; ; - , మ
మా, ... - యే; - త్వం. . .	యా; హి; ;	; ; ; - , ఉ
పా; రి - రిXమగారిగా; - సప్తపధ	, ధ - ధస రిX	స రి గా - మX రి
పా; యే - యే. . . . . - యే; - సరసకా	, యే - రసకాయే	కళాయే - ఆయే.
మా, X - రిXమX - రిసా; - ధధప	ధా; - సా; ;	; ; ; - పప
మా, ... - యే; - త్వం. . .	యా; హి; ;	; ; ; - సమ
పధపిధధధా - హి; - ధపిరి గారిహి	పధాదిధాధప	, - ధపX - రిసరిX
దా. . . . . - యే; - గురుగుహాదయే	సుధాతరంగిణి	, - అంశ - రంగిణి
మా, X - రిXమX - రిసా, - ; - ధధప	ధా; సా; ;	
మా, ... - యే. . . . . - త్వం. . .	యా; హి; ;	(ఇచట నిలవలయును.)

అ

(12) కా. కుర్దనాచేరి - కా. చలంపల్లె గ్రామము.

ప. శ్రీమదుగ్రహతారయోగముం, శరవణధవ !

అ. సురపతి, ప్రభు, రతిపతి, వాక్యతి, కీర్తిపతి, పశుపతి, సేనాధి

చ. రాగాధిరహిత, స్వరముని పూరిత - త్యాగాధిరాజునూర ! తాపత్రయవార ! కృష్ణనూర !

భోగిరాజుని సతపాద ! భూదేవ కియామేద ! మోగిరాజు ! మోగ భేద ! యు కమనోలయవిసోద !

[illegible]

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 ॥ श्रीगणेशाय नमः ॥
 ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
 ॥ श्रीरामाय नमः ॥
 ॥ श्रीशिवाय नमः ॥
 ॥ श्रीब्रह्माय नमः ॥
 ॥ श्रीविष्णुय नमः ॥
 ॥ श्रीसूर्याय नमः ॥
 ॥ श्रीचंद्राय नमः ॥
 ॥ श्रीशुक्राय नमः ॥
 ॥ श्रीमङ्गलाय नमः ॥
 ॥ श्रीशुभाय नमः ॥
 ॥ श्रीशान्तिाय नमः ॥
 ॥ श्रीवैष्णवाय नमः ॥
 ॥ श्रीभक्त्याय नमः ॥
 ॥ श्रीप्रेमाय नमः ॥
 ॥ श्रीसाधनाय नमः ॥
 ॥ श्रीयोगाय नमः ॥
 ॥ श्रीध्यानाय नमः ॥
 ॥ श्रीज्ञानाय नमः ॥
 ॥ श्रीमोक्षाय नमः ॥
 ॥ श्रीनमो भगवते वासुदेवाय ॥

;- పరిమళధరి

“ ; - కర్వణభవ

99222-111

|| - మరపుతి

శామి
|| డడపసి-డారిసి || మరసితి || సిద్ధసిద్ధ-పమపద ||

క్రి పతి | రతిపతి-వాక్పతి || ఊరీపతి | పశుపతి-శ. విత || (శ్రీగురుగ్రంథం)

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

రా : గా : ది ర || హీ త | హ్యు ద్వి || భా : | ద్వి త - సు ర . || మని . || హు : జి త

१२ ॥
 १३ ॥
 १४ ॥
 १५ ॥
 १६ ॥
 १७ ॥
 १८ ॥
 १९ ॥
 २० ॥
 २१ ॥
 २२ ॥
 २३ ॥
 २४ ॥
 २५ ॥
 २६ ॥
 २७ ॥
 २८ ॥
 २९ ॥
 ३० ॥
 ३१ ॥
 ३२ ॥
 ३३ ॥
 ३४ ॥
 ३५ ॥
 ३६ ॥
 ३७ ॥
 ३८ ॥
 ३९ ॥
 ४० ॥
 ४१ ॥
 ४२ ॥
 ४३ ॥
 ४४ ॥
 ४५ ॥
 ४६ ॥
 ४७ ॥
 ४८ ॥
 ४९ ॥
 ५० ॥
 ५१ ॥
 ५२ ॥
 ५३ ॥
 ५४ ॥
 ५५ ॥
 ५६ ॥
 ५७ ॥
 ५८ ॥
 ५९ ॥
 ६० ॥
 ६१ ॥
 ६२ ॥
 ६३ ॥
 ६४ ॥
 ६५ ॥
 ६६ ॥
 ६७ ॥
 ६८ ॥
 ६९ ॥
 ७० ॥
 ७१ ॥
 ७२ ॥
 ७३ ॥
 ७४ ॥
 ७५ ॥
 ७६ ॥
 ७७ ॥
 ७८ ॥
 ७९ ॥
 ८० ॥
 ८१ ॥
 ८२ ॥
 ८३ ॥
 ८४ ॥
 ८५ ॥
 ८६ ॥
 ८७ ॥
 ८८ ॥
 ८९ ॥
 ९० ॥
 ९१ ॥
 ९२ ॥
 ९३ ॥
 ९४ ॥
 ९५ ॥
 ९६ ॥
 ९७ ॥
 ९८ ॥
 ९९ ॥
 १०० ॥

కాత్తి; కా; - ది. కా || : - జ || పుష్ప; ర | వ; ; రు || హా || ర | కమా; ర

శ్రీమద్భగవద్గీతా

భాగ - రా | జ-వినుతపాద || భూ. పాద ||

ముద్దేశార్థము వీక్షింపు కృతులు

కీ మ-రి | , రీ - స-దదాధ || మా రి స | గా - పరమేశ్వరః ||
యో-గి-రా | , జ - యోగభేద || యు క్తప | నో - లయతివోత || (శ్రీ గురుగ్రహ)

(13) రా. మధ్యమావతి - తా. చతురశ్ర రూపకము.

ప. ధర్మసంపర్థ! దమజనమృతస్థి! ధరాధరాత్మజే! అజే! దయయామాంపాహిపాహి, (ధర్మ)

అ. నిర్మలచ్ఛాదయనివాసిని! నిత్యానందవిలాసిని - శర్మజాన విధాయని! కాంక్షితార్థప్రదాయని! (ధర్మ)

చ. మాధవసోదరి! శుందరి! మధ్యమావతి! శంకరి! మాధుర్యవాగ్విజృంభిణి! మహాదేవకుటుంబిణి!

సాధుజనచిత్తరంజని! కాళత్రగగరగజననీ - బోధయాపిణి! నిరంజని! భువనేశదురితభంజని -

పాదజంబవ్విలాసిని! పంచనదీశ్వరిని! వేదకామ్యవిశ్వాసిని! విధిహరిహరప్రకాశిని! (ధర్మ)

ప. రీ ;	ఓ :: ;	ఓ ;	పవతీ ; పా	రీపా రీపా ; నీ	పానీ రిసరీ ; ;	
ధ. ;	ర్మసం ;	ప ;	ర్. నీ ; .	దను జన ; .	ప్పు. ర్. నీ ; ;	
ని. పా ;	- సా ;	ఓ మతీ ;	- మాపా ;	నీహా సీనిసీనిపామా	రిమపని పమ-రి మపమరిస	
ధరా ;	- ధరా ;	త్మ. జే ;	- ల కే ;	దయ యా, మాం.	పా... హి-పా... హి.	
రి ;	సాతీ - ;	ఓతీ	పమనీ ; పా			
ధ. ;	సృం - ;	వ.	ర్. నీ ; .	(ఇచట నిలువవలయును.)		
అ. ఓ ;	మామారీమా	పామా	పా ; పాపా	మా ; పా ; నీ ;	పానీ హా ; హాహా	
ని ;	ర్మలచ్ఛాద	యని	వా ; నీని	ని. ; త్యానం ;	దని లా ; నీని	
నీ ;	నీ ; - హారీశు	రీహా	నీపానీహా	సీనిసరీ హా - నిపనీహా	నీ-పమ మ రిపమ - రీహా	
క ;	ర్మ ; - జా. .	నని	ధా.యిని	కాం. . క్ష - తా. ర్.	.-ప్ర. హా... - యిని	

గ ర వ్ర ధ ర మ

చ. రీ ; | రీరీరీపా || మాపా | మరిపమ - రీపా || స్థపా | రీ ; పా ; || స్థపా | స్థపాపాతీరీ ||
 మా ; | ధవసా. || ద రి | సుం. . - దరి || మ. | ధ్య; మా; || వతి | శం. క.రి ||
 కీ ; | మామీమానా || పానా | మపన - పానా || పాపా | ; - పనిపానా || రీ - రిమరీపా ||
 మా ; | ధు. ర్య వా || గ్వ. | జ్యం. - ఛి ణి || పు వా ; ; - రే. . వ || కుటుం. | . - బి. నీ. ||
 రీ ; | మా - రీమాపా || ; - పా | మాపనిపానా || మాపా | నీపీహీ ; ||
 పా ; | ధు - జన చ || ; - త్త | రం. . జని || కా ; | శ్వత గురు || స హ | జననీ ; ||
 నీ ; | నీహీ - రీకురీ || హీనీ | పా ; నీహీ || నీహీనీ - ధిని || పానా | మరిపమ - రీపా ||
 హీ ; | ధమా. . . పి || ణిని | రం ; జని || భువ | షే. శ - రు. || రి త | భం. . . - జని ||
 రీ మరి | మాప-మపాపమ || మాపప | నీ - పనిహీనీనీ || ని - రి - రి | పు రీ - హీనిపనినీ || రీనిప | నీనిపమ - రి మరిస ||
 పాదజ | విశ్వ-విలాసిని || పంచవ | దీ - శో. ల్లాసిని || వేద-కా | . మ్ర - విశ్వానీని || విసికాని | హారప్ర. - కా. శిని ||

(14) రా. ఆంధ్రాళి - తా. ఆది.

ప. బృహన్నాయకీ ! వరదాయకీ ! బ్రహ్మజ్జనని ! ఏహి, ముదంజేహి, మాంపాహి (బృ)

ఆ. అహనాస్వరూపిణి చిద్రూపిణి ! ఆంధ్రాళిహరణ చణప్రతాపిని !

సహస్రదళ సరసీరుహాపానీని ! సదానంద సురుగుహ విశ్వానీని ! (బృ)

ప. రీపా ; - ప మరీ గమరీ ;

బృహ ; - న్నాయకీ ;

| పా - సారీనిస

| . - వ రదా. | స్థరీపా ; | య. కి ;

|| ||

రీ ; ; మా ; పానీపా	నీ - నిస్సేని పమా	రీ X మా రీ స
ప్రతి ; హ్యో ; ది జన	ని - హిహిమజం	జేహిమాంపాహి
రీ పా ; - ప మ రీ గమరీ ;	పాపారీ - క్కస	నీ రీసా ;
బృహ ; - న్నా . . య. కి ;	. ప ర - దా.	య. కి ;
అ. రీ నీ ; సా ; రీ గా ;	గమరీ - మా	పా ; నీసా
అహ ; హ్యో ; స్మరూ ;	పి . . ణి - చి	ద్రూ ; పిణి
మా ; పా ; - రీ గామరీ	పామా ; నీ	పా ; నిసీనీ
అం ; ధా ; - లిహారణ	పణ ; ప్ర	తా ; పి . ని
సీ రీ గమరీ - పినిరీ - నిసే పామని	సహనిపమ - రి X	మ రి - సనిరీ సని
సహస్రదళ - సరపి - రుహవానిని	సదా. నంద - సుహ	గమా - వి. క్కానీని

(15) రా. బిరుహాపి - తా. ఆది.

ప. కౌమాక్షి ! వరలక్ష్మీ ! కమలాక్షి ! జయలక్ష్మీ ! శ్రీ

అ. కౌముదవక పూర్ణతే ! సకలే ! శామితార్దాయినీ ! క్రిష్ణతే !

కౌముకలే ! విమలే ! కరకమల్లే, కామతోటిలిలహరిమత కమలే !

చ. దివకరతోటి ప్రకాశకౌమే, దేవప్రమాన దివ్యచ్ఛాయే

వనబాళవాది వందితమాయే, తాడుదేవ పత్రబ్రహ్మజాయే

మానసధ్యైవ ధ్యాయే, మహానీయ వామాజ్ఞుపదాయే

సకలనందనాది శివేయే సదయే, సరసగురునూ సహాయే !

(కౌమా)

(కౌమా)

(కౌమా)

ప. పా ; పే నివిధపా ; - పమగా	రీగప - గరిపా	సరిపథపా ;	
కా ; మా . . . . ; - ఊ . .	. . . - ప. ర	ఊ . . ఊ ;	
పామాగా - పారిగరిగాపా ;	పేనీధాపా	మాగా - గపథరే	
కమలా . . . . . ఊ ;	జయల .	ఊ . . - రీ . .	
అ. గా ; మా - పారీగాపా ;	ధా - పాధారీ	పేనీధాపా	
కా ; మ - జనకపూ ;	ర - ప రే .	సకరే .	
ధా ; పోరీ ; మగరీ ;	పేనీధాపా	ధాగాపాధా	
కా ; మితా ; ర . దా ;	యి న . .	రీ . ప రే	
పేనిధపా - పమగా - గరిపరిపా	పాపగాప - ధప	ధ రేపేని - గపథరే	
కామకరే - విమరే - కరకమరే	కామకొటి - విల	హరిమత - కమరే.	
చ. పాధాః నిధాపా ; పమగా	పామా ; గా	రీగమగాపాఃరీ ;	
ది నక . ర కో ; టి . .	ప్ర కా ; క	కా . . . . - యే ;	
పా ; పేనిధ - పామాగారీ	పామాగా ;	దాధనిపా ;	
దే ; టి . . . - ప్యమా . న	ది . ప్య ;	డ్పా . యే ;	
మాగాపాధాః పేదీ ; గా	పోరిగరీపా	పీపాధారీ	
త నజా . సమా ది	పం . ది త	మా . యే .	
పా ; పేనీనిధాపా	పేనిపా ; - మగ	రీగమగాపా - రీ ;	
వా ; పుదే . త మర	. . . - హ్య	జా . . . . - యే ;	

అ. పా ; ధపపరి - గాగమరీపా	ఏపారీగా	; గామూ ;
ఈ ; బ.గ. - మునం. . రు	వెక కిలా	; చిసా ;
మా - పామాధా ; ధా - పాధనిధాపా	ధా - పధమపమా	ధా ; నీపా
. - ఎం రు లే ; రు - నీ	వ - లె. నె. అ	దా ; కలు
నానానీరీ ; రీ - పారీమరీమా	గెరురీ - పా ; పి రీ	పేధ - నీ నిపి - ధాపా
భో. జరా; జ - వేం. . . .	క. . . - పే ; శ్య.	రె. - పేం. - ద్ర.
రీ ; గమ - మాపాధానీపరి	పేరినిపి - ధాపా	మాపామపధప - గారిప
భో; గ. - రే . వేంద్ర.	క. రు. - టా .	పాం. . . . - ద్ర.
చ. ; * పాపాపా ; పా - పమపా	దాధని - పాధప	మరిగా - గమరీ
; * అన్న వ ; ప్త్ర - ము.లు	బ. హం. - కా. .	ల్య.లు - వ. ర
; * సరిపమ - పరిగా - గమరీపా	; - ప. సరీగా	మాగామామా
; * హం.లు. - మో. హ - రీ. .లు	; - వవరత్న	సా . మ్యలు
; * పాధ పపమ - ధా ; నీ ;	పినిపిరీపేధని	నీనిపేధాపా
; * ఎ న్నె. . . - న్నో; వి ;	ద్య . జ్జ. ను	లకె. . ల్ల
; * పామాదాధా ; - పాధా	; - నీ పానీ	నా ; నా ;
; * ని బ్బయానెత ; - కమ	; - నో. .	దే ; టి ;
2. సా ; సా - పా ; పా - ధా ;	దాధాపాధా	నీనిధా ;
క ; న్న - త ; రీ - దం ;	డ్రీ ను కు పు	'నీ. తే ;

*, పామోధా ; దాధా ;	ప్రాధానీయ	పానీయ ;
; కామధే ; నుక ;	ల్క తరు	పానీయ ;
; నిస్సేరి - రేణుక - గాగగమ	రేణుక	నిస్సేరి - రేణుక
; ఎ.న్వ-టి.కి - చిరం.	పి.గా	పానీయ
మాపమపాధాన - పడన, స్త	ధనిపామోధా	గరిగరి ;
ఎ. . . పై. . . - ద్రాజ్ఞ,	న.యారి, వి.	న. . . పే ;
గా, రి. . . - రి, - రి. . . - రి	నిధిపామోధా	నిధి - నిధి
తా, ధైయ - రి, - . . . - తక్కు	. . . . తక్	నిధి - . . . .
గామరీ - పామధాధ - పమధా	నీ, ధాపమ	ధని - నిధి
కుంతకుంత - . . . . - తక్కు	. . . .	ధని - నిధి
నిగోరీ - నిగోరీ - నిధా	, మరీగరి - నిధి	, పామ - నిధి
. . . . - తక్కు	, తక్కు	, . . . - నిధి
నిగోరీ - పమధా - నిధి	గోరీ - నిధి	, పామ - నిధి
. . . . - తక్కు	. . . . తక్	, . . . - తక్కు

రి. . .

నోం. . . (రాజకీయము)

—

ముద్దుస్వామి దీక్షితులవారి శిష్యుడగు తంజావూరు పొన్నయ్య కృతి.

రా. మూరూమాళవశాళ - తా. చ. రూపకము.

ప. మాయాతీతస్వరూపిణి! నమ్రోవవే, మహాత్రిపురసుందరీ! శంకరీ!

(మాయా)

|| ఆ. మాయామాళవ శాళదేశమున మహిమగలదొర లర్పించు యీశ్వరీ!

(మాయా)

చ. కాయజానిపైరికి ప్రాణకాంతా! బృహదీశ్వరీ! కృపనేయవలెను

క్రిగురుగుహ స్వామికి వేదాసుడైతి

(మాయా)

చ. సాక్షి	గా ; మా ;	పా ;	పా - మగమగమా	పా ;	; ; - పాధా	పా ;	మగ - రిగరీప్	
మా.	యా ; తి ;	త ;	స్వ - రూ... ి	తి ;	; ; - న సు	బ్రో ;	. . - క.వే.	
ని నేనీ	ధా-ధనిధాపా	ప ధపా	మాగారిగి	పా ;	; - సరిగమవధ	నినేనిధ	పమ - గమగరిసని	
మహా.	. - త్రి.పు ర	కుం..	ద ... రి	. ;	; - శం..	. . .	. . - క. రి . . .	
అ. పా ;	పా, ద-ధపమా	మాపా	ప మగారిపా	సామా	గమ - పమపా;			
మా ;	యా, -మా..	శ వ	గా... శ	దే .	శ . - ము. న;			
ధానీ	నేనీధాపా	ధాధప	పా - మా ; గమ	పమ-గా	రీగారిపా			
మహి	మగల దొ	ర ల.	. - ర్పిం ; చు.	. . - యా	. శ్వ. రి			
చ. మ గ రి క	పామగ - రి సన్	స రిగమ	ప మగమ పధనిస					
కాయజాని	కై రి కి - ప్రా.ణ	కౌంతా	బృహదీశ్వరీకృప					
రినిసే - ధ	నిపధమ-పగ మని	భ మహధ	పమ-గ మగరిసని					
నే.య-చ	లెను, క్రి-గురుగుహ	స్వామికి	నే. - దా. సుడై.తి					

శ్లోకములు

—

చిన్న స్వాత్మి దెయ్యతల కృత్తి.

రా భాగ్య - తా ఆది.

ప. గానలోల ! కరుణాలవాల ! భాగ్యభక్తిల ! మాంపరిపాలయ (గాన)

ఆ. మానితగుణ ! సుజానఘరిణ ! మధుభిక్షు పడచింతనపారీణ !

శ్రీసారదగురు ! సుజనత్రాణ ! శిష్యుల భరద్వజవరసీతా ! (గాన)

చ. హరిహర బ్రహ్మాంగమర చరాచరము తన్నిటను వీరముగ నెలకొని

పరిపూర్ణుడవై వెలుగుచునుండెడి పరమాత్ముడు నీవేగాదా ?

వరత్రిభువనముల భూతభవిష్య ద్వర్తమానముల నెమ్మది నిరతము

నరయచుండువు, నీమహిమలు యింతటి భాగదగతరమా ? వరసీతా (గాన)

2. భవదాత్యజ్ఞ లలిదర్శకులయి యల వనజాక్షుల మమతను మిమఁడెలియక

మనసీజాతమన్నుల నశికుబా మణిగ్రీవులను నిరువురను

కమనీని బృందావనమున యమశార్దూప తరువుల గమ్మనినంతట కృ -

ష్ణుని యర్చనమొనగి పరమపావనులజేసి దనదనవరసీతా (గాన)

3. వ్యాకసుకవి వరవాల్మీకుల కలిభాసురమును శ్రీహరిచరితము లుప -

దేశమొనగి ప్రహేళుని నిజదాసుజేసి భూతముగ మనిచి

వేదరకయ దీనులపాలింపుచు వేదాంతారము విశదముజేయుచు

వాసిగాంతు శ్రీమన్నారాయణ దాడుడైన నారదగురు ! వీతా (గాన)

ప. గా , రి - రీమగ - గ రిరి - సనీ , - భస్తి | పా ; - సీగా | ; - మా - పా ; ||

గా , . - న . . - లో . ల - . . , - కరు | తా ; - లవా | ; - ల - భా ; ||

చిట్ట, XX మ - గమదధని - ధని రి నిఁ - ధని శే గరి నిని - పాని ధ పమపామగరి ని
హరిగో - హరివరద - యనుచునిజ - మహాతీ పలుకX - సారెకు వతిపావమగు

(ఇతర చరణములను తిట్టలనే పాడుకొనవలయును.)

సరి

ఈ దిగువమండు వర్ణము ముద్దుస్వామి దీక్షితుల తండ్రియైన రామస్వామి దీక్షితులచే

రచియింపబడినది. ఇందు స్వరములే సాహిత్యముగ నుండునట్లుల నొక

విచిత్రపద్ధతి కల్పనము జేయబడియున్నది.

రా. పూడి - థా. అది.

ప. సారీగా; నిధా; ని	పా; మారీ	నీ, పధా	
సరిగా; నిదా; ని	పా; మరి	ని, పద	
పామా; గామామా; గా	నీ; గానీ	న - శా; ;	
సమా; X మామా; X	నీ; Xని	న - పా; ;	
అ. గారీమామా - థా; ; శీ	పాథా; శీ	పాథా; శీ	
Xరిమమ - దా; ; రి	పదా; రి	పదా; రి	
Xమపధ - నిధా; ; నీశా; ;	నీధా; ; ని	పామాగానీ	
Xమపద - నిదా; ; నిగా; ;	నిదా; ; ని	పఁ X ని	
చ. మారీమారీగానీసా;	గానీపానీ	థాగాథానీ	
మరిమరినిసా;	Xని పని	దXద ని	

మాన ; గా ; నీగా ;	నీ ; మానీ	గా ; ధా ;	
మానీ ; గా ; నీగా ;	ని ; మానీ	గా ; ధా ;	
మానీ ; నీ ; పాదామా	మానీగా , మ	రీ , నిగా ;	
మరీ ; నీ ; పదమ	మనిగా , మ	రీ , నిగా ;	
మాగార - ధా ; పమపద	వానీధాపా	గ మపద - పమగరి	
మణి . - పేం ; క . ట . కృ	పేం . ద్రా .	వా . . . - వో . . .	
గామధమగరి - సారిగరిసద్ధ	గా - రి మా - గధ	, - ధరీనిధమగ	
గమమదధని - నిగరిగ - ధరీసరి - నిరి	నిధ - గధమగ - రిమ	గరి - నిధమగరిని	

— చరిత్ర —

శ్రీ రామ

వీరభద్రయ్యగారి కృతి.

రా. భైరవము - తా. ఆది.

ప. పతితపావన ! మా కలవ్వదు గతి నీవయ్య, ఓ !	(పతిత)		
అ. మతిహీనుడ, నే కృతాపరాధుడ, నతిపలంక, ఓ ప్రతాపరామ !	(పతిత)		
చ. భవపాశములను తెగతోసి, వనగిరిగుహ వాఙ్ములుజేసి, భవనాశనులై ధ్యానయోగపరవశులై యవిసి			
పగలనిరాత్రులని తెలియకటువంటి తపమునాని నేయుచును			
అవనియోగులై యుండువారికా శివుడు కోరికల నొసగునుగాని			
అవనీకుని యజ్ఞానిననుబ్రోవగ నతని చేతనానేళి నీవలె మఱి	(పతిత)		
ప. సాగారీపా - సన్నిసరిపా - సుధన్వి	గా ; ; - సన్ని	సరి - సపా - ధన్వి	
పతి . త - పా . . . వ - న . .	మా ; ; - కె .	. . - ల . . - వ్యదు	

సాసా ; - X మగమగా - X మపమ	పమ - X రీ, - ; ;	సా, ని - ధ్ధసరి
X తి ; - నీ . . . . - వ . . .	. . . - య్య, - ; ;	. . . - ఓ . . .
అ. సాసాసాసా ; సాసా - నినిసా	కీసినిదాధా	రిసాసా నిగ
మ తిహీ ; సుత - సే . .	కృతా. ప	రా. ధు. ప.
కీసాసా నిధని - నిధపమ - X మపధ	ని - గానిధమా	సా - X రి X రి ని
చతి ప. ప. - లు. డ. - నీ	. . . - ప్రతా. .	ప - రా. . . సా.
చ. పధపమ - X రికా - X రిసా - ధ్ధసరి	ధ్ధ. ధ్ధసరి	ధ్ధ రి సరి సా
ధ. వ. - పా. . - ధ. ము - ల. సు	తే. . . X	క్ష. . . . ని
మాగా - సామా - ధ్ధా - నిసాసాధా	పా - మా - పమగరి	గామాపా ;
వ స - గి రి - సా - పా. . .	ము - ల - తే. . .	. . . ని ;
సాసాసా ; - మాగామా - నిధ	సామా - మగమధ	పమ - X రి X రి
ధ వ నా ; - స మతే . . .	. . . - ధ్ధా. .	స. - యో. . . X
ధ్ధమాగరి - ధ్ధని - ధ్ధరి	రి ; - ; ;	సా ; ; ;
పర వ. ప. - ధ్ధ. . . - ధ్ధా.	ని ; - ; ;	. . . ; ; ;
సామమ - మామామాగా - మధపమ	X రి - గారి రి	సా ని ని ని
ప X. - ల నిసా. - త్రు. ల.	ని. . . . తె	రి మ కి టు
సామాగామా - దాధాపా ;	పమగారి - గా	ని ని ధ్ధ ని సాసా
ధ. రి. రి - ప మ. . . ;	. . . . - ధ్ధ	. . . యు. చు ను

సరస - పోనీస - రీరీస - ధనిధనిస | సమకాధ - ధని | నివధప - పమకమ ||
 అవని - మోగులై - యుండు - వానికా. | శివశుకీరి - కల | కానన - గాని ||
 ధనిపోసని - గీరీరీస - సధధపమ | సమకాధనిస | రీ - విసేధమకరి ||
 అనిమిని - ముద్ధాని - ముద్రానక | సంగివేతకా. | కే - నీ - వలెమతో ||

కృష్ణస్వామయ్యగారి కృతి.

రా. సావేరి - తా. మిశ్రచాపు.

ప. జయజయ జనకసుతే! సకల - జగదానందాంబునిదే! (జయ)

అ. జయజయ లక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్న విభీషణహనుమత్కుగ్రీవాకీలిశే (జయ)

స. రఘుకులలోద్భవ రామచంద్రబుకంఠ భూపతిసన్నతే!

అథురహిత పరికుఠ చిత్తసమన్వితే! జనలాలితే!

శ్రీలవణేష్ సవకసందన సకల మూర్త్యు పూజితే!

రఘువరాశిత కృష్ణవిమత - చంద్రాంబుద్వయశోభితే! (జయ)

ప. విరాసాగి		జధవమగి		ః , - ; ;		; ; - ధపధ	
జయజయ		జన . క . మ		కే , - ; ;		; ; - సకల	
సీతానిరదా		నిరదాధానీ		ధమాగానీ		సా , - ; ;	
జగదాంబు		సం. తాం		మినిదే .		, - ; ;	

అ. గ రీ మామా	పా , ధ పధా	పధాసాసా	ధ సా రిసిరి
జహ జ య	ల , త్కృ.ణ	భ ర త శ	త్రుఘ్నువి.భి
స్థిరీ గా గా	రిః ని ధరీ	సాః నిదధా	పనిధమగరిస
షణహు	మ. త్కృ.గ్రీ	వా. . . ణ	స. వి. తే.
చ. పప ధపాదధ	పామధపదధ	నిదధ - పనిధమ	పమనిదాధా
గఘుతులోద్భవ	రామచంద్రసు	రేంద్ర - భూపతి	స.న్దు తే.
నిగనిధమపరి	మపధ - నిదధసి	మాపదదధా	ధ ని ధామ గ రి
అఘరహితపరి	కు. వ - చి. త్తస	మున్నతే. . .	జ న లా. తి తే
గ ణమసారిస	రిమపమాదధ	స్థినిధప నిధమ	ప మపధాసా
కృ. క. కిష్ట. క.	నక. నందన	సకలమునిగణ	పూ. జితే.
ః రి గ రి గ రి స	రీ ర - వధఃప	ధానిప పధ మ	గా రి గ రి రి స
గఘుకవా. శిత	కృష్ణ - విమతప	దాంబుజవ్యయ	శో భి తే. . .

కుమార యెట్టిప్ప మహారాజుగారి కృతి.

శ్రీరాగము - తా. ఆది.

ప. పదాధార తత్సవిసాయక ! పట్నక్రాంతిమాలవా ! మామవ, శివపుత్రక ! (మడా)

అ. పడావన ! శ్రీకొ ర్తికేయ ! వరద ! కార పాణిహిత ! భాగినేయ ! (మడా)

చ. అనంతసూర్య తేజస్వరూప ! అగమనిహంత వాక్యబాల !

అనంతకుండలి భూషణభూషిత ! అనంగమోహక మందరదేహ ! (మడా)

భితరల కృతులు

ప. చ్చక్కి ; రి ; Xరిఁ	సారిఁనన	పా ; నసా	
మ.డా ; ధా ; . . ర.	త . త్పలి	నా ; యక	
; - నిఁ రి మర - మాపానసా	రీ సేపాని - పా	ధ ని - పమరిXరిఁ	
; - మ.చ్చ . . - క్రా . . రి	మూలవాగ - మా	మ వ - శివపుత్రక	
అ. పహ - పనిపా - మాపమ - రి X రి	పారీ - మరిపూ	పానసా ;	
మ.డా - న. న - శ్రీ . . - కా . .	రిక్ - . య	వ ర డ ;	
హనిసేకేహ - నీ సేనిపామా	పాపనిపామా	రి రిXరీసా	
కా . . . ర - పాణి. హిత	భా . . . గి	నే . . య	
చ. పహ ; మా - రీ , Xరిపా	నసారిమరీ	మాపా ; పా	
అనం ; త - నూ , . . ర్య	తే . . జ	స్వరూ ; ప	
మా ; పాపాన ; మా ;	పాన సాని	సా ; ; సా	
అ ; X మని ; డాం ;	తవా . క్య	జా ; ; ల	
పారీ ; రీ - రీ , శిXరిసా	న నిశేకేహ	నీ పానసా	
అనం ; త - కుం, డ . . లి	భూ . మణ	భూ . పిత	
హాసేనికేహ - నీ సేనిపామా	పాధనిపామా	రి రిXరీసా	
అనం . . X - మో . . హ క	మం . . ద ర	నే . . హ	

శేషయ్యంగారి కృతి.

రా. రావి - తా. శత్రురశ్ర మాపకము.

ప. రంగపతే! పాహిమాం, శ్రీరంగపతే! పాహిమాం, (రంగ)

ఆ. మంగళశివ! రంగరహిత! అంగన నిభమోహనాంగ! (రంగ)

చ. పంకేరుహ శేత్ర! ౭-పన్న! సుజనమిత్ర! పంకజభవమతి పాత్ర!

పంకజాననాకళిత్ర! శంకరగళి! శంకరభయ సంకటహర!

పంకజననమంగర! గోప్తజనమకరాంగ! నిశ్శంక! శ్రీవత్సాంగ! నిష్కలంక!

2. బృందావనలోల! అనందకర! సుశీల! వందితముని జనపాల!

మందహాసగుణజాల! మందరభర! మందరదన! బృందారకయోగ!

బృందవంత మృగుచరణారవింస! మరువింహాధర! గోవింద! జనానంద!

ప. సాశి | శ్రీరా : శ్రీ || పమతీ | గమనీ : - రిస || రిసని | శ్రీ - శిపా : || మపథప | మరిగమ శిపా ||

రం. | గప : శ్రే || పా.. | సోనింగ - శ్రీ. || రం.. | గ - ప. శ్రే || పా.. | హి.మాం.. ||

ఆ. పామప | పాద - పి పమరిస || నానన | గన-పా ప సామ || దాధా | నిసేరీ - సేరీసే రీ || దధ-పామా-మని ||

మంగళ | పిని-సంగరహిత || అంగజ | నిని-మాహనాంగ || గంగా | జనకా - గరుడకు || రంగ. | గన-భంగా-కరు ||

ధనిరా | పాద-పి రిమనీ : ||

తా.పాం | గ - ధృతరథాంగ || (రంగపతే పాహిమాం.

చ. మా : | మా : మామా || గమపా | మరి - గా : గా || గామా | రీపాన్తసా || రీ : | గా : మా : ||

పం : | కే : గుమా || శే.. | త్ర.. : : || పన్న | మ.జన || మి : | త్ర : : ||

శ్రీ రంగయ్యంగారి కృతి

[illegible]

మల్లె గోనాలకు గారి కృతి.

రా. శాంభోజి - తా. రూపకము.

[illegible]

ప. ధా	సానీధాపా	ధానీ	నీధాపాధా	సాపా	సానీదాధా	పామా	గానీపామా
హరి	స. ర్వప	రిపూ	. ర్ణ సన	కా.	దిముని వి	సుత	చరణము
గా	సానీధాపా	సాపా	సా X రిగాగా	మాగా	మారీ గారీ	పామా	గారీపా;
హ.	సు. భా.	వన	సుబ్రహ్మణ్య. . వ	వ.	. . య్య.	. .	. . . .
అ. నీధా	పామాగామా	పామా	పాధామాపా	దాధా	సానీదాధప	మాగా	పాధాసాసా
దురి	తముతె.	ల్లనె	డబ్బా. పు	దువ	సుచుబిరు.	దువ	హించి. న
నీధా	సానీగాపూ	రీగా	సానీధాసా	సీనిధా	ధారీపానీ	నిధపా	మాగామాపా
కరి	రా. జవ	రడ	శ్రీ. వేం.	క. ట	రమణభ	వా. .	బ్ధితరణ
చ. దాదా	దాదాదాదా	ధా;	పా - మాపాధా	సా;	; - సానీ	ధాపా	; - మాగామా
విర	వి శ యా.	నం;	. - డన డ	నా;	; - మం.	డగో	; - ధారణ
మాపా	ధా-పాపామా	గాగా	ట - గా; కి	రి;	; - సానీ	పాధా.	సా; సాసా
ని శి	చ - ర X ణ	మన	వి - ణం; న	న;	; - త్రిభు	వన	మో; మాన
సానీ	దాధాపామా	గామా	పా; ధాపా	దాధా	నీ; ధాపా	మా;	గాపాధాసా
దర	హనీతన	నన	కుం; నర	డన	డి; నజ	నా;	రిహరణ
నీధా	సానీగాపూ	రీగా	సానీధాసా	నీ;	ధారీపానీ	గాపా	మాగామాపా
హర	హ. ప వి	ఖం.	డనబ్ర.	హ్య;	దిమరవ	రగీ	తకరణ

(ఇతర చరణము లిట్లులే పాడుకొనవలయును.)

—

అం నామయ్యగారి కృతి.

రా. గా. - తా. ఆదె.

ప. సూర్యో వహింశే ప్రహ్లాద సమయమునను (సూర్య)

అ. షష్టితిమగ రజతాక్రి కొన నత్యున్నతతా వజ్రమంటపమున (సూర్య)

చ. సురులు వరులు కిన్నరు లిరుగఁ కొనియాడ, నంక్షిశ్వర కరవరమరజ రవమతో గూడ

వసుక్రమముగను బాగగ నవరఁకళలతోను, వరవానీత ముఖాంబురుచామున

ముగ్ధగాఱు, చిలు చెమటలూఱ (సూర్య)

2. మురహారుఁ పిత్తి గురమున డమరువ పలుకింప, నరక్షిరుహ ధవు పెదవులదరగ కొనిపింప,

ఉరగమలసియాడ, బడమమండి విరుఁడినివేడ, మెరయుచు

నరచంక్షరు చిరువెన్నెలగాఱు, బ్రహ్మనాదము మ్రోయు (సూర్య)

3. వరనూపురమణులు చరణమల ఘల్లుఘల్లున, అరకారి నదరున సురు

నికి నండ్ల రుల్లన, మరుచైరి వగను సుబ్రహ్మణ్యుని బాసగను

కరుణను కనికరమునను జూచి కరుణింప, మేను పులకరింప (సూర్య)

రి రిపమధపసేనిసోనిధపామా | పాధ - పమగా | రి ; ; - సా ||

ధూ..... ర్. టి న | టిం - . . . చె | శే ; ; - ప్ర ||

నీ నీసా - రిఁగీ - రి పమ - ధపమ | రి ; సా ; ||

నో. వ - గ.మ - య. . - మున. | ను ; - . . . | ||

అ. రీ ; మాపా - సే నిహ - రీస్థిరీ	గాఁకీ ; హే	హేనీనీహే
హే ; రీ త - ము. గ - రజ.	తా. ; ద్రి	తా. న న
హే ; హేహే - ని సీరీ ; - రీ	మాపాదాధా	పదధప - మగరిస
తుష్ట ; స్మత - హా. ; - వ	బ్ర మం . ట	పం... - బు. న.
హ. రి రి రి - రి రి రీ - రి రి రి రి	గరీ , - సస్థి	హా ; - హాహా
మరులున - రులుకి - స్మరులీరు - గడకొని	యా, - ...	డ ; - నం డ
రి మపధ - పధప సే - నిధపమ - గ రిసరి	మా ; పధపమ	గా, రిహా ;
శ్మరకిర - కరముర - సర కము - లో. ...	గూ ; ...	డ , ... ;
రి స రి - మ ప ప - సే నిహ , రీ రీ రీ సే	గరిగరిగరిని	నీ ; హే ;
వరున - క్రిమము - గ. న , హాగగన	వరగగగలలో.	ను ; . ;
హరిరీ రీ రీ రీ - రీ రీ రీ రీ రీ రీ సే	నీ ; హే ;	దద ధపమ - గరిస
హరహానితముఖాం - మరుహామనముగ్ధ	గా ; ర ;	చిలుచెమట - లూఱ

(ఇతర చరణముల నిటులనే పాడుకొనవలయును.)

—

మ ల్పభూతియ్య కృతి.

రా. లోడి - తా. ఆది.

ప. తరణియ్య సమయము నన్ను ప్రత్యక్షమై రక్షింపవయ్య !

అ. పరమపురుష ! జగదీశ ! సకలభవభయ గుఃఖవిహిత ! నన్ను

మఱవలగు, త్రిశిరగిరిని వెలవిన మాతృభూతేశ ! ఈ జీవుడు

(తరలి)

(తరలి)

చ. నే జేసిన యపరాధకోటులు నీ మదిలోన నహించి

నిర్భాజ కరుణామూర్తివై నీ నిజమేలే వన్నించి, ఇంక జన్మయు
లిక్పించక, నన్ను కాలనిచే నొప్పించకను, ఓ జగద్రక్షక!

తరుణమువను ప్రణవోపదేశ మొనరించి జీవుడు

(తరలి)

2. పట్టుపట్టు, కట్టుకొట్టు నే యవధాతులను సగ్రహించి మొకపట్టున

చేబట్టి ముక్తి నొనక పట్టుకొమ్మవనియెంచి, ఘటిగనిన్ను నమ్మినాను

= నేన్ను కాపాడుదునని నేను వట్టునిఱు మరగ్రహమూటలు ఆపే బట్టు గొట్టుగాడీజీవుడు (తరలి)

3. బలివిదొలగి నకలేంద్రయ వ్యాపారమునాడిని పట్టాపలమాటు నా తలపున నీ పా

విధనము చేసేటట్లా - యలమిక్తిః గలగ్రహేకే యలపాపుల తల తెగకొని

యలనీసాలపి దురావలచే నానూః మైంశి కింశిరుంది జీవుడు

(తరలి)

ప. నినిసోరిసో ; - నినిధా

తరలి . . . ; - య్యే . .

సా , నిని , ధగ్గా ; సా , ని

త్య ; త్త , మై ; ర , .

సా ; ; ; - ; ; ; ;

అ ; ; ; - ; ; ; ;

అ. పాధాపామా - పామాగామా

ప ర మ పు - రుష జ గ

| నీ గ గ కి ;

| నన్ను . ప్ర ;

| పమగా ; కి

| .య్య ; .

(ఇచట నిలువవలెను.)

| ; - దాధామా

| ; - స క ల

ధానీసాసా - సా ; రీసీసీ	నీ ; ధానీ	నిసాని - రాధా	
భ వభ య - రుః ; భ.వి	నా ; . .	శ . . - స స్తు	
ధాపాధా - ధనిసాసా - సీనిధా	కికిరి - సీనిసా	రీసీసీని - నిదధా	
మ అ వ - వ. ల దు - ప్రి.శి	ర.ని - రి.ని	వె.ల. - సి.న	
నీ సీరీసీని - సా, ని - నిదధా	సీనిధాపాపా	గామా - గమనిధ	
మా. . త్ప. - భూ, . - తే. .	శ. . . యా	జీ . - పు.డు.	
న. రా ; ధా ; - ధనిధాపాపా	పా, మ - నిదధా	ప మగామాపా	
నే ; కే ; - సి.న య ప	రా, . - . . ధ	ణో. . టు లు	
పానిధ - ధాపా - ప మగాగరిసా	సా, రి - గాగా	మా ; మా ;	
నీ . . - మ ది - లో. . న.న	హిం, . - . .	చి ; ని ;	
గా మాపాధా - నీనీ - ని ధనిస	సీ సీనిధ వమా	మగపమ - గరిసా	
ర్వాప్య. . జ - కరు - తా. . .	మూ. . రి. . .	వె. . . - న.ని	
నీనీగా ; - నీసాసానీ	గా ; - గమధప	ప మగా - రీ ;	
నిజమై ; - తే.మ.	నిం ; -	చి. . - . ;	
సాదాధా ; - సా ; - పమమా	ధా ; - పాధా	నీనీదాధా	
ఇం . క ; - జ ; - న్మ.ము	లి ; - ప్పిం.	చకన స్తు	
ధానీసాసా - సా ; రీసీని	నీ ; ధానీ	నిసానిధా ;	
కా.ల.ని - చే ; నా. .	ప్పిం ; స క	ను. . . ;	

ధా ; పాదా - నీ ; హాహా	దాధాగారీ	హానీధాపా	
ఓ ; జ X - ద్ర ; ఉక	త రుణము	న నుప్రణ	
నీహారీ - నీనిహ - హా నిదధా	ధనిధా - పాహా	గామా - X మపధ	
హో.ప - రే. - శ మొ.న	రిం. . - . చి	జీ . - వు. డు.	

(ఇతర చరణము లిట్లులే పాడుకొనవలయును.)

కుష్మసామయ్యగారి స్తోత్రము.

రా. కల్యాణి - తా. రూపకము (చతురశ్రము.)

- ప. నీకే దయతోచి కరుణించి ప్రోతువనుచు నిన్నే నెఱవమ్మితి, నే నమ్మితి, సామి! (నీకే)
- అ. ఈ కలియుగమునను ప్రత్యక్షుడై నమ నీవేగాక మత్తువ్వరు? వరద వేంకటాచల రమణ! (నీకే)
- చ. మానముచే విద్యుల మేలుచెలిసి బ్రోవే యభి - మానిని నే నెచ్చట బూని వెదకిజూచిన గానక, తీరని కోరరాని దురాశలవీడి, జయానిధివని నిను కొనియాడెద, పాడెద, వేడెద (నీకే)
2. ఊరకనే భ్రమనుగొంటి, కొన్నిదినములు ౧౦ - సారము నిజమని వేసారి సుఖముగానక నారయ శ్రీహరి నిన్నునుదినము భజింపుచు కడ-తేరవలెనని చెలిసితి, విను మిక మనమున నిజము (నీకే)
3. ఎంతవిబల్కుదు నింతింతగాదు నా వ్యసనం-బంతయు నీకే తెలుసు, నయ్యలు! విను మిక నీ వింతలవి, శ్రీవరద వేంకటాచలరమణ! నే సొంతముగను నిను ప్రణమింతు, నుతింతు, భజింతు (నీకే)

ప. నీధా	నిస్సేసా ;	నీధా	పామాపాధా	నీసా	ధానీపాధా	మాగా	మాపాధాపా
నీ.	... కే ;	దయ	తో . చి క	రు.	ణిం. చి .	బ్రో.	తు వ ను చు
నీనీ	ధా ; సోనీ	ధాపా	మాగామాపా	మాగా	రీ సా-ని సరిస	రీ ;	సా ;;;
ని.	శ్నే ; నెతి	న .	మ్మి . తి శే	న .	మ్మితి-సా...	మి ;	. ;;;
అ. పా ;	; మా - గాగా	ధామా	గారీసా - గా	; పా	మాపామాగా	మాపా	ధానీనీధా
ఈ ;	; . - క లి	యుగ	మనసు - ప్ర	; త్య	. త్త దై .	వ ము	నీ . శే .
నీసా	; - సాసా	నీధా	పాదాధానీ	నీధా	పాపామాపా	మా - గా	గామాపాధా
గా.	; - క మ	తు.	వ్య రు వర	దశేం	. క ట్టా .	. - చ	ల ర మ ణ
పా ;	పాపాధాపా	మాగా	రీ ; సారీ	రీ ;	నీసాగాగా	మా ;	పా ; మాపా
మా ;	. . న ము	వే .	వి ; ద్యుల	మే ;	లుడె లి నీ	బ్రో ;	చే ; య భి
ధా ;	; - నిస్సే	ధాపా	మాగామాపా	ధా ;	; - నీసా	నీసా	ధానీధాపా
మా ;	; - ని. ని	శే .	నె . చ్చు ట	బూ ;	; - నిశె	ద కి	జ్జా . చి న
నీసా	సోసోరీసా	సారీ	సానీధానీ	సారీ	సోనీధనిసా	నీధా	మాపాధానీ
గా.	. . న క	తి .	ర నికొర	రా.	నిడరా .	శల	. వీ డి ద
గా ;	; - రీసా	నీధా	పాధానీసా	ధానీ	ధాపాధానీ	ధాపా	మాపామాధా ;
యా ;	; - నిధి	వని	ని నుకొని	యా .	డె ద పా .	డె ద	శే . డె ద

(ఇతర చరణముల నిఘటన పే. పాదుకొనవలయును.)

—

కృష్ణస్వామయ్యగారి కృతి.

రా. దేవగాంధారి - తా. ఆది.

ప. గోపికారమణం భజ, మానస! కోమలాంగ ధృత క్షామభ భరణం (గోపి)

అ. గోకులజలధి సుధామయకిరణం, కుంజరరిపు భయభంజన నిపుణం, కుండమృదుహసన విలసితరదనం,
కువలయదళ సదృశాయతనయనం, కుండలి వరసుఖణాకృతశయనం, కువలయ జన విశ్వానీత భజనం (గోపి)

చ. అననశశిమధ్యస్థినిత పీలకం, అభిలజనా నందామృతజనకం, గానరసాస్వాదన రసికాత్మకం,
జ్ఞానసుధాబద్ధింత నితమా క్తికం, దానవకులజన భయహరణచణం, దశమృదుచరణవినతదేవగణం, మానుష వేషధరం భవతరణం,
మనసిజగోటి లసత్తనుకిరణం, కాననకృతవిస్తృతసంచరణం, కలుషహరం, కృష్ణానతచరణం,
మహితభరతకులజహిత వచనలహరి విశదమతికృతభజన శుభలదనిగమకృత విమలకమలనాభ తారక పురుష మజసుధిగత (గోపి)

ప. ధరీసేనిధా - రీసేనిధ - నిధపమ - ధ పమగ - రీ స సా ని - ధ ధ
గో.వి.కా. - రమణం - భ.జ. - మా. . . - న.స. | ని స రి - పమధా ||
| కోమలాంగ - ధృత | కౌ.సుభ - భ రణం ||

” | రీ ; సా ; |
” | . ; . ; | (ఇచట నిలుపవలెను.)

అ. శ్రీ దజధసేనీతీత - రీ శుశుశు - మగ రీ | సీతగరీ - సీతీనా ||
గో.కులజలధిగు - ధా. మయ - కి రణం | భంజన - నిపుణం ||
దాధసే సే శీ శీ - శీతగరీ - రీసేధా | ప మగ రి - స రి సా ||
కుండమృదుహసన - విలసి త - రదనం | శా.యత - నయనం ||

సాసస - సరిరి - రి మగరి - సరిసా
 కుండలి - వరసుఫ - టా.కృత - శయనం
 చ. పాపప - పపపా - మ పధపమగ రీ
 ఆ నన - శశిమ - ధ్య.నితతిలకం
 దాధసీసా - సీ దధ - ధప - ధప్రమరి
 గానరసా - స్యాదన - రసి - కా.త్యకం
 దాదధసీసీరీ - సీ రీ మమ - మగరీ
 దానమకులజన - భయహార - ణచణం
 ని ధధధ - నాసససా - గీరీసీనిధా
 మా.నుష - వేషధరం - భవతరణం
 సాసస - సీసీరీ - సీ రీ - గరి - సరిసా
 కానన - కృతవి. - స్తృత - సరి - చరణం
 ధరి సనధప - మధప - పమగ - రి సరిగ
 మహితభరత - కులజ - హితవ - చనలహ
 మమపపధ - పధరి - సీ రీమగరీ - సీరీగ
 శుభఫలద - నిగమ - కృతవిమల - కమల

| ధరిసస - నిధపా
 | కువలయ - జనవి
 | సరిమగ రీసా
 | అఖిలజనానం
 | సరిమగ - రి సరి
 | జ్ఞా.నసు - ధాబ్యం
 | సీరిగ రీ - సీరీరీ
 | దశమ్యదు - చరణవి
 | ధరిసీనిధధ - ప
 | మననిజ్ఞో.టి - ల
 | ధరిసధ - దనిధప
 | కలుషహ - రం.కృ.
 | రీ ; - ధధ
 | రి ; - విశ
 | రీ రీదాధ - రీసీ
 | నాభతార - కపు
 | పాధపమగరి - మపధపధా ;
 | క్యా.సి.త. - భ.జ.నం ;
 | సా ని ధరిసరి
 | దామృతజనకం
 | సానిధ రి సరి
 | తనీతహక్తికం
 | సీరీగరీ - సరిసా
 | నతదే. - వగణం
 | పమగరి - సరిసా
 | స.తను - కిరణం
 | పమగరిధపధా
 | హా.నతచరణం
 | రి సరి - సరిమప
 | దమతి - కృతభజన
 | నిధపమగరిమప
 | రుషమజమధిగత

గ
 బ
 బ
 ధ
 య
 ధ్య

పల్లవి

మన జేశములో నీవల కొన్ని సంవత్సరములుగ సుగీత విద్వాంసులు, “పల్లవి” అను నొక పద్ధతిని గానము చేయుచున్నారు. ఈ పద్ధతి పరిణామించిన కాల మిదియని తెలిసికొనుట మనవా రందఱ కవశ్యమే గదా! ప్రాగ్విసిద్ధ గాన పద్ధతులలో పల్లవి పాడుట యను నొక పద్ధతి గనపట్టలేదు. తానము, రాయము, ప్రబంధము యనునవి మాత్రమే పూర్వాచార్యుల సప్రదాయముగ నుండెను. అటువెనుకఁ గలిగినది కీర్తనపద్ధతి. తానము, రాయము, గీతము, ప్రబంధము వీని లక్షణము లిదివరకే నాచే చెప్పఁబడినవి. ప్రబంధము, రాయము, గీతము అను నీ మూటినిఁ బరిష్కరించునపుడు అవి భజనార్థమై సులభ గానయోగ్యమై పెద్దలచే ప్రబంధింపఁబడిన దని వెల్లడియగును. రాయ ప్రబంధముల లక్షణములు కొన్ని భేదములను గలవిగ నుండినను, శైలి ప్రకృతపు గీతశైలిగనే యుండును. పై చెప్పఁబడిన రాయ, ప్రబంధ, గీతముల శైలికన్న మిగుల శ్రావ్యమైనది కీర్తన శైలి యగుచున్నది. ప్రాచీనుల కీర్తనలు త్యాగయ్యగారి, “బాలకనకమయచేల” అను కీర్తన శైలి తీరున ధాతుమాతువులు నిండియుండును. అందుచేత ప్రాచీనుల కీర్తన శైలి తఱచుగ ప్రబంధశైలి ననుసరించినది యని తెలియుచున్నది. క్షేత్రజ్ఞుల కాలమునుండి ధాతు అధికముగను మాతు తక్కువగను విశంబముగను గచుక, వరికలతోను, విన్యాసములతోను గానముచేయు పద్ధతైలి ప్రబలిం చెను. తరువాత త్యాగయ్యగారి కాలములో పైజెప్పిన పద్ధతైలి మధ్య కాల సంగతులతోఁ గూడుకొని ప్రకృతపు కీర్తనశైలిగ పరిణమించెను. భగవన్నామము లేని గానము దోషము క్తమైనది గనుక ప్రాచీనులు రాగము లను విస్తరించునపుడును, తానములను పాడునపుడును “అనంతానంత”మను భగవన్నామమును పదేపదే యనుబంధించి గానము జేయుచుండిరి. తరువాత తాళముతోను కట్టుదిట్టములతోను తమతమ మనోరథమైన గానశైలిని ప్రకటించుటకై సుమారు రెండు శతాబ్దములకు మునుపు పల్లవి పాడే పద్ధతి, గాయకోత్తములచే స్వీకరింపఁబడెను. స్వరములను పాడునపుడును, అకార, ఇకార విన్యాసముల చేయునపుడును గలుగు దోషమును నాశముచేయుటకై ఏదైన నొక కీర్తన పల్లవమును స్వీకరించి భగవదర్పణముగ గానము చేయుచుండిరి. అందుచేత ఈ పద్ధతికి “పల్లవి” అని పేరు గలిగెను. ఇటీవలి

వారలు “ఆడదాని పిరుదులపైఁ జడకుచ్చులు అంది చూచిన కొంపలో చీచ్చులు” అను నానావిధముగ కొంటె పల్లవులను బాడఁదొడఁగిరి.

ఇకను పల్లవి పాడవలసిన క్రమ మెదియని విచారితము. భగవన్నామ ప్రబంధమైన నొక పల్లవిని విరసములేని దిట్టమైన విశంబ కాలమున నుంచుకొని రాగభావము చెడకుండను వదార్థభావము తొలగ కుండను గానముచేయవలయును. సంగీత శాస్త్రములో దిట్టమైన పరిచయము లేనివారికి పల్లవిపాడుట యసాధ్యమే యగును. సంగతులు కీర్తన పద ములలోని సంగతుల ననుసరించినవియై యుండుటయే శాస్త్ర సమ్మతము. స్వరములను పాడునపుడు వర్ణాలంకారముల ననుసరించియే పాడవలయును. స్వరములలో రాగకళలు నిబిడమై యుండవలయును. సంపూర్ణ రాగముల లోను, వక్ర రాగములలోను, దేశ్య రాగములలోను, దాటుస్వర ప్రయోగములు విశేషముగఁ జేయగూడదు. ప్రయోగాంతరముల ననుసరించియే దాటు స్వర ప్రయోగములను చేయవలయును. ఉదాహరణముగ : తోడిరాగము లో గధమ-మనిధ - నిరిని - ధరినిధ - ధగిరిని - అను దాటుప్రయోగములచే రాగకళలు చెడవు. పసస - పగిగ - రీదధ - రీనిమ-గిరిధ - మొదలగు ప్రయోగ ములలో రాగకళ లెంతమాత్రము గనుబడవు. ఇటులనే జాతిభేదములును రుంటలును వర్జింపఁ దగినయవి. (ఉ : సరిగ - రిగమ - గమప - గరిసనిధ - రిసనిధప-సనిధపమ-మొదలగునవి.) “తద్ధి త్తకిట, ధి త్తకిట-తద్ధి త్తకిట తథం గిణతోం” మొదలగు కొనిపింపుజాతుల ననుసరించిన, “పరిస్సనిధ-రిస్సనిధ-ధరిస్సనిధ-రిస్సనిధప” మొదలగు స్వరములు సమూలముగ వర్జింపఁదగిన యవి. గానము పురుషుడనియును మురజము మొదలగు చర్మవాద్యములు గానపురుషునికి సమయోచితమైన పరిచర్యోపచారములను జేయు స్త్రీ సమూహములనియు నెఱుంగదగినది. మురజజాతి ననుసరించిన కళాహీన మైనస్వర పంపకములు గానయోగ్యములు కానేరవు. ఇట్టి పంపకములు స్త్రీ వేషమును దాల్చిన పురుషు నొప్పును. ప్రకృతము మన దేశములో దర్బారు, నాయకి, హుసేని, ఆహిరి, సైంధవి, కురంజి, నవరోజు, పంతు వరాళి, వరాళి మొదలగు పూర్వప్రసిద్ధమైనవియును, జ్ఞానబలముచే మాత్రము పాడఁదగినవియునైన యనేక రాగము లెట్లు నశించినవో యట్లే పల్లవిపాడు పద్ధతి యును నశించెను. నాట్యములోని కొనిపింపును, మురజ

ములోని జాతులును గాయకుల స్వరపంపకములై పరిణమించెను. ఇప్పుడు ప్రౌఢ్యతంత్ర్య మజ్జిక్రమించియున్న మన దేశ ములో మురజము ననుసరించిన గానము ప్రవర్తిల్లుట అసంభావితమా? పల్లవి పాడునపుడు ఎత్తిన కాలమునకు త్రికాల ముల చేయవలయునేగాని అచ్చటచ్చట కొంచెము కొంచెముగా కాలమునుతోసి పాడునదియును సంప్రదాయము కానేరదు.

పల్లవిఁ బాడువారి కువయు క్తమైన కొన్ని పల్లవులను వ్రాయవలయునని నా యుద్దేశము. ఇదివరకే యీ గ్రంథము సంకల్పమును చాల సతిక్రమించి విస్తరించినందువలన నొకే పల్లవికి స్వరములు వ్రాసినాడను. అభ్యాసముచేయువారు ఈ స్వరములను వరుసగా ప్రతిదినమును సుమారు రెండు నెలలు అభ్యసించినచో వారికి స్వరశైలి దిట్టముగ కుదురును. ఇందుగల స్వరములన్నియును వర్ణాలంకార పద్ధతి ననుసరించియే వ్రాయఁబడియున్నవి. కొన్నితావులలో స్వల్పముగ జాతీయములను వ్రాసియున్నాడను. జాతీయస్వరములు కలాహిసమై యుండుటచే అవి విశేషముగ వ్రాయఁబడలేవు.

३७७

[illegible]

మా ; * ధా-నిసా;-సా,నిధా;-నిధపమ-నిధానిసని	సా ; - రి ; - గా ; - మా		;- ధా ; - నీ ; ధా ; - గా	
మా ; * ధా-శ ; - ర, ధే;-...-క.రు..	జా ; - సా ; - రి ; - గా		;- మా ; - ధా ; నీ ; - ధా	
మా ; *	” - రి ; - నీ ; - గా		;- మా ; - గా ; - రి ; - గా	
మా ; *	” - గా ; - మా ; - ధా		;- నీ ; - సా ; - నీ ; - ధా	
మా ; *	” - మా ; - ధా ; - నీ		;- గా ; - మా ; - ధా ; - సా	
మా ; *	” - సా ; - ధా ; - గా		;- మా ; - నీ ; - ధా ; - సా	
మా ; *	” - ధా ; - నీ ; - ధా		;- మా ; - గా ; - మా ; - ధా	
మా ; *	” - నీ ; - రి ; - నీ		;- సా ; - ధా ; - నీ ; - ధా	
మా ; *	” - సా ; - రి ; - నీ		;- సా ; - ధా ; - నీ ; - ధా	
మా ; *	”			
మా ; *	” - గామాధానీ - సా		నీధామా - గామాగారి - నీ	
రి గా మా *	” - గామానీధా - నీ		రిగామా - నీసాగీనీ - ధా	
మాగామా *	” - గామాగారి - నీ		ధానీసా - గారిగామా - నీ	
ధాపామా *	” - మాగా - నీధా - గా		మాధానీ - రీనీ - సాధా - నీ	
ధా-గామా *	” - నీధా - మాగా - రి		నీసారి - గామానీధా - రి	
నీ-ధామా *	” - సానీ - ధానీ - ధా		మాగామా - నీధా - మాగా - నీ	
రి - గామా *	” - నీరీ - నీసా - ధా		నీసారి - నీసా - రీనీ - ధా	
మా-గామా *	” - ధానీధామా - గా		మాగారి - ధానీసారి - గా	
మా-ధామా *	” - సాధానీసాధా		మాపాగా - మానీధామా - గా	
రి గా మా *	” - మాగామా - నీధా		మాగామా - గారిని - ధానీ	

ఒకావృత్త స్వరములు. వల్లవియై తైత్తి గ్రహమూలోనుండి పాడఁదగినయవి.

1. ధాని - సరిస - ధనిసరిస - గరిగరిసరి - గారి - గమగరిస - నిసరిగమగా
మగరిసా - విదవిసరిగ - విసరిగమ - రిగమధాని - సినిధపమ - గారిగమ *
(దాశ)
2. విధనిసా - రిగమగరిస - మగరిసని - గరిగ - సారిగమ - గరిస - నిసరిగమ
నిధని - ధానినిధ - గమనినిధ - మధని - సిధనిసానిధప - మగరి - సారిగమ *
(దాశ)
3. సారిగరిగ - ధనిసరిగ - విసరిగమ - గారిగరిస - ధనిసరిగమ - పమగమ
గారి - సరిగమప - మగమపధనిసరి - గారిస - నిధపమ - గరిస - విసరిగమ *
(దాశ)
4. రిగమగారిసని - ధనిసరిగమగా - రిగరిమోమ - గమదధమ - గమగరిస
రిగమపధని - గమపధని - మపధనిస - రిగేళుగారిసని - ధపమగారిగమ *
(దాశ)
5. గామగారిసని - ధనిసరిగమగా - మాగ - రిగమాగ - గరిస - విసరిగమ
గామదధమ - గమదధని - మధనిసేరి - గామగరిసనిధ - పమగరిసరిగమ *
(దాశ)
6. మాధనిధ - మధని - ధమగమా - మధని - ధామగామధని - సనిధమగమధని
మాధనినిధ - మధనినిధ - మధనిరిగ - మాగేరినిధ - రినిధమగరి - విరిగమ *
(దాశ)
7. పాధనిధప - మపధపమగారిసని - సారిగమప - గమపధనిధ - పమగమ
పాధనినిరిగమ - గారిసని - ధనిస - పాధని - సినిధప - మగరిసా - రిగమ *
(దాశ)
8. ధానిధపమ - గమధమప - గారిసని - ధానిసరిగ - విసరిగమ - పమగామ
ధానిసరిగమ - రిసేనిధానిసరి - ధానిసనిధపమ - గారిసా - రిగమ *
(దాశ)
9. నిధనిసాని - ధనిసేనిధప - మగరిస - నిధనిసారిగమ - పమగ - రిగమపధ
నిధనిసా - రిగేళు - గరిసేనిధనిసరి - నిగేళు - నిధమగరిస - విసరిగమ *
(దాశ)

10. సానిధనిశి - ధపమగా - రిసని - ధానిసరిగ - సరిగమ - గామధని -
సారి - నిసరి - ధనిశిరి - గమగారిస - గారిసనిధపమగారిసా - రిగమ * (దాశ)
11. కీహ, ని - ధనిసినిధపమగరిస - రీసా, ని - ధనిసరిగమపధనిశి
కీహ, ని - ధనిసరిగమగరిసని - కీహ, ని - ధపమగరిసారిగమ * (దాశ)
12. గారీశిరి - నిశి - ధనిసని - ధపమగ - మాగ - గిగమగరి - సనిధప - ధనిసరి -
గారిగమప - రిగమపధ - గమపధని - గారీసానిధప - మగరిసారిగమ * (దాశ)
13. శిశిరి - నిశ - పధని - సినిధప - మగరిస - రిసరినిస - ధనిస - పధనిస - రిగమగ
రిసరి - గమ - రిగమ - నిగమగ - మధని - రిశిరి - గమగరిశి - నిధపమ - గరిగమ * (దాశ)
14. సారి - నిస - నిశ - రిసనిధ - పమగమ - ధామ - గరిస - నిసరిగమపా - ధనిశి -
సారి - గరిశి - నిశిరిగమగా - రిగమ - గారీశి - నిధపధ - రిసనిధ - పమగమ * (దాశ)
15. సరిస - నిహ - ధనిసినిధప - మగరిస - గరిసనిసా - ధనిసరిగమ - పమధని -
ధరిశి - నిహ - రిగమగరిస - నిధపధ - నిశి - నిసా - నిధపమగరి - సరిగమ * (దాశ)
16. నిధని - ధనిధ - పమ - గమదధమగరిస - నిధని - సరిసనిధ - పాధని - సనిధని -
సధనిసా - రిగమ - గారిని - సరిగమ - నిధనిశి - నిధమగారి - సారిగమ * (దాశ)

రెండవ ప్ర స్వరములు.

1. సారి - సరిగ - ధనిసారిగా - రిసని - గారి - సరిగ - నిసరిగమగా - మధమ -
గారి - సరిగమప - ధమప - గమ - రిగమ - గారిసాని - ధనిసరిగమగా, - మ -
గరిసా, - నిధనిసరిగ - నిసరిగమ - గరిగమగా - మనిధ - గమగనిధా -
మధనిసా - ధనిసనిధనిగరిగ - నిశి - మగరిసానిధప - మగరిసా - రిగమ * (దాశ)

2. కీమకరి - సారికమ - గారిసని - సారిక - మగరిస - నిదనిసారికమ
 గరిమగారి - గమ - నిరికమగరిసా - నిగరిగామ - రిగమపమ - గమా
 పమగమాగ - రిగమధప - మపమగమ - రిగమ - పామగమ - పధనిదధా
 పధనిసా - ధనిస - నిసగరిస - నిరిస - నిసరి - సారిధప - మగరిసా - రిగమ *
 (దాశ)
3. గా, మగరి - సగరిసారి - నిరిసని - ధా, నిసరి - నిసరిగమగా -
 మగరిసా - నిసరిగమ - గామ - రిగమ - మధపగా - మనిధ - పధనిధపా
 ధపమ - గామ - పధనిధప - మపమగమ - పధనిసారిధప - మపధనిసా -
 నిగరిగామ - రిగమగరిస - నిధనిస - నిగరిసా, - నిధపగా - నిసరిగమ *
 (దాశ)
4. మాధపమగ - మాపగమ - రిగమ - సారిగామ - నిధనిస - రిగామపమ
 ధపమగా - మపమ - నిధనిపధ - మపమ - పమప - గామపమ - పధని - పధా -
 నిధపగా - మనిధపగా - మపధనిధ - నిధపధాని - గమపధని - మపధనిస -
 నిధనిసా - రిగమ - గమరిగ - నిరిసని - గరిసనిధ - రిగరిధప - సనిధపమ *
 (దాశ)
5. పాధని - పధమప - గమధప - మగరిస - నిసరి - మగరి - సనిధప - ధనిసరి -
 పాధని - పధనిసరిగమ - పమగమ - పాధని - పధమప - గమనిధపా -
 ధపమగామ - పమగమా - మగరిగమ - ధపమ - గమధపమ - ధపధనిసా -
 ధనిసరి - నిసరి - గామగరిస - నిస - ధనిధ - గరిగ - సరి - ధరిసనిధ - పగమ *
 (దాశ)
6. ధానిపధ - మపగ - మధపగారిసని - సారిగామ - గరిగమా - నిసరిగమ -
 గారిసా - నిసరిగమప - రిగమ - పమగారి - పామనిధ - గమధపధా -
 పమగరిసా - ధపమగరిసా - నిధపమగరిసాని - ధనిసరిగమ - పధనిస
 పధనిసాని - గరిమగరిస - నిధనిస - నిగరిసా, - నిధపమగరి - సరిగమ *
 (దాశ)

7. నినిధపాధ - మప - మనిధపామ - గమపనిధ - పానిధని - మపనిధపా -
 ధనిధపా - రిగమపనిధపా - ధమగమనిధపా - సినిధపమ - పనిధా -
 నిధపగామ - పనిధపమ - గారిసని - నిధపపాని - సరిగమప - మపధనిస -
 నిధపధనిస - రిగమగమగ - రిసనిధ - నిధప - ధరి - సినిధపమ - గారిగమ *
 (దాశ)
8. పా , పాని - ధనిసనిధపమగమ - ధా , మా , గమధపమ - గారిసని -
 పా , పా , - ధనిసరిగ - నిసరిగమ - పా , గా , - రిగమనిధపధా -
 నిధపమగా - ధపమగా - పమగరిస - నిధనిసారిగమ - పధనిసధా -
 పధనిసా - ధనిస - గరిమగరిసనిధ - ధగరిసా - మగరిసా - నిసరిగమ *
 (దాశ)

నాలుగవ్యత్ర స్వరములు.

1. గాగమగరిసని - ధనిస - రిగమగా - మగరిగామ - పారిగమ - నిసరిగమ -
 గామపగ - మధప - మగమపామగమ - గారిసా - రిసనిధపధనిసా -
 రిగరిసా - నిసరిగరిస - ధనిసరిగ - పధనిసా - రిగరి - మగమ - రిగ - సరిని -
 ధగరిగామ - నిగగామ - గరిసనిధ - నిగరి - చూగామ - సరిగమగా -
 ధమపగా - రిగమ - సరిగమ - పమగమ - పమప - గమప - సరిగమప - నిధపమప -
 గమగ - గామధమ - గమనిని - ధపమగ - పమపమగ - ధమప - మగమనిధా
 నిధపగా - మధపగా - మపనిధప - గధపగామనిధ - గమధనిసా
 ధనిధపామ - రిగమగరిస - నిధనిస - ధనిధ - ధగరిసనిధపమగారిగమ *
2. మాధప - మపగా - మధపగా - మనిధ - పాధమప - గామ - పధనిధ - పమగమ -
 ధపమగా - పమప - ధపధనిధ - మపధ - గామపధ - పమప - గమధప - మగరిస -
 (దాశ)

మగరిసా - గరిగ - మగరి - సన్నిధిని - పద్ధినిసా - ధ్నిస - రిగమ - సారిగమ -
 గరిమ - గారిసని - దవిగ - రిమగరి - గరిగమ - పమగమ - ధపధనిధా ; -
 నిధపమా - పధప - గమపధప - మపధ - నిధపమా - గమనిధపమ - పధనిధని -
 నిధని - పధని - మపధని - గామపధని - నిధనిసానిధప - మపధనిసా ; -
 పధనిసా - ధనిసి - దధగరిస - ధనిసి - నిధరి - సారిసి - రిసినిధప - ధనిసి -
 నిసిరిగా - సిరిగ - మగరిసి - నిధనిస - నిగరిసారి - నిధపమగరి - సరిగమ *

(దాశ)

3. ధా , ధా , - పధని - పాధ - మపగమ - ధాపమ - గారిగ - నిధనిస - రిగమప
 దాధ - పధమ - పధగా - మపనిధపధ - ధాపమగా - రిగమప - మధపా -
 పమపగా - ధపమగా - నిధపమగా - పధనిసా - ధనిసి - నిధప - మపమగా -
 మధపగా - ధపధమప - గదాధపమ - ధపధ - సినిధపధ - మపధనిధా ; -
 నిధపధా , - గమపధా - సినిధపమ - నిధని - పాధమప - గమప - సినిధపధ -
 నిధని - పధని - రిగమప - ధనిసినిధప - నిధని - సానిధప - మపధనిసా ; -
 దధనిసా - ధనిసి - నిసిరి - గరిగరిసిరి - నిధనిసా - రిగమ - గరిసిని - రిగిగమ
 మగరిసా - రిగమ - గమరిగ - సిరిసిరి - మగరిసా - నిధప - మగరిసా - రిగమ *

(దాశ)

4. నీ ; - నిధనిపధ - మపమ - పధనీ ; - సినిధపమ - గామపధ -
 నీ ; - రినిసిధని - పధమ - పధనీ ; - ధపమ - గామ - పధనిసి -
 నీ ; - గరినిధ - పమగ - మపధనీ ; - రిగమపాధనిధ - పధ -
 నీ ; - సినిధపామ - పధనిసిని ; - ధపరిసినిధ - పమపధ -
 నినిధపా - మధమపాధ - గామపధ - నినిధనీ - సినిధ - పమగ - మధమపధ -
 నిధమపా - రిగమపా , - నిధనిధమ - పధమపానిధమ - పధపనిసా ; -

నిధనిసారి - ధనిసారి - గరిగసరి - గరినిసారి - ధనిసరిగమగా ; -
 నిగరిగామ - రిగమగరిస - నిధనిస - నిగరిసా - నిధపగా - నిసరిగమ * (దాశ)
 (పైవ్రాయబడియున్న మధ్యకాలస్వరములనే మూడవకాలములోను పాడుకొనవలెను.)

కొనుగోలు

కొనుగోలనునది దేశ్యపదము. భరతనాట్యములో నటుడు కొలిపించుట కొనుగోలనబడును. ఈ కొలిపించు పద్ధతిచాల పురాతనమైనయది. పరమశివుడు తాండవమొనర్చిన సమయంబున కమలభవుడు కొనిపించినాడను విషయము పురాణప్రసిద్ధమైనది. ప్రాచీనులు భరతశాస్త్రములో చాల ప్రీతిగలిగినవారలై యుండినందువలన భరతశాస్త్రాంగములైన యన్నివిషయములను చాల వృద్ధిజేయుచుండిరి. ఆ కారణముచేత ప్రాచీనులు సమ్మేళనము జేసియున్న జతులు కట్టదిట్టములతోను, శబ్దాలంకారములతోను, మనోహరముగను, శ్రావ్యముగను దనరారుచున్నయవి. ఇటీవల గొన్ని దశాబ్దములుగ భరతశాస్త్రము సంగీతశాస్త్రముకన్న మిగుల పరితాపమైన దుర్దశ నొందినందువలనను, సంగీతశాస్త్రము తీరుననే భరతశాస్త్రమును చదువరుల సమూహమునం దరుదైనందువలనను ఈ శాస్త్రమును నశించుటకు కారణమాయెను. మన దేశములోని ప్రాచీనజతులను ప్రకృతపు నటులచే సిద్ధపఱుపఁబడి యుండు జతులను సంప్రతించునపుడు దీవటి కెదురుబెట్టిన దీపమువలె నవీనజతులశైలి ప్రకాశించుచున్నది. ఇందుకు కారణ మెద్దియనిన ప్రాచీన గ్రంథములను బరిష్కరించి జతుల కుపయోగమైన శబ్దములివియని నెఱుంగుండుటయే. స్వరావళి మొదలుగాగల ప్రథమాభ్యాస పద్ధతులను, వర్ణములను పాఠముచేయని వారల కెట్లు స్వరజ్ఞానము గలుగదో యట్లే జతులకైన శబ్దములను, అట్టి శబ్దములచే గూర్పబడియున్న యలంకారంబులను, శబ్ద, ప్రాస, యతి, పూర్వమధ్యాంత్యమందలి ముగింపులు, ఎత్తుకుకడ, తీర్మానములు మొదలగు లక్షణములతో గూడుకొనియున్న జతులను పాఠముజేసి మధ్యకాల త్రికాలములతో కొలిపించి సాధకముజేయనివారికి విన్యాసముతో కొలిపింపు శక్తియును, స్ఫుటోచ్ఛారణమును గలుగవు. ప్రాచీన విద్వాంసులచే విరచితంబులైన యనేక ప్రసిద్ధిజతు లిది వరకు నశించెను. వానిలో కొన్నిమాత్రమే మనచేతి కబ్బియున్నవి. వాని

లోని శైలి ననుసరించి ప్రకృతపు విద్వాంసులు కొన్ని జతులను నమ్మే శ నము జేసేయున్నారు. అయినను అవి ప్రాచీనజతులలో నంతమాత్రము సరిపోజాలవు.

మనదేశములో నాట్య మొనరించునపుడు నటుఁడు కొలిపింపు జతులు మాత్రమే కొంచెము శ్రావ్యమైనయవి. ఇపుడు గానసభలో గాయకుఁడు గానముచేయునపుడును కొలిపించెడి యొక నవీన సంప్రదాయము బయలుపెడలియన్నది. ఈ కొలిపింపులు శబ్దాభావమైనదియై రసాభాసమై యున్నవి. కొలిపింపుకు ధాతువులుగనుండు శబ్దములు కిర. అవి —

“శ్లో॥ తాళశ్చబ్దేన జాతాస్తు పంచత్రింశతివర్ణకాః ।

తాటతోద్ధై ధధిధుధే ధధిధూధే ఝఝనణే ॥

కగిగూగే రిరూరారే విలూలేలా మమూయళా ।

హహ్వానుస్వార యుక్తంచ భరతశ్చేతి లక్షణం ॥”

(త, ట, తొ, డై, ధ, ధి, ధు, ధే, ధ, ధి, ధూ, ధే, ఝ, ఝ, న, ణే, క, గి, గు, గె, రి, రు, ర, రె, లి, లు, లె, ల, మ, ము, య, శ, హ, హూ, ం) ఈ కిర శబ్దములును, వీని దీర్ఘములును, వీనికి ప్యాకరణ ప్రకారముగ గలుగు అభేదాక్షరములును, తదనుగుణ్యమైన యొత్తులును, సంధులును జతిప్రాణములైన శబ్దము లగుచున్నవి. ఇట్టి శబ్దములచే శ్రావ్యమైన జతులకు కల్పించి కొలిపింపవలయును. అట్లుగాక (“ధిధింధిన్నా, తాధింధిన్నా, తకధింధిన్నా, ధింధిన్నా, తకధింధిన్నా, తకధింధిన్నా, తాధింధిన్నా, తద్ధిన్నా, ధిజ్జిణ్ణత్తాం, తధిజ్జిణ్ణత్తోం”) అను కొన్ని శబ్దములను మాత్రము మచ్చరించుచు వీనితోనే కొనుగోలు ముగించెనని తలచుచున్నారు. మఱియు స్ఫుటోచ్ఛారణము లేనివారు “కిటతక తరికిటతోం” అని తృతీయకాలములో పలికించునపుడు “కిటతకతోం” అని పలికించుచున్నారు. ఇట్టి యశంభావితములు మన దేశమునం దిపుడు నిశేషముగ గన్పట్టుచున్నవి. ఇకను ప్రాచీనుల జతుల శైలినిగుఱించిన కొన్ని యంశముల సీక్రింద ప్రాసేదను, జతులను గూర్చునపుడు పూర్వశబ్దము ననుసరించియు, ఉత్తరకల్పనము ననుసరించియు సరళమైన శబ్దముల నొకటితోనొకటి గూర్చునలయును. ఉ: (1) తక్కిట కిటతక, ధక్కిట కిటతక, తొంకిట కిటతక, నంకిట కిటతక, (2) తద్ధింధిన్నా, తకధింధిన్నా, ధిద్ధిన్నా, కిటతకధిన్నా, తాధింధిన్నా,

తకధిన్నా, (3) తధిద్ధణకు ర్ఘంతా, కిణకు ర్ఘంతా, తరితఘంతా, ధిణకు ర్ఘంతా, (4) క్షీకుర్ఘంతా, ఢింఢింకుకు తరికిట, క్షీక్షీకుకుర్ఘం, ఢింఢింణాకర్ఘం, డిక్కుడిక్కుడిగిణం ధిమికిటర్ఘం, (5) తాధిద్ధణాకు, తతరితకిటర్ఘం, తద్ధిం గిణాకు రితికిణనకర్ఘం, ధాకుధణాకు తధిత్తక నకర్ఘం (6) ధిల్లం ధిల్లిం ధిర్రిత్త, దిద్ధిల్లం దిధిలం తరికిట, ధిల్లత్తాం, (6) హుం దిల్లడిమి కుకుర్ఘం, హుంతర్రిత్త, ఢింగిల్ల ధణాకు కిటతకర్ఘం, డింగిల్లత్తాం, ధిమితక, ధిల్లం ఢిల్లిం, ఢింఢింతరికిటతోం, డింగిల్లత్తాం, (7) నంధీకిటతక, నంనంకిటతక, నంతోంకిటతక, నంధీ, నకర్ఘం, రితిర్ఘం, నతర్ఘం, తతర్ఘం, (8) తోధీకిటతక, తొంకిట ర్రింకిట, తొంతరికిటతక, తొంతర్రిత్తర్ఘం, తొంనం కిటత, తొద్ధిత్తోర్రి, తొంతరికిట ధింగిల్లత్తాం. ఇట్లు జాత్యానుసారముగను కల్పనముజేసి తాళానుసారముగ ముక్తాయంపులును తీర్మానములును చేయ నలయును. ఇట్లే ప్రాచీన ధతులు సిద్ధపఱునఁబడినవి యని గ్రంథపరిచయము జేయవారికి తెలియును.

ప ద ము.

నాలుకా నాయకభావ భూమిష్టమై పల్లవానుపల్లవ చరణము లతో కూడుకొనియుండు సాహిత్యము పద మనంబరగును. పదములు చౌక ముగనే పాడఁదగినయవి. మఱియు మన పూర్వీకులు పదముల నభినయార్యముగనే రచించివారని తెలియుచున్నది. అభినయించునపుడు పాత్రము తన అంగన్యాయ కరన్యాయములను యధాక్రమముగ జేయుటకై పదశైలి విశంబముగ చేయఁబడియున్నది. పదములను మధ్యకాల నడకగా పాడిన యెడల పాత్రము తన అంగన్యాయ కరన్యాయములను నిర్బంధముతో నతిత్వరగ జేయవలసి యుండును. అందుచేత రసాభావము గలుగును.

సాధారణముగ పదములు పల్ల వానుపల్ల వముతోను, మూఁడు చరణములతోను గూడుకొనియుండును. నాలుగుగాని యైదుగాని చరణము లతోనున్న పదములును గనఁబడుచున్నవి. పల్ల వానుపల్ల వములు నాలుగు ఖండములతోగాని యెనిమిది ఖండములతోగాని యుండును. చరణములు 8 లేక 16 ఖండములుగ నుండును. పదములయొక్క కడపటిచరణము సందే ముద్రాఖండము గనఁబడుచున్నది.

పదములును కీర్తనల తీరుననే భక్తిపూర్వకమైనయవి. భక్తుఁడు తన యొక్క మనస్సును నాయకిగ జేసి ఆ నాయకకు భగవంతుని నాయకుఁడుగా వరించి తద్వారా తన భక్తియను స్థాయిభావమును భగవదర్పణము గావించుచున్నాఁడు. ఇట్టి భక్తి మిగుల శ్లాఘ్యమైనదని పెద్దలు చెప్పియున్నారు. శతగోవులు, జయదేవులు మొదలగు యనేక మహానీయులు పైజెప్పిన మార్గమునే యవలంబించియున్నారు. విషయపరిజ్ఞానము లేనివారలు పదములను తుచ్చమైన కాముకీకాముకచేష్టలని తలఁచుచున్నారు.

ఈ పదశైలిని మొట్టమొదట కల్పించినవాఁడు మహానీయుఁడైన తేత్రజ్ఞుఁడు. ఇతని యునికి మువ్వ. మువ్వపురియం దర్చావతారమై చెలగి యుండు గానలోలుఁడైన మువ్వగోపాలుని ప్రసాదమువల్ల నితనికి శృంగార భక్తి రసభూయిష్టమైయుండు మనోహరమైన పదములను వ్రాయుటయం దద్వితీయమైన పాండిత్యము గలిగెను. ఇతనికాలమునకు ముందుగాని వెనుక గాని ఇట్టి యనుపమశైలి నెవరు కల్పించినటుల తెలియలేదు. ఇతఁడు వ్రాసియున్న పదములలో విశేషముగ గ్రామ్యపదముల నుపయోగించి యున్నాఁడు. నాయికానాయకులయం దాయా యవస్థానుసారముగ గలుగు మనోరథములను స్పష్టముగ దెలుపుటకు గ్రామ్యపదయుక్తమైన స్వభావోక్తులే దిట్టమైనయవి. మఱియు తలిదండ్రులు తమ తనయులను లాలించు నపుడు ప్రేమాతిశయముచే తామును తమ తనయులవలెనే జిలిబిలిపలుకుల నుపయోగించు చందమున నాయికా నాయకులు వ్యాకరణ పాండిత్యము గలవారైనను వారల కవస్థాంతరములయందు ప్రేమాతిశయము గలుగు నపుడు స్వభావసిద్ధమైన గ్రామ్యములగు ముద్దుపలుకులే వారి మనోరథముల నిచ్చిపుచ్చుకొనుటకై సాధనముగ నున్నది. కనుక తేత్రజ్ఞుఁడును రసపూర్తికై యచ్చటచ్చట గ్రామ్యపదముల నుపయోగించి యున్నాఁడు. ఈ గ్రామ్యములు దాదాపుగ ననిద్యగ్రామ్యములేగాని నిద్యగ్రామ్యములు కానేరవు.

మంచి రాగజ్ఞానము గలవాఁడును, దిట్టమైన విశంబములో లయ హీనములేక పోషించి గానము చేయువాఁడును, పదార్థజ్ఞానము గలవాఁడును, ఆయా పదములయందు గల నాయికానాయకావస్థాంతరముల నెఱిగి భావభూయిష్టమై గానముచేయువాఁడును, స్ఫుటోచ్ఛారణ గలవాఁడును,

డును. గానము చేయునపుడు పదసంధుల నచ్చటచ్చట యధోచితముగ విభజించి వినువారికి పదార్థములును భావములును చక్కగ స్ఫురించునటుల గానముచేయువాఁడు ఎవఁడో వాఁడే పదములను గానముచేయుట కర్హుఁడు. పదముల నభినయించుట శాయా పదములయందు గల నాయకానాయకు లిట్టివారనియును, శృంగార మిట్టిదనియును, అవస్థాభేద మిదియనియును, అలంకారము లివియనియును, సంచారీభావము లివియనియును దెలిసికొని యధోచితముగ భావమును కల్పించి యభినయించవలయును. ఒక పదమును పల్లవిమొదలుకొని కడపటి చరణాంత్యమువఱకు చదివి తరువాత పైజెప్పిన ప్రకారముగ లక్షణములను కనిపెట్టవలయును. అట్లు చేయనియెడల లక్షణములు చక్కగ స్ఫురించవు. భావములను గూర్చునపుడు పల్లవములోనే పదములోనుండు అన్ని భావములును అన్వయగుగునటుల జేయవలయును. ఇట్లు చేయుటకు యధోచితమైన కొన్ని యంశముల నీ దిగువ వ్రాసెదను.

భావశాస్త్రము

భావములు : — విభావము, అనుభావము, సాత్వికభావము, వ్యభిచారిభావము, స్థాయిభావ మని అయిరు తెలింగు లగును.

విభావము : — స్థాయిభావములు దేనిచే భావింపఁబడుచున్నవో అది విభావ మనఁబడును. ఆ విభావము ఆలంబన విభావమనియును, ఉద్దీపన విభావ మనియును రెండు విధములు.

రసములును స్థాయిభావములును యేవస్తువుల నాశ్రయించి గలుగుచున్నవో యా వస్తువులు ఆలంబన విభావ మనఁబడును. రసములును స్థాయిభావములును, నాయకా నాయకుల నాశ్రయించియున్నవి. కనుక నాయకా నాయకులు ఆలంబన విభావములని చెప్పఁబడెను.

రసము లాశ్రయించియుండు వస్తువులకు గలిగియుండు గుణములు, చేష్టలు, అలంకృతులు, తటస్థములు మొదలగునవి ఉద్దీపన విభావము.

గుణములు : — యౌవనము, రూపము, లావణ్యము, సౌందర్యము, అభిరూపశ్చయము, మార్దవము, సౌకుమార్యము ఇవి గుణములు.

చేష్టలు : — కడకంటిచూపులు మొదలగు యౌవనవ్యాపారములు చేష్ట లనంబడును

అలంకృతులు :—వస్త్రములు, ఆభరణములు, వుష్పములు విలేపనములు మొదలగునవి.

తటస్థములు :—ఉపభోగోద్దీపనములుగ నుండు గృహములు, పొదరిండ్లు, భూరుహములు, చెఱువులు, ఏఱులు, కీరకోకిలములు నిండియుండు రసాలవృక్ష ప్రదేశములు, హంసములు నిండియుండు తటాకతీరములు, మలయమారుతము, మేఘనాదము, గానము, క్రీడలు మొదలగునవి తటస్థములు.

అనుభావము :—మనోగతముగ, స్వహేతువుగ నుండు మనోరథములను భూవిజ్ఞేప స్మితాదులచే ప్రత్యక్షముగ బయలుపఱచుట అనుభావమనఁబడును. ఈ యనుభావము, చిత్తజానుభావము, గాత్రజానుభావము, వాగారంభానుభావము, బుధ్యారంభానుభావమని నలు తెఱంగులు.

చిత్తజానుభావములు :—భావము, హావము, హేల, శోభ, కాంతి, దీప్తి, ప్రాగల్భ్యము, మాధుర్యము, ధైర్యము, ఔదార్యము.

గాత్రజానుభావములు :—లీల, విలాసము, విచ్ఛిత్తి, విభ్రమము, కిలికిరిచితము, మొట్టయితము, కుట్టిమితము, బిబ్బోకము, లలితము, విహృతము.

వాగారంభానుభావములు :—ఆలాపము, విలాసము, సల్లాపము, ప్రలాపము, అనులాపము, అపలాపము, సందేశము, అతిదేశకము, నిర్దేశకము, అపదేశకము, ఉపదేశకము.

బుధ్యారంభానుభావములు :—రీతి, వృత్తి, ప్రవృత్తి.

సాత్విక భావము :—అన్యుల సుఖదుఃఖములయందు అనుకూల్యముతో యే మనస్సు ప్రవర్తించుచున్నదో అట్టి సాత్విక మనస్సునుండి గలుగు భావములు సాత్విక మనఁబడును. అవి స్థంభము, స్వేదము, రోమాంచము, స్వరభేదము, వేపధువు, వైవర్ణ్యము, అశ్రువు, ప్రళయము అని రి విధములు.

వ్యభిచారిభావము :—వాక్కు, అంగము, సత్వము అగు నీ మూటితో గూడుకొని స్థాయీ భావమునకు విశేషాభిముఖముగ సంచరించునది వ్యభిచారిభావ మనఁబడును. దీనినే సంచారి భావ మని పెద్దలు జెప్పుచున్నారు. ఈ వ్యభిచారిభావము, నిర్వేదము, గ్లాని, శంక, అసూయ, మదము, శ్రమము, ఆలస్యము, దైన్యము, చింత, మోహము, ధృతి, స్మృతి, వ్రీడ, ఉపలత, హర్షము, ఆవేగము, జడత, గర్వము, నిషాదము, ఔత్సక్యము, నిద్ర, అపస్మారము, సుప్తి, విబోధము, అమర్షము, అవహిత, ఉగ్రత,

మతి, వ్యాధి, ఉక్మాదము, మరణము, త్రాసము, వితర్కము అని ముప్పది మూడు విధములు.

స్థాయీభావము:—సజాతీయ విజాతీయ భావములచే తిరస్కరింపఁబడక క్షీరసముద్రమువలె అన్ని భావములును తనలో జేర్చుకొని ప్రకాశించునది స్థాయీభావ మనఁబడును. ఈ స్థాయీభావము రతి, ఉత్సాహము, శోకము, విస్మయము, హాస్యము, భయము, జగుప్స, క్రోధము అని ఎనిమిది విధములు.

నాయికా నాయక లక్షణములు.

నాయికలు:—స్త్రీయ, పరకీయ, సామాన్య యని మూడు తెలింగులు.

స్త్రీయ:—సంపత్కాలమునందును, విపత్కాలమునందును యే నాయిక తన్ను పాణిగ్రహణము జేసిన తన భర్తను విడువకనుండునో యది స్త్రీయ యనఁబడును. ఈ స్త్రీయనాయికలో జ్ఞాతయాచావన, అజ్ఞాతయాచావన, నవోధ, విస్రబ్ధనవోధ, అతివిస్రబ్ధనవోధ యని భేదములు గలవు మఱియు నిందు ముగ్ధ, మధ్య, ప్రగల్భ అని మూడు ప్రసిద్ధ భేదములు గలవు.

ముగ్ధ:—నూతన యశావనముతో కూడుకొని యున్నదిగాను, గాఢ మైన లజ్జగలదిగాను, రతులయం దస్వాధీనురాలుగాను, నాయకుఁడు కృతా పరాధియై యుండినను ఏమియుఁ జెప్పక రోదనము జేయుచుండునదియును, రతివ్యాపారములయందు ప్రియాప్రియములను దెలుపక యుండునది ముగ్ధ యనఁబడును.

మధ్య:—సమాన లజ్జకలదిగాను, వృద్ధిఁజెందిన యశావనము గలదిగాను, సురత యోగ్యత గలదియై నాయకుని యపేక్షించునది మధ్య యనఁబడును.

ప్రగల్భ:—సంపూర్ణ యశావనముతో కూడుకొనినదియును, అనంగ వ్యాపార పారంగతురాలుగను, సమరత్యాది చతురత గలదిగాను నుండునది.

పై జెప్పిన మధ్య, ప్రగల్భ నాయికలకు, మానమను కోపవ్యాపారము చేతను జ్యేష్ఠకనిష్ఠత్వముచేతను అవస్థలు గలుగుచున్నవి. వాని నీ ప్రక్కపుటయందు జూడుఁడు.

- మధ్య.
1 మధ్యధీర
2 మధ్యాధీర
3 మధ్యధీరాధీర

- ప్రగల్భ.
1 ప్రగల్భధీర
2 ప్రగల్భాధీర
3 ప్రగల్భధీరాధీర

వీనికి వివరములు.

మధ్యధీర :—అపరాధియైన ప్రియునియందు సాభిప్రాయమైన వక్రోక్తులను జెప్పనది.

మధ్యాధీర :—అపరాధియైన ప్రియుని క్రూరమైన పలుకులచే భేదపఱచునది.

మధ్యధీరాధీర :—అపరాధియగు నాయకుని కన్న రోలుకునటుల వక్రోక్తులాడునది.

ప్రగల్భధీర :—అపరాధియగు నాయకుని కపటముతో విషయాం తరమునం దుపేక్ష చేయునది.

ప్రగల్భాధీర :—అపరాధియగు నాయకుని బెదిరించి తాడనము చేయునది.

ప్రగల్భధీరాధీర :—పైఁ జెప్పిన ధీరాధీర వ్యాపారములన్నియును చేయునది.

పైని జెప్పఁబడిన 6 నాలుకలు జ్యేష్ఠ కనిష్ఠావస్థలచే 12 విధములగుచున్నారు. ఒక నాయకునికి ఇద్దరు నాయిక లుండినచో అందు నాయకుని ప్రియమును విశేషముగ గలిగియుండునది జ్యేష్ఠయనియును, నాయకుని ప్రియమును తక్కువగ గలిగియుండునది కనిష్ఠయనియును చెప్పఁబడుచున్నది.

పరకీయలక్షణము :—పరపురుషునియందు తనకుఁ గల ఇచ్ఛావ్యాపారములను మఱుగుపఱచుటయందు దత్తమానసియై యుండునది పరకీయయనఁబడును. ఇది ప కీయకన్య, పరకీయపరోధ యని రెండు విధములు.

సామాన్య :—కలాప్రాగల్భ్యత గలిగినదిగాను, జనులయందు ధనాశచే యనురాగము గలదిగాను, పండులైనను, భగ్నకాములైనను, పాపండులైనను, బాలురైనను, వృద్ధులైనను వారియెడల తా ననురాగము గలదాని వలె నటించునది.

ఇదివఱకు 16 విధములైన నాయికలు చెప్పఁబడెను. ఎట్లనిన,

ముగ్ధాభేదము	1
మధ్యాభేదము	6
ప్రగల్భాభేదము	6
పరకీయకన్య	1
పరకీయపరోధ	1
సామాన్య	1
అంతుమొత్తము	16

ఈ 16 భేదములును అష్టవిధ అవస్థాభేదములవలన 128 భేదము లగుచున్నవి. మరియు నీ 128 భేదములు ఉత్తమమధ్యమాధమ భేదములచే $128 \times 3 = 384$ భేదములగును. మరియు దివ్యాదివ్య దివ్యాదివ్య భేదములచే $384 \times 3 = 1152$ భేదము లగుచున్నవి. గ్రంథ విస్తృత భీతిచే వాని నిచ్చట వ్రాయ లేదు. అష్టవిధ నాయికావస్థలను మాత్ర మీ దిగువ వ్రాసియున్నాను.

అష్టవిధ నాయికలు

స్వాధీనపతిక, వాసకసజ్జిక, అభిసారిక, విరహోత్కణ్ఠిత, విప్రలబ్ధ, ఖండిత, కలహాంతరిత, ప్రోషితభర్తృక, అభిసారిక అని యవస్థాంతరముల యందు నాయికలు ఎనిమిది భేదములుగలవా రగుచున్నారు.

స్వాధీనపతిక :—అనుదినమును ప్రియుని చే లాలింపఁబడినదై యుండునది స్వాధీనపతిక.

వాసకసజ్జిక :—ప్రియుఁడు వచ్చెడి సమయమునందు తా నలంకరించు కొని కేళీగృహము నలంకరించి ప్రియుని రాకను ఎదురుజూచునది.

విరహోత్కణ్ఠిత :—ప్రియుఁడు తా నొనర్చిన యపరాధ మొక్కిరి తయు లేనివాఁడయ్య నెద్దియో కార్యంబులఁజిక్కి తన గృహంబునకేగ నాలస్యమగుచుండఁగా ఆ కాలవిశంబము నోర్వలేక ఖిన్నురాలై తమి నాపు కొనజాలక నాథు నెదురు జూచుచుండునది.

విప్రలబ్ధ :—సంకేత స్థానమునందు గాధునిచే వంచింపఁబడి స్మర పీడితురాలై యుండునది.

ఖండిత :—నంకేతకాలము నతిక్రమించి అన్యోపభోగచిహ్నము లతో ప్రాతఃకాలమునందు తన కెదురుగ వచ్చెడి నాయకుని గలది ఖండిత యనఁబడును.

కలహాంతరిత :—సఖులయెదుట నాయక పాదములమీఁద బడి వేడుకొన్న నాయకుని నిరాకరించి వెనుక పరితాపఁబడునది.

ప్రోషితభర్తృక :—నాథుఁడు దేశాంతరగతుఁడై యుండునపుడు భేదపడునది ప్రోషితభర్తృక యనఁబడును.

అభిసారిక :—స్మరపీడితురాలై తనచోటికి నాయకుని రప్పించునది గాని, నాయకుని గృహమునకు తానేగునదిగాని యభిసారిక యనఁబడును.

ఉపనాయకలు—దూతి, దాసి, సఖి, చేటి, ధాత్రేయి, ప్రాతి వేశిని, లింగిని, శిల్పిని మొదలగువారు.

నాయక లక్షణములు.

పతి, ఉపపతి, వైశికుఁడు అని నాయకులు మూఁడు తెఱంగులుగ నున్నారు.

పతి :—అగ్నిసాక్షిగ నాయకిని పాణిగ్రహణముఁ జేసినవాఁడు పతి యగుచున్నాఁడు.

ఉపపతి :—పరకీయకు రహస్యనాయకుఁడుగ నుండువాఁడు ఉపపతి.

వైశికుఁడు :—వేశ్యాగృహములకేగి తద్భోగార్థమై ధనవ్రయా మును చేయువాఁడు వైశికుఁడు.

శృంగారనాయక లక్షణము.

శృంగారనాయకులు, అనుకూలుఁడు, దక్షిణుఁడు, దృష్టుఁడు, శతుఁడు అని నలుతెఱంగులుగ నున్నారు.

అనుకూలుఁడు :—పరాంగనా సోదరుఁడై తన భార్యయందే ప్రేయముగలవాఁడు అనుకూలుఁడు.

దక్షిణుఁడు :—తన్నాశ్రయించిన అన్ని నాయకలయందును సమ మైన ప్రీతిగలవాఁడు దక్షిణుఁడు.

దృష్టుఁడు :—ఎవఁడు నాయకిచే నెఱుంగఁబడిన కృత్యాపరాధియై యుండియు భయములేక నుండునో, తొలగించినను తొలగఁజో, మఱి

నా నాయికనే నమస్కార మ్యపాదుములచే యనునరించునో వాడు దృష్టుడు.

శకుడు :—తనయందు ప్రేమగలిగియుండు నాయికకు గూఢముగ అహితముఁ జేయువాడు శకుడు.

ఉపనాయక లక్షణము.

ప్రీతమర్ధనుడు, విటుడు, చేటుడు, విదూషకుఁడని యుపనాయకులు నలువురు.

ప్రీతమర్ధనుడు :—నాయకునికి కొంచెము తక్కువైనవాడు.

విటుడు :—మారశాస్త్ర ప్రవీణుడై యుండువాడు.

చేటుడు :—నాయికా నాయకులకు పరస్పరము సంధి జేయువాడు.

విదూషకుడు :—హాస్యము చేయువాడు.

ససములు.

నవరసములలోను శృంగారరసము మాత్రమే భావశాస్త్రములో విశేషముగ గవలబడుచున్నది. అందుచేత శృంగారరసమును సంబంధించిన విషయములను మాత్ర మిచ్చట వ్రాసెదను. శృంగారము విప్రలంబ శృంగారమనియును, సాభోగ శృంగారమనియును రెండు విధములు. విప్రలంబము అయోగము, విరహము, మానము, ప్రవాసము, శాపము అని 5 విధములు. అందు మానము ప్రణయమానము, ఈర్ష్యమానము అని రెండు విధములు. అందు ఈర్ష్యమానము శ్రవణ ఈర్ష్య, దృష్టిరీర్ష్య, అనుమాన ఈర్ష్య అని మూడు విధములు. సాభోగశృంగారము సంక్షిప్తమనియు, సంపన్నమనియు రెండు విధములు. వీని లక్షణములను గ్రంథాంతరములయందు జూడుడు.

పదములకు భావములు

అవతారిక :—ఒకనాయిక తనకు గోపాలుఁడు చెప్పిన నమ్మికమాటలను నిజమని యెంచి యుండునపు డతఁ డొకదినము ప్రాతఃకాలమునందు అన్య సాభోగ చిహ్నములతో తన కెదుటవచ్చినది జూచి చాల దుఃఖాక్రాంతురాలై యీర్ష్యతో నాయకునిఁ జూచి చెప్పుచున్నది.

(1) రా. ఎదుకులకాంభోజి - తా. ఆది.

వల్లవి. నామేను నీమే ననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెర. (నా)

అను, ఏమోయనియుంటి నెఱుంగక యిన్నాళ్లు కోమలాంగ రాజగోపాల
ననుజూచి (నా)

చ. నిన్నెవతో గిల్లియున్న యురముఁజూడ నన్ను వేదనసేయుచున్నదిర !

నిన్నరేయి నీకు నిదుర లేకున్న నా కన్ను లెఱ్ఱనై కలగెనుగనుకను (నా)

2. కోమలాంగిని నీవు కోరినప్పటినుండి వేమరు నామది భ్రమజెందినదిర ;

నీమోవినొక్కుల నీటుజూచినయంత ఏమొకోనామోవియద రెనిగనుకను

3. అన్యకాంతల నీ వనుభవించితి వేమో నన్నే లినదొర ! నాతమిదీరెర ;

మన్నించి గోపాల మల్లినీవిటురాగ-చిన్నబోయి సిగ్గుజెందితిగనుకను(నా)

లక్షణము :—రాయిక స్వీయ - మధ్యధీర , నాయకుఁడు పతి,
దృష్టఁడు ఈర్ష్యమాన విప్రలంబ శృంగారము, గురుమానము, సంచారీ
భావము అమర్షము.

“నామేను నీమే ననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెర”

1. నామేను నీమేనని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

2. నాప్రాణమే నీప్రాణమని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

3. నామనస్సే నీమనస్సని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

4. నాకన్నులే నీకన్నులన్న నీమాట నిజమాయెను.

5. నాదుఃఖము నీదుఃఖమని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

6. నాసుఖమే నీసుఖమనిన నీమాట నిజమాయెను.

7. నాలాభమే నీలాభమనిన నీమాట నిజమాయెను.

8. నానష్టమే నీనష్టమనిన నీమాట నిజమాయెను.

9. నాశోకమే నీశోకమనిన నీమాట నిజమాయెను.

10. నామోహమే నీమోహమనిన నీమాట నిజమాయెను.

11. నాయధరమే నీయధరమని బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

12. నాకపోలమే నీకపోలమని బలికినది నిజమాయెర.

13. నాయురమే నీయురమనిన నీమాట నిజమాయెర.

14. నామేను నీమేనని నీవు దీపమును సాక్షి బెట్టినది నిజమాయెర.

15. నామేను నీమేనని నీవు త్రికరణశుద్ధిగ జెప్పినది నిజమాయెర.

16. నామేను నీమేనని నీవు అన్నమును సాక్షి బెట్టినది నిజమాయెర.

17. నామేను నీమేనని నీవు క్షీరమును సాక్షి బెట్టినది నిజమాయెర.

18. నామేను నీమేనని నీవు తాంబూలమును సాక్షి బెట్టినది నిజమాయెర.

19. నామేను నీమేనని నీవు పంచభూతములను సాక్షి బెట్టిన నీమాట నిజమాయెర,

20. నామేను నీమేనని నీవు నాకరమున ముద్దిడి బలికినమాట నిజమాయెర.
21. నామేను నీమేనని నీవు చేత చెయియిడి బలికిన నీమాట నిజమాయెర.
22. నామేను నీమేనని నీవు నాకొంగును దాటిజెప్పిన మాట నిజమాయెర.
23. నామేను నీమేనని నీవు పున్నమచంద్రుని సాక్షి బెట్టి జెప్పినమాట నిజమాయెర.

అన్యూపదేశముగ నీకష్టములే నాకష్టములు. నీ సుఖములే నా సుఖములని నాయొక దెలుపుచున్నది. ఎట్లనిన నాయొకా నాయొకరు కిప్పుడు కన్ను లెఱ్ఱంగనున్నది; గనుక నామేనే నీమేననునది సన్నివేశమునకు సరి పోవుచున్నది. అయినను కారణభేదము లున్నవి. అవి యెవ్వయనిన నాయొకనికి నిద్రాభంగమువలన కన్ను లెఱ్ఱనాయెను. నాయొకకు తన్ను వంచి చిన నాయొకనిమీఁద గలిగియుండు కోపావేశమువలన కన్ను లెఱ్ఱనాయెను. ఇట్లులే ఈ దిగువ వ్రాయఁబడియుండు భావము లెఱ్ఱంగదగినయవి.

24. నీఫాలమునందుఁ గల కాటికపూతలు నాఫాలమున నున్నదిరా (ఇచ్చట నాయొకరుని ఫాలము కాటికపూతలఁగల కన్నులచే నలుపుగఁ జేయఁబడెను. నాయొకకు తన మనమున జనించియున్న కోపావేశముచే ఫాలము నల్ల నాయెను) ఇట్లులే యన్ని యూహ్యంబులు.

25. నీ కఫాలమునందు గల నఖరేఖలు జూడ నా కఫాలము వేదన జెందుచున్నది; కనుక నామేను నీమేననిన నీమాట నిజమాయెను.

26. నిన్నరేయి నీవు నిదురమేల్కని కన్నులను జూడఁగ నాకన్ను లెఱ్ఱనై కల గెనుర; అందుచేత నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

27. నీ యధరమునందుఁ గల దంత త్తుతములను జూడ నా యధర మదఱుచున్నది; అందుచేత నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

28. నీ యురమునందుఁగల నఖరేఖలఁ జూడ నా యురము వేదన జెందుచున్నదిరా; కనుక నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

29. నీ శరీరమునందుఁగల గాజులరేఖలను జూడ నామేను మండుచున్నది; కనుక నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

30. నీవు నిన్నరేయి నిదురలేక యుండినందువలన నాకిప్పుడు నిదుర గలుగు చున్నది; కనుక నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాట నిజమాయెను.

(ఇచ్చట నాయొకకు గలుగు నిద్ర క్రోధాధికమువల్ల జనించిన శోకనిద్ర యగును.)

31. నీ శరీరమునందుఁగల పసుపు పూతలే నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాటలను నిజముగ జేయుచున్నదిరా.

32. నీ యురమునందుఁగల చందన లేశములే నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాటను నిజముగఁ జేయుచున్నదిరా.

33. నీ యురముననుండు గంధలేపనములోనున్న ముత్యాల హారపు గుఱుతులు నామేను నీమేనని బలికిన నీమాటలను నిజముగఁ జేయుచున్నదిరా.

34. నీ వీపుననున్న కంకణరేఖలు నామేను నీమేననుచు బలికిన నీమాటను నిజముగఁ జేయుచున్నదిరా.

35. నిన్నా వీధిలో నాచెలికత్తె జూచినది విన్నపుడే నేను తృప్తిజెందితినిరా.

36. నీవా వనిత పేరెత్తినపుడే నామనస్సు భ్రమజెందెనురా.

37. నీవాకాంత నేలితివిగదా? నే నిక సంతసిల్లితిని.

38. నీవా దోసకారి నేలితివిగదా? నే నిక సంతసిల్లితిని.

39. నీవా మగువతోసల్లాపముజేసితివిగదా? నామనస్సు పరమానందమునుబొందెను.

(ఇటులనే ఆంగనాది వ్యాపారాంతరములు వర్ణింపఁదగినయవి.)

40. హా! నాథ! ఎటులైనను నీ మనస్సు తృప్తిజెందినది గదా? అదియే నాకు చాలును.

41. నన్నేలిన దొర! నా తాపము దీరెనురా.

42. నా యపరాధములను మన్నింతువుగాక.

43. ఇంత అపరాధియైన నన్ను మఱల జూడవచ్చితివే; నాభాగ్యమే భాగ్యము.

44. నే జేసిన యపరాధమును తలఁచిజూడఁగ నామోము చిన్నబోవుచున్నదిరా.

45. నిన్నుజూడ నాకు సిగ్గుగ నున్నది.

46. ఇకనైన నన్ను మన్నింతువుగాక.

పై జెప్పిన భావములను సందర్భానుసారముగ, భేద, రోష, సంతాప, అన్యాయదేశోక్తులచే నభివ్యంజితములు.

అనువల్లవి.

“యేమోయని యుంటి నెఱుంగక ఇన్నాళ్లు, కోమలాంగ!

రాజగోపాల! నిన్నుజూడ ”

“యేమో యనియుంటి యెఱుంగక యిన్నాళ్లు”

1. నాతెలివి తక్కువచే నిన్ను నమ్మియుంటి.

2. నీకపటముల నెఱుంగక నీమాటల నిజమని నమ్మితి.

3. నీవు నా యనుకూలుఁడని తలఁచితిని.

4. నీవు నా మనస్సును నొప్పింపవని యెంచితిని.

5. నిన్ను పరాంగనా సోదరుఁడని తలఁచితిని.

6. నీవు నన్నెడబాయవని నమ్మితిని.

7. నీవే నాభాగ్యమని గర్వించితిని.

8. నీవే నాప్రాణమని తలఁచి మోసబోతిని.

9. నీ ప్రీతికి పాత్రురాలై యుండు నాకు సరి యెవరును లేరని గర్వించితిని.

10. నిన్ను నాభాగ్యుఁడుగ గల్గియుండు నాభాగ్యమే, భాగ్యమని మఘత జెంది యుంటిని.

11. నాకంటిచూపు నన్ను మోసపుచ్చదని తలచితిని.
12. నావ్రేలు నాకంటిని పొడవదని తలచితిని.
13. నాచెయి నన్ను శిరచ్ఛేదము చేయదని తలచితిని.
14. నాభాగ్యము నేనివ్వకున్న యెరుల కబ్బునా? యని గర్వించితిని.

“హోమలాంగా రాజగోపాల నిన్నుజూడ”

1. మనోహరమైన శరీరముగల హే గోపాల! నిన్ను జూచునపుడు నీ నిజములు తెలియుచున్నది.
2. ఇంత సుకుమార శరీరములో ఇట్టి కఠిన చిత్త మెట్లు గలిగెనో?
3. నీ ముఖము పున్నమచంద్రుని బోలియున్నది కనుక నే నీవు కామినీ ముఖకమల పై రియైతివి.
4. హే చక్కనిచూపులుగలవాడ! మనోహరమైన వేణునాదమును బుట్టించు నట్టి నీ యధరము నీ యబద్ధ పుమాటల కెట్లు సహాయము జేసెనో?
5. నిత్యమైన వేదస్వరములను వేణువునందు దిట్టపఱచి పలికించు నీచేతులు దుర్వారమైన పరాంగ నాలింగనమున కెట్లు సమ్మతించెనో?
6. సర్వరక్షకత్వము గలిగిన నీవు నాయెడ ద్రోహచింతను వహింపతగునే!
7. గోవులను రక్షించువాడవు కోమలి మనోరథములకు శత్రువేమో?
8. వంచకులను శిక్షించే నీదు చక్రకాయుధము నన్ను వంచించిన నిన్ను శిక్షించ దేమో?
9. పరభామినీ కాములైన దుర్యోధ నాదుల గుండె లదఱజేసిన నీ పాంచజన్యము నీ ద్రోహచింతకు భీతిని గలుగఁజేయదేమో?
10. శత్రువుల శిరములను ఖండించెడి నీదు ఖడ్గము నీయందుగల శతత్వమును ఖండించదేమో?
11. ధర్మసంరక్షణార్థమై నీచేత జెలుగుచున్న గధాయుధమునకు నీవంచన భయ పడదేమో?
12. ద్రోహులను పరాభవించిన నీదు శార్ఙ్గము నీయందుగల ద్రోహచింతను పోగొట్టదేమో?
13. సర్వలోకముల నేలిన నీవు నన్ను మోసబుచ్చితివే?
14. నీ జెటులైనను జన్మదారభ్య దొంగవేగదా?

ఇచ్చట కృష్ణలీలలను యథోచితముగ వర్ణించి, తరువాత “నీ టక్కులన్ని నిజమాయెర అని ముగించవలయును. చరణములను వరుసగ పాడి విశేష విన్యాసము లేమియు చేయక పదార్థములమీద యభినయించి పల్లవిని యెత్తి ముగించవలయును.

(2) రా. ఆనందభైరవి - తా. ఆది.

అవతారిక:—నాయక తన్ను విడనాడియున్న నాయకుఁడు మఱల వచ్చుచున్నాఁడను విషయమును దూతీద్వారా తెలిసికొని వియోగశంకామానసయై నాయకుని రమ్మని ప్రార్థించుచున్నది.

ప. మంచిదినమునేఁడే మహారాజుగ రమ్మనవే !

అ. పొంచిజూచుటేలే ? పొలతిగో ! గోపాలుని ;

చ. సుదతిగో ! అలవాని సొమ్మేగదా యీమేను ?

పదరితే యేమానో ? పడుచు తనమందురే ;

సదయుని విడనాడుట సహజమానటే ?

కొదవవద్దనవే ; ఆకొమ్మ పేరెత్తనే ;

2. ఇందువచ్చుటకు భేదమొచ్చినేల ? ఈవేళ ;

ఇందువదనవాని యిల్లుగాదటవే ?

అందున్నసుందరివలె యండగ తై నేగాను ?

ఎందుకే యీవట్టిదూఱు ? ఎవరు దండించెరే ?

3. మునుపటివలె నాతో ముచ్చటలాడవచ్చితే

మనసీయక నేను మాట్లాడితివా ?

వనజాక్షి ! గోపాలుఁడౌ వాఁడే యూచెలిని గూడ

తనకు ఇవ్వమైతే తగదని చెప్పుదురా ?

లక్షణము:—నాయక స్వీయ, ఉత్తమ నాయకుఁడు, శత్రుఁడు, ఈర్ష్యమాన, విప్రలంబ, శృంగారము.

“మంచిదినమునేఁడే మహారాజుగ రమ్మనవే”

1. మంచిదినము నేడే మహారాజుగ రమ్మనవే.

2. మంచిదినము నేడే సాగసుగ రమ్మనవే.

3. మంచిదినము నేడే ఇప్పుడే రమ్మనవే.

4. మంచిదినము నేడే ఆటంకములేక రమ్మనవే.

5. మంచిదినము నేడే బహిరంగముగ రమ్మనవే.

6. మంచిదినము నేడే సర్వాలంకృతుఁడై రమ్మనవే.

7. మంచిదినము నేడే భయములేక రమ్మనవే.

8. మంచిదినము నేడే చింతించక రమ్మనవే.

9. మంచిదినము నేడే సంకోచములేక రమ్మనవే.
10. మంచిదినము నేడే ఇదే మంచిసమయము రమ్మనవే.
11. నే నతని రాక నెదురుజూచుచున్నానని రమ్మనవే.
12. నే నతని రాక నెదురుజూచుచు సర్వసిద్ధమై యున్నానని రమ్మనవే.
13. నే నతనికై మంచిగంధములను నూరియున్నాను.
14. మంచిపుష్పములను నేకరించి యున్నాను.
15. అతని కిష్టమైన అలంకారములను సిద్ధపఱచియున్నాను.
16. పడ్రాసోషేతమైన భోజ్యములను సిద్ధపఱచియున్నాను.
17. నా కేళిగృహము నలంకరించి యున్నాను.
18. నే నలంకరించుకొని (ఇచ్చట నాయిక యలంకరించుకొనే పద్ధతులను విన్యాసము చేయవలయును.) యతని రాకను యెదురుజూచుచున్నాను.
19. అతనికై హారతి సిద్ధపఱచియున్నాను.
20. అతనికై నేను తలవాకిట కాచియున్నాను.
21. వాని సొంతయింటికి వచ్చుట కేమి యభ్యంతరము?
22. ఈమేను వాని సొమ్ముగాదలే? రమ్మనవే?
23. వానియందు నాకు గల ప్రేమకు యొక్కింతయు మార్పులేదు; రమ్మనవే.
24. అతఁడు నా కెల్లప్పుడును ప్రియుఁడే; రమ్మనవే.
25. అతఁడు జేసిన కార్యములకు నే చింతపడలేదు; రమ్మనవే.
26. అతఁడు నాకేమియు నపరాధము చేయలేదు; రమ్మనవే.
27. వాని నేను తాడనములు చేయను.
28. వాని నేను కోపించను.
29. వాని నేను దుర్భాషలాడను.
30. వాని నేను అలక్ష్యముచేయను.
31. నాకు స్నాతంత్య్రములేదను ధర్మమును నే నెఱిగియున్నాను.
32. నే నతని తిరస్కరించి యేదియు చేయను.
33. నాకు వానికన్న హెచ్చైన భాగ్యముగలదా?
34. వాఁడే నా మానము; రమ్మనవే.
35. వాఁడే నా ప్రాణము; రమ్మనవే.
36. వాఁడే నా మంగళకరము; రమ్మనవే.
37. వాఁడే యీయింటికి సర్వాధికారి.
38. వాఁడే నా ప్రాణాధికారి.
39. వాని యెడబాసి నాకీ గృహము లేటికే?
40. వాని యెడబాసి నాకీ యాభరణము లేటికే?
41. వాని యెడబాసి నాకీ యలంకారము లేటికే?
42. వాని యెడబాసి నాకీ కేళిగృహము లేటికే?

43. ఈ పున్నమచంద్రుడు నాకు తాపమును గలిగించుచున్నాడని చెప్పి శీఘ్రముగ రమ్మనవే.

44. ఈ మందమారుతము నన్ను వేదన జేయుచున్నదని పలికి రమ్మనవే.

45. ఈ భ్రమరములు నన్ను బెడరించుచున్నవి యని తెలిపి శీఘ్రముగ రమ్మనవే.

46. ఆతఁడులేక నా కేళిగృహము బాడువారి యున్నదని తెలిపి రమ్మనవే.

47. వానికి శిశూపచేయని దినము నా కొక యుగముగ తోచుచున్నదని తెలిపి రమ్మనవే.

48. వాని ప్రియనాయిక పేరు నే నెత్తనని తెలిపి రమ్మనవే.

49. వాని ప్రియనాయికను ఇంకను నేమనస్సులోను స్మరించునని చెప్పి రమ్మనవే.

50. నే నేచ్చైన యపరాధము చేసియుండినను మన్నించి రమ్మనవే.

51. నేను వాని ప్రియనాయికను బోలిన అందగత్తె గాకపోయినను నే నతని ధర్మపత్నిగాదా? నన్ను విడనాడ తగునా? ఈ ధర్మము ననుసరించియైనను రమ్మనవే.

52. వాని ప్రియనాయికను దూతినది నేను కాదని చెప్పి రమ్మనవే.

53. వాడు జగడమాడిపోయిన యిట్లు ఇదికాదని చెప్పి రమ్మనవే.

54. మాకు గలిగియుండిన పూర్వస్నేహమును తలచియైనను రమ్మనవే.

55. ఇరుగుపొరుగుల నున్నవారు నవ్వరా? ఏటికే యిట్టితెగువ? రమ్మనవే.

“పొంచి జూచుటేలే? పొలితితో! గోపాలునికి”

1. వాని పొంతశృంగారమునకు వచ్చుటకు పొంచిజూచుటేలే?

2. తన భార్యయున్న చోటికి తాను వచ్చుటకు సిగ్గెలనే? రమ్మనవే.

3. ఎవరు జూచితే నేమి? భయమేమి?

4. ఎవరు పరిహసించెదరే? రమ్మనవే?

5. అలిగిగూడుట యందలికి సహజముగదవే? గోపాలుని రమ్మనవే.

“గోపాలునికి” అనునపుడు గోపాలహస్తములును, దళావతార హస్తములును ఉపయుక్తమైన భావము లగును.

తిల్లాను

రొ. మోహనము - తా. చతురశ్ర ఏకతాళము.

ప. ధ ధపప గారి సా రిగ - రీసా	గా ; ; - గాసారిగాపా	
తా. ధరి దానినాంధరి - దాని	నా ; ! - త ధ.రిధాని	
అ. గాగాగా - పా ; పాపాపా	ధాసాధా - సా ; సాసాసా	
ఉ ద న - ధీం ; త ద న	త ధిం . - ధీం ; త న న	
ధా సా రీ - గా ; సాగారీ	సారిగరిసాధా ; ; ;	
సాధిర్ధిర్ - తోం ; త ద ర	తాధిరిధిరి నా ; ; ;	

ధాగారీ - గా ; గాతీషా || హారిమితీనా - నాధాపాధా ||
 ధి ధిం - ధిం ; త ధ ర || నాధిరిధాని - తొంధిరిదాన ||
 ధి త్తశాంగు తధిజిణితోం ; - తళ || , ంగుతధిజిణితోం ; - తధిజిణితోం ; ||

మంగళము.

రా. సారాప్రము - తా. ఆది.

ప. నీనామ తూషమునకు - నిత్యజయ మంగళం (సీ)
 ఆ. పవనూన సుతుఁడు బట్టు - పాదారవిందములకు (సీ)
 చ. పంకజాక్షి నెలకొన్న - యంక యుగమునకు (సీ)
 నలివారి గేరు చిటు - నవ్వుగల మోమునకు (సీ)
 నవముక్తాఘోరములు - నటియించే యానమునకు (సీ)
 ప్రహ్లాద నాథదాది - భక్తులు పొగడుచుండే (సీ)
 రాజీవనయన త్యాగ - రాజ వినుతమైన (సీ)

శ్రీ సీతాలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్న శానుమత్స మేత
 శ్రీరామచంద్ర స్వామి నే నమః

శానభాస్కరము సమాప్తము.

అనుబంధము A - 1.

శ్రుతిస్వర జ్ఞానోపాయన వీణ.

రాగవిభోధము మొదటివివేకము 18 మొదలు 22 వరకు గల

ఆర్యలలోఁ జూడుదు.

1	2	3	4	5	6	7	8
సంఖ్య	శ్రుతినామములు.	జాతినామములు.	స్వర నామములు.	స. 240 చొప్పున వేపన సంఖ్యలు.	36 అంగుళపు తంత్రీ లో స్వర ములకు స్థానములు		పరాలు.
4	ఛందోవతి	మధ్య	శుద్ధ-స.	240	36-1		5, 6, 7-వ పంక్తిలో గల సంఖ్యలు మిసర కే. వి. దేవాలు గారిది. ఈ సంఖ్యలు సరియైనవికావు. 7-వ పంక్తిలో తంత్రీయొక్క మొత్తపు నిడివి 36 అంగుళములుగాను, అంగుళము 1.కి లయను 20 వంతున లెక్కచేసి భిన్నములు వ్రాయబడియున్నవి.
5	దయావతి	కరుణ	,,	,,	34-5 $\frac{4}{7}$		
6	రంజని	మధ్య	,,	,,	33-15		
7	రతిక	మృదు	శుద్ధ-రి.	266 $\frac{2}{3}$	32-8	9/11	
8	రాద్రి	దీప్త	చతు-రి.	270	32-0	8/9	
9	త్రోధీ	ఆయత	పంచశ్రు-రి. శుద్ధ-గ.	284 $\frac{4}{9}$	30-7 $\frac{1}{2}$	27/32	
10	వజ్రక	దీప్త	ప-రి. సా-గ.	288	30-0	5/6	
11	ప్రసారిణి	ఆయత	అంతర-గ.	310	28-16	4/5	
12	ప్రీతి	మృదు	మృదు-మ.	316 $\frac{4}{81}$	27-6 $\frac{2}{3}$	243/30	
13	మార్జని	మధ్య	శు-మ. ప-గ.	320	27-0	243/40	
14	క్షీతి	మృదు	,,	324	26-13 $\frac{1}{8}$		
15	రక్త	మధ్య	పట్టుతి-మ.	337 $\frac{1}{2}$	25-12	32/45	
16	సందీపిని	ఆయత	మృదు-ప.	355 $\frac{5}{9}$	24-6	27/49	
17	ఆలాపిని	కరుణ	శు-ప.	360	24-0	2/3	
18	మదంతి	కరుణ			22-17 $\frac{1}{7}$		
19	రోహిణి	ఆయత			22-10		
20	రమ్య	మధ్య	శుద్ధ-ధ.	400	21-12	3/5	
21	ఉగ్ర	దీప్త	చ-ధ.	405	21-6 $\frac{2}{3}$	16/27	
22	క్షోభిణి	మధ్య	శు-ని. పంచశ్రుతి-ధ.	426 $\frac{2}{3}$	20-5	9/16	
1	తీవ్రా	దీప్త	ప-ధ. కే-ని.	432	20-0	5/9	
2	కుముద్వతి	ఆయత	కా-ని.	450	19-4	8/15	
3	మంద	మృదు	మృదు-స.	494 $\frac{2}{7}$	18-4 $\frac{1}{2}$	81/160	
4	ఛందోవతి	మధ్య	శుద్ధ-స.	280	18-0	1/2	

చిత్రారాది రాగ పట్టిక

రాగముల పేర్లు.	సంఖ్య	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
అగ్నిగోపము	20	సగమపనిస	సనిపమగరిస
అథాణా	29	సరిమపనిస	సనిధాపమగరిస
అమృతతరంగిణి	19	సరిగమధనిస	సధనిధపమగరిస
అమృతపంచమము	48	సరిగమధనిస	సనిధమగసరిస
అమృతవర్షిణి	39	సరిగమపధనిపస	సనిపధమగరిస
అమృతవాహిని	20	సరిమపధనిస	సనిధమగరిస
అసావేరి	8	సరిమపధస	సనిసపధమపరిగరిస
ఆదిపంచమము	48	సరిపధనిస	సనిధనిపమగరిస
ఆద్విభైరవి	20	సరిమపనిస	సనిపమరిగమరిస
ఆంధాళి	28	సగమధనిధస	సనిధపమగరిస
ఆందోళిక	28	సరిమపనిస	సనిధమరిస
ఆనందభైరవి	20	పగరిగమపధపనిస	సనిధపమగరిస
ఆనందభోగి	42	సరిగమపనిధని	ధపమగరిసనిస
ఆభీరు	47	పధనిసమగమ	పమగసనిధనిస
ఆభేరి	20	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
ఆభోగి	22	సరిగమధస	సధమగరిస
ఆమ్రదేశి	62	సగమపధనిధస	సధనిపమగస
ఆమ్రపంచమము	48	సరిగమధనిస	సనిధమగస
ఆరభి	29	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
ఆర్ద్రదేశిక	15	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
ఆలాపి	37	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఆహిరి	8	సరిసగమపధనిస	సనిధాపమగరిస
ఆహిరినాట	29	సమగమపధనిస	సనిపధనిపగమగస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
ఆహారీ	20	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
ఇందుగీర్వాణి	42	సరిగమపస	సనిపధనిపమగరిస
ఇందుఘంటారవము	20	సగమపధపని	ధాపమగరిసని
ఇందుధన్వాసి	46	సగమధనిస	సనిధపధమగరిస
ఇందుధవళి	21	సరిగమసమపధనిస	సనిధపమగస
ఇందుభోగి	46	సగరిగపమధస	సనిధనిపమగరిస
ఇందుమతి	51	సగమధనిస	సనిధపమగస
ఇందుశీతల	4	సరిగమపధనిధస	సధనిపమగరిస
ఇందుసారంగనాట	8	సరిగమపమధనిస	సధపమగరిస
ఈశగిరి	69	సరిగమపధని	ధపమగరిసనిస
ఈశగౌళ	7	సమగమపధనిస	సధపధమగరిస
ఈశమనోహరి	28	సరిగమపధనిస	సనిధపమరీమగరిస
ఉత్తరి	64	సగమపధనిస	సనిధమగస
ఉదయరవిచంద్రిక	20	సగమపనిస	సనిపమగస
ఉమాభరణము	28	సరిగమపధనిస	సనిపమరిగమరిస
కంకణాలంకారి	52	సగపధని	సనిధపమగరిస
కటకప్రియ	1	సగరిగమపధపనిస	సధపధమగరిస
కనకకుసుమావళి	61	సరిగమపధస	సధపమగరిస
కనకగిరి	66	సరిగమపసనిస	సనిధనిపమగస
కనకగీర్వాణి	67	సరిమపమధనిస	సధపమరిస
కనకజ్యోతిష్కతి	72	సమపధనిస	సనిధపమస
కనకదీపరము	45	సగమపధపని	ధపమగరిసనిస
కనకనాసామణి	62	సరిగరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
కనకనిర్మద	67	సరిగమపమధస	సనిధపమగరిస
కనకభవాని	66	సమగమపధనిస	సనిపమరిస
కనకభూషావళి	58	సగమపధనిస	సనిపమగరిస
కనకరసాలి	51	సరిగమధనిస	సధపమగరిస
కనకవసంతము	20	సగమపనిధస	సనిధపమగరిస
కనకశ్రీకంఠి	60	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
కనకసింహారవము	61	సగమపనిస	సనిధపమరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	అరోహణము.	అవరోహణము.
కనకాంగి (మేళ)	1	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కనకాంబరి	1	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిగరిస
కన్నడ	29	సమగమధనిస	సధాపమగమరిస
కన్నడకురంజి	49	సగరిగమపధనిస	సధపమరిస
కన్నడగౌళ	22	సరిగమపనిస	సనిధపమగస
కన్నడదర్పాను	33	సరిగమపధపస	సనిధపమరిస
కన్నడదీపరము	44	సరిగమధనిస	సనిధపధమగరిస
కన్నడమంచము	26	సరిగమపనిస	సనిధనిపమగస
కన్నడబంగౌళ	15	సరిమగమధపధస	సధపమగరిస
కన్నడభోగి	50	సరిగమపనిధనిస	సనిధమగరిగస
కన్నడమల్లారు	20	సగమపధస	సనిధమగస
కన్నడమాయవ	53	సగమపధనిస	సనిధపమగస
కన్నడవేళావళి	48	పనిసరిగమప	పమగరిసనిధనిప
కన్నడసౌరాష్ట్రము	10	సరిమగమధపధనిస	సనిధపమగస
కమలచారాయణి	55	సరిమపధనిస	సనిధపమగమరిస
కమలవసంత	37	సరిసమపధనిస	సనిధపమగరిస
కమలాతరంగిణి	20	సరిగమపధనిస	సనిధపమరిస
కమలాధరణము	45	సరిగమపనిధస	సనిధపనిధమగరిస
కమలామనోహరి	27	సగమపనిస	సనిధపమగస
కరుణాకరి	63	సమపధనిధస	సనిధపమస
కర్నాటక ఆంధాళి	14	సగరిమపధనిస	సధపమగరిస
కర్నాటక తరంగిణి	61	సరిగమపనిస	సపమగరిస
కర్నాటక దేవగాంధారి	21	నిసగమపా	ధాపమగరిసని
కర్నాటక సురటి	4	సరిగమపధస	సనిధపమరిస
కలకంతి	13	సరిగమధనిస	సనిధపగరిస
కలకడ	13	సరిమపధనిస	సనిధపమరిస
కల్గడ	13	సరిగపధనిస	సనిధపమగరిస
కలవసంతము	43	సగమపధనిస	సనిపమగస
కలహంస	31	సరిమపధనిధస	సనిధపమరిస
కలాభరణి	52	సగరిగమపనిధని	ధపమగరిసనిస

రాగముల శేఖ.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
కల్పడ	13	సరిగపధనిస	సనిధపమగరిస
కల్యాణ కేసరి	13	సరిగపధస	సధపమగరిస
కల్యాణవసంతము	21	సగమధనిస	సనిధపమగరిస
కల్యాణి	65	సరిగమపధనిస	సనిధపమపగారీస
కల్లోలబంగాళ	31	సరిమపవిధస	సనివధమగరిస
కల్లోలము	18	సపధనిస	సనిధనిపమగస
కల్లోలసావేరి	25	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
కల్వారు	22	సరిమగమపధపస	సధపమరిస
కళానిధి	22	సరిగమసపమధనిస	సనిధపమగరిస
కళామూర్తి	44	నిసగరిగమపస	సనిధపమగరిస
కళావతి	16	సరిమపధస	సధపమగసరిస
కళాసావేరి	8	సరిగపనిస	సనిధపమగరిస
కళాస్వరూపి	22	సరిగామపధనిపస	సనిపమగారిస
కాంతామణి (మే)	61	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కాంభోజి	28	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
కానడ	29	గరిసరిగమపమధనిస	సనిసధపమపగమరిస
కాననప్రియ	63	సరిగమపమధనిస	సధనిపమగరిస
కాపి	22	సరిగామరిపమపధనిస	సనిధపమగరిస
కాపినారాయణి	28	సరిమపధనిస	సనిధపమగారిస
కామరూపి	52	సగమపమధనిపస	సనిధపమగరిస
కామవర్ధని (మే)	52	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కాలనిర్ణిక	63	సగమపనిధస	సపమగరిస
కాళింది	22	సమగామపస	సధపమరిస
కిరణావళి	21	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
కిరణి	51	సరిగమపనిధనిస	సనిధమగరిస
కిరవాణి (మే)	21	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కిర్తిప్రియ	1	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
కిర్తివిజయ	61	సరిగమపనిధస	సనిధపమగరిస
కుంతల	16	సరిగమపధనిస	సధనిపమగమరిస
కుంతలకాంభోజి	13	సగమపధనిధస	సనిధపమగస.

అకారాది రాగపట్టక

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
కుంతలకుసుమావళి	65	సరిగమపమపస	సనిధనిపమగస
కుంతలగీర్వాణి	68	సరిగమపధనిస	సధమపమగరిస
కుంతలఘంటాణము	70	సరిగమపమపస	సనిపమరిస
కుంతలదీపరము	48	సమపధనిస	సనిధనిపమగస
కుంతలధన్యాసి	47	సరిగమపమధనిస	సనిధనిపమగరిస
కుంతలభవాని	67	సరిగమపమపస	సనిధనిపమరిస
కుంతలభోగి	41	సరిగమధపనిస	సనిధనిమగరిస
కుంతలము	61	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
కుంతలరంజని	68	సరిమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
కుంతలరాగము	61	సరిగమపధనిధస	సధపమగమరిస
కుంతలవరాళి	28	సమపధనిధస	సనిధపమస
కుంతలశ్రీకంఠి	65	సగమపధనిస	సనిపమగరిస
కుంతలశ్రీరంజని	68	సరిమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
కుంతలసింహారము	69	సరిమపమధనిస	సధపమరిస
కుంతలస్వరావళి	46	సగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
కుటుంబిని	64	సగమధపధనిస	సనిపమగరిస
కుముదప్రియ	22	సరిగామపస	సనిధనిపమగస
కుముదాభరణము	38	సరిగమపనిధస	సధనిపమగరిస
కురంజి	29	సనిసరిగమపధ	ధపమగరిసనిస
కులపవిత్రి	28	సగమధపనిస	సనిపమరిస
కులభూషణి	21	సరిగమపనిస	సధపమగరిస
కువలయానంది	16	సరిగమనిధనిపనిస	సనిధమగస
కుసుమకల్లోలము	32	సపమరిగమపస	సధపమగమరిస
కుసుమచంద్రిక	32	సరిమగమపధనిస	సధపమరిస
కుసుమజ్యోతిష్మతి	69	సరిమగమపధనిస	సధనిధపమరిస
కుసుమప్రియ	27	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
కుసుమభవాని	68	సరిమపధస	సనిధమపమరిస
కుసుమభోగి	50	సరిగమధనిస	సధనిధమగరిగస
కుసుమప్రథమరి	34	సరిగమపమధనిస	సనిధపమరిస
కుసుమసారంగ	56	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-వంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవ రోహణము.
కుసుమాంగి	16	సరిసపధనిస	సనిధపమగరిస
కుసుమావళి	71	సగమపధస	సనిధపమగమరిస
కేతకప్రియ	64	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
కేతారనాట	27	సరిగమపనిపస	సనిపమగరిస
కేదార	29	సమగమపనిస	సనిపమగమధమగరిస
కేదారగాళ	28	సరిమపనిస	సనిధపమగరిస
కేసరి	25	సరిగమపమధపధస	సధనిధపమగరిస
కై కవళి	60	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
కై వళి	58	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
కోకిలగంధర్వము	31	సగమధస	సధపమగరిగస
కోకిలగీర్వాణి	43	సరిగమపధస	సనిమగరిస
కోకిలదీపకము	23	సగమధనిస	సనిధమగరిస
కోకిలదీపరము	43	సరిగమనిధస	సవిధమగరిస
కోకిలధ్వని	28	సరిగమధనిధస	సనిధనిపమగరిస
కోకిలపంచమము	39	పధనిసరిగరి	సనిధపధనిస
కోకిలప్రతాపము	26	సగమపమధనిస	సనిపమగస
కోకిలప్రియ (మే)	11	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కోకిల భాషిణి	29	సరిగమపధనిస	సనిపమగమరిస
కోకిలవరాళి	20	సరిగమపధనిధస	సనిధనిపమరిగరిస
కోకిలస్వరావళి	41	సరిగమధనిస	సధమగరిస
కోకిలానంది	56	సగమధనిస	సనిధపమగస
కోకిలారవము	11	సరిగరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
కోమలి	63	సరిగమపనిధమపస	సధనిమగరిస
కోలాహలము	29	సపమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కోసల (మే)	71	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
కౌమారి	11	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
కౌమోద	65	సరిగమనిస	సనిమగరిస
కౌస్తుభప్రియ	71	సరిగమపధనిస	సధపమగమరిస
ఖడ్గప్రియ	1	సగరిగమపధపనిస	సధపధమగరిస
ఖమాసు	28	సమగమపధనిస	రిసనిధపమగస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
ఖరహరప్రియ (మే)	22	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఖలావళి	22	సరిగామపస	సనిపమగరిస
గంగాతరంగిణి	33	సరిగమపస	సనిధపమగమరిస
గంధర్వకన్నడ	31	సరిగపధస	సనిధపమగమరిస
గంధర్వనారాయణి	24	సమపధనిస	సనిధనిపమస
గంధర్వమనోహరి	26	సరిమపస	సనిధమగరిస
గంధర్వము	42	మపధనిసరిగ	రిసనిపమపధనిస
గంభీరనాట	36	సగమపనిస	సనిపమగస
గంభీరిణి	23	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
గగనభూపాలము	21	సమగమపధనిస	సనిధమగరిస
గగనమోహిని	64	సగపధనిస	సనిపమగస
గగనరంజని	66	సగమపస	సధనిపమగరిస
గగనసరసీరుహము	53	సగరిగమపధని	ధపమగరిసనిస
గణితవిनోదిని	16	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
గమకప్రియ	51	సరిగమపనిధస	సధపమగరిస
గమకసామంతము	45	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
గమనక్రియ	53	సరిమపధనిస	సనిధపమగమరిస
గమనశ్రమ (మే)	53	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గరిగద్వ	56	నిసగమపధని	ధపమగరిసనిస
గరుడధ్వని	29	సరిగమపధనిస	సధపగరిస
గర్జము	17	సగమధనిస	సనిధపమగరిస
గవాంబోధి (మే)	43	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గాంగేయభూషణి (మే)	33	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గాంభీర్యభూషణి	52	సగరిపమధనిస	సనిధపమగరిగస
గానమూర్తి (మే)	3	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గానవారిధి	35	సమరిగమపధనిస	సధనిపమరిస
గానసామవరాళి	3	సరిగరిమపధపనిస	సనిధమాగగరిస
గాయకప్రియ	13	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గిరికర్ణిక	3	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
గిరికుంతలి	72	సరిగమపమగమపస	సనిధనిపమగస
గీతనటని	53	సరిమగమపధనిస	సనిధపమరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
గీతప్రియ	13	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
గీతమూర్తి	33	సరిగమపధనిస	సనిధపమగస
గీర్వాణి	43	సరిగరిమగ మధనిపనిధస	సనిధపమగరిస
గుండక్రియ	15	సరిమపనిస	సనిపధపమగరిస
గుజ్జరి	15	సరిగమపధనిస	సధనిపమగరిస
గుమ్మకాంభోజి	15	సరిగపధనిధస	సనిధపమగరిస
గురుగద్య	56	నిసగమపధని	ధపమగరిసనిస
గురుప్రియ	64	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
గుహప్రియ	16	సరిగామసపమధనిస	సధనిపమగరిస
గోత్రారి	63	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
గోపతి	42	సరిగమపధని	పమరిగరిస
గోవికావసంతము	20	సమపనిధనిధస	సనిధపమగస
గౌడమల్లారు	29	సరిమపధస	సనిధమగరిస
గౌరి	15	సరిమపనిస	సనిధపమగరిస
గౌరీక్రియ	60	సగమపధనిస	సనిధనిపమగస
గౌరీగాంధారి	2	సమరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
గౌరీనిషాదము	71	సగమపనిధస	సనిధనిపమగస
గౌరీబంగాళ	9	ధసరిమపధని	ధపమగరిసనిధప
గౌరీమానోహరి (మే)	23	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
గౌరీపంతు	51	సరిమపనిస	సనిధపమధమగరిస
గౌరీమారువ	50	సరిమపధస	సనిధపమగరిగస
గౌరీసీమంతి	70	సరిగమపధనిస	సనిపమగస
గాళ	15	సరిగమరిమపనిస	సనిపమగమరిస
గాళచంద్రిక	7	సరిమపధస	సనిధపగరిస
గాళపంచమము	24	సరిమపనిస	సనిపమగరిస
గాళమాళవి	6	సరిగమపధనిపనిస	సపధనిపమగరిస
గాళిపంతు	15	సరిగరిమపధపనిస	సనిధపమగరిస
ఘంటా	8	సరిగమపధని	ధపమగరిసనిధాపనీస
ఘంటాణము	57	సరిగమపనిస	సనిధమగరిస
ఘంటార్ధవము	2	సగమనిధపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
ఘననాథుకి	63	సగమనిధపధనిస	సనిధపమగరిస
ఘనశ్యామల	5	సగమపధస	సనిధపమగరిస
ఘనసింధు	15	సమగమపధనిధస	సనిధపమగస
ఘోషణి	16	సమగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
చంద్రశాంతము	65	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చంద్రకిరణి	16	సగమపమధనిస	సనిధనిపమగమరిస
చంద్రగాంధారము	8	సరిగమస	సధమగరిస
చంద్రమౌళి	18	సగమపవిధనిస	సనిపమరిస
చంద్రజ్యోతి	41	సరిగమపధస	సధపమగరిస
చంద్రరేఖ	58	సరిగమపధస	సనిధమగరిస
చంద్రికాగౌళ	8	సరిగమపధస	సధపమరిస
చక్రవాకము (మే)	16	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చతురంగిణి	66	సమగమపధనిస	సనిధనిపగమగరిస
చలనాట (మే)	36	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చాపఘంటారవము	20	సగమపని	ధపమగరిసని
చాముండి	63	సగరిమపధనిస	సధనిపమగరిస
చారుకేళి (మే)	26	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చింతామణి	7	సరిగమపధనిస	సధనిపమగరిస
చింతారమణి	52	సగమపధని	ధాపమపగరిస
చిత్తరంజని	19	సరిగరిగమపధ	నిధపమరిగరిస
చిత్రాంగి (మే)	66	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
చిత్స్వరూపి	26	సరిగమపధనిస	సనిధపమగమరిస
చిదానంది	36	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగమరిస
చిన్మయి	16	సరిగమపమధనిస	సనిధనిపమగరిస
చూర్ణితావినోదిని	66	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
ఛత్రధరి	63	సగమపమరిప	సనిధపమగరిస
ఛాయాగౌరి	7	సరిమగమపనిధనిస	సనిధపమగమరిస
ఛాయాగౌళ	3	సరిగరిమపధనిస	సధనిపమగరిస
ఛాయాగౌళ	15	సరిమగమపనిస	సనిధపమగరిస
ఛాయాతంతరిణి	28	సరిమగమపనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
ఛాయానాట	34	సరిగమపమపస	సనిధనిపమరిస
ఛాయానారాయణి	6	సపమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
ఛాయాబౌళి	8	సరిగామసపమధనిస	సనిపధమగారిస
ఛాయామారువ	49	సగరిగమధనిధస	సనిధమగరిస
ఛాయామాళవి	7	సగరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
ఛాయాసింధు	19	సరిమపధస	సధపమగరిస
ఛాయాసైంధవి	11	సరిగమపధపనిస	సధనిపమగరిస
జంఝూటి	28	ధసరిగమపధని	ధపమగరిసనిధపధస
జగన్మోహనము	38	సరిమపధసనిస	సనిధపమగరిస
జగన్మోహిని	15	సగమపనిస	సనిపమగారిస
జటాధరి	52	సగరిమపధనిస	సనిధపగరిస
జనరంజని	29	సరిగమపధపనిస	సధపమరిస
జనసమ్మోదిని	28	సరిగపధనిస	సనిధపగరిస
జనాకర్షణి	16	సరిగపమధనిస	సనిధపమగధమగరిస
జయంతశ్రీ	20	సగమధనిస	సనిధమపమగస
జయంతసేన	22	సగమపధస	సనిధపమగస
జయనారాయణి	22	సరిగామపధస	సనిధపమగరిస
జయవేళావళి	43	సరిగమధపధనిస	సనిధమగరిస
జయశ్రీ	21	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
జయసావేరి	5	సమరిగమపధని	ధపమగరిసనిస
జయసింధు	2	సరిగమపస	సపనిధమగరిస
జయాభరణి	27	సగమపమరిగమపస	సనిధాపమరిస
జలజవాసిని	27	సగమపనిస	సనిధపమరిస
జలార్ణవము (మే)	38	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
జింగలా	20	సరిగమపధనిధపస	సనిధపమగరిస
జింగలాభైరవి	32	సగమపమధస	సనిధపమగమరిస
జినావళి	39	సగరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
జీవంతిని	48	సమపధనిస	సనిపమగస
జీవరంజని	2	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
జీవరత్నభూషణి	38	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
జుజాహుళి	13	సగమపధనిస	సధనిధపమగస
జులావు	29	పనిసరిగమప	పమగరిసనిప
జ్యోతిష్మతి	68	సరిగమపస	సనిధమపమరిగస
జ్యోతిస్వరూపిణి (మే)	68	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
జౌడిగాంధారి	68	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
ఝంకారధ్వని (మే)	19	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఝంకారభ్రమరి	19	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
ఝంకారి	19	సరిగమపధస	సధపమగరిస
ఝణాకారి	63	సరిగమపనిధస	సధపమరిగరిస
ఝాలవరాళి (మే)	39	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఝివావళి	39	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
టక్క	9	సగమపమధనిస	సనిధపమగరిస
తనుకీర్తి	6	సరిమపనిస	సనిధనిపమగమరిస
తవస్విని	52	సగమపనిస	సనిధపమగస
తపోల్లాసిని	1	సమరిగమపధనిస	సధపగరిస
తరంగిణి	26	సరిమగరిమపధనిధస	సనిధపమగరిస
తరుణీప్రియ	64	సగరిగమపనిధస	సనిపమరిస
త్యంబకప్రియ	3	సమరిగమపస	సనిసధపమగరిస
తానరంజని	63	సరిగమపధపస	సధపసనిసధపమగరిస
తానరూపి (మే)	6	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
తిలకప్రకాశిని	6	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
త్రిమూర్తి	56	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
తీవ్రపాహిని	46	సరిగమపధపనిస	సనిధపమగరిగమరిస
తోడి (మధ్య)	8	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
దర్పారు	22	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
దినకరకాంతి	27	సమగమపస	సనిధపమగస
దివ్యగాంధారము	18	సమరిపధనిస	సధనిపమగరిస
దివ్యగాంధారి	20	సగమపధనిస	సనిపమగస
దివ్యతరంగిణి	17	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
దివ్యపంచమము	27	సరిగమపనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
దివ్యమణి (మే)	48	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
దివ్యాంబరి	27	సపమపధనిస	సపనిధమగరిస
దివ్యాభరణము	21	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
దీపకము	51	సగమపధపస	సనిధనిపమగరిస
దీపరము	10	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
దుందుభిప్రియ	48	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
దేవకుసుమావళి	60	సమగమపస	సనిపమగరిస
దేవక్రియ	20	సరిగమనిధని	పధమగరిసని
దేవగాంధారి	29	సరిశరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
దేవగిరి	49	సరిమపధస	సనిధపమగరిగస
దేవగీర్వాణి	66	సగరిమపస	సపమగరిస
దేవమనోహారి	22	సరిమపధనిస	సనిధనిపమరిస
దేవమాళవి	56	సరిగమపధని	నిధపమగరిసని
దేవముఖాతి	13	సరిమపధనిస	సనిధపమరిస
దేవరంజని	22	సగరిమపధనిస	సధపమగరిస
దేవరంజి	15	సమపధపనిస	సనిధపమస
దేవసాలగము	25	సగపధనిస	సపనిధపమగరిస
దేవాభరణము.	49	సగరిగమధనిస	సనిధనిపమగరిస
దేవామృతవర్షిణి	22	సరిగమనిధనిస	సనిధపమగరిస
దేవామృతవాహిని	64	సగమపనిధనిస	సనిధనిపమగరిస
దేశముఖారి	25	సరిగమపధనిధస	సధనిధపమగరిస
దేశావళి	55	సరిగమధనిధస	సనిధమగరిస
దేశాక్షి	28	సరిగపధస	సనిధపమగరిస
దేశికబంగాళ	8	సరిగపమధనిస	సధపమగరిస
దేశికరుద్ర	9	సమరిగమపనిస	సనిపధమగరిస
దేశ్యఆంధాలి	9	సరిగమపనిధస	సధపమగరిస
దేశ్యగానవారిధి	60	సరిగమపధనిపస	సనిసపమగరిస
దేశ్యగారి	5	సరిగమధపనిస	సధనిపమగరిస
దేశ్యగాళ	15	సరిసపధనిస	సనిధపసరిస
దేశ్యనాటకరంజి	55	సరిగమపధపనిస	సపనిధపమగరిస
దేశ్యనారాయణి	6	సరిగమపనిస	సనిధనిపమరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	అక్షరాల గ్రంథము.	అక్షరాల గ్రంథము.
దేశ్యజేగడ	19	సగమపస	సనిధపమగరిస
దేశ్యమారువ	54	సరిగమనిస	సనిపమగరిస
దేశ్యముఖారి	25	సరిగమపధనిధస	సనిధనిపమగరిస
దేశ్యరేగుప్తి	15	సరిగరిమపధనిస	సధనిధపమగరిస
దేశ్యసురణి	6	సమరిగమపధని	పమగరిసనిస
దోషరహితాస్వరూపిణి	63	పమపధనిసగ	రిసనిధపమప
ద్విజావన్తి లేక జజ్జావన్తి	28	సరిమగమపధనిస	సనిధపమగరిగస
ద్వైతచిరతామణి	28	సగమపధనిస	సనిపధమగరిస
ద్వైతపరిపూర్ణి	28	సరిగమపధని	పమరిమగరిస
ద్వైతానంది	28	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
ధనపాలిని	16	సరిగమపస	సనిధపమధపగరి
ధన్యాసి	8	సగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధర్మవతి (మే)	59	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధర్మాణి	49	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
ధవళసరసీరుహము	44	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
ధవళహంసి	57	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
ధవళాంగి	49	సమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధవళాంబరి (మే)	49	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధాతుప్రియ	69	సరిపమపధస	సనిధపమగరిస
ధాతుమనోహరి	22	సపమపధనిస	సనిపమగరిస
ధాతుమనోహరి	69	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధీరకుంతలి	58	సమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధీరమతి	29	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
ధీరశంకరాధరణము (మే)	29	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధీరసావేరి	69	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
ధీరస్వరూపి	49	సరిగమపధనిస	సధనిధపమగరిస
ధీరాకారి	59	సరిగమపధనిస	సధనిపమగరిస
ధూర్వాంగి	29	సరిమపధస	సనిపధపమగరిస
ధేనుక (మే)	9	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ధైర్యముఖ	9	సరిగమపధస	సనిపమపరిగరిస

రాగముల శేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
ధౌతవంచమము	69	సరిగమపనిపస	సనిధపమరిగమరిస
ధౌమ్యరాగము	59	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
నఖప్రకాశిని	52	సరిగమపధనిధపస	సధనిపమగరిస
నటనదీపరము	41	సరిగమధనిస	సనిమగరిగస
నటనస్రియ	22	సగరిగమధనిస	సనిపమగరిస
నటనవేళావళి	39	సరిమపధనిస	సనిపమగరిస
నటనారాయణి	28	సరిగమధనిధస	సనిధపమగమరిస
నటాభరణము	10	సరిగమపధపనిస	సనిధపమగమరిస
నత్తైరవి (మే)	20	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నభోమణి	40	సగరిగమపస	సనిధపమగరిస
నభోమార్గిణి	16	సగమపధనిస	సధపమగరిస
నయనభాషిణి	52	సరిగమపనిధనిస	సనిధనిపగమగస
న్యాయనరంజని	27	సరిగమపధపనిస	సనిపనిధమగరిస
నలినకాంతి	27	సగరిమపనిస	సనిపమగరిస
నలినకుసుమావళి	69	సరిగమమస	సనిధనిపమరిస
నలినభ్రమరి	52	సరిమపధనిస	సనిధనిపమరిస
నలినసుఖ	34	సమగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
నలినహంసి	35	సరిగమపనిధస	సనిధపమరిస
నవనీతవంచమము	24	సగమధపధనిస	సనిపమరిస
నవనీతము (మే)	40	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నవరత్నభూషణి	63	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
నవరత్నవిలాసము	20	సరిగమపధపస	సధపమగామరిస
నవరసతంధాళి	49	సగరిగమపధస	సధపమగరిగస
నవరసకన్నడ	28	సగమపస	సనిధమగరిస
నవరసకళానిధి	28	సరిమపసనిస	సనిధపమగరిస
నవరసకుంతలి	40	సమపధనిస	సనిధపధమగరిస
నవరసగాంధారి	50	సరిగమపమధనిస	సనిధమగరిస
నవరసచంద్రిక	13	సరిగపమధస	సధపమగరిస
నవరసబంగాళ	47	సరిగమధపధనిస	సనిధమగరిస
నవరోజు	29	పధనిసరిగమప	పమగరిసనిధప
నాగకుంతలి	66	సరిగమపనిస	సనిపధనిపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
నాగగంధర్వము	31	సరిమపధనిస	సధనిపమరిస
నాగగాంధారి	20	సరిగమపధని	నిధపమగరిస
నాగగిరి	71	సగమపధపస	సధపమగస
నాగగీర్వాణి	55	సరిగమధనిధస	సనిధపమగరిస
నాగఘంటాణము	39	సగరిగమనిధస	సనిధమగరిస
నాగచూడామణి	17	సగమపధనిస	సనిధపమగస
నాగతరంగిణి	18	సరిగమపనిస	సనిపధనిపమగస
నాగదీపకము	21	సరిగమపస	సనిధమగస
నాగదీపరము	38	సరిగమధనిస	సనిధనిమగరిగస
నాగధ్వని	29	సరిసమగమపనిధమపనిధనిస-సనిధనిపమగస	
నాగనీలాంబరి	36	సమగమపధనిస	సనిధపమగస
నాగపంచమము	23	సధమపనిస	సధమగరిస
నాగప్రభావళి	55	సగమపధనిస	సనిధమగరిస
నాగభాషిణి	30	సగరిగమధనిస	సనిపమరిస
నాగభూపాలము	23	సరిగమనిస	సనిమగరిస
నాగభూషణి	29	సరిమపధనిస	సధపమరిస
నాగభోగి	39	సరిగమపధని	ధపమగరిసని
నాగరి	22	~~సరిమపధనిస~~	~~సనిధపమగరిస~~
నాగవరాళి	8	నిసగరిగమపధ	పమగరిసని
నాగవాహిని	63	సరిగపమధనిస	సనిధపమగరిస
నాగవేళావళి	40	సరిగమధస	సనిధమగరిస
నాగసరసీకుహము	54	సగమపస	సనిధనిపమరిస
నాగసామంతము	13	సరిపమపధస	సధపమరిస
నాగస్వధావళి	28	సగమపధస	సధపమగస
నాగహిందోళము	33	సగమపస	సనిధపమరిస
నాగానందిని (మే)	30	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నాగాభరణి	27	సరిగపమపస	సధపమగరిస
నాట	36	సరిగమపధనిస	సనిపమరిస
నాటకప్రియ (మే)	10	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నాటకురంజి	28	సరిగమనిధనిపధనిస	సనిధమగరిస

రాగముల శేఖరము.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
నాదనామక్రియ	15	సరిమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నాదప్రియ	27	సమగమపధనిస	సనిపమగస
నాదబ్రహ్మము	64	సపమపధనిస	సనిధపమగస
నాదభ్రమరి	37	సగరిగమపధని	ధపమగరిసని
నాదమూర్తి	22	సగమధనిస	సనిపమరిగస
నాదవరాంగిణి	22	సపమనిధనిస	సపనిధపమగరిగస
నాదవివోదిని	27	సరిగమపమధనిస	సనిసధపమగరిస
నాదస్వరూపి	27	సగమపమధనిస	సనిధపమగరిస
నాధనాళి	8	సరిగమపనిస	సనిధపమగరిస
నామగారాయణి (మే)	50	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నాయకి	20	సరిమపధనిధపస	సనిసధపమరిగరిస
నారాయణగౌళ	28	సరిమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
నారాయణదేశాక్షి	20	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
నారాయణి	28	సరిమపధస	సనిధమరిస
నానామణి	70	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
నానకాభూషణి (మే)	70	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
నిగమసంచారి	70	సగమపధనిస	సనిధనిపమరిస
నిటలప్రకాశిని	14	సమపధనిస	సనిపమరిగస
నిరంజని	10	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
నిర్మద	50	సరిగమధనిస	సనిధపమపగరిస
నిర్మలాంగి	30	సరిమపధస	సనిధనిపమగరిస
నిపాదప్రియ	40	సరిగమపనిధస	సనిపమగరిస
నిపాదరాగము	60	సగరిమధస	సనిధమపనిపమగరిస
నీతికుంతలి	70	సమగమపధనిస	సధనిపమగస
నీతిమతి (మే)	60	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిప
నీలవేణి	20	సరిగమపధనిధస	సధపమగరిస
నీలాంబరి	28	సరిగమపనిస	సనిపధనిపమగరిస
నూతనచంద్రిక	60	సరిగమపధనిస	సనిపధనిపమగస
నైమత్రియ	63	సరిమగమపధస	సనిధపమగపమగరిస
పంచమరాగము	22	సరిధపనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
శ్లోచముర్తి	64	సరిగమపధస	ధపమపగరిసని
పంతువరాళి	45	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
పద్మకాంతి	62	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
పద్మభవాని	69	సరిగమపమధస	సనిధపమగరిస
పద్మమృఖ	57	సరిగమపధనిస	సధపమగస
పద్మరాగము	27	సరిగమపధనిస	సనిధపమగస
వరిమళానంది	64	సరిగమపధనిస	సనిపమగస
పవిత్ర	52	పధనిసరిగమప	పమగరిసనిధప
పాడి	15	సరిమపనిస	సనిపధపమరిస
పావని (మే)	41	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
పీతాంబరి	41	సరిగరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
పున్నాగవరాళి	8	సరిగమపధని	నిధపమగరిసని
పుష్పలతిక	22	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
పూర్ణకళానిధి	22	సగమపధనిస	సధపమగరిస
పూర్ణగాంధారి	16	పధనిధసరిగమపధ	పమగరిసనిధనిప
పూర్ణచంద్రిక	29	సరిగమపనిస	సనిపమగమరిస
పూర్ణనిషాదము	63	పధనిధసరిగమ	పమగరిసనిధప
పూర్ణపంచమము	15	సరిగమపధ	పమగరిస
పూర్ణలలిత	19	సరిగరిగమపస	సనిధపమగరిస
పూర్ణషడ్జము	20	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
పూర్ణస్వరావళి	12	సగమపధనిస	సధనిపమరిగస
పూర్వకన్నడ	5	సరిగమపమపస	సధనిధపమగరిస
పూర్వకత్యాణి	53	సరిగమపధనిధపస	సధపమగరిస
పూర్వగౌళి	29	సరిమగపధనిస	సనిధపమగరిస
పూర్వదర్శి	14	సగమపధని	ధపమగరిసని
పూర్వఫరజ	9	సమగమధనిస	సనిధపమగరిస
పూర్వముఖారి	22	సమగమపధనిధస	సనిపమగరిస
పూర్వరామక్రియ	10	సరిగమపనిధనిస	సనిపధమగరిస
పూర్వనరాళి	3	సరిమపధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
పూర్వసాశవి	19	సగమధనిస	సనిధపమరిస
పూర్వసింధు	5	సరిగమపసనిస	సధపమధమగరిస
పూర్వి	15	సరిగమధనిస	సనిధపమగరిస
పూషాకల్యాణి	54	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
ప్రణవాకారి	64	పధనిధనిసరిగమ	పమగరిసనిధనిస
ప్రతాపకోకిలము	30	సపమపధనిస	సనిపమగప
ప్రతాపచింతామణి	28	సగమపమధనిస	సనిధపమగమరిస
ప్రతాపరాట	28	సరిగమధపధనిస	సనిధపమగస
ప్రతాపము	50	సగమపధనిస	సనిధపమసరిస
ప్రతాపరుద్ర	28	సమగమపధనిస	సనిపమగమరిస
ప్రతాపవరాళి	28	సరిమపస	సధపమగరిస
ప్రతాపవసంతము	12	సమరిగమపనిస	సనిపమరిస
ప్రతాపసారంగ	71	సరిగమపధస	సనిధపమగస
ప్రతాపహంసి	31	సగమపనిధనిస	సనిధపమగమరిస
ప్రభాతరంగిణి	19	సమరిగమపస	సనిధపమగరిస
ప్రభావళి	41	సరిమపధనిస	సనిధమపమరిగరిస
ప్రవాళశోది	28	సరిమపధనిస	సనిధనిపమగస
ఫరజు	15	సగమపధనిస	సనిధపమగరిస
ఫలదాయకి	64	సగపమధనిస	సధనిపగమగరిస
ఫలమంజరి	22	సగమధస	సనిధపమగమరిస
ఫేనద్యుతి	2	సరిమపధనిస	సనిధమగరిస
బంగాళా	28	సరిగమపనిపస	సనిపమరిగరిస
బర్బర	64	సగమరిగమధనిధస	సనిధమగరిస
బలహంస	28	సరిమపధస	సనిధపమరిమగస
బహుదారి	28	సగమధపధనిస	సనిపమగస
బాలఘోషి	22	సరిగమమనిధస	సనిధపమగరిస
బాలచంద్రిక	22	సగమపధనిస	సనిధమగరిస
బిందుమాలిని	16	సగరిగమపనిస	సనిసధపగరిస
బిలహరి	29	సరిగపధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
బృందావనకన్నడ	69	సరిమపనిస	సనిపమరిస
బృందావనదేశాక్షి	62	సరిగమపమధస	సధపమగరిస
బృందావనసారంగ	22	సరిమపనిస	సనిపమరిస

బృందావని - ఇదియే బృందావనసారంగ యనునది.

బ్యాగు	29	సగమపనిధనిస	సనిధపమపగరిస
బేగడ	29	సగరిగమపధసీధపస	సనిధపమగరిస
బొలి	15	సరిగపధనిధస	సనిధపగరిస
భక్తజయ	16	సగమపధనిస	సనిధపమగమరిస
భగవత్ప్రియ	22	సరిగమరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
భవప్రియ (మే)	44	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
భవాని	44	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
భానుకిరణి	27	సగమధనిస	సనిధపమగరిస
భానుకోకిల	12	సమపధనిస	సధనిపమగస
భానుక్రియ	30	సమగమపధనిస	సనిపధనిపమరిస
భానుగీర్వాణి	45	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
భానుగౌళి	7	ధసరిగమపధని	ధపమగరిసనిధప
భానుచంద్రిక	8	సమధనిస	సనిధమగరిస
భానుచూడమణి	18	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
భానుజ్యోతిష్మతి	67	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
భానుదీపకము	24	సరిగమపధనిస	సనిపమరిస
భానుదీపరము	34	సమరిగమపస	సధపమగమరిస
భానుధన్యాసి	45	సరిగమనిధని	ధపమగరిసని
భానుప్రతాపము	25	సమగమపధస	సధపమగరిస
భానుమంజరి	34	సరిగమపనిస	సనిపమరిగరిస
భానుమతి	4	సరిగరిమపస	సనిధపమగరిస
భాషిణి	56	సగరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
భిన్నగాంధారి	27	సరిగమపధని	ధపమగమరిస
భిన్ననిపాదము	63	సరిగమపధని	పమగరిసని
భిన్నపంచమము	3	సగమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
మాధుర్యరాగము	27	పనిసరిగమప	మగసనిధప
మానవతి (మే)	5	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మానాభరణి	27	సరిగపమధనిస	సనిధపమగరిస
మామూతరంగిణి	28	సరిమగపమనిస	సనిధపమగరిస
మాయామాళవశౌళ (మే)	15	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మారనారాయణి	50	సగరిగమపధస	సధపమగరిస
మారరంజని (మే)	25	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మారువ	15	సగమపనిస	సనిధమపమగరిస
మారువకన్నడ	35	సరిమగమపనిస	సనిపమరిగరిస
మారువశౌరి	46	సగరిగమపధని	ధపమగరిసని
మారువశౌళ	43	సరిగపమధనిస	సనిధపమగరిస
మారువచంద్రిక	38	సరిగమపధని	నిధపమగరిగస
మారువదేశి	48	సగరిగమపస	సపధనిపమగరిస
మారువదేశిక	11	సగమపధపనిస	సనిధపమపమగరిస
మారువధన్యాసి	22	సగమపధస	సనిధపమధపమగరిస
మారువనారాయణి	47	సరిగమపధస	సధనిపమగరిగస
మారువబంగళ	39	సపమపధనిస	సనిధపమగరిస
మారువలలిత	42	పధనిసరిగమప	పమగరిసనిప
మారువవసంతము	45	సమగమపధనిస	సనిపధమగరిస
మారువసారంగ	47	సరిగమపమధనిస	ధపమగరిగస
మార్గదేశిక	15	సరిగపధస	సధమపగరిస
మార్గహిందోళము	20	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మాళవపంచమము	15	సరిగమపనిస	సనిధాపమగరిస
మాళవశ్రీ	22	సమగమపనిధనిపధనిస	సనిధమగస
మాళవి	28	సరిగమపమధనిస	సనిధనిపమగరిస
మాహురి	29	సరిగరిమపని	ధపమగరిస
మిత్రకిరణి	15	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
మిత్రరంజని	25	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
మీనలోచన	5	సరిగమపధనిపస	సనిధమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	అశాంతి హణము.
ముక్తాంబరి	1 సరిగమపనిస	సనిధమగరిస
ముఖారి	22 సరిమపధనిధస	సనిధపమగరిస
మేఘమల్లారు	52 సగమపధనిస	సనిధపమగమరిస
మేఘరంజి	15 సరిగమనిస	సనిమగరిస
మేఘరాగము	13 సరిమపనిధపస	సనిధపమరిస
మేఘశ్యామల	52 సగమపధనిధపస	సధనిపమగరిస
మేచకన్నడ	50 సమపధనిస	సనిధపమగస
మేచకల్యాణి (మే)	65 సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
మేచకాంగి	53 సరిగమపధపనిస	సనిపధపమగరిస
మేచకాంభోజి	43 సరిగమధనిస	సనిపధమగరిస
మేచగాంధారి	34 సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగమరిస
మేచవారాయణి	35 సరిగమపధస	సధనిపమరిస
మేచనీలాంబరి	34 సగమపధనిస	సనిపమరిస
మేచబంగాళ	44 సరిగమపనిస	సధపమగరిస
మేచబాలి	15 సరిగపధస	సనిధపమగరిస
మేఘ	45 సగమపధపనిస	సనిధమగరిస
మేచసావేరి	42 సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
మైత్రభావిని	65 సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
మోహన	28 సరిగపధస	సధపగరిస
మోహననాట	9 సగామపధపమపనినిస	సనిపధపమగరిస
మోహవల్లారు	1 సరిగమధనిధస	సధనిధపమగరిస
యదుకులకాంభోజి	28 సరిమపధస	సనిధపమగరిస
యమృతాకల్యాణి	65 సరిగపమపధస	సధపమపగరిస
యాగప్రియ (మే)	31 సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
యోగానంది	52 సరిగపమపధనిస	సనిధపమగస
యావని	31 సరిగమపనిధనిస	సధపమరిమగస
రంజని	59 సరిగమధస	సనిధమగరిస
రక్తిమార్గిణి	52 సపమధనిస	సనిధపమపగరిస
రఘుప్రియ (మే)	42 సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
రఘులీల	42	సమరిపగమపనిస-సనిధనిపమగమరిమగరిస	
రతిక	47	సగరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రత్నకాంతి	63	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
రత్నభాను	62	సరిమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
రత్నమణి	27	సమగమరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రత్నాకారి	28	సగమపనిధనిస	సనిధపమరిస
రత్నాంగి (మే)	2	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రత్నాంబరి	64	సగమపస	సనిధపమరిస
రత్నాభరణి	27	సరిపధనిస	సనిధపగస
రమణి	63	సగమపనిస	సనిధపమగస
రమ్యపంచమము	25	సరిగమపధనిస	సధమగరిస
రవికిరణి	16	సగమనిధనిస	సనిధపమగరిస
రవిచంద్రిక	28	సరిగమధస	సనిధమగరిస
రవిప్రభావళి	38	సరిగమధస	సధపమగరిగస
రవిస్వరూపిణి	63	సగమపధనిస	సనిధపమగస
రఘుకళానిధి	16	సపమధని	ధపమగమరిసని
రసమంజరి	72	సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
రసవినోదిని	52	సగమపధనిధస	సనిధపమగస
రసాలి	4	సరిమపధనిస	సధపమరిస
రసికప్రియ (మే)	72	సరిగమపధనిస	~~సనిధపమగరిస~~
రాగచూడామణి	32	సరిగమపస	సనిధమరిగస
రాగపంచరము	28	సరిమపనిధస	సనిధమరిస
రాగవర్ధని (మే)	32	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రాగవసంతము	14	సరిమపనిధస	సనిధమపమగరి:
రామకవి	15	సరిగపధస	సనిధపమగరిస
రామకుంతలి	67	సరిగమపధని	ధపమగరిసని
రామకుసుమావళి	61	సరిమపనిస	సనిధపమగరిస
రామక్రియ	51	సగగమపధనిస	సనిసధపమధమగరిస
రామగిరి	68	సరిమగమపధనిస	సధనిధపమగరిస

రాగముల పేళ్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
రామప్రియ (మే)	52	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
రామమనోహరి	52	సగమపనిస	సనిధపమగస
*రిషభప్రియ (మే)	62	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
*రిషభవాహిని	42	సరిగమపధనిస	సనిపధమగరిస
*రిషభాంగి	2	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
రీంకారి	32	సరిమగమపనిస	సనిపమరిస
రీతిశౌళ	20	సగరిగమనిధనిస	సనిధమగమపమగరిస
రీతిచంద్రిక	52	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
రీతిమల్లారు	72	సరిగమపస	సనిపధనిపమగస
రుచిరమణి	62	సగమపధనిధస	సధపమగరిస
రుద్రప్రియ	22	సరిగమనిస	సనిపమగరిస
రూపవతి (మే)	12	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
శ్రేణువతి	12	సరిగమపనిధస	సనిధపమగరిస
శ్రేణుప్రి	15	సరిగపధస	సధపగరిస
రాప్యనగము	12	సమపధనిస	సధనిపమగరిస
లతాంగి (మే)	63	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
లలిత	17	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
లలితకోసలి	69	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
లలితప్రియ	15	సరిగమపమధనిస	సనిధమగరిస
లలితగంధర్వము	30	సరిగమపధనిస	సనిపగరిస
లలితగంధారి	22	సరిగమపనిస	సనిపమగమరిస
లలితగౌరి	15	సరిగమపధనిస	సధపగరిస
లలితతోడి	3	సరిగమపస	సనిధమగరిస
లలితదీపరము	42	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస

* ఈ గుఱుతు వేసియుండు రాగములకు గల పేళ్లు ఋకారాదిగ నుండవలయును:—
 ఋషభప్రియ, ఋషభవాహిని, ఋషభాంగి, ఋకారాదిగ నుండినచో, 62-వ మేళమైన
 ఋషభప్రియ కటపయాది సంఖ్యకు సరిగనుండలేదు. కనుక ఈ రాగమును “రిషభప్రియ”
 అను మాఱు నామములచే కొందఱు వాడియున్నారు. అందుచేత ఈ రాగములవలె పేరు
 గలిగిన తదితర రాగములును రకార ఇకారాదిగ ఇచ్చట వ్రాయబడెను.

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
లలితపంచమము	15	సరిగమధనిస	సనిధమపమగరిస
లలితమనోహరి	22	సగమపధనిస	సనిపమగరిస
లలితమారువ	37	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
లలితశ్రీకంఠి	9	సరిగమపధనిస	సనిధపమధమగరిస
లలితసింహారవము	9	సరిగమపస	సనిపమగరిస
లీలారంజని	4	సమరిగమపస	సనిధపమగరిస
లీలావినోదిని	63	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
లోకదీపరము	46	సరిగమపనిధనిస	సనిధమపమగరిస
లోకరంజని	52	సగమపమధనిస	సనిధనిపమగరిస
నకుళాభరణము (మే)	14	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
వజ్రకాంతి	22	సగమపనిస	సనిధపమగరిస
వనస్పతి (మే)	4	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
వరుణప్రియ (మే)	24	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
వర్ధని	11	సగమపమపధనిస	సనిపధపమగరిస
వసంత	15	సగమధనిస	సనిధమగరిస
వసంతకన్నడ	10	సరిగమపని	ధమపగరిసని
వసంతగీర్వాణి	59	సరిగమపనిస	సధనిపమగరిస
వసంతనారాయణి	11	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
వసంతప్రియ	15	సరిగమపధపనిస	సనిపమరిస
వసంతభూపాలము	2	సరిగపధనిస	సనిధపమధమగరిస
వసంతభైరవి	14	సరిగమధనిస	సనిధనిధమపమగరిస
వసంతమనోహరి	2	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
వసంతమారువ	51	సరిగమపధనిధస	సధపమగరిస
వసంతముఖారి	14	సమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
వసంతవరాళి	20	సరిమపధస	సనిధపగరిస
వసుకరి	56	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
తాగధీశ్వరి (మే)	34	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
పాగీశ్వరి	1	సరిగమపధసా	సధపమగరిస
వాచస్పతి (మే)	64	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	అవరోహణము.	అవరోహణము.
విజయకోసలము	60 సరిగమపస	సనిపమగస	
విజయగోత్రారి	62 సరిగమపనిస	సనిధపమగరిస	
విజయదీపిక	61 సరిగమపనిధస	సధనిపమగరిస	
విజయనాగరి	59 సరిగమపధస	సధపమగరిస	
విజయభూషావళి	43 సరిగమపస	సనిధపమగరిస	
విజయరత్నాకరి	60 సరిమపధనిస	సనిపమగస	
విజయవసంతము	54 సమపధనిస	సనిపమగస	
విజయశ్రీ	47 సరిగమపనిస	సనిపమగరిస	
విజయశ్రీకంఠి	59 సగమపస	సనిధమగరిస	
విజయసంస్కృతి	57 సగమపధనిస	సనిపమగరిస	
విజయసామంతము	58 సగమపధస	సనిధమగరిస	
విజయసారంగ	58 సరిగమపనిస	సనిధపమగస	
విజయూభరణి	64 సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస	
విజయూభీరు	46 సగరిగమపనిధస	సధపమగరిస	
విజయోల్లాసిని	14 సరిగమపమధనిస	సనిధపమగరిస	
విజ్ఞాంభిణి	64 సగపనిధనిస	సనిధనిపమగరిస	
విమలి	34 సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస	
వివర్ధన	29 సరిమపస	సనిధపమగరిస	
విశ్వంబరి (మే)	54 సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస	
వీణాధరి	16 సరిగపధనిస	సనిధపమగరిస	
వీరవసంతము	24 సగరిమపస	సనిధపమగరిస	
వీరవిక్రమము	4 సరిగమపధనిస	సనిపధమగరిస	
వేగవాహిని	16 సరిగమధనిధస	సనిధపమగరిస	
వేదఘోషప్రియ	28 ధనిసరిగమ	పమగరిసనిధనిప	
వేదస్వరూపి	52 సరిగమపధనిపస	సనిధనిపమగస	
వేళాపళి	23 సరిగమపధస	సనిధపమగరిస	
వైశాఖము	54 సరిగమపధనిధస	సనిధనిపమగమరిస	
శంకరాభరణము	29 సరిగమపధనిస	సనిసధపమగరిస	
శంభుక్రియ	29 సగరిమపనిస	సనిమగరిస	

సనిధపమగరిసనిపధనిస

రాగముల పేళ్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
శరదించుముఖ	64	సగమపనిధనిపస	సనిధపమగరిస
శరద్యుతి	25	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
శశిప్రకాశిని	16	సరిగమపధనిస	సనిధపగరిస
శహాన	28	సరిగమపమధనిస	సనిధపమగమరిగరిస
శాంతస్వరూపి	16	సగరీమపధని	సనిధనిపమరిస
శారదాభరణము	34	సమగమపమధనిస	సనిధమపమరిస
శివానంది	16	సమగమపధని	ధపమగరిసని
శీతకిరణి	55	సరిగమపధనిస	సధనిధపమగస
శీలాంగి	65	సగమపసెస	సనిపమగస
శుక్రజ్యోతి	26	సరిగమపధనిస	సనిపధమరిస
శుద్ధకన్నడ	18	సమపధనిస	సనిపమగస
శుద్ధకళానిధి	63	సగపధని	ధపమగరిసని
శుద్ధకోసల	65	సగమపస	సనిధమగరిస
శుద్ధక్రిమి	15	సరిపమపధస	సధపమగరిస
శుద్ధగాంధారి	48	సరిగమనిస	సనిధనిపమరిస
శుద్ధగీర్వాణి	41	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
శుద్ధగౌరీక్రిమి	50	సగమపనిధనిస	సనిధపమగస
శుద్ధఘంటాణము	64	సగమపధస	సనిధపమరిస
శుద్ధజంగల	33	సగమపధనిస	సనిపమగస
శుద్ధజ్యోతిష్మతి	61	సగమపస	సనిధపమగరిస
శుద్ధతరంగిణి	20	సగమపనిస	సనిధమగరిస
శుద్ధతోడి	8	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
శుద్ధదేశి	20	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
శుద్ధధన్యాసి	22	సగమపనిస	సనిపమగస
శుద్ధనవసీతము	59	సరిగమధనిస	సనిపమగరిస
శుద్ధనాట	36	సగమపనిస	సనిపమగస
శుద్ధనిర్మల	66	సరిగమపధనిపస	సనిపమగస
శుద్ధసీలాంబరి	35	సమరిగమపస	సనిధపమగస
శుద్ధబంగాళ	22	సరిమపధస	సధపమరిగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
శుద్ధభైరవి	22	సగమపనిధన	సనిధమగరిస
శుద్ధభోగి	37	సరిగమపనిధన	సధనిపమగరిస
శుద్ధమంజరి	11	సగమపమధనిస	సనిపధమగరిస
శుద్ధమధ్యమము	22	సరిమపధనిస	సధపధనిధపమగరిస
శుద్ధమనోహరి	22	సరిగమపధన	సనిపమగరిస
శుద్ధమలహరి	15	సరిగపమధన	సధపగరిస
శుద్ధచూరువ	8	సగమపధన	సధపమరిగరిస
శుద్ధచూళవి	18	సగరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
శుద్ధముఖారి	1	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
శుద్ధరత్న భాను	65	సరిగమపన	సనిధపమగరిస
శుద్ధరసాలి	53	సగమపధన	సధపమగరిస
శుద్ధరాగము	57	సరిగమపనిస	సనిపమగరిస
శుద్ధలలిత	11	సపమధనిస	సనిసధపమగరిస
శుద్ధవరాలి	28	సరిగమధనిస	సనిధనిపమగరిస
శుద్ధవసంత	29	సరిగమపధనిస	సనిధమధపమగరిస
శుద్ధవేళావలి	22	సరిమపనిస	సనిధనిపమగరిస
శుద్ధశ్యామల	16	సగపధనిస	సనిధపమగరిస
శుద్ధశ్రుతిరంజని	68	సరిమపధనిధన	సనిధపమగరిస
శుద్ధసామంతము	8	ధసరిమపధ	ధపమగరిస
శుద్ధసారంగ	62	సగమపనిస	సధపమగరిస
శుద్ధసావేరి	29	సరిమపధన	సధపమరిస
శుద్ధసాలి	20	సగమపనిస	సనిపమరిస
శుద్ధసింహారవము	67	సరిమగమపధనిస	సధనిధపమరిస
శుద్ధసీమంతి	8	సరిగమపధన	సధపమగరిస
శుద్ధస్వరావలి	45	సగమపమధనిస	సనిధమగరిస
శుద్ధోత్తరి	62	సరిగమపధ	ధపమగరిసని
శుభపంతువరాలి (మే)	45	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
శుభాంగి	22	సమరిగమపధని	ధపమగరిసని
శూలిని (మే)	35	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల శేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
శృంగారమణి	15	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
శృంగారిణి	6	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
శేఖర చంద్రిక	45	సరిగమనిధనిస	సనిధమగరిస
శేఖరి	35	సరిగమపధనిస	సధనిపమరిగస
శేషనాదము	57	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
శైలదేశాక్షి	33	సరిగమపమధనిస	సనిపమగమరిస
శోకవరాళి	9	సగమనిధ	పమగరిస
శ్యామకల్యాణి	12	సమగమపధనిస	సనిపధనిపమగరిస
శ్యామచింతామణి	14	సరిమపధస	సనిపధమగరిస
శ్యామనీలాంబరి	41	సరిగమపధనిస	సధనిధమగరిస
శ్యామల	55	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
శ్యామలాంగి (మే)	55	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
శ్రీకంఠ	46	సగమపధనిస	సనిధపమగస
శ్రీకరి	52	సరిగపధనిస	సనిధపమగస
శ్రీఘంటాక్షము	20	సగమపధనిస	ధపమగరిస
శ్రీమణి	2	సరిగపధస	సనిధపగరిస
శ్రీమనోహరి	22	సరిగమపధస	సధపమగరిస
శ్రీమంజుళ	36	సరిగమపధనిస	సనిధనిపమగరిస
శ్రీమధుకరి	50	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
శ్రీమాళవి	6	సరిగమపపిథనిపస	సపమగరిసగ
శ్రీరంజని	22	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
శ్రీరాగము	22	సరిమపనిస	సనిపధనిపమరిగరిస
శ్రుతినిరంజని	61	సరిగమపధని	నిధపమగస
శ్రుతిరంజని	36	సరిగపధనిస	సపమగస
శ్వేతాంబరి	4	సరిగమపమధనిస	సనిపమగరిస
షడ్విధమార్గిణి (మే)	46	సరిగమపధనిస	నిధపమగరిస
షడ్విధస్వరూపిణి	63	సరిగమనిస	సనిధపమగరిస
షణ్ముఖప్రియ (మే)	56	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
షికారి	56	సరిగమపధనిధస	సనిధమగరిస

ఈ గతుల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
షిద్రాక్షి	46	సరిమగరిమపధనిస	సనిపధపమగరిస
సంజీవిని	21	సరిగమపనిస	సనిధనిపమగరిస
సజ్జశానంది	63	సరిగమపధనిస	సనిధమగరిస
సజుకాంభోజి	28	సమరిసపమధనిస	సనిపవిమగరిస
సత్యభూషణి	71	సగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సత్యవతి	67	సరిమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
సరసాంగి (మే)	27	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సరసీరుగాము	44	సరిగమధనిస	సనిధపమగరిస
సరస్వతి	64	సరిమపధస	సనిధపమరిస
సరస్వతిమనోహరి	28	సరిగమధస	సధనిపమగరిస
సర్వాంగి	57	సరిమధనిస	సనిధమగరిస
సామ	28	సరిమపధస	సధపమగరిస
సామకన్నడ	17	సరిమగమపధనిస	సనిధపమరిస
సామకురంజి	12	సగపధనిస	సనిధనిపమగరిస
సామంతజిహ్వ	32	సరిగమపధనిస	సనిపధపమగమరిగ
సామంతజిహ్వ	17	సగమపనిస	సనిపధమగరిస
సామంతము	30	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సామంతవేళివళి	44	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సామంతశిఖామణి	64	సగమపమధనిస	సనిధపగరిస
సామంతనాళవి	21	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
సామనారాయణి	13	సరిమపధనిస	సపధనిపమరిస
సామవరాళి	3	సరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
సామసాళవి	23	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
సామస్వగావళి	43	సరిగమపనిధస	సధపధమగరిస
సారంగ	64	సరిగమపధనిస	సధాపమరీగమరిస
సారంగకాపి	20	సరిపమపనిస	సనిధపమగరిస
సారంగనాట	15	సరిమపధసనిస	సనిసధపమగరిస
సారంగభాళి	10	సమగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
సారంగభ్రమరి	56	సమపధనిధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మొ-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
సారంగమూరువ	44	సరిగమధనిస	సనిధమపగరిస
సారంగలలిత	3	సరిగమరిమపనిస	సనిధపమరిస
సారధి	66	సరిగరిమపధస	సనిపధపమగరిస
సారమతి	20	సరిగమపధనిస	సనిధమగస
సారసప్రియ	27	సరిమగమపధనిస	సనిపధమగరిస
సాలగము (మే)	37	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సాలగ వేళావళి	47	సరిగమపనిధనిస	సనిధపమగస
సావేరి	15	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
సాళంగనాట	15	సరిమపధస	సధపగరిస
సాళగభైరవి	22	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
సాళవగము	37	సరిమపధనిధస	సనిధపమగరిస
సాళవి	37	సగరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిస
సాళవిబంగాళ	23	సరిమపధస	సనిధపమరిస
సింధు	29	సమపధస	సనిధమపమగరిస
సింధుకన్నడ	28	సమగమరిగమపస	సనిధపమగరిస
సింధుక్రియ	11	సరిగమపమధనిస	సధపమగరిస
సింధుగౌరి	7	సగరిగమపస	సధపమగరిస
సింధుఘంటాణము	37	సగరిగమపధస	సధమగరిస
సింధుచింతామణి	9	సరిమగమధపధస	సధపమగరిస
సింధుదేశ్యము	38	సరిసగమపనిస	సనిధపమగరిస
సింధుధన్యాసి	20	సగమపనిస	సనిధమపమగరిస
సింధునాట	37	సగరిగమనిధనిస	సనిధమగరిస
సింధునాటకురంజి	40	సరిగమధనిధస	సనిధపమగరిస
సింధుభైరవి	10	మపధనిధసరిగమ	గరిసనిధపమగమ
సింధుమందారి	26	సరిగమపస	సనిధపగమధపమరిస
సింధుమూరువ	54	సరిగమపస	సనిధనిపమగరిస
సింధుమాళవి	6	సరిగమపధనిపనిస	సనిపమరిస
సింధురామక్రియ	15	సగమపధనిస	సనిపధపమగరిగస
సింధుసాళవి	19	సమపధనిధస	సనిధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	అవరోహణము.
సింహానాహిని	27 సగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సింహాస్వరూపి	64 సగమధనిస	సనిపమగస
సింహారవము	58 సరిమపనిస	సనిపమరిగరిస
సింహేంద్రమధ్యమము-మే	57 సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సింహేశకాపి	24 సరిమపధనిస	సనిధనిపమగస
సింహేశభైరవి	23 సగమపధస	సనిధమగరిస
సింహేశము	18 సరిగమపధనిస	సనిపమగరిస
సింహేశవరాళి	29 సరిగమపమధనిస	సధపమగమరిస
సింహేశవసంతము	25 సరిగమపమధనిస	సధపమగరిస
సింహేశసావేరి	30 సమగమపధనిస	సనిధనిపమగస
సిద్ధసేన	22 సగరిగమపధస	సనిధమపమరిగరిస
సీమంతిని	57 సరిగమపధనిస	సపమగరిస
సుఖకరి	52 సపధనిస	సనిధపమగసరిస
సుఖధ్వని	53 సగమపనిధస	సధనిపమగరిస
సుఖసీలాంబరి	40 సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
సుఖప్రియ	40 సగరిగమనిస	సనిధమగరిస
సుఖస్వరావళి	48 సరిగమపధని	పమగరిసని
సుగాత్ర	4 సమపధనిస	సధపమగరిస
సుగుణభూషణి	22 సగమపమధనిస	సనిధపమగరిస
సుచరిత్ర (మే)	66 సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సుజనరంజని	63 సగరిమపధనిస	సనిధపమగరిస
సుజక్కావళి	13 సమగమపధనిస	సధనిధపమగస
సుధాకాంభోజి	14 సగరిమపనిస	సనిపమగరిస
సునాదప్రియ	57 సరిగమపస	సనిధపమగరిస
సునాదవిनోదిని	65 సగమధనిస	సనిధమగస
సుపొషిణి	28 సరిసమపనిధస	సధనిపమరిమస
సుప్రకాళి	52 సరిగమపస	సనిధనిపమగరిస
సుప్రతాపము	52 సపమపధనిస	సనిధపమగరిస
సుప్రదీపము	17 సరిమపధనిస	సనిధపమగమరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	అవరోహణము.
సుభాషిణి	16	సధనిసరిగమప	మగరిసనిధనిస
సుభూషణి	40	సరిసమపధనిధస	సధనిపమరిస
సురటి	28	సరిమపనిస	సనిధపమగమరిస
సురటిమల్లారు	3	సరిమపనిస	సనిధపమగరిస
సురభూషణి	4	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
సురభైరవి	28	సరిపమపధనిస	సనిధపమస
సురవరాళి	13	సమపధనిస	సనిధపమస
సురసింధు	15	సమగమపధనిధస	సనిధపమరిగరిస
సురసేన	27	సరిమపధస	సనిధపమగరిస
సురానందిని	29	సరిగపధనిస	సనిధపగరిస
సువర్ణాంగి (మే)	47	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సూర్యకాంతము (మే)	17	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సూక్ష్మరూపి	28	సపమరిగమపస	సనిధపమస
సేనాగ్రణి	7	సరిగరిమధనిస	సనిధపమగరిస
సేనాజయంతి	67	సరిగమపధనిస	సధపమగరిస
సేనామణి	17	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
సే ౨ మనోహరి	47	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగరిగస
సేనావతి (మే)	7	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
సైంధవగౌళి	7	సరిగమపధనిస	సనిధమగమరిస
సైంధవి	22	నిసరిగమపధని	ధపమగరిసనిధ
సోమక్రియ	31	సపమరిగమధనిస	సధపమగమరిస
సోమగిరి	21	నిసరిగమపధ	పమగరిసని
సోమఘంటాణము	40	సరిగమనిధనిస	సనిపధమగరిస
సోమతరంగిణి	17	సగమపమధనిస	సనిసధపమగమరిస
సోమాదీపకము	24	సగపధనిస	సనిపమగస
సోమాదీపరము	35	సగమపమధనిస	సధపమగమరిస
సోమపంజరము	62	సరిమపధనిధస	సనిపమరిగరిస
సోమప్రతాపము	26	సపమధనిస	సనిధపమగరిస
సోమప్రభావళి	37	సరిగమపధస	సధపమగరిస
సోమభూపాలము	30	సరిమపమధస	సధనిపమగరిస
సోమభైరవి	12	సరిగమపస	సనిపధనిపమగరిస
సోమమంజరి	67	సగమపధస	సధపమగరిస

రాగముల పేర్లు.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
సోమముఖి	27	సగమపధనిస	సనిధపమగమరిస
సోమరాగము	14	సరిమపమధనిస	సనిధమగరిస
సౌందర్య	52	సరిగపమధని	పమగరిసని
సౌరాష్ట్రము	17	సరిగమపధనిస	సనిధాపమగరిస
సౌవీరము	47	సరిమపధనిస	సనిపధపమగరిస
స్వరకళానిధి	22	సమగమపధనిస	సనిధనిపమరిగస
స్వరచింతామణి	28	సరిగమపనిధనిపస	సనిధపమరిస
స్వరభూషణి	22	సగమపధనిస	సనిధపమరిస
స్వరరంజని	22	సరిగమనిధస	సనిపమగమరిస
స్వరాభరణము	49	సగమపధనిస	సనిధపమస
స్వరావళి	28	సమగమపనిధనిస	సనిధపమగరిస
స్వర్ణ కాంతి	63	సగపమధనిస	సనిపమగస
హంసకాంభోజి	14	సరిగమధనిస	సనిధపమరిస
హంసకోసల	70	సరిగమపధనిధస	సనిధపమగమరిస
హంసగంధర్వము	30	సరిగమపస	సనిధనిపమరిస
హంసగమని	52	సగమపనిధస	సనిధపమధపమగరిస
హంసగాంధారి	25	సరిగమపస	సనిధపధమగరిస
హంసగిరి	72	సరిగమపధనిస	సనిపధనిపమగస
హంసగీర్వాణి	55	సరిగమపధస	సధపమగస
హంసఘంటాణము	35	సరిగమపధనిస	సనిపమగమరిస
హంసదీపకము	23	సరిగమధస	సనిధపమగరిస
హంసదీపరము	42	సరిగమపనిపస	సనిపధనిపమగరిస
హంసధ్వని	29	సరిగపనిస	సనిపగరిస
హంసనటిని	18	సగమపస	సపమగరిస
హంసనాదము	60	సరిమపధనిస	సనిధనిపమరిస
హంసనారాయణి	51	సరిగమపస	సనిపమగరిస
హంససీలాంబరి	39	సరిగమధనిస	సనిపధమగరిస
హంసపంచమము	21	సగమపనిధనిపస	సనిధమగరిస
హంసప్రభావళి	55	సరిగమపధని	ధపమగరిగస
హంసభూపాలము	24	సరిగమపస	సనిధనిపమగస
హంసభూషణి	24	సగమధనిస	సనిపగరిస
హంసభోగి	38	సరిగమధనిస	సనిధపమగరిస

రాగముల శేఖర.	మే-సంఖ్య.	ఆరోహణము.	ఆవరోహణము.
హంసభ్రమరి	58	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
హంసరసాళి	41	సరిగమధపధనిస	సనిధపమగరిస
హంసవిన్తోదిని	29	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
హంసవేళావళి	42	సరిగమపధపనిస	సనిపమగరిస
హంసానంది	53	సరిగమధనిస	సనిధమగరిస
హనుమతోడి (మే)	8	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హమీరుకల్యాణి	65	సగపమపధనిస	సధపగమగరిస
హరికాంభోజి (మే)	28	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హరినారాయణి	22	సరిగమపమధనిస	సనిపమగరిస
హరిప్రియ	27	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
హటకాంబరి (మే)	18	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హిందోళకన్నడ	31	సరిగమధనిస	సనిపధమగరిస
హిందోళకాపి	32	సరిగమపస	సనిధపమగరిస
హిందోళదర్బారు	32	సరిగమపస	సనిధపమరిస
హిందోళదేశాక్షి	68	నిసరిగమపధ	నిధపమగరిస
హిందోళదేశిక	10	సమరిగమపధనిస	సపనిధమగరిస
హిందోళనామతి	33	సమగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హిందోళపావళి	33	సమపధనిధస	సనిధమపమరిస
హిందోళము	20	సమగమధనిస	సనిధమగరిస
హిందోళవసంతము	26	సరిగమపధనిధస	సనిధపమధమగరిస
హిందోళసారంగ	32	సరిగమపసనిస	సనిధపనిధమగరిస
హిందోళపావేరి	33	సరిగమపమధనిస	సనిపధమరిస
హితప్రియ	28	సరిగమధనిస	సనిధనిపమరిస
హితభాషిణి	18	సరిగమపనిధనిస	సనిపమగరిస
హిమాంది	8	సరిగమపధనిధస	సనిపధమగరిస
హునేని	22	సరిగమపనిధనిస	సనిధపమపగరిస
హౌజ్జి	13	సరిగమపధస	సనిధపమగరిస
హేమవతి (మే)	58	సరిగమపధనిస	సనిధపమగరిస
హేమాంబరి	58	సరిగమపధనిస	సపమగరిస

అకారాది రాగపట్టిక సమాప్తము.

అనుబంధము (C)

అష్టోత్తర శతతాళములు.

ప్రకృతపు సంగీత గ్రంథకర్తలు అష్టోత్తర శతతాళములను వ్రాయునపుడు వారివారికి తోచినటుల వ్రాసియున్నారే గాని శాస్త్రావలోకనముఁ జేసి వ్రాసినవారు కారని వెల్లడియగుచున్నది. “సంగీతచంద్రిక” అను ద్రావిడ సంగీత పుస్తకములో వ్రాయఁబడియున్న అష్టోత్తర శతతాళ లక్షణములలో సుమారు 30 తాళములు తప్పలుగానే యున్నవి. ఈ పుస్తకమును వ్రాసిన మిస్టర్ మాణిక్య మొదలారువారికి గీర్వాణ భాషాపరిచయము లేదని తెలియుచున్నది. మిస్టర్ మొదలియారు స్వకల్పనములో మిగుల ప్రీతిఁ గలవారని ఇదివఱకే చెప్పియున్నాను. వీరు వ్రాసియున్న తాళప్రకరణములో శాస్త్ర మతిక్రమించిన యనేక విషయములు గన్పట్టుచున్నవి. బ్ర. శ్రీ. త. శింగరాచార్యులు వారి బ్రదర్శు వ్రాసియున్న గాయకలోచనములోను కొన్ని తావులలో తాళములను పొరపాటుగ వ్రాసియున్నారు. అయినను వీరు మొట్టమొదట ప్రాచీన గ్రంథములను పరిశోధించి యధోచితముగ తమకు తెలిసినంతవఱకును లోకోపకారముగ వ్రాసి అచ్చొత్తి ప్రచురముఁ గాంచిన ఈ మహోపకార మందఱివలనను కొనియాడఁదగినదియే యగుచున్నది. ఇటీవల గ్రంథకర్త లనేకులు వీరి గ్రంథములను జూచి వ్రాసిన వారేకాని ప్రాచీన గ్రంథావలోకనముఁజేసి తమ గ్రంథములను వ్రాసిన వారు కారు. సంగీత దర్పణములోను కొన్ని తాళములు పొరపాటుగానే యున్నవి. చక్కఁగ గ్రంథావలోకనముఁ జేయువారి కీ విషయములు ప్రత్యక్షముగ తెలియును.

శ్లో॥ తాళేచచ్ఛ త్పుటజ్ఞేయం గురుద్వంద్వం లఘుప్లుతం ।
గురుర్లఘూ గురుశ్చైవ భవేచ్ఛాచ త్పుటాభిధే ॥
పలగాగలపాశ్చైవ షట్పితా పుత్రకేతథా ।
మగణశ్చ ప్లుతాద్యంతః సంపద్వేష్టాకనిర్ణయః ॥
ఉద్భుట్ మగణశ్చైవ ఆదితాలే లఘుస్మృతః ।
దర్పణేస్యాద్ధృత ద్వంద్వం గురురేకః ప్రకీర్తితః ॥

అష్టకృద్వస్తు చర్చర్యాం విరామాన్త్య ద్రుతౌలఘుః ।
 సింహలీలే విధానత్వం లఘుద్వంద్వం ద్రుతద్వయం ॥
 ద్రుతద్వంద్వం యగణశ్చ కన్దర్పే పరిక్షీర్తితః ।
 సింహవిక్రమతాలేతు మగణో లపలాగపా ॥
 శ్రీరంగసంజ్ఞకేతాలే సగణో లప్లుతౌభవేత్ ।
 రతిలీలే విధాతఖ్యా లఘుశ్చతగణస్తథా ॥
 దచతుష్కం గురుశ్చైవ రంగతాలః ప్రక్షీర్తితః ।
 తాలేపరి క్రమేచైవ నగణశ్చ గురుద్వయం ॥
 ప్రత్యంగ సంజ్ఞకేతాలే మగణశ్చ లఘుద్వయం ।
 లచతుష్కం విరామాన్త్యం గజలీలః ప్రక్షీర్తితః ॥
 లఘుర్గురుః ప్లుతశ్చైవ త్రిభిన్నః పరిక్షీర్తితః ।
 వీరవిక్రమతాలేతు లఘుర్ద్విందు ద్వయం గురుః ॥
 విరామాన్త్య లఘుద్వంద్వం హంసలీలః ప్రక్షీర్తితః ।
 వర్ణభిన్నాభిధేతాలే ద్రుతద్వంద్వం లఘుర్గురుః ॥
 రంగద్యోతనతాలేతు మగణోలః ప్లుతోభవేత్ ।
 రాజచూడామణౌతాలే దానదాచ లఘుర్గురుః ॥
 గఃపదా గలపాశ్చైవ రాజతాలః ప్రక్షీర్తితః ।
 సింహవిక్రీడితే తాపో రగణః పలపాస్తథా ॥
 వేదద్రుతా లదాగశ్చ వనమాలీ తథాభవేత్ ।
 తగణోదా గురుశ్చైవ చతురస్త్రీతివర్ణకః ॥
 లఘుర్ద్విత యుతంచైవ సగణత్యస్త్రవర్ణకః ।
 ప్రతితుర్యం విరామాన్త్యం మిశ్రవర్ణో రవిద్రుతః ॥
 రంగప్రదీపకేతాలే ద్వాగురూ లగపాస్తథా ।
 హంసనాదేలయుగ్మంచ ప్లుతోబిందు యుగంగురుః ॥
 సింహనాదేయకారఃస్యా ల్లఘుర్గురు యుతస్తథా ।
 లద్వయం దచతుష్కంచ మల్లి కామోదతాలకే ॥
 లద్వయం దత్రయంతాచ తాలే శరభలీలకే ।
 రంగాభరణతాలేతు తగణో లప్లుతౌ తథా ॥
 తురంగలీలకేతాలే ద్రుతద్వంద్వం లఘుస్తథా ।
 తగణః పలగాశ్చైవ దయుగం తగణస్తథా ॥

పలపాధగణస్తత్ర నిశ్శబ్దం సింహనందనే ।
 తగ్గోల గురూచైవ జయశ్రీతాలకేపునః ॥
 విజయానంద తాలేతు లద్వయం మగణస్తథా ।
 లఘురేకో ద్రుతద్వంద్వం వ్రతితాలేతి కీర్తితః ॥
 తాలేద్వితీయకేచైవ ద్రుతాద్వంత లఘుస్తథా ।
 మకరందే ద్రుతద్వంద్వం లఘుత్రయ యుతోగురుః ॥
 గలపాగలపాశ్చైవ కీర్తితాలః ప్రకీర్తితః ।
 గద్వయం రగణాశ్చైవ తాలే విజయ సంజ్ఞకే ॥
 లగపాలగపాశ్చైవ జయమంగళ తాలకే ।
 లఘుర్వక్రో ద్రుతౌతాలే రాజవిద్యాధరాభిధే ॥
 సగో నగణాశ్చైవ లఘుశ్చ మర్యతాలకే ।
 జయతాలే జకారశ్చ లఘుశ్చదయుగం తథా ॥
 కుడుక్కతాలకేజ్ఞేయం ద్రుతద్వంద్వం లఘుద్వయం ।
 లఘురేకో గురుద్వంద్వం తాలేనిస్సరుకాభిధే ॥
 ద్రుతద్వంద్వం విరామాన్త్యం క్రీడాతాలే ప్రకీర్తితం
 త్రిభంగీ తాలకేజ్ఞేయః సగో భగణస్తథా ॥
 కోకిల ప్రియతాలేతు గలపాః పరికీర్తితాః ।
 శ్రీకీర్తి సంజ్ఞకేతాలే గురుద్వంద్వం లఘుద్వయం ॥
 గురుర్ద్విత చతుష్కంచ యమలో బిందుమాలికే ।
 సమతాలే లఘుద్వంద్వం విరామాన్త్య ద్రుతద్వయం ॥
 నందనేతాలకేజ్ఞేయం లఘుర్ద్విత యుగంప్లుతః ।
 తాలే హ్యుదీక్షణేజ్ఞేయం లఘుద్వంద్వం గురుస్తథా ॥
 మట్టికాతాలకేవక్రో ద్రుత ఏకః ప్లుతః పరం ।
 గురుర్లఘుర్గురుశ్చైవ ధేంకికాతాలసంజ్ఞకే ॥
 ద్రుతద్వంద్వం లఘుశ్చైవ దయుగ్మ వర్ణమట్టకే ।
 అభినందన తాలేతు లద్వయందయుగం గురుః ॥
 అంతరాక్రీడతాలేతు విరామాన్త్యం ద్రుతత్రయం ।
 లచతుష్కం ద్రుతద్వంద్వం విరామో మల్లతాలకే ॥
 ద్రుతద్వంద్వం లఘుద్వంద్వం గురుద్వంద్వంచ దీపకే ।

లస్తుతౌ సగణశ్చైవ హ్యనంగే తాలసంజ్ఞకే ||
 ప్రతీతుర్యం విరామాంత్యా విషమేతు వసుద్రుతాః |
 నందితాలే లఘుస్తత్ర దద్వయం సగణస్తథా ||
 లదాలఘుర్గురు స్తత్ర ముకుందే తాలసంజ్ఞకే |
 లచతుష్కం గురుస్తత్ర కందుకే తాలకాభిధే ||
 ఏకఏవ ద్రుతస్తత్ర హ్యేకతాలే ప్రకీర్తితః |
 లఘుర్ద్విందు యుగంతత్ర లఘుశ్చైవారతాలకే ||
 పూర్ణకంకాలకేతాలే దచతుష్కం గురుర్లఘుః |
 ద్రుతద్వంద్వం గురుద్వంద్వం ఖండ కంకాలతాలకే ||
 సమకంకాలకేతాలే గురుద్వంద్వం లఘుర్భవేత్ |
 లఘురేకో గురుద్వంద్వం కంకాలే విషమేధవేత్ ||
 చతుస్తాలే గురుశ్చైవ ద్రుతత్రయమితీరితం |
 డోంబులీతాలకే చైవ విరామాంత్య లఘుద్వయం ||
 నిర్వాపకః ప్లుతశ్చైవ హ్యభంగే తాలసంజ్ఞకే |
 రాయవంకోల తాలేతు రగణోద యుగంభవేత్ ||
 లఘుశేఖర తాలేతు విరామాంత్య లఘుర్భవేత్ |
 ప్రతాపశేఖరో దీర్ఘో విరామాంత్యం ద్రుతద్వయం ||
 జగజ్ఙుంపే గురుశ్చైవ విరామాంత్యం ద్రుతత్రయం |
 చతుర్ముఖాభిధే తాలే జగణానంతరం ప్లుతః ||
 విరామాన్త్యం ద్రుతద్వంద్వం లఘురేకస్తు ఝంపకే |
 సగణో భగణశ్చైవ ప్రతిమత్యేతి తాలకే ||
 విరామాంత్యద్రుతాః ప్రఖ్యాః పంచగార్హితీ తాలకే |
 వసంత తాలకేజ్ఞేయో సగణోమగణః పునః ||
 నేత్రద్రుతం లఘుశ్చైవ గురుర్లలిత తాలకే |
 రతితాలే లఘుస్తత్ర గురుస్తు చంద్రసమ్మితః ||
 తాలేకర్ణ యతీసంజ్ఞే ద్రుతః సాగరసంజ్ఞితః |
 యతితాలేతు యమలో లఘుః పావకసంజ్ఞితః ||
 జ్ఞేయః పట్టాలకేతత్ర ద్రుతస్తు వర్గసంజ్ఞితః |
 వర్ధనే తాలకేజ్ఞేయం ద్రుతద్వంద్వం లఘుప్లుతం ||

తాలేవర్ణయతౌజ్ఞేయం లఘుద్వంద్వం ప్లుతద్వయం ।
 రాజనారాయణేతాలే దద్వయం జగణోగురుః ॥
 ద్రుతద్వంద్వంప్లుతశ్చైవ మదనే లఘు సంజ్ఞకే ।
 దచతుష్కం విరామాంత్యం కారికాతాలనిర్ణయః ॥
 దాలదాతన భాశ్చైవ పార్వతీలోచనేతధా ।
 తాలేశ్రీనందనేతత్ర భగణః ప్లుత ఉచ్యతే ॥
 లీలాతాలేపి విఖ్యాతో దోలఘుః ప్లుతఉచ్యతే ।
 తాలేవిలోకితే తత్ర లగా దాప్లుత ఉచ్యతే ॥
 సగణశ్చలఘుద్వంద్వం లలితప్రియతాలకే ।
 ఝల్లకేతాలకే తత్ర గురుర్లఘుయుగం భవేత్ ॥
 తాలేజనకవిఖ్యాతే నయసాస్త్రకీర్తితాః ।
 ద్రుతద్వంద్వం లఘుద్వంద్వం ప్లుతోలక్ష్మీశతాలకే ॥
 ధద్వయంమర్ధ చంద్రస్యా దృష్టతౌరాగవర్ధనే ॥
 ప్లుతస్సరలకశ్చైవ హ్యుత్సవేతాలకేపునః ।

ఇత్యష్టోత్తర శతతాళాః.

1. చచ్చత్పుటము	8 8 3	} ఈ యయిదు తాళములును మాత్రతాళము లనంబిడను.
2. చాచపుటము	8 1 8	
3. మట్టితాపుత్రకము	3 8 8 3	
4. సంపద్వేప్తకము	3 88 8 3	
5. ఉద్భటము	8 8 8	
1. ఆదితాళము ।		4 అక్షరకాలము
2. దర్పణతాళము 0 0 8		12
3. చర్చరితాళము 000 000 000 000 000 000 000 000		72
4. సింహలీలతాళము । 0 0 0 ।		14
5. కందర్పతాళము 0 0 । 8 8		24
6. సింహవిక్రమతాళము 8 8 8 । 3 । 8 3		64
7. శ్రీరంగతాళము । । 8 । 3		32
8. రతిలీలతాళము । 8 8 ।		24
9. రంగతాళము 0 0 0 0 8		16
10. పరిక్రమతాళము 8 8 । 8 8		36

	అక్షరకాలము
11. ప్రత్యంగతాళము 888	32
12. గజలీలతాళము	17
13. త్రిభిన్నతాళము 8 3	24
14. వీరవిక్రమతాళము 0 0 8	16
15. హంసలీలతాళము	9
16. వర్ణభిన్నతాళము 0 0 8	16
17. రంగవ్యోతతాళము 888 3	40
18. రాజచూడామణితాళము 0 0 0 0 8	32
19. రాజతాళము 8 3 0 0 8 3	48
20. సింహవిక్రీడితతాళము 3 8 8 3 3	68
21. వనమాలీతాళము 0 0 0 0 0 0 8	24
22. చతురశ్రవర్ణతాళము 8 8 0 0 8	32
23. త్రిస్తోవర్ణతాళము 0 0 8	24
24. మిశ్రవర్ణతాళము 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	27
25. రంగప్రదీపకము 8 8 8 3	40
26. హంసనాదము 3 0 0 8	32
27. సింహనాదము 8 8 8	32
28. మల్లికామోదము 0 0 0 0	16
29. శరభలీలతాళము 0 0 0	22
30. రంగాభరణము 8 8 3	36
31. తురంగలీలతాళము 0 0	8
32. సింహనందనము 8 8 3 0 0 8 8 3 3 8 +	120
33. జయశ్రీ 8 8 8	32
34. విజయానందము 8 8 8	32
35. ప్రతీతాళము 0 0	8
36. ద్వితీయతాళము 0 0	8
37. మకరందతాళము 0 0 8	24
38. కీర్తితాళము 8 3 8 3	48
39. విజయతాళము 8 8 8 8	36
40. జయమంగళతాళము 8 3 8 3	48
41. రాజవిద్యాధరతాళము 8 0 0	16
42. మద్యతాళము 8	24
43. జయతాళము 8 0 0	32

	అక్షరకాలము
44. కుటుక్కుతాళము 0 0 1 1	12
45. నిస్సారుకతాళము 1 8 8	20
46. క్రీడతాళము 0 0 0	5
47. త్రిభంగీతాళము 1 1 8 8 1 1	32
48. కోకిలప్రియతాళము 8 1 3	24
49. శ్రీకీర్తితాళము 8 8 1 1	24
50. బిందుమాలితాళము 8 0 0 0 0 8	24
51. సమతాళము 1 1 0 0 0	13
52. నందనతాళము 1 0 0 3	20
53. ఉదీక్షణతాళము 1 1 8	16
54. మట్టికతాళము 8 0 3	22
55. డేంకితాళము 8 1 8	20
56. వర్ణమట్టికము 0 0 1 0 0	12
57. అభినందనతాళము 1 1 0 0 8	20
58. అంతరక్రీడ 0 0 0 0	7
59. మల్లతాళము 1 1 1 1 0 0 0	21
60. దీపకతాళము 0 0 1 1 8 8	28
61. అనంగతాళము 1 3 1 1 8	32
62. విషమతాళము 0 0 0 0 0 0 0 0 0 0	18
63. నందితాళము 1 0 0 1 1 8	24
64. ముకుందతాళము 1 0 0 1 8	20
65. కందుకతాళము 1 1 1 1 8	24
66. ఏకతాళము 0	2
67. అఠతాళము 1 0 0 1	12
68. పూర్ణకంకాలతాళము 0 0 0 0 8 1	20
69. ఖండకంకాలతాళము 0 0 8 8	20
70. సమకంకాలతాళము 8 8 1	20
71. విషమకంకాలతాళము 1 8 8	20
72. చతుస్థాలము 8 0 0 0	14
73. షోంభులితాళము 1 1 0	9
74. అభంగతాళము 1 3	16
75. రాయవంకోలతాళము 8 1 8 0 0	24
76. లఘుశేఖరతాళము 1 0	5

	అక్షరకాలము
77. ప్రతాపశేఖరతాళము 3 0 0 0	17
78. జగఝంపతాళము 8 0 0 0	15
79. చతుర్ముఖతాళము 1 8 1 3	28
80. ఝంపతాళము 0 0 0 1	9
81. ప్రతిమఠ్యతాళము 1 1 8 8 1 1	38
82. గారుగితాళము 0 0 0 0 0 0	11
83. వసంతతాళము 1 1 1 8 8 8	36
84. లలితతాళము 0 0 1 8	16
85. రతితాళము 1 8	12
86. కర్ణయతితాళము 0 0 0 0	8
87. యతితాళము 8 1 1 1	20
88. షట్తాళము 0 0 0 0 0 0	12
89. వర్ధనతాళము 0 0 1 3	20
90. వర్ణయతి 1 1 3 3	32
91. రాజనారాయణతాళము 0 0 1 8 1 8	28
92. మదనతాళము 0 0 3	16
93. కారికాతాళము 0 0 0 0 0	9
94. పార్వతిలోచనతాళము 0 0 1 0 0 8 8 1 1 1 1 8 1 1	60
95. శ్రీనందనతాళము 8 1 1 3	28
96. లీలతాళము 0 1 3	18
97. విశోకితతాళము 1 8 0 3	28
98. లలితప్రియ 1 1 8 1 1	24
99. ఝల్లకతాళము 8 1 1	16
100. జనకతాళము 1 1 1 1 8 8 1 1 8	48
101. లక్ష్మీశతాళము 0 0 1 1 3	24
102. రాగవర్ధనతాళము 0 0 0 0 3	19
103. ఉత్పవతాళము 3 1	16

N. B. చచ్చత్పుటాది పంచతాళములును పై కనఁబఱచియున్న 103 తాళములును చేరి అష్టోత్తర శతతాళముగనుచున్నది.

అష్టోత్తర శతతాళము సంపూర్ణము.

